

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

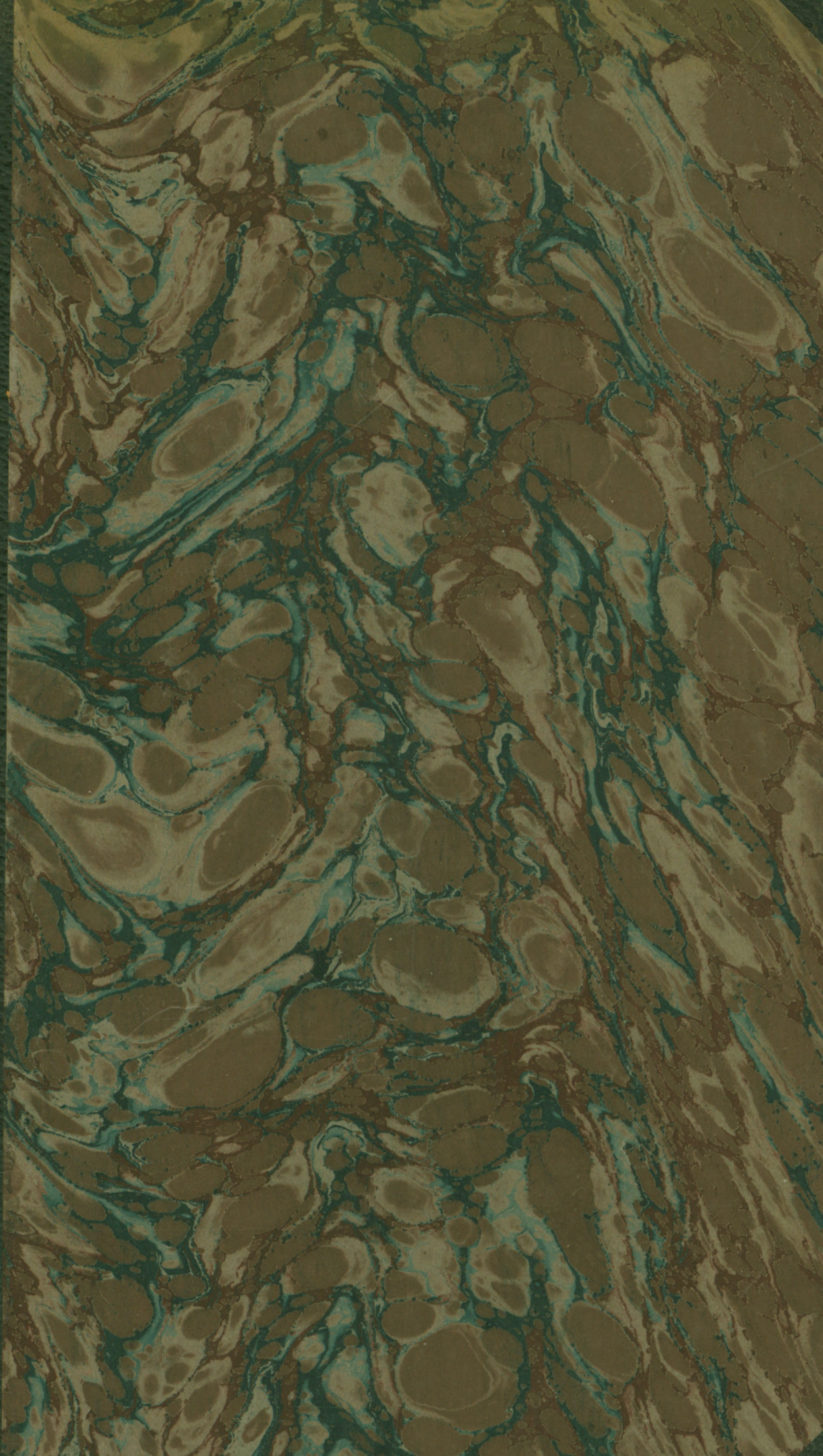
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FLEMMING DAHL

C. G. ANDRÆ'S TALER

I UDVALG

MED SYV PORTRÆTTER

II

»Kølig og klar, fornem, fin, med et visst Præg af Mimosens »Noli me tangere!« staar Carl Georg Andræ som den store Ener i Danmarks nyere politiske Historie, stærk og stejl som det ensomme Fjæld, som Matterhorn blandt de Alper, han elskede saa højt. Dog, dybt i Bjærgets Indre flammede, hvad Tinget hin Majdag fattede og følte, Vulkanens Ild«.

(»Andræ og Østgrønland«, S. 15-16).

NYT NORDISK FORLAG · ARNOLD BUSCK
KJØBENHAVN MCMXXXIV

POUL ANDRÆ

INDHOLD AF ANDET BIND

C. G. ANDRÆ'S TALER

III. Landstingets Stilling i Forfatningen, navnlig i finansiel Henseende	1
IV. Finansvæsenet. Det finansielle System under Juni-grundloven og Oktoberforfatningen	39
A. Under Kongerigets Rigsdag: Finanslov og Tillægsbevillingslove. Statsrevisionen og Statsregnskabet	41
B. Under Monarkiets Rigsraad: Normalbudget og Tillægslove. »Kalkulatoriske Overskrivelser«. Uforudsete Udgifter. § 54. Regnskabsret eller Statsrevision. Organisationen af Finansforvaltningen.....	73
V. Skatte- og Toldspørgsmaal	169
VI. Mønt og Maal. Kredit. Forsikring.....	207
VII. Jærnbansespørgsmaal.....	253
VIII. Embedsmændenes Retsstilling og Lønforhold....	279
IX. Forsvarssagen. Grønlandsspørgsmaalet	307
X. Diverse.....	377
Formand i Folketinget. Landkommunallove. Universitetsforhold. Adel, Titler, Rang. Lov om Ligsyn. Gift Kvindes Formuesraadighed	379
Kildehenvisninger og Noter til Andet Bind	407
Register til Første og Andet Bind.....	472

III

LANDSTINGETS STILLING I FORFATNINGEN, NAVNLIK I FINANSIEL HENSEENDE

Landstingets 42. Møde, Lørdag den 17de December 1853.

Dagsorden: Indledende Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret fra 1. April 1854 til 31. Marts 1855¹).

(Landstingstidende 1853—54, Sp. 728—32.)

ANDRÆ: Det er Thinget bekjendt, at den sædvanlige Fremgangsmaade paa dette Sted ved Behandlingen af Finantsloven har været den, at der umiddelbart ved Lovens Indkommen i Thinget er blevet nedsat et Udvalg. Det var kun i sidste Rigsdagsmøde, at Thinget afveg fra denne Behandlingsmaade, men Forholdet var da vistnok af en saa særegen Natur²), at man ikke bør udlede Noget af denne Beslutning. Det er mig ogsaa fuldkommen bekjendt, at der er en saa almindelig Stemning for at blive ved den tidligere Praxis, altsaa for at overgive Sagen til Behandling i et Udvalg allerede paa dette Stadium, at der neppe kan være synderligt Haab om at fremkalde noget derfra forskjelligt Resultat. Der er imidlertid en saa stærk Overbeviisning hos mig om, at denne Fremgangsmaade er urigtig, at jeg ikke har troet at kunne tilbageholde at udtale mig derom paa dette Sagens Standpunct.

Det vil ikke kunne miskjendes, at Thingets Stilling ligeoverfor Finantsloven i Grunden er en anden end den, Thinget indtager ligeoverfor en hvilken som helst anden Lov. Det er jo Bevillingsloves Natur, at den egentlige Vedtagelse ikke vel vil kunne udøves af flere end een lovgivende Forsamling. Jeg behøver i saa Henseende ikke at henvise til det historiske Vidnesbyrd, der overalt træder os imøde, hvor 2 Kamre have havt slige Sager til Behandling, og hvor det lidt efter lidt ved Forholdenes egen Magt er bragt derhen, at den væsentligste Deel af Bevillingsmyndig-

heden er bleven nedlagt i det ene Kammer. Jeg troer, at Thinget bør stræbe efter klart at opfatte sin Stilling og paa ethvert Trin af Sagerne Behandling hævde denne Opfattelse; men jeg troer da ogsaa, at det maa blive Thinget klart, at der slet ikke i Almindelighed kan være Tale om *her* at ville fremkalde nogen Forandring, hverken i Finantslovens Anordning i det Hele eller i dens enkelte Bevillinger. Jeg veed vel, at Thinget har en constitutionel Magt, som det er Pligt for det at hævde, men denne Magt skal kun træde frem i særdeles alvorlige Tilfælde. Der er visse Principer, som Thinget bør overholde og paasee, at de ikke krænkes, men, saalænge disse Principer ikke ere krænkede, skal Thinget efter min Overbeviisning ikke indlade sig i nogen frugtesløs Kamp, for at forbedre eller rette Loven i det Enkelte.

Ganske anderledes stiller Sagen sig, naar det maatte erkjendes, at slige Overgreb have fundet Sted, at en Krænkelse af de Principer, som bør overholdes, har fundet Sted; da bør Thinget vistnok skride ind, men det bør da tillige være Thinget bevidst, at det er et af de alvorligste Skridt, som kunne gøres. Jeg forudsætter nemlig som givet, at Thinget, naar det engang har udtalt sin Beslutning om ikke at ville billige Finantsloven i en vis bestemt Form, aldrig fraviger denne Beslutning; ved at fravige den senere, vil Thinget nemlig aldeles undergrave sin egen Stilling. Men, vil Thinget ikke fravige sin engang tagne Beslutning, og Folkethinget, som det vel tør forudsættes, vil være nidkjært i Bevarelsen af den Bevillingsmyndighed, som det lidt efter lidt mere og mere maa komme til at føle, at det er i Besiddelse af, og saaledes heller ikke vil træde tilbage fra sin Beslutning, — da staae vi ligeoverfor en af de farligste Kriser. Det maa være os indlysende, at, hvad der kan ligge bag ved en saadan Krisis, det er *en Opløsning*, enten af Rigsdagen i det Hele eller i Reglen af det andet Thing. Det bør altsaa være os klart, at en Forandring af Finantsloven, der bliver vedtaget i dette Thing, indeholder en bestemt Udtalelse om, at Thinget vil drive det til en Opløsning, til en Opløsning af Rigsdagen i det Hele eller en Opløsning af det andet Thing.

Derfor troer jeg, at Thinget i Almindelighed slet ikke bør nedsætte noget Udvalg i denne Sag. Ved at nedsætte et Udvalg, overseer jeg ikke, at der slet ikke behøver at være paatænkt en Fremkaldelse af slig Forandring, men efter et Udvalgs Behandling dog at komme til at vedtage Loven saaledes, som den foreligger fra Folketinget, det er *det*, jeg ikke ønsker, da det derved let faaer Udseende af, at Thinget har billiget Loven saavel i det Hele taget som i det Enkelte, og det Udseende vil jeg ikke bidrage til at fremkalde. Der skal i Landstingets Votum over Finantsloven ikke ligge nogen slig Billigelse, der skal deri ikke ligge Andet end en Erkjendelse af, at de Principer, som Thinget vil fastholde, deri ikke ere krænkede.

Men selv da, naar man vil og maa indrømme, at Thinget vel under særegne Forhold kunde blive nødsaget til at benytte sig af sin Myndighed til at nedlægge Protest mod Loven i den Form, hvori den indbringes, selv da troer jeg aldrig, at der kan være Tale om at nedsætte noget Udvalg; i ethvert Fald kan der aldrig være Tale om at nedsætte Udvalg paa det Standpunct af Sagen, hvorpaa den nu befinder sig. Det skal nemlig aldeles ikke være en Opgave for et sligt Udvalg at udfinde, om saadan Krænkelse virkelig har fundet Sted; thi, har der virkelig fundet en saadan Krænkelse af Lovens Principer Sted, da maa den ikke være foregaaet hemmeligt, da skal den ikke kunne være foregaaet saa skjult, at der behøves et Udvalg, for at finde den; den maa være klar, den maa ligge aabenbart for Alles Øine, saa at Thinget maa vide, naar Loven her indbringes, om der kan være Tale om en slig Krænkelse; det vil da senere ved første Behandling komme frem for Thinget, hvorvidt et saadant Overgreb eller Misbrug af Bevillingsmyndigheden har fundet Sted, og først *da* vil der kunne være Tale om at gjøre videre Skridt.

Men, selv om man da skulde komme til Erkjendelse af slige Overgrebs Tilstedeværelse, troer jeg dog ingenlunde, at det derved endnu er givet, at et Udvalg skulde nedsættes; thi slige Overgreb ville jo næsten stedse angaae et eller andet bestemt enkelt Punct, og til Behandlingen deraf kan jeg ikke ansee et Udvalg

for at være fornødent. Desuden maa man lægge vel Mærke til, at uagtet det vel kan tænkes, at Regjeringen selv kunde være i en saadan Forbindelse med Majoriteten i det andet Thing, at Regjeringen og Folkethinget i Fællesskab vare blevne enige om et sligt Overgreb, vil det dog være en meget unaturlig Forudsætning; det er langt naturligere at antage, at, naar slige Overgreb viste sig, det da ogsaa stedse vilde vise sig at være Tilfældet, at Regjeringen staaer som den ene Part overfor Majoriteten i Folkethinget som den anden³). Men, da er det Regjeringens Pligt at træde frem for Landstinget og fuldstændigt oplyse det om de Overgreb, som have fundet Sted; det er da Regjeringen, som skal træde i Udvalgs Sted, det er Regjeringen, som skal plaidere Sagen overfor Thinget.

Efter hvad jeg saaledes har udtalt, troer jeg, at man vil see, at jeg stedse vil komme til at stemme mod et Udvalgs Nedsættelse paa *dette* Standpunct, og at jeg høist sandsynligt vil stemme mod et Udvalgs Nedsættelse ogsaa paa ethvert følgende Standpunct af Sagen. Jeg udtaler ikke dette, for at fremkalde en Beslutning om, at Sagen skal gaae igjennem alle tre Stadier uden Udvalgs Nedsættelse; jeg har intet Haab om at opnaae dette, men det er kun min Overbeviisning, at dette vil i Reglen være den rigtige Vei. Og, uden at jeg i dette Øieblik vil udtale mig paa nogensomhelst Maade om, hvad der først paa et senere Standpunct kan komme frem, hvorvidt der skulde være Tale om Overgreb af en saadan Natur, at Indskriden fra dette Thing kunde være nødvendig, troer jeg imidlertid, at, selv om man vil komme til at sætte en saadan Undersøgelse i Gang, vil det dog ikke derfor være fornødent at nedsætte et Udvalg⁴).

Som foregaaende Tale.

(Landstingstidende 1853—54, Sp. 746—48.)

ANDRÆ: Jeg skal da i ethvert Tilfælde indskrænke mig til en ganske kort Bemærkning i Anledning af det

Foredrag, Thinget nys hørte af den høitærede anden Landstingsmand for 6te Kreds (Bardenfleth)¹). Jeg skal ikke forsøge paa udførligt at imødegaae de af den ærede Landstingsmand udtalte Anskuelse²), da det let vil erkjendes, at der er en principiel Uoverensstemmelse mellem vore Anskuelse. Det er mig aldeles intet Nyt. Den høitærede Landstingsmand maatte udtale sig saaledes fuldkommen i Conseqvents med sine tidligere Udtalelser. Det vil erindres, at den høitærede Landstingsmand var Medlem af det Ministerium, der fremlagde Grundloven, og af det, der gjen-nemførte Behandlingen af Grundloven paa den grundlovgivende Rigsdag³), og det er just fra dette Ministeriums Side, at denne Anskuelse gjorde sig gjældende, at der skulde opnaaes noget Væsentligt ved at holde Finantsloven i den Stilling, hvori den nu er sat i Grundloven, ligeoverfor det andet Thing⁴).

Det Udvalg, der i sin Tid blev nedsat for at tage Sagen under Overveielse, kom til en ganske anden Opfattelse. Udvalget formeente nemlig, at hvis man vilde have en slig Indflydelse gjort gjældende fra Landstingets Side, fra det mere conservative Element i Repræsentationen, som man dengang opfattede det, saa burde man paa ingen Maade holde de to Thing særskilte for sig ved Behandlingen af Finantsloven; men man foreslog da, at de skulde træde sammen, og at man skulde lade Finantsloven forhandle i den forenede Rigsdag⁵), og der er den allerstørste Grund til at antage, at Forslaget vilde være bleven vedtaget af Forsamlingen, hvis ikke Regjeringen havde erklæret sig derimod og gjort en derfra forskjellig Anskuelse gjældende⁶).

Iøvrigt skal jeg gjerne indrømme, at jeg har seet hen til Erfaringens Vidnesbyrd fra andre Stater og navnlig seet hen til og havt min Opmærksomhed særligt henvendt paa den af de constitutionelle Stater, der har udviklet sig til den sikkreste og fasteste Virksomhed i Aarenes Løb, nemlig England; det er saaledes ganske rigtigt, at Forholdet mellem det engelske Underhuus og Overhuus har været mig i Tanker⁷), hvorved jeg blot i Forbigaaende skal tillade mig at bemærke, at man dog ikke kan betegne Pairerne i England som Ikke-Skatteydere, da de tvertimod

høre til de største Skatteydere; den ærede Rigsdagsmand har vel nærmest sigtet til, at de ikke vare valgte Skatteydere.

Men det, som gjør, at Bevillingslovene have taget den særegne Stilling i England, troer jeg er aldeles uafhængigt af, hvorvidt de ere valgte eller ikke valgte Repræsentanter; det ligger i Bevillingslovenes egen Natur efter min Opfattelse, og jeg maa bede vel bemærket, at grundlovsmæssigt, om man ellers kan bruge den Betegnelse om de engelske Forfatningsbestemmelser⁸), har Overhuset den samme Myndighed med Hensyn til dem som Underhuset; men dog er det en igjennem en lang Tid nedarvet Praxis, som har gjort sig gjældende og efter mange forskjellige Forsøg ført til det Resultat, at Overhuset aldrig forandrer nogen Pengebevilling, men ved Siden deraf med den største Nidkjerhed holder over, at der aldrig fra Underhusets Side skeer noget Overgreb, navnlig i den Retning, at der til en Pengebill knyttes nogen anden Bill. Hver Gang det Tilfælde er indtruffet, at Underhuset har gjort Forsøg paa til en Pengebill at knytte en anden Bill, har Overhuset forkastet Bevillingen uden mindste Barmhjertighed, og har derved fremkaldt det Forhold, som nu har gjort sig gjældende, og som man vistnok ikke nogensinde tænker paa kan forandres, det nemlig, at Underhuset bevilger Pengemidlerne, og at Overhuset ikke indlader sig i nogensomhelst Forandring i det Enkelte af Bevillingen, men kasserer hele Bevillingen, hvis Overgreb har fundet Sted i den betegnede Retning⁹).

Landstingets 36. Møde, Fredag den 16de Februar 1855.

Dagsorden: 1ste Beh. af Statsrevisionens Beretning ang. Statsregnskabet for 1851—52 og dens Indstillinger til Rigsdagens Beslutning¹).

(Landstingstidende 1854—55, Sp. 347—49.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Det er nødvendigt, at jeg noget maa gaae ind paa disse almindelige Discussioner, som jeg iøvrigt ikke troer fremme noget Godt. Det er af den ærede Ordfører anført²), at jeg i Slutningen af mit Foredrag sidste Gang³)

skulde have tillagt Landstingets Beslutning en saadan Betydning, at Thingets Beslutning derved vilde blive en Absurditet. Dette er paa ingen Maade min Opfattelse. At Landstingets Stilling maaskee ikke bliver saa indflydelsesrig, som det kunde ønskes, skal jeg ikke benægte, men det ligger i den hele mangelfulde Ordning af Forholdet, saaledes som den blev vedtagen ved Grundlovens Givelse. Jeg har tidligere fra en anden Plads her i Thinget havt Leilighed til at henlede Opmærksomheden paa det stor Misgreb, man gjorde dengang⁴). Det kan man ikke komme bort fra ved bagefter at vise, at det er tilstede.

Naar man vil gjøre sig klart, i hvilken Grad man da var uklar med Hensyn til Afgjørelsen af den Art Spørgsmaal, behøver man blot at kaste et Blik paa Argumentationen ved den daværende Behandling. Man anførte som Grund imod, at Landstinget, som foreslaaet var, skulde sammentræde med Folkethinget for at vedtage Finantsloven, at Landstingets Betydning derved vilde svækkes⁵); man var i den Grad usikker i de politiske Forhold, at man troede at kunne hævde Landstinget dets Meddeelagtighed i Finantslovens Givelse derved, at man udsondrede det og satte det for sig, medens man just derved i høieste Grad svækkede denne Meddeelagtighed.

Ganske paa samme Maade forholder det sig med Hensyn til Beslutningen om Regnskaberne⁶). Jeg kan ganske vist ikke finde, at Landstingets Stilling er bleven stærkere derved, at Regnskabets Bedømmelse foregaaer i hvert Thing for sig, da Anklagemagten kun findes hos det ene Thing. Jeg maa imidlertid paa den anden Side paa det Bestemteste forvare mig imod, at jeg skulde have givet Anledning til, at man af mine Ord uddrager som Consequents, at Landstingets Stilling var absurd. Jeg finder den derimod velbegrundet, uagtet Anklagemagten kun findes hos Folkethinget⁷), og uagtet jeg paastaaer, at der ikke kan være Tale om at tillægge Beslutningen den Betydning, som af Udvalget er tilsigtet⁸).

Sagen forholder sig nemlig efter min Anskuelse saaledes: Naar der ikke er aflagt rigtigt Regnskab, — og ved ikke at aflægge

rigtigt Regnskab forstaaer jeg: ikke at erhverve Rigsdagens Billigelse af Regnskabet, — da er der, som jeg udtrykte mig i forrige Møde⁹⁾, begaaet en Brøde, der er skeet noget Urigtigt. Men, vil man da have Vedkommende straffet, maa man vende sig til Rigsretten, som er den eneste Autoritet, der kan være Dommer. Men nu kan man dog ikke nægte, at det har en afgjørende Betydning, at begge Thing skulle være enige, thi Beslutningen maa jo være tagen af begge Thingene; Beslutning om, at Regnskabet er rigtigt eller ikke, eller om nogen enkelt Post skal udsættes til Ansvar eller ikke, maa jo være tagen af begge Thingene. Det er jo altsaa muligt, at det ene Thing siger, at en Post er urigtig og maa udsættes til Ansvar, men det andet Thing nægter at tiltræde denne Beslutning, og altsaa gjør det umuligt at sætte denne Anskuelse igjennem. Her mener jeg ogsaa, at Landstingets Stilling er ganske anderledes sikker og holdbar end ved Finantslovens Behandling, Noget, jeg iøvrigt ikke her skal udvikle, men jeg skal blot udtale, at jeg vel nu tør ansee det for klart, at jeg ikke har tillagt eller villet tillægge Landstinget en Stilling, der ikke kunde bestaae med det høitærede Things Værdighed.

Paa den anden Side maa jeg bemærke, at, hvorledes man end vil optage den Beslutning, som af Rigsdagen tages, maa man dog indrømme mig, at den maa angaae Regnskabet alene. Man maa ikke under Form af at revidere et Regnskab afgjøre heelt andre Ting¹⁰⁾; man kunde ellers komme med hele Love under Form af saadanne Beslutninger; man kunde f. Ex., naar der var et tvivlsomt Punkt med Hensyn til Pensionsloven eller til Gageforskud, tilføie: Dette Punkt skal fortolkes saaledes eller saaledes. Det vilde være en Maade, hvorpaa man kunde omgaae Lovgivnings-Magten, af hvilken Rigsdagen jo kun er den ene Deel¹¹⁾, og ikke tør eller kan tiltage sig at være den hele.

Endvidere er jeg vis paa, at Rigsdagen med mig er enig i, at den ikke bør gribe ind i Administrationen. Regjeringen administrerer, og det er Hans Majestæt, der befaler Ministrene, ikke Rigsdagen¹²⁾. Ministrene have ingen Befalinger at modtage af Rigsdagen. Naar der staaer i en Lov, at en Minister udfører det

eller det, saa er det jo ikke blot Rigsdagen, som taler; thi Loven er jo sanctioneret af Hans Majestæt. Naar Rigsdagen derimod sanctionerer Regnskabet, da kan den ikke fastsætte nye Former for Administrationen eller paalægge Administrationen at gjøre, hvad der vedkommer denne. Det er med Hensyn hertil, at jeg finder den omhandlede Indstilling betænkelig, og jeg haaber ikke, at der skulde være Noget til Hinder for, at det ærede Thing tager min Henstilling til Følge¹³).

Landstingets 44. Møde, Tirsdag den 27de Februar 1855.

Dagsorden: 2den Beh. af Statsrevisionens Beretning etc.

(Landstingstidende 1854—55, Sp. 604—05.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Ja, naar den ærede Ordfører, der har tænkt saa meget over denne Sag, endnu fastholder den Opfattelse, som gik igjennem hans sidste Foredrag¹), troer jeg dog virkelig at kunne forsvare, endnu engang at forsøge paa med faa Ord at vise, hvor langt den efter min Mening er fra at være den sande. Den ærede Ordfører antager, at, naar der ikke kunde lægges en vis Betydning, — jeg kan ikke engang see hvilken — ind i Ordet Decharge: da skulde det betyde slet Ingenting, at Landstinget deeltog i Paakjendelsen af Regnskabets Rig-tighed.

Men naar man, som alt oftere er fremhævet, erindrer, at det Regnskab, der grundlovmæssigt skal forelægges Rigsdagen²), ikke kan vinde Anerkjendelse ad nogen anden Vei end gjennem begge Thingenes samstemmige Beslutning, og at altsaa intet An-svar i Anledning af et slikt aflagt Regnskab kan gjøres gjældende, med mindre begge Thingene ere enige, da ligger jo dog vel deri en bestemt, betydende Ret, der ikke kan betegnes som Ingenting; men som tvertimod for dette Thing, der nu engang maa betragtes som det mere konservative, det mere tilbageholdende i den raske Bevægelse, hjemler en meget sikkrere og bedre Stilling, end navn-lig den, som Landstinget indtager ved Behandlingen af Finants-loven.

Ved Finantsloven er der nemlig ogsaa hjemlet dette Thing et Nei, der legalt har ganske samme Virkning som Folkethingets Nei i samme Sag; men nogen virkelig Udøvelse af dette Nei er ved Forholdenes Magt gjort saa vanskelig, at det overalt, hvor Finants-Bevillinger have fundet Sted i begge Kamre, har med en indre Nødvendighed viist sig, at det første, det meest konservative Kammers Indflydelse paa Bevillinger er bleven meget ringe, og navnlig kun controllerende, sørgende for, at der ikke gjordes Overgreb under Form af Bevillinger³).

Det Nei derimod, som her er hjemlet Thinget, naar Spørgsmaal foreligger om at sætte Ministeriet under Anklage i Anledning af urigtigt aflagt Regnskab, er frit og ubundet, og har en afgjørende Betydning; og det er saa langt fra, at Thingets Stilling derved vilde blive indskrænket til slet Ingenting, at jeg tvertimod maa fastholde, hvad jeg altid her har fastholdt, at det just er paa denne Maade, at Landstingets Stilling i finantsiel Henseende er holdbar⁴).

Landstingets 49. Møde, Onsdag den 7de Marts 1860.

Dagsorden: 2den Beh. af Lovforslag om Tillæg til Lov ang. Redningsvæsenet¹).

(Landstingstidende 1859—60, Sp. 1117—24.)

ANDRÆ: Det kan ikke være mig personligt andet end i høi Grad behageligt, at min ærede Sidemand (M. P. Bruun) har bebudet at ville bringe dette Punkt til Thingets Afgjørelse ved eventuelt at stille Ændringsforslag²), naar Sagen kommer til 3die Behandling. De ærede Medlemmer, som noget nærmere kjende min Opfattelse af den Art af Spørgsmaal, ville nemlig vide, at jeg ganske deler den Anskuelse, som af ham er bleven udtalt, idet ogsaa jeg formener, at den Tilføining, som der er Tale om³), ikke blot er overflødig og vildledende, men i og for sig er af en meget skadelig Natur. Jeg vil nu ikke, da den høitærede Minister nærmere har udtalt sig om dette Spørgsmaal⁴), tilbageholde de Bemærk-

ninger, som jeg naturligen maa føle mig foranlediget til at gjøre, uagtet det oprindeligt slet ikke har været min Hensigt at tage nogen Deel i denne Discussion. Det er vistnok paa en vis Maade fuldkommen rigtigt, hvad ogsaa af den høitærede Minister blev antydet, skjøndt i en nogen anden Betydning, at den ganske naturlige Udvikling af Forholdene maatte bringe det til, at Lovene maatte faae en Form som den, der her er Tale om, eller at der i det Mindste maatte gjøres et Forsøg paa at give Lovene en saadan Form⁵).

Det er jo ganske naturligt, at naar en Repræsentation er deelt i tvende Afdelinger, og der lidt efter lidt hos den ene Afdeling udvikler sig en Følelse af den Magt og Indflydelse, den har paa Lovgivningsværket i det Hele, fremkommer der saadanne Forslag, som fremdeles skulle tjene til at bestyrke denne Magt og Indflydelse, og det er da et Spørgsmaal, om der hos den anden Afdeling er den Modstandskraft tilstede, som man, hvis iøvrigt Lovenes hensigtsmæssige Behandling maa være afhængig af begge Magters forholdsvis Deeltagelse, maa ønske at finde dér, men som ialtfald ikke med Sikkerhed kan siges at være der tilstede, før Erfaringens Prøve i saa Henseende er gjort. At det derfor maatte komme dertil, at man maatte finde det naturligt og rimeligt, at alle Forslag til Love, der have nogen væsentlig Betydning — thi til alle disse vil der meer eller mindre knytte sig et Hensyn til Pengeudgifter — først skulle behandles i det andet Thing, og at den Vei, ad hvilken man ganske naturligt kunde opnaae at føre Fordringen igjennem, vilde just være den, der maatte træde frem, det synes ganske rimeligt.

Det er, som den høitærede Minister meget rigtigt udtalte, just Spørgsmaalet, om disse Love skulle modtage Stempet af at være integrerende Bestanddele af Finantsloven, om der altsaa paa dem skulde kunne grundlovsmæssigt anvendes den Bestemmelse, at de først skulle, som den aarlige Finantslov, forelægges i det andet Thing⁶). Det er ikke blot et Tidsspørgsmaal, maa man vel erindre; det er ikke sagt explicite⁷) i Grundloven, men stiltiende forudsat og saaledes forstaaet, og vil ialtfald med de indre For-

holds nødvendige Magt gjøre sig gjældende, hvis man ikke vilde forstaae det, at den Omstændighed, at saadanne Love forfatningsmæssigt skulle forelægges og behandles først i et vist Thing, nødvendigt maa og skal medføre, at dette Thing faaer en ganske anden og overvægtig Indflydelse paa disse Loves virkelige Tilblivelse end det andet. Saaledes har det været, og saaledes vil og maa det være overalt, hvor denne Behandling af finansielle Love foregaaer i to Kamre.

Det er altsaa Spørgsmaalet, om Loven skulde stemples til en Finantslov, hver Gang den i sig indeholder nogensomhelst Anvendelse for Penge eller Henviisning til en Pengeanvendelse. Den høitærede Minister sagde, at store og omfattende Lønningslove maatte det være naturligt at give en saadan Tilføielse⁸). Men jeg skal nu gjøre opmærksom paa, hvor lidet omfattende og i finansiell Henseende høist ringe en Lov det er, der i dette Øieblik foreligger til Behandling. Det er jo kun Oprettelsen af en Redningsstation paa Jyllands Vestkyst, og den ringe Sum, hvorom der i denne Henseende kan blive Tale, foranlediger, at denne Lov skal betragtes som en integrerende Deel af Finantsloven og saaledes har været og skulde været forelagt i Folkethinget først.

Det maa nu, forekommer det mig, være ganske naturligt, at Landstinget meget alvorlig[t] tager dette Spørgsmaal under Overveielse, om det nu endelig vil underordne sig; stiltiende har det jo allerede i et Par Aar ladet Sagen gaae hen. Men Spørgsmaalet foreligger nu engang tydelig og klart. Vil Landstinget i saa Henseende kalde sig underordnet eller ikke?

Lad os see for det Første, om der ligeoverfor Forfatningen skulde være nogensomhelst Nødvendighed derfor. Skulde det være en falsk Stilling, som Landstinget oprindeligt havde havt, og som man nu gjør Forsøg paa at klare; skulde man nu være i Begreb med at erkjende den Plads, som Landstinget forfatningsmæssigt indtager med Hensyn til Lovgivningsværket? Den høitærede Minister maa erindre, hvor rigtig og skarpsindig den Theori end kan være, som han udviklede⁹), at den i ethvert Fald er ny. Det er ikke den gamle Opfattelse, saaledes blev Sagen ikke

opfattet af den Regjering, ved hvis Hjælp i sin Tid Grundloven indførtes¹⁰). Den opfattede ikke Sagen paa den Maade, og den Rigsdag, der dengang var, og hvoraf et overveiende Antal Medlemmer havde deeltaget i Grundlovens Tilblivelse, opfattede ikke Sagen paa den Maade. Strax i de første Samlinger af Rigsdagen blev der i dette Thing forelagt — for at bruge den høitærede Ministers Udtryk — meget omfattende finantsielle Love, og disse Love gik igjennem uden at erholde nogen Henviisning til, at de tilsvarende Summer skulde indrømmes ved Tillægsbevillingslove, endsige den Tilføining, her er Tale om.

Det vil sees af en Citation, som min meget ærede Sidemand (M. P. Bruun) fremførte¹¹), at det ikke er længe siden, at Regjeringen endnu i dette Thing udtalte, at den aldeles ikke anerkjendte denne Form, at der slet ikke var i denne Henviisning til, at en Tillægsbevilling skulde gjøres nødvendig, Noget, som for Regjeringens Vedkommende havde Vægt med Hensyn til Spørgsmalets Afgjørelse¹²).

Den høitærede Minister sagde¹³) — jeg skal nu vende mig noget nærmere til at betragte det forfatningsmæssige Forhold — at der skulde være nogen Uklarhed tilstede med Hensyn til Finantslovens Opfattelse, og at man ganske vist kunde have slaaet ind paa en anden Vei end den, man nu til syvende og sidst er kommen ind paa, at Finantsloven oprindeligt havde været noget Andet end det, den var udviklet til at blive, og at det var for at bevare den i den bedre eller ringere Form, at man maatte indrømme Nødvendigheden af denne Art af Tilføielser. Den høitærede Minister meente, at man oprindeligt havde i Finantsloven villet omfatte mange forskjellige andre Love og dér afgjøre Spørgsmaal, som hensigtsmæssigst, naturligst og rigtigst burde henvises til særlige Love, og at Bestræbelsen gik ud paa at udskille af Finantsloven disse Lovstumper, som urettelig vare komne derind.

Men jeg troer ikke, at dette er historisk nøiagtigt; det er ganske vist, at der var Tvivl tilstede om, hvilke Forhold der under Finantsloven kunde finde deres Afgjørelse eller ikke; men jeg tør udtale det — og troer ikke i den Henseende at feile, da jeg selv

indtog en ikke ganske fremmed Stilling til dette Spørgsmaals Behandling i sin Tid¹⁴) — at det meget hurtigt anerkjendtes af dem, der havde med Finantsloven at gjøre, at det skulde opstilles som Princip, det eneste, der i Tiden kunde holde sig, at udskille af Finantsloven Alt, der ikke var rene Bevillingssager, og henvise til andre Love, hvad der ikke var rene Bevillingssager. At der maaskee er skeet snart hist, snart her en ringe Forandring i Lønningsansættelser eller noget Saadant, det er ganske rigtigt¹⁵).

Det er skeet baade tidligere og sildigere, og kan først ventes i Aarenes Løb ganske at forsvinde. Tager man Grundloven for sig, saa er det ganske vist, at den indeholder et saa bestemt og positivt Paabud om, at alle Udgifter skulle have Hjemmel i Finantsloven, at man tilsyneladende kommer ligeoverfor store Vanskeligheder ved at finde en Afgjørelse af Sagen — hvad enten man slaer ind paa den ene eller den anden Vei, der kan være i fuld og god Overeensstemmelse med Grundloven — dersom man overhovedet ikke slaer ind paa den, der efter min individuelle Opfattelse er den eneste rette, og til hvilken man maaskee endnu engang vil komme tilbage, nemlig at indføre en Sum for uforudseete Udgifter¹⁶). Hvis man ikke slaer ind paa denne Vei, er det umuligt — man vende og dreie Bestemmelsen i Grundloven, som man vil — at komme til en nøiagtig Efterfølgelse. Man maa aabne Adgang for en vid og overordentlig vid Fortolkning.

Det er nemlig ugjærligt at fastholde, at ingen Pengeudgift maa finde Sted, som ikke har faaet sin foreløbige Bevilling ved den specielle eneste Finantslov, som der udtrykkelig henvises til i Grundloven, naar det hedder, at den skal forelægges strax, og først i Folkethinget, saasnart Rigsdagen er traadt sammen¹⁷). Det er ugjærligt, at Regjeringen saa kan gaae. Det nytter ikke, hvor ofte man siger, det er formelt rigtigt, at der skal en saadan Pengeanviisning til, om Kravet aldrig er saa klart og berettiget. Men det nytter ikke, at man siger dette; de virkelige Forhold gjøre sig lykkeligviis gjældende med uafviselig Magt, og det har stedse været Tilfældet, at man har maattet afholde de Udgifter,

der virkelig vare fornødne. Man kan ikke slaae sig til Taals med, at Vedkommende kommer frem ved Kassen med et lovbegrundet Krav, men bliver afviist med den Erklæring, at det vel er rigtigt, men da Anvisningen ikke er der, kan han ikke faae Penge. Det kan Statstjenesten ikke staae sig ved.

Der maatte altsaa skaffes Udveie, hvorved nødvendige og uforudseete Krav i den Betydning af Ordet, at de ikke kunde optages i Finantsloven, kunne finde deres Dækning. Naar et æret Medlem foran mig (Wessely)¹⁸⁾ synes at blive forbauset over en saa kjættersk Anskuelse, skal jeg, for at minde om, at vi i Grunden dog nok ere enige, henvise til, hvad der maa være ham fuldstændig bekjendt, at efter den belgiske Forfatning, der staaer i saa mange Henseender som et Mønster¹⁹⁾, er det udtrykkelig forbeholdt for saadanne enkelte Tilfælde at beslutte Udgifters Afholdelse, en Beslutning, der da maa tages til Følge af *cour des comptes*²⁰⁾, uagtet Udgifterne ikke ere bevilgede ved Finantsloven. Noget Saadant maa der som sagt stedse finde Sted.

Her gik man saaledes til Værks, at man afholdt disse Udgifter paa Tro og Love, og senere søgte at finde Anerkjendelse af Rigtigheden ved at fremkalde en Behandling af Sagen med Rigsdagen, og den Form, man da valgte, var den, som det forekommer mig, man endnu indtil videre — forsaavidt man vil gaae denne Vei, med Tilsidesættelse af Bevilgelsen af visse Beløb for uforudseete Udgifter — dog skulde tage i Betænkning at forkaste; det var nemlig den Vei, at man fremkom med supplerende Finantslove, som man gav Navn af Tillægsbevillingslove²¹⁾. De bleve fingerede at udgjøre integrerende Bestanddele af de enkelte Finantslove, hvortil de sluttede sig, saaledes at Alt, hvad Grundloven sagde om Finantsloven, skulde ogsaa i fuld Udstrækning kunne gjøres gjældende paa disse Tillægsbevillingslove.

Men er man, efter at have indført dette, nu kommen til en forskjellig Overbeviisning, har man maaskee erkjendt, at denne Fiction er uholdbar, og at man maa slaae ind paa en anden Vei? Jeg maa ganske vist tilstaae, at der idag har fundet en Afstemning Sted²²⁾, som maaskee hos Enkelte kan fremkalde det

Spørgsmaal, om der ikke er noget Andet, som man ønsker at sætte istedet. Men saalænge det ikke er afgjort, at denne Vei skal forkastes, er det den eneste, paa hvilken man i hvert Fald maatte søge at fyldestgjøre de Skrupler, der kunde være tilstede med Hensyn til saadanne Udgifter. De maatte da, hvis man vilde have den formelle Hjemmel, kunne opføres paa en saadan Tillægsbevillingslov i sin Tid. Noget Andet var det at ville give dem den Tilføining, at der skulde gives en særlig Bevilling for deres Vedkommende, thi derved henlede man Tanken paa, at saadanne Love efter deres Natur vare Finantslove, og at det Rigtigste var at give dem Form af saadanne og derved fremtvinge deres Indbringelse i Folkethinget først.

Derimod vilde Sagen finde sin simple Afgjørelse, naar den gamle Praxis fremdeles blev fulgt, at man i Reglen fremkom med to Bevillingslove, svarende til enhver given Finantslov, en Tillægsbevillingslov, der indbringes saa tidlig i den paafølgende Rigsdagssession, at der endnu paa samme kunde optages Udgifter, der vare at afholde i det løbende Finantsaar, men ikke optagne i dette Aars Finantslov, og en anden Tillægsbevillingslov, der fremkom, naar hele Finantsaaret var forbi, og naar man havde et klart Overblik over alle de Udgifter, der havde viist sig nødvendige udenfor Finantsloven, deri indbefattet den første Tillægsbevilling, forsaavidt de ikke simpelthen kunde afgjøres ved Regnskabet, thi mange Summer kunne vist være af en saadan Beskaffenhed, at de kunne siges at finde Hjemmel i den almindelige Finantslov. Derved var den formelle Mangel fuldstændig hævet, hvis man lægger Vægt derpaa, og derved var Landsthingets Stilling med Hensyn til disse Love fuldstændig hævdet.

Jeg troer derfor, at man ganske sikkert skal betænke sig meget paa at lade en saadan Tilføining staae. Hvis man lader den staae, er jeg for mit Vedkommende ingenlunde i Tvivl om, hvorledes det vil udvikle sig. Det vil lidt efter lidt udvikle sig til, at alle vigtige Lovgivningssager afgjøres af Folkethinget²³).

Landstingets 55. Møde, Torsdag den 15de Marts 1860.

Dagsorden: 2den Beh. af Finantsloven for 1860—61.

(Landstingstidende 1859—60, Sp. 1333—34.)

ANDRÆ: Jeg troer, at jeg for mit Vedkommende er saa øm med Hensyn til det Spørgsmaal, hvorledes Landstinget bør hævde sin berettigede Stilling ligeoverfor Folkethinget med Hensyn til Finantslovens Behandling, som Nogen. Jeg finder det derfor at være naturligt, at jeg ved denne Leilighed maa udtale, at jeg ikke kan dele de Betæneligheder, som fra forskjellige Sider ere reiste med Hensyn til den Passus i Finantsloven, som der nu forhandles om¹). Det er aabenbart, at Landstinget bør overordentlig meget vogte paa, at der ikke fra det andet Things Side udøves noget uberettiget Tryk paa Regjeringen gjennem Finantsloven. Jeg vil nu give den høitærede Minister²) fuldstændig Ret i, at det aldrig kan være den ene Deel af Lovgivningsmagten alene, der paa denne Maade vil komme til at gribe forstyrrende ind i Regjeringens naturlige Gang; thi det vil jo aldrig kunne skee, naar Landstinget opfylder sin Pligt, varetager den Stilling, som er det overdragen. Jeg troer, at aldrig en enkelt Deel af Lovgivningsmagten saaledes vil komme til at gjøre en uberettiget Indflydelse gjældende; thi det kan kun skee, forsaavidt den anden Deel af Lovgivningsmagten ikke gjør, hvad den bør gjøre.

Hvis der nu i nærværende Tilfælde var Tale om, at en Anskuelse, udsprungen fra Folkethinget, som hverken deeltes af Regjeringen eller af det andet Thing, skulde forsøges gennemført ved Hjælp af Finantsloven, saa vilde jeg ansee det for at være Landstingets Pligt at modsætte sig, altsaa under ingen Omstændigheder at gaae ind derpaa, selv om det ikke var fremstillet i Finantsloven som absolut fremtvingende, men kun som indirecte fremkaldende denne Forandring; da var der ingen Grund til at tvivle om, at vi maatte stemme derimod. Men saaledes er Sagen, som den foreligger, ingenlunde beskaffen.

Landstingets 61. Møde, Tirsdag den 20de Januar 1863.

Dagsorden: 2den Beh. af Forslag til en Adresse til
Hs. Maj. Kongen¹).

(Landstingstidende 1862—63, Sp. 1569—72 og 1577.)

ANDRÆ: Der er jo vistnok meget ringe eller, rettere sagt, slet ingen Sandsynlighed for, at nogen Modstand mod Indgivelsen af nærværende Adresse vil kunne have nogen Betydning. Denne Adresses Skæbne maatte allerede siges at være afgjort, da Forslaget fremkom for det høitærede Thing, og det deraf saaes, at Mænd af saa forskjellige politiske Anskuelser som de, der havde undertegnet dette Forslag, vare alle komne overeens om at tiltræde det; da der ikke viste sig en eneste afvigende Stemme blandt alle de Medlemmer, hvoraf Udvalget var sammensat, turde det neppe ventes, at der her i Thinget skulde kunne reises nogen Modstand mod Adressens Vedtagelse, som kunde have Udsigt til at sættes igjennem, og det saa meget mindre, som det ikke paa nogen Maade kan oversees, at det Skridt, hvortil der raades, er populært, at det er et Skridt, der har Stemningen for sig, at det er et Skridt, hvortil man — med Rette eller med Urette — knytter visse Forhaabninger, at den krænkede Nationalfølelse, som har Genklang hos Alle, søger en Art Tilfredsstillelse i dette Skridts Foretagelse.

Under disse Forhold er der en ikke ringe Fristelse til at tie ganske stille. Det er ikke behageligt at paadrage sig Skinnet af at føle mindre varmt for Friheden, for Nationaliteten eller for det danske Folks Selvstændighed end Andre, og man er saameget mere fristet til at give efter for en saadan Tilbøielighed til at forholde sig ganske taus, som man har den fulde Overbeviisning, at man, idet man udtaler sig, dog ikke paa nogen Maade vil kunne forhindre, at Skridtet gøres. Jeg troer imidlertid, at der under visse Forhold, hvor det er Sager af større politisk Betydning, der foreligger, er en Pligt tilstede for Den, der nærer en bestemt og modsat Overbeviisning, til ikke at fornægte den, men at udtale den aabent og klart, uden Hensyn til, hvilke Følger

dette kunde have, og jeg for mit Vedkommende maa tilstaae, at jeg i den nærværende Sag anseer en saadan Pligt for mig at være tilstede, idet jeg anseer det omhandlede Skridt for at være af en ikke ringe Betydning.

Jeg skynder mig strax at tilføie, i hvilken Henseende jeg maa tillægge dette Skridt en saadan større Betydning. Det er ikke med Hensyn til Regjeringens Stilling. Regjeringen har stillet sig klart og utvetydigt ligeoverfor Adressen; Regjeringen har med Fasthed viist Adresseforslaget fra sig²); Regjeringen vil efter min Overbeviisning aldeles ikke føle sig afficeret af Adressens Vedtagelse, selv om den maatte erkjendes at indeholde Mistillid, Noget, som jeg for Resten ikke bestemt skal udtale, idet jeg villig indrømmer, at den, saaledes som den er affattet, udtaler sig med saa stor Forsigtighed, at det kan være meget vanskeligt at sige, hvorvidt en saadan Mistillid virkelig er nedlagt i den eller ikke. Fra mit Standpunkt kan jeg ikke Andet end anerkjende den faste Holdning, som Regjeringen ved denne Leilighed har indtaget, og jeg haaber, at Regjeringen stedse ligeoverfor alle særlige Forsamlinger vil indtage en lignende fast Holdning, vil vide paa en passende Maade at værne om de forfatningsmæssige Grændser, der ere givne for de særlige Forsamlingers Omraade.

Det er heller ikke med Hensyn til Sagen i og for sig, med Hensyn til vore Forhold i det Hele, at jeg anseer Adressen for at have en saa afgjørende Betydning. Jeg overseer paa ingen Maade det Farlige, der ligger i, at dette Skridt foretages, og allermindst overseer jeg det i dette Øieblik; jeg ser meget vel, hvilken skadelig Virkning det vil kunne have, hvormeget Vanskeligheden ved at sørge for, at ikke Overgreb fra en anden Side foretages, derved vil blive forøget³); men jeg troer dog ikke heri at see Adressens overveiende Betydning. Denne ligger for mig i Landstingets Stilling, i den skadelige Virkning, som dette Skridt efter min Overbeviisning vil have, de store Farer, det vil medføre for Landstingets berettigede Stilling.

Jeg har alt ved en tidligere Forhandling over den nærværende

Gjenstand havt Leilighed til at udtale, hvori for mig Hovedanken ligger, hvori for mig det Afgjørende ligger for, at denne Sag ikke bør fremmes⁴). Det ligger deri, at vi ved at vedtage denne Adresse efter min Overbeviisning overskride de forfatningsmæssige Grændser, der ere os satte, og jeg troer ikke paa nogen Maade, at man bør tage sig en saadan Tvivl — man vil tillade mig at ansee mig berettiget til at udtale det idetmindste som en Tvivl — om vor forfatningsmæssige Berettigelse let.

Jeg troer, at enhver Forsamling, som lægger afgjørende Vægt paa Opretholdelsen af frie Forfatningsformer, bør i den allerhøieste Grad vogte sig for at foretage noget Skridt, ved hvilket det kan synes, at Forfatningen krænkes eller trædes for nær. Jo stærkere Følelsen er for Friheden, jo stærkere Ønsket er om at bevare den, desto mere troer jeg, at man bør vogte sig for at gjøre Noget, der kunde blot bringe det i Tvivl, om Forfatningen var bleven strengt overholdt. Denne Ærbødighed for Forfatningen troer jeg ogsaa stedse vil have viist sig at være et Særkjende for de Forsamlinger, der have forstaaet at fatte og bevare Friheden⁵).

Dette er altsaa min Hovedindvending, at Landstinget ved det foreslaaede Skridt overskrider de Grændser, som Forfatningen har draget for dets Virksomhed, og hermed kunde jeg da lade det beroe.

Rigsraadets 28. Møde, Fredag den 6te November 1863.

Dagsorden: Fortsættelse af 2den Beh. af Udkast til Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender¹).

(Rigsraadstidende 1863, II, Sp. 1047—54.)

ANDRÆ: Den meget ærede Kultusminister var ganske sikkert i høi Grad paavirket af den Stilling, han tidligere har indtaget som Formand i Folkethingets Finantsudvalg²); jeg troer, at man ikke vil kunne nægte det. Det var mig overordentlig interessant at

høre det hele Foredrag³), thi det faldt slet ikke den ærede Minister ind, at der kunde være Tale om en Ligestilling af de to Thing; det var mærkeligt, hvorledes den Tanke ikke under den hele Udvikling kunde faae Lov til at trænge sig frem hos den ærede Minister.

Naar der saaledes f. Ex. var Tale om, hvorledes man kunde finde Udveie til at tilveiebringe den nødvendige Overenskomst, saa mente den ærede Minister, hvad der jo fra et vist Synspunkt ogsaa er ganske rigtigt, at det vilde have været et solidt, eller i det Mindste et tilstrækkeligt Middel i saa Henseende, om man havde indrømmet Regjeringen her, hvad der er indrømmet den f. Ex. i England, at kunne vælge et ubegrændset Antal af Pairer²), men det faldt ikke den ærede Minister ind, at den, man bøier ved i England at vælge Pairer, det er *Overhuset*, eller for at tale efter vore danske Forhold, det er altid *Landstinget*, som paa denne Maade vilde blive bøiet. Man vil altsaa ganske vist ved dette Middel kunne frembringe Overensstemmelse, men altid kun derved, at man bøier Landstinget til at gaae ind paa den Opfattelse, som er bleven den overmægtige i det andet Thing.

Den ærede Minister antydede, at man i Kongerigets Landsting kunde have indtaget en anden Stilling ligeoverfor Finantslovene end den, man har troet at maatte indskrænke sig til, og han anførte da, at man i hver Samling kunde itide have nedsat staaende Udvalg, som stadig kunde have deres Opmærksomhed henvendt paa Finantslovens Behandling i Folkethinget; man kunde da være beredt paa, hvad man vilde gjøre, naar Regjeringen og Folkethinget vare blevne uenige⁵), — thi naar de blive enige, saa mener den ærede Minister naturligvis, at der aldeles ikke kunde være nogen Føie for Landstinget til at gribe ind. Jeg troer nu, at disse Ytringer paa en, den ærede Minister ubevidst, Maade udspringe af den Stilling, han tidligere har indtaget i Folkethinget, og jeg finder det i høieste Gråd forklarligt; jeg har allerede tidligere havt Leilighed til at udtale, at jeg ikke troer, man saa let kan afføre sig de Egenskaber, man i en tidligere Stilling har erhvervet sig.

Eet Resultat, troer jeg, fremgaaer med en vis Eenstemmighed af de førte Diskussioner, og dertil skal jeg ganske villig slutte mig, nemlig, at det ikke godt er muligt at give to Kamre, idetmindste ikke paa den sædvanlige konstitutionelle Maade, samme Indflydelse paa Finantsloven, og at det altid, naar man ikke griber til ganske nye Midler, vil vise sig, at det ene Kammer faaer saa at sige hele Magten, og det andet en saare ringe. Det vilde være overordentlig fristende at gaae ind paa disse Tilbageblik, som her ere anstillede med Hensyn til de Erfaringer, som ere gjorte ved vor Finantsforvaltning og vor Behandling af Finantslovene her i denne Sal, jeg mener ikke i Rigsraadet, men i Rigsdagens Folkething, og navnlig vilde det være overordentlig tiltalende noget nærmere at kunne belyse det ærede kongevalgte Medlems (Tschernings) optimistiske Fremstilling af, hvad der i saa Henseende er skeet⁶⁾; men det vilde føre aldeles bort fra den foreliggende Sag, og derfor skal jeg, hvor stor Fristelsen end er, dog for Øieblikket modstaa den, som jeg med Held har modstaaet saa mange andre Fristelser af denne Art, og gaae over til selve Sagen, som den foreligger.

Det er vistnok tilstrækkelig erkjendt af Alle, at det Punkt, hvorved vi nu staae, er et *Hovedpunkt* i den hele Forfatning, og at det ved dette Punkt i en langt høiere Grad, end ved nogetsomhelst andet, gjælder om, hvad Betydning den hele Forfatningsudvikling skal faae. Nu har man vedtaget to Kamre, hvilket efter min urokkelige Overbeviisning er et stort politisk Misgreb, men det er nu skeet, og derved der der for Øieblikket ikke Noget at ændre. Man maa blot ikke her beraabe sig paa Erfaringer, thi de have ikke den ringeste Betydning med Hensyn til Afgjørelsen af dette Spørgsmaal.

Der er kun et eneste Land, fra hvilket der kan hentes disse lange, velbegrundede historiske Erfaringer, et Land, der ogsaa ofte nok svæver paa Alles Læber, nemlig England; men vi kunne ikke gjøre *vor* Historie om efter den engelske, og jeg vil tilføie, at ingen Stat paa Kontinentet har havt en Historie som den. Vi kunne ikke gaae tilbage til de Kampe, der sluttede Middelalderen

og lode Aristokratiet gribe ind og optage den Rolle, som det tog i England; men derpaa beroer det hele engelske konstitutionelle Maskineri⁷⁾). Hvor Aristokratiet er ihjelslaet ved en Forbindelse af Kongemagten og Folket under forskjellige Former, dér er det aldeles ikke muligt at komme til at gjøre disse Sammenstillinger. Altsaa, den historiske Erfaring fra England betyder i mine Tanker aldeles Intet. Jo mere man derfor vil gaae ind paa Betragtningen af de engelske Forhold, desto mere vil man overbevise sig om, at der er saa at sige Intet, der svarer til, hvad man her betegner med tilsvarende Navne, og at de engelske Forhold ere himmelvidt forskellige fra vore.

Vil man henvise til Erfaringen paa Kontinentet, saa beder jeg Enhver at bemærke, hvad det er for en løs Grund at staae paa. Hvad Erfaring have vi fra Kontinentet uden den, at alle Forfatninger ere styrtede? Den ene Konstitution efter den anden er falden om som Korthuse — og naar de Herrer navnlig tale om deres Tokammere og de Bekræftelser, som Erfaringen har givet med Hensyn til Tokammerets Rigtighed og Nødvendighed, saa lad os see hen til den første af alle Stater, som har stillet sig i Spidsen for de konstitutionelle Ideers Udvikling, nemlig Frankrig, hvor ofte har det ikke havt et Tokammer, og hvor ofte er ikke dette System igjen blevet forkastet? (*Tscherning*: Det Samme har været Tilfældet med Eetkammeret!). Ja, deri giver jeg det ærede Medlem Ret, det hele konstitutionelle System er endnu umodent; men dog vil jeg gjøre det ærede Medlem opmærksom paa, at i ethvert Tilfælde er Frankrig, efter disse lange Kampe, atter vendt tilbage til Eetkammeret⁸⁾) (*Tscherning*: Dér er ingen Frihed!). Aa! ingen Frihed! Man maa i disse Forhold stole paa en selvstændig, rolig og sund Opfattelse af Forholdene, som de foreligge i det Land, for hvilket man vil skrive en Forfatning.

Nu har Regjeringen, der, som sagt, havde udtalt sig bestemt for et Tokammer i sit Udkast⁹⁾, ogsaa, saavidt jeg skjønner, indrømmet de to Kamre en fuldstændig lige Stilling, ogsaa med Hensyn til de finansielle Loves Behandling, og naar man gennemlæser §§ne 57 og 58¹⁰⁾, saa maa det indrømmes, at der efter

Bogstaven ikke i den Henseende er gjort nogen Forskjel mellem Kamrene, at de virkelig staae ganske med samme Ret og Myn- dighed ligeoverfor Finantsbevillingernes Behandling; men jeg vil bede det ærede kongevalgte Medlem (Jacobsen)¹¹⁾ — der synes med en vis Velvillie at have seet paa mit Forslag — dog ikke at lade sig dupere heraf, men vel at erindre, at der kommer andre Magter i Bevægelse, og at hvad der saaledes staaer paa Papiret, maaskee maa vige for en i Forholdene selv begrundet Nødven- dighed.

Det er nu dette, som de troe, der forsøge paa at ændre de nævnte Paragrafer i den Retning, som ogsaa jeg har anseet for at være nødvendig, og det er Nødvendigheden af en saadan Forandring, som det glæder mig overordentlig at erfare, at ogsaa Regjerin- gen er kommen til at erkjende, idet den, saavidt jeg har for- staaet, har tiltraadt det af Udvalget stillede Forslag under Nr. 70¹²⁾. Da nu selve Paragraferne i Udkastet vel ikke ere frafaldne af Regjeringen, men dog, efter den Erklæring, der er fremkom- men, vistnok med god Grund kunne antages at ville forsvinde og altsaa ikke ville komme til at faae nogen blivende Betydning, skal jeg ikke inklade mig paa nogen Kritik af dem; skulde jeg det, maatte jeg gjøre opmærksom paa, at der efter min Over- beviisning er meget Dunkelt og Utydeligt i dem; men det skal jeg ikke opholde mig ved.

Jeg gaaer altsaa over til at betragte, hvorledes man har søgt at forenes om den Ligestilling, man vilde give de to forskjellige Faktorer i Lovgivningsmagten. I denne Henseende har Udvalget stillet et Forslag, som ganske vist tilveiebringer en Maade at *af- gjøre* Sagerne paa; men det er aldeles iøinefaldende, at her ikke længere er Tale om nogen Ligestilling, at der er, som den høit- ærede Kultusminister saa sandt og slaaende bemærkede ligeover- for en modsat Ytring fra en anden Side, den Forskjel, som ligger i Tallene, 83 og 130, en Forskjel af over 50 pCt., altsaa en meget stor Forskjel¹³⁾. Det er afgjort, at man for Landstinget derved opgiver en væsentlig Deel af den Ligeberettigelse, som Regjerin- gen har havt til Hensigt at ville give det. Den høitærede Kultus-

minister meente vel, at der ikke deri var noget videre Betænkeligt eller Noget, der paa nogensomhelst Maade kunde siges at være udenfor Ordenen¹⁴), men jeg tillader mig at troe, at dette noget er begrundet i, at den høitærede Minister seer Sagen noget vel meget fra Folkethingets Standpunkt, thi det ligger dog vel ikke i Tokammerideen, saaledes som den her er forsøgt udført, at det skulde være saa ligefrem og naturligt, at Landstinget opgiver sin lige Indflydelse med Folkethinget.

Imidlertid, for mig staaer det saa klart, at der er den største Fare for, at Landstinget, sammensat paa den Maade, som Lovudkastets Paragrafer gaae ud paa, ikke vil kunne hævde sin berettigede Stilling ligeoverfor Folkethinget, at en Udvei som denne, uagtet den saa aabenbart gaaer ud paa en Opgivelse af Ligeberettigelsen, vel kunde være at foretrække for Lovudkastets Paragrafer, men vel at mærke, ikke saaledes, som Udvalget har foreslaaet, thi dette maa jeg bestemt fraraade, at man gaaer ind paa. Udvalget har nemlig foreslaaet, at man først skal lade de forskjellige Thing samtidig behandle Finantslovene¹⁵), altsaa skal udvikle den hele Divergents, der kan være tilstede i de to Forsamlinger, og først naar disse hver for sig have løbet sig fast i deres individuelt forskjellige Opfattelse, skulle de komme sammen i Fællesudvalg, og »Kamphanerne«, som den høitærede Kultusminister udtrykte sig, træde i Skranken¹⁶), — *men det er meget for sildigt*; thi saa er Sagen allerede i den Grad bleven fordærvet, at jeg er overbeviist om, at selv mange af de Medlemmer, som tidligere kunde være tilbøielige til at gaae over til modsatte Forslag, nu ville, ledede af en Korporationsfølelse, staae fast paa deres Kamphane-Standpunkt.

Nei, vil man virkelig gennemføre den Idee, som er fremsat af Udvalget, og som er tiltraadt af Regjeringen, saa maa jeg indstændig tilraade, at man, saaledes som af mig under Nr. 69 foreslaaet¹⁷), *strax* vil lade de to Thing træde sammen, *strax* vil lade dem i Fællesskab forhandle den hele Sag; da vil Divergentsen maaskee aldrig komme til nogen Bevidsthed, thi de forskjellige

Meninger ville snart være saa sammenblandede, at de ville være grupperede efter ganske andre Indflydelser og Interesser.

Imidlertid er det jo kun et misligt Hjælpemiddel; for dem, der ønske i Virkeligheden at hævde de 2 Kamres ligeberettigede Stilling, er dette ikke tilstrækkeligt; de ville dog bestandig mene, at Landstinget vil staae i en underordnet Stilling ligeoverfor Folkethinget, fordi Landstinget har et meget ringere Antal Medlemmer, og med Hensyn hertil troer jeg, at der i det Forslag, jeg har tilladt mig at stille under Nr. 71¹⁸), er anviist en fuldkommen simpel og naturlig Udvei.

Efter mit Forslag er Forholdet nemlig saaledes ordnet, at naar der i de to Kamre har viist sig divergerende Anskuelser, *skat* der nedsættes et Fællesudvalg, men, vel at mærke, et Fællesudvalg, der ikke vælges ved sædvanlige Majoritetsvalg, thi saa vilde der aabenbart kun komme til at staae lige Stemmer mod lige Stemmer, men paa den i Valgloven af 2den Oktober 1855 fastsatte Maade, saaledes at forskellige Fraktioner i de 2 Kamre aldeles forholds-mæssigt blive repræsenterede i Fællesudvalget, og at da den *endelige Afgjørelse* finder Sted i Fællesudvalget. Det er den simple og naturlige Maade, paa hvilken Konflikten kan løses, og hvorved vises, at Tokammersystemet kan bevares med en fuldkommen ligeberettiget Stilling for begge Kamre; jeg antager, som sagt, at det har været Udkastets Hensigt at ville opretholde denne Stilling.

Til Slutning maa jeg dog endnu maaskee, siden det er berørt af den ærede Ordfører og af en anden æret Taler¹⁹), gjøre opmærksom paa, at naar der specielt henvises til den nordiske Erfaring, troer jeg, at Udvalget derved kommer i en meget mislig Stilling. Jeg kan aldeles ikke forstaae, hvorledes man igjennem denne Henviisning kan komme til de Resultater, som Udvalget troer at kunne udlede deraf. Jeg vil nu ikke sætte de nordiske Erfaringer lavt; lad dem staae saa høit, de ville; men skulle vi tale om Erfaringer i saa Henseende, saa maae vi enten gaae til det norske Storthing²⁰) — og i saa Fald har man jo et Underændringsforslag til Udvalgets, af Regjeringen tiltraadte Forslag²¹), men ingenlunde Udvalgets Forslag selv — eller man maa gaae til den Behand-

lingsmaade, der har været fulgt i Sverrig uden nogen Modstand i en lang Aarrække, nemlig at Udvalgene, som nedsatte af alle fire Stænder i saadanne Tilfælde træde sammen og udelukkende have Afgjørelsen. Men at ville tale om »Erfaringer«, hentede fra Sverrig, og saa beraabe sig paa *Udkastet* til den nye Grundlov for Sverrig²²), synes mig dog umuligt lader sig gjøre. En *ny* Grundlov for Sverrig, hvilkensomhelst tænkelig Erfaring kan den give os? At der er nogle Mænd i Sverrig, som have meent, at en Bestemmelse som den paagjældende kunde dér lade sig gennemføre, kan dog ikke siges at være en gyldig Erfaring for os.

Jeg maa udtale, at jeg dog troer, uden at træde vort Naboland for nær, at turde paastaae, at vor politiske Erfaring hernede er noksaa god og paalidelig som den, vore Naboer kunne have, og at vi have en noksaa stor politisk Modenhed som de. Jeg troer ikke, at det svenske Grundlovsforslag paa nogensomhelst Maade kan opstilles som et Mønster, der strax skulde være at tage tilfølg. Jeg betragter det som et misligt Forsøg, og det er den oprigtige Interesse, jeg nærer for vort Naboland, der bringer mig til at haabe, at dette Udkast med Hensyn til dets Førstekammer aldrig gaar igjennem. Nei, vil man endelig lægge Vægt paa svenske Erfaringer, saa troer jeg ganske bestemt, at man efter disse Erfaringer maa komme til at vedtage mit principale Forslag under Nr. 71.

Til Slutning maa jeg endnu med et Par Ord forklare min Optagelse af et Underændringsforslag, der er blevet frafaldet af det ærede Medlem, som oprindeligt havde stillet det. Jeg kan naturligviis ikke have noget synderligt Haab om at sætte det igjennem; men det forekommer mig, at det vilde være uforsvarligt, om jeg, der saa bestemt hylder det, som det gaaer ud paa, uimodsagt skulde lade det falde bort. Det er det Forslag, der er stillet af et æret Medlem fra Slesvig (U. A. Holstein) under Nr. 49²³), hvor der er Tale om Sammentræden af Thingene til at danne et forenet Rigsraad, og som gaaer ud paa, at der da skal fordres, at Halvdelen af hvert Things Medlemmer er tilstede, og at det ikke, saaledes som foreslaet af Udvalget i Forslaget under Nr. 50, ind-

skrænkes til en Trediedeel²⁴). Jeg stemte igaar med Hensyn til det Antal Medlemmer, som mindst skal være tilstede i hvert af Thingene for at kunne tage Beslutning, imod Forandringen fra Halvdelen til Trediedelen²⁵), idet jeg ikke kunde lade mig overbevise af de derfor anførte Grunde; men jeg troer ikke, at der ligger nogensomhelst Inkonsekvents i, at man, uagtet man, naar Thingene enkeltviis skulle forhandle, lader det beroe ved Trediedelen, dog, naar de skulle træde sammen til et forenet Rigsraad, fordrer, at Halvdelen af hvert Thing skal være tilstede.

Jeg vil, hvis den ærede Ordfører²⁶) ikke har Noget derimod, argumentere derfor paa følgende Maade og sige: at det ved nærværende Lov væsentligt kommer an paa blot at holde sig til Hovedpunkterne, og at man ikke paa nogen Maade bør søge at indblande nye Forslag, thi der kunde da fremkomme en overordentlig Masse nye Diskussionsgjenstande, men at dette er ikke noget nyt Punkt, men en Bestemmelse, optagen fra den gjældende Ret; baade i den ene og den anden af de nuværende Forsamlinger ansees den Fordring, at over Halvdelen af Medlemmerne skal være tilstede, for en naturlig og rigtig Fordring, — og jeg tør tilføie, at saavidt mig bekjendt har der aldrig viist sig nogen Ulempe ved at forlange det²⁷).

Rigsraadets Landstings 29. Møde, Lørdag den 7de Januar 1865.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Grundlovsbestemmelse ang. Ophævelsen af Forfatningslov af 18. Nov. 1863.

(Rigsraadstidende 1864—65, Landstinget, Sp. 493—501, aftrykt ovenfor I, S. 281—89.)

Rigsraadets Landstings 36. Møde, Fredag den 20de Januar 1865.

Dagsorden: 2den Beh. af Forslaget til Grundlovsbestemmelse ang.

Ophævelsen af Forfatningslov af 18. Nov. 1863.

(Rigsraadstidende 1864—65, Landstinget, Sp. 860—62).

ANDRÆ: Jeg troer, at det er rigtigt saaledes, som Regjeringen har taget Sagen¹). Naar nemlig en saadan Beslutning — forhaabentlig overordentligt sjeldent, men hvor sjeldent, vil afhænge af Folkerepresentationens Optræden ligeoverfor Regjeringen —, naar en saadan Beslutning skulde være tagen, saa er der naturligviis stedse Spørgsmaal, og der maa og skal være Spørgsmaal, om Ministeriets Ansvar. Dette Spørgsmaal kan i et Tokammer jo kun finde sin Afgørelse ved Folkethinget. Men dermed hænger det dog paa ingen Maade nødvendigt sammen, at Landstinget skulde holdes aldeles udenfor den hele Sag. Lad os tage dette ganske praktisk. Vi haabe, at Tilfældet sjeldent vil indtræffe, i et hvert Fald haabe vi, at det, naar det indtræder, ikke indtræder, uden at dertil har været en gyldig Grund. Det maa altsaa ventes, og det er den eneste fornuftige Forudsætning for Behandlingen af Spørgsmaalet, at der intet Ansvar gjøres gjældende; det maa ventes, at man, efterat have undersøgt Sagen nøie i Folkethinget, hvor den efter sin Natur jo først bør forelægges²), ikke dér finder sig foranlediget til at gjøre noget Ansvar gjældende. Dette vil altsaa være det ganske Normale; det Normale vil være, at et saadant Forslag kommer ind i Folkethinget og ikke leder til noget Krav paa Ansvar. Men saa er Landstingets Undersøgelse af det hele Forhold umuliggjort, saa skal Landstinget altsaa aldeles ikke kunne komme ind paa ogsaa at undersøge Forholdet. Dette synes mig aldeles urigtigt. Ja, hvis der deri, at Landstinget fik naturlig Anledning til at undersøge Forholdet, laa nogensomhelst Begrændsning af Folkethingets Ret til at gjøre Ansvar gjældende, saa var det naturligt, at Landstingets Krav paa Meddelagtighed i Sagens Undersøgelse ganske tilsidesattes; men det kan jeg aldeles ikke indrømme. I det Øieblik, Sagen kommer for Folke-

thinget, vil dette have det i sin Magt til enhver Tid, ganske efter sin egen Overbeviisning, at gjøre Ansvar gjældende; men, som sagt, naar det i Almindelighed slet ikke kommer til dette Ansvar, finder jeg, at det ogsaa i Almindelighed bør tilstedes Landstinget at komme til at undersøge Forholdet ligesaavel som Folkethinget.

Jeg maa overhovedet bede vel bemærket, at dette juridiske Ansvar, som man naturligviis opstiller og søger en væsentlig Betyggelse ved i disse skrevne Grundlove, ikke er saa let at komme til virkelig at gjøre gjældende, og at Repræsentationerne i Reglen ville være overordentlig varsomme med at gjøre Skridt til at bringe dette i Virksomhed, uden at der dertil maatte være en ganske overveiende Nødvendighed³). Men det er det *moralske* Ansvar, det er det Ansvar, som ikke blot skal kunne gjøres gjældende, men bør gjøres gjældende ved enhver Leilighed, og dette moralske Ansvar finder sin Form ved den samtidige Drøftelse i begge Thing, og jeg indseer paa ingen Maade, hvorfor ikke Landstingets Bidrag hertil er ligesaa væsentligt som Folkethingets⁴).

Man kunde ogsaa, naar man her vilde gjøre Tankeexperiment, forestille sig en Regjering, der var i den Grad en Affødning af den Majoritet, som gjorde sig gjældende i det andet Thing, at den, fuldkommen sikker paa denne Majoritets fulde Understøttelse, regjerede aldeles udenfor alle mulige Finantsbevillinger, idet den var unddragen det hele, jeg taler ikke om det juridiske, men det hele *moralske* Ansvar, som dog maaskee kunde skræmme den tilbage fra denne Vei, hvis Landstinget kom til at gribe med ind. Jeg gjentager derfor, at det forekommer mig, at da Regjeringen nu har gjort Forslaget, burde man ikke skyde det fra sig i den Form, hvori det er stillet, idet jeg aldeles ikke kan see, at Folkethingets Anklagemagt i allerfjerneste Grad bliver berørt deraf.

Rigsraadets Landstings 59. Møde, Mandag den 10de April 1865.

Eneste Beh. af Fællesudvalgets Indstillinger ang. Grundlovsbestemmelse ang. Ophævelsen af Grundlov af 18. Nov. 1863¹).

(Rigsraadstidende 1864—65, Landstinget, Sp. 1234—35.)

ANDRÆ: Hvad først angaaer Landstingets Sammensætning, saa kan jeg ikke Andet end mene, at det maa anerkjendes at være et Tilbageskridt. Det er en Gjenopvækkelse af et Princip, som man hidtil har stræbt at holde ude af alle vore Forfatninger sine Stændertiden. Det er en Gaaen tilbage til en Opløsning af Folket i forskjellige Grupper, Classer, Afdelinger, et Forsøg paa at lade andre Interesser, particulære Interesser, træde istedetfor de almindelige statsborgerlige Interesser.

Jeg kan naturligviis paa ingen Maade ville have til Hensigt at trætte det høie Thing ved nogensomhelst almindelig Discussion; dertil er ikke Tiden og Stedet nu; men jeg vil dog ikke kunne lade en Bemærkning af den ærede Ordfører ganske upaataalt, idet han nemlig søgte et Forsvar for denne Classeinddeling ved en Henviisning til den saakaldte Forholdstalsvalgmaade²), thi det maa have sin Grund i en fuldstændig Misforstaaelse. Der er ikke Skygge af Sammenhæng mellem de to Ting, mellem en saadan Inddeling i Grupper og Anvendelsen af Forholdstalsvalgmaaden³).

Tvertimod maa jeg for Forholdstalsvalgmaadens Vedkommende paa det Bestemteste urgere, at den er accurat det Modsatte af Hiint. Det, der er det Eiendommelige ved denne Valgmaade, er nemlig, at den tilsteder den fuldstændig frie Sammenslutning af Vælgerne⁴). Det, der er det Eiendommelige ved denne Forfatningsbestemmelse, er derimod, at den paatrykker Vælgerne et særligt Stempel, hvorved man sætter dem hen i en enkelt Classe og henviser dem til Fællesvirksomhed alene med Vælgere, der ere i samme Classe.

Men, siger man, de inddeles altsaa dog i Classer, og det er jo det, Forholdstalsvalgmaaden vil indrømme. Men det er jo dog kun et Ordspil; Pointet ligger i, at her inddeler man Vælgerne i Classer

efter et saadant ydre Hensyn, som at Vedkommende er en lille eller stor Grundeier, boer paa Kjøbstad- eller paa Landgrund, i eller udenfor Kjøbenhavn, hvorimod den Classeinddeling, Forholdstalsvalgmaaden vil hævde, er den fuldstændig frie Sammenlutning af alle Statsborgerne, uden nogetsomhelst Hensyn til, i hvilken særlig borgerlig Bedrift de befinde sig.

(Sp. 1238—40.)

Hvis nu Nogen vil troe paa den Illusion, at et nyt Landsting, dannet paa denne Maade, vil være istand til ganske anderledes at hævde sin Stilling til de finantsielle Bevillinger, end det ældre Landsting efter Grundloven af 5te Juni 1849 har kunnet det, saa kan jeg ikke Andet end forbauses over, at man endnu ikke er bleven mere oplyst af, hvad der er gaaet for sig her i Landet i en lang Række af Aar. Det, at Forfatningen ikke med en Tøddel siger, at Landstingets Stilling skal ligeoverfor Bevillingerne være forskjellig fra Folkethingets, alene med Undtagelse af det ene Punkt, at Finantsloven først skal forelægges for Folkethinget, dermed kunde man i sin Tid slaae sig tiltaals⁵⁾; men hvorledes man nu kan troe, at der deri ligger et Værn, det forstaaer jeg ikke.

Det vil med fuldkommen Nødvendighed gjøre sig gjældende, hvad der ligger i Forholdene selv, at Landstinget ikke har Ret til at gaae i Enkelthederne af Finantsloven, og saa bliver lidt efter lidt hele den finantsielle Bevilling unddraget det; i Førstningen kan det vel gjøre et svagt Forsøg paa at sætte sig imod denne Overførelse af Magten til Folkethinget, men det vil snart komme til at give efter. Og man berolige sig ikke med at henvise til Udlandet, hvor der ogsaa er to Kamre; thi denne Sammenligning gjælder aldeles ikke, eftersom vort Førstekammer knap er et Andetkammer efter Udlandets Mønster⁶⁾, og man i alt Fald paa ingen Maade kan stille det op ved Siden af, hvad man i Udlandet tænker sig ved et Førstekammer.

Dette Landsting vil være lamslaaet fra første Øieblik af; det vil ikke kunne hævde en ligeberettiget Stilling ligeoverfor Folkethinget, og meget hurtigt vil hele Tyngdepunktet for Udviklin-

gen ligge i Folkethinget og i Folkethinget alene, og hvad der er afgjørende, Regjeringen vil i sin fremtidige Sammensætning udelukkende fremgaae af Folkethingets Majoritet⁷). Jeg skynder mig med at tilføie, at jeg meget vel erindrer, at der skal Tid til Alt, ogsaa til at gennemføre det parlamentariske System i alle disse Conseqventser, og der vil saaledes ganske vist gaae en Tid endnu, hvori man ikke vil gjøre den Fordring, at Ministeriet paa denne Maade ligefrem skal tages ud af Folkethingets Majoritet, men sandsynligviis vil finde sig i, at der ogsaa fra andre Steder, maa- skee ogsaa fra Landstinget, kan hentes Ministre, naar man kan finde Mænd, der ere villige dertil.

Men det gjør i Grunden kun Sagen meget værre; thi en Betingelse for, at et saadant Ministerium overhovedet kan existere, er, at det stiltiende — maaskee uden eget Vidende, thi det er underligt, hvilke Illusioner Folk kunne have — udfører Folkethingets Villie, Folkethingets Beslutninger, tilkjøber sig dets Yndest og Understøttelse, og det er mange Gange værre at have conservative Navne, der tjene til Dækning for, hvad der drives bag deres Ryg, og lade sig forlokke til at troe, at Regjeringen er konservativ, fordi Skildtet er det. Deri vilde man altsaa ikke have nogen Trøst, at der ikke vil fordres en streng Gjennemførelse af det parlamentariske System; thi den Trøst er værre end ingen Trøst.

Man kan overhovedet ad to forskjellige Veie opnaae det slette Resultat. Det er jo aabenbart, at man enten kan give Landstinget en meget passende Myndighed, medens man seer bort fra Garantierne for dets Sammensætning, eller at man omvendt kan give Landstinget en meget passende Sammensætning, men saa see bort fra Garantierne for dets Myndighed. Jeg veed ikke, hvilken Vei der er den værste; det er sikkert, at det Værste er at see bort fra begge Dele. Dette har man nu vel ikke gjort i nærværende Tilfælde; men med Hensyn til Myndigheden har man ganske seet bort fra, hvad jeg for mit Vedkommende med Bestemthed maa fastholde som en nødvendig Betingelse, jeg vil ikke sige, for at Forfatningen kan virke til Held, men for ikke at umuliggjøre, at der overhovedet kan virkes til Held for Landets Fremtid. Der kan

derfor for mig, da jeg nærer denne Overbeviisning, ikke være Skygge af Tvivl om, at jeg maa stemme Nei, og, om jeg havde ti Stemmer at afgive, vilde jeg stemme Nei, Nei, Nei uafslædig⁸).

Landstingets 79. Møde, Onsdag den 21de April 1875.

Dagsorden: 2den Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret 1875—76.

(Landstingstidende 1874—75. Sp. 1422—23.)

ANDRÆ: Jeg maa da sige, at forudsat man nu gaar til at benytte Finantsloven til at give et saadant Lønningstillæg¹), forekommer det mig, at det vilde have været det Simpleste, Naturligste og ogsaa i og for sig Hensigtsmæssigste, at man da ganske ligefrem paa Finantsloven havde optaget de Regler, som man ønskede at følge. Regjeringen har derimod henvist til en for lang Tid siden udgiven Lov af 19de Februar 1861²) og har troet, at der var væsentlige Fordele ved at give Reglen under denne noget indirekte Form. Der siges saaledes i den af mig alt citerede Skrivelse fra Conseilspræsidenten, at man tror, »at de væsentligste konstitutionelle Erindringer imod saadanne Bevillingers Optagelse paa Finantsloven fjernedes ad denne Vei, idet det da blev unødvendigt paa Finantsloven at optage de nærmere Regler for Tillæggets Fordeling, der som et Stykke Lønningslov ikke hører hjemme paa samme³). Det tror jeg er en stor Misforstaaelse.

Jeg antager, at, naar Mange have været meget bestemt af den Mening, at man ikke maatte optage en saadan Sag paa Finantsloven, have de mest støttet sig paa to Grunde. For det Første paa den, at der overhovedet ikke paa Finantsloven var Leilighed til at underkaste en Materie, der efter sin Natur maatte antages at være henvist til at være Gjenstand for en særlig Lov, den omhyggelige Drøftelse og Overveielse, som en saadan særlig Lov

maatte fordre, saa at man let stod Fare for, at en saadan Sag blev saa at sige affeiet, naar den kom ind paa Finantsloven, og aller-mest, naar den kom ind under Form af et Ændringsforslag ved en 2den Behandling af Finantsloven. Den anden Grund er den, at man ikke ansaa det for hensigtsmæssigt, at det Tryk, der hvil-ler paa en endelig Vedtagelse af Finantsloven, kom til at udbrede sig over en saadan Gjenstand, som ikke havde naturlig med Fi-nantsloven at gjøre.

Nu skal jeg oprigtig sige, at den sidste Grund ikke for mig er væsentlig, i alt Fald ikke den væsentligste, thi jeg tror, at det omhandlede Tryk er et tveægget Sværd; det er et farligt Vaaben, og det er urigtigt, naar man anser det for et Vaaben, der for-trinsvis kan bruges mod Landstinget; det er et Vaaben, som kan saare til begge Sider, og hvor Saaret skal tilføies, kommer an paa, hvem der fører Vaabenet bedst. Vil man endelig have, at en saadan Lov skal afgjøres paa Finantsloven, nu vel, saa behøver Landstinget kun at tage den Stilling, som ellers Folkethinget pleier at forbeholde sig, nemlig den at staa fast paa, at saadan skal Sagen være, ellers kommer der ingen Overensstemmelse i Finantsloven, saa hviler hele Trykket paa det andet Thing.

Det er altsaa til enhver Tid kun alene afhængigt af Landsthin-gets faste, urokkelige Villie, om dette Tryk skal øve sin Virkning til den ene eller den anden Side, og jeg indrømmer ganske villig, at der kan i Alt, hvad der er foregaaet⁴), ligge en overordentlig stærk Fristelse til engang praktisk at vise, at det dog ikke er værd at forsøge paa at misbruge Finantsloven paa denne Maade. Jeg siger altsaa, at det ikke er den Grund, som jeg for mit Vedkommende har tillagt den afgjørende Vægt, naar jeg har udtalt mig mod overhovedet at tage slige Sager op paa Finantsloven; men det er den anden, at der virkelig ikke var nogensomhelst Udsigt til, at en omhyggelig, passende Drøftelse af en saadan Sag kan finde Sted, naar den kommer paa Finantsloven paa den Maade⁵), og man vil se, at det afhjælper man paa ingen Maade derved, at der henvises til en ældre Lov.

. . . . At Loven nu støtter sig paa det gamle Sædprincip⁶), det er intet Gode. Den høitærede Conseilspræsident udtaler nok i sin Skrivelse, at Sædprincipet paa sine Steder omfattes med en Sympathi, som aabner større Udsigt til ad denne Vei at opnaa et Resultat end ad en hvilkenksomhelst anden⁷); men jeg er bange for, at det er en Illusion, som vil briste ved nærmere Betragtning. . . .

IV

FINANSVÆSENET

DET FINANSIELLE SYSTEM UNDER JUNIGRUNDLOVEN
OG OKTOBERFORFATNINGEN

A.

Under Kongerigets Rigsdag:

Finanslov og Tillægsbevillingslove.

Statsrevisionen og Statsregnskabet.

Landstingets 57. Møde, Mandag den 30te Januar 1854.

Dagsorden: 1ste Beh. af Statsrevisionens Beretning og Indstillinger
m. H. t. Statsregnskabet for 1850—51¹⁾.

(Landstingstidende 1853—54, Sp. 1087—93.)

ANDRÆ: De Bemærkninger, som jeg ønsker at fremsætte, knytte sig ikke nærmest til de foreliggende Afstemningspuncter²⁾, men ere af mere almindelig Natur, idet de angaae Betænkningen saavel fra Revisionen som fra Udvalget i det Hele. Jeg vilde imidlertid meget vel være istand til at knytte dem til de Afstemningspuncter, som foreligge til Behandling, og jeg maa saameget mere finde mig opfordret dertil efter den Udtalelse, vi nu hørte af den ærede Finantsminister³⁾, da de Bemærkninger, jeg skal tillade mig, staae i en vis Forbindelse med denne Udtalelse.

Det maa vistnok erkjendes, at den Opgave, der er stillet, naar første Gang et Statsregnskab foreligger, er meget vanskelig; den er vanskelig, fordi det umuligt kan forudsættes, at dette Regnskab i og for sig kan være affattet netop i den Form, man maatte ansee for den rigtigste; det vil heller ikke kunne forudsættes, at Revisionen strax skulde foregaae paa en Maade, der senere maatte blive erkjendt at være netop den rigtige, og det vil endnu mindre kunne forudsættes, at Rigsdagen strax skulde være istand til at opfatte sin Stilling fuldkommen klart, at lægge de Principer til Grund for sin Bedømmelse, som maatte kunne lidt efter lidt vinde Hævd og Anerkjendelse. Det er derfor vistnok ogsaa med Rette blevet udtalt, at der ikke maa drages nogen Slutning af den Maade, paa hvilken man denne Gang lader Revisionen passere, til de fremtidige Revisioner⁴⁾.

Uagtet jeg saaledes ved de Bemærkninger, jeg skal tillade mig, ikke i Realiteten har til Hensigt at fremkalde noget fra Indstillingerne forskjelligt Resultat, — jeg anerkjender fuldstændigt, at der ikke vil kunne være Tale om at gjøre nogetsohmhelst Ansvar gjældende med Hensyn til de Overskridelser, der ere bragte paa Tale, og allermindst med Hensyn til de Overskridelser, som i nærværende Afsnit⁵) foreligge, — har jeg dog troet ikke at burde tilbageholde de Bemærkninger, som jeg agter at fremsætte, da det dog er muligt, at disse Bemærkninger senere ville kunne faae nogen Indflydelse og kunne komme til at gjøre sig gjældende ved senere Leiligheder.

Det Første, som paatrænger sig ved at kaste et Blik, deels paa Revisionens, deels paa Udvalgets Indstillinger, er det, at de ere, om jeg saa maa udtrykke mig, meget eensformige, meget monotone. Der er ingen særdeles Afvexling; der forekommer i Indstillingerne fra Udvalget næsten kun to Former, der afvexlende bruges, saa den ene, saa den anden. Enten hedder det, at disse Udgifter, at denne Fremgangsmaade kan passere, eller ogsaa hedder det, at disse Udgifter eller denne Fremgangsmaade kan billiges.

Lidt mere Variation er der i Revisionens Bemærkninger; thi der vil man finde, at de to nysnævnte Former dog vexe med en tredie, den Form, som den ærede Finantsminister udtalte sig om, og som findes i Revisionens Bemærkninger meget ofte brugt, nemlig: denne Udgift bevilges. Jeg er fuldkommen enig i, hvad der af den meget ærede Finantsminister blev udtalt, at det ikke er muligt, ved en Revision og Decision af Regnskabet, for Rigsdagen at bruge denne Form⁶); ogsaa jeg formener, at kun Lovgivningsmagten kan bevilge Udgifter, og vi maae vel erindre, at det ikke nærmest er som lovgivende Magt, vi handle i det Øieblik, vi vedtage en Decision eller Beslutning med Hensyn til et os forelagt Regnskab. Det er jo ikke Meningen, at disse Beslutninger senere skulle forelægges Kongen til Sanction; disse Bevillinger skulle jo finde deres Afgjørelse ved Rigsdagen alene⁷). Det er altsaa ingen Lov, der kommer frem, og der kan altsaa ikke være

Tale om nogen virkelig Bevilling, udøvet gennem Rigsdagen, taget paa den Maade.

Men derfor forekommer det mig ogsaa, at det første Spørgsmaal, som først og fremmest Revisionen burde have opkastet sig og allerede denne Gang forsøgt paa at give en Løsning, om end en ufuldkommen Løsning, der senere maatte kunne blive modificeret, er det Spørgsmaal: *Hvad er det da for Udgifter, der maae bevilges ved Lov, og hvilke behøve det ikke?*

Grundloven udtaler sig, som bekjendt, i sin § 52 meget vagt om dette Punct; den siger nemlig kun, at ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i Finantsloven. Det er nu aldeles evident, at en strengt sig til Ordene holdende Opfattelse af denne Bestemmelse er umulig; den maa undergives den Forstaaelse, som er en Følge af en mere fri Opfattelse. Finantsloven er en bestemt Lov, det er den Lov, som ligeledes efter Grundlovens Bydende strax, efterat Rigsdagen er sat, bliver at forelægge⁸⁾; men da nu denne Lov maa forelægges længe, førend det paafølgende Finantsaar begynder, da den maa være udarbejdet et endnu længere Tidsrum i Forveien, saa vil det indsees, at det vilde være saagodt som aldeles umuligt at indskrænke nogen Regjering til blot at afholde saadanne Udgifter, for hvilke fuldstændige Udkast eller Overslag vare tilstede i Forveien, eller saa lang Tid i Forveien givne.

Derfor har ogsaa Rigsdagen meget snart — opfordret dertil af Regjeringen, saavidt jeg erindrer⁹⁾ —, følt sig forpligtet til at fortolke denne Paragraph paa en noget friere Maade, idet den har forudsat som givet, at under den Finantslov, i hvilken alle Udgifter skulle søge deres Hjemmel, kunde ogsaa forstaaes Til-lægsbevillingslove, som udkomme langt senere, og for hvis Ud-givelse der ikke er foreskrevet nogen bestemt Tidsgrændse. Jeg vil nu ikke sige, at denne Fortolkning er aldeles utvivlsom; jeg vil ikke sige, at der ikke skulde være nogen anden Vei, paa hvilken man kunde være istand til at fyldestgjøre i Almindelighed, hvad Omstændighederne strengt fordrede, uden at man var nød-saget til at afvige fra Grundlovens udtrykkelige Forskrift. Hvis

jeg ikke mindes ganske feil, troer jeg endogsaa, at den høitærede Finantsminister i sin Tid har henvendt Rigsdagens Opmærksomhed paa, at, hvis de Udgiftsposter, som blive bevilgede ved Finantsloven, virkelig skulde kunne overholdes, maatte der tilføies i de forskjellige Budgetter endnu en Post, nemlig for »ufordseelige Udgifter«¹⁰). Rigsdagen fandt sig imidlertid ikke foranlediget til at gaae ind paa denne Opfattelse af Sagen, og har derfor foretrukket at bevilge disse Tillægsudgifter under Form af egne Tillægsbevillinger¹¹).

Det er altsaa, hvad der foreligger som givet for os, at det, hvori de afholdte Udgifter skulle søge deres Hjemmel, er Finantsloven, derunder indbefattet samtlige Tillægsbevillingslove. Men man maa da nu opkaste sig det Spørgsmaal: Er det da nødvendigt, at enhver Udgift, der ikke fuldstændigt er bevilget i Finantsloven og disse Tillægsbevillingslove, fordrer en ny Udtalelse af Lovgivningsmagten, altsaa en ny Tillægsbevillingslov for at kunne være lovmedholdelig? Det formener jeg ikke; men det er dette Spørgsmaal, som jeg troer først og fremmest foreligger til Besvarelse.

Jeg antager, som sagt, ikke, at enhver Udgift, der overskrider Finantslovens forskjellige Poster, nødvendigt udfordrer en særlig Tillægsbevilling. Det vil erindres, at mangfoldige Udgifter i Finantsloven ere kun bevilgede efter et Overslag; det vil erindres, at mangfoldige andre Udgifter i Finantsloven kun ere bevilgede i Henhold til tidligere bestaaende Love, som Finantsloven ikke kan og ikke bør kunne forandre. Det vil saaledes være Tilfældet, naar der et eller andet Sted er en Udgift, der forefalder i et bestemt Aar i Henhold til en bestaaende Lov; jeg vil for at nævne et Exempel — jeg troer, det findes under de for dette Aar foreliggende Udsættelsesposter¹²) — anføre, at under Marinen er der en Bestemmelse, der maa antages at være en Lovbestemmelse, ifølge hvilken visse Tillæg, afpassede efter vedkommende Officerers Grader i Marinen, i visse Tilfælde gives Officererne. Naar saaledes en Officer ved Søcadet-Academiet staaer opført som Chef, saa oppebærer han et vist lovbefalet Tillæg, naar han indtager en vis Grad i Marinen; hvis han indtager en anden Grad,

da et i Forhold til Graden forøget eller formindsket Tillæg. Hvad der maatte foreligge af denne Art Forøgelse eller Formindskelse af Udgifterne, begrundet paa tidligere Lovregler, behøver slet ikke at være nogen Gjenstand for Tillægsbevilling; med Hensyn hertil mener jeg, at Rigsdagen passende kan udtale sig paa den Maade, at Udgiften billiges.

Men der er mangfoldige andre Poster, der høre ind under den samme Kategori. Jeg sætter saaledes, at der er bevilget en vis Pengesum til Anskaffelse af Kost for Marinens Mandskab; det er da aabenbart, at det, Bevillingen egentlig gaacr ud paa, er, at et vist Antal af Portioner ere bevilgede, men at den Sum, som der staaer indført i Loven, blot er et Overslag efter en mere eller mindre sandsynlig Værdi-Ansættelse, der maa kunne lide Forandring i Løbet af det Finantsaar, som Bevillingen angaaer. Her, mener jeg, behøves heller ikke nogensomhelst Tillægsbevilling; det er her den Art Overskridelser, om hvilke man kort og simpelt kan sige: den billiges¹³).

Ganske anderledes forholder det sig paa utallige andre Steder, hvor Regjeringen kan have fuldkommen Ret til at afholde Udgifter, der gaae ud over de Poster, der findes i Finantsloven voterede, eller ogsaa angaae reent nye Poster, der først ere fremkomne i Løbet af Finantsperioden. Disse Poster maa Lovgivningen bevilge; med Hensyn til dem vil det være nødvendigt at erhverve sig en Tillægsbevilling.

At drage en ganske skarp Grændse mellem den Art af Overskridelser, der findes at have deres Hjemmel, og deres fulde Hjemmel, i de bestaaende Love, eller som maae antages at være overensstemmende med Finantslovens rette Mening, med den Mening, der ved en rigtig Fortolkning maa lægges ind i Loven — at drage, siger jeg, en ganske skarp Grændse mellem disse og de andre Overskridelser, der enten angaae reent nye Udgiftsposter, paa hvilke der ikke var tænkt, dengang Finantsloven blev voteret, eller saadanne Overskridelser, der bestemt gaae ud over, hvad Finantsloven til et vist Øiemed havde voteret, det troer jeg vistnok er meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, men ikke

destomindre Noget, der maa søges naaet; det maa lidt efter lidt bringes til Klarhed, til Klarhed for Regjeringen, til Klarhed for Revisionen, til Klarhed for Rigsdagen, hvor en saadan Grændselinie vil være at drage; thi ellers vil man bestandig komme ind paa en aldeles vakkende Fremgangsmaade, som vil afstedkomme Uleiligheder, snart i en og snart i en anden Retning¹⁴).

Det vil sees, naar man tager de Tillægsbevillingslove for sig, der til forskjellige Tider ere Rigsdagen forelagte, af den voterede og af Hans Majestæt Kongen sanctionerede, og som altsaa have erholdt Lovgivningsmagtens Billigelse, at et fast Princip efter dem ikke vil kunne siges at være etableret. Der findes i disse Tillægsbevillingslove mangfoldige Udgifter voterede, som det efter min Overbeviisning aldeles ikke havde været nødvendigt at votere, Udgifter, der saa ligefrem fulgte af tidligere Finantslove, at det var overflødigt at føre dem ind i Tillægsbevillingsloven. Derimod vil det paa den anden Side sees, at der blandt Revisionens Udsættelser, — hvis jeg maa sige saaledes, skjøndt alle Udsættelserne gaae ud paa, at det, de angaae, passerer eller billiges —, er overordentligt mange, der angaae Poster, som utvivlsomt, efter hvad der hidtil foreligger, maatte antages at henhøre under en Tillægsbevillingslov.

Det er naturligt, at Regjeringen første Gang ikke har selv kunnet være paa det Rene med at drage den rette Grændselinie, og det er ganske nødvendigt altsaa, at man seer bort herfra, at der er en Mængde af Udgifter, med Hensyn til hvilke der, selv om de ikke have deres Hjemmel i Finantsloven, paa ingen Maade kan være Tale om at drage Nogen til Ansvar; men jeg troer, at den *Form*, under hvilken Revisionen har gjort sine Indstillinger, og i hvilken Udvalget har tilraadet, at Rigsdagen skulde udtale sig, er urigtig. Jeg mener, at en Mængde af disse Poster skulde have været Gjenstand for Tillægsbevillinger, at der maatte om en Mængde af disse Poster være sagt: »henvises til Afgjørelse ved en særlig Tillægsbevilling« — en Antegningsform, der saaledes, saavidt jeg ved et løseligt Gjennemsyn har kunnet overbevise mig om, rigtigheden maatte være bleven brugt paa mangfoldige Steder,

hvor Revisionen har brugt Udtrykket »bevilges«, der iøvrigt heller ikke synes mig altid at være brugt med fuldkommen Conseqvents. Jeg finder, som sagt, at dette Udtryk »bevilges« ikke kan bruges, da vi ingen Ret have til at stille os i den lovgivende Magts Sted i dette Tilfælde; i dette Øieblik have vi kun at fatte Beslutning angaaende Revisionen af Statsregnskabet.

Det vilde imidlertid være meget vidtløftigt — selv om Thinget skulde dele denne min Anskuelse, hvilket jeg forsaavidt ikke kan vente, da der hverken fra Statsrevisoratets eller fra Udvalgets Side er fremkommet noget Forslag dertil — at foretage en saadan Omdannelse, og det har, som jeg tillod mig at bemærke, heller ikke været min Hensigt at fremkalde nogen Forandring for Øieblikket; men jeg har dog troet det rigtigt at udtale, at den hele Form ikke forekom mig at være tilfredsstillende¹⁵).

Landstingets 35te Møde, Torsdag den 15de Februar 1855.

Dagsorden: 1ste Beh. af Statsrevisionens Beretning og Indstillinger ang. Statsregnskabet for 1851—52¹).

(Landstingstidende 1854—55, Sp. 267—77.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Jeg maa anerkjende, at det ærede Udvalg med særdeles Omhu har bestræbt sig for at bringe nogen Klarhed ind i et Forhold, der efter sin Natur neppe kan gjøres fuldkommen klart. Det er alt af Ordføreren bemærket, at den egentlige Mangel ligger i selve Grundloven²). De Paragrapher af denne, hvori disse finantsielle Forhold berøres³), ere i høi Grad ufuldstændige, og der er tildeels af de Grunde, som bleve berørte af den ærede Ordfører, ikke truffet nogen Afgjørelse, som kunde tjene til sikker Veiledning. Naar der saaledes er Tvivl tilstede, da maa jeg bestemt tiltræde den Mening, der ogsaa blev udtalt af den ærede Ordfører, at denne Tvivl ene og alene lader sig fjerne ved en Lov⁴). Det er kun ad denne Vei, at det vil være muligt at supplere, hvad der mangler, at bringe til Afgjørelse, hvad der kan tvistes om.

Jeg maa derfor være meget varsom med Hensyn til den nærmere Vedkjendelse eller Ikke-Vedkjendelse af Betydningen af visse Udtalelser. Imidlertid maa jeg bede det høitærede Thing bemærke, at det slet ikke er Rigsdagen muligt ved nogen Udtalelse fra dens Side at afgjøre, hvorvidt der skal ligge den eller den Betydning i Regnskabets Undersøgelse af Rigsdagen, eller hvorvidt Rigsdagens Beslutninger skal tillægges den eller den Anvendelse. Det er Noget, som Rigsdagen ikke eensidigt kan afgjøre: ligeoverfor Rigsdagens Paastande vilde med samme Ret Regjeringens Paastande kunne opstilles, saa at det ikke vilde være gjørligt, hvis der ytrede sig forskjellige Anskuelser, at tillægge Paastandene fra Rigsdagens Side større Vægt end Paastandene fra Regjeringens Side.

Endnu langt mindre lader det sig naturligvis gjøre at tillægge Udtalelser, som forekomme i en Betænkning, en saadan Betydning. Man maa jo bestemt fastholde, at det kun er det, som Rigsdagen ved et Votum fastsætter, der kan siges at være Rigsdagens udtalte Mening. Det kan ikke gaae an at hævde den Opfattelse, at hvad der saaledes muligen i en Betænkning, muligen i Discussionens Løb var fremført til Begrundelse af et Forslag, skulde være vedtaget, idet Forslaget selv var vedtaget af Rigsdagen. Kun forsaavidt der i et bestemt Indstillingspunkt, der gjøres til Gjenstand for Rigsdagens Votering, udtrykkeligt er udtalt en bestemt Anskuelse, kun forsaavidt kan denne Anskuelse siges at have været Rigsdagens⁵⁾. Var det derfor umuligt for Rigsdagen ved sit Votum at afgjøre, hvorledes der vilde blive at handle i visse Forhold, saa vil det naturligviis endnu langt mindre være muligt gjennem Udtalelser i en Betænkning af et Udvalg at træffe en saadan Afgjørelse. Men jeg er ogsaa aldeles overbeviist om, at jeg i den Henseende vil finde fuldkommen Medhold hos den ærede Ordfører og hos Udvalget.

Det vil erkjendes, haaber jeg, at det ikke er muligt ved en Behandling her i Thinget eller i Rigsdagen at foranledige bindende Udtalelser med Hensyn til det Tvivlsomme, der kunde være i det omhandlede Retsforhold. Den foregaaende Regjering kan ikke

være bunden af, hvad der her udtales; den nærværende Regjering kan ikke bindes ved, hvad der er udtalt af den foregaaende, den kommende Regjering vil ikke kunne bindes af, hvad her skeer⁶). Det er derfor ingenlunde — og jeg maa udtrykkeligt forvare mig imod Mistydning i saa Henseende — noget Forsøg paa at ville opstille bindende Regler, som kan tilsigtes ved de Udtalelser, der her finde Sted; og jeg skulde derfor for mit Vedkommende have været meest tilbøielig til aldeles at afholde mig fra enhver Udtalelse, at lade denne Sag gaae paa samme Maade som forrige Aar, det vil sige med en saa ringe Omtalen af de forskjellige Indstillingspunkter, som var muligt, uden at fremdrage, hvad der kunde være tvivlsomt, og uden at komme til Berøringen af de egentlig brændende Spørgsmaal.

Men, da det ærede Udvalg i sin Betænkning, hvis Værd jeg mere end nogen Anden anerkjender, har troet, at det var rigtigt at slaae ind paa en anden Vei, at fremdrage en Mængde af disse Punkter, troer jeg dog ikke at kunne forsvare at forholde mig ganske taus ligeoverfor en saadan Fremdragen. Endnu mindre troer jeg det vilde være passende, om jeg blot vilde indskrænke mig til den korte Erklæring, at det ikke var min eller Regjeringens Mening at ville indrømme de Paastande, der i Betænkningen ere opstillede; thi jeg troer, at det høitærede Thing vel vilde kunne fordre, at man, naar man ikke kunde tiltræde Paastandene, gjorde sig Flid for nærmere at udvikle, hvori den egentlige Forskjel bestod.

Dette forudskikket, skal jeg, idet jeg strax gaaer over til et Hovedpunkt i Sagen, tillade mig at fremhæve, at det forekommer mig, at den største Uklarhed fremstaaer ved altfor meget at ville sammenblande Statsregnskabet med et sædvanligt Regnskab, og Ministrene, Regjeringen, med Regnskabsbetjente eller Oppebørselsbetjente. Det er jo et himmelvidt forskjelligt Forhold⁷).

Naar en Regnskabsfører aflægger sit Regnskab, da har han visse bestemte foreskrevne Regler at følge; Oppebørselsbetjenten, som ikke har inddraget, hvad der lovligt var ham paalagt at inddrage, staaer til Ansvar for denne Forsømmelse, og her er Sagen ganske

simpel og let beregnelig. Det er visse bestemte Penge, som enten ved Skjødesløshed ere forsvundne eller ikke indkrævede, eller for hvilke Rede og Rigtighed ikke kan gjøres, og som han har at tilsvare. Noget ganske Andet er jo Tilfældet ved Statsregnskabet. En Minister er ikke og kan ikke være en Regnskabs- eller Oppebørselsbetjent; det er en ganske anden Maade, paa hvilken Pengehensynet her gjør sig gjældende.

Som af den ærede Ordfører bemærket⁸⁾, er Ministeren saa langt fra at begaae en Forbrydelse eller Feil ved at overskride Finantslovens Poster, at det tvertimod vilde kunne lægges ham i høi Grad til Last, ja at han vilde kunne begaae en Forbrydelse, hvis han holdt sig til disse Poster. Sagen er jo den, at Finantsloven bevilges under visse bestemte tilstedeværende Forudsætninger; hvis disse, vel at mærke, ikke mere ere tilstede, — thi, hvis de vise sig at have været tilstede ogsaa senere, da Budgettet overskredes, da er jo Sagen ganske anderledes og ganske klar, — men, hvis disse bestemte Forudsætninger ikke længere ere tilstede, hvis Krav, om hvilke Intet vidstes, da Finantsloven behandles, senere fremstille sig, saa maa det være en Pligt for Ministeren efter sin bedste Opfattelse at gjøre, hvad han mener, Statens Vel fordrer, og han maa da vistnok stedse kunne gjøre Regning paa, at det formelle Ansvar, som han derved har paa draget sig, ikke vil paadrage ham Anklage fra Rigsdagens Side, ligesom jeg troer, at det i denne Henseende ved, hvad der hidtil her paa Rigsdagen er foregaaet, ogsaa fra Rigsdagens Side er viist, at noget Saadant slet ikke har været paatænkt. —

Af denne Sammenblanding af et sædvanligt Regnskab med Statsregnskabet følger nu den efter min Formening urigtige Opfattelse af Rigsdagens Stilling til Statsrevisorernes Beretning og af den Betydning, som man vil tillægge Rigsdagens Beslutninger i denne Sag. Allerede da der var Tale om at nedsætte et Udvalg til Behandlingen af Statsrevisorernes Beretning, ja endnu langt tidligere, da der var Tale om at udnævne Statsrevisorer, fremkom den Mening, at Beslutningerne her skulde være at betragte som Decision⁹⁾. Det var efter min Overbeviisning denne skjulte Til-

bøielighed til at opfatte Statsregnskabet som et sædvanligt Regnskab, der ogsaa fremkaldte denne Tilbøielighed til at benytte Betegnelsen Decision, hvoraf da som Conseqvents vistnok vilde være fremstaaet Paastanden om, at disse Beslutningers Følge skulde være af den Art som den sædvanlige Følge af Regnskabsdecision.

Det er imidlertid bekjendt, at den første Gang, Sagen var for, og Ordet var blevet anvendt, mødtes det med en meget bestemt Indsigelse fra den daværende Finantsministers Side¹⁰⁾, og Rigsdagen var saa langt fra bestemt at ville, at Ordet skulde bruges i dets særlige Betydning, at det, saavidt jeg erindrer, uden at der fra nogen Side reistes nogen Indvending derimod, frafaldtes at bruge Ordet¹¹⁾. Den Omstændighed, at Udsigten over de stedfindende Udgifter hedder »Regnskab« — om ogsaa *Statsregnskab* — har imidlertid vistnok bidraget til, at man bestandigt er kommet tilbage til at ville optage Betegnelsen »Decision« paany; men saa ofte dette er forsøgt, er der bestandigt fra Regjeringens Side blevet nedlagt Protest imod Brugen af dette Ord. Uagtet man jo kan sige, at et Ord er kun et Ord, har Regjeringen lagt Vægt paa, at Ordet ikke blev gjenoptaget, og jeg troer med Føie; thi derved vilde der være gjort et Skridt til at gjøre Sagen uklar, og det var forsaavidt blevet vanskeligere at bringe den tilbage paa den, som jeg troer, ene rette Vei.

Det ærede Udvalg har ikke udtrykkeligt gjenoptaget »Decision«, det glæder mig at anerkjende dette; men desuagtet har Udvalget, og det beklager jeg, ikke fundet Betænkelighed ved at bruge Ordet i sin Betænkning som det vedtagne Udtryk for, hvad der pleier at følge paa et Regnskabs Revision¹²⁾. Dette, troer jeg, er mindre heldigt. Sagen er derved igjen bragt til at vakle. Det synes mig klart, at man staaer sig bedst ved at holde sig til Grundlovens Udtryk »Beslutning«¹³⁾; der er aldeles Intet tabt eller vundet ved at optage det. Det er Grundlovens eget Udtryk, og det er, som af den ærede Ordfører er bemærket, af saa vid Betydning, at det kan omfatte de meest forskjellige Gjenstande¹⁴⁾.

Den samme Mangel paa klar Afgjørelse, der iøvrigt, som jeg bestandig maa gjentage, ligger i Forholdet selv, gjør sig ogsaa gjældende, naar Udvalget opkaster det Spørgsmaal, hvilken Betydning disse Beslutninger af Rigsdagen skal tillægges. Udvalget ender da med at udtale, at de »skulle indeholde den statsregnskabsmæssige Afgjørelse fra Rigsdagens Side af alle af Revisionen i Anledning af Statsregnskaberne reiste Spørgsmaal, ligeoverfor de ansvarlige Ministre«¹⁵).

Ved første Øiekast synes der Intet at kunne indvendes imod denne, som det kunde synes, simple og klare Udtalelse om disse Beslutningers Betydning. Ved nærmere Undersøgelser troer jeg dog, at der vil kunne reises betydelige Tvivl. For det Første forekommer Forklaringen mig altfor indskrænket, thi der staaer, at det er en Afgjørelse med Hensyn til alle i Anledning af Statsregnskabet af *Revisionen* reiste Spørgsmaal; men det er jo Regnskabet i sin Heelhed, som skal finde sin Afgjørelse. Det er som Rigsdagens Befuldmægtigede, Revisorerne gennemgaae Regnskabet og fremhæve, hvad de finde tvivlsomt; men naar Rigsdagen afgjør de Indstillinger, der fra Revisorerne ere fremkomne, er der jo Intet til Hinder for, at Rigsdagen selv eller igjennem et Udvalg kan fremdrage, hvilke Punkter det vil, udenfor de af Revisorerne fremdragne, ligesom Intet er til Hinder for, at Rigsdagen i sin Beslutning kan gaae udenfor Revisorerenes Indstillinger.

Forsaavidt mener jeg altsaa, at denne Angivelse er for snever; paa den anden Side kan jeg ikke erkjende, at det er en *regnskabsmæssig* Afgjørelse; det vil det kun være, hvis Regjeringen og Rigsdagen forene sig. Det er jo at haabe, at dette vil være Regelen; men sæt, at der opstaaer Tvivl, for at tage et Exempel, der ligger nær, med Hensyn til Beregningen af en Pension, og at de forskjellige Opfattelser da staae imod hinanden, saa vil dette ikke finde sin endelige Afgjørelse ved Thingets Beslutning; den vil derimod for det concrete Tilfælde ligge i Rigsrettens Paadømmelse.

Naar Rigsdagen siger, at det er en urigtig Fortolkning af Lo-

ven, Ministeren derimod, at det er den rigtige, og Ingen af dem ved Discussionen finder sig foranlediget til at gaae over til den Andens Paastand, saa kan Ministeren naturligviis, naar han er overbeviist om at handle efter Loven, ikke forandre sin Mening om, at disse Pensioner ere lovmedholdelige. Jeg seer ikke Andet, end at Rigsdagen, hvis det var anderledes, da vilde gjøre sig til Lovfortolker, men det vil da umuligen kunne være dens Sag for de concrete Tilfælde. Hvis derimod f. Ex. med Hensyn til Pensionsloven virkelige Tvivl ere tilstede angaaende, hvorvidt en vis Bestemmelse i Almindelighed skal anvendes paa denne eller hiin Maade, saa vil Uklarheden kun kunne hæves ved en ny Lov, hvilken da ikke blot gives af Rigsdagen, men af hele den lovgivende Magt.

Hermed staaer endnu i nær Forbindelse en anden Paastand, der paa en Maade er en Følge af den foregaaende. Naar man navnlig gaaer ind paa at stille Regnskabsvæsenet ligeoverfor Rigsdagen og Regjeringen, som et almindeligt Regnskab stilles ligeoverfor Decisionen og Regnskabsføreren, saa fremkommer naturligt den Paastand, at, naar der ved en Beslutning her blev fastsat, at et vist Beløb var ulovhjemlet afholdt, og altsaa en Brøde var begaaet, — thi det mener jeg, maa indrømmes, — at saa skulde Følgen deraf være, at Vedkommende, her vedkommende Minister, som under sit Ansvar har besørget Anvendelsen af Beløbet, skulde være forpligtet til at erstatte eller tilbagebetale det¹⁶). Denne Paastand vil saa for det Første almindelig være illusorisk, eftersom der her handles om meget store Beløb, og det i Regelen ikke vil være saa formuende Mænd, der ere Ministre, at Ansvaret kan faae nogen praktisk Betydning.

Om den nævnte Paastand siges iøvrigt i Betænkningen paa flere Steder, at Sagen vel ikke er utvivlsom¹⁷); men just derfor er det betænkeligt, at man dog i sin Udtalelse lader en saadan Opfattelse af den faae Overvægt, som kunde lede til at antage, at den dog var den egentlig rette, den, som burde finde Sted. Det siges i Betænkningen pag. 114, at en »Beslutning, hvorved en Post decideres til Ansvar, forsaavidt er fuldstændig fyldest-

gjort, naar dens Beløb erstattes Statskassen«; der siges, at »den i hvert Fald maa betragtes som den lovlige Afgjørelse, som af alle Vedkommende vil blive anerkjendt og efterkommet¹⁸⁾.«

Den Mening udsiges altsaa, at hvis Rigsdagen skulde komme til den Nødvendighed ikke at godkjende visse Beløb, som Regjeringen havde afholdt for derved efter sin Overbeviisning at fremme Statens Tarv, da skulde det følge umiddelbart deraf, at vedkommende Beløb skulde erstattes. Dette troer jeg aldrig vil blive erkjendt af nogen Regjering. Jeg vil idetmindste paa det Bestemteste forvare den nuværende Regjering og mig personlig imod at erkjende Rigtigheden heraf. Jeg maa paastaae, at ved en slig Beslutning af Rigsdagen er det kun udtalt, at en Brøde er begaaet derved, at Beløbet er blevet afholdt udenfor Loven, men hvad der skal være Følgen heraf, er ikke afgjort, og allermindst er det afgjort, at de udgivne Penge skulle erstattes. Dette vilde endog være en Afvigelse fra sædvanlige Retsregler.

Det vilde for at tage et Exempel, være ganske besynderligt, om den, der havde bygget en Bygning anderledes end efter de Planer, der vare approberede ved Finantsloven, eller som dertil havde anvendt et større Beløb, end der var blevet bevilget, da uden videre skulde tilsvare dette Beløb; — jeg gaaer for et Øieblik ind paa den urigtige Sammenligning af Privates Stilling med Ministeriets —, og mener da, at den Vedkommende, hvis der f. Ex. var udgivet 20,000 Rd. formeget, da i det Mindste maatte kunne gjøre Fordring paa, at det Beløb, som Bygningen nu maatte kunne udbringes til over den approberede Plan, maatte komme til Afdrag.

Men det gaaer i det Hele ikke an paa denne Maade her at tale om den sædvanlige Erstatning: det er ikke en Regnskabsbetjent, der har ladet Penge forsvinde, eller en Oppebørselsbetjent, der ikke har indkrævet, hvad han var forpligtet til; men det er, som Udvalget har bemærket¹⁹⁾, en Mand, der er tvungen til at handle i Overeensstemmelse med sin Mening om, hvad der er til Statens Tarv, naar han ikke strax kan faae Rigsdagens Billigelse: — kan han faae den, da indrømmer jeg, at han ikke

har en saadan Ret (Hør! Hør!). Naar man da indbringer for Rigsretten et saadant Spørgsmaal, — og det er for Øieblikket den eneste Vei, Rigsdagen har at gaae, — da vil Rigsretten vel paakjende den enkelte Sag; den vil give en bestemt Dom med Hensyn til den bestemte Anklage; hvorledes den vil afgjøre Sagen, vil det være umuligt at have nogen Mening om for hvert enkelt Tilfælde; snart vil den kunne frikjende, snart dømme til Erstatning, snart til en vis Straf eller combinere Straf og Erstatning. Det kan ikke antages, at den vil lade sig binde af Præjudicater, og det vil da være umuligt heraf at udlede nogen almindelig Regel; den Tvivl, der bliver tilbage, vil derfor kun kunne løses ved en Lov.

I nær Forbindelse med det Anførte om Decisionens Begreb staaer naturligviis ogsaa Slutningsindstillingen om at give Decharge²⁰). Det vil erindres, at der i forrige Session ikke var Tale om Sligt, uagtet der var naturlig Anledning til at sammenstille alle de enkelte Beslutninger i en Slutnings-Angivelse, der kunde fremgaae som disses Resultat. Det vilde være hensigtsmæssigt, og forsaavidt vilde Slutningsindstillingen bringe Sagen paa et klarere Standpunkt, end ved sidste Regnskabs Aflæggelse. Men der er brugt Betegnelsen »Decharge«, og det medfører igjen, at man saa let forvexler Forholdet med en sædvanlig Regnskabsførers, som aflægger sit Regnskab for den competente Autoritet, der da gjenemgaaer det og giver ham Decharge. Det er for at undgaae denne Forvexling meget ønskeligt, at dette Ord maatte forandres. Regjeringen kan ikke anerkjende at have Decharge fornøden; det er ikke dens Hensigt at andrage paa en saadan; den maa tvertimod bede sig fritagen for at modtage nogen Decharge. Den ønsker naturligviis en Erkjendelse fra Rigsdagen om det af lagte Regnskabs Rigtighed; men en Decharge i Ordets almindelige Betydning vil den ikke kunne modtage²¹).

Det næste Afsnit af Udvalgets Betænkning angaaer det overordentlig vanskelige Spørgsmaal om, hvad der skal betragtes som Overskridelser af Finantsloven²²). Dette Afsnit er behandlet med stor Forkjærlighed fra Udvalgets Side, og jeg tilstaaer, at

her efter min Mening er vundet særdeles Meget i Henseende til at bringe disse tvivlsomme Punkter nærmere en Afgjørelse. Her er man paa et Omraade, hvor Praxis vil kunne afgøre meget, hvor der væsentlig er Tale om, hvad Rigsdagen i Forbindelse med Regjeringen vil antage nødvendigt, og hvor man ved gjen-sidig Forstaaelse vil kunne udrette Meget til at tilveiebringe den rette Form. Det forekommer mig, at næsten alt, hvad der af Ud-valget er udtalt i denne Retning, maa erkjendes for særdeles vel begrundet; og det er derfor mit Haab, at det vil finde Billigelse af Rigsdagen, ligesom det vistnok saavidt muligt vil blive taget til Følge af Regjeringen.

Et andet vigtigt Punkt angaaer Nødvendigheden eller Til-stedeligheden af de saakaldte Tillægsbevillinger²³). Her maa jeg, idet jeg blot taler paa mine egne Vegne, erkjende, at jeg ingen-lunde er enig med Udvalget. Jeg vilde, hvis jeg som Medlem af Thinget skulde udtale mig om denne Sag, holde paa, at det ikke var Revisionens eller Thingets Sag ved Regnskabets Bedømmelse at give Lovhjemmel til, hvad der ikke har Lovhjemmel; erkjend-tes det, at en vis Udgift var uden Hjemmel, maatte det være en simpel Følge deraf, at den decideredes til Ansvar, hvorved imid-lertid ikke er afgjort, hvad der vilde fremkomme som det ende-lige Resultat for Vedkommende.

Dette har formeentlig ogsaa Praxis for sig, hvilket forekom-mer mig tydeligt af, hvad der har fundet Sted, idet der forelæg-ges to Tillægsbevillingslove²⁴): saaledes er der iaar forelagt en Lov om Tillægsbevilling for 1854-55, altsaa for indeværende Finantsaar²⁵); denne Lov har en blandet Natur, idet den dels omfatter Udgifter, der endnu ikke have fundet Sted, dels Be-løb, der ere afholdte, og for hvilke der søges Efterbevilling; — desuden forelægges der en anden Lov om Tillægsbevilling for næstforegaaende Finantsaar²⁶), der fra Regjeringens Standpunkt maa antages at omfatte alle de Poster, som man troer kunde be-høve Lovhjemmel; og hvis der her er en Mangel tilstede, hvis der endnu paa Regnskabet skulde være tilbage nogen Post, for hvilken Lovhjemmel savnedes, da maatte en saadan erhverves,

eller ogsaa maatte Ansvaret gjøres gjældende. Men det er ikke denne Opfattelse, der fra Udvalgets Side er gjort gjældende, og jeg veed meget vel, at den heller ikke ved sidste Regnskabs Behandling her i Thinget blev gjort gjældende.

Jeg havde ogsaa den Gang som Medlem Leilighed til at udtale min Opfatning²⁷⁾ — hvilket jeg bemærker, da det af den ærede Ordfører blev anført, at der ingen Stemmer havde reist sig mod Udvalgets Opfattelse²⁸⁾, — og jeg berørte da det Tvivlsomme i undtagelsesviis i denne Sag at ville lade Thinget erklære, hvad der ellers kun kan afgjøres igjennem en Lov²⁹⁾. Jeg indrømmer iøvrigt, at dette Spørgsmaal fra Regjeringens Standpunkt ikke hører til dem, paa hvilke den bør lægge Vægt, men at det maa henstilles til Rigsdagen, om den ikke finder Betænkelighed ved at ville indskrænke Tillægsbevillingslovene til ganske særegne og exceptionelle Tilfælde, og om den ikke finder det mere stemmende med sit Tarv, at fastholde den modsatte Anskuelse, at Tillægsbevillingslovene skulde forelægges saa hurtigt som muligt.

Der er endnu adskillige Punkter i Betænkningen, som jeg kunde have Noget at indvende imod; men jeg skal ikke opholde det ærede Thing dermed, da de ere mindre vigtige. Jeg skal blot, for at ikke min Taushed skulde give Anledning til Misforstaaelse, tilføie, at, naar det i Betænkningen Sp. 108 hedder, at det maa ansees som en Selvfølge, at Revisionen og Decisionen af alle de Regnskaber, som slutte sig til de Finantslove, der allerede ere eller fremdeles endnu maatte blive bevilgede af den danske Rigsdag, i hele deres nuværende Omfang ville forblive under samme, — da skal jeg vel ikke nu ville foregribe Afgjørelsen af de herhen hørende Spørgsmaal. Men naar en Fællesforsamling var tilveiebragt og havde vedtaget visse Regler for Behandlingen af de omhandlede Spørgsmaal, og der blandt Andet maaskee var oprettet en saadan Institution, som den af Udvalget selv paa-pegede³⁰⁾, da forekommer det mig vistnok høist usandsynligt, at man da alligevel skulde lade den hele Række af Regnskaber behandles paa en anden Maade af en Forsamling, der ikke længere havde Rigsdagens Competence, thi Rigsdagen var jo da for-

saavidt forsvunden, og der var kun en Forsamling tilbage, som ikke havde dens Competence. Dette Spørgsmaal er jo imidlertid ikke af nogen Betydning med Hensyn til denne Sags Behandling i det Hele, og jeg skal derfor ikke opholde mig derved³¹).

Landstingets 44. Møde, Tirsdag den 27de Februar 1855.

Dagsorden: 2den Beh. af Statsrevisionens Beretning og Indstillinger for 1851—52.

(Landstingstidende 1854—55, Sp. 601, aftrykt ovenfor I, S. 305.)

Folketingets 50. Møde, Torsdag den 8de Marts 1855.

Dagsorden: 3die Beh. af Finantsloven for 1855—56.

(Folketingstidende 1854—55, II, Sp. 2294—95, aftrykt ovenfor I, S. 306—07.)

Folketingets 10. Møde, Torsdag den 18de Januar 1855.

Dagsorden: Finantsministeren forelægger 3 Lovforslag¹).

(Folketingstidende 1854—55, II, Sp. 111—13.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Den første Lov, jeg skal have den Ære at forelægge, er *Udkast til Lov om Tillægsbevilling for Finantsaaret 1853 til 1854*. Det vil være i det høitærede Things Erindring, at i Reglen fremlægges 2 Tillægsbevillinger for hvert Finantsaar. Den ene, som sædvanlig fremlægges umiddelbart efter, at Rigsdagen i October Maaned er traadt sammen, indeholder deels Krav paa nye Bevillinger, deels en Henstilling om Billigelse af allerede afholdte Udgiftsbeløb, hvormed Budgettet for det indeværende Finantsaar er overskredet. Den anden Tillægsbevilling, som først fremkommer i det paafølgende Aar, vil jo efter det Tidspunkt, paa hvilket den fremkommer, udelukkende kun [kunne?] indeholde Henstilling til Rigsdagen om Billigelse af allerede afholdte Udgifter.

Det er af denne Natur, samtlige de Udgifter nødvendigviis maae være, som ville findes opførte paa det Lovudkast, som jeg idag har den Ære at forelægge det højtærede Thing. Det er vistnok et meget tvivlsomt Spørgsmaal, hvorvidt Tillægsbevillinger af denne Art overhovedet behøve at fremlægges; for mit Vedkommende skulde jeg imidlertid være tilbøielig til at antage, at det dog var nødvendigt; men det er det højtærede Thing bekjendt, at meget afvigende Anskuelser herom have fundet Gjenklang her i Thinget, og jeg tør maaskee derfor forudsætte, at det ved Behandlingen af det Statsregnskab, der vil finde sin Afgjørelse paa Rigsdagen i indeværende Aar²), vil blive bestemt udtalt, om slige Tillægsbevillinger overhovedet ansees fornødne.

Jeg har imidlertid ikke troet allerede nu at burde tage Hensyn til en Forandring i den Stilling, Rigsdagen muligen ønsker at indtage ligeoverfor slige Finantsbevillinger, og har saaledes fulgt den hidtil almindelige Regel, især da jeg antager, at der er ikke Faa, som vilde finde det i og for sig ønskeligere og rigtigere, at enhver Overskridelse af Budgettet, som efter sin Natur maatte kunne gjøre Fordring paa en særegen Billigelse af Rigsdagen, saa hurtigt, som det efter Forholdene er muligt, bringes til Rigsdagens Kundskab og Forhandling.

Et andet Spørgsmaal, som vistnok vil være forbundet med stor Vanskelighed at løse paa en tilfredsstillende Maade, er det, *hvor* Grændselinien rettest bør drages mellem de Overskridelser, der maae være Gjenstand for paafølgende Bevilling eller Billigelse, og Overskridelser, der aldeles ikke have en saadan Natur, at en slig Billigelse eller Bevilling er fornøden. Dette Spørgsmaal vil ganske sikkert ogsaa kunne vente at finde sin Afgjørelse ved den Praxis, der maatte danne sig ved Behandlingen af flere paa hinanden følgende Statsregnskaber; for Øieblikket troer jeg, at man befinder sig i stor Tvivl med Hensyn til en saadan Adskillelse, og jeg maa ganske aabent tilstaae, at det ikke har været mig muligt at gennemføre noget consequent Princip med Hensyn til de Poster, der ville findes opførte paa indeværende Aars Tillægsbevilling.

Enkelte af disse Beløb ville vistnok, og det med Føie, af det høitærede Thing kunne betragtes som ikke behøvende en slig Billigelse eller Bevilling og derfor muligen blive strøgne; men, ved at sammenholde Tillægsbevillingen med det Statsregnskab, som er bragt til det høitærede Things Kundskab, vil man derimod finde, at der mangler andre Beløb, som muligen kunde fortjene en slig Billigelse; men det har, som sagt, ikke været mig muligt i saa Henseende at gennemføre noget fuldkommet strengt Princip, og jeg har maattet tage forskjellige Hensyn, som vistnok have gjort Opførelsen temmelig vilkaarlig. Imidlertid vil man finde, at der i det Hele taget med Hensyn til Opførelsen er fulgt en Regel, som i det Hele ganske stemmer med det tidligere Vedtagne.

Hvad selve Beløbene angaaer, vil det næsten heelt igjennem findes at være forholdsvis mindre Beløb, hvorom der er Spørgsmaal, blot med Undtagelse af dem, der findes opførte i den 6te Paragraph af Tillægsbevillingen, hvor man vil finde angivet som Merudgift til Krigsministeriet en Sum af 574,733 Rd.³), af hvilket Beløb de $\frac{3}{5}$ ville blive at udrede af Kongeriget⁴).

Folketingets 57. Møde, Torsdag den 15de Marts 1855.

Dagsorden: 2den Beh. af Udkast til Lov om Tillægsbevilling for 1853—54.

(Folketingstidende 1854—55, II, Sp. 2653—55.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Da den ærede Ordfører¹) har indledet Forhandlingerne med nogle mere almindelige Bemærkninger angaaende Tillægsbevillingers Natur overhovedet²), saa skal jeg ikke undlade at knytte nogle Yttringer dertil, da det formeentlig er af Vigtighed, at Forestillingerne om denne Gjenstand lidt efter lidt kunne bringes ganske paa det Rene.

Jeg skal tillade mig at udtale, hvad jeg anseer for nu at være fuldstændig erkjendt af Rigsdagen og af Regjeringen, hvad der altsaa maa betragtes som afgjort. Det er da først Tillægsbevil-

lingers Lovlighed overhovedet, at der ved Finantsloven ikke blot skal forstaaes den enkelte Lov, der i Medfør af Grundloven bliver at forelægge Folkethinget strax ved Begyndelsen af hver ny Rigsdagssession³), men at ogsaa og med samme Virkning herunder skal indbefattes de senere, deels af samme, deels af paafølgende Rigsdage vedtagne og af Hans Majestæt stadfæstede Tillægsbevillingslove; dette er at betragte som en afgjort Sag, der allerede nu saalænge har været gjort gjældende i Praxis⁴), at der ikke kan kommes tilbage derfra.

Ligeledes tør det nu, ved de oftere gjentagne Beslutninger af Rigsdagen, betragtes som afgjort, at der er visse Beløb, som ikke bør opføres paa Tillægsbevillinger. Grændsen for disse Beløb vil det jo naturligviis være meget vanskeligt at drage med Nøiagtighed; den ærede Ordfører har angivet enkelte, hvis Natur efter min Mening saa aabenbart kunne paavises at henhøre til den omtalte Classe, at der ikke kan være nogen Tvivl derom⁵). Hvor der t. Ex. er bevilget en ganske bestemt Gjenstand, og der derimod i Finantsloven kun er opført en calculatorisk Sum, da er det vistnok utvivlsoomt, at ingen senere Tillægsbevilling kan være fornøden, for at godtgjøre den Meerudgift, der maatte være fremkommen, naar der *iøvrigt* ikke er handlet uforsvarligt ved Gjenstandens Anskaffelse.

Der er derimod ganske sikkert ogsaa endeel Poster her, hvorom der endnu kan og maa være nogen Tvivl tilstede, indtil der af Rigsdagen og Regjeringen har fundet flere Afgjørelser i saa Henseende Sted, saaledes f. Ex., om det skulde være aldeles unødvendigt paa Tillægsbevillinger at optage Beløb, som vare bevilgede i de foregaaende Aar, men ikke i dette Aar vare blevne *udbetalte*, og nu skulde udredes i et nyt Aar.

Ligeledes forekommer der mig ogsaa endnu at være Uklarhed tilstede om, hvorvidt der paa Tillægsbevillinger kan opføres eller altid bør opføres alle *afholdte* Udgifter; af alle Udtalelser, saavel i dette Thing som i Landstinget, troer jeg, man kan udlede som givet, at Tillægsbevillinger, med Hensyn til hvad der endnu *ikke er afholdt*, findes at være ikke blot rigtige, men nød-

vendige, hvorimod der flere Gange har været reist Tvivl om, hvorvidt det skulde være nødvendigt at forelægge Tillægsbevillinger over, hvad der allerede *var afholdt*; navnlig har dette været Tilfældet ved Behandlingen af Beslutningerne om Statsregnskabet⁶⁾), idet man har villet gjøre gjældende — eller idetmindste udtalt som en Anskuelse, der vel kunde være at lægge Vægt paa —, at slige Udgifter rettest henvistes til den senere Behandling af Statsregnskabet, idet først da alle Oplysninger kunde tænkes fuldstændigt at være tilveiebragte.

Dette har man opstillet som Regel, hvorimod undtagelsesviis enkelte betydeligere og større Beløb, som man ønskede i den kortest mulige Tid at bringe under Rigsdagens Afgjørelse, skulde kunne opføres paa Tillægsbevillinger. Det synes, som om det ærede Udvalg helder til den Anskuelse, at Tillægsbevillingerne bør benyttes til ogsaa saameget som muligt at legalisere, erhverve Stadfæstelse paa eller Billigelse af allerede afholdte Udgifter, men det er dog ikke ganske klart, om Udvalget ikke ogsaa synes at fastholde den Anskuelse, at slige Beløb dog i mangfoldige Tilfælde *ikke* bør opføres paa Tillægsbevillinger, men henvises til Statsrevisionen⁷⁾).

Saaledes vil det, for blot at nævne eet Exempel, sees, at Udvalget i Betænkningen under Nr. 34, Pag. 433, hvor der er Tale om et Beløb, der er bragt i Anslag for et Espingolbatteries Overførelse til Kronstadt, siger, at det ikke kan tilraade at bevilge en Deel deraf, med Hensyn til hvilken Oplysninger forgjæves ere søgte; nu siges der ikke, at en ny Tillægsbevilling skulde tilveiebringe slige Oplysninger, men Udvalget henviser aldeles bestemt til, at dette nærmere bør undersøges af Statsrevisionen, forinden Beløbet bevilges⁸⁾).

Dette kommer til at staa i Berøring med et andet meget vigtigt Spørgsmaal, det nemlig, om aabenbart udenfor Loven — og ved Loven forstaaer jeg her naturligviis ikke blot Finantsloven, men tillige samtlige Tillægsbevillinger — afholdte Udgifter kunne billiges blot ved en Afgjørelse under Behandlingen af Statsregnskabet; jeg skal ikke dvæle længere herved, men kun

fremhæve, at det forekommer mig at være et meget vigtigt Spørgsmaal, hvorom der endnu ikke kan siges at foreligge nogen bestemt og klar Afgjørelse, om ikke overhovedet alle Udgifter, der ikke kunne siges at være lovlige, det vil sige, at have deres Hjemmel enten i Finantsloven eller i samtlige Tillægsbevillingslove, dog til Slutning maae blive at henvise til en sidste Tillægsbevilling, hvorved de enten erholde deres legale Bekræftelse, eller det afgjøres, om det er tilstrækkeligt at medtage dem ved Statsregnskabets Afgjørelse, hvor naturligviis en Mængde Beløb, der billigviis kunne betragtes som mere eller mindre nøiagtig afholdte, efter den Hjemmel, der er givet i selve Loven, kunde finde deres Afgjørelse. Jeg har villet henlede Opmærksomheden paa dette Punkt, da det forekommer mig at være et Hovedpunkt i den hele Sag.

Landstingets 29. Møde, Onsdag den 1ste Februar 1860.

Dagsorden: 2den Beh. af Statsrevisorernes Beretning for 1855—56¹).

(Landstingstidende 1859—60, Sp. 458—59).

ANDRÆ: Den ærede Ordfører²), der udtalte sig om nærværende Punkt³), meente, at man skulde henholde sig til Grundlovens klare og tydelige Ord. Ja, det var en stor Beroligelse, det var en overordentlig stor Trøst, hvis man kunde henholde sig til Grundlovens klare og tydelige Ord. Hvem vil ikke gjerne henholde sig til Loven, og hvem vil ikke fremfor Alt respectere Grundloven? I den Henseende troer jeg, at Alle staae lige, og jeg mener, at der ikke er Føie til at indvende imod den Ene eller imod den Anden, at man ikke vil henholde sig til Grundlovens tydelige og klare Ord. Men Ulykken er just, at der er ingen tydelige og klare Ord i Grundloven angaaende dette Punkt; Ulykken er, at de Paragrapher i Grundloven, der angaae Bestemmelsen af de finansielle Forhold⁴), henhøre til de aller-

utydeligste eller til dem, som det er allervanskeligst i Udøvelsen at gjøre blot anvendelige.

Grundlovens Ord fordre, hvis man virkelig vil indskrænke sig til den naturligste Opfattelse af dem, en Finantslov forelagt ved Begyndelsen af Finantsperioden eller rettere foran Begyndelsen af Finantsperioden og alle Udgifter opførte i denne Finantslov, og det siges udtrykkeligt, at ingen Udgift maa afholdes, som ikke paa den Maade er bleven opført⁵). Men man var da ikke kommen langt med Forsøgene paa at gennemføre en constitutionel Forfatning her i Landet, førend det blev tydeligt for Alle, at det var en complet Umulighed, i det Mindste ad den Vei, som man nu iøvrigt var slaaet ind paa, at kunne gennemføre Noget i denne Henseende, som kunde siges at stemme med Grundloven.

Man var altsaa nødt til at gjøre en meget elastisk Fortolkning gjældende — men jeg tilstaaer, at hvor stor Betænkelighed man iøvrigt maa have med Hensyn til saadanne Fortolkninger, var her en saa bydende Nødvendighed tilstede, at man ikke kunde modsætte sig den — man var nødt til at fingere, at de Tillægsbevillingslove, der komme frem et Aar, ja flere Aar efter Finantslovens Vedtagelse, skulde være indbefattede under Grundlovens Benværelse »Finantsloven«. Det var allerede en meget betydelig Afvigelse fra, hvad der syntes umiddelbart at være Meningen af den paagjældende Paragraph, § 52 i Grundloven.

Hvad nu specielt angaaer det Punkt, som her nærmest foreligger⁶), da er der jo saa meget mindre Grund til at have Skrupler, som det slet ikke siges, at de Tal, der opføres i Finantsloven, paa ingen Maade maae fraviges. Der staaer jo blot, at ingen Udgift maa afholdes, som ikke har *Hjemmel i Finantsloven*⁷). . . .

.....

Landstingets 39. Møde, Tirsdag den 17de December 1861.

Dagsorden: 2den Beh. af Finansloven for 1862—63¹⁾.

(Landstingstidende 1861, Sp. 1461—62.)

ANDRÆ: Jeg kan imidlertid ikke ganske indrømme, at den ærede Minister skulde have Ret i, at Grundloven skulde opstille nogensomhelst Hindring for ogsaa i Kongerigets finansielle System at gjøre denne Fremgangsmaade gjældende²⁾. Jeg maa bemærke, at Grundloven fordrer, at den Finantslov, der skal forelægges Rigsdagen, strax efterat den er traadt sammen, skal indeholde et fuldstændigt Overslag over det kommende Finantsaars Indtægter og Udgifter³⁾, og det vilde dog være en ganske besynderlig Betragtning af de finansielle Forhold, naar man troede, at man altid iforveien vilde kunne aldeles udtømmende opføre alle de enkelte Udgiftsposter. Jeg troer ikke, at nogen fornuftig Huusholdning, selv om den er baseret paa en nok saa moden Overveielse af mødende Eventualiteter, vil trøste sig til at undlade at sætte paa Budgettet en Post til Dækning af uforudsete Udgifter.

Naar Grundlovens Ord skulle opfyldes strengt og fuldkommen bogstaveligt, forekommer det mig langt snarere, at der bør bevilges en Post til saadanne Eventualiteter, som man vel kan lukke Øinene for, men som man virkelig ikke kan forhindre fra at indtræde. Tillægsbevillingslove kunne langt snarere siges at være bestemt forhindrede ved Grundlovens udtrykkelige Ord, og jeg maa erklære det at være urigtigt, naar man fremhæver, at de frembyde en correct Løsning af de Vanskeligheder, Grundloven opstiller; det er en overordentlig fri Fortolkning af Ordene i Grundloven, at betragte Tillægsbevillingslove paa en saadan Maade. Jeg har ikke modsat mig, og skal heller ikke modsætte mig denne frie Fortolkning; thi een Regel gjælder fremfor alle andre, og det er den, at naar Nødvendigheden byder Noget, saa maa det skee⁴⁾; men jeg kan ikke erkjende, at det er en fuldkommen correct Efterlevelse af Grundlovens Ord.

Landstingets 42. Møde, Tirsdag den 15de December 1868.

Dagsorden: 1ste Beh. af Statsrevisionens Betænkning over Statsregnskabet for 1866—67¹).

(Landstingstidende 1868—69, Sp. 927—28.)

ANDRÆ: Jeg mener, at det er meget uretfærdigt, naar man vil fremkalde den Tro, som Mange jo allerede iforveien ere meget tilbøielige til at nære, at Rigsdagens Behandling af finansielle Sager skulde staae i et saa glimrende Lys, især naar man sammenlignede den med den tidligere sørgelige Behandling af saadanne Sager under Rigsraadet. Det troer jeg er ganske urigtigt. Jeg vil imidlertid paa ingen Maade gaae ind paa denne Discussion her, men blot sige, at min Mening, der er bekjendt for Alle, er den, at vort finansielle System er slet, og det i alle Retninger, og at det, vi havde under Rigsraadet, var mange Gange bedre, maaskee ikke fuldendt, men i hvert Fald et System, som havde Spiren i sig til at blive et solidt og godt System²). Jeg troer ogsaa, at, naar man nærmere vil see efter, vil man finde, at der er gaaet en ret god Aand gennem den Finantsforvaltning, som blev controlleret af Rigsraadet. Lad mig endnu blot tilføie, at disse Statsregnskaber, som vi nu ere saa overmaade fornøiede ved at have faaet i en Form, der ganske vist ogsaa fortjener en stor Deel af den Roes, der ydes dem, ere udviklede og opdragne under dette Tilsyn fra Rigsraadets Side, under den Finantsbestyrelse, som fandtes under Rigsraadets Control, og jeg vil blot ønske, at Traditionen endnu vil være saa stærk, at de, efterat de engang have faaet denne hensigtsmæssige Form, ogsaa ville bevare den under det Tilsyn, vi nu yde.

Landstingets 48. Møde, Fredag den 5te Marts 1880.

Dagsorden: 1ste Beh. af Finantsloven for Finantsaaret 1880—81¹).

(Landstingstidende 1879—80, Sp. 855—57.)

ANDRÆ: Det første Spørgsmaal, som det forekommer mig dog ganske naturligt maa paatrænge sig Enhver ved disse Forhand-

lingers Begyndelse, er, hvilken Datum vi have idag. Saavidt jeg veed, ere vi nu komne til den 5te Marts, det vil altsaa sige, at mere end 5 Maaneder fra Rigsdagens normale Sammentræden ere hengaaede, forinden Finantsloven er kommen over til os. Saa meget er da nu sikkert og vist og skal ikke kunne modsiges fra nogen Side, at det ikke er i Grundlovens Aand, at vi handle paa denne Maade. Grundloven forudsætter vistnok med en Naivitet, som vi nu ikke ret godt kunne gjøre os fortrolig med, at den normale Forhandlingstid baade for det andet og dette Thing kun skulde omfatte 2 Maaneder, og Alt, hvad der var over den Tid, over de 2 Maaneder, skulde afhænge af en særlig kongelig Tilstedelse af Forhandlingernes Fortsættelse²). De 2 Maaneder var den normale Tid, der var fastsat for Rigsdagens Varighed, og det ikke blot i den oprindelige Grundlov, men Bestemmelsen er jo gaaet over og er bevaret endogsaa i den Forfatningslov, som nu gjælder³).

Naar man opkaster det Spørgsmaal: Hvorledes er det da kommet, at vi i denne Henseende ere blevne fjernede saa langt fra Grundlovens Tanke, — saa tror jeg, at det vilde være høist ubilligt, dersom man i disse Bemærkninger og i de Klager, som vi — med Føie synes jeg — kunne fremkomme med, vilde se nogen Anke over en Mangel paa Arbeidsomhed, en Mangel paa virkelige Bestræbelser for at gjøre Alt hurtigt og fremme det saa godt som muligt, for ogsaa at skjænke Landstinget Tid til Overveelse. Jeg siger, at saadanne Anker mod det andet Things Arbeidsiver maa man ikke se heri; det ligger — og det siger jeg ikke blot som en Høflighed — langt fra mine Tanker. Jeg er tvertimod tilbøielig til at tro, at der endogsaa arbeides med overordentlig stor Iver; men saa er det jo klart, at Feilen maa søges andetsteds, og da troer jeg heller ikke, at det er vanskeligt at eftervise den.

Det er Behandlingsmaaden, det er Systemet, som er aldeles falsk, og som aldeles ikke stemmer med den Tanke, vi i sin Tid nærede, da vi gave Grundloven. Det var ikke Meningen, at man skulde indblande sig saaledes i alle uoverskuelige Enkeltheder; det var ikke Meningen, at man skulde optræve hele Statsstyrelsen

Aar efter Aar og se efter i alle Kringelkroge for at se, om der mulig kunde være noget at rette⁴), og lad mig sige det: det er en stor Illusion, naar man tror derved at fremme noget gavnligt Formaal. Lad Regjeringen have en vis Raadighed, lad Regjeringen have større og runde Summer og indenfor visse Grændser bevæge sig med en større Frihed, og man vil, det er jeg overbevist om, i Tidernes Løb finde, at man herved opnaar en ganske anderledes god, sund og dygtig Administration.

Men besynderligt nok er det, at man i en saa høi Grad overser den ujevne Behandling, som der bliver de forskjellige Partier af Finantsloven til Del, og hvorledes man undertiden ganske synes at glemme det, som man til andre Tider lægger en saa overvætted stor Vægt paa. Naar der f. Ex. er Tale om Jernbaneanlæg, saa bevilger man Millioner uden paa nogensomhelst Maade dér at ville gjøre sig det klart, hvorledes betydelige Summer blive særlig anvendte. Naar der f. Ex. er Tale om Bygning af et nyt Pantser-skib, saa fordyber man sig ikke i alle Detaillerne og taler ikke om, hvormegit der skal bruges til det og til det og til det efter et nøiagtigt aldeles udtømmende Overslag, og tror man nu virkelig, at der ikke bruges det samme Tilsyn, den samme Dygtighed og den samme Sparsommelighed ved Udførelsen af alle andre Arbejder som ved disse.

Nei, det er selve Behandlingsmaaden, som aabenbart maatte blive en ganske anden, hvis vi paa nogen Maade skulde kunne nære Haab om, at dette Misforhold virkelig vilde blive ændret. Feilen kan søges paa forskjellige Steder, og jeg vil aldeles ikke frikjende Regjeringen i denne Henseende. Jeg tænker slet ikke paa den nuværende Regjering, der er gaaet i et Fodspor, som var udtraadt, længe før den kom til Roret, men det var fra Begyndelsen af en Bestræbelse hos enkelte Ministre saa at sige at overvælde Folkethinget med Stof og vise, hvor rent Brød de havde i Posen⁵). De meddelte Oplysninger om enhver Tagsten, der blev lagt paa den Kirke og godtgjorde med nøiagtigt Overslag, at saa og saa meget Murkalk gik til for at udbedre og afpudse den Gesims. Derved er væsentlig Ulykken oprindelig fremkaldt, og saa har

man paa den anden Side i sin Tid ogsaa med Glæde grebet en saadan Udvei til at kunne blande sig ind i Alt, og visse Mænd, hvis Fortjeneste iøvrigt jeg ikke skal ville benegte, have ladet sig forføre til paa denne Maade at fordybe sig i alle mulige Dele af Administrationsenkelthederne⁶).

Er det nu end vanskeligt at komme tilbage derfra — og det maa jeg indrømme — saa vil jeg dog gjerne idetmindste udkaste en flygtig Antydning til et andet Middel, der kunde bruges, et andet Middel, som man dog med en vis Forsynlighed har aabnet sig Adgang til at kunne bruge, nemlig toaarige Finantslove. Ja, det vilde jo være forfærdeligt, synes man ved første Øiekast, men vi have imidlertid tidligere havt toaarige Finantslove for den overveiende Del af Udgifterne⁷), og jeg tror, at Enhver, der har en nærmere Erindring om, hvorledes det dengang gik med Hensyn til den finansielle Bestyrelse af Anliggenderne, vil indrømme, at Ulemperne derved vare overmaade faa. Jeg siger ikke engang, at Rigsdagen derfor behøvede blot at komme sammen hvert andet Aar, nei, Rigsdagen selv kunde godt sammenkaldes til almindelige Lovarbejder hvert Aar; men det, at man fik en toaarig Finantslov, vilde dog gjøre, at disse Ulemper vare mindre følelige, og at man langt lettere vilde kunne finde sig i den overordentlig store Tid, der nu hengaar med Finantslovens Behandling. I den paagjældende Paragraf i Grundloven, hvor der tales om Kongens Forpligtelse til hvert Aar at sammenkalde en ordentlig Rigsdag, og hvortil der senere knyttes den anden Forpligtelse, at paa enhver ordentlig Rigsdag, saasnart samme er sat, skal Finantsloven forelægges⁸), siger Grundloven udtrykkelig, at disse Bestemmelser kunne forandres ved Lov⁹), og i sin Tid blev det jo fremhævet, at man tænkte sig, at en saadan Ændring som denne virkelig vilde kunne vise sig at være formaalstjenlig¹⁰).

Landstingets 73. Møde, Onsdag den 27. Marts 1867.

Dagsorden: 3die Beh. af Forslag til Lov om en foreløbig Bevilling
for Finantsaaret 1867—68.

(Landstingstidende 1867—68, Sp. 2527—28 og 2529, delvis
aftrykt ovenfor I, S. 301—02.)

B.

Under Monarkiets Rigsraad:

Normalbudget og Tillægslove.

»Kalkulatoriske Overskridelser«. Uforudsete Udgifter. § 54.

Regnskabsret eller Statsrevision.

Organisationen af Finansforvaltningen.

Folketingets 21. Møde, Lørdag den 22de September 1855.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag ang. Ikrafttræden af Grundlovsbestemmelsen af 29de August 1855¹).

(Folketingstidende 1855, ekstraordinær Session, Sp. 761—79.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Den ærede Rigsdagsmand, der nu talte²), har paa sin sædvanlige Maade villet indblande i Discussionen mangfoldige, Sagen aldeles uvedkommende, Gjenstande, som jeg naturligviis slet ikke skal indlade mig paa. Derimod er det Sagen vedkommende, hvad der sidst af ham blev anført, da det er noget, som angaaer Forstaaelsen af de finansielle Punkter i Udkastet, og det er derfor herom, jeg skal udtale mig noget nærmere.

Jeg skal da begynde med at bemærke, at naar dette Afsnit af Forfatningsudkastet om de finansielle Forholds Ordning — og jeg sigter derved nærmest til §§ 52—53—54 og 55 saavel som til de dertil hørende midlertidige Bestemmelser, nemlig den 7de og 8de³) — fra forskjellige Sider har været Gjenstand for stærke Angreb⁴), saa maa jeg tilstaae, at det har forundret mig noget; thi vel er jeg ikke saa naiv, at jeg skulde have antaget, at Ministeriets Modstandere vilde være meget tilbøielige til at erkjende, at der idetmindste med Hensyn til disse dog ikke ganske uvigtige Dele af Forfatningsudkastet var opnaaet et væsentligt Gode, men paa den anden Side troede jeg dog, at man idetmindste vilde have indset, at det just ikke var herpaa, man med nogensomhelst Føie kunde rette et Angreb⁵). Det er nu imidlertid skeet, og jeg skal derfor tillade mig noget nærmere at gaa ind paa denne Samling af Paragrapher, idet jeg ikke skal holde mig til en blot

»*stykkeviis Betragtning*« af de enkelte Punkter, der jo vistnok, hvad allerede er blevet bemærket, kan være temmelig vildledende⁹).

Der maa da først og fremmest spørges, hvad Adressen⁷) i den Henseende fordrede, da det jo ganske rigtigt fra flere Sider er fremhævet, at dette er noget, som man ingensinde bør tabe af Sigte. Det er vel ikke saaledes at forstaae, som om Ministeriet ufravigeligt skulde være forpligtet til at give Alt, hvad der er fordret i Adressen, thi Ministeriet har jo meddelt sit Program⁸), dette Program har jo fundet Bifald hos Rigsdagen, og det maa altsaa være Programmet, der *skal* fyldestgjøres. Men, mine Herrer! det er ikke min Mening, ved at gjøre opmærksom herpaa, at ville vige et Skridt tilbage. Nei, tag Adressen, den maa gjerne holdes ved Siden; det er nemlig *den*, *De skulle staae ved*, mine Herrer! og dersom De kunne vise nogen virkelig Uoverensstemmelse med Adressen, dersom De kunne vise, at der er givet Mindre i Forfatningsudkastet, end Adressen har forlangt, saa skulde De have Ret til at stemme Nei; men kunne De ikke vise det, da skal det staae fast, at *dette Thing ikke har holdt Overenskomsten*.

Her er imidlertid, vel at mærke, ikke Tale om, hvad den ene eller den anden af de ærede Rigsdagsmænd kan paastaae at være indeholdt i Adressen; thi det vilde jo være det Urimeligste af Verden, om nogen Samling af fornuftige Mænd vilde paatage sig at udføre en Overenskomst under den Betingelse, at det skulde staae Enhver frit for bagefter at sige: det er Overenskomstens Mening, saaledes vil jeg have den forstaaet, det var den Mening, jeg lagde ind i den. Nei, det er ikke Spørgsmaalet; Spørgsmaalet er derimod kun om, hvad der er Overenskomstens sande og naturlige Mening, saaledes som den vil blive at opfatte af ærlige, besindige og upartiske Mænd.

Med Hensyn til de finantsielle Forhold udtaler Adressen sig som bekjendt ikke meget udførligt; den fordrer kun en Medbeslutning med Hensyn til Statsbudgettet og Statsregnskabet⁹). Det er endvidere med Klarhed fremgaaet af Forhandlingerne, at et Normalbudget var indrømmet fra alle Sider (Nei!)¹⁰). Jol

det mener jeg dog med Klarhed at være fremgaaet af Forhandlingerne. Man havde herved sluttet sig til en Fordring, et Ønske eller et Andragende, der var fremkommet paa et andet Sted¹¹), hvor man ligeledes havde anseet det nødvendigt, at den Repræsentation, der skulde indstiftes for Fællesanliggændernes Vedkommende, burde have, ikke en raadgivende, men en besluttende Myndighed med Hensyn til disse Forhold, og hvor man tillige udtrykkelig havde udtalt, at man derved tænkte sig en *Normaletat* lagt til Grund. Nu er jo i og for sig Udtrykket »Normalbudget« temmelig svævende, men her i Landet var det dog maaskee ikke saa svævende, som det ellers vilde kunne have fremstil[le]t sig, da det er os Alle meget vel bekjendt, at vi under Christian den Ottende havde et Normalbudget, ved hvilket Grundlaget for de aarlige Udgifter og Indtægter fastsattes; og dette Normalbudget havde saa tilstrækkelig været Gjenstand for Omtale, at man naturligt kunde forudsætte, at Alle, der her i Landet tale om et Normalbudget, maatte have Tankerne henvendte paa Christian den Ottendes Normalbudget¹²). Hvad var det nu for et Normalbudget? Det var et saadant, som fremstod med Fordring paa at give et fuldstændigt Overslag over de Udgifter, som vare nødvendige for at dække samtlige Behov i Aarenes Løb; og der var vistnok ogsaa indrømmet ikke saa lidt, hvis et *saadant* Normalbudget virkelig var blevet lagt til Grund for den senere Bevillingsmyndighed, thi — som det ogsaa her i Rigsdagen er bleven bemærket¹³) — selv et Normalbudget af denne Natur vil kun kunne afhjælpe Fornødenhederne i Øieblikket, og lidt efter lidt vil da den i Øieblikket opgivne Bevillingsmyndighed fremspire og blive mere og mere fyldig. Det viste sig saaledes, at Fornødenhederne, selv i den korte Regjeringstid, som blev Christian den Ottende tildeel, gik langt ud over det Normalbudget, som han ved sin Regjeringstiltrædelse havde udstedt, og det vil efter vore nuværende Forhold vistnok heller ikke nu kunne betragtes som sandsynligt, at et Normalbudget, der blev givet i 1855, i nogen lang Tid vilde kunne vise sig tilfredsstillende.

Er det nu denne Opfattelse af Normalbudgettet, der er lagt til

Grund for Forfatningsudkastets Bestemmelser i den vedkommende Paragraph? Neil Forfatningsudkastet ordner Sagen paa en ganske anden Maade: det lader Bevillingsmyndigheden strax blive en Sandhed; det indskrænker derfor Normalbudgettet til de ordinaire Krav, og det henviser strax alle extraordinaire Udgifter til særlige Tillægsbevillinger. Derved vil altsaa være opnaaet, at den Tilstand øieblikkeligt vil være tilstede, som ellers først gjennem en Række af Aar vilde være tilveiebragt.

Men, hvis man nu endog ikke blot sammenholder Udkastet med Adressens Fordringer, men gaaer et Skridt videre tilbage og opstiller den Paastand, som man aldrig har vovet at opstille her, den nemlig, at det skulde være Grundlovens Rettigheder, man burde gjenfinde i Forfatningsudkastet, og, hvis man da sammenligner Udkastets Bestemmelser i saa Henseende med de paagjældende Paragrapher i Grundloven¹⁴), er Forskjellen da virkelig saa stor? Vil man da for ramme Alvor paastaae, at der er bortgivet noget meget Betydeligt af Bevillingsmyndigheden ved denne Ordning? Er det da ikke i denne Sal indtrængende bleven gjort gjældende, gjennem de forskjellige Aars Behandling af Finantsloven, er det ikke fremkommet som et næsten afgjort og sikkert Resultat, at man ikke ved Finantsloven maa rokke ved de ordinaire Krav, men at disse skulde forandres ved særegne Love. Have de ordinaire Krav ikke aarlig været voterede uden Indvending, og er ikke endog enhver speciel extraordinair Udgift, naar den havde noget større Omfang, med Rette af Rigsdagen bleven henviist til Afgjørelse ved en særlig Lov? Det er jo altsaa bekjendt nok, at Rigsdagen aldrig har anseet det for et Gode at skulle hvert Aar tage under gjentagen Overveielse samtlige Udgifter, men at Rigsdagen snart og med Rette er kommen til det Resultat, at den hensigtsmæssige Begrændsning var den at skjelne mellem det Ordinaire og ikke røre ved dette i den aarlige Finantslov, og det Extraordinaire, saaledes at dette Sidste ene gjordes til Gjenstand for særlig Overveielse. Jeg skulde saaledes mene, at man ved at henvises hertil vil indrømme, at der i det Væsentlige er opnaaet, hvad der i Grundloven var tilstede.

Vel vil med Rette fra en vis Side den Anke kunne komme frem, at Skattebevillingsretten dog er udeladt af Udkastet, men dertil skal jeg dog først bede bemærket, at Skattebevillingsretten ikke er indrømmet i Grundloven. Det er en stor Feiltagelse at antage dette, og, naar man hører denne Paastand, da viser det klart, hvor ganske overordentlig uklar Opfattelsen er af de finantsielle Forhold. Den grundlovgivende Rigsdag mente ikke at burde indskrive denne Ret — om den er farlig eller ikke, skal jeg lade staae ved sit Værd — men man antog det dog for farligt dengang at indrømme Repræsentationen Ret til at bevilge eller nægte de forskjellige Skatter, og Enhver af de Herrer, som var tilstede paa den grundlovgivende Rigsdag, vil erindre, at man med Flid søgte et saadant Udtryk, hvorved denne farlige Ret blev taget ud af Grundlovsudkastet¹⁵).

Der er saaledes heller ikke nu indrømmet nogen Ret til ved de aarlige Finantslove at bevilge eller nægte Skatterne, men samtlige Skatter og deres berettigede Opkrævelse er knyttet til Finantslovens aarlige Vedtagelse. Men det er en meget stor Forskjel. Det er vel et Vaaben og et meget kraftigt Vaaben, man har givet Repræsentationen ihænde; men er det et brugbart Vaaben? — Er der Nogen, der for ramme Alvor vil paastaae, at det er et af de Vaaben, man godt kan gjøre Anvendelse af i Kamp mod et Ministerium, som man vil have fjernet? — Er det ikke, som om man vilde sætte en Krudttønde for en Mand, der vil forsvare sig, og saa række ham en Lunte og sige: nu kan Du skille dig af med din Angriber? Det er vistnok det kraftigste Vaaben, man kan tænke sig, men tillige det farligste, af hvis Anvendelse de for-dærveligste Virkninger vilde være en Følge for selve den, der skulde bruge det. Jeg troer, at de Fleste vilde tage alvorligt i Betænkning at gribe til dets Anvendelse, for derved at tilintetgjøre Modstanden fra Ministeriets Side, — nei, det er et saa farligt Vaaben, at det netop paa Grund af dets Farlighed *ikke kan bruges*¹⁶). Men det Vaaben, som er givet den tilkommende Fællesrepræsentation¹⁷), er derimod et af dem, som kan bruges, og ganske sikkert vil blive brugt, naar det Forhold skulde indtræde,

som man maa haabe ikke vil indtræde, men som dog ikke kan nægtes eller dog maa tænkes at kunne indtræde, det Forhold nemlig, hvorunder en Repræsentations Majoritet befinder sig ligeoverfor et Ministerium, som den bør ville have bort og som ikke vil give efter, da vil den kunne bruge dette Vaaben, og med Tryghed.

Jeg mener altsaa, at selv om man efterviser, at der er meget vigtige Punkter, som ere forsvundne i Fællesforfatningen, men indrømmede og givne ved Grundloven, saa skal det dog ingenlunde for den billige og rolige Betragtning staae, som om det, der er givet i Fællesforfatningen, absolut indeholder Mindre, end hvad der blev givet i Grundloven.

Det vilde imidlertid, mine Herrer, være en høist ufuldstændig Bedømmelse og Vurdering af de finansielle Forhold, der blev staaende udelukkende ved Betragtningen af, hvorledes de finansielle Love gives; thi for at dømme om det finansielle System, forsaavidt det vedkommer Bestemmelser i en Forfatning, er der endnu to andre Punkter, som jeg troer ere aldeles væsentlige, og som aldrig maae lades ude af Øie, hvis man vil fælde en rigtig Dom.

Det ene er det, hvorledes der skal forholdes med Hensyn til Overskridelserne, og det skal jeg nu først berøre.

Grundloven forholder sig i den Henseende fuldkommen taus. Vi vare nemlig, da Grundloven gaves, endnu saa lidt bevandrede i det politiske Liv, at man vistnok ikke kom til rigtigt at tænke paa denne Side af Sagen, thi ellers betvivler jeg ikke, at man da vilde kunne have fundet paa en eller anden passende Bestemmelse; det kan ikke være forsætlig ignoreret, at en saadan Bestemmelse var nødvendig, thi det er ikke Maaden at undgaae Faren paa at lukke Øinene for den og sige: vi ville ikke see den. Hvorledes har da Forholdet udviklet sig, og hvilken er den faktiske Tilstand? Jeg vil ikke undersøge, om det var den nødvendige Udvikling af Forholdene; jeg skal ganske aabent vedgaae, at efter min Mening har Rigsdagen begaaet en stor Feil i denne Retning, og at den nuværende faktiske Tilstand neppe behøvede

at være fremkommen. Men Tilstanden, som den er, er nu engang ingen anden end den, at Ministrene — paa deres Ansvar begribeligviis — foretage en hvilkenksomhelst Overskridelse aldeles uden nogensomhelst Begrændsning. Den enkelte Minister kan gjøre det. Nu kan maaske Nogen sige: ja, men der er ingen Fare derved, det er Noget, man kan være sikker paa aldrig vil lede til nogensomhelst Mislighed; der vil altid kunne stoles paa, at en saadan Ret eller indrømmet Bemyndigelse ikke vil kunne blive misbrugt. Derved skal jeg dog ikke her opholde mig; jeg viser blot, at der kan ligge en Fare heri, og jeg troer ikke, det er nødvendigt paa dette Sted at dvæle videre ved, at den er tilstede¹⁸).

Hvorledes ordnes nu dette Forhold i Fællesforfatningsudkastet?

Det er en Paragraph, som jeg ikke har hørt Nogen fremhæve — det skulde da ialtfald kun være den sidste ærede Taler, der maaske hentydede til den — men som dog synes mig kunde fortjene særligt at fremdrages for Lyset af dem, der ville see noget Godt i Forfatningsudkastet. Der siges i § 54¹⁹): »Ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i de ovennævnte finansielle Love«, og forsaavidt er Grundlovens Udtryk gjengivet, ligesom man vil see, at man i det Hele virkelig har gjort, hvad man kunde, for ganske ærligt at tage Bestemmelserne fra Grundloven. Men derpaa tilføies, hvad der aldeles udelades i Grundloven: »Dog kan Kongen under særdeles paatrængende Omstændigheder, naar Rigsraadet ikke er samlet« — det er for det Første Noget, som ikke er uden Værdi; thi det maa efter min Formening betragtes som urigtigt, naar Repræsentationen er samlet, da at indrømme, at Overskridelser kunne skee, hvilket er indrømmet af Rigsdagen — »beslutte Afholdelse af Udgifter, der ikke ere bevilgede; men en saadan Beslutning skal stedse være forhandlet i en Ministerconference paa den i § 20 foreskrevne Maade²⁰), forinden den endelig vedtages af Kongen i Geheimstatsraadet«. For det Første altsaa kan Overskridelsen ikke finde Sted, forinden det samlede Ministerium har overveiet Sagen; det er dog virkelig en overordentlig væsentlig Garanti. Hvis Nogen vil modsige det,

kan jeg ikke bestemt oplyse om Grunden til, at det er det; men Enhver vil let kunne see, at en Sag kan stille sig ganske anderledes, naar ikke blot den Vedkommende, hvem det nærmest personlig angaaer, men en Samling af forskjellige Mænd skal tage den under Overveielse, især naar Resultatet skal være, at Ansvar ogsaa kan paahvile dem.

Der skal altsaa være forhandlet paa denne Maade mellem samtlige Ministre, og de Ministre, som ere enige i Beslutningen, contrasignere den og overtage saaledes Ansvaret for samme«. Derved er den gjort en heel Deel vanskeligere. Men hvad der endnu er meget væsentligt, og hvad der tilsidst skal tilføies, det er, at den skal nødvendigt forelægges for det først sammentrædende Rigsraad for af det at billiges. Der vil altsaa aldrig kunne gaae flere Sessioner hen, forinden en saadan Sag fremdrages; den vil ikke komme til at ligge hen, indtil Forholdene ere saa forvandlede, at man ikke med fuldkommen Sikkerhed kan dømme derom, og derfor som oftest vil være nødt til at afholde sig derfra. Dette var det andet Punkt. Med Hensyn dertil troer jeg dog idetmindste, at Alle bør indrømme mig, at Forfatningsudkastet har et virkeligt Fortrin; det vilde idetmindste efter min Opfattelse være saa ubilligt, om man ikke vilde indrømme, at Forfatningsudkastet her stod bedre end Grundloven, at jeg, indtil jeg har hørt det, ikke vil troe, at Nogen vil modsige det.

Men nu kommer det tredie ligesaa vigtige Punkt for at kunne danne sig en almindelig og afgjørende Dom om de finantsielle Forholds Ordning i en hvilkensomhelst Forfatning, og det er det, hvorledes Bestemmelsernes Overholdelse controlleres. Thi det vil jo dog ogsaa indsees, at selv om man havde de allerbedste Bestemmelser for Lovens Givelse, de strengeste Regler med Hensyn til Overskridelse, saa var alt dette ørkesløst — ikke saalænge der ikke var dem, der vilde misbruge nogensomhelst Bestemmelse, thi for dem kunde man gjerne ladet være at skrive Bestemmelser, det er en Selvfølge — men naar der er en Tendents, en Tilbøielighed tilstede til Misbrug; i saadanne Tilfælde, hvor just juridiske Garantier skulle have — paa hvilke man iøvrigt

ikke skal lægge saa overmaade megen Vægt; de moralske Garantier ville ogsaa fra min Side indrømmes at være de væsentligste — i saadanne Tilfælde er det just Controllen, der *er afgjørende*, og hvor denne mangler, kan det ikke nytte, om de to første Punkter vare noksaa fyldestgjørende behandlede.

Hvorledes har da Grundloven sikkert sig Controllen? Som bekjendt derved, at en Statsrevision er oprettet, der er berettiget til af Regjeringen at faae de fornødne Oplysninger om Statsregnskabet og senere kan forelægge det for Rigsdagen²¹). Men hvad vil dette sige? Derved hemmes jo aldeles ikke Overskridelsen. Med andre Ord: Nøglen til Statens Pengekiste er ganske udelukkende i Finantsministerens Haand; der er ikke den mindste Control med Udgifterne fra Repræsentationens Side; der kan hængaa Aar, inden en Udgifts Overskridelse kommer til Kundskab, end sige inden noget Skridt i den Anledning kan foretages af Repræsentationen. De Herrer ville jo erindre, at endnu ere Udgifterne for de 3 sidste Qvartaler af 1852 dem *aldeles ubekjendte*; hvor lang en Vei ville de ikke have at gaae, inden de blive tilbørligt undersøgte, og inden der kan være Tale om i denne Anledning at foretage nogetsomhelst Skridt? Er det da en priselig Tilstand? Er dette betryggende med Hensyn til Finantsforvaltningen?

Den eneste virkelige Betyggelse bestaaer i, at Nøglen er i Repræsentationens Hænder, directe eller indirecte. Skal det være Alvor med en Bevilling, saa skulle kun de bevilgede Penge udgives; skal det være Alvor med, at Statsudgifterne paa denne Maade controllers af Repræsentationen, saa maa i Sandhed ogsaa Repræsentationen have Indseende med, at ikke Andet, end hvad der er bevilget, kan komme til Udgift. I denne Henseende har nu Forfatningsudkastet *det andet* og, som det forekommer mig, meget væsentlige Fortrin.

Hvad Revisionen selv angaaer, er den her ordnet ved en Regnskabsret²²). Jeg skal ikke opholde mig længe ved at udvikle, hvor langt fordeelagtigere jeg troer det vil stille sig for en alvorlig Undersøgelse af Statsregnskabet, at der hos de Mænd, der skulle

frelægge Betænkning over dette, findes fuldt Kjendskab til den administrative Revision. Det er Noget, som jeg troer vil være følt paa Rigsdagen, i hvilken overordentlig Grad det er en Ulempe, at denne Kundskab mangler hos dem, der skulle udføre Stats-revisorernes Forretninger, idet de aldrig ville have tilstrækkelig Tid til at røgte det Hverv, der er dem overdraget. Men dette skal jeg ikke opholde mig ved; jeg skal blot henvise til, at der skal af denne Institution vaages over, at ingen Udgift afholdes uden i Henhold til Bestemmelserne i § 54. Forsaavidt man nu vil spørge om, hvad det vil sige at vaage over, at ingen Udgift afholdes, saa er der dog anført Noget til Oplysning fra Ministeriets Side, hvad jeg forøvrigt antager strengt taget ikke var nødvendigt; thi for de Fleste, der ere inde i Forholdene, staaer det jo klart, hvad der er sigtet til. Der er jo, som man vil have seet i Landsthingsudvalgets Betænkning, gjort en Henviisning, foranlediget ved den Conference, Udvalget havde med Ministeriet, til den belgiske Regnskabsret og til de Forhold, som dér finde Sted²³). Det er nemlig Meningen, at ingen Anviisning skal kunne honoreres ved nogen Kasse uden at være passeret igjennem denne Institution, Regnskabsretten, og saalænge ikke dette er fastsat, saa ere alle de andre Bestemmelser illusoriske.

Jeg troer, at naar man seer disse Bestemmelser i deres Helhed, og ikke tager dem enkeltviis eller stykkeviis, behøver man ikke at antage, at der er vejet tilbage for de Fordringer, der i Adressen vare opstillede, og jeg paastaaer, at med Hensyn til dette vigtige Afsnit skal der ikke være Noget til Hinder for, at Udkastet fuldtvel kan sammenlignes med Grundloven, og sammenlignes med den, uden at det geraader det til Skade²⁴).

Men nu ville de ærede Medlemmer sige: »Ja, det er godt nok, disse Bestemmelser, indrømme vi, ere i og for sig hensigtsmæssige; det er et Fremskridt, der i denne Retning er gjort, men det er en Illusion, thi de handle om Noget, der aldeles ikke træder i Virksomhed; det er netop i den 6te og 7de midlertidige Bestemmelse fastsat, at foreløbigt skal der gives et Normalbudget, ikke ved Lov, men derimod ved Hs. Majestæts Beslutning, og at fore-

løbigt skal den tilkommende Ret slet ikke være til, men derimod Revisionen og Decisionen behandles for de administrative Regnskabsers Vedkommende som hidtil, og Statsregnskabet forelægges Rigsraadet til *Betænkning* i den Form, hvori det af Kongen approberes²⁵). (Hør! Hør!) Ja, hør! hør rigtigt efter! Det er da altsaa en ganske anden Tingenes Orden, der nu foreligger her, end den, der i Forfatningsudkastets Paragrapher er bestemt.

For dem, der formene, at der ikke skulde være Garanti for, at det er Alvor med at gennemføre Bestemmelserne i Forfatningsudkastet, for dem, der antage, at det skulde være tilsigtet ved disse midlertidige Bestemmelser i Udkastet at indsmugle en Tilstand, som man ikke turde vedkjende sig, for dem har jeg intet Ord, deres Paastande skal jeg slet ikke imødegaae; men jeg skal dog spørge om, hvorledes man da har kunnet tænke sig en Regnskabsret indrettet, hvorledes man har tænkt sig det muligt at faae den indrettet uden igjennem en Lov; og skulde Regnskabsretten vedtages ved Lov, saa maatte man dog vel indrømme, at der maatte hengaae nogen Tid, inden den kom tilstede. Er det noget saa Besynderligt? Dengang Rigsdagen traadte sammen, havde den da strax faaet den finantsielle Myndighed, som den nu sætter saa høi Pris paa? Udøvede Rigsdagen øieblikkelig denne Myndighed? Grundloven er, som bekjendt, af 5. Juni 1849, men der hengik over et heelt Aar, inden den første Finantslov vedtoges²⁶), og der var altsaa et heelt Aar, hvori man slet ikke saae Frugterne af, at Repræsentationen havde faaet lovgivende Myndighed i denne Henseende. Der var imidlertid ikke Nogen dengang, der jo ikke indsaae, at det var naturligt, at det maatte være saaledes; men, hvorfor skulde det ikke ogsaa være naturligt nu? Det var, som sagt, umuligt at undgaae, at der maatte være et Tidsrum, hvori denne Regnskabsret ikke kunde være til.

Ja, siger man, det ville vi indrømme, men saa er der givet Kongen Ret til at approbere Statsregnskabet. Er det da noget Farligt? Hvo approberer nu Statsregnskabet? Hidtil har man ikke fundet Formen derfor; man har hjulpet sig ud af Van-

skeligheden ved slet ikke at approbere det; Rigsdagen approberer det ikke, og Rigsdagen kan tidt nok opstille den Paastand, at den kan approbere det, den vil ikke finde nogen Hjemmel derfor i Grundloven, og den vil ikke faae nogen Regjering til at indrømme denne Ret. Er det da en saa stor Indskrænkning, der er skeet ved, at denne provisoriske Tilstand er fastsat for Fællesregnskabets Vedkommende i en meget kort Tid? Er der imellem det, der saaledes vil finde Sted, og det, som finder Sted nu, upaatalt af Rigsdagen, en saa stor Forskjel? (*Nogle Stemmer: Jo, jo.*) Jeg mener det ikke. Det bliver i det Væsentlige det samme Resultat; thi, mine Herrer! vi skulle ikke tage Bestemmelserne stykkeviis, men vi skulle tage dem i deres Heelhed, og der er sat en Ting til i Forfatningsudkastet, som ikke var opstillet i Adressen, men uden hvilken alt Andet var et Blændværk, og det er Ministeransvarligheden²⁷⁾, den fulde Ansvarlighed, og den har Rigsraadet fra den første Dag, det træder sammen, *den* har det at holde sig til; og læg endnu Mærke til, at ingen Overskridelse kan skee uden under betryggende Former, ikke anderledes end at den maa bringes til Rigsraadets Kundskab ufortøvet, saasnt det er traadt sammen. Forholdet vil altsaa øieblikkeligt blive ordnet paa den Maade, at Rigsraadet strax vil kunne undersøge enhver Overskridelse og strax drage til Ansvar dem, der have misbrugt Bevillingerne ved det foreløbige Normalbudget og Tillægslovene.

Er det endelig en Fare, at Regjeringen har faaet Ret til at give dette Budget, og vil derved det endelige Normalbudget være udsat for at blive en reen Illusion? Jeg kunde ønske slet ikke at svare herpaa. Der er overhovedet saa mange Bemærkninger, som man slet ikke kan eller bør svare paa, som det er aldeles umuligt at indlade sig paa. Der var saaledes en æret Rigsdagsmand²⁸⁾, der, uagtet det staaer med udtrykkelige Ord, med saa klare Ord, som Sproget har dertil, at *Rigsraadet selv* tager Beslutning, om Forhandlingerne skulle være offentlige²⁹⁾, spurgte om, hvorvidt et Medlem kunde foreslaae, at en saadan Beslutning toges, eller om Præsidenten maaske kunde forbyde det. Kan man ikke troe,

at det er Alvor, hvad der staaer med klare Ord, saa kan det ikke nytte Noget, at man svarer Ja dertil, thi derved oplyser man jo kun, hvad Enhver forud kunde vide; Forretningsordenen af 4de December 1854 staaer jo til Overflod i Lovsamlingen³⁰), og de Herrer kunne jo ogsaa see det dér og selv overbevise sig om, hvorledes Beslutninger tages af Rigsraadet.

Man kunde jo ogsaa paa samme Maade spørge, har Rigsraadet Ret til at fordre det Lokale, som vil være nødvendigt, eller overhovedet til at fordre noget Lokale? Kunne vi ikke udsætte os for, at naar Rigsraadet træder sammen, der da ingen Plads bliver for Tilhørerne, eller at man kunde paastaae, at Forhandlingerne vare offentlige, skjøndt der blot var Plads til to Mennesker. Man kunde jo spørge, om der var Sikkerhed for, at Tilhørerne fik Adgang til Lokalet, og om der ikke kunde sættes en Kjæde udenfor, der spærrede Adgangen. Man kan endelig sige: Hvad kan det nytte, at Rigsraadet kan beslutte at lade Forhandlingerne trykke? Har det da fuld Bevillingsret? Nei, det skal jo bevilge i Forening med Regjeringen. Det kan altsaa ikke faae Stenographer eller Trykkeri, thi hvor skulde det faae Midler fra til at betale med? Det er jo ikke sagt, at de Udgifter, og det er ikke faa Udgifter, som dette Apparat vil koste, *skulle* bevilges af Regjeringen; Regjeringen kan jo nægte dem, saa falder det Hele bort. Nei, det kan naturligviis kun være de Spørgsmaal, man finder begrundede, hvorpaa man med Nytte kan svare.

Jeg vender nu tilbage til det foreløbige Normalbudget³¹). Jeg paastaaer, at Regjeringen, da den ikke kunde springe midt ind i den nye Tilstand, *ikke kunde undlade* at give et foreløbigt Normalbudget. Dette er en Paastand, som i første Øieblik maaskee vil forekomme de Herrer som en Paradox; jeg skal dog forsøge at begrunde den. Naar Regjeringen vilde ærligt opfylde, hvad den har lovet, maatte den nødvendigviis gaae ud fra et foreløbigt Normalbudget, indtil et endeligt blev affattet; thi her kan man maaskee vel lægge overmaade ringe Vægt paa, om der er et foreløbigt Normalbudget eller ikke; jeg lægger ogsaa selv kun ringe Vægt derpaa, men der er dog de Mænd, der ville finde, at det

var en aldeles utaalelig Ret at indrømme en Forsamling, at den med eet Slag skulde kunne standse hele den lovlige Orden, standse det hele Maskineri.

Jeg lægger som sagt kun liden Vægt herpaa, thi jeg veed, at det kan ikke skee; jeg gad kjende den Forsamling, som turde gjøre det; men de, som ere mindre fortrolige med parlamentariske Forhandlingers Natur, ville naturligviis troe paa Muligheden af, at det kan skee, og for dem vil det da staae som noget Forfærdeligt, at en Forsamling har en saadan Magt. Naar de kun kunne berolige sig med, at der i Forbindelse med Bevillingsretten er et Normalbudget, hvorledes skulde de da ikke med Rette kunne beklage sig, naar man indførte den nye Tingenes Orden, saaledes at det stod i en ubekjendt Majoritets Magt at tilintetgjøre den for dem betryggende Bestemmelse i Forfatningen, og dette vilde være skeet, hvis der havde staaet, at det Normalbudget, der skal gives, skulde gives ved Lov, og at indtil det skete, skulde der intet være; thi hvad saa? Hvis Regjeringen da fremtraadte for det først sammentrædende Rigsraad med et Normalbudget, og en Majoritet — det kan man jo tænke sig — sagde, at den ikke kunde gaae ind paa et saadant Normalbudget, men at den vilde have et ganske andet, og altsaa forkastede det forelagte, saa maatte jo Alt bevilges ved Bevillingslove.

Man kunde da komme til det næste sammentrædende Rigsraad, og dersom Majoriteten da var den samme, eller af samme Mening, vilde Stillingen være den samme, og der var saaledes ingen Garanti for, at hvad der i Forfatningen var foreskrevet som Forfatningsregel, nogensinde blev til i Virkeligheden. Jeg troer ikke, at en saadan Majoritet vil komme tilstede, men derom er der ikke her Tale; Talen er om de Angreb, der kunde gjøres, og som de, der see Forholdene noget anderledes end vi^{31*}), med Ret kunde gjøre. Derimod foreligger der nu strax et foreløbigt Normalbudget, og derved vil denne Betænkelighed være hævet. Bliver man ikke enig med det første eller med det næste Rigsraad, saa er der dog stedse et Normalbudget; Udgifterne ville

ikke med eet Slag kunne standses, og der vil ingen store Revolutioner i Staten kunne indtræde derfor.

Der kan fra den modsatte Side heller ikke være saa stor Bænkelyghed herved, som man skulde troe efter de mange Yttringer, der ere fremkomne³²); thi Regjeringen har udtrykkeligt erklæret³³), hvad der ogsaa fremgik af de utvivlsomme Ord i selve den midlertidige Bestemmelse³⁴), at dette foreløbige Normalbudget skal indskrænkes paa en særegen Maade, saaledes at deri ikke kan optages Andet, end hvad der er bevilget ved de sidste Finantslove, ikke ved Tillægsbevillingerne, og det er, som bekendt, ikke ubetydelige Summer, som for disse Aar ere henviste til Tillægsbevillinger. Altsaa, kun hvad der er bevilget ved Finantsloven, det er det, som skal tages, og af dette endda kun den ene Part, nemlig kun det, som i Finantsloven er bevilget som ordinairt.

Og hvad er nu Forholdet? Naar man spørger om de Ministerier, for hvilke disse Bestemmelser komme til Anvendelse, saa er det som bekendt 4, Krigsministeriet, Marineministeriet, Udenrigsministeriet og Finantsministeriet. Vil nu de Herrer tilbagekalde i deres Erindring, hvor Vanskelighederne have ligget, og hvor de vistnok ogsaa efter Sagens Natur maae ligge ved Behandlingen af de finantsielle Spørgsmaal, saa ville De vide, at det er ved Krigsministerierne. Jeg troer aldrig, der har været væsentlige Vanskeligheder med Hensyn til Finantsministeriet og Udenrigsministeriet, men derimod have disse især været tilstede ved *Landkrigsministeriet*.

Kan man nu nogensinde vente, at man ved det endelige Normalbudget skal kunne indskrænke de ordinaire Udgifter til Armeen til det Beløb, som efter de sidste Finantslove maa optages paa det foreløbige Normalbudget? Ville de Herrer see paa den sidste Finantslov, saa ville De overbevise sig om, at det ikke er mindre end 1,400,000 Rd. — jeg taler ikke om Tillægsbevillingerne, thi saa gaaer det flere Hundrede Tusinder derover — der staaer anført som extraordinairt paa Krigsministeriets Budget³⁵). Vil da ikke det foreløbige Normalbudget blive noget for Regje-

ringen saa overordentlig langt under det, som det endelige Normalbudget vil være, at der fra Regjeringens Side vil være den største Trang og Opfordring til endelig engang at faae Forholdet ordnet ved et definitivt Normalbudget? Kan Krigsministeren staae i Fare for, at han skal faae Mindre ved det endelige Normalbudget end det, som er bevilget af Kongeriget Danmarks Rigsdag, naar man derfra tager disse 1,400,000 Rd., foruden alle Tillægsbevillinger? Ja, hvis man endnu troer, at der er stor Fare ved det foreløbige Normalbudget, saa har jeg Intet at anføre, som kan modbevise dette.

Men jeg kommer tilbage til det af mig opkastede Spørgsmaal: om det, der er givet i disse Paragrapher, er bedre end Grundloven, eller om det er lige saa godt som Grundloven, hvorvel det vil erindres, at Spørgsmaalet ikke i og for sig er berettiget. Det var ikke den Opgave, der forelaa, at give, hvad Grundloven havde givet. Ministeriet har meddeelt sit Program³⁶⁾, og dets Opgave er løst, naar Programmet er fyldestgjort. I hvert Fald kan det ligeoverfor Rigsdagen henvise til Adressen, og Spørgsmaalet, om denne er skeet Fyldest, skal det ikke staae til den ene eller anden at afgøre eensidigt. Dette Spørgsmaal skal indstevnes for et andet Forum end den enkelte Rigsdagsmands individuelle Opfattelse. Lad os derfor endnu høre, hvorledes Andre dømme i Sagen.

Først og fremmest skal jeg da bemærke, at Rigsraadet — naar jeg for mit Vedkommede omtaler Rigsraadets Forhandlinger, skal jeg aldrig omtale Andet, end hvad der foreligger Offentligheden³⁷⁾ — at denne Institution, der først gjorde Fordring paa at erholde den besluttende Medvirkning ved Statsbudgettet og Statsregnskabet, har med Anerkjendelse erklæret, at det, der var givet i Forfatningsudkastet, var en Tilfredsstillelse af dette Ønske³⁸⁾.

Men dernæst skal jeg især bede fastholdt, at den ene af Rigsdagens Afdelinger, nemlig Landstinget, gennem sit Udvalg aabent har erklæret, at Forfatningsudkastet i det Hele var en fuldstændig Fyldestgjørelse af Adressen³⁹⁾.

Hvad endelig specielt de finantsielle Forhold angaaer — og det er jo dem, jeg nærmest her har henholdt mig til — da kan jeg ikke undlade endnu til Slutning at bede de Herrer om Til-ladelse til at maatte fremføre et kort Citat. Jeg ynder ellers ikke at komme med Citater; men her troer jeg virkelig, at Leiligheden er saa passende, at det maa kunne finde sin Undskyldning, især da det ikke er ret mange Linier, jeg skal oplæse. Da den første Rigsdag traadte sammen i 1850, var den saa heldig at finde i sin Midte en Mand (Fenger), som med en overordentlig Dygtig-hed forenede en varm Interesse for Ordningen af de finantsielle Forhold. Denne Mand har med stor Anstrængelse, og jeg kan tilføie, med varm Paaskjønnelse fra Thingets Side, været Ord-fører for Finantsudvalget igjennem 3 paa hinanden følgende Rigsdage⁴⁰). Han blev træt af det politiske Liv og trak sig til-bage (*Stemmer: Neil*). Jo, han trak sig tilbage i sin videnskabe-lige Virksomhed⁴¹). Denne Mand har ikke hørt nærmest til dem, som jeg kunde kalde mine politiske Venner; han har, som jeg troer, staaet temmelig uafhængig i Salen, og han havde neppe sluttet sig til noget bestemt Parti; men jeg antager, at, hvis man skulde anvende paa ham nogen almindelig politisk Betegnelse, da vilde man vel snarest henregne ham til en venstre Side af en Forsamling.

Denne Mand har følt sig opfordret til, da Udkastet kom frem og fandt en saa ugunstig Bedømmelse, at udtale *sin Mening*, ikke om Sagen i det Hele, men om disse enkelte, nu af mig berørte Paragrafer, om det finantsielle Afsnit⁴²). Han overveier og gjen-nemgaaer da omhyggeligt de forskjellige Fordele og Mangler ved de givne Bestemmelser, og slutter saaledes: »Mit Hovedresultat er altsaa, at den i Udkastet bebudede Ordning af Bevillingsmyn-digheden og i det Hele af de finantsielle Forhold er meget an-tagelig. I sine Hovedtræk stemmer den ganske med Grundloven. I visse Henseender er Folkerepræsentationens Bevillingsmyndig-hed indskrænket, men disse ere faa, tildeels mindre væsentlige, tildeels saadanne, som kun under ganske særlige Omstændig-heder kunne faae praktisk Betydning. I andre er den udvidet,

bedre befæstet og bedre ordnet, og disse ere flere og i det Hele taget vigtigere. Den yder flere fortrinlige Bidrag til en bedre Ordning af Finantsstyrelsen; den giver en ønskelig Forklaring af adskillige vigtige Punkter, som vare forbigaaede i Grundloven, men om hvilke Erfaringen har lært, at de trængte til Forklaring, og den yder et ret godt Værn imod Forsøg paa at omgaae visse af Grundlovens Hovedbestemmelser, som vi have seet mangle tilstrækkelig Beskyttelse⁴³).

Rigsraadets 2. Møde, Mandag den 3die Marts 1856.

Dagsorden: Meddelelse af Finantsministeren af det foreløbige Normalbudget af 28de Februar 1856.

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 18—19).

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Idet jeg skal have den Ære at meddele det høitagede Rigsraad det foreløbige Normalbudget af 28de Februar 1856¹), har jeg af den høitærede Præsident²) udbedet mig Ordet for at kunne ledsage denne Meddelelse med nogle korte oplysende Bemærkninger.

Det vil erindres, at i Forfatningen fastsættes den finansielle Ordning for Monarchiets Vedkommende ved §§ 52—56 incl.³). Ved denne Ordning gaaes der ud fra, at de ordinaire Indtægter og Udgifter ikke skulle være Gjenstand for den aarlige tilbagevendende Billigelse af Repræsentationen, men at disse eengang for alle skulle fastsættes ved et Normalbudget, saaledes at Bevillingen kun kommer til for enhver Finantsperiode at angaae de overordentlige Udgifter og de overordentlige Indtægter, som muligen kunde paavises som Bidrag til Dækningen af samme.

Det har imidlertid ikke været muligt strax at gennemføre denne Ordning fuldstændigt. Ved den 7de midlertidige Bestemmelse af Forfatningen⁴) er det nemlig forbeholdt Hs. Majestæt Kongen at give et foreløbigt Normalbudget, men Begrænsningen af de Udgiftsbeløb, der i Henhold til denne Bestemmelse lade sig opføre paa det foreløbige Normalbudget, er dragen saa sne-

ver, at de deri optagne Beløb paa ingen Maade ville kunne ansees tilstrækkelige til at dække de ordinaire Behov for Staten. Jeg skal henlede Opmærksomheden paa selve den nys citerede midlertidige Bestemmelse, som med Hensyn til Udgifterne fastsætter, at der vel skal opføres de i de bestaaende Love eller i de forskjellige Administrationsgrenes ordinaire Krav hjemlede Udgifter, men dernæst tilføier: »dog maa det samlede Udgiftsbeløb for hvert Hovedafsnit ikke overstige Gjennemsnitsbeløbet af de Summer, der til samme Øiemed ere bevilgede ved de tre sidste Budgetter.«

Det maatte derfor først ved Drøftelse mellem Ministerierne indbyrdes afgjøres, i hvilken Form det skulde foreslaaes Hs. Majestæt at give det foreløbige Normalbudget; de forskjellige Hovedafsnit maatte fastsættes, og de Conti, der paa enhver af disse Hovedafsnit vilde være at opføre, endelig bestemmes, hvilke Hovedafsnit i Loven ere betegnede ved fortløbende store latinske Bogstaver; og først efterat dette var skeet, har Finantsministeriet maattet gennemgaae de 3 sidste Budgetter, og man har da udskudt af disse Budgetters Bevilling Alt, hvad man efter moden Prøvelse maatte antage kunde siges ikke at være ordinairt bevilget. Saaledes er der bortfaldet Alt, hvad der i Statsbudgettet⁵⁾ eller i Budgettet for Kongeriget⁶⁾, som jo for en vis Deel faldt sammen med Statsbudgettet, for de foregaaende Aar havde en udtrykkelig Bemærkning om at være et midlertidigt Tillæg eller paa anden Maade betegnedes som et extraordinairt Beløb. Der ved ere Summerne gaaede overordentlig betydeligt ned under, hvad der var bevilget i de foregaaende Aar, og, som det let vil formodes, endnu mere ned under de Krav, som det kommende Aar maa stille⁷⁾.

Rigsraadets 2. Møde, Mandag den 3die Marts 1856.

Dagsorden: Finantsministeren forelægger en Tillægslov til det foreløbige Normalbudget for Finantsministeriets Vedkommende.

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 25 og 29—31¹).)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Jeg skal dernæst efter Hans Majestæts Befaling have den Ære at indbringe Forslag til Tillægslov for Finantsministeriets Vedkommende i Perioden, der begynder med 1ste April d. A. Det har nemlig fundet Hans Majestæts Billigelse, at der ikke forelægges en samlet Tillægslov til Normalbudgettet for alle Ministerierne under Eet, men at det paalægges hvert Ministerium for sit Vedkommende at forelægge en saadan. For Finantsministeriets Vedkommende vil dette udstrække sig ikke blot til, hvad der i egentlig og nærmere Forstand kan siges at høre directe under Finantsministeriets Administration, men overhovedet til alle de Poster, der ikke specielt og særligt vedkomme et andet Ministerium, saa at Finantsministeriets Tillægslov vil omfatte de fleste af Budgetsummerne, kun med Udelukkelse af, hvad der særligt vedrører Marineministeriet, Krigsministeriet, Ministeriet for Monarchiets fælles indre Anliggender og Udenrigsministeriet²).

Tillægsloven bestaaer i en Indtægts- og Udgiftsside.
(Sp. 29.)

Til Slutning skal jeg fremhæve to Bemærkninger, som jeg lægger særlig Vægt paa. Den første er den, at man i Lovens sidste Paragraph vil finde tilføiet en Bestemmelse, som jeg antager for at være af den største Vigtighed, hvis det overhovedet skal blive til Alvor med Finantsbevillingerne. Det er den, at der opføres et Beløb til uforudseete Udgifter, til hvilke Udgifter der er opført 400,000 Rd. for de næste to Aar, eller 200,000 Rd. aarlig³). Det er nemlig en Selvfølge, at det er absolut ugjærligt flere Aar i Forveien at kunne forudsee de Udgiftsforøgelser, der ville blive fornødne paa de forskjellige Conti.

Man kan derfor ved at vedtage slige Normalbudgetter følge to Veie; enten kan man nægte Regjeringen enhver Bevilling ud

over det, der specielt og særligt voteres, eller man kan vedtage, at Regjeringen kan gjøre hvilkesomhelst Overskridelser den vil, mod senere at staae til Ansvar for samme. Jeg troer imidlertid, at det vilde være urigtigt at følge den sidste Vei, idet jeg antager, at Bevillingernes Beløb bør være aldeles nøie bestemte; men skal dette kunne gjenneføres, da maa der for Regjeringen være en Adgang til en saadan Supplementaircredit, som den her er opført, tilstede.

Man kan være i Tvivl om, hvorvidt det opførte Beløb er passende ansat, men jeg skal i den Henseende minde om det mange Gange større Beløb, der paa tidligere Budgetter har staaet opført under denne Conto, og at der paa indeværende Aars Finantsbudget findes 250,000 Rd. til en lignende Anvendelse⁴). Jeg fortrøster mig til, at det i sin Tid, naar Statsregnskabet bliver meddeelt, vil vise sig, at al mulig Oeconomie har været anvendt med Hensyn til de i det nu løbende Finantsaar stedfundne Udgifter, men ikke destomindre kan det bevilgede Beløb til uforudseete Udgifter ikke strække til, og det vil være nødvendigt at forelægge Rigsraadet, som nu heldigviis er samlet, inden Perioden udløber, Forslag til en Tillægslov i saa Henseende⁵).

Den Bemærkning, jeg vilde gjøre, er den, at det udtrykkeligt i Finantsloven bør fremhæves, hvilke Summer der kun ere opførte calculatoriske; thi ved at lade det staae svævende, om Meningen er, at de bevilgede Summer skulle strengt overholdes eller ikke, frembringes en Tvivl, en Usikkerhed, som ikke kan Andet end være undergravende for den hele Bevillingsmyndighed. Jeg har derfor troet det rigtigt udtrykkeligt at angive, hvilke af de paa Budgettet opførte Beløb der ere bindende, og hvilke der i streng Forstand ikke ere det. Det er en Selvfølge, at der maa være en Mængde Beløb, der ikke kunne være bindende. Naar der f. Ex. til at dække Afbetalingerne paa den svævende Gjæld⁶) er opført saa og saa Meget, saa er det indlysende, at dette Beløb ikke kan være bindende, saalænge det maa indrømmes, at vedkommende Creditor har Ret til efter de lovbestemte Regler og efter de derved fastsatte bestemte Opsigelsesfrister at fordre sin

Capital udbetalt. Enhver Creditor kan følgelig gjøre bestemt Brug af denne ham ved Lov hjemlede Ret, saa at Finantsministeriet altsaa i dette Tilfælde ikke kan og tør overholde Bevillingen.

Der er vel andre af de opførte Beløb, med Hensyn til hvilke dette er mindre klart, men hvor det ikke destomindre dog let vil indsees, at de kun ere calculatoriske, og at der ikke kan ramme Bestyrelsen nogen Dadel, hvis en Overskridelse finder Sted; saaledes f. Ex., naar der under nogle af Ministerierne⁷⁾ er bevilget Summer til Anskaffelse af visse Gjenstande, visse Naturalier, visse Qvantiteter af Fourage eller andet Saadant, og disse Beregninger støtte sig paa bestemte givne Priser, der i Aarenes Løb forandre sig, og muligt blive meget høiere. Den fornuftige Mening med saadanne Bevillinger maa vistnok være, at det er *Quantummet*, som er bevilget, og at Prisen kun er brugt som en Regnefactor for at faae et Beløb ud, som kan føres i Linie.

Men for at ingen Tvivl skal være tilstede, er det dog det Rigtigste udtrykkeligt at vedføie, hvor der er givet en blot calculatorisk Bevilling, og hvor der er sat en bestemt og fast Grændse, som ikke maa overskrides, uden ialtfald under de Former, som Forfatningen hjemler, idet den i en af sine Paragrapher⁸⁾ udtrykkeligt forbeholder Hs. Majestæt under særdeles paatrængende Omstændigheder, naar Rigsraadet ikke er samlet, at kunne bevilge Udgifter, som ikke ere hjemlede i Budgettet. Det vil væsentligst beroe paa Rigsraadet selv, hvad Betydning denne Bestemmelse i Forfatningen vil faae; det er aldeles sikkert, at Betydningen deraf kan blive overmaade stor, hvis man tvinger Administrationen ind paa en Vei, hvorved Benyttelsen af Bestemmelsen maa blive hyppig, og det er ligesaa sikkert, at den kan blive overmaade ringe, naar den, hvad der vistnok er i Forfatningens Aand, bliver staaende som en aldeles extraordinair og kun under ganske særegne Forhold anvendelig Regel.

Rigsraadets 41. Møde, Onsdag den 30te April 1856.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovudkast om Tillæg til det foreløbige Normalbudget, Finantsministeriet vedkommende¹⁾.

(Rigsraadstidende, 1856, Sp. 2009—23.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Idet jeg for første Gang under denne Forhandling tager Ordet, skal jeg tillade mig en mere almindelig Bemærkning, hvilken senere vil kunne spare mig mange andre. Jeg troer nemlig strax at burde udtale, at det ikke paa nogen Maade kan ventes, at man navnlig under en Sag som denne skulde indlade sig paa en Modsigelse af *alle* de Yttringer, man finder at være urigtige eller uholdbare. Der er Intet indrømmet, fordi en saadan Yttring hengaaer uimodsagt fra Regjeringens Side. Selv om en saadan uimodsagt Yttring finder sin Plads i en af Udvalget afgivet Betænkning, er derved aldeles Intet vedtaget; en lovgivende Forsamling vedtager kun Beslutninger igjennem en formelig Afstemning over et bestemt Voteringpunkt. Man kan være i høieste Grad uenig i saadanne Yttringer, man kan være i høieste Grad overbeviist om det Fordærlige, der vilde ligge i en Gjennemførelse af de Anskuelse, der saaledes fremstilles som priselige og hensigtsmæssige at gjenføre, og man behøver dog derfor ikke at finde det nødvendigt under alle Omstændigheder og til enhver Tid at modsætte sig eller træde op imod disse Yttringer; kun hvor jeg iøvrigt antager, at det efter Forhandlingernes Gang kan være nyttigt at udtale en afvigende Anskuelse, anseer jeg mig for mit Vedkommende forpligtet dertil²⁾.

Jeg troer nu, at der fra det sidste Medlem, der talte³⁾, er fremkommet Adskilligt, som jeg saaledes kunde finde Anledning til strax at forsøge paa fra mit Standpunkt at berigtige, hvorimod jeg gerne vil undlade, saavidt det bliver mig muligt, at berigtige Yttringer, som jeg antager at kunne lede til en mere eller mindre langvarig Discussion uden dog at fremkalde noget bestemt Resultat. Den ærede sidste Taler har lagt en eiendomme-

lig Anskuelse af hele den finantsielle Ordning for Dagen, og det forekom ham at være meget vigtigt at benytte alle mulige og jeg kunde gjerne sige umulige Midler for at søge den gennemført. Jeg skal derfor, da denne Anskuelse første Gang kommer frem, ikke undlade til, hvad der er udviklet, at føie nogle enkelte Bemærkninger.

Jeg ønsker saa vel som Nogen at gjøre for min Person Brug af de *Erfaringer*, der foreligge for vore Øine; jeg ønsker ikke, og allermindst »letsindigt«, at bortkaste de Erfaringer, som vi kunne drage af Behandlinger af Finantslovene i en anden repræsentativ Forsamling her i Landet⁴). Jeg troer at kunne be-
raabe mig paa, at jeg har bestræbt mig saa godt som Nogen for at drage al den Nytte af disse Erfaringer, som det har været mig muligt. Men det er et derfra ganske forskjelligt Spørgsmaal, *hvorledes* man skal benytte Erfaringerne. Hvis Benyttelsen af Erfaringerne kun skal bestaae deri, at man blindt hen efterligner Alt, hvad der er skeet, vilde jeg ansee dette for den fordærveligste af alle Maader at benytte Erfaringer paa. Der gives lige-
saa godt Erfaringer, der skulle tjene til Advarsel, som Erfaringer, der skulle vise den Vei, som er efterlignelsesværdig og værd at følge, og jeg udtaler ganske aabent, at jeg seer overordentlig meget i de Erfaringer, som her nærmest ere paaberaabte, hvilke jeg finder *fortrinsviis at kunne tjene til Advarsel*, medens jeg vel ogsaa seer Adskilligt deri, der kan tjene til Belærelse om den rigtige Vei, der bør følges, og som jeg har stræbt efter bedste Evne at benytte.

Blandt Andet troer jeg, at det vil være aldeles umuligt at opstille en mere bestemt og mere slaaende Erfaring for Noget end den, der ved Rigsdagens Behandling af de finantsielle Love frembyder sig for det absolut Skadelige og Fordærvelige i det saakaldte *Tillægsbevillingssystem*, som dér blev indført, og, naar det ærede Medlem mener at kunne henvide til *Udbyttet* af den finantsielle Forms Forhandling i Rigsdagen for at godtgjøre, hvorledes det skulde vise sig uhensigtsmæssigt at opføre paa en Finantslov eller paa en Tillægsbevillingslov en vis bestemt Sum

til *uforudseete* Udgifter⁵), ja, saa maa jeg her aldeles opgive enhver Discussion med ham om dette Punkt; thi er han ikke belært af, hvad der er foregaaet med Hensyn til dette specielle Spørgsmaal, der dog forekommer mig at være saa klart og simpelt stillet, at det ikke kan være vanskeligt at drage Conclusionen af, hvad man har seet, saa har jeg paa ingen Maade den Tillid til mig og mine Evner, at jeg skulde være istand til at belyse Erfaringerne saaledes, at denne Belærelse kunde skaffes tilveie. Jeg vil blot forvare mig imod, at det paa ingen Maade med Rette skal kunne siges, at det er en »letsindig« Forkastelse af Erfaringer, naar jeg paa det Allerbestemteste inhærerer, at der ikke gives nogen fornuftig finansiel Ordning *under vore Forhold*, vil jeg tilføie, naar man ikke optager en bestemt Sum paa Budgettet til *uforudseete* Udgifter; det er min ufravigelige Mening⁶).

Noget ganske Andet er det, at man kan gaae ind paa at undersøge, om Summen skal være saa eller saa stor; det er et Spørgsmaal, som ikke kan siges at være principielt; det vil finde sin Afgjørelse i sin Tid, naar vi komme til den endelige Votering⁷). Jeg beklager, at jeg da ikke vil kunne blive fuldkommen enig med den ærede Ordfører i de Beregninger, som han i saa Henseende med stor Færdighed har opstillet⁸). Han har forstaaet paa en overmaade sindrig Maade at faae næsten alle de Udgifter bort, som ere indbefattede i de Summer, som man har opført som dem, der tidligere ere medgaaede til *uforudseete* Udgifter, ved at knytte til hver enkelt saadanne Bemærkninger, der skulde vise, at *de* ikke kunne være indbegrebne under de nye Udgifter.

Men dette er, som sagt, ikke noget principielt Punkt; der vil meget godt kunne komme en Forening istand om selve Indstillingspunktet, uagtet man kan være uenig om Summens Størrelse, og jeg skal stedse villigt erkjende, at saalænge der ikke foreligger andre, for de udenfor Regjeringen Staaende tilstrækkelige, Erfaringer om, hvorledes disse Summer anvendes, kan der være en naturlig Utilbøielighed til paa denne Conto at give Regjeringen stor Credit; thi man har nu engang den Frygt, at enhver *Regjering* absolut skal være mindre samvittighedsfuld med Be-

handlingen af Statens Penge end *Repræsentationen*, uagtet jeg rigtignok ikke veed, hvorpaa denne Frygt skulde grunde sig.

Selv om man sætter Summen saa *betydeligt* ned, som af Udvalget foreslaaet⁹), vilde det kun medføre den Ulempe, at man maatte sammenkalde Rigsraadet tidligere end ellers; det er alt-saa den praktiske Betydning af Summens Størrelse, om Rigsraadet vil sammenkaldes tidligere eller senere; det er saaledes, at man, idetmindste i de første Aar, kan opfatte en Afstemning over Størrelsen af dette Beløb. Jeg har saaledes fundet Grund til strax paa det Bestemtteste at modsige det af den sidste ærede Taler¹⁰) yttrede om Unødvendigheden af en Sum til uforudseete Udgifter, og jeg skal endnu kun, inden jeg forlader denne Gjenstand, tilføie, at det forundrer mig, at det ærede Medlem først udtalte, at det ikke var Tilfældet i noget andet Land, at man havde Summer til slige Udgifter opførte paa Budgetterne, og senere dog indrømmede, at det var Tilfældet i Belgien (*H. Hage*: i Norge¹¹)). I Belgien oplyste den ærede Taler ogsaa, at der fandtes Poster for saadanne Udgifter¹²).

Jeg skal tilføie, for at supplere denne Oplysning — og man kunde supplere den med mange Exempler — at det Samme finder Sted i det ved Siden af Belgien liggende Holland, hvor Systemet er gennemført saa consequent, at der paa hvert enkelt Hovedafsnit — jeg siger ikke for hvert enkelt Ministerium, thi der er Ministerier, der have mange Hovedafsnit — er opført en Sum til uforudseete Udgifter, og desuden en saadan Sum til slige Udgifter i det Hele.

Men jeg skal ikke beraabe mig paa fremmede Forhold; thi det er vanskeligt at trænge saa tilstrækkeligt ind i dem, at man tilfulde kan vurdere deres Anvendelse paa de hjemlige. Det vil jo saaledes strax sees, at det fremkalder den allerstørste Forskjel i dette System, om man har en Repræsentation, saa at sige stadig samlet, eller om dette ikke er Tilfældet. Hvis man har en Repræsentation samlet en betydelig Deel af hvert Aar, kan den hele finansielle Ordning indrettes paa en anden Maade, end naar det Normale er det, som her tilstræbes, at Repræsentationen

kun er samlet to Maaneder hvert andet Aar¹³); derved bliver Forholdene overmaade væsentligt forandrede.

Et andet Hovedpunkt, som den ærede Taler allerede ved denne Behandling meente, at man skulde gjøre til Gjenstand for Overveielse, var, hvorvidt det var godt og hensigtsmæssigt og efterlignelsesværdigt at binde Administrationen til de enkelte Details under de forskjellige Conti i Budgetterne¹⁴). Ogsaa her har jeg en fra den ærede Taler aldeles forskjellig Anskuelse. Jeg troer, at det er aldeles uhensigtsmæssigt at gjøre det i den Grad, som de Erfaringer, paa hvilke han beraabte sig, vise, at man har stræbt at gjøre det. Jeg troer, at der er Intet, der for en virkelig god og sund Oeconomie er mindre hensigtsmæssigt end at gjøre saadanne Forsøg.

Jeg skal for Øieblikket ikke gaae meget dybt ind paa at udvikle Grundene til denne Anskuelse; thi Eet er sikkert: at det ikke kan nytte nu at gjøre det til Gjenstand for Overveielse, hvis det *forfatningsmæssigt* ikke lader sig gjøre at binde Administrationen paa denne Maade, og naar, forfatningsmæssigt, Normalbudgettet har visse Conti, som skulle overholdes, og der ikke er givet Underconti eller endnu mindre en videre gaaende Opløsning af disse Summer, saa kan man ikke votere Saadant ind, men maa ialfald for *denne* Finantsperiode¹⁵) finde sig i, at det bliver saaledes, som det er bestemt.

Man kan stræbe at gjøre hiin Anskuelse gjældende, naar i næste ordinaire Session det endelige Normalbudget forelægges; da og først da er det den rette Tid at forsøge at gjøre en afvigende Mening i saa Henseende gjældende; thi at man skulde kunne benytte det Middel — hvilket jeg vil henregne til dem, jeg kaldte de umulige — naar der forlangtes Tillæg til et eller andet af Normalbudgettets Beløb, saa samtidigt med, at dette Tillæg bevilges, at indvotere en heel Opløsning af Normalbudgettets dermed i Forbindelse staaende Positioner eller knytte Betingelser dertil saaledes, at de paagjældende Positioner i Nor-

malbudgettet opløstes i en Mængde andre, kan jeg umuligt antage, at det høie Raad skulde ville gaae ind paa.

Thi vel er jeg fuldkommen enig med dem, der formene, at § 45 i Forfatningen¹⁶⁾ ikke let kan finde Anvendelse paa vore Bevillingsspørgsmaal, men jeg maa dog fremhæve, at det her ved er en nødvendig Forudsætning, at man opfatter Bevillingsspørgsmaalene, som de ere, som rene og klare *Bevillinger*, og ikke forsøger gjennem Bevillingen af en Sum at indsmugle, hvad der aldeles ikke ligger i selve Bevillingen, og hvad den ikke paa nogen Maade skal give Adgang til.

Det ærede Medlem, som gjerne ønsker at see hen til andre Landes Erfaring, tør jeg henvende mig til med en Henvisning til England. Det vil være ham bekjendt, at, hvor anerkjendt det ogsaa er, at det engelske Underhuus bevilger Beløbene, uden, som Følge af lange Tidens Hævd, at taale af Overhuset nogen Indskrækning med Hensyn til denne bevilgende Myndighed, saa er det ligesaa sikkert, at Overhuset ikke taaler, at Underhuset benytter Bevillingsmyndigheden til paa nogen Maade at paalægge Regjeringen Baand ved at knytte Betingelser til Bevillingen, der gribe ind i ganske andre Forhold og medføre Forandringer, der Intet have med Pengebevillinger at gjøre¹⁷⁾.

Kunde og vilde man gaae den af den ærede Taler anviste Vei, saa kunde man ligesaa godt udvide Voteringen til alle Positioner i Budgettet; man behøvede da ikke at indskrænke sig til saadanne Forandringer af de enkelte Positioner paa Normalbudgettet, hvortil der var begjært Tillæg. Naar der blot var begjært et rigtigt stort Tillæg paa *een* Conto, som det var umuligt at undvære, kunde man jo betinge sig, at i Forbindelse hermed skulde alle Conti paa Normalbudgettet være at forstaae paa den og den Maade. Men en saadan Vei kan jeg, som sagt, umuligt antage, at man kan have isinde at gaae.

Jeg vender mig nu til den ærede Ordførers Foredrag¹⁸⁾, og jeg skal da bestræbe mig for ganske kort at omtale de væsentligste Punkter af dette. Han syntes ogsaa at beklage, at Oversigten over de finansielle Forhold i høi Grad vil være vanskeliggjort ved den

forfatningsmæssige Ordning af de finantsielle Tillægslove, som nu er indført¹⁹⁾. Jeg troer ikke, at det er ganske rigtigt. Jeg kan overhovedet ikke indsee, naar man lægger disse Aktstykker for sig, hvilken Vanskelighed der da skulde være forbunden med at foretage den overordentlig simple Regneoperation, der hører til for at skaffe sig den omhandlede Oversigt, selv naar man gik ud fra, hvad jeg ikke mener, man behøver at gaae ud fra, at Regjeringen skulde undlade at gjøre dette Arbeide, idet den jo selv maa være interesseret i at bidrage Alt, hvad den formaaer, til at skaffe en saadan Oversigt tilstede.

Jeg seer egentlig ikke, naar vi ville sammenligne det nuværende Forhold med det tidligere, at der er skeet Andet, end at Finantsloven, som ogsaa undertiden paa Kongerigets Rigsdag er kommen frem stykkeviis, her vil komme frem i enkelte Stykker, og at man saa maa ende med at supplere Finantsloven med en Oversigt, som man ikke engang gav paa Rigsdagen, idet man dér ikke tilføiede en saadan Sammenfatning af de forskjellige Conti, men kun tog Indtægtssiden for sig og Udgiftssiden for sig. Men man maa dog vel i hvert Fald erkjende, at det Arbeide, der er forbundet med at tilveiebringe den Oversigt, der formenes at mangle, er saa ubetydeligt, at der ikke herpaa med Billighed kan bygges nogen væsentlig Anke.

Den ærede Ordfører forbigik enhver nærmere Drøftelse af den Maade, hvorpaa Normalbudgettet er dannet, og jeg skal ogsaa indtil videre heri følge hans Exempel, idet jeg ikke antager, at der vil kunne komme noget frugtbart Resultat af en Discussion om, hvorvidt Normalbudgettet er dannet ganske saaledes, som man mener, at den 7de midlertidige Bestemmelse i Forfatningsloven²⁰⁾ maatte være at forstaae, eller ikke. Man kan, hvormeget man end beflitter sig paa at gjøre Udtrykkene klare og bestemte, aldrig undgaae, at de bliver misforstaaede af En eller Anden. Jeg skal indskrænke sig til at erklære, at jeg havde haabet, at Udtrykkene vare saaledes valgte, at de ikke let kunde misforstaaes. Jeg har saa samvittighedsfuldt som muligt stræbt bestandig at fastholde og gennemføre den Anskuelse, der var tilstede, da Forfat-

ningslovens 7de midlertidige Bestemmelse blev nedskrevet, og jeg kan ikke indrømme, at der paa nogensomhelst Maade er skeet den mindste Afvigelse herfra.

Det andet Hovedpunkt var derimod det, om man skulde gaae ind paa aarlige eller toaarige Bevillinger²¹), men ogsaa dette Spørgsmaal maa jeg i alt Fald nu betragte som et reent Fremtidsspørgsmaal. Det vil *maaskee* komme under Overveielse ved det endelige Normalbudgets Fastsættelse; man vil da kunne undersøge, for det Første, hvorvidt det vil være hensigtsmæssigt at fastsætte *aarlige* Bevillinger, hvilket jeg i høieste Grad betvivler, og for det Andet, hvorvidt det er stemmende med Forfatningen²²), hvilket jeg ligesaa bestemt betvivler.

Derimod gik den ærede Ordfører over til specielt at omhandle et andet Punkt, som jeg troer noget mere at maatte dvæle ved. Det var det Spørgsmaal, om der ikke laa noget særdeles Foruroligende i, at den hele finansielle Ordning var grundlagt paa den Forudsætning, at der fra de enkelte Landsdele skulde gives saa betydelige aarlige Tilskud til at bestride Fællesadministrationens Udgifter²³). Dette kan jeg aldeles ikke indrømme. Det er jo et fuldkommen klart Forhold; der er jo Ingen, der nogensinde vil have kunnet vente, at de forholdsviis faa Indtægter, der henlægges til Fællesadministrationen, kunde have været istand til at dække Fællesstatens mange Udgifter. Det staaer altsaa ganske klart for Alle, der kunne med nogen Ret dømme om dette Spørgsmaal, at disse Tilskud behøves, og naar man gaaer ud fra, hvad man lige saa sikkert bør gaae ud fra, at *her* er den Repræsentation tilstede, der ene formaaer at varetage Monarchiets Interesser, saa vil man aldrig, troer jeg, kunne finde nogensomhelst Betænkelighed ved, at der paa denne Maade fastsættes de Tilskud, som nødvendigt maae udredes for Landsdelenes Vedkommende.

At disse Tilskud skulde staae uforanderlige eller saagodtsom uforanderlige i Tidernes Løb, vilde paa den besynderligste Maade være i Modstrid med de Forandringer, der finde Sted i alle andre Forhold. Naturligviis maa man vente, at Tilskudene ikke skulle forandre sig *mere* end de finansielle Forhold i det Hele; men

ligesom i det Hele Udgifts- og Indtægtsbeløbene forandre sig, saaledes maae ogsaa Tilskudene forandre sig, og de kunne ingenlunde siges at være i og for sig bebyrdende, selv om de gik op over den Størrelse, de for Øieblikket have naaet²⁴), eller som man tilsigter at give dem.

Man kan nemlig ikke gaae ud fra at betragte den nuværende Tilstand i Slesvig og Holsteen som *normal*; den er det ikke i finantsiel Henseende. Man er dér med Hensyn til Beskatningsforholdene bleven staaende langt tilbage for Kongeriget, og der er og maa være, indtil en Forandring i saa Henseende gennemføres, et stadigt Deficit, som vil være at dække ved særlig Repartition. Det vilde være en umulig Opgave at løse, at tænke paa at nedsætte Tilskudet til Fællesstaten saa meget, at de sædvanlige Indtægter dér kunde slaae til; men det vil kunne ydes, uden at Beskatningsmaaden derved i allerringeste Grad kan siges at være overanstrengt²⁵).

(Sp. 2022.)

. Jeg er fuldkommen enig med den ærede Ordfører i, at det ikke vilde være rigtigt for Øieblikket at gaae ind paa alle Enkeltheder²⁶), da jeg troer, at man bør afvente, hvorledes Afstemningspunkterne formuleres; men jeg kan dog ikke nægte, at jeg har megen Betænkelighed ved en Del af de Afstemningspunkter, som jeg befrygter ville blive bragte i Forslag. Jeg skal imidlertid afholde mig fra enhver Yttring derom, indtil jeg seer dem; thi jeg troer, det vilde være urigtigt allerede nu at forsøge paa at reise en Discussion om det, der ikke foreligger fuldkommen klart.

S o m f o r e g a a e n d e T a l e .

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 2032—34).

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Det ærede Medlem¹) maa have misforstaaet mig, naar han troer, at jeg paa nogen Maade skulde have udtalt mig imod hans fulde Berettigelse til at have

den af ham udtalte Mening og nære saa stor Mistænksomhed, som han ønsker, saavel imod dette Ministerium, (*H. Hage*: Det har jeg ikke sagt!) som imod ethvert andet Ministerium. Det har jeg ikke paa nogensomhelst Maade villet bestride, at det ærede Medlem har den fuldeste Ret til. Naar der blev gaaet ind paa denne Mistænksomhedstheori, vilde jeg kun tvertimod ønske, at der i constitutionel Henseende var gaaet noget videre; thi det er besynderligt, at det ærede Medlem da ikke seer, at det Værn, som jeg troer, at en rigtig Fastholdelse af § 54 i Forfatningsloven kan yde, ligesaa godt kan smuldre bort som noget Andet, der indtil Videre kun bestaaer af Ord og Bogstaver. Det kan smuldre bort, just naar man gaaer ind paa den Vei, som det ærede Medlem synes at betragte som den eneste rette. Naar man nemlig vil *fremtvinge* en hyppig og uafsladelig Brug af denne Bestemmelse, saa vil lidt efter lidt Meningen om, hvad der er »*paatrængende*«, og hvad der er »*særdeles paatrængende*«, blive meget modificeret.

Ligeledes er det jo ogsaa ganske vist, at Rigsraadet vil kunne forkaste et hvilket som helst Tillæg, som begjæres. Det har jeg ikke benægtet — tvertimod, min Opfattelse af Rigsraadets Stilling er den, at der ligger den allerstørste Betydning i Bevillingen af Tillægslove, og naar det ærede Medlem meente, at den sande Tanke i Forfatningen med Hensyn til Normalbudgettet var at forhindre Muligheden af en *parlamentarisk* Regjering²), saa er jeg af den complet modsatte Mening. Jeg troer, at *nu* er der en Mulighed — den vil ikke straks kunne benyttes, der maa gaae nogen Tid, for at man kan orientere sig i Forholdene — men *nu* og *først nu* er der en Mulighed for at indføre en parlamentarisk Regjering, hvis man vil benytte sig af de givne Midler.

Men naar det ærede Medlem tilføiede, at naar man forkastede et saadant Tillæg, kunde baade Rigsraadet og Folket være vel tjente dermed³), saa er det igjen et Beviis paa en Opfattelse af Sagen, som efter min Mening er aldeles urigtig. Nei, naar man forkaster en Bevilling, som i og for sig er rigtig og gavnlig, fordi man ikke kan opnaae, at der til denne Bevilling knyttes andre Betingelser, som man anseer for rigtige, saa kan hverken Rigs-

C. HALL

raadet eller Folket være tjent dermed. Det troer jeg ikke, deri ere vi igjen uenige. (*H. Hage*: Det sagde jeg ikke!) Ja, jeg vil haabe, at Ordene maae være blevne opfattede, som de ere udtalte, og at man vil sørge for, at de blive rigtigt gjengivne; jeg har nedskrevet dem: »Rigsraadet og Folket kan være vel tjente med« — det var det ærede Medlems Ord — at et saadant Tillæg forkastes. Det var ikke i det sidste Foredrag, men i det foregaaende, at disse Ord ere faldne⁴).

Der er endnu kun en ganske enkelt Oplysning, som jeg ønskede at føie til, hvad den ærede næstsidste Taler (*David*) anførte⁵), for muligen at forhindre en Misforstaaelse, som mine Yttringer kunne have foranlediget. Jeg formener, idet jeg skal udsætte til rette Tid Discussionen om det Spørgsmaal, om der *efter Forfatningen* kan være aarlige eller toaarige Budgetter og Regnskaber, jeg formener, at dette Spørgsmaal kan ikke betragtes som staaende i nødvendig Forbindelse med det andet Spørgsmaal, om der skal indføres *administrative* toaarige eller eetaarige Regnskaber og Budgetter; det er et derfra ganske forskjelligt Spørgsmaal. Hs. Majestæt har ikke endnu taget nogen Beslutning med Hensyn til Regnskaberne; derimod har Hs. Majestæt allerede taget Beslutning med Hensyn til Budgetterne, og Budgetterne blive udfærdigede som eetaarige, men — vel at mærke — det er Budgetter, som Hs. Majestæt approberer for de forskjellige Administrationsgrenes Vedkommende indenfor de Grændser, som ved Normalbudgettet og Tillægslovene ere fastsatte, og, naar det oplyses, at i Aarets Løb, uden at de nysnævnte Grændser overskrides, en Forandring i en eller anden Detail — disse Budgetter ere nemlig meget detaillerede — skulde være ønskelig, da er det at haabe, at Hans Majestæt vil finde sig foranlediget til at billige det dertil sigtende Forslag om Forandring.

Det er Forskjellen, at man ikke paa *samme* Maade kan recurrere til den lovgivende Magt; thi kunde man det, ja, saa var der Intet til Hinder for, at Budgettet var eetaarigt; ja, det kunde være affattet for endnu langt kortere Tid. Naar man stedse kunde recurrere til den lovgivende Magt og faae forandret, hvad der

viste sig aabenbart at maatte forandres, saa var der Intet til Hinder hverken for en stor Detail eller for et kortere Tidsrum; men, naar man gaaer ud fra, at man kun hvert andet Aar i to Maaneder kan recurrere til den lovgivende Magt⁶), saa stiller Forholdet sig en heel Deel anderledes. Dermed er imidlertid slet ikke sagt, at det stiller sig anderledes for Administrationens Budgetter; indenfor de paa den nævnte Maade lovligt fastsatte Grændser, som ligeledes ville være at overholde med Hensyn til Statsregnskabet, kunne meget vel Administrationens Budgetter og Regnskaber være aarlige.

Jeg har nu oplyst, at med Hensyn til Budgetterne har denne Ordning fundet Hans Majestæts Bifald, og jeg antager det for ikke usandsynligt, at det paa lignende Maade i sin Tid vil finde Bifald med Hensyn til Regnskaberne; thi ogsaa dette kan meget godt gaae ved Siden af den efter Forfatningen givne Bestemmelse om det toaarige Statsregnskab⁷). Overhovedet troer jeg, at, naar man engang kommer til rigtigt at see dette Spørgsmaal i dets hele Detail, saa vil man komme til at indse, at man igrunnen ikke er uenig om noget Væsentligt; thi naar der er indrømmet et Beløb til uforudseelige Udgifter, og disse kunne fordeles paa to Aar, saa er det blot Spørgsmaalet, hvor store de skulle være, naar man forudsætter, at Administrationen har denne Myndighed under Hans Majestæts Bifald, og hvor store de skulle være, naar man ikke forudsætter dette. Det er reent underordnede praktiske Spørgsmaal.

Rigsraadets 42. Møde, Fredag den 2den Maj 1856.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovudkast om Tillæg til det foreløbige Normalbudget, Fælles-Indenrigsministeriet vedkommende¹).

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 2083—86).

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Hvad angaaer de egentlige Bevillingsspørgsmaal, som kunne antages at henhøre under det Afsnit, der nu foreligger det høitærede Raad til Behandling, da

har Fællesindenrigsministeren udtalt sig derom²), og jeg formener derfor ikke, at der for mig er nogen Anledning til at gaae ind paa dem. Derimod har den nævnte Minister henviist det, som mere angaaer *Formen* for Bevillingerne, til Finantsministeren³), og jeg skal derfor strax tage Ordet for at udtale mig om denne Gjenstand.

Det er ikke uden Sky, at jeg gaaer ind paa en nærmere Betragtning af Punkter, som endnu ikke fuldkommen klart og bestemt foreligge; thi det er først, naar der fremkommer endelige Forslag til Votering, at man ganske bestemt vil kunne være istand til at danne sig en Formening om, *hvad* der er tilsigtet. Jeg skal derfor ogsaa idag kun indskrænke mig til ganske i Almindelighed at erklære, at jeg troer, at man med Føie kan nære den allerstørste Betænkelighed ved de Ytringer, der have fundet deres Plads i dette Afsnit af Udvalgets Betænkning⁴), og ved de Antydninger, som indeholdes i de forskjellige Forslag, der Pag. 240 ff. findes til senere Beslutninger.

Et Spørgsmaal er det, hvorledes man kan finde det *hensigtsmæssigt* at ordne den finantsielle Behandling af Lovene, men et derfra meget forskjelligt Spørgsmaal er det, hvorledes man *forfatningsmæssigt* kan gjøre det. Det var vel muligt, at man kunde komme til en bestemt Anskuelse om, at den *hensigtsmæssigste* Ordning var en, der var forskjellig fra den, *Forfatningen indrømmer*, — jeg behøver vistnok ikke at tilføie, at jeg ingenlunde er af den Formening, at en anden Ordning end den, *Forfatningen indrømmer*, skulde være hensigtsmæssig; jeg mener, at der heller ikke i saa Henseende er Grund til at anke over *Forfatningens Bestemmelser*.

Men saameget er imidlertid givet, at *Forfatningen* sondrer klart og bestemt mellem et *Normalbudget*, i hvilket enkelte Indtægter og Udgifter, der betegnes som de *ordinaire*, skulle finde deres Plads, og mellem de særlige *Tillægslove*, hvorved for enhver enkelt Finantsperiode de fornødne Tillæg til disse Indtægter og Udgifter skulle voteres⁵). Den første Deel af Finantsbevillingen — hvis man ogsaa vil bruge dette Navn til at betegne dette Com-

plex af finantsielle Love, som Normalbudgettet indeholder, — er aldeles unddraget den i Finantsperioden sammentrædende Repræsentations directe Indvirkning og kan kun forandres, som Forfatningen siger, ved en egen Lov⁶). Den anden Deel, som er Tillægsbevillingslovene, er Gjenstand for Repræsentationens Behandling i hver Finantsperiode⁷).

Nu kan det vel være, at saalænge man ikke er i Besiddelse af det *endelige* Normalbudget, vil det være aldeles ugjærligt at kræve Tillæg paa en heel Deel af de paa Normalbudgettet opførte Poster, uden tillige at meddele Repræsentationen Oplysninger om, hvilken Anvendelse der er tilsigtet at gjøre af det, der er opført paa de tilsvarende Poster i Normalbudgettet; thi først naar Repræsentationen selv har været med ved Affattelsen af Normalbudgettet, først da vil det være muligt at drage en bestemt og anerkjendt rigtig Grændselinie mellem, hvad man kan kalde ordinaire og extraordinaire Udgifter. Derfor har det ogsaa viist sig under Behandlingen af de i Aar forelagte Tillægslove, at Regjeringen har anset det nødvendigt at meddele fuldstændige Oplysninger om Anvendelsen af de samlede Beløb, saavel de, der findes paa Normalbudgettet, som de, man har begjært vote-rede paa Tillægslovene.

Ved det nærværende Ministerium, Ministeriet for de fælles indre Anliggender, er der, da der paa alle Poster har maattet andrages paa Tillæg, som oplysende Anmærkninger meddeelt fuldstændige Specialbudgetter⁸), saaledes som Administrationen havde forelagt dem til Hs. Majestæts allerhøjeste Approbation, under Forbehold af de Rettelser, som den paafølgende Behandling af Tillægslovene kunde medføre; men det vilde være en fuldstændig Miskjendelse af den Stilling, Rigsraadet maa indtage ligeoverfor disse Love, hvis man vilde antage, at det gik an nu at votere Specialbudgetterne i deres hele Omfang⁹). For mig er det aldeles utvivlsoomt, at det ikke lader sig gjøre, og jeg kan umulig troe, at det skulde være tilsigtet; men jeg beklager, at der i Udvalgets Betænkning findes saadanne Udtryk, at man let kunde fristes til at faae en saadan Formening. Der staaer

nemlig: »Udvalget har anseet det for sin Hovedopgave ved Behandlingen af denne Lov at faae disse Tvivl« — nemlig hvilken Betydning Specialbudgetterne skulle have — »hævede, og skal i den Anledning foreslaae, at de i »»Anmærkningerne«« indeholdte Specialbudgetter for hvert af de Aar, af hvilke Finantsperioden bestaaer, betragtes som Dele af Loven«¹⁰).

Vil det sige, at man vil votere de Specialbudgetter, som i Anmærkningerne omhandles, i deres hele Udstrækning, saa at man altsaa ogsaa vil votere de Dele af disse Specialbudgetter, som ere indbefattede i Normalbudgettets Summer? I saa Fald vilde man, efter min Formening, komme i bestemt Strid med Forfatningens utvivlsomme Udtalelser, og den hele Ordning af et Normalbudget vilde derved være fuldstændig opgivet; thi vel er det sandt, at man i Aar har indskrænket sig til at gjøre dette Forslag — idetmindste efter hvad der endnu foreligger — med Hensyn til eet Ministerium, men der er Intet til Hinder for fremtidig paa lignende Maade at behandle samtlige Ministerier, og man kunde da til enhver Tid ligesaagodt opgive den hele Ordning, som er indført med Normalbudgettet, naar man under Behandlingen af de enkelte *Tillægslove* kunde tage ogsaa Normalbudgettet for sig i dets hele Omfang og gjøre det til Gjenstand for Behandling og Bevilling. —

Indtil der foreligger et bestemt formuleret Forslag til Afstemning, antager jeg imidlertid, at jeg ikke har været istand til at forstaae, hvad der har været tilsigtet ved Udtrykkene i Betænkningen; jeg kan umulig troe, at det skulde være Meningen, som jeg beklager kan udledes deraf, og som jeg nu har tilladt mig at fremsætte. Jeg skal derfor, som sagt afvente den nærmere Formulering.

Som foregaaende Tale.

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 2091—94.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Jeg nærer naturligviis aldeles ingen Tvivl om, at ethvert Medlem, der i denne Sal gjør noget Forslag, føler sig personligt overbeviist om, at det er i fuldkommen Harmoni med Forfatningen ¹⁾. Men man kan have de meest forskjellige Anskuelse om, hvad der overeensstemmende med og hvad der er i Strid med Forfatningen. Vi høre jo dagligt i saa Henseende de besynderligste Paastande. Der er derfor aldeles ikke dermed, at man siger, at man nærer *Overbeviisning* om, at hvad man vil er i Overeensstemmelse med Forfatningen, sagt Noget med Hensyn til Afgjørelsen af det Spørgsmaal, om det *i og for sig* er i Overeensstemmelse med den.

Det kan ikke undgaaes, at i enhver Forsamling vil der kunne møde saadanne Tilfælde, hvor der er Tvivl om, hvad der stemmer med Forfatningen eller ikke, og vi have jo ogsaa tidligere i andre Forsamlinger havt saadanne Spørgsmaal, som da have maattet finde deres Afgjørelse ved Forsamlingens Majoritet. Jeg udtaler naturligviis *min* Mening om, hvad Forfatningen tilsiger, og kan kun handle efter min egen Overbeviisning — det er en Selvfølge. Jeg skal derfor ikke oftere komme tilbage til Yttringer af denne Art. —

Jeg synes imidlertid, at der i, hvad der nys blev udviklet²⁾, er et Punkt, som man dog maa fastholde. Forfatningen kjender aldeles ikke Noget til en Forskjel med Hensyn til Behandlingen af finansielle Tillægslove i det Tidsrum, da der eksisterer et *foreløbigt* Normalbudget, og i det Tidsrum, da der vil være givet et *endeligt* Normalbudget. Hvad der finder Sted i det ene af disse Tidsrum, maa — forekommer det mig — ogsaa finde Sted i det andet.

Det er muligt, at man i en eller anden Henseende kan være misfornøiet med det foreløbige Normalbudget, der nu er Lov. Jeg kan da kun berolige mig med den Overbeviisning, at der ikke fra min Side er forsømt Noget for at give det den Form, som jeg

antog var den rette. Den Frygt mødte, da man fremtraadte med Bestemmelsen i Forfatningens 7de Tillæg, at man skulde ville benytte den Hans Majestæt deri indrømmede Ret til Udgivelsen af et foreløbigt Normalbudget paa en saadan Maade, at derved en Regjering kunde tænkes at administrere uden at behøve Bevillinger af Repræsentationen³). Denne Frygt troer jeg dog maa være fuldstændig fordreven ved, hvad der nu foreligger det høie Raad. Det vil være aldeles indlysende, at ved Nægtelsen af Tillægsbevillingerne er Regjeringens Vedbliven umuliggjort, saa at der i den Henseende er givet Repræsentationen en fuldstændig og indgribende Indflydelse fra det første Øieblik af.

Men naar man beklager sig over, at man ikke i den hele Detail kan see, hvortil Pengene ville blive bevilgede⁴), saa forekommer det mig dog at være en ganske besynderlig Paastand. Det vil man jo aldrig kunne. Det er da ialfald kun med Hensyn til Gager og Lønninger, at en saadan fuldstændig og i sin hele Detail aldeles nøiagtig Oplysning kan gives, hvis ikke enhver Administration skal blive til en reen Umulighed. Der har jo paa alle Budgetter været Beløb, om hvilke man maatte vide, at den endelige Anvendelse, mere eller mindre, maatte bero paa Administrationen. Hvad der er tilsigtet at anvende de Beløb til, som her kræves, er jo meddeelt i den allerstørste Detail.

Det vilde i høieste Grad være beklageligt, om Regjeringen og Udvalget skulde nødes til at fastholde en forskjellig Opfattelse af, hvad der er forfatningsmæssigt, og det kan ikke nægtes, at det vil kunne føre til ubehagelige Conflicter, da det ikke staaer til at afvente, at Nogen, der har en bestemt Overbeviisning om, hvad der er forfatningsmæssigt, vilde kunne handle imod denne sin Overbeviisning.

Rigsraadets 61de Møde, Lørdag den 24de Maj 1856.

Dagsorden: 2den Beh. af Lovudkast om Tillæg til det foreløbige Normalbudget, Finantsministeriet vedkommende.

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 3118—24.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Det Forslag, som nu foreligger det høie Raad til Behandling, er for mig uden Sammenligning det vigtigste i den hele Lov. Jeg har allerede tidligere havt Leilighed til at udtale mig angaaende Forslagets Betydning¹⁾, og jeg skal derfor idag søge ikke at komme tilbage til, hvad jeg da udtalte. Jeg erkjender, at den ærede Minoritet, som i dette Øieblik har udviklet sin Anskuelse²⁾, har med meget Maadehold fremstillet sin afvigende Mening; jeg skal ogsaa bestræbe mig for ikke at føre Discussionen over paa et mere alvorligt Gebeet, end det er nødvendigt. Jeg skal da tillade mig at gjentage den Erklæring, at det er for mig umuligt at tænke mig nogen lovlig Ordning af vore finansielle Forhold, *der skulde tilbyde en virkelig Garanti*, uden at der i Budgettet opføres et Beløb til uforudseelige Udgifter.

Der gives kun een af to Veie, ad hvilken Regjeringen kan gaae frem, naar man vil slette et saadant Beløb, men begge disse Veie ere i mine Øine lige fordærvelige. Den ene er den, at Regjeringen stiltiende, eller maaskee endog efter en stiltiende Overenskomst med Repræsentationen, tilsidesætter Lovens klare Bud og indfører en Praxis, som stiller sig op *ved Siden af Loven*. Det vilde være at følge i det Væsentlige den samme Fremgangsmaade, som tidligere er bleven fulgt i en af Monarchiets Landsdele³⁾; det vilde være at see bort fra Bestemmelserne i Forfatningslovens § 54, der udtrykkelig fastsætter, at ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i de finansielle Love eller er støttet paa en af Hans Majestæt Kongen tagen Beslutning under den Form, som dér nærmere omtales⁴⁾. Hvis man vilde see bort fra disse Bestemmelser og stiltiende med Hensyn til Overskridelser af Budgettet indføre et Begreb om Noget, som man kaldte Regnskabs-

poster, der senere kunde komme til Afgjørelse og finde deres endelige Behandling, under Ansvar naturligviis af vedkommende Minister, mange Aar efterat Sagen var forbi, mange Aar efterat vedkommende Mænd maaskee havde forladt deres Portefeuller, ja, saa kunde jo under et saadant System en Bestyrelse af Staten ganske vist finde Sted; thi saa kunde disse Udgifter, om hvis nødvendige Indtræden der ingen Tvivl kan være, paa denne Maade finde deres Dækning.

Der findes en anden Maade at undgaae denne Vanskelighed paa, men som jeg anseer for ligesaa forkastelig. Det er den at *fremtvinge* en ikke rigtig Opfattelse af Forfatningslovens § 54, at stryge ud, om jeg saa maa sige, hvad der skal ligge som det Betyggende i de anførte Prædikater »særdeles paatrængende Omstændigheder«, og at opfatte Bestemmelsen saaledes, at enhver uforudseet Udgift, om hvis Afholdelse der dog ikke i og for sig kunde være nogen Tvivl om, at den var fornuftig og rimelig, henregnedes under, hvad der kaldes »særdeles paatrængende Omstændigheder«, hvorom der kunde tages en Beslutning, som den i Paragraphen berørte; men indførtes en saadan Fortolkning af § 54, da vil det let sees, at Garantien, der ligger i den citerede Bestemmelse, aldeles forsvinder, og man vil da komme til under Formen »særdeles paatrængende Omstændigheder« at kunne anvende § 54 paa de mest dagligdags Forhold.

Jeg beder blot at kaste et Blik paa de faa Tilfælde af uforudseete Udgifter, som Udvalget har oplyst at være afholdte i indeværende Finantsaar, og man vil see, hvorledes det af mig Anførte finder sin Anvendelse paa næsten enhver af dem. Det vil nemlig findes, at det har været, saa at sige, uundgaaeligt at gjøre Udgifterne, men man vil tillige see, hvorlidt disse Tilfælde fortjene at kaldes »særdeles paatrængende«. Det blev saaledes for Exempel under den haarde Vinter nødvendigt at kjøbe et større Kvantum Brænde, end man tidligere havde paaregnet⁵⁾. Det blev i Anledning af Forhandlingerne om Sundtolden fundet nødvendigt at stille en vis Sum til Udenrigsministerens Disposition⁶⁾. Men kunne disse Tilfælde nu bringes ind under de særdeles paatræn-

gende, som skulle være Gjenstand for saadanne overordentlige Beslutninger, hvorom § 54 indeholder Bestemmelser? Ja, hvis man vil kalde enhver *uforudseet* Udgift »særdeles paatrængende«, saa indrømmer jeg, at man med § 54 i Forfatningsloven kan føre Regjeringen, uden at der er stillet noget Beløb til Regjeringens Disposition til saadanne Udgifter, men jeg indrømmer da ikke, *at der længere ligger nogen Garanti i Bestemmelsen i § 54.* Jeg anseer det derfor for et Punkt af den allerstørste Betydning, at man ikke udsletter det opførte Beløb, og jeg for min Person vilde ikke kunne deeltage i Grundlæggelsen af en finansiell Ordning, der da vilde blive, hvad jeg formener, en fordærvelig Ordning.

Men et andet og herfra ganske forskjelligt Spørgsmaal, som jeg ikke kan tillægge nogen *saadan* Vægt, og hvor jeg villig skal underkaste mig det ærede Raads Beslutning, uagtet jeg paa ingen Maade kan samstemme med og billige, hvad der af Udvalgets Fleertal er indstillet⁷⁾, det er, om Summen skal være 400,000 Rdl. eller 150,000 Rdl. Jeg formener nu bestandig, at 150,000 Rdl. er for Lidet, men jeg er ogsaa tilbøielig til at indrømme, at 400,000 Rdl. maaskee er for Meget. Men vi vide ikke noget Bestemt om dette Forhold; og jeg kan derfor ikke med nogensomhelst Bestemthed vide, hvormeget der kan trækkes fra.

Jeg troer imidlertid med den største Sikkerhed at kunne oplyse, at 150,000 Rdl. er for Lidet, men jeg kan ikke imødegaae dem, der sige: »Ja, det kan dog aldrig staae afgjort klart for os, vi maae have en Erfaring at hensee til for at vide, af hvad Art disse Udgifter ville være«. De, der argumentere saaledes, kunne naturligviis bagefter med Lethed kritisere de Oplysninger, man giver om de forefaldne Udgifters Beskaffenhed, idet de kunne sige: »Ja, denne Udgift er taget som *uforudseet* Udgift, men den burde være *forudseet*, og den skal i Fremtiden *forudsees*«, — og jeg tvivler ikke paa, at naar man først er bleven opmærksom paa en saadan Udgift, at da den specielt vil blive *forudseet* i Fremtiden.

Saaledes har Udvalgets Fleertal, der har foreslaaet Nedsættelsen, anvendt en sliq Kritik paa de Udgifter, som jeg havde meddeelt allerede at være anviste — hvilket ikke er ganske det Samme som Udgifter, der ere paatænkte at afholdes, om hvilke Correspondance finder Sted, og som endnu ikke ere anviste — som jeg altsaa nævnte at være anviste paa Contoen for de uforudseete Udgifter for det sidst forløbne Finantsaar. Nu maa jeg bede bemærket, at for dette Aar var Forholdet forsaavidt af en ganske eiendommelig Natur, som Repræsentationen var samlet langt inde i Aaret⁸). Det var altsaa kun en ringe Deel af Aaret, der fremkaldte Nødvendigheden af uforudseelige Udgifter.

Jeg troer ikke, at det er i en simpel Proportion, at Antallet og Størrelsen af de uforudseete Udgifter ville stige med det Tidsrum, for hvilket man skal afholde dem. De ville saaledes ikke i et Aar være det Dobbelte af, hvad de have været i det første Halvaar, og endnu langt mindre ere de fire Gange saa store i to Aar som i det første Halvaar; thi jo længere man kommer hen i Tiden, desto mere Fare er der for at møde »uforudseete« Udgifter, og jo snevrere Budgettets Tidsgrændse er, desto mindre kan der være Sliqt at befrygte.

Naar man nu tager enkelte af disse Udgifter frem, hvad Udvalget har gjort, og siger, at de skulde være forudseete, saa samstemmer jeg fuldkommen med Udvalget heri. Det gjælder f. Ex. Udgiften med Hensyn til Udstedelsen af Couponsark til de 3% engl. Obligationer⁹). Det var en Begivenhed, som man i en lang Række af Aar burde have forudseet; men det viser sig stedse, at der er saadanne Forhold, der oversees af en eller anden Grund. Her var nu Grunden den, at vedkommende Bestyrelse, saavidt jeg mindes, havde antaget, at det var en Selvfølge, at denne Udgift kunde opføres som en Regnskabspost, at den var lovbestemt og altsaa maatte afholdes; dette blev antaget, uagtet der i denne Henseende ikke kunde være Tale om en lovbestemt Udgift, idet der kun var sagt, at Couponsarkene skulde udstedes, men der paa ingen Maade var gjort Overslag over, hvilke Udgifter dette kunde medføre.

Det er ogsaa Tilfældet med flere Udgifter af lignende Art, at man, naar man seer *tilbage* paa dem, kan sige, at de skulde være forudseete, men at man dog maa indrømme, at, naar de ikke ere forudseete, bliver det dog uundgaaelig nødvendigt at afholde dem.

Jeg troer derfor, at det Grundlag, hvorpaa Udvalget baserer sit Forslag om at nedsætte Summen til 150,000 Rd., ikke er ganske rigtigt, men jeg ønsker ikke paa nogen Maade at gjøre Stillingen vanskeligere for det høie Raad, end den er, og jeg skal derfor erklære, at jeg ikke med nogen stor Styrke kan ville fastholde det i Lovudkastet ansatte Beløb 400,000 Rd. Det skal forsaavidt være mig kjært, om man vil gaae ind paa de 400,000 Rd. og, om man vil, ukjært, om man ansætter Summen til 150,000 Rd., men jeg underkaster mig, som sagt, i den Henseende Raadets Bestemmelse¹⁰)

S o m f o r e g a a e n d e T a l e .

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 3130—32).

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Ja, det vilde jo være mig kjært at erhverve mig Stemmer for Forslaget, og særdeles kjært at erhverve mig den ærede sidste Talers Stemme¹⁾; men der kan dog sættes en saadan Priis derpaa, at man maa opgive ethvert Haab om at erholde den, og jeg kan derfor heller ikke, efter de Oplysninger jeg er istand til at give, gjøre mig synderligt Haab derom i dette Tilfælde. Det ærede Medlems Stemme vilde dog imidlertid i nærværende Tilfælde heller ikke have saa stor Værdi for mig, da han, ved at udtale, at han under en vis Forudsætning var villig til at stemme for Forslaget, saavidt jeg erindrer, tilføiede: »for denne Gang²⁾»; thi det vilde jo paa ingen Maade være tilstrækkelig, at faae Summen til de uforudseete Udgifter opført for denne Gang, da disse Udgifter efter min Anskuelse ville komme til at udgjøre en *væsentlig* Bestanddeel af ethvert Bienniums Tillægslov.

Jeg skal fuldkommen indrømme, at Spørgsmaalet hovedsagelig dreier sig om det *Tidsrum*, for hvilket Summen skal kunne antages at strække til; men jeg troer dog ikke, at der er nogen Fare for, at Rigsraadet skulde blive sammenkaldt »utallige« Gange for at ordne dette Forhold³). Det vil jo nemlig vistnok meget snart være muligt for Rigsraadet at kunne oversee, hvorledes det forholder sig med den Art Udgifter, der bør komme ind under denne Conto, saa at det kan komme til at tage en endelig Beslutning. Men det er netop det Uheldige, at der i Øieblikket ikke kan paavises nogen Erfaring, hvortil man i denne Henseende kan støtte sig, hvorimod en saadan for Fremtiden vil kunne foreligge. Det er altsaa kun for denne Gang, der kan være nogen Frygt for, at en Indskrænkning af Bevillingen til et mindre Beløb kunde have til Følge, at Rigsraadet af den Grund maatte sammenkaldes tidligere, end det ellers var nødvendigt.

Det ærede Medlem har jo en stor Forkjærlighed for det System, ifølge hvilket Ministrene skulle handle efter deres Ansvarlighed, som han udtrykker det⁴), uanseet Lovens udtrykkelige Bestemmelser. Det er efter et saadant System, man gaaer hen og giver Penge ud, uden at have nogen Hjemmel derfor, og senere faaer en Indemnitet, idet det »Ansvar«, man har paataget sig derved, igjen dækkes. Jeg skal aldeles ikke indlade mig paa at bedømme det Heldige eller mindre Heldige i dette System, det skal jeg lade staae ved sit Værd; det kunde maaskee for en Regjering være meget lokkende og fristende at gaae ind paa. Men derpaa vil jeg blot henlede Opmærksomheden, at dette System i *nærværende* Tilfælde ikke kan holde sig; thi vel vilde det i de allernærmest liggende Aar være en Mulighed for Finantsministeren at kunne faae Beløb udover de bevilgede og at bruge dem, men denne Mulighed vil ikke være tilstede i Fremtiden, da der i denne vil blive indført en *Regnskabsret*⁵).

Dette er et ganske *nyt* Organ i den hele Finantsorganisation og hører væsentlig til, for at faae Sandhed og Conseqvents deri. Regnskabsretten vil have at paasee, at ingen Udgift afholdes uden at være bevilget, og den vil aldeles ikke bryde sig om, at en

Minister paa sit eget Ansvar vil gjøre en Udgift, som ikke er bevilget; thi den vil ifølge Forfatningslovens § 55 være forpligtet til ikke at indrømme, at der anvises noget Pengebeløb, som ikke er bevilget i Finantslovene udover det, som er bevilget i Henhold til § 54.

Jeg skal indrømme, at der ved at sætte et hvilket som helst Pengebeløb, det være stort eller lille, til en hvilken som helst Ministers Disposition, vises ham en Tillid; men jeg troer dog ikke, at den Tillid, hvormed der her er Tale, er saa stor, især naar man tager Hensyn til Alt, hvad der iøvrigt efter Sagens Natur maa være overladt til Ministeren. De saaledes til hans Disposition stillede Beløb ere jo nemlig paa ingen Maade til Udgifter, som han privat skal afholde, eller til saadanne, med Hensyn til hvilke der kunde være Grunde tilstede for, at hans Blik skulde være saa overordentlig omtaaget; det er som oftest Forhold af meget simpel og meget lidet interessant Natur, der foreligge, og med Hensyn til hvilke Bedømmelsen er langt lettere end i mange andre Tilfælde, som med Nødvendighed maae komme til at afhænge af hans Bedømmelse, og hvor Staten kan blive engageret i en ganske anden Grad.

Jeg maa nemlig bede erindret, at der under Finantsministeriet hører Bestyrelsen af hele Activmassen, af Statsgjælden og Alt, hvad dertil hører, og det ligger i Sagens Natur, at den frie Dispositionsret ikke i disse Bestyrelsesgrene saaledes kan begrænses ved Loven, men at der her maa vises en Tillid, og det en *stor* Tillid, til Bestyrelsen. Det vilde maaskee være meget beqvemt for Regjeringen, om man kunde faae visse bestemte Lovregler opstillede, hvorunder man kunde faae subsummeret alle mødende Spørgsmaal, men jeg formener, at det ligger i Sagen selv, at der i disse Forhold, aldeles uafhængigt af Ministerens Personlighed, maa vises en meget udstrakt Tillid, og jeg troer, man vil indrømme, at der her er Tale om Poster, som have en ganske anden Betydning end disse enkelte Smaabeløb, der kunne subsummeres under de her omhandlede Summer.

Rigsraadets 54 Møde, Onsdag den 31te Marts 1858.

Dagsorden: 3die Beh. af Lovudkast om Tillæg til foreløbige Normalbudget for 1858—60, Finantsministeriet vedkommende¹).

(Rigsraadstidende 1858, Sp. 2480).

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Jeg deler vistnok med de ærede Medlemmer, der have havt Ordet²), den Anskuelse, at Indstiftelsen af en Regnskabsret vil være den nødvendige Slutsten paa det finansielle System, som er blevet vedtaget ved Forfatningsloven³). Det »Besynderlige«, som der skulde ligge i, at det høitærede Raad ikke i indeværende Samling har modtaget noget Forslag til en saadan⁴), troer jeg dog vil fjernes, naar man nærmere overveier de Forhold, under hvilke Rigsraadet har været sammen⁵). Det var ikke en organisatorisk Lov af den Natur, som Regjeringen fandt det hensigtsmæssigt at bringe under Forhandling paa en Tid, hvor endeel andre Forhold med Hensyn til en saadan Regnskabsret endnu ikke vare endelig afgjorte. Forøvrigt er Sagen, som det ærede Medlem, der havde Ordet, bemærkede, forberedt⁶); men den vil ikke kunne gennemføres uden Fjernelsen af mange og store Vanskeligheder, og det er ikke noget Nyt, at Sligt ogsaa viser sig her i Landet; thi i det Land, efter hvis Forbillede vi i denne Henseende skulde bevæge os, nemlig Belgien, hengik der, som bekjendt, en meget lang Aarrække, førend det i den belgiske Forfatning nedlagte Løfte om en Regnskabsret fik sin endelige Opfyldelse⁷).

Rigsraadets 4. Møde, Fredag den 2den Oktober 1863.

Dagsorden: 1ste Beh. af Grundlovsudkast for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender.

(Rigsraadstidende 1863, II, Sp. 80—83, aftrykt ovenfor I, S. 223—26).

Rigsraadets Landstings 29. Møde, Lørdag den 7de Januar 1865.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Grundlovsbestemmelse ang.
Ophævelsen af Forfatningsloven af 18. Nov. 1863.

(Rigsraadstidende 1864—65, Landstinget, Sp. 491—500, aftrykt ovenfor I, S. 279—88).

Rigsraadets Landstings 36. Møde, Fredag den 20de Januar 1865.

Dagsorden: 2den Beh. af Forslag til Grundlovsbestemmelse ang.
Ophævelsen af Forfatningsloven af 18. Nov. 1863.

(Rigsraadstidende 1864—65, Landstinget, Sp. 857—59, aftrykt ovenfor I, S. 307—08, og Sp. 859—60¹), aftrykt nedenfor:

ANDRÆ: Men dette²) giver mig Anledning til at udtale, for at det kan være udtalt, at der paa ingen Maade ved Tillægsbevillingslove maa eller tør forstaaes Tillægsbevillingslove i den Betydning, hvori man har villet tage dette Ord, netop sluttede sig til Grundloven af 5te Juni; thi det vilde være den største og farligste Misbrug, man kunde gjøre af denne Bestemmelse. Det skal ikke under den Form kunne lykkes nogen Regjering at faae bevilget Udgifter, som ikke ere lovhjemlede, eller som ere foretagne uden Bevilling; nei, Meningen af Tilføiningen kan og skal ikke være nogen anden end den, at naar Regjeringen i Finantsperiodens Løb anseer nye Udgifter for at være fornødne, saa skal det staae den frit for gjennem en Tillægsbevillingslov at erhverve Lovgivningsmagtens Samtykke til, at disse nye Udgifter, *som ikke endnu ere foretagne*, kunne blive det. Hvis man nemlig ikke vil fastholde dette, undergraves det hele finansielle System fra Roden af, og man kan da ikke tænke sig nogen fornuftig Kontrol med den finansielle Bevilling. Naar Regjeringen troer at see sig i den Nødvendighed under ganske særlige, men forhaabentlig overordentlig sjeldne, Omstændigheder af Hensyn til Statens Vel at maatte foretage ulovhjemlede Udgifter, saa skal Forfatningen anvise Veien dertil, men en Vei, hvis

Betræden skal være saaledes betegnet, at man ikke med Letsindighed kan gaae ind paa den, og det er denne Vei, som er aabnet gjennem en anden Paragraf, hvor der er Tale om Beslutninger, tage paa særlig Maade af Regjeringen³).

Rigsraadets Landstings 33. Møde, Mandag den 16de April 1866.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovudkast om Bevillinger til Krigsministeriet for 1866—68.

(Rigsraadstidende 1866, Landstinget, Sp. 640—41, aftrykt ovenfor I, S. 309—10).

Rigsraadets 30. Møde, Onsdag den 16de November 1859, Kl. 1.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Beslutninger ang. Statsregnskabet for 1855—56¹).

(Rigsraadstidende 1859, Sp. 1370—1401).

ANDRÆ: Jeg troer neppe at feile, hvis jeg gaar ud fra den Forudsætning, at det høie Rigsraad just ikke ønsker vidtløftige Forhandlinger om nærværende Sag. Den har det Privilegium, som Regnskabssager i Almindelighed, efter sin Natur at være tør og kjedsommelig, hvortil kommer, at det vel heller ikke kan nægtes, at Forsamlingens Fleertal antager, at den i det Væsentlige henhører til de resultatløse Sager. Man vil i Almindelighed være af den Anskuelse, at hvorledes endog Forhandlingerne maatte falde, og hvilke Indvendinger der end ville kunne fremkomme, saa vil dog det endelige Udbytte være, at Alt »passerer«, hvad enten nu dette Resultat fremkommer, støttet paa en af en omhyggelig Drøftelse fremgaaet Erkjendelse af, at Alt var i den fuldstændigste Orden, eller, hvad der vel ikke saa sjelden er Tilfældet, fordi man mener, at det dog efter Omstændighederne er rettest at lukke Øinene for de forskjellige Mangler, Uregelmæssigheder og Uordener, som der aabenbart indsees at være tilstede, men som ogsaa indsees ikke at være af en saadan Natur, at

man derfor vilde gribe til det store constitutionelle Slagsværd at decretere Anklage, hvilket vistnok ganske maa billiges, thi det er et Vaaben, man ikke skal bruge for Spøg.

Hvis nu disse Forudsætninger blot maatte være nogenlunde rigtige, saa deler Rigsraadet vistnok ogsaa det Ønske, at Sagen maatte gaae saa let og hurtigt som muligt, og at det derfor vil være meget lidt tilbøieligt til med Taalmodighed at finde sig i vidtløftige Forklaringer. Men jeg maa for mit Vedkommende begynde med at udtale min Beklagelse over, at jeg, hvor magtpaaliggende det end er mig at imødekomme det høie Rigsraads Ønske, dog ikke i *nærværende* Tilfælde seer mig istand dertil; at jeg tvertimod endog i en ganske sjelden Grad maa skuffe Forventningerne, men jeg beder tage i Betragtning den *særegne* Stilling, hvori jeg netop staaer til nærværende Sag; — deri søger jeg min Undskyldning.

Det vil nemlig erindres, at det Regnskab, der her foreligger, angaaer et Aar, i hvilket Finantsadministrationen laa i min Haand, og uden paa nogen Maade at ville tilegne mig nogen Anpart i den Deel af Æren for dette Regnskab, som tilkommer mine tidligere høitærede Colleger, troer jeg, at Alle dog vil være villige til at indrømme mig Broderparten. Hvis der derfor fremkommer Anker, Besværinger, Klager med Hensyn til bemeldte Regnskab, maa det ventes, at disse, forsaavidt Saadant maatte være muligt, væsentligt ville blive imødegaaede af mig.

Var nu den Bedømmelse, som Regnskabet er undergaaet, og som forelægges det høie Raad, blot nogenlunde rigtig, eller af mig kunde ansees derfor, skulde jeg ganske vist have forholdt mig fuldkommen taus og ikke forladt min passive Stilling; Smaa-ting skulde ikke have bevæget mig til at handle imod Raadets Ønsker. Men det er dette, som jeg paa ingen Maade seer mig istand til at erkjende, og jeg finder mig derfor ikke blot berettiget, men ogsaa forpligtet til at bryde Tausheden.

For at man med nogen Retfærdighed og Billighed skal kunne fælde en Dom over det nærværende Regnskab, maa man ikke undlade at see tilbage paa de *særegne* Forhold i de Aar, for hvilke

Regnskabet er fremkommet. Et historisk Tilbageblik troer jeg maa være nødvendigt, for at man kan komme til den rigtige Vurdering af Sagen. Jeg skal nu ikke i denne Henseende indlade mig paa nogen vidtgaaende Forklaring, men jeg skal dog tilbagekalde i det høie Raads Minde, at det finansielle System, som fremstod, da man først her i Monarchiet traadte ind i det constitutionelle Liv, og en Constitutions Mangler og Goder bleve for en enkelt Landsdeel²) givne i rigt Maal, var et saadant, som, hvad der var en Selvfølge, endnu ikke havde bestaaet Erfaringens Prøve, men som maaskee ei heller var blevet pleiet med den Omhu, som man under mere rolige Forhold vilde have været istand til at skjænke dette ingeniørlunde uvigtige, men vistnok meget væsentlige Punkt i Forfatningen.

De Mangler, der klæbede ved Systemet, kunne just ikke siges at være blevne rettede ved den Maade, hvorpaa den Repræsentation, der da væsentligt havde dets Udvikling i sin Haand³), opfattede sin Stilling til Sagen. Jeg fremhæver blot det Factiske. Saaledes som Opfattelsen engang gjorde sig gjældende, fremstod, ikke af Vilkaarlighed, men med Nødvendighed, de saakaldte *Overskridelser*. De gik først upaatalte hen; man indførte forskjellige Hjælpemidler til at paatrykke dem et meer eller mindre legalt Præg, og det opnaaedes ogsaa under forskjellige Former⁴). Men imidlertid gik Sagen bestandig sin Gang; Overskridelserne bleve større og større. Under Tidsforhold, som vistnok ere i friskt Minde hos de Fleste, blev det nødvendigt at gaae endnu langt videre med Overskridelserne end hidtil, og de opnaaede da en saadan Størrelse og antog en saadan Beskaffenhed, at der dermed opstod den alvorligste Misfornøielse. Nu er det ikke min Hensigt paa nogen Maade at ville vise det piinlige Spørgsmaal, om disse Overskridelser kunde have været undgaaede, eller ikke, om der i den Henseende vare personlige Feil tilstede hos den daværende Administration, eller ikke; jeg fremhæver blot, at *Systemet* havde medført det, og, hvad der ikke maa glemmes, at Spørgsmaalet blev afgjort derhen, *at det var lovligt at handle paa denne Maade.*

Det er nu vist, at der dengang hos det store Fleertal var en dybtfølt Erkjendelse af, at Bevillingsmyndigheden derved var bleven svækket, svækket i en høist betænkelig Grad, og forsaa-vidt som de constitutionelle Garantier i det Hele væsentligt maae indbefatte den rette Hævdelse af Bevillingsmyndigheden, var det derfor en Nødvendighed i den Henseende at komme til en Forandring. Det var under disse Forhold, at *Aaret 1855* fremkom. Det blev altsaa min Opgave som daværende Finantsminister at søge, saavidt det stod i min Magt, at indføre en Forandring, at gennemføre saadanne Regler, hvorved man kunde komme til at slaae ind paa en anden Vei; og saa sikker og bestemt, jeg for mit Vedkommende var paa i denne Henseende at ville gjøre Alt, hvad der var mig muligt, ligesaa fattet var jeg ogsaa paa ikke i denne Henseende at kunne stole paa nogen sær Imødekommen fra de Forsamlingers Side, som jeg i den Henseende maatte henvende mig til; thi uagtet man var misfornøiet med, hvad der var skeet, og med, hvad der bestod, var man dog ingeniunde paa det Rene med, hvad man vilde have istedet, ja, jeg tør vel endog antage, at der var Mange, der med sær Kjærlighed hængte just ved dette Overskridelsessystem.

Man vilde fuldstændiggjøre det ved andre Bestemmelser af en saadan Charakter, at det maatte indsees at være umuligt at gaae ind derpaa, idet man vilde opstille Erstatningsansvar og andre lignende Paastande, som om Statstjeneren var i et aldeles privat Forhold, og som om en Overskridelse paa en Million af en Minister i Embeds Medfør, handlende efter sin bedste Overbeviisning, i Tro paa, at han alene derved var istand til at varetage Fædrelandets Tarv, skulde kunne betragtes som en privat Skade, man havde paaført en Andens Eiendom og paabyrde Ministeren det samme Ansvar⁵). — Ja, man kunde jo være vedbleven at gaae i denne Retning, naar man kunde have faaet nogen Regjering, som vilde have givet sit Minde til slige Bestemmelser. —

Det var et ganske andet System, jeg troede at burde bestræbe mig for at faae gennemført. I dette System, som nu er det høie Raad fuldstændig bekjendt, da det har ligget til Grund for de

forskjellige Bevillingslove, som i en Række af Aar ere blevne behandlede her, spillede blandt Andet ogsaa Posten for »Uforudseete Udgifter« en ganske nødvendig og væsentlig Rolle⁶). Der var mangfoldige andre Punkter, saasom Samlingen af de mange spredte Underconti i større Poster, Indførelsen af calculatoriske Overskridelser⁷) som fuldkommen legale o. M., som maatte træde til, for at Systemet kunde fremtræde med nogen Fuldstændighed. Det lykkedes ogsaa endelig at gennemføre det, skjøndt ikke uden nogen Modstand — og jeg skal stedse med Glæde erindre den loyale Understøttelse, jeg i denne Henseende mødte hos den nuværende høitærede Finantsminister⁸), der paa en Tid, da det var høist upopulært at udtale sig til Fordeel for Forfatningsbestemmelserne angaaende de finantsielle Forholds Ordning, ikke tog i Betænkning at møde denne Upopularitet for at hævde Sandheden dens Ret⁹).

Men hvor god Villie man end kunde være i Besiddelse af, var det dog umuligt, at man strax i det første Øieblik, og endnu medens de nye Bestemmelser ikke vare kaldte tillive, kunde vente de fulde Frugter af det nye System. *Aaret 1855—56*, som er det, hvorfor Regnskabet foreligger, fremtraadte saaledes i constitutionel Forstand med Charakteren af en Overgangsperiode, som ikke kunde miskjendes. Jeg troer, at man maatte i det Hele have været vel tilfreds, om man blot nogenlunde i dette Aar havde været istand til i den her omhandlede Retning at gennemføre, hvad der iøvrigt maatte ansees for det Rette at bestræbe sig for at faae gennemført. Men selv den meest overfladiske Betragtning af Statsregnskaberne fra de forskjellige Aar indtil det nu omhandlede Aar inclusive vil vise, at der er tilveiebragt en meget *væsentlig* Forandring.

Tage de Herrer saaledes Statsregnskabet for 1853—54¹⁰) for sig, ville de finde, at de paa Budgettet opførte og bevilgede Fællesudgifter — det er væsentlig disse, det kommer an paa — beløb sig til 16,966,000 Rd. — jeg afrunder alle Summer til hele Tusinder — og at de virkelige Fællesudgifter beløb sig til 18,211,000 Rd., saa at der altsaa fandt en Forskjel Sted mellem de budgetterede

og de virkelig afholdte Fællesudgifter af 1,245,000 Rd. Gaae vi nu paa samme Maade til det næste Aar og trække ligeledes dér de budgetterede Fællesudgifter fra de virkelige, saaledes som de findes paa det bekjendtgjorte Regnskab for 1854—55, vil man komme til en Overskridelse af 1,370,000 Rd.¹¹⁾; anvender man den samme Methode paa det foreliggende Regnskab, vil man derimod finde, at dér er opført som budgetteret 18,143,000 Rd., som virkelig udgivet 18,243,000 Rd., og at der altsaa kun er en Forskjel af 100,000 Rd.¹²⁾.

Ganske vist er dette en ganske overfladisk Betragtning, og af to Grunde i høi Grad utilfredsstillende. For det første maa man lægge Mærke til, at der skjuler sig en heel Deel Udgifter, og at der ogsaa er andre end de, der staae explicite¹³⁾ paa Udgiftssiden, idet der jo afholdes af Statsindtægterne meget betydelige Beløb paa den Maade, at der blot paa Indtægtssiden staaer opført Overskuddet, hvorimod Udgifterne ikke staae directe opførte paa Udgiftssiden. Paa den anden Side kan en paalidelig Dom kun begrundes paa en nøiagtig gennemgaaende Drøftelse af de enkelte Poster; det kommer jo an paa, af hvilken Art Overskridelserne ere, om de have en meer eller mindre calculatorisk Charakter, eller om de ere virkelige Overskridelser. Alt Sligt maatte naturligviis være undersøgt, forinden man fældede en afgjørende Dom; men jeg drister mig til at troe, at, hvis en saadan Undersøgelse foretages, vil man ikke blive skuffet med Hensyn til den foreløbige Dom, som en Betragtning, saaledes som af mig anstillet, kunde have givet Anledning til, og at man i Regnskabet for 1855—56 vil finde en større Forudseenhed med Hensyn til de forefaldne Udgiftsbeløb end ved de foregaaende Regnskaber, ligesom det ved en nærmere Undersøgelse ogsaa vil vise sig, at der kun er faa, maaske slet ingen, Overskridelser, og at den tilsyneladende Overskridelse er begrundet paa en fuldkommen legaliseret Meerudgift paa enkelte Poster. Jeg kommer forøvrigt nærmere tilbage til dette Punkt.

Men hvad er det nu for et Billede, mine Herrer, man forelægger det høie Raad af Regnskabet, og som man i min Taushed

vilde finde en Anerkjendelse af at være det rigtige? Jeg vender mig ikke blot imod, hvad der af Udvalget eller, for at tale correctere, af Udvalgets Fleertal¹⁴) i denne Sag er blevet anført; thi jeg skal villig erkjende, at paa de Forudsætninger, Udvalgets Fleertal støtter sig til, har det grundet en meget moderat og overordentlig billig Dom; det har endogsaa mange Steder ladet en ikke ringe Velvillie imod Finantsbestyrelsen skinne igjennem, og hvad der foreslaaes, synes at være i det Hele taget en mild Afgjørelse¹⁵).

Men Udvalget henviser udtrykkeligt til Meddelelser, der ere Raadet overgivne, og sigtes derved til en i Meddelelsesform fremkommen Beretning om en Art Revision, som dette Regnskab i sin Tid har været underkastet. Det er en temmelig volumineus Bog, der giver en samlet Udsigt over Resultaterne af Regnskabet¹⁶). Naar man da nu seer paa disse Meddelelser, saa øiner man en Vrimmel af Overskridelser, Overskridelser af alle Arter, parrede med Uregelmæssigheder og Uordener af alle Slags, streifende lige ind paa Gebetet af falsk Regnskabsaflæggelse. Jeg siger ikke bestemt, at dette er udtalt, men der er idetmindste saa nærgaaende Bemærkninger i flere Punkter, der vel at mærke ikke ere blevne underkjendte af Udvalget, at man i Sandhed bliver i høi Grad forbauset ved at see dette Resultat.

Nu er det vel sandt, at jeg ikke havde ventet mig nogen særdeles Anerkjendelse just for den Maade, hvorpaa de finantsielle Forhold i det Hele vare ordnede; jeg er overhovedet ikke vant til at gjøre Regning paa synderlig Anerkjendelse, og finder mig ogsaa godt i at være den foruden¹⁷); men jeg havde dog ganske sikkert formeent, at man ikke netop paa *dette* Punkt var kommen til en for mig saa ugunstig Fremstilling.

Og vil man spørge: Hvorledes ere da disse Overskridelser dækkede? saa bliver Resultatet endnu meget værre; de ere efter den givne Fremstilling dækkede paa alle mulige Maader; snart ved Summer, bevilgede til andet Brug, snart ved at føre dem paa ganske andre Conti, ja, det gaar saa vidt, mine Herrer, at der er solgt af Statseiendomme og brugt deraf til at dække Overskridel-

serne, og, vel at mærke: der staaer ikke et Ord derom i Statsregnskabet.

Det er det, der fremgaaer af disse Meddelelser, det er dette Billede, man har givet; det er dette Billede, som jeg for mit Vedkommende ikke har isinde at lade staae ved Magt, og, naar jeg heri har fundet en tilstrækkelig Undskyldning for mig til at udtale mig, saa, jeg gjentager det, er det ikke for at vinde Anerkjendelse, men for at Sandheden skal faae sin Ret, og for at vi ikke skulle komme ind i alle de Farer, der, hvis Fremstillingen maatte erkjendes at være rigtig, vilde flyde af at behandle en saadan Tilstand paa en saa mild og lemfældig Maade som af Udvalget foreslaaet. Det vilde være farefuldt, hvis det hele Forhold havde antaget en saadan Uklarhed, hvis vi paa det finansielle Gebeet befandt os i en saadan Tilstand af Overskridelser og Lovløshed, at det saa dog skulde viskes over med en Harefod, og man skulde lade, som om Intet var skeet.

Det vil nu maaskee, efter hvad jeg her har anført, synes det høie Raad uhyggeligt at skulle gaae ind paa en nærmere Drøftelse af Sagen; thi de Herrer ville formodentlig vente, at det vil være nødvendigt at fremdrage alle de kjedsommelige Documenter — jeg veed ikke, om man har havt Leilighed til at see de Bunker af Papirer, der ligge opdyngede i det Værelse, hvori Udvalget har holdt sine Møder — og derved komme ind i endeløse Forhandlinger; men i den Henseende maa jeg strax meddele en Trøst. Det er for at styrte dette Arbejde, der ikke kan siges at være nogen solid Bygning, men snarere at have Præget af et Korthuus, overende, ikke nødvendigt paa nogen Maade at gaae ind i en detailleret og paa en dybtgaaende og alsidig Drøftelse begrundet Undersøgelse; men man kan holde sig til enkelte Punkter, som det vil være let for det høie Raad at komme til en Afgjørelse om.

Det er da saa heldigt, at det er selve *Grundlaget* for den hele Bedømmelse, jeg maa underkjende og nedlægge den bestemteste Protest imod. Hvad er da dette for et Grundlag?

Hvis man tager Meddelelserne for sig, vil man finde, at den

Revision, som man havde overdraget dette Hverv, og hvoraf, saavidt jeg veed, to Medlemmer idetmindste ere Revisorer tillige for Kongerigets Regnskab¹⁸⁾ — at, siger jeg, disse Herrer, hvad der kan være ganske naturligt efter den Stilling, de indtage, have opstillet sig som Forbillede, — saaledes hedder det strax i Begyndelsen af disse Meddelelser, — »de Undersøgelser af Statsregnskaber, der ere foretagne af Statsrevisionen«¹⁹⁾, nemlig af den Statsrevision, der i en Række af Aar har revideret Kongerigets Regnskaber. Ja, det var ikke noget heldigt Forbillede. De gjen-nemgik Statsregnskabet for 1855—56 »paa samme Maade, som Statsrevisionen pleier at foretage et saadant Arbejde«²⁰⁾, og de lagde altsaa Finantsloven for 1855—56 ved Siden af Regnskabet og saae, hvorvidt den stemmede med de forskjellige Regnskabs-beløb; ja, hvor der ikke i Regnskabet var tilstrækkelige Oplysninger, gik de endogsaa videre; de benyttede da de skriftlige Bilag, der ledsagede Finantsforslaget og Afstemningen under Fi-nantslovens Behandling, og det er paa disse Undersøgelser, at de fremstillede Overskridelser støtte sig.

Det ærede Udvalget er ikke blevet opmærksomt paa dette falske Spor, hvori de Herrer Revisorer af let forklarlige Grunde have ført det ind; det er ikke blevet opmærksomt derpaa, uagtet Sagen dog i og for sig har været Gjenstand for Drøftelse og Prøvelse i Udvalget, idet nemlig Drøftelse og Prøvelse have ledet til følgende Udtalelse, som findes strax i Begyndelsen af Udvalgets Betænkning: »Grundvolden, hvorfra Regnskabet maa bedømmes, den Lov, hvormed det skal sammenlignes, er efter Udvalgets Mening den af Rigsdagen vedtagne og af Hs. Maj. Kongen under 28de Marts 1855 stadfæstede Finantslov. Naar der saaledes, efterat Finansloven var given, og forinden Forfatningsloven af 2den Octbr. 1855, fremkom et den 2den August 1855 stadfæstet Statsbudget, da formener Udvalget, at dette ikke har nogen legal Betydning, da det mangler constitutionel Hjemmel for at være en Bevillingslov, og at Afgivelser fra Finantsloven ingenlunde lade sig forsvare, fordi Statsbudgettet indeholder Bestemmelser, der kunde siges at hjemle dem«²¹⁾.

Det er denne Hovedopfattelse, som gaaer igjennem det Hele, hvorfor ogsaa meget consequent Alt, hvad der navnlig staaer opført paa uforudseete Udgifters Conto, erklæres at være Udgifter, der ikke kunne anerkjendes at have constitutionel Hjemmel²²). Var dette Grundlag, rigtigt, ja, saa stod Sagen ganske anderledes, men det er dette Grundlag, som jeg tillader mig at troe i en ganske forbausende Grad er urigtigt.

Hvorledes var Tilstanden i det omhandlede Finantsaar? I Begyndelsen af det stod Regjeringen ligeoverfor tvende Repræsentationer med Hensyn til Fællesanliggenderne; den stod for det Første ligeoverfor Rigsdagen, der endnu var i Besiddelse af sin fulde Indflydelse med Hensyn til Udgifter, der henhørte til hele Monarchiet — naturligviis udøvede den kun denne Bemyndigelse deelviis ved at votere $\frac{3}{5}$ af Indtægterne og $\frac{3}{5}$ af Udgifterne — og dernæst stod den ligeoverfor en anden lovgivende Forsamling²³), og lovlig var den. Jeg skulde dog ikke mene, at Nogen i denne Sal skulde opfordre mig til at give noget Beviis for, at der var en anden lovlig Autoritet ligeoverfor Rigsdagen, thi vel har jeg i sin Tid hørt meget besynderlige Opfattelser af denne Sag komme til orde, men jeg veed ogsaa meget vel, at disse ere mødte paa behørig Maade, og jeg veed ogsaa, at den Regjering, der dengang dannede sig, og som under vanskelige Forhold tog Statens Styrelse i sin Haand²⁴), udtrykkelig erklærede, at den kun gik frem paa det Grundlag, der var givet²⁵). Er der ikke fuld Lovlighed tilstede med Hensyn til Forordningen 26de Juli 1854, saa ere vi lovløse i dette Øieblik, thi vor Tilstand hviler paa dette Grundlag; men det er vist kun en *Forglemmelse*, der kan have bragt til nogensomhelst Tilsidesættelse af denne Anerkjendelse. —

Jeg er fuldt overbeviist om, at man allermindst her i Raadet nogensinde for Alvor skulde kunne ville hævde, at der ikke var en fuldkommen legal Grundvold for de Forhandlinger, der fandt Sted med det da tilstedeværende Rigsraad; der er derfor ikke Skygge af Tvivl om, at det Raadet forfatningsmæssig til Betænkning forelagte Statsbudget, der i Henhold hertil af Hans Majestæt blev forsynet med allerhøieste Sanction²⁶), er en fuldkommen saa

legal Lov, en ligesaa god Bevillingslov, som den, der fremstod efter Forhandlinger i Rigsdagen under Navn af Finantslov.

Lad os for et Øieblik forudsætte, at Udviklingen af Forholdene var gaaet langsommere, at Forfatningsloven af 2den October 1855, som i en væsentlig Grad forandrede Raadets Sammensætning og de forfatningsmæssige Bestemmelser for Raadet, men som ikke *skabte* noget Rigsraad — det var kun en Modification af det allerede tilstedeværende Raad²⁷⁾ — at, siger jeg, Forfatningen af 2den October 1855 ikke var kommen eller i ethvert Fald ikke var kommen i det Finantsaar, hvorom her er Tale, hvorledes havde Regjeringens Situation da været?

Den havde saa havt 2 Regnskaber at aflægge, et ligeoverfor Kongerigets Rigsdag og et andet ligeoverfor Monarchiets Rigsraad. Det er da en Selvfølge, at naar Regjeringen var fremtraadt for Kongerigets Rigsdag med et saadant Regnskab, saa kunde det kun lidet have nyttet at beraabe sig paa et Stats-Budget, som ikke var blevet vedtaget med Rigsdagens Billigelse eller Samtykke, saa maatte man udelukkende have holdt sig til Finantsloven, og det Regnskab, man i saa Fald skulde have aflagt, maatte have været et sig i alle sine Dele til Finantsloven sluttende; men ligesaa klart er det, at naar man til Monarchiets Rigsraad skulde komme med et Regnskab, saa maatte det være et Regnskab, der i Et og Alt sluttede sig til det Budget, der var approberet af Hans Majestæt, efterat det var forhandlet af Raadet.

Der vilde altsaa have været 2 forskjellige Regnskaber; det er muligt, at man var kommet let ud over disse Punkter med den ene Forsamling, og at man kunde møde Vanskeligheder med den anden; Vanskelighederne kunde naturligviis kun være fjernede derved, at Regjeringen stræbte efter en vis Lighed med Hensyn til disse 2 Arbejder, og jeg maa sige, at hvis Forholdene skulde have medført, at man var kommet i den Situation at skulle aflægge et Regnskab for Rigsdagen, saa vilde man paa ingen Maade være kommet i Forlegenhed, men vilde ligeoverfor de paa Rigsdagen gjældende Principer kunne have aflagt et Regnskab, som

ikke skulde have havt allerringeste Ulempe eller Vanskelighed tilfølgende. Men nu blev ved Forfatningsloven af 2den October 1855 og ved den, som Forudsætning for denne Forfatningslov, udgivne allerhøieste Kundgjørelse om den danske Grundlovs Indskrænkning til Kongerigets Anliggender alene²⁸), Regnskabsaflæggelsen for Rigsdagen bortskaaren, og jeg er af den Grund ikke mødt med noget Regnskab for Rigsdagen, uagtet det, som jeg allerede har bemærket, vilde have været meget let; men jeg er derimod mødt med Regnskabet for Rigsraadet, og dette Regnskab *slutter sig til Statsbudgettet og ikke til Finantsloven*.

Men maatte det saaledes være begrundet, at den hele »Grundvold«, paa hvilken Udvalgets Bedømmelse af det omhandlede Regnskab hviler, er falsk, saa vil man jo see, at hele Sagen bliver en ganske anden; thi nu bliver der aldeles ikke Tale om alle de Overskridelser, der kun have deres Rod i denne eensidige Betragtning af Finantslovens mange Underconti, ja endogsaa af de skriftlige Bilags forskjellige Afdelinger; thi saa skal man sammenholde Beløbene med Posterne i Statsbudgettet, som, vel at mærke, i alt Væsentligt ere affattede i Overeensstemmelse med, hvad der senere har vundet Raadets Billigelse. Disse Conti ere af et større Omfang end i Finantsloven; man er ikke dér gaaet i en saadan Detail med Hensyn til Enkelthederne, og Regnskabet holder sig til samme Omraade; det har ikke brudt sig om at kaste de forskjellige Underconti sammen, da Statsbudgettet ikke indeholdt nogen Hindring derfor.

Det vil altsaa ikke kunne anerkjendes, at der er Overskridelser, fordi der ikke er den fulde Overeensstemmelse med de enkelte Underconti paa Finantsloven, og ligesaalidt, at der ikke skulde være fuld og tilstrækkelig constitutionel Hjemmel for alle de Udgifter, som ere opførte paa Contoen for uforudseete Udgifter; thi denne Conto blev med velberaad Hu og under den Forhaabning, at det vilde lykkes at gennemføre Forfatningsværket, indført i Statsbudgettet²⁹). Hvis man havde vedblevet at beholde Rigsdagen som controllerende Myndighed hele Finantsaaret igjennem, da havde man med Hensyn til disse Beløb været nødt til

at fremkomme med en Tillægsbevilling; men da man i denne Betydning af Ordet ikke ligeoverfor Rigsraadet havde Tillægsbevillinger, og ikke vilde slaae ind paa en saadan Vei, var det altsaa en Nødvendighed, der var paabudt Regjeringen, at sikre sig, ikke ligeover for Rigsdagen, men ligeover for Rigsraadet, ved en Conto til uforudseete Statsudgifter, en Conto, der ogsaa senere blev optaget i de *følgende* Statsbudgetter.

Hermed er i Grunden det hele Arbeide styrtet omkuld; thi det er dette, som gaaer igjennem alle de forskjellige Indstillinger, den Tanke, at det er *Rigsdagens* Control, der skal udøves; det er denne Tanke, som overalt afpræger sig, og det er ganske vist ikke Meget, som kan blive tilbage, naar man tager den bort. Hvis man altsaa, og jeg haaber det, vil komme til Erkjendelse af det Fuldtberettigede i min Paastand, at der ikke er og ikke kan være noget Andet, hvormed dette Regnskab skal sammenholdes, end det allerhøist approberede, efter Forhandling med Rigsraadet emanerede, Statsbudget af 2den August 1855, saa maa man ogsaa komme til Erkjendelse af, at det maatte være et næsten himmelvidt forskjelligt Arbejde fra det, der foreligger, som maatte have været at gjøre, eller rettere, saa bleve omtrent alle Udsættelserne urigtige.

Der vilde dog imidlertid endnu blive Adskilligt tilbage. Jeg skal henvende mig til enkelte Poster, som have tildraget sig Udvalgets Opmærksomhed, og som ikke kunne siges ganske at være fjernede, selv om det ærede Udvalg nu skulde blive tilbøieligt til at see Sagen fra det Standpunkt, som jeg maa fastholde. Det er jo indrømmet, at der i streng Forstand er Overskridelser tilstede, og disse Overskridelser ere ikke stukne under Stolen, de ere tvertimod paa en ganske særlig Maade blevne fremhævede — det er Overskridelserne paa Marineministeriet, som jeg sigter til⁸⁰⁾ — i den Forventning, at man vilde see nærmere derpaa, og at der i det Væsentlige ikke vilde fremstaae nogen særdeles Betænkelighed derved.

At der var en vis Uoverensstemmelse tilstede paa dette Punkt af Regnskabet, har som sagt været indrømmet, og det søger sin

Undskyldning alene i de særlige Forhold, hvorunder dengang den hele Omdannelse maatte skee. Jeg skal dog bede bemærket, at der paa den anden Side vare rigelige Midler til Dækning tilstede, thi af det Beløb, der var bevilget til uforudseete Udgifter³¹), er der en langt større Sum end den, der vilde være fornøden til Dækning af disse Overskridelser, og hvis Finantsforvaltningen eller Regjeringen i det Hele vilde have skjult dem under et legalt Præg, saa vilde der ikke have været Noget til Hinder for at overføre dem paa Contoen »uforudseete Udgifter«; men hvorfor det ikke skete, var, fordi den Behandlingsmaade ikke havde fundet Sted med Hensyn til disse Overskridelser, som er iagttaget med Hensyn til alle andre Udgifter, der ere blevne afholdte af denne Conto.

Finantsministeriet meente nemlig, at det var nødvendigt at holde over, at det kun var efter en meget omhyggelig Overveielse af de forskjellige Begjæringer, at Summen anvistes paa denne Conto, og gjorde derfor gjældende — og det er senere blevet gennemført og opretholdes, saavidt jeg veed, den Dag i Dag — at ingen Sum kunde anvises paa bemeldte Conto, uden at der itide derom var corresponderet med Finantsbestyrelsen. Naar Sagen havde fundet den tilbørlige Overveielse, og man var bleven enig derom, kunde dog Summen ikke afholdes, forinden Sagen var foredraget for Hans Majestæt Kongen; thi man fandt, at Hans Majestæt Kongen, der forøvrigt ved sin Billigelse gav Rettigelse til alle Udgifterne paa Budgettet, ogsaa nødvendigviis burde give sin Billigelse til enhver enkelt Post, der paa denne Maade afholdtes af Contoen for uforudseete Udgifter, og man fandt det ikke rigtigt at foreslaae Hans Majestæt, selv om Allerhøistsamme kunde have været tilbøielig til at gaae ind derpaa, at meddele nogen almindelig Bemyndigelse i saa Henseende. Men dette kunde ikke iagttages med Hensyn til disse Poster, idet de kom meget sildig til Finantsministeriets Kundskab, og der iforveien ikke paa den anførte Maade var corresponderet derom.

Marineministeriet var iøvrigt i høieste Grad beredvilligt til at imødekomme alle de Indvendinger og Udsættelser, som i den

Henseende kunde fremføres fra Finantsministeriets Side. De enkelte Mangler, som under denne Overgangstilstand kunde findes i Marinens da tilstedeværende Bogføring, ere med stor Beredvillighed anerkjendte af den høitærede Marineminister³²⁾, som i Sandhed har gjort, hvad han for sin Person kunde gjøre, for paa en aaben og loyal Maade at søge at værges sig imod Overskridelserne.

Af de Punkter, som staae tilbage, og som have haft en saadan Vægt for det ærede Udvalgs Betragtning af Sagen, at det endogsaa har udtalt sig derom i Indstillingerne, er der t. Ex. det, der ligger til Grund for det 6te Indstillingspunkt, hvori der klages over Angivelsen af en urigtig Hjemmel for Udgifterne; det hedder dér nemlig, at man foruden at have udgivet en heel Deel andre Penge, hvorfor der ikke menes at være tilstrækkelig Hjemmel, har paaberaabt sig en Lovhjemmel, hvis Tilstedeværelse Udvalget ikke kan anerkjende, og det er da navnlig Tillægsbevillingerne af 13de April 1855 og 30te Mai 1856, der saaledes skulle være paaberaabte som Hjemmel for Udgifter i 1855—56³³⁾. Da det nu dog ikke kan forudsættes, at Finantsministeriet skulde besidde mindre Indsigt i dette Forhold end de Herrer Revisorer, som have gjort denne Bemærkning — thi det er deres Bemærkning³⁴⁾, som Udvalget har tiltraadt — saa vilde det jo være et ganske besynderligt Forhold, hvori den[?] vilde være kommen, naar den, uagtet den maatte vide, at det var en falsk Hjemmel, dog alligevel tog den frem for ved Hjælp af den bagefter at dække sig.

Hvad nu angaaer Tillægsbevillingen af 13de April 1855, saa er den ikke paaberaabt et eneste Sted i Statsregnskabet; der findes naturligviis i de *særlige* Oplysninger, som ere blevne Udvalget meddeelte, paa mangfoldige Steder Angivelser af, at de paagjældende Summer ere de Summer, som ere bevilgede paa denne Tillægsbevillingslov; men hvad var Betydningen heraf? Det var, at der var givet Regjeringen en Hjemmel ligeoverfor den Lovgivningsmagt, der havde givet Tillægsbevillingsloven, til at afholde Udgifterne, men det var Kongerigets Rigsdag, med hvilken Hs.

Majestæts Regjering havde forhandlet om denne Lovs Emanation, og det var altsaa den Hjemmel, som alene kunde paaberaabes ligeoverfor Kongerigetets Rigsdag; men der har ikke et Øieblik hos Finantsministeriet være Tanke om at paaberaabe denne Hjemmel ligeoverfor det høie Rigsraad, og der findes ikke i det trykte Statsregnskab, som ethvert af de ærede Medlemmer har faaet omdeelt, nogen Paaberaabelse af denne Tillægsbevilling *som Hjemmel*. De forskjellige Poster paa Tillægsbevillingen findes paa forskjellige Steder.

Jeg maa nu bede erindret, at man tildeels for dette Regnskab har anteciperet de Regler, der først fik en udtrykkelig Udtalelse i den paafølgende Finantsperiode, derved, at Regjeringen søgte saa hurtigt som muligt at komme til Enighed med Repræsentationen om, hvorledes *saadanne* Sager skulde behandles; den indskrænkede sig ikke blot til at faae Hjemmel for Fremtiden, men forelagde i 1856 for det da samlede Rigsraad Forslag til undtagelsesviis for dette Aar afpassede Tillægsbevillinger³⁵), og det var ved Behandlingen af disse, at det daværende Udvalg, ved Voteringen støttet af Rigsraadet³⁶), udtalte, at der med disse Poster skulde forholdes, som der for Fremtiden skulde forholdes, nemlig at de skulde betragtes som simple Regnskabsposter³⁷), og om de enkelte Beløb, der havde været opførte paa en af Tillægsbevillingerne, hvorom dette ikke kunde siges at være Tilfældet, sagde Udvalget, at dem kunde man afholde af de uforudseete Udgifters Conto³⁸); det var ikke villigt til i den Henseende at gaae ind paa Sagen, hvorimod der dog for et andet Ministerium, Ministeriet for Monarchiets fælles indre Anliggender³⁹), udkom en Tillægsbevillingslov.

Jeg siger altsaa, at jeg fra min Side indrømmer, at det vilde have været en utilstrækkelig Lovhjemmel, hvis jeg var fremkommet for det høie Raad, støttende mig paa at have afholdt Udgifter i Henhold til Lov af 13de April 1855, men jeg benægter, at dette er skeet; jeg anerkjender ikke, at der er afholdt nogen Udgift i Henhold til denne Lov, da alle større Beløb overhovedet ere komne paa uforudseete Udgifters Conto⁴⁰); men dette har

man nu fundet det meget vanskeligt at see, uagtet Statsregnskabet i den Anledning giver en ikke ringe Oplysning, som man, som det forekommer mig, er gledet altfor let henover.

Paa den allerførste Side, der behandler Indtægts-Bilag I., findes der nemlig i Anmærkningerne givet en Oplysning, at med Hensyn til de Forhandlinger, der have fundet Sted i Rigsraadet, ere Overskridelser paa Conti, »som af Legislaturen i Tillægslovene til det foreløbige Normalbudget ere henførte til calculatoriske, paaførte samme, medens andre, paa hvilke disse Bestemmelser ikke formeentes at kunne finde Anvendelse, ere afholdte af den i nærværende Regnskab opførte budgetmæssige Conto »Uforudseete Udgifter«⁴¹⁾«. Det er altsaa Forskjellen, der i den Henseende har været at iagttage, og under den Art Overskridelser ville være at henføre de store Beløb, der skulde have været afholdte med Hensyn til Poster, som havde været opførte paa Tillægsbevillingsloven af 13de April 1855, og som derfor ogsaa ganske rigtigt findes opførte paa uforudseete Udgifters Conto⁴²⁾.

For Fuldstændigheds Skyld skal jeg endnu blot tilføie, at denne Regel vel ikke med fuldkommen Strenghed vil findes gennemført, men kun i Disfaveur af Finantsforvaltningen er der afvejet derfra; thi forinden det var muligt at faae Rigsraadets Villie at vide, var der allerede enkelte Overskridelser af reen calculatorisk Natur, som vare blevne fremdragne for Finantsbestyrelsen, og da man nu ikke fandt det rigtigt at udsætte disse Overskridelsers Behandling til et senere Tidspunkt, blev der paa sædvanlig Maade forhandlet mellem Ministerierne; da man ikke med nogen Hjemmel kunde betragte dem som blot calculatoriske, blev det besluttet, at de skulde gaae over paa de uforudseete Udgifters Conto⁴³⁾, og Hs. Majestæt, som i den Anledning modtog en allerunderdanigst Forestilling fra vedkommende Minister, approberede dette; men efterat det var blevet erkjendt af Rigsraadet, at de som calculatoriske slet ikke behøvede at overføres paa denne Conto⁴⁴⁾, fandt man det upassende at føre dem tilbage igjen, hvilket mod en kgl. Resolution vilde have fordret en ny Bestemmelse. De bleve altsaa staaende paa uforudseete Udgif-

ters Conto, tjenende til at forringe det Beløb, der forøvrigt var disponibelt for Administrationen; og der kan dog aldrig være Tanke om, at Repræsentationen skulde have Nogetsomhelst derimod at indvende. Dette med Hensyn til den ene Tillægsbevillingslov. —

Den anden Tillægsbevillingslov, med Hensyn til hvilket Regnskabet forsynder sig, er den, der er forhandlet med Rigsraadet, og som altsaa kan paaberaabes som *Hjemmel*, nemlig Loven af 30te Mai 1856. Jeg er bleven overmaade overrasket ved at see den anført, thi saavidt jeg kunde erindre — men jeg indrømmer meget villig, at det efter saa lang Tid er vanskeligt nøiagtigt at erindre saadanne Details — saa var den aldeles ikke paaberaabt i Statsregnskabet; jeg har flygtig seet det igjennem og tilstaaer, at jeg endnu i dette Øieblik ikke har kunnet finde den paaberaabt. Hvorom er det imidlertid, der handles? Det er om 2 Summer, den ene paa 900 Rd., den anden paa 2,500 Rd.⁴⁵). Imidlertid, Summerne være smaa eller store, derfor kan Sagen formelt være lige slem.

Lad os nu nærmere see paa disse Summer. Jeg forudsætter for et Øieblik, at den nævnte Lov var paaberaabt som *Hjemmel*, skjøndt jeg som sagt ikke troer det: hvorfor skulde den ikke kunne være paaberaabt? Nei, siger man, fordi den ikke gjælder for Finantsaaret 1855—56, men for Finantsperioden 1856—58. Ja, men dersom Rigsraadet ikke destomindre havde vedtaget, at den skulde gjælde for den førstnævnte Finantsperiode, uagtet det jo i Almindelighed vilde være urimeligt at lade Tillægsbevillinger, som af det høie Raad vedtages for en enkelt Finantsperiode, komme til i sig at indeholde Poster, der gjælde en anden. Men det kunde jo være, at Rigsraadet i Henhold til de ganske særlige Forhold, der dengang fandt Sted, havde fundet sig i en saadan mindre Lovincorreccthed, havde fundet sig i, at der undtagelsesviis i Loven blev opført Udgifter, som egentlig slet ikke skulde have været opførte dér.

Saaledes var det mig ganske klart, at Sagen i sin Tid havde forholdt sig; det var mig klart af de Forhandlinger, som dengang

havde fundet Sted mellem Ministeriet for Monarchiets fælles indre Anliggender og Finantsministeriet, at det udtrykkelig havde maattet være fastholdt for Rigsraadet, at det var Noget, der efter tidligere Regler skulde have fundet sin Afgjørelse ved Tillægsbevillingsloven, ikke for Finantsperioden 1856—58, men for Finantsaaret 1855—56. Der maatte altsaa være en Misforstaaelse tilstede, og ganske rigtigt, da jeg var bleven opmærksom paa dette Punkt og nærmere efterslog det tilsvarende Sted i Meddelelserne — jeg anfører kun dette, for at de Herrer kunne see, hvor overordentlig unøiagtigt det Hele er — fandt jeg dér, Pag. 16: »I Lov om Tillæg til det foreløbige Normalbudget af 28de Februar 1856, forsaavidt vedkommer Ministeriet for Monarchiets fælles indre Anliggender af 30te Mai 1856, findes under *V. ad II. ad B.* følgende »Udgifter, der efter de tidligere gjældende Regler vilde have henhørt under Forslag til Tillægsbevilling til Finantsloven for 1856—58«.

Der skulde altsaa virkelig i Tillægsbevillingen have staaet »Finantsloven for 1856—58«; men ikke at tale om den pudsige Omstændighed, at man taler om Finantslove for 2 Aar, uagtet det jo er kyndige Folk, der tale derom, som naturligviis meget godt maae vide, at der ikke eksisterer Finantslove for mere end for 1 Aar, og som dog altsaa maatte antage, at Ministeriet ikke i den Grad var ukyndigt, at det paa engang skulde have glemt det, hvad er saa Sagen? Jeg har gjort mig den Uleilighed at undersøge det Forslag til Tillægsbevillingslov, som blev forelagt det høie Rigsraad, og dér findes ganske rigtig den omhandlede Betegnelse men *som en Trykfeil*⁴⁶⁾; men inden man reiser nogen Anke over et saadant Punkt, kunde man dog eftersee den *endelige* Lov, især naar selve Punktet er af den Beskaffenhed som det nærværende, der maatte fra Regjeringens Side involvere en reen Absurditet. Jeg troer, at den Anke, som angaaer Paaberaabelsen af Tillægsbevillingslove, maa siges at være bortfalden.

Jeg vil meget nødig gaae videre end høist nødvendigt; men jeg maa endnu medtage idetmindste eet Punkt, thi jeg kommer nu til det allermeest Graverende (*A. Hage: Hør!*). Det ærede Med-

lem siger »hør«, og jeg vil ønske, at han vilde høre vel efter, thi der komme nu Oplysninger, som jeg haaber, især skulle behage det ærede Medlem; de angaae nemlig Marineministeriet. Alt det Andet er Smaating, men det, der her fremsættes, er noget ganske Andet. Det er en Selvfølge, at den høitærede Marineminister har Hovedparten heri; men jeg maa ogsaa for mit Vedkommende have en Part, thi der handles om Noget, hvormed jeg ikke kunde være ubekjendt, Noget, der maa have været Finantsministeren meddeelt, og der er ikke af Finantsministeren⁴⁷⁾ gjort nogetsomhelst Skridt, som kunde tjene til at fralægge det Ansvar, som det maatte have paadraget sig i saa Henseende. —

Der var nemlig *virkelige* Overskridelser ved Marineministeriet, men de vare af et langt betydeligere Beløb, end det, som fremtræder paa Regnskabet, det er en Selvfølge. Hvorledes har man da baaret sig ad for at dække Underbalancen? Alt, hvad der med Hensyn til andre Overskridelser var skeet, havde ikke strakt til; man var her draget ind paa noget ganske Exceptionelt, vil jeg dog haabe, man indrømmer, og der henvises derfor i Meddelelserne til Antegninger til Marineministeriets Regnskab, og særlig bedes confereret dette Ministeriums Opgjørelse⁴⁸⁾.

Nu skulle De see, mine Herrer, den Forestilling, man faaer om denne Regnskabsopgørelse. Alt, hvad der er sparet, trækkes *forlods* fra Overskridelsernes Beløb, hvilket allerede er slemt nok, da der maaskee var sparet paa Ting, der slet ikke stode i Forbindelse med Overskridelserne; naar Besparelsen havde fundet Sted paa en Underconto, der hørte til den Conto, der var overskredet, saa at de tilsammen paa Budgettet udgjorde en Heelhed, saa var det rigtigt, men derom er der ikke Tale, der handles om ganske forskjellige Conti, der aldeles ikke staae i Forbindelse med hinanden. Dette er nu som sagt slemt nok, men det er Intet imod, hvad der kommer, idet man uden videre tager til Dækning de Midler, der findes. Dernæst er der for den endelige Underbalance »anklaget« Røde Klif Fyr⁴⁹⁾; det er ogsaa værd at lægge Mærke til Stilen⁵⁰⁾.

Det er denne Fremstilling, som det ærede Udvalg har ladet sig lede paa Vildspor af, idet det taler om, hvor urigtig en saadan Fremgangsmaade er: med det, der er sparet, at dække Noget, som hører til andre Conti, med Beløb, der ere komne ind for Realisationer, at dække Overskridelser, og det siger, »det er da forøvrigt en Sag, der er anerkjendt, at saadanne Beløb skulle indbetales i Statskassen«, og det tilføier undskyldende, at Marineministeren ogsaa ved andre Leiligheder har gjort det, medens det fra Krigsministerens Side altid er skeet⁵¹).

Jeg anerkjender imidlertid bestandig, at Udvalget har talt om Sagen med den alleryderste Moderation; hvis den Forudsætning, hvorfra det ærede Udvalg er gaaet ud, var rigtig, saa veed jeg ikke, hvorledes jeg skulde anerkjende den Mildhed, der er viist af Udvalget, thi Resultatet af den hele Udvalgsbetænkning er kun, at der fremkommer nogle Indstillingspunkter⁵²); og i det 3die af dem hedder det f. ex. som Noget, Raadet skal beslutte at udtale ligeover for Hs. Majestæt Kongen i den Betænkning, der skal indgives: »Det, der bespares paa en Conto, kan ikke anvendes i andet Øiemed uden særlig Bemyndigelse. Ei heller kunne Realisationer under Ministerierne anvendes uden særlig Bemyndigelse til at dække Overskridelser«⁵³). Ja, det er virkelig moderat, naar man, *naar Sligt er skeet*, indskrænker sig til allerunderdanigst at udtale, at det dog ikke vel kan skee, men forøvrigt aldeles ikke gjør mere ved Sagen. Det er en overordentlig mild Behandling, men jeg behøver den ikke og vil derfor heller ikke tage imod den⁵⁴)

(Sp. 1395.)

Altsaa, den Beskyldning, der er gjort, eller ialtfald den Fremstilling, der er given, er grundet paa en *colossal Misforstaaelse*. Det er naturligviis kun en »Misforstaaelse«; thi det er naturligviis de ærede Herrers fuldkommen loyale Overbeviisning, der er udtalt; det er en Misforstaaelse, men en colossal Misforstaaelse. Jeg beklager mig, som sagt, ikke over, at Udvalgets Fleertal er blevet ledet til at give denne Betænkning; hvad jeg beklager mig over,

er, at det ikke har været mere mistænksomt med Hensyn til det *Grundlag*, hvorpaa det støtter den, at det ikke er kommet til at see, at der overhovedet maatte indtages et andet Standpunkt, og at der kunde være god Føie til at stole mindre paa den Kyndighed, som aabenbarer sig i de omhandlede Meddelelser.

I denne Henseende maa ogsaa det Punkt fremhæves, som Udvalget har anført, at da der var kommet Anker over Restancecontoen, svarer Finantsministeriet, at de Herrer, der have med Revisionen at bestille, maae have overseet de tilsvarende Conti i Bøgerne, hvorefter Udvalget erkjender, at dette Punkt maa falde bort⁵⁵). Men dette skulde have gjort det ærede Udvalg mere mistænksomt; det er dette, jeg beklager mig over ikke at være skeet. Havde Udvalget blot gjort et Spørgsmaal, vilde naturligviis den nødvendige Oplysning let være given. Thi hvad er det, der har fundet Sted, og hvad har fremkaldt ogsaa denne Misforstaaelse? Nu skulle de Herrer høre det.

Naar en Autoritet har Afregning med Finantsministeriet, saa er det en Lettelse, som skeer hver Dag, at, naar denne Autoritet skylder et Beløb til Finantsministeriet, men paa den anden Side har andre Beløb tilgode, saa indbetaler den ikke de skyldige Beløb imod igjen at faae de tilgodehavende Beløb udbetalte, men der foregaaer en Act, som kaldes Liquidation, hvorved man opgjør de skyldige og de tilgodehavende Beløb og udbetaler Differentsten; men det ansees af Finantsministeriet vistnok med Rette for at være identisk med at have faaet indbetalt, hvad der skulde indbetales, og at have udbetalt, hvad der skulde udbetales. Naar Marineministeriet skulde indbetale til Finantserne visse Beløb for Realisationer, men troede paa samme Dag at skulle have af Finantserne et vist andet Beløb for afholdte Udgifter, saa sagde det ikke til Finantsministeriet: her sende vi Pengene for Realisationerne, maae vi nu bede om at faae dem tilbage igjen, for at bruge dem dér og dér; men det sagde: vi have incasseret en saa, og saa stor Sum, som skulde indbetales, men nu skulle vi af det, vi have tilgode, bruge saa og saa meget Mere; maae vi erholde Differentsten? Det er Sagen.

Det er en stor Lykke, at man ikke er gaaet dybere ind paa Forholdet; thi havde man gjort det, vilde man have fundet ganske andre Ting, der vare af en ganske anden graverende Natur, og som skjulte sig paa andre Maader; thi her er der dog i det Væsentlige kun Tale om at bruge *Monarchiets Eiendom* til at dække *Monarchiets Udgifter*. Jeg vil ikke paa nogen Maade udviske den Følelse, man har for en saadan Mislighed, men det er dog til Syvende og Sidst kun som sagt *Monarchiets Indtægt* og *Monarchiets Udgift*, hvorom der tales; men var man trængt ned til *Specialregnskaberne*, f. Eks. for *Kongerigets Kasse*, da vilde man have faaet en haard Stand ligeoverfor *Rigsdagen*; thi da vilde man have seet de vidunderligste Ting. Der er f. Eks. uaf-ladeligt Beløb, som indgaae og som tilhøre *Kongeriget*, for *Skatter* og *forskjellige Afgifter*, ene og alene særlige for *Kongeriget*, og som blive brugte uden videre til at betale *Statsgjældsrenter*. Det skeer hver Dag, og der siges ikke et Ord derimod, og jeg kan forsikre, at paa lignende Maade bruger man til mange forskellige *Øiemed Specierne* imellem hinanden uden Adskillelse, idet man fører Adskillelsen paa *Papiret*. Det er *Sammenhængen* med denne Sag; *det er en simpel Liquidationsberegning, der er bleven opfattet, som om der derunder skjulte sig en stor Mislighed*⁵⁶).

Naar jeg derefter vender mig til de af det høitærede Udvalg foreslaaede *Indstillingspunkter*, vil man jo, efter hvad jeg saaledes har havt Leilighed til at udtale, let formode, at der ikke vil være mange af disse, som jeg kan anbefale; der blev ikke Stort af dem tilbage, hvis jeg maatte raade. De dele sig i to *Clas-ser*, idet de deels angaae selve det foreliggende *Regnskab* og den *Revision* og *Opgjørelse* af dette *Regnskab*, som her er Tale om, deels *Ønsker* om *Foranstaltninger*, der skulde træffes med *Hensyn* til *Fremtiden*. Hvad angaaer disse sidste, da skal jeg i dette *Øieblik* ganske undlade at udtale mig derom; jeg maa først *gjen-nemgaae* de første.

Det allerførste Punkt, nemlig *Spørgsmaalet* om *Regnskabsretten*⁵⁷), hører just til denne sidste *Classe*, som jeg derfor skal

forbigaae. Jeg skal blot gribe denne som enhver Leilighed, der gives mig, til at sige, at en Regnskabsret af mig er og har til alle Tider været anset for at være den nødvendige Slutsteen paa vort hele finansielle System, og at, saa længe denne Ret ikke kommer istand, er Systemet ikke færdigt; men, vel at mærke, man maa ikke troe, at det med Regnskabsrettens Indførelse er fuldt færdigt; det er nødvendigt, at den er der, for at noget Andet kan komme til, nemlig en Regnskabslov; thi der er et dybtfølt Savn og en Lacune med Hensyn til Bestemmelserne angaaende Regnskabsordenen i det Hele.

Det andet af Indstillingspunkterne gaaer ud paa en Udtalelse om, at Ministeriernes Bogførsel bør slutte sig nøiagtig til Normalbudgettets og Tillægsbevillingernes saavel Hoved- som Underconti⁵⁸). Det troer jeg ikke, at der foreligger tilstrækkelig Føie til at udtale; det er en saa simpel Sag, at man synes at maatte gaae ud fra, at Regjeringen vil drage Omsorg for, at det skeer; og har man paa et enkelt Sted fundet Afvigelser, saa maa man huske paa, under hvilke Forhold disse Afvigelser vare tilstede, og først tage under nærmere Overveielse, om der dog ikke er gjort, hvad der i denne Retning kunde gøres⁵⁹), førend man ved en saadan Udtalelse idetmindste indirecte kommer til at dadle Regjeringen.

Det næste Punkt siger: »Det, der bespares paa en Conto, kan ikke anvendes i andet Øiemed uden særlig Bemyndigelse. Ei heller kunne Realisationer under Ministerierne anvendes, uden særlig Bemyndigelse, til at dække Overskridelser⁶⁰). Dette Punkt maa jeg bestemt raade til at lade gaae ud. Naar vi skulde udtale saa haandgribelige Sandheder som disse, maatte der jo være ganske besynderlige Foranledninger dertil. Det 4de og det 5te Punkt angaae fremtidige Indretninger, og jeg skal derfor overspringe dem her⁶¹).

Det 6te Punkt siger: »Naar Tillægsbevillingerne af 13de April 1855 og 30te Mai 1856 ere paaberaabte som Hjemmel for Udgifter i 1855—56, da er dette vel ikke ganske i sin Orden, da den ene Lov vedrører Aaret 1854—55, den anden 1856—58; men Rigsraadet troer efter Omstændighederne blot at burde gjøre op-

mærksom herpaa med Hensyn til fremtidig Revision«. Dette Punkt bør vistnok ogsaa gaae ud; thi efter hvad jeg har oplyst, vilde det være fuldkommen incorrect.

Det 7de Punkt siger for det Første: »Naar en Deel Overskridelser ere afholdte af en paa Statsbudgettet af 2den August 1855 til uforudseete Udgifter opført Sum 250,000 Rd., da kan Rigsraadet vel ikke erkjende, at dette er en fyldestgørende constitutionel Hjemmel for disse Overskridelser, men troer dog, at den brugte Fremgangsmaade efter Omstændighederne kan passere«. Dette maa ligeledes gaae ud, hvis man gaaer ind paa min Anskuelse. Det hedder dernæst i det samme Punkt: »Flere Overskridelser ere hverken afholdte af nysnævnte Sum til uforudseete Udgifter, eiheller opførte paa Tillægsbevillinger, men heller ikke med Hensyn til disse finder Rigsraadet Betænelighed ved at tilraade, at de passere«. —

Ja, der maatte vel med Hensyn til disse enkelte Overskridelser være noget Saadant at sige; men jeg troer dog, at man meget passende vil kunne indskrænke sig til en kort Udtalelse om, at man, efterat have gennemgaaet Regnskabet og fundet enkelte Unøiagtigheder eller Uregelmæssigheder, dog af Hensyn til den Overgangstid, for hvilken Regnskabet er fremkommet, ikke finder at burde gjøre nogen videre Bemærkning⁶²).

Dernæst er der som sagt en Række Poster, som angaae Fremtidsønsker, og om hvilke jeg ganske sikkert kunde have meget at sige; men da jeg har havt Ordet saa længe, skal jeg kun ganske kort udfale, at det første, angaaende Fællesministeriernes Kasse- og Regnskabsvæsens Henlæggelse under Finantsministeriet⁶³), indeholder efter min Mening kun en halv Forholdsregel, som jeg ikke vil benægte kunde gennemføres, men hvoraf de Frugter, som man venter, neppe ville indtræde. Jeg tvivler ikke paa, at det Tilsyn, som man ønsker, kan paa anden Maade tilveiebringes; det er maaskee alt tilveiebragt; men jeg troer, at en Foranstaltning som den her foreslaaede vilde være uhensigtsmæssig, fordi den vilde være aldeles halv og haltende, saalænge ikke Regnskabsførervæsenet o. s. v. i det Hele er kommet ind

under Finantsministeriet. Der er derfor vistnok ikke tilstrækkelig Føie til paa den Maade at gribe ind i Administrationen.

Spørgsmaalet vil stille sig ganske anderledes, naar i sin Tid disse Forholds endelige Ordning kommer paa Tale; men det vil da blive Qvæstioner af en heel anden Natur end den simple Bogføring, der ville finde deres Afgjørelse. Naar det dernæst omtales, at der skal indføres Restancebøger eller i Hovedbøgerne anlægges særskilte Restancekonti, hvori indføres alle Indtægter og Udgifter, der vedrøre det foregaaende Aar⁶⁴), saa er dette ogsaa en Complication, som jeg overmaade meget maa fraraade. Dette skal jeg udførlig begrunde, naar der dertil forekommer mig at være tilstrækkelig Foranledning; i dette Øieblik skal jeg ikke opholde det høie Raad længere hermed.

Derimod skal jeg ikke nægte, at der er Noget, der taler for at holde en Conto aaben noget udover Regnskabsaarets Slutning⁶⁵); men dette maa da kun forstaaes paa den rette Maade. Det ligger i Sagens Natur, at man ikke kan ophøre med Udgifters og Indtægters Anviisning den 31te Marts; der maa være et Tidsrum, kortere eller længere, derefter, og det er ret godt, at man har en bestemt Udtalelse om, at man indrømmer det at være rigtigt, at man i Løbet af 3 Maaneder efter Regnskabsaarets Slutning endnu kan tage til Indtægt og udbetale. Men *Bogføringen* maatte kunne foregaae længere; man maatte ikke misforstaae Udtalelsen saaledes, som om det var Bogføringen, der kunde finde Sted i 3 Maaneder efter Regnskabsaarets Ende, og at den saa skulde afsluttes; thi det er ikke muligt, det ligger i Sagens Natur. Jeg vil blot gjøre opmærksom paa, at de færøiske, islandske og vestindiske Regnskaber ikke kunne afsluttes til den Tid. Hvis man derfor vilde forstaae Indstillingen paa den af mig angivne Maade, vilde jeg ansee en saadan Udtalelse for at være ret hensigtsmæssig. Et andet Spørgsmaal er det, om man skal gribe ind i denne Sag i dette Øieblik ved at udtale en bestemt Formening om Hensigtsmæssigheden.

For Øieblikket skal jeg tillade mig at standse; ikke fordi jeg paa nogen Maade er færdig med de Bemærkninger, jeg kunde

have at gjøre — jeg vil tvertimod efter al Rimelighed blive foranlediget til, uden at behøve at gjøre mig skyldig i nogensomhelst Gjentagelse, at udtale mig videre om denne Sag — men fordi jeg troer at have lagt saameget Beslag paa Raadets Tid, at jeg ikke længere tør gjøre Fordring paa dets Taalmodighed.

Rigsraadets 31. Møde, Onsdag den 16. November 1859, Kl. 7.

Dagsorden: S o m f o r e g a a e n d e T a l e¹⁾.

(Rigsraadstidende 1859, Spalte 1446—1463).

ANDRÆ: Uagtet der ved 2den Behandling²⁾ vil blive Anledning til at udtale sig om flere af de specielle Punkter, er der dog endeel Bemærkninger, jeg strax troer at burde fremsætte.

Først og fremmest maa jeg af et Udtryk, den ærede sidste Taler³⁾ brugte, strax finde en Foranledning til at gjøre en Berigtigelse. Den ærede Taler nævnte flere Gange og med en temmelig bestemt Betoning: »Hadske Indstillinger og hadske Fremstillinger⁴⁾», og hentydede derved til, at jeg skulde have brugt en saadan Betegnelse. Det er imidlertid langt fra at være Tilfældet; jeg har virkelig ikke havt den ringeste Forestilling om, at der var »Hadskhed« i disse Bemærkninger; nei, jeg kan tvertimod slutte mig til den ærede Ordfører⁵⁾, og med samme Anerkjendelse som han sige, at jeg føler mig overbeviist om, at de ærede Revisorer have gjort sig megen Flid med deres Arbejde, og jeg kunde være fristet til at sige, at jeg næsten beklager deres Flid. Det er denne overordentlig store Flid, der har tilveiebragt dette hele Volumen af Overskridelser.

Hvad jeg sagde, var dette: at det var begribeligt, at de ærede Revisorer, idet de vare Kongerigets Revisorer, og derfor maatte have til Forbillede det Arbejde, som de vare vant til at behandle, let maatte komme ind paa at behandle det foreliggende Regnskab paa samme Maade, efter de samme Former og efter

de samme Lovbevillinger, og derved let komme paa Vildspor. Det var dette, jeg i alt Væsentligt beklagede mig over med Hensyn til Meddelelserne, hvornæst jeg for Udvalgets Vedkommende beklagede mig over, at dette havde ladet sig friste ind paa dette samme Vildspor, som jeg antog det maatte have havt tilstrækkelig Føie til ikke at følge.

Jeg skal nu med megen Anerkjendelse erklære, at jeg af de forskjellige Ytringer, der er faldne iaften, troer at kunne uddrage den Slutning, at Udvalget dog aldeles ikke har meent det saaledes, at det i Eet og Alt har villet tiltræde »Meddelelserne«⁶⁾. Dette tager jeg med Fornøielse til Indtægt; men jeg maa dog til Undskyldning for den Frygt, jeg udtalte for, at dette var Udvalgets Mening, henvise til selve Betænkningen, hvor Udvalget, idet det omtaler, at det kun vil betragte Sagen i Almindelighed og ikke gennemgaae alle enkelte Poster, netop udtrykkeligt henviser til »Meddelelserne«⁷⁾, og da der kun paa eet Sted i Betænkningen er en Berigtigelse med Hensyn til »Meddelelserne«⁸⁾, antog jeg det som en Selvfølge, at Udvalget havde antaget det Øvrige for i det Væsentlige at være rigtigt. Hvad det *Væsentlige* og *Væsentligste* ved selve Sagen angaaer, saa forelaa der jo en bestemt Erklæring fra Udvalget om, at det ganske delte samme Anskuelse og Opfattelse som Revisorerne, idet det udtrykkeligt i Betænkningen har udtalt, at det er Finantsloven, som er Grundlaget for den hele Bedømmelse, at det er med Finantsloven, at Regnskabet skal sammenholdes, og at det er fra dette Standpunkt, at det er kommet til de fremsatte Bemærkninger⁹⁾.

Jeg vender mig nu særligt til den ærede Ordfører. Naar han i Begyndelsen af sit Foredrag syntes at finde det besynderligt, at jeg i min tidligere Stilling som Finantsminister ikke havde henvendt mig til Udvalget, dengang da disse Meddelelser bleve udarbejdede og trykte og omdeelte her i Rigsraadet¹⁰⁾, saa troer jeg dog virkelig ikke, der var tilstrækkelig Foranledning for mig til at gjøre et saadant Skridt. En Minister pleier at antage, at naar et Udvalg vil conferere med ham, saa lader man ham det vide, og det skulde dog være ganske besynderligt, hvis han vilde

foregribe Udvalgets Beslutning i saa Henseende; jeg maatte desuden antage, at denne Sag vilde blive undergivet en langt modnere Prøvelse. Det var jo klart, da disse Meddelelser bleve omdeelte¹¹⁾, at der aldeles ikke kunde være Tale om at fremme Sagen til Afgjørelse i den daværende Session. Jeg stod i den Formening, at det ikke kunde feile, at man dog under den videre gaaende Prøvelse vilde paa et eller andet Punkt henvende sig til Finantsministeren for at faae nærmere Oplysninger. Nu er jeg ikke længere Finantsminister¹²⁾, og kan derfor ikke vide, hvorvidt man har henvendt sig til den nuværende høitærede Finantsminister¹³⁾, men jeg har i ethvert Fald ikke modtaget nogen Opfordring og gjør heller ikke Fordring paa at skulle have modtaget en saadan; jeg vil kun væрге mig imod, at der fra min Side skulde være forsømt Noget.

Et Hovedpunkt, som den ærede Ordfører dvælede ved, men som blev fremsat af ham i en saadan Belysning, at jeg dog ikke kan lade det staae hen, var de 52,000 Rd.¹⁴⁾. Et andet æret Medlem (Tscherning), hvem jeg kunde være fristet til i mange Punkter at imødegaae, hvis han ikke havde givet en saa smuk Anerkjendelse af det Undskyldelige, der kunde være ved flere af Manglerne, at jeg derved føler mig noget forlegen, fremhævede ogsaa dette¹⁵⁾, og hentydede ogsaa særligt til, hvad der af den ærede Ordfører om dette Punkt var anført, nemlig mit Had til Tillægsbevillinger¹⁶⁾. Nu vil jeg ikke fragaae, at dette Ord undslap mig¹⁷⁾; jeg antager imidlertid, at Tillægsbevillingerne ikke er blevne fornærmede derover, og jeg vil meget gjerne give en nærmere Forklaring.

Mit Had er dog ikke saa ubegrændset, at jeg, hvor der var virkelig lovlig Grund til at komme med en Tillægsbevilling, ikke skulde være fremkommen dermed. Jeg har blandt Andet fremlagt adskillige for Rigsdagen og naturligviis ogsaa for det høie Raad; men Spørgsmaalet er, om Systemet, i Almindelighed betragtet, skulde ansees for gunstigt og rigtigt at støtte sig til, det System nemlig, der gaaer ud paa ved Tillægsbevillinger at faae Udgifter dækkede, der allerede ere afholdte; thi den anden Art

af Tillægsbevillinger, som det ærede Medlem syntes at ansee det for godt at vedblive med, de ville, dermed kan jeg berolige ham, ogsaa nok vedblive, nemlig saadanne Tillægsbevillinger, der i Løbet af Finantsaaret søges for Udgifter, der endnu ikke ere afholdte, men som der efter senere fremkomne Oplysninger findes god Føie til at afholde; af denne Art af Tillægsbevillinger have vi jo i Forening behandlet adskillige, og det ærede Medlem har deltaget i Forhandlinger om saadanne, som vare fremlagte af mig¹⁸), saa at der altsaa ikke fra min Side kan være noget Had tilstede derimod.

Men jeg kunde naturligvis ikke med Hensyn til det omhandlede Punkt¹⁹) føle mig fristet til at fremlægge nogen Tillægsbevilling; det er jo en Selvfølge, — og jeg maa bede om, at dette maa blive forstaaet paa rette Maade, og at det ikke skal kunne antages, at jeg har villet sætte Sagen i et andet Lys, — at jeg ikke kunde have den ringeste Tvivl om, at jeg burde fremkomme med de fornødne Tillægsbevillinger, hvis Rigsdagen var vedbleven at bestaae som deelviis Bevillingsmyndighed for Monarchiet. Men jeg maatte nødvendigviis have tvende forskjellige Betragtninger for Øie: hvorledes der skulde forholdes ligeoverfor Rigsdagen, som for den ene Provindses, for Kongerigets Vedkommende, var i fuld Udøvelse af den bevilgende Myndighed, og hvorledes jeg paa den anden Side skulde forholde mig ligeoverfor Monarchiets Repræsentation, samt at den Vei, der var at følge med Hensyn til den ene af de bevilgende Myndigheder, var forskjellig fra den, der maatte følges med Hensyn til den anden.

Hvis nu — man kan jo gjøre et saadant Tankeexperiment — dette Forhold var blevet bestaaende i en længere Tid, og Forfatningen af 2den October 1855 ikke var kommen, da maatte man have sammenkaldt Rigsraadet for dette Øiemeds Skyld. For at undgaae dette og for at komme ind paa et nyt System, var der fra Rigsraadets Side i Statsbudgettet givet en Sum af 250,000 Rd. til »Uforudseete Udgifter«²⁰). Derved var man i Orden ligeoverfor Monarchiets Repræsentation.

Hvis man derimod skulde have aflagt Regnskabet for Rigsdagen, for den særlige kongerigske Repræsentation, saa var det jo en Selvfølge, at man var kommen til at fremlægge en Tillægsbevilling, og for denne Repræsentation havde det ikke den ringeste Gyldighed, at der paa Statsbudgettet var bevilget 250,000 Rd. Dette er indrømmet fra min Side. Jeg har aldrig meent, at Opførelsen paa Statsbudgettet skulde give den mindste Hjemmel ligeoverfor Rigsdagen til at afholde denne Udgift, hvis der ikke var kommen en senere Lovhjemmel til. Men, da Forfatningen af 2den October 1855 kom, var derved Rigsdagens Ret og Rigsdagens Myndighed til at kunne vedtage nogen for Monarchiet gjældende Udgift tilende. Nu var der altsaa ikke længer Tale om at komme med Forslag til Tillægsbevilling; det var nu blevet overflødigt, thi der stod nu kun tilbage Monarchiets Repræsentation, ligeoverfor hvilken man mødte med Statsbudgettet.

Saaledes forholder det sig med denne Sag, og det har aldrig været i min Tanke, og jeg viser det tilbage som Noget, der aldrig kunde komme i min Tanke, at jeg ligeoverfor Rigsdagen nogen sinde skulde kunne paaberaabe mig de 250,000 Rd. til uforudseete Udgifter, der stode paa Statsbudgettet. Naar det ærede Medlem ligeoverfor (Tscherning), hvis Had til uforudseete Udgifter er saa stort, hentydede til de store Summer, der paa denne Maade skulde kunne bruges eller rettere misbruges af Regjeringen²¹), saa skal jeg dog bemærke, at de ikke ere saa uoverskuelige eller uoverseeligt store; de vare for 2 Aar 150,000 Rd.²²), og man bør dog vel ogsaa tage Hensyn til, *hvorledes* de ere brugte. Her foreligger for det Aar, som vi nu forhandle, fuldstændig Forklaring, der viser, at Regjeringen i denne Retning ikke har havt nogen synderlig Trang til at tilfredsstille særegne Lyster²³).

Nei, det er ikke skeet. Hvad der er skeet, skal man see af Regnskabet. Summen staaer dér opført paa Contoen for uforudseete Udgifter i Henhold til en allerhøieste Resolution af 1855 med 18,500 Rd.²⁴); den er saaledes dækket af Statskassens almin-

delige Midler, og den tilsvarende Realisation staaer opført paa et andet Sted under Indtægtsbilag 9²⁵), som jeg i Formiddags har oplyst, saa at den er indgaaet i Statskassen. Den Bestemmelse, at de Penge, der indkomme ved Realisation, *foreløbigt* kunne bruges paa den eller den Maade, har aldeles Intet at betyde med Hensyn til den endelige Afgjørelse af Sagen.

Det er derfor vistnok Noget, som, naar den ærede Ordfører nærmere overveier dette, maa komme til at staae fuldkommen klart for ham, at der her ikke er mindste Tale om nogetsomhelst Misbrug. Det er af den Art Liqidationsforretninger, som maae finde Sted hver Dag imellem de forskjellige Autoriteter, som have Mellemregning med hinanden, thi, selv om man hver Time paa Dagen havde en saadan Opgjørelse, som det ærede kongevalgte Medlem (Tscherning) desidererer²⁶), saa vilde dog saadanne Liqidationer forekomme; man vilde ikke kunne løbe frem og tilbage med Pengene, hvilket ogsaa vilde være en Fremgangsmaade, som det ærede Medlem, hvis den fandt Sted, vilde bagefter strengt dadle.

Iøvrigt har jeg jo, hvad jeg tidligere har udtalt, aldeles ikke nægtet, at der fandt Overskridelser Sted under Marineministeriet²⁷), ligesom det jo af Marineministeren har været indrømmet, at der dengang var en mindre klar Bogføring; men hvad der jo væsentlig maa lægges Vægt paa, er, at det ligesaa bestemt har været erklæret fra Marineministeriets Side, at, saasnart disse Feil bleve erkjendte, var man fuldkommen villig til at rette dem²⁸); men her maa jeg gaae ind paa, hvad det ærede Medlem (Tscherning) bemærkede, at Et er at ville rette saadanne Feil, og et Andet er virkelig at faae det gennemført²⁹); det er ikke saa let til enhver Tid (*En Stemme: Jo!*); nei, det er virkelig ikke saa let, naar der er Tale om mere gennemgribende Foranstaltninger, det er forbundet med mange Vanskeligheder.

Ganske i Forbigaaende skal jeg endnu omtale, hvad den ærede Ordfører bemærkede om en Geheimestatsraadsbeslutning angaaende Dækningen af Overskridelsen³⁰). Det er en Misforstaaelse. Jeg har sagt, at det ved en allerhøieste Resolution blev bestemt, hvor-

vidt den maatte afholdes af Contoen til uforudseete Udgifter. Men der er Forskjel imellem en allerhøieste Resolution, der afgives i Hs. Majestæts Cabinet, og en Beslutning i Geheimestatsraadet. Det er vel i og for sig uvæsentligt med Hensyn til denne Sag, men jeg troer dog ikke at burde lade det staae hen, da jeg ikke fra min Side paa nogen Maade vil foranledige en saadan Misforstaaelse.

Af de almindelige Ytringer, der ere fremkomne med Hensyn til selve Regnskabet, kan jeg ikke Andet end føle mig fristet til nærmere at udtale mig om, hvad det er, man skal opnaae ved et saadant Regnskab. Jeg troer, at der med Hensyn til dette Punkt endnu er en stor Usikkerhed tilstede i Anskuelserne, og jeg kan ikke opgive det Haab, at, naar man virkelig kommer til at see Sagen simpelt og naturligt, som den er, vil man ogsaa langt lettere komme til Enighed, thi i Grunden ere vi jo dog overbeviiste om, at der er god Villie tilstede fra alle Sider, og at det ikke paa nogen Maade har været Regjeringens Hensigt enten nu eller tidligere at lægge den allermindste Hindring i Veien for en fornuftig Forvaltnings Gjennemførelse i den Retning; men det er aabenbart, at man seer Meget, naar man er placeret paa *et* Standpunkt, som man ikke opdager fra et andet, hvor disse Gjenstande maaskee slet ikke fremtræde for Øiet.

Jeg maa derfor bede om Tilladelse til i al Korthed, saa kort som muligt, at sige nogle almindelige Ord om Regnskabers Afleggelse, og det skulde være mig overordentlig kjært, hvis jeg opnaaede derved at gjøre min Mening tydelig. Kan jeg nemlig opnaae dette, er jeg sikker paa at faae Tilslutning af mange Medlemmer, thi jeg har overveiet Sagen saa tidt, og er mig i den Grad bevidst at have saa stor Interesse som Nogen i Salen for at see dette Forhold ordnet paa bedste Maade, at jeg ikke kan tvivle om, at naar jeg kunde gjøre min Mening klar for Enhver, vilde min Opfattelse ogsaa blive tiltraadt.

Den første Forestilling, man saa let danner sig om et saadant Regnskab, er jo, at det kan opgjøres i et Øieblik, at man, som et æret Medlem, der har stor Kundskab om slige Regnskabs-

sager (A. Hage), har yttret, kan slutte Bøgerne til enhver Tid³¹). Ja, ganske sikkert, der er ingen Vanskelighed derved, og det er en Misforstaaelse, der oftere kommer frem her, at der af Regjeringen skulde paastaaes at være Vanskelighed derved; nei, man kan slutte af, — jeg tør ikke bestemt sige, hvormange Minutter der behøves dertil, men det vil ialfald ikke være syndelig mange — men man kan afslutte Bøgerne i Statsbogholderiet i meget kort Tid; man fordeler de forskjellige Poster imellem sig, og saa er det ikke Andet end en ganske simpel Summation, der kan udføres i en ganske kort Tid, da den er forberedet i alt Væsentligt. Saa ofte Finantsministeren ønsker Afslutning, kan han hver Gang paa en Time eller halvanden opnaae det. Men en saadan Aflutning har aldeles ingen Værdi med Hensyn til det, hvorom der her er Tale.

Det maa erindres, at naar en Handelsmand afslutter sine Bøger, saa opstiller han aldrig den Fordring, at de skulle kvadrere, at de skulle falde sammen med en maaske flere Aar iforveien tagen Beslutning om, hvad de skulle indeholde. Det er den uendelige Forskjel, at i det ene Tilfælde foreligger der Beslutninger, der ere eet eller flere Aar gamle, om, hvad der maa opføres i Regnskabet, og paa det andet Sted opfører man ganske simpelt, hvad der til en vis bestemt Tid er at opføre. For Handelsmanden fremtræder det naturligviis som for Statsstyrelsen, at Oplysninger, der senere komme til, modificere overordentlig meget de forskjellige Opgjørelser, som man i det givne Øieblik har gjort. Hvis man udkaster et Budget med det Formaal for Øie at ville opføre paa dette Budget alle de Udgifter, der falde i dette bestemte Aar, og kun de tilsvarende Indtægter, der indvindes i det samme Aar, saa vilde et Regnskab, der skal passe til et saadant Budget, ikke kunne aflægges paa Aar og Dag; nei, saa maatte man vente lang Tid, inden et saadant Regnskab kunde faae sin endelige Afslutning; det er noget, som Enhver, der nærmere vil overveie denne Sag, vil blive overbeviist om.

Der er et Land, som i den strengeste Form har gennemført dette System, et Land, som med Hensyn til saadanne constitutionelle Kunststykker, om jeg saa maa sige, — thi der er virkelig, naar man vil drive Sligt til Fuldenndhed, noget Kunstigt deri — har gjort ganske Overordentligt, et Land, som ganske vist tillige i alle Dele af Statsstyrelsen har gennemført en streng Orden, — jeg sigter her til Belgien³²).

Det belgiske System er et saadant, hvor et bestemt Regnskab paa den Maade, som det desidereres af Mange, indeholder de i Aarets Løb forefaldne Udgifter og de i Aarets Løb forefaldne Indtægter; men hvorledes bliver dette muligt? Det bliver først muligt derved, at man i temmelig lang Tid, efterat Aaret er forbi, uden den ringeste Betænkelighed anviser alle mulige Udgifter og modtager alle mulige Indtægter, og dernæst bliver Regnskabet dog endnu i et længere Tidsrum holdt aabent for at fuldstændiggjøres. I hele denne Tid er Repræsentationen naturligviis ikke ubekjendt med Regnskabet; det kommer bestandigt frem paany, i forskellige Former, indtil det engang faaer sin endelige Afgjørelse, hvilken strengt taget først kan finde Sted efter 5 Aar. Sagen er nemlig den, at der er en Lov — af 1846, saavidt jeg erindrer, — som fastsætter, at efter 5 Aar ere Krav paa Statskassen præscriberede; hvis denne Lov ikke var, kunde alle Regnskabsposter for et givet Aar ikke engang i de 5 Aar blive endelig afgjorte, og saa maatte en endnu længere Tid gaae hen.

Det er saaledes indlysende, at Præscriptionsbestemmelserne have den allerstørste Indflydelse og Betydning med Hensyn til det Tidspunkt, hvori Regnskabet, opfattet paa denne Maade, kan blive endelig afsluttet. De ærede Medlemmer ville erindre, at vi for faa Dage siden havde til Forhandling en egen Post paa Udenrigsministeriets Budget — jeg kom just til at tænke paa den, og jeg vil derfor fremdrage den — det var *Consulatsudgifterne*³³). — Naar man nu istedetfor at tage Sagen, som vi gjøre, idet vi blot sige, at der er brugt et vist Beløb til Consulatsudgifter i dette Aar, medens det er os aldeles ligegyldigt, om de Krav, som

ere gjorte paa disse Beløb, hidrøre fra dette Aar eller fra det foregaaende eller fra det næstforegaaende eller fra en Tid, der ligger endnu længere tilbage, idet jo flere Consulater ligge saa langt borte og staae i saa ringe Forbindelse med Hjemmet, at de kun sjeldent finde sig foranledigede til at indsende Regninger, og at der kan hengaae en meget lang Tid, inden de fremkomme, — naar man nu, siger jeg, strengt vilde fastholde, at disse Udgifter skulde føres over paa det Regnskab, for hvilket Bevillingen gjælder, saa maatte man lade Regnskabet staae aabent, indtil disse Regninger kom ind; og vel indrømmer jeg, at der i saa Fald maaskee kunde gjenneføres strengere Bestemmelser om, at Regningerne skulde indgives i et kortere Tidsrum, end nu er Tilfældet; men i ethvert Tilfælde vilde der dog gaae Aar hen, inden man kunde komme til Afslutning.

Men der er andre Pøster, hvor man ikke saa let kunde komme dertil; lad os f. Ex. tage Statsgjælds-Contoen, det er en stor Conto paa Udgiftssiden. Her er det nu meget almindeligt, at Folk ikke aarligt hæve de Renter, som tilkomme dem; den store Masse, som er vant til Forretninger af denne Art, lader Tiden naturligviis ikke gaae hen, men der er Mange, som fra det ene Aar til det andet lade Renterne staae. Paa Grund heraf maatte man altsaa undertiden komme til at vente flere, ja mange Aar. For Kongerigets Vedkommende kom man saaledes til at vente i hele 20 Aar, og for Hertugdømmernes Vedkommende i hele 30 Aar, inden man med Sikkerhed kunde komme til den endelige Afgjørelse, thi først da indtræder Præscription af *Renterne*. Der kunde desuden komme andre Krav, med Hensyn til hvilke man ikke engang vidste, hvorlænge man skulde vente. Medens man nemlig i Finantsministeriet i ældre Tider antog, at Krav ifølge Statsobligationer var præsciberet, naar der var hengaaet 20 Aar, er der nu for endeel Aar siden en Høiesterets-Dom for, at selve Obligationskravet kan bestaae i umindelige Tider, i saa Henseende er der slet intet begrændset Tidspunkt, det er kun Renten, som efter de 20 Aar er præsciberet³⁴).

Det vil altsaa sees, at naar man ikke tillige fastsætter Præscriptionsbestemmelser, vil det ikke være muligt i en overskuelig Række af Aar at faae et Regnskab aflagt, der paa den Maade nøie skulde slutte sig til de for det givne Aar forfaldne Udgifter.

Da der i sin Tid var Tale om at gennemføre en Forandring i den finantsielle Ordning, og dette Spørgsmaal fremkom jo ved Udarbeidelsen af den nye Forfatningslov, tilstaaer jeg, at jeg et Øieblik var vaklende, og at jeg tænkte paa, om det ikke vilde være rigtigt at slaae ind paa den i Belgien fulgte Vei, om det dog ikke vilde være rigtigt at komme til en saadan Behandling af Regnskaberne igjennem en Række af Aar; men ved nærmere at overveie Sagen, førtes jeg bort herfra.

Først og fremmest fandt jeg Betænkeligheder ved det overordentlig Nye, der vilde ligge deri, og den Modstand, som Forslaget sandsynligviis vilde møde, idet der bestandigt var fremkommet saa stærke Paastande paa, at Regnskabet hurtigt skulde gjøres færdigt og hurtigt være endelig afsluttet. Dette vilde imidlertid neppe have holdt mig tilbage, og hvis jeg var kommen til den Overbeviisning, at denne Vei var den rette, eller at den var den ene rette, saa vilde jeg dog upaatvivleligt være kommen frem med Forslaget og have taget imod Modstanden³⁵); men jeg kunde ikke dølge for mig selv, at det dog i Grunden var et meget compliceret System, at det var noget Unaturligt at skulle have alle disse løbende Regnskaber ved Siden af hverandre. Dersom de Herrer ville tage en Beretning fra *cour des comptes*³⁶) eller fra det belgiske Finantsministerium for sig, saa ville De see, at der findes en fortsat Beretning, at der er en endelig Beretning for dette samme Aar, at der samtidigt foreligger en Beretning om det nærværende Aar, en Beretning for det foregaaende Aar og en for det næstforegaaende Aar o. s. v. Det turde da træde klart for Øie, hvor indviklet det hele System er, idet man, naar man vil danne sig en klar Forestilling om Status til en hvilkensomhelst given Tid, naturligtviis maa stille alle disse forskjellige Regnskaber ved Siden af hinanden.

Det forekommer mig derfor, at man maaskee simplere kunde komme til en alvorlig Overholdelse af Bevillingerne, naar man blot kunde bringe det dertil at forstaae Bevillingerne paa en noget forskjellig Maade, naar man først blev enig om ikke at fastholde det Princip, at disse Udgifter nødvendigen skulle være forfaldne i Aarets Løb, men at det for mange Udgifters Vedkommende var tilstrækkeligt, at de overhovedet vare lovligt forfaldne.

Dette maa dog aabenbart være tilstrækkeligt med Hensyn til mange Conti, f. Ex. Pensionscontoen, Statsgjældscontoen; paa den anden Side indsaae jeg meget vel, at der ogsaa var andre Udgifter, hvor det ikke kunde gaae an paa denne Maade at lade dem staae hen i det Ubestemte; naar der er visse bestemte, til givne Tidspunkter knyttede Bevillinger, kunne de ikke paa den Maade blive staaende uafgjorte i de løbende Aar og senere udgives i de efterfølgende, men for deres Vedkommende meente jeg, at man virkelig maatte kunne komme til en Overenskomst, omtrent en saadan, som af Udvalget er antydet i Betænkningen³⁷⁾, men som dog ikke er fuldkommen tilstrækkeligt klart antydet, og jeg frygter rigtignok for, at en Misforstaaelse kan skjule sig under Indstillingen, saaledes som den nu er formuleret; jeg mener nemlig en saadan Overenskomst, ifølge hvilken der var et kort Tidsrum efter Finantsaarets Udløb, hvor man havde fuld Raadighed til at optage Indtægter og afholde Udgifter for det forsvundne Aar.

Derved vil altsaa det, som i Belgien altid er tilstede for et længere Tidsrum, her i en ringere Grad komme tilstede, idet der i Begyndelsen af ethvert Finantsaar vilde være to Regnskaber, et for det løbende Aar og et andet for det nys afsluttede Finantsaar; men dette vil dog være en overmaade ringe Complication, og som saa at sige slet ikke vilde fremtræde ved den endelige Behandling af Statsregnskabet, hvorimod Forholdet var et ganske andet, naar man consequent og principmæssigt vilde gjenføre det belgiske System i sin Heelhed, medens man dog let kommer til at erkjende, at den langt overveiende Deel af de Ud-

gifter, som kunde foranledige Ulemper og være forbundne med Vanskeligheder, just falde meget kort Tid efter Udløbet af det paagjældende Finantsaar, hvorimod de andre Udgifter for Aaret, som ikke kunne skaffe slige Bryderier, ere saadanne, som afholdes efter eengang for alle lovbestemte faste Regler, og for hvilke jeg mener, at man eengang for alle skulde vedtage ikke at bryde sig om, for hvilket Aar Udgifterne vare, men simpelthen tage dem, som de fremkomme. Heller ikke skal man betragte det som Overskridelser, naar saadanne lovbestemte Udgifter gaae ud over Bevillingerne, idet de til deres Dækning opførte Beløb, som det ogsaa er udtalt fra den høitærede Finantsministers Side, rettest ville være at betragte som blot calculatoriske³⁸).

See, det er dette Forhold, som jeg mener, at man ved Regnskabets Aflæggelse skal stræbe hen til, og derved troer jeg, at man vil komme til en ønskelig Ordning, hvorimod det vil blive aldeles umuligt at gennemføre denne Ordning, naar man strengt vil holde paa, hvad der heller ikke praktisk vil lade sig udføre, at drage en skarp Grændse i det Øieblik, Aaret er forbi. Der er en Mængde Udgifter, som liqvideres just paa Aarsgrændsen, og der hengaaer ikke ringe Tid, inden Alt det dertil Hørende kommer i Orden. Den endelige Afslutning af Bøgerne og Regnskabets Opgjørelse maa desuden være noget længere; der maa hengaae en længere Tid, inden det kan skee.

Naar det indrømmes, at det kun er i et vist snevert begrændset Tidsrum, f Ex. 3 Maaneder, at Ind- og Udbetalinger af Statskassen kunne finde Sted for det foregaaende Aar, saa gaaer det dog ikke an at bestemme, at Regnskabet, efter dette Tidspunkts Forløb, strax skal opgjøres; der maa derefter endnu i nogen Tid kunne modtages specielle Regnskaber og Oplysninger, hvad der navnlig gjælder om de mere bortliggende Dele af Monarchiet, hvorfra de behørigte Regnskabsopgjørelser først kunne ventes længere hen i Finantsaaret, saa at Regelen i Almindelighed vil blive den, at Statsregnskabet først henimod Slutningen af August Maaned kan komme til at faae sin endelige Form, altsaa omtrent et halvt Aar efter Regnskabsaarets Udløb.

Naar man saameget har klaget over den Tilstand, hvori det høie Raad befunder sig ligeoverfor Revisionen af Regnskaberne³⁹), kan jeg ikke nægte, at der fra mit Standpunkt ikke forekommer mig at være Grund til en saa stærk Beklagelse. Naar et Regnskab er klart, og det bør det være, saa er det overmaade let at komme til Erkjendelse af, hvorvidt der er Overskridelser eller ikke. Jeg troer ikke, at der kommer Meget ud af at fordybe sig i Detaillen, langt snarere troer jeg, at man kan befrygte, at man derved taber væsentlige Formaal af Sigte⁴⁰). Men skulde man have nogen stor Interesse for denne Detail, saa er der jo, som Erfaringen viser, Intet til Hinder for at fremdrage Detaillerne; de ligge for os i rigt Maal. Vil man see, hvad Udbytte en saadan detailleret Undersøgelse har bragt, skal jeg dog minde om, at der paa andre Steder hos os⁴¹) dog virkelig ikke, det mig bekjendt, er fremkommet store Resultater deraf.

Der er en stor Variation med Hensyn til den Maade, hvorpaa de forskjellige Poster endelig afgjøres; man har forsøgt at indføres en Slags Regel, hvad dette Punkt angaaer, og har lagt megen Vægt paa Udtrykkene: »kan passere«, »maa passere«, »tør passere«, »faaer at passere«, »kan efter Omstændighederne passere« og flere lignende; der er forskjellige Trin i denne Rangforordning. Men jeg tilstaaer, at Alt dette har gjort det Indtryk paa mig, som om der ikke laa noget Væsentligt i disse Former, og jeg troer, at der er Mange med mig, som dele den Overbeviisning, at Resultatet i Grunden ikke svarer til den Flid og Møie, som man vist gjør sig ved at afmaale disse Betegnelser. Det Resultat, som fremstaaer, om der kommer til at staae »maa passere«, eller »faaer at passere« — jeg tør ikke sige, hvilket af disse Udtryk der er det værste, og hvilket der er det mindst generende; virkelige Rettelser eller Forandringer i Regnskabet ere jo, som det vil erindres, saagodtsom ikke fremkomne, de ere idetmindste faa og uvæsentlige — kan der vistnok ikke tillægges synderlig Betydning.

Da dette Punkt specielt er omtalt, kan jeg her ikke tilbageholde, at jeg paa et andet Sted i sin Tid⁴²) har fundet mig for-

anlediget til at bemærke, at den første Frugt med Hensyn til Summers Overskridelse, som fremkom af flere Aars Revisionsarbejder, var den, at en Enke, hvis yngste Datter, som allerede i 1802 havde fyldt sit 18de Aar, og som altsaa paa den Tid, disse Regnskaber bleve aflagte, var langt ud over den Alder, hun maatte have, blev frataget en aarlig Understøttelse af 10 Rd., da man fandt, at der derfor manglede tilbørlig Hjemmel⁴³). Jeg udtalte mig dengang med stor Styrke derimod, uagtet jeg indrømmede, at det var formelt rigtigt; det kan nemlig ikke nægtes, at Oplysningen havde været skjult i en lang Række af Aar, og nu virkelig blev fremdragen ved disse dybtgaaende Undersøgelser. For Øieblikket skal jeg indskrænke mig til disse Bemærkninger⁴⁴).

Rigsraadets 40. Møde, Torsdag den 24. November 1859.

Dagsorden: 3die Beh. af Lovudkast om Tillæg til det foreløbige Normalbudget, Statsindtægterne vedkommende¹).

(Rigsraadstidende 1859, Sp. 1970—71).

ANDRÆ: Det var en øieblikkelig Følelse, som bragte mig til at begjære Ordet ved at høre de Yttringer, der fremkom fra den ærede Ordførers Side²). Jeg tilstaaer, at jeg med en Deel Forbauselse hørte, at et nyt finantsielt System var ifærd med at indføres, og den nuværende høitagede Finantsminister i den Henseende havde begrundet en ny Æra, i hvilken en klog Benyttelse af Statens Midler og en gennemgribende Sparsommelighed i alle Dele af Administrationen var fremtraadt. Da jeg hørte disse Yttringer, troede jeg, de let kunde give Anledning til Misforstaaelse. For mit Vedkommende vil jeg nu blot ønske, at man i saa Henseende vil stræbe efter at opnaae ligesaa gode Frugter, som i en lang Tid under forskellige Finantsbestyrelser have viist sig. Hvis denne nye Æra skulde være begrundet paa de fremkomne Anlæg af forskjellig Art for Statens Regning, som f. Ex. Statstelegraphens Udvidelse³), saa deler jeg ikke den ærede

Ordførers Forventning. Ved en nærmere Overveielse føler jeg mig imidlertid ikke for Øieblikket fristet til at gaae ind paa dette Punkt, da jeg formoder, at nogen Misforstaaelse ligger til Grund⁴).

Landstingets 28. Møde, Tirsdag den 31te Januar 1860.

Dagsorden: 2den Beh. af Lovudkast om Forrentning af Totalkassebeholdningen og om Forøgelsen af Kongerigets særlige Reservefond i Finantsaarene 1860—62¹).

(Landstingstidende 1859—60, Sp. 427—31).

ANDRÆ: Den anden Deel af den ærede Landstingsmands Foredrag²), som jeg ikke saa vel forstod, gik ud paa en Klage over den Tilstand, hvori Finantsforvaltningen i det Hele baade for Kongeriget og Monarchiet er bleven bragt ved denne Lov. Jeg skal naturligviis udtale mig herom med megen Varsomhed, da jeg indrømmer, at jeg ikke ganske forstod den ærede Landstingsmand. For det Første syntes han at yttre sig, som om dette Forhold var fremkaldt alene ved en administrativ Afgjørelse; men det maa jo erindres, at om der var Noget, som der nu var at anke over, er det ialfald Noget, som har fundet Lovgivningsmagts fulde Billigelse, ligesaavel den Lovgivningsmagts, der i dette Forhold er kommen til at udtale sig paa Kongerigets Vegne, som fra Monarchiets Lovgivningsmagts Side³). Der kan altsaa ikke være Tale om, at der i saa Henseende blot skulde være en ministeriel Afgjørelse at støtte sig til.

Dernæst oversaae den ærede Landstingsmand ganske, at dengang Spørgsmaalet naturligt fremkom, da der var Tale om Adskillelse mellem det Fælles og Særlige, skulde der ikke inventeres noget ganske Nyt. Det var ikke noget fuldkommen nyt Forhold, der nu skulde dannes; der var ikke Tale om Landsdele, som hidtil havde levet hver for sig og nu paa eengang skulde bringes i en vis Forbindelse og Samvirken, men det var nedarvede Forhold, som nu bleve at ændre paa den Maade, man ansaae for

hensigtsmæssig for at fyldestgøre de forfatningsmæssige Fordringer, der nu vare fremkomne. Der bestod saaledes allerede alle disse Forhold: en fælles Kasseforvaltning for hele Monarchiet, en fælles Finantsbestyrelse for Monarchiet, og der var nu Tale om, hvorledes disse kunde bringes i Samklang med, hvad der iøvrigt maatte skee ved en Udsondring af visse særlige Forhold for de enkelte Landsdeles Vedkommende.

Nu vil det erindres, at Meningerne om, hvorledes man skulde være gaaet frem, have været overordentlig forskjellige. Jeg seer ikke Andet, end at man er gaaet i alle mulige Retninger, og jeg skal fornemmelig dvæle ved de to, som synes at være de bestemteste Yderligheder, som man vel paa nogen Maade kunde komme til i dette Forhold.

Nogle have meent, at Kongeriget — her er vel kun Tale om Kongeriget, men det Samme maatte gjælde for de andre Landsdele — skulde have sin særlige Finantsminister, ligesom Monarchiet har sin, at der altsaa i Monarchiet skulde være fem forskjellige Finantsministre, en for hver af Landsdelene⁴), og en for Monarchiet, Finantsministre i den Betydning af Ordet, at de virkelig vare udrustede med alle de Attributer, som tilkom en saadan, at altsaa enhver af dem skulde have sin særlige Kasseforvaltning, samt Forpligtelse til Frugtbargjørelse af Kassemidlerne og til Behandling af Kassevæsenet i det Hele. Det er den ene Yderlighed.

Den anden, der, saavidt jeg skjønner, er den, som den ærede Landstingsmand synes at have mest Sympathi for, er kommen frem under den Form, at der kun skulde være een Finantsminister for det Hele, saavel for Monarchiet som for alle fire Landsdele, men at denne ene Finantsminister ligesaavel skulde møde og være ansvarlig for den ene Landsdeels Repræsentation som for den anden Landsdeels og for Monarchiets Repræsentation⁵).

Nu vil Enhver let see, at ingen af disse Fremgangsmaader vilde være tjenlig enten for Monarchiet eller for Landsdelene — overhovedet er det saa heldigt, at den sande Interesse for Landsdelene og for Monarchiet falder sammen i dette Forhold — det vilde

være overordentlig uhensigtsmæssigt, om man paa engang vilde oprette særlige Kasser for alle disse særlige Finantsbestyrelser. Det vilde jo være at fremkalde en Complication, en Vidtløftighed og en Bekostelighed med Hensyn til den hele Administration, som vilde overgaae alle Grændser og være til det allerstørste Besvær, selv om man ikke vilde tage noget Hensyn til den dermed forbundne Bekostelighed og Vidtløftighed for den hele Befolkning. Jeg vil blot bede at tænke paa, hvad det vilde sige, naar Statsgjældsrenter ikke kunde udbetales ved andre Kasser end Monarchiets, eller at Pensioner for Kongeriget kun kunde udbetales ved een Kasse, eller at ikke Kongerigets Anviisninger kunde dækkes ved Toldkasser, o. s. fr.

Men den Yderlighed, at der er een ansvarlig Finantsminister overalt, vilde det være ligesaa umuligt for Alvor at gennemføre som den anden. Hvorledes vilde man tænke sig, at et virkeligt Ansvar skulde finde Sted ligeoverfor saamange særskilte Repræsentationer? Det maatte jo blive enten til en aldeles uhyggelig, uigjennemførlig, skadelig og fordærvelig Stilling for det Ministerium, man paa den Maade vilde indrette, eller ogsaa til en reen Illusion med Ansvaret. Overhovedet er det unaturligt at ville paabyrde den samme Person at skulle agere i forskjellige Egenskaber ligeoverfor sig selv. Han skulde da, naar der var Tale om en Overenskomst med Kongeriget angaaende et eller andet Spørgsmaal, der havde en særlig finantsiel Interesse for dette, baade i Egenskab af Kongerigets Finantsminister paatale Kongerigets Interesse og i Egenskab af Monarchiets Finantsminister paatale og hævde dets Interesser, og hvor stor Billighedsfølelse og Retfærdighed man end vil forudsætte hos et Menneske, er det dog ganske sikkert, at den Art af Stillinger skal man ikke friste Nogen ind i.

Det er altsaa klart, at man ikke for Alvor, naar man vilde ordne Forholdet hensigtsmæssigt, kunde slaae ind paa den ene eller den anden af de nævnte Veie. Man valgte da den Vei, som overhovedet næsten altid er den rette, en Middelvei, der, som det forekom mig soleklart, havde begge de andres Fordele uden

at have nogen af deres Mangler; man gjorde Indenrigsministeren i Eet og Alt ansvarlig for den hele Behandling af Kongerigets Budget og Regnskabsvæsen; man berøvede ham blot en eneste Indflydelse, som det vilde have været aldeles umuligt at tillægge ham uden derved at bringe det Hele i Uorden, nemlig Kasseforvaltningen⁶). Kasseforvaltningen lod man blive fælles for hele Monarchiet; men man gjorde da tillige, for ikke at fremkalde den Complication, at der nu dog skulde være en Side af Ansvaret, der skulde bæres af Monarchiets Finantsminister ligeoverfor de forskjellige Landsdele, Forholdet med Hensyn til Kassen til et saadant, som havde sin ganske naturlige og simple Norm i det, som man havde ønsket som det eneste Rette, nemlig en Banquierforretning for Kongeriget⁷).

Man havde fundet, at det var rettest, at der var et eller andet Pengeinstitut, som overtog alle disse Forretninger, og at der ikke holdtes nogen særlig Administration derfor. Man kunde jo tænke sig, at man havde overdraget det til Banken. Banken er ikke istand til at gjøre det, idet den ikke har de Udbetalingssteder, som Monarchiets Finantsbestyrelse har, men man kunde tænke sig, at man, ligesom noget Lignende er skeet i andre Lande, hvor noget Saadant idetmindste tildeels har været gennemført⁸), havde overdraget det til et saadant Institut. Vilde man da have fundet det allermindste Betænkelige herved, og hvorfor skulde dette Forhold ikke være hensigtsmæssigt og gavnligt?

Nu siger man: Men har nu vor Finantsminister, der ikke er bleven nogen fuldstændig Finantsminister, og som derfor ikke af Hans Majestæt har faaet dette Navn, det i sin fulde Magt at kunne anvise eller foranstalte med Hensyn til Udgifternes Bestridelse Alt, som han bør? Jeg siger dertil: Ja, i fuldeste Maade; der er ikke Skygge af Tale om, at der her nogensinde kan reises nogen Indvending fra den fælles Finantsbestyrelse med Hensyn til nogen Anviisning fra den Mand, der staaer i Spidsen for Kongerigets Indenrigsministerium. Det vil aldrig Nogen troe, at der har været nogensomhelst Vanskelighed i dette Forhold; enhver Anviisning fra Indenrigsministeriet til Monarchiets Kasser er

fuldkommen saa udbetalelig ved samtlige disse Kasser, som enhver Anviisning fra Finantsministeriets Assignationscontoir.

Det er altsaa en ganske simpel Sag, og der er ikke gjort den allerringeste Indskrækning med Hensyn til Indenrigsministerens Raadighed over Udgifterne. Den Indskrækning, som er gjort, ligger naturligviis i den lovlige Form, nemlig deri, at der er en Finantslov, som Indenrigsministeren som enhver Anden maa respectere, saa at det ganske sikkert ikke er noget ubegrændset Beløb, som Indenrigsministeren paa den Maade kan kræve af Kassen, men der kan ikke derved fremkomme særlige Ulemper eller Vanskeligheder. Den hele Oversigt derover holdes fuldkommen vedlige ved Statsbogholderiet, idet naturligviis alle Udgifter, ligesaavel for Kongerigets Vedkommende som for Monarchiets, blive noterede dér⁹).

Der er saaledes virkelig ingen Mangel paa nogetsomhelst Ansvar hos Indenrigsministeren, som man skulde ønske at faae ophævet, og paa den anden Side er der ikke skeet nogetsomhelst Brud paa det Fællesskab i Finantsforvaltningen, der maatte være hensigtsmæssigt for Monarchiet og samtlige Landsdele. Det vilde ganske vist være sørgeligt, hvis en saadan Søndersplittelse i Finantsforvaltningen skulde have fundet Sted, som maatte have været en Følge af 5 forskjellige Finantsbestyrelser, og det vilde ganske vist være i høieste Grad fordærveligt, hvis ikke det samme Ansvar havde kunnet gjøres gjældende ligeoverfor de forskjellige Repræsentationer efter de for enhver især gjældende Forfatningsnormer, som ligeoverfor Monarchiets Repræsentation, men jeg troer, at Alt, hvad der med Hensyn til disse to Sider af Forholdet kan med Billighed fordres, er fuldstændigt opnaaet ved, hvad der er skeet¹⁰).

V

SKATTE- OG TOLDSPØRGSMAAL

Rigsraadets 10. Møde, Tirsdag den 21de April 1857.

Dagsorden: 2den Beh. af Udkast til Lov om de ved Sundtoldens Afløsning indvundne Summer¹).

(Rigsraadstidende 1857, Sp. 259—66.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Jeg skal først aldeles slutte mig til, hvad der af den høitærede Præsident²) nys blev udtalt³), idet jeg nemlig ogsaa for mit Vedkommende skal udtale, at jeg ikke i det fra Udvalget fremkomne Forslag⁴) har seet nogen saadan Forandring af det af Regjeringen forelagte Lovudkast, at der i formel Henseende skulde være nogen Betænkelighed tilstede for sammes Behandling. Jeg maa overhovedet erklære, at, hvor stor det endogsaa ved første Øiekast kunde synes, at Forskjellen er imellem Udvalgets Forslag og det af Regjeringen forelagte Udkast, saa har det, idetmindste for mig, viist sig, ved en nærmere Gjennemgaaen af de enkelte Paragrapher, at der i Virkeligheden ikke er en saa stor Forskjel tilstede.

Ved den første Behandling af det af mig forelagte Udkast⁵) yttrede der sig Betænkeligheder i to Retninger. Man indvendte først, at der gaves Regjeringen og specielt Finantsministeriet en meget for vidtgaende Bemyndigelse, idet de Pengemidler af temmelig betydeligt Omfang, der stilledes til Finantsministeriets Raadighed, kunde af samme anvendes paa en Maade, der muligt ikke fortjente Repræsentationens Billigelse⁶); en æret Taler (Monrad) erklærede, at fra hans Standpunkt vilde Sagen have været naturligere stillet, hvis det havde været et Reservefond, der havde været Tale om at danne⁷). Jeg tillod mig strax at bemærke⁸), at jeg ikke forstod, hvorledes man kunde være istand til i det af mig forelagte Udkast at see en Begjæring om en saadan Myndig-

hed, der f. Eks. skulde kunne gjøre det muligt for Regjeringen at anlægge Fabriker, købe Domainer eller foretage andre sådanne Anvendelser af Summerne, som der af den ærede Taler var blevet hentydet paa; jeg erklærede, at det fra første Begyndelse af havde været min fulde Overbevisning, at der ikke med Hensyn til Pengemidlernes Anvendelse vilde være nogensomhelst Forskjel tilstede mellem den Bemyndigelse, der indrømmedes Finantsministeriet ved Lovudkastet, og den, der vilde blive indrømmet, dersom det gik ud paa Dannelsen af et Reservefond, undtagen netop med Hensyn til Punktet om, at extraordinaire Afbetalinger kunde foretages paa Monarchiets Statsgjæld, og at Dannelsen af et Reservefond laa i Lovudkastets Tanke, om end ikke i dets Ord. Forsaavidt altsaa Udvalget nu har ønsket, at det skulde særligt udtrykkes, at det med bestemte Ord skulde siges, at der af disse Midler dannes et særligt Fond, der ganske havde Charakteren af et Reservefond⁹⁾, kan det fra min Side Intet være herimod at erindre. —

Den anden Række af Betæneligheder, der ved Sagens første Behandling fandt Udtryk i det høie Raad¹⁰⁾, angik det særlige Forhold, hvori de Midler, hvis Convertering til de her omhandlede Summer der var Tale om, hidtil havde staaet til en Deel af Monarchiets Gjæld, idet de havde været satte i Pant tilligemed flere andre, og jeg kan sige, tilligemed alle Statens Indtægter, skjøndt rigtignok i første Række, for de i England optagne Laan. Jeg tilstaaer, at det var mig noget overraskende at høre, at der kunde være nogensomhelst Frygt for, at Staten ikke til enhver Tid skulde vide at fyldestgjøre de samme paahvilende Forpligtelser. Jeg erklærede, at det ikke var Hensigten at formindske Pantets Værdi i den nærmeste Fremtid paa en Maade, der endog kun fjernt kunde siges at angribe den for Creditorerne stillede Sikkerhed¹¹⁾.

Udvalget har ikke fundet sig ganske beroliget herved, men har ønsket og bestræbt sig for at sikkre Pantets Tilstedeværen i den fulde Udstrækning, idetmindste for den nærmeste Fremtid¹²⁾. Jeg maa nemlig erklære, at naar jeg seer paa Udvalgets Forslag,

saa kan jeg ikke opfatte det, som om de Bestemmelser, der i denne Henseende nu vedtages, skulde gjælde for alle Tider; thi det er jo en Selvfølge, at, naar selve Capitalen, selve den Gjæld, der her er Tale om, formindskes, gaaer betydeligt ned, vil man ikke længere kunne paaberaabe sig denne Nødvendighed for i fuld uformindsket Størrelse at bevare hele Pantet; men jeg kan paa den anden Side ikke nægte, at der for en vis meget skarp og samvittighedsfuld Opfattelse af Sagen maaskee kan være nogen Grund til, naar det kan skee uden synderlig Ulempe for Statskassen, indtil videre at bevare det hele Fond, eller dog i det Væsentlige, i uforandret Størrelse. Ogsaa i denne Henseende kan der fra Finantsministeriets Side ikke reises nogen bestemt Modstand mod, hvad der af Udvalget er foreslaaet, dog Alt under Forudsætning af, at iøvrigt den Anvendelse af Midlerne, der er den hensigtsmæssigste for Statskassen, ikke derved skades eller forhindres.

Det er i disse tvende Retninger, at jeg i det Væsentlige seer Udvalgets Forslag som *forskjelligt* fra Regjeringens. I den ene Retning har man ganske rammet min Tanke; i den anden er man gaaet videre, end jeg havde troet det nødvendigt, men jeg har dog ikke deri seet nogen saadan Afvigelse, at der var nogen bestemt Anledning for mig til at modsætte mig, hvad der saaledes er foreslaaet.

Man har tillige i Loven bestræbt sig for at indbringe et nyt Moment, med Hensyn til hvilket jeg ved Sagens første Behandling erklærede, at det skulde være mig meget kjært, hvis et Forsøg derpaa skulde kunne lykkes¹³). Man har nemlig bestræbt sig for at bestemme noget nærmere, hvad Finantsministeriet skulde gjøre med Pengene, hvilken Art af Anvendelse der med Hensyn til dem skulde finde Sted. Jeg sigter herved nærmest til § 2 i Majoritetens Forslag. Man har villet betegne, hvilke Arter af Effecter der væsentligst skulle anskaffes for de indflydende Pengemidler¹⁴). Jeg troer nu ikke, at der er draget nogen meget snever Grændse ved den trufne Betegnelse, og jeg kan derfor heller ikke forsaavidt have synderlige Indvendinger derimod at

gjøre. Jeg skal dog imidlertid bemærke, at der er udelukket Anvendelser, som maaskee kunde findes at være passende og hensigtsmæssige; men heller ikke i denne Henseende skal jeg, da jeg indrømmer, at Grændsen er dragen temmelig vidt, gjøre nogen Modstand. —

En æret Taler, som senere tog Ordet, for at begrunde et af ham stillet Ændringsforslag¹⁵) (Renck), fandt, at de Bestemmelser, der vare foreslaaede angaaende den Bemyndigelse, der skulde gives Finantsministeren med Hensyn til Anvendelsen af Midlerne, vare, saavidt jeg forstod ham, illusoriske, idet det jo dog kom an paa, hvorvidt Finantsministeriet maatte ansee det hensigtsmæssigt at bruge den ene eller den anden Sort af Statspapirer for at anlægge Midlerne i, hvorvidt det maatte ansee det hensigtsmæssigt at gjøre Brug af denne Bemyndigelse til Afbetaling paa Statsgjælden, og da paa hvilken Deel af den, o. s. fr.¹⁶). Hvis man var gaaet saa vidt, at man vilde have frataget Finantsbestyrelsen en saadan Myndighed, saa maatte jeg, befrygter jeg, bestemt have modsat mig, ikke af nogen Interesse for personlig at bevare en Myndighed, som jeg meget gjerne vilde overgive til Andre¹⁷), men fordi jeg troer, at det vilde være aabenbart til Skade for Staten og Finantserne, hvis ikke en saadan Afgjørelse var overdragen selve Regjeringen. Kun i det Tilfælde, — og endda er det overmaade tvivlsomt — at Repræsentationen forudsættes *stedse* at være tilstede, kunde man henvise til Lovgivningsmagts Afgjørelse af denne Art Spørgsmaal; kun i dette Tilfælde var Saadant *muligt*, men jeg troer endda ikke, at det var *hensigtsmæssigt*.

Efter hvad jeg saaledes har udtalt, vil det sees, at der fra min Side ikke kan være Noget at erindre imod, at Udvalgets Majoritets Forslag vedtages; jeg vil endog gjerne udtale, at det i enkelte Retninger har Fordele fremfor mit Forslag. Jeg sigter her ved særligt til § 5. Det er mig meget kjært, at det bliver bestemt udtalt, at det er den faste Beslutning at ville bruge de indkommende Summer, forsaavidt ikke andre, uforudseete Omstændigheder skulde gjøre en anden Anvendelse hensigtsmæssigere, til Afbetaling af de engelske Laan af 1849 og 1850¹⁸). Det er af Vig-

tighed for Finantsbestyrelsen, at dette constateres saa hurtigt som muligt. Jeg har allerede tidligere ved Behandlingen af mit Forslag hentydet derpaa¹⁹⁾, men jeg ansaae det ikke rigtigt, hvad jeg nu erkjender maaskee at have været urigtigt fra min Side, udtrykkeligt i Loven at udtale det. Dette er skeet i Udvalgets Majoritets Forslag, og i denne Henseende indrømmer jeg, at det har et Fortrin for det af Regjeringen forelagte. — Da det maa være mig kjært at kunne, saavidt som det fra min Side er muligt, imødekomme det høie Raads og det af Raadet nedsatte Udvalgs Ønske, skal jeg, efter hvad jeg saaledes har udtalt, erklære, at jeg, forsaavidt det staaer til mig at gjøre Sagen simplere, gjerne slutter mig til Udvalgets Majoritets Forslag, saafremt dette maatte vinde Raadets Tilslutning²⁰⁾.

Derimod er jeg ikke istand til at slutte mig til de yderligere gaaende Ændringsforslag²¹⁾.

(Sp. 265.)

Jeg skal ganske kort omtale et Par af de stillede Forslag. Jeg skal lade ligge udenfor min Betragtning, hvad der fra forskjellige Sider her i Forsamlingen er anført om det, der *historisk* skal lægges ind i Lovens Titel eller i Benævnelsen af det Fond, som her tilsigtes dannet²²⁾; ligesaa sikkert og ligesaa vist det er, at Øresund og de danske Sunde og Strømme ligge i Kongeriget, ligesaa vist er det, at Øresundstolden er en fælles Indtægt, der tilhører Monarchiet; den er en ligesaa sikker fælles Indtægt som Domaineindtægterne i de forskjellige Landsdele, og det er derfor fra Finantsernes Standpunkt aldeles ligegyldigt, om man noksaa meget kan eftervise, at Øresundstolden har været en særlig kongerigsk Indtægt i Tider, hvor det nuværende Fællesskab i Finantserne ikke var tilveiebragt²³⁾.

Naar det derimod af et æret Medlem (Renck) er foreslaaet, at Titlen passende kunde forandres derhen og selve Loven modificeres saaledes, at det udtrykkeligt udtaltes i samme, at disse Midler vare erhvervede, ikke blot ved *Sundtoldens* Ophør, men ogsaa ved Modificationen af Eiderkanal- og Transittolden²⁴⁾, saa skal

jeg dog tillade mig den Bemærkning, — idet jeg iøvrigt i et Navn ikke seer noget meget Væsentligt — at dette er mindre correct. Ved at forandre sit Transittoldsystem kan man tilveiebringe Lettelser for Handelsomsætningen, men jeg troer ikke, at det kan gaae an at forlange, at slige Offre betales i rede Penge af Ulandet.

Det Standpunkt, som Regjeringen har fastholdt, og som af den kongelige Befuldmægtigede²⁵⁾ er klart udtalt, vil findes nedlagt i Protokollen af 16de Februar 1857, som er bleven det høie Raad meddeelt, og hvoraf jeg skal tillade mig blot at oplæse følgende Passus: »Idet saaledes Danmark beslutter sig til at gjøre langt større Indrømmelser end dem, som det i Begyndelsen havde for Øie, eller som det senere i en Underhandling med en enkelt af de høie contraherende Parter havde samtykket i; idet at det fremdeles ikke vægrer sig ved betydeligt at nedsætte Transittolden, ei blot paa de Veie tillands, som forbinde Elben og Nordsøen med Østersøen, men ogsaa paa de Kanaler, som enten allerede nu iværksætte hiin Communication²⁶⁾, eller engang i Fremtiden ville komme til at gjøre det; idet at det indvilliger i at udvide den Fritagelse for Transittold, hvilken for Tiden er indrømmet for nogle af disse Communicationsveie, til dem alle, medens det ligeledes udvider den undtagelsesviis enkelte Veie tilstaaede Frihed for Sportler til alle Transitveie — har Danmark — jeg er forvisset om, at man ei vil kunne nægte det« — det er den kongelige Befuldmægtigede, der taler, — »opoffret betydelige offentlige Indtægter, som i den forudgaaende Underhandling ikke ere tagne i Beregning, og for hvilke en speciel Erstatning hverken er bleven forlangt eller tilstaaet«²⁷⁾.

Rigsraadets 12. Møde, Onsdag den 22de April 1857.

Dagsorden: S o m f o r e g a a e n d e T a l e.

(Rigsraadstidende 1857, Sp. 379—80.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Jeg ønskede blot at tilføie et Par Ord for endnu nærmere, end det hidtil er lykkedes mig¹⁾, at forklare den eiendommelige Stilling, hvori Regjeringen er bleven bragt til nærværende Lovforslag.

Det vil jo let sees, at da jeg tillod mig at indbringe i Raadet Forslag til en Lov om den Gjenstand, der nu foreligger til Forhandling, havde jeg gjort mig al Umage for at affatte det saaledes, som det efter min Overbeviisning vilde være hensigtsmæssigt. Det vil være i det høie Raads Erindring, at, da mit Forslag var til første Behandling, modtog jeg fra mangfoldige Sider ikke just svage Indvendinger imod det.

Jeg erindrer ikke, at jeg *dengang* mødte nogen stærk Understøttelse fra nogen Side, for at hævde Lovforslaget i dets oprindelige Form. Raadet besluttede at nedsætte et Udvalg, og jeg har troet at maatte i Udvalget see et Udtryk for Raadets Mening om den Maade, hvorpaa Sagen skulde forhandles. Dette Udvalg traadte sammen, uden at jeg oprindeligt blev sat istand til at erfare, i hvilken Retning Udvalget vilde vælge at gaae, men, da Udvalgets Ordfører²⁾ henvendte sig til mig, modtog jeg Underretning om, at Ingen i Udvalget havde sluttet sig til mit Forslag. Der blev mig forelagt et andet, som var temmelig udførligt, og som det erklæredes mig, at Udvalgets Fleertal havde fundet at være hensigtsmæssigt og vilde forsøge paa at sætte istedetfor mit. Jeg var ikke istand til at gaae ind paa dette Forslag i alle dets forskjellige Bestemmelser.

Det kom nu til en Forhandling, hvoraf der fremkom det Resultat, som jeg, naar det er muligt at komme dertil, stedse maa ansee at være det hensigtsmæssigste, nemlig en Overenskomst³⁾. Jeg blev nødt til at opgive Noget; jeg troer ogsaa, at Udvalget imødekom mig, ligesom jeg fra min Side er forvisset

om at have imødekommet Udvalget. Men jeg tilstaaer, at havde jeg havt nogen Tanke om, at Forsamlingens Stemning var, som jeg nu har erfaret⁴), vilde maaskee den Imødekommen, jeg har viist, ikke være bleven fuldt saa stor. Nu derimod er jeg bunden, og jeg troer, at det vilde være meget farligt for Forhandlingerne overhovedet, hvis man saaledes, efter at have bragt en Overeenskomst istand med et Udvalg, vilde trække sig tilbage derfra. Jeg maa dog imidlertid bestandigt erklære, at mit eget Forslag er og bliver mit eget, som jeg ikke har taget tilbage; men jeg føler mig som sagt bunden til først at holde mig til Udvalgets Forslag⁵).

Rigsraadets 50de Møde, Mandag den 29de Marts 1858.

Dagsorden: 2den Beh. af Udkast til Lov om Tillæg til det foreløbige Normalbudget for 1858—60, Finantsministeriet vedkommende¹).

(Rigsraadstidende 1858, Sp. 2228—30.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Naar jeg ved at tale om Øresundstoldens Afløsning ligeoverfor et æret Medlem her i Salen (Tscherning), der meget stærkt fremhævede, at der var givet »Meget« ved denne Afløsning²), har tilladt mig som *Modsætning* hertil at bemærke, at det dog egentlig med Hensyn til den Indtægt, som derved var bragt til at ophøre, var et Offer fra Danmarks Side, saa laa det altfor fjernt fra mine Tanker, og jeg kunde paa ingen Maade antage, at Nogen skulde kunne komme til den Formodning, at jeg vilde beklage mig over den *Affindelse, som havde fundet Sted*. Det vilde jo dog være det Besynderligste af Verden, da det i allerhøieste Grad er selve Finantsministeriet, som er interesseret i den hele Sag.

Der er vistnok Intet, som ligger mig fjernere end at ville skyde det Ansvar fra mig, som den ærede sidste Taler³) omtalte, at den hele Regjering, Finantsministeren saavel som nogen Minister, maa have for den Afgjørelse, der har fundet Sted⁴). Men noget ganske

Andet er det dog, at man, om man end efter samtlige foreliggende Forhold, som ikke denne Regjering har skabt, og som ikke nogen Regjering her i Danmark har skabt, men som med Nødvendighed ved Verdensbegivenhedernes Gang er fremkommen⁵⁾, maatte være forberedt paa et Tab, maaskee endog et meget betydeligt Tab, dog maa erkjende, at det derfor ikke er mindre vist og sandt, at Tabet har været betydeligt.

At *Afgjørelsen* var heldig, glæder det mig at høre anerkjendt⁶⁾; jeg er fuldkommen sikker paa, at det mere og mere vil blive anerkjendt, og jeg vilde ikke med saa god Fortrøstning have virket i denne Sag, naar jeg ikke havde været overbeviist om, at denne Anerkjendelse vilde være vis; — men dette staaer paa ingen Maade i Modsigelse med mine øvrige Udtalelser.

De Yttringer, som det ærede 3die umiddelbart valgte Medlem (Bluhme) fremførte⁷⁾, kunne maaskee give mig Anledning til særligt at tilføie et Par Ord med Hensyn til den Stilling, som det ærede Medlem har indtaget i Sagen; jeg skal i den Henseende dog indskrænke mig til at udtale, at det ikke paa nogen Maade af mine Yttringer kan udledes, at Regjeringen skulde mene, at den stedfundne Afgjørelse ikke var tilfredsstillende, saameget mindre som det ærede Medlem oplyste Forsamlingen om, at det ligefrem er Regjeringens bestemte Instructioner, som i den Henseende ere blevne fulgte⁸⁾; Regjeringen maa derfor i ethvert Tilfælde være fornøiet dermed, den Regjering, som har givet Instructionerne; men derfor kan man gjerne ved Siden deraf mene, at det kan være godt at erindre om, at der for Staten var et stort Tab forbundet med denne Afgjørelse⁹⁾. Det ærede 3die umiddelbart valgte Medlem har i den Henseende saameget mindre nogen-somhelst Skyld, som det jo netop *ikke* var det ærede Medlem, der oprindeligt foretrak den Vei, hvorpaa der blev indslaaet.

Landstingets 37. Møde, Mandag den 6te December 1858.

Dagsorden: 2den Beh. af Forslag til Lov om Nærings- og Hjælpe-Skat i Staden Kjøbenhavn¹).

(Landstingstidende 1858, Sp. 878—84.)

ANDRÆ: Det forekommer mig foruden af de Grunde, som nu ere blevne fremhævede af den ærede Landstingsmand, der nys havde Ordet²), ogsaa af andre at være fuldkommen nødvendigt ikke at gaae ind paa de stillede Ændringsforslag³).

Jeg kan, selv forudsat, at man virkelig skulde komme til den Mening, at det var i og for sig et Gode, der var værd at eftertrægte, saaledes fremtidig ganske at opgive Næringskatten og istedetfor den at sætte en Skat efter Formue og Leilighed, dog aldeles ikke indsee, hvorledes dette Gode paa nogen Maade skulde kunne opnaaes ved Vedtagelsen af de nærværende Ændringsforslag. Jeg synes, at i formel Henseende vilde det være noget af det Besynderligste, der endnu er forekommet ved nogen Lovs Affattelse, — og der er i Sandhed Besynderligheder nok ved de Lovarbejder, man i de senere Aar har seet, — om man i en Lov, der gjælder for eet eneste Aar, vilde indsætte Noget angaaende, hvorledes en anden Lov skulde være, som først senere skulde udarbejdes; thi det vilde jo aldeles ikke have nogen bindende Kraft for Lovgivningsmagten, der paa et senere Stadium paany skal tage Sagen i sin Haand, om der end stod i Loven, at for Fremtiden skulde der ene og alene opkræves en almindelig Skat efter Formue og Leilighed.

Jeg troer derfor, at, man have iøvrigt, hvilken Formening man vil om Sagen i og for sig, saa vilde det alene af denne formelle Grund dog ikke være gjørligt, for Tiden at indføre denne Tilføining i § 1, men jeg troer, at, hvis man skulde gaae ind paa Realiteten, hvilket der for Øieblikket formeentlig ingenlunde er tilstrækkelig Anledning til, saa vilde det ogsaa vise sig, at det var ganske anderledes betænkeligt at afgjøre Sagen paa den Maade, som af den ærede Forslagsstiller er betragtet som en naturlig og

simpel, ja endog som Noget, Alle maatte være enige om, som Noget, der havde fundet Tilslutning paa det ene og paa det andet Sted, og som Noget, der derfor kunde betragtes som en i og for sig temmelig let Beslutning nu at tage⁴).

Jeg troer nu paa ingen Maade, at det forholder sig saaledes; jeg troer, at man, mere med Hensyn til Beskatningsforholdene end med Hensyn til andre Forhold vel maa holde fast paa den gamle Sætning, at Forandringer meget sjeldent ere til det Gode⁵). Ved de forskellige Beskatningsforholds Omordning gjælder det vistnok meget at vogte sig for at bortkaste det, som er bestaaende, og sætte noget Uprøvet og Nyt istedet derfor. Er der nogen Sandhed, som man kan betragte som temmelig almindelig, naar der er Tale om en Theori for Beskatningen, om hvilken jeg iøvrigt troer, at de meest besynderlige Forestillinger ere almindelig udbredte, saa er det den, at gode Skatter det er gamle Skatter, eller rettere sagt, at gamle Skatter det ere gode Skatter, og nye Skatter ere slette Skatter. Det er en almindelig Regel, at, for at en Skat skal blive god, maa det være en temmelig gammel Skat, og det er en ligesaa almindelig Regel, at de nye Skatter almindeligt ere slette. Dermed vil jeg naturligviis ingenlunde have sagt, at der ikke skulde kunne tænkes en saa absurd Skat, at den, uagtet den havde faaet Tidens Fylde, dog alligevel kunde være værd at afskaffe.

Ja, jeg hører en Stemme bagved mig sige: »Rangskatten«⁶). Ganske rigtigt; dér have vi et Exempel paa en Skat, som, uagtet den er gammel, dog alligevel burde afskaffes. Det er et ganske rigtigt Exempel, og jeg vil netop gribe det mig tilkastede Ord, som formodentlig dog just ikke var bestemt til at gjøre mig Stillingen lettere, til at vise Berettigelsen af min Tanke. Hvis nemlig Rangskatten var en virkelig gammel Skat i den Betydning, hvori jeg urgerer Udtrykket, saa var der ingen Grund til at afskaffe den; hvis den stod fast, og var knyttet til alle bestemte Embedsstillinger, hvis det var en given Sag, at Enhver, der var f. Ex. Contoirchef, havde en vis bestemt med dette Embede uadskillelig forbunden Rang, og hvis der paa lignende Maade var givet, hele

Embedshierarchiet igjennem, at bestemte Rangtitler, bestemte Positioner i Rangskatsydelsen, erhvervedes med Indtrædelsen paa bestemte Trin i Embedshierarchiet, da var Skatten — urimelig, det indrømmer jeg, men ikke skadelig; der var Intet til Hinder for at lade den bestaae til evig Tid; thi forlængst maatte det da have udjævnet sig, og det maatte ved Fastsættelsen af Lønningsforholdene for samtlige Embedsmænd have været taget i Betragtning, at fra den dem tildeelte Løn forlods maatte være at afdrage dette bestemte Fixum; og forlængst vilde det altsaa være blevet fuldkommen ligegyldigt med Hensyn til hele Anordningen af Embedsforholdet, om denne Skat blev forlods afdragen eller ikke. Men nu er Forholdet et andet, og derfor mener jeg, at, uagtet denne Skat er gammel, er den i en vis Betydning bestandig ganske ny; thi den Mand, der har gjort sig særdeles fortjent i en vis Retning, faaer som Belønning denne Skat, og en Anden, der maaskee i en meget ringe Grad har udviklet priselige Egenskaber, bliver fri for at have Skattebyrden paa sig.

Jeg troer, at en saadan almindelig Reservation som den, jeg for Tiden har tilladt mig at gjøre, vil ogsaa for Fremtiden kunne betragtes som i og for sig tilstrækkelig; thi ganske sikkert vil man komme til ganske andre Resultater, end dem, der synes at ligge nær forhaanden, naar man vil gaae nærmere ind paa Drøftelsen af Spørgsmaalet selv.

Hvorledes f. Ex. den Oplysning, at saa og saa mange Personer med Hensyn til Næringskatten have udredet et saa og saa stort Beløb, og at saa og saa mange Personer med Hensyn til Hjælpekatten have udredet et vist andet Beløb⁷⁾, skal kunne have nogensomhelst Betydning for dette Spørgsmaals Afgjørelse, er jeg ikke istand til at forstaae. Man maatte, for at kunne drage nogen Slutning, opstille som en indrømmet Sag det, som aldrig Nogen vil kunne falde paa at paastaae, det nemlig, at Alle skulde betale eens. Ja, hvis det var forudsat som en sikker og klar og reen Sag, at Alle skulde yde det samme Beløb, og at dette var billigt, retfærdigt og det, der skulde eftertrages, da vilde der være noget sært Slaaende i, at en saadan Forskjel fandt Sted

med Hensyn til Ydelsens Størrelse; men ligesaa lidt som man, naar man opgjør i det Hele Befolkningen og siger, at et saa og saa stort Beløb falder paa dem, der yde Hartkornskat, og proportionerer det med dem, der slet ingen Skat yde, eller synes slet ingen Skat at yde, finder en sær Uretfærdighed deri, ligesaalidt er der en Uretfærdighed i, at en gammel, igjennem Aarhundreder nedarvet Skat, der længe har hvilet paa Bedriften⁸⁾, skulde nu tilfældig give et andet Udbytte end en ganske ny, for et Par Aar siden indført Skat.

Det er jo overhovedet besynderligt at betragte det, som om det til Syvende og Sidst var dem, der foretage selve Udbetalingen, eller, som man til daglig Brug siger, yde Skatter, der egentlig og udelukkende bar Byrden af Skatten. Derfor er en heel Deel af disse Betragtninger, som saa ofte høres fremsatte i denne Henseende, saa overordentlig lidet grundede. Naar man saaledes bliver ved at mene, at Den, der betaler Næringsskat, fordi han erlægger den, og Den, der betaler Grundskat, fordi han indbetaler den, ere dem, der virkelig yde Skatten, saa kan man jo akkurat med samme Føie sige, at Kjøbmændene, der erlægge Tolden for de Varer, de indføre, ere dem, som yde denne umaadelige Indtægt, hvorefter Statskassen fortrinsviis tager sin Næring; men da det dog vilde være altfor indlysende, at man ved at slutte saaledes begik en Feil, saa troer jeg, at Alle ville indrømme, at de, der i sidste Instants bære Skatten paa Kaffe, Sukker og andre saadanne Artikler, det er ikke de Kjøbmænd, der betale Fortoldningen, men det er dem, der consumere disse Artikler, det være sig Kaffe, Sukker eller hvilkensomhelst anden Artikel, der fordyres af Tolden; det er dem, som væsentligt, for ikke at sige udelukkende, erlægge Betalingen⁹⁾.

Ligeledes er det dog ogsaa sandsynligt, at, naar der paalægges en vis bestemt Næring et vist bestemt Skattebeløb — ikke i dette Øieblik, ikke nogen ny Invention, men en Skat, der hviler aarligen paa denne Næring igjennem et længere Tidsrum — saa har det lidt efter lidt udjævnet sig saaledes, at derved den Artikel, som Næringen beskjæftiger sig med, fordyres¹⁰⁾. Derfor er

det vistnok ogsaa meget lidt ønskeligt at gaae ind paa det andet Ændringsforslag, som jeg ikke endnu specielt har omtalt, nemlig at forandre Forholdet i Skatten¹¹); thi vel er Skatten noget ny, men i ethvert Fald har den dog nu bestaaet i et Par Aar, og det, at den nye Skat skulde gøres endnu større, forekommer der mig derfor for Tiden aldeles ikke at være Anledning til. Sagen vil jo paa et senere Standpunkt komme for, og da blive mere fuldstændigt og udtømmende behandlet, end i dette Øieblik. At sætte en Formue- og Leiligheds-Skat istedet og forøge, hvad der paa denne Maade skal udredes, vil iøvrigt aldrig faae min Stemme.

Det er, troer jeg, beklageligt, at en Lov, der er saa uheldig som den, der væsentlig repeteres i det Lovforslag, der for Øieblikket foreligger, nogensinde er udkommen. Jeg anseer det for et stort Uheld, at der er fremkommet en Lov, der maa betragtes som saa slet som den, hvorefter Nærings- og Hjælpekatten for Øieblikket ydes i Kjøbenhavn. At ville i Landets største By, i en [et] saadan[t] Befolknings[-]Centrum som Kjøbenhavn, indføre Skat efter Formue og Leilighed, troer jeg er overordentlig uheldigt. Det er meget muligt, at jeg i denne Tro staaer temmelig ene, og at man vil beraabe sig paa, at det gaaer saa mange Steder, og ogsaa kunde gaae her; men deels skal jeg meget betvivle, at det gaaer godt paa disse mange Steder, og deels troer jeg, at Forholdet er et ganske andet, hvor Faa ere samlede, der temmelig nøie kjende hinandens Kaar, end i en Hovedstad som Kjøbenhavn, hvor man er aldeles uvidende om det, som skulde tages i Betragtning.

Landstingets 38. Møde, Tirsdag den 7de December 1858.

Dagsorden: Som foregaaende Tale¹).

(Landstingstidende 1858, Sp. 902—06).

ANDRÆ: Iøvrigt er det jo naturligviis ingenlunde behageligt at tage Ordet ved en Sag som denne; man kommer derved til at yttre forskjellige Ting, som for tilfulde at forstaaes maatte fordre en langt videre Udvikling, end det efter Sagens

Beskaffenhed vilde være passende og rigtigt at give ved en Leilighed som den nærværende. Jeg skal derfor ogsaa afholde mig fra fuldstændigt at oplyse de, som det forekommer mig, ikke faa Misforstaaelser, hvortil det, jeg igaar udtalte, synes at have givet Anledning. Der er blot et Par Bemærkninger, som jeg dog endnu engang vil imødegaae.

Naar det saaledes fremsættes som noget aldeles Billigt og Rimeeligt, at alle Borgere bør billig og retfærdig dele Skattebyrden, være sig den Skattebyrde, som Statens Tarv kræver, eller den, som i særlige communale Øiemed er fornøden²), saa er det jo aldeles ubestrideligt, at en Udtalelse som denne maa tiltrædes af Enhver, og det er derfor besynderligt at see en saadan Udtalelse fremstillet, som om det var gammel Uretfærdighed, der derved skulde afhjælpes.

Hvis det var Tilfældet, som saa ofte synes at forudsættes, at der existerer store, talrige Klasser af Samfundet, der nyde godt af Statens Goder og nyde godt af Communens Goder, uden i ringeste Maade — saavidt er man jo endogsaa gaaet i sin Paastand — at bidrage deres Skjærv til, at Goderne fremtræde; ja, da var Samfundsordenen i høieste Grad fordærvelig, da var der jo en Uretfærdighed tilstede, som maatte oprøre Enhver; men hvor ofte man end fremstiller disse Sætninger, er det lige sikkert, at de ere falske. Der ligger mere Fornuft i Samfundsordenen, end man med Bevidsthed lægger deri. Det er vist, at skulde der ikke komme anden Fornuft deri end den, man med Overveielse ved en eller anden bestemt Lovregel søger at tilveiebringe, saa saae det meget daarligt ud; men der er andre Love, hvis directe Medvirken uafsladelig er tilstede, og det er disse Love, der ved deres stadige uafsladelige Virkninger fremkalde Udjævning af de Forhold, hvorom den ærede Landstingsmand selv oplyste³). Det er derfor urigtigt at fremhæve dette og derved bidrage til at vække vildfarende Forestillinger, til imellem de *forskjellige* Samfundsklasser at vække Følelser, der ikke skulle fremkaldes.

Naar man spørger: Hvorledes gaaer det til, at i Samfundet en saadan Deeltagelse finder Sted, uagtet Lovgiveren ikke synes di-

recte at have Opmærksomheden henvendt herpaa ved at fastsætte sine forskjellige Bestemmelser, saa var det naturligt, at jeg henviste til et Par Sætninger, der i saa Henseende have forekommet mig at give meget mærkelige Vink til at forstaae Sammenhængen. Jeg gjorde da opmærksom paa den Grundsætning, at en Skat aldrig bliver staaende dér, hvor den directe væltes hen ved en Lovbestemmelse, men at den lidt efter lidt fordeler sig og ad mange, utallige, for os ofte meget vanskelige Veie at følge kommer hen paa Steder, hvor man ved første Øiekast mindst skulde troe, at den vilde komme⁴). Det er den væsentligste Forklæringsgrund, hvorfor en Ulighed i Virkeligheden ikke finder Sted.

En æret Landstingsmand fremhævede idag, at han ikke havde opstillet den Fordring, at Fattigskatten saaledes skulde i Kjøbenhavn væltes fra Grundeierne overpaa Communens Borgere i Almindelighed, og han meente, at det kunde dog jo ikke siges, at denne Skat hvilede paa disse Borgere, thi, selv om han kunde gaae ind paa den Anskuelse, at en gammel Skat paa en saadan Maade kunde udjævne sig, vilde han dog finde, at det var nødvendigt og rigtigt at fæste Opmærksomheden paa, at Skatten saa skulde være i sit Omfang aldeles uforanderlig, og, at hvis den gennemgik en betydelig Forandring, var Udjævningen ikke mulig⁵). Ja, noget Sandt ligger deri; hvis Forandringen er meget pludselig og meget stor, bliver det vanskeligt for Eierne at tilveiebringe Udjævningen; men foregaaer Forandringen i et langt Tidsløb, da skeer Udjævningen ganske simpelt.

Naar den ærede Landstingsmand anførte et Tal for 1841 med Hensyn til Fattigskattens Størrelse og sammenlignede det med, hvad den nu beløber sig til⁶), saa maa jeg dog oplyse, at de Leier, der dengang betaltes, vare meget mindre end de Leier, der nu betales, og naar han siger: Ja, Leierne ville naturligviis paa ingen Maade tage i Betragtning, at Eierne nu maae udrede en større Fattigskat, saa svarer jeg: Nei! Leierne tage ikke Andet i Betragtning end at faae Leien saa billig som mulig. Men paa den anden Side maa man huske paa, at det er Eierne, der selv fastsætter, hvilke Leiligheder og Priserne for de Leiligheder, de ville

leie ud, og det er det andet store Hjælpemiddel, der i Samfundet er tilstede til at opretholde Retfærdigheden, at der er en almindelig Concurrence⁷).

Var der et Monopol, der gik ud paa, at kun enkelte private Grundeiere kunde leie Værelser ud, og at Alle skulde møde hos dem alene, ja, saa vilde det være en overordentlig mislig Sag; men det staaer jo frit for at kjøbe og bygge Gaarde, frit for til enhver Tid at fastsætte den Leie, som de med Leierne kunne blive enige om. Hvad er det, der bestemmer Huusleien? Det er aabenbart i sidste Instants, hvad det koster at indrette Boliger og Værelser; hvis der altsaa paalægges disses Eiere store Skatter ved Siden af det, der fordres til at indrette Boliger, saa bliver Leien som Følge deraf nødvendigviis høiere, og Leien stiger saaledes af sig selv. Men jeg gjentager, at der forudsættes stedse, at Springet i Skatten ikke bliver for stærkt og ikke altfor pludseligt.

Jeg har ingenlunde meent, og jeg troer ikke ved eet Ord at have antydnet det, at det skulde være rigtigt, at man skulde holde fast, eftersom Forholdene stillede forøgede Krav, paa en vis bestemt Skattebranche⁸). Den ærede Rigsdagsmand vilde udlede af mine Ord, at man, efterhaanden som Communen stillede forøgede Krav, skulde blive ved at holde sig til de bestaaende gamle Skatteobjecter⁹): Nei, jeg finder det naturligt og rimeligt og rigtigt, at der ved en saadan Leilighed maa blive Spørgsmaal, om ikke en ny Skattebasis da kunde være at søge, og om ikke nye Hjælpekilder kunde aabnes, men jeg har kun sagt — og jeg kan i saa Henseende slutte mig ganske til, hvad der af den høitærede Indenrigsminister er bleven udtalt — at de engang bestaaende Skatter skulde man vogte sig for at røre ved, at man skal lade dem blive bestaaende og lade de forøgede Krav finde deres Tilfredsstillelse ved nye Skatter¹⁰). Med Hensyn til denne nye Skat har jeg da tillige udtalt som min personlige Formening, at det vilde være overordentlig sørgeligt, om man tænkte sig den givet som en Formue- og Leilighedsskat¹¹). Det er en Skat, der i sin Natur er en vilkaarlig og urigtig Skat, og som, især anvendt paa en Hovedstad som Kjøbenhavn, vilde blive aldeles utaalelig. Det

var det, at man overhovedet er kommen ind paa Tanken om en saadan Skattefordeling for Kjøbenhavn, som jeg tillod mig at betegne som noget Beklageligt.

Naar den ærede Landsthingsmand, der idag først havde Ordet¹²⁾, opkastede det Spørgsmaal, hvorfor der, hvis en saadan Fordeling af Skatten fandt Sted som den af mig paaberaabte, skulde ventes at vise sig saamegen Modbydelighed mod en Skat i denne Form, og naar han tillige meente, at, selv om det forholdt sig saa, som af mig anført, kunde man jo let raade Bod derpaa ved at forandre Formen og paalægge en ganske ny Skat, da skal jeg for det Første bemærke, at der skal meget store og tvingende Forhold til overhovedet at gaae ind paa at paalægge nye Skatter, og dernæst at, naar man efter min Overbeviisning saa stærkt modsætter sig alle Formue- og Indtægtsskatter — som jeg vel veed har havt mange Forsvarere, der i saa Henseende have henpeget paa Englands Exempel, der i saamange Retninger skal staae som et Mønster — saa er det ikke saameget, fordi man krymper sig ved de directe Byrder, der ved en saadan Skat paalægges, som fordi man finder de med Skattens Udredelse forbundne Foranstaltninger utaaelige; det er dette, som gjør disse Skatter saa forhadte i det borgerlige private Liv, det er hele dette Inquisitionssystem, som Skatten fører med sig, og som har noget saa særdeles Saarende for den personlige Følelse, det er deri, det Utilfredsstillende ligger¹³⁾.

At jeg skulde have lagt en overordentlig og ganske besynderlig Forkjærlighed for directe Skatter for Dagen, troer jeg heller ikke med Grund kan siges. Jeg skal ikke gaae ind paa en vidtløftig Fremstilling af min Opfattelse af Skatteforholdene i det Hele, men blot i Forbigaaende bemærke, at det er saa langt fra, at jeg mener, at der, naar der er Tale om nye Skatter, da fortrinsviis skulde være Tale om directe Skatter som de meest passende, at jeg tvertimod antager, at som Regel — og man kan jo aldrig udtale Andet, end hvad der i de mange Tilfælde finder Sted — vil det være de indirecte Skatter, der altid ville være at foretrække; det vil være dem, der paa den letteste og naturligste

Maade ville kunne paalægges og udredes af Skatyderne, dem, der fordele sig paa den hele skatydende Befolkning ad den rigtigste og naturligste Vei¹⁴).

Landstingets 30. Møde, Mandag den 14de Januar 1867.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Lov om Indkomstskat¹).

(Landstingstidende 1866—67, Sp. 839—50.)

ANDRÆ: Jeg skal være saa villig som Nogen til at yde den høitærede Finantsminister²) al den Anerkjendelse, som han maatte kunne ønske, men jeg beder ham om at undskylde, at jeg ikke kan gjøre det i nærværende Sag. Jeg er ikke istand til at modtage dette Lovforslag med nogen Sympathi, og jeg nærer en ikke ringe Deel af forskjelligartede Betænkeligheder ved det. Jeg skal dog ikke forsøge paa at udtale mig vidtløftigt om det, men skal tvertimod gjøre mig Umage for at sammenfatte, hvad jeg kunde ønske at sige for at gjøre min Stilling til Lovforslaget klar, i saa faa Ord som muligt. Jeg skal derfor strax forsøge paa at gruppere den rige Mængde af Betænkeligheder, som jeg nærer, om et Par Hovedpunkter. Dette kan jeg ogsaa meget let gjøre; man vil vistnok ogsaa meget let kunne indsee, at allerede det første af disse Hovedpunkter for mig maatte være tilstrækkeligt til ikke at nære nogen synderlig Tvivl om, hvorledes jeg maatte stille mig til Sagen.

Det er væsentligt to Ting, som jeg har at fremhæve imod Lovforslaget. Min første Hovedindvending er, at Lovforslaget efter min Overbeviisning er ubetimeligt; det fremkommer til en Tid, hvor der efter min Overbeviisning ikke kan eller bør være Tale om at gjøre et Skridt som det, der her bringes i Forslag. Den anden Hovedindvending, som jeg vil gjøre, er den, at, selv om man maatte ville underkjende Rigtigheden af den første Indvending, saa er dog under alle Omstændigheder den Maade, hvorpaa den formodede Mangel paa Indtægt skal søges dækket, ingenlunde af en saadan Beskaffenhed, at man bør gaae ind der-

paa, eller at man kan slutte sig dertil. Jeg skal nu med ganske faa Ord søge noget nærmere at begrunde enhver af disse Hovedindvendinger, og jeg vender mig da først til den af mig først fremførte, den, ifølge hvilken jeg tillod mig at kalde Lovforslaget ubetimeligt.

Man siger, at vor finansielle Stilling er saa rystet, saa undergraven, at det aabenbart maa paahvile Regjeringen og Lovgivningsmagten at tilveiebringe nye Ressourcer³⁾. Det er jo nu vel ganske vist, at de sørgelige Begivenheder, som ere overgaaede os⁴⁾, have tilføiet os ganske overordentligt store Tab, større Tab, end man endnu ret har faaet Øinene op for. Men det bør dog paa den anden Side erindres, at vor finansielle Stilling, forinden vi kom ind i hine Begivenheders Malstrøm, var overordentlig god.

Det maa dernæst ligeledes erindres, at der hos ikke Faa var en Overbeviisning tilstede om, at det ved den Fordeling af samtlige finansielle Byrder, som fandt Sted, saalænge Monarchiet var samlet, paa ingen Maade var de afstaaede Hertugdømmer, der vare overbebyrdede, og at Forholdet paa ingen Maade kunde opfattes saaledes, at man maatte tænke sig en overordentlig stor Hjælp til de forholdsmæssige Udgifter, der paahvilede det hele Monarchi, ydet netop fra hine Landsdeles Side. Mange have tvertimod paastaaet, at Kongeriget maatte yde sin store, ja, den største Andeel til disse Udgifters Afholdelse. Jeg har saaledes ogsaa i sin Tid været af den Mening, at Kongeriget rigeligt ydede, hvad der tilkom det, ja, ydede Mere, end der kunde siges at tilkomme det⁵⁾, og jeg skal blot, som Exempel derpaa, ganske simpelt nævne Indtægten af et eneste af de Skatteobjecter, som kan fremhæves blandt flere, nemlig af Brændevinsbeskatningen; af denne flød Indtægten fra Kongeriget jo ganske anderledes rigeligt end fra de andre Landsdele.

Men har der nu været nogensomhelst Grund til denne Art af Paastande, saa maa jo efter Adskillelsen fra de andre Landsdele, afseet fra det omhandlede Tab, som vi derved i andre Henseender have lidt, og navnlig fra den uhyre Byrde, Finantserne have havt at bære ved Krigen, vor finansielle Tilstand i og for sig

være bleven gunstigere. Dertil kommer endnu, at vi jo paa ingen mulig Maade have undladt at skaffe forøgede Indtægter tilveie, efterat den omtalte Katastrophe er overgaaet os. Vi betale jo hvert Aar et meget betydeligt Tillæg til den Skattebyrde, vi tidligere bare, idet vi hvert Aar betale over $1\frac{1}{4}$ Million Rigsdaler — mellem 12 og 1300,000 Rd. i extraordinair Skat⁶), et Beløb, der, naar man erindrer det Forhold, hvori det staaer til Landets Indtægter i det Hele, ingenlunde kan siges at være uden den største Betydning.

Jeg siger, at alle disse Omstændigheder dog maatte gjøre det tvivlsomt, om vor Stilling nu skulde være bleven en saadan, at der absolut maatte være Tale om et Skridt af en Natur som det her foreliggende, hvorved vi skulle paatage os en meget betydelig Skat, der vil vedblive for en uoverseelig Tid og med Udsigt til bestandigt at blive mere og mere bebyrdende. Det Mindste, som man derfor fra Skatteydernes Side med Billighed synes at være istand til at fordre, og som jeg ogsaa tidligere har tilladt mig at udtale, at jeg fandt det billigt at fordre⁷), ligesom jeg for mit Vedkommende ikke vil opgive Paastanden om at fordre det, er dette, at det først vises os, hvorledes Balancen er, at det først gjøres muligt klart at see, hvorledes vore Indtægter og Udgifter endelig ville stille sig ligeoverfor hinanden, inden der skrides til denne Afhjælpning af en maaske ganske fictiv Fornødenhed. For at dette kan komme til at ligge klart for, er det aldeles aabenbart, at den Hoveddeel af vore Udgifter, som er den afgjørende med Hensyn til den hele Balances Tilveiebringelse, først maa være bleven endelig normeret. Saalænge der ikke er Tale om, at vi med nogensomhelst Sikkerhed kunne vide, i hvilken Grad Udgifterne til Land- og Søhæren ville bebyrde os⁸), saalænge kan der ikke være Tale om at opgjøre nogen Balance, og saalænge kan der heller ikke være Tale om at skride til Forholdsregler som dem, der her i dette Øieblik ere bragte paa Bane.

Jeg tilføier, at det efter min Overbeviisning vilde være overordentlig farligt, hvis man vilde forrykke den ganske naturlige Vei, paa hvilken jeg synes, at man bør gaae frem, naar denne Sag skal behandles ordentligt. Hvis man vil sige: Vi ville ikke

oppebie hiint Tidspunkt, vi ville, uden iforveien at kjende noget til det endelige Resultat, skaffe Midler tilstede til at kunne tilveiebringe forøgede Indtægter; skulde det saa bagefter vise sig, at disse ikke behøves, ja, saa have vi jo Lov til at undlade at votere den Procent, hvormed Indkomstskatten ellers skulde have været opkrævet —, saa siger jeg, at dette vil være i allerhøieste Grad farligt, thi der er ikke Spørgsmaal om, at en væsentlig Spore til at fremtvinge de Hensyn til vor hele finansielle Stilling, som bør gjøre sig gjældende, naar disse store finansielle Spørgsmaal paa en tilfredsstillende Maade skulde finde deres endelige Afgjørelse, netop ligger i Hensynet til Vanskeligheden ved at skaffe forøgede finansielle Hjælpemidler tilveie. Begynder man først med at bortrydde denne Vanskelighed, saa vil det være os overordentligt mange Gange besværliggjort senere, naar Sagen kommer til at foreligge for os, at holde igjen imod de Fordringer — de uberetigede Fordringer mener jeg naturligviis —, som da ikke ville undlade at fremkomme. Det er naturligviis ikke min Mening, at Noget af det, som med Fornuft bør anvendes, ikke skulde anvendes; men jeg ønsker, at de farlige Illusioner, hvortil Mange altfor let ville være tilbøielige til at hengive sig, og som ville være til Landets Fordærvelse, hvis man hengiver sig til dem, ikke skulde lettes i deres Gjennemførelse derved, at man har skaffet den fulde Pengepung tilveie. Jeg siger derfor, at Lovforslaget ikke blot er ubetimeligt, fordi vi endnu slet ingen Forestilling have om, hvorledes den endelige Balance vil blive, men at det tillige efter min Overbeviisning er i høieste Grad farligt, idet vi derved begynde med først at skaffe Midler tilveie, for saa bagefter at spørge, om vi kunne finde Anvendelse for dem, istedetfor, at vi først skulde see os nødtvungne til at skaffe slige Midler.

Ja, vil man maaskee indvende, dette kunde altsammen være meget rigtigt; men der er maaskee i dette Øieblik en saadan Mangel paa Midler tilstede, at Finantsbestyrelsen maa gribe til en Begjæring som den nærværende; det kan jo kun Lidet nytte, at Du siger: Afvent Sagens naturlige, jævne og rolige Udvikling, naar det maaskee i dette Øieblik kan være aldeles uundgaaeligt

at fordre saadanne forøgede Resser. Dertil svarer jeg: Mine Herrer, det er ikke saa. Finantserne ere rige; hvad der end har ramt os siden Krigens Begyndelse, Et have vi ikke lært at kjende: Mangel paa rede Penge. Den, der kjender Noget til disse Forhold, og som med Opmærksomhed vil gennemgaae f. Ex. det sidste Aars Regnskab, hvorved jeg mener det Regnskab, der sidst er blevet os meddeelt, og som naturligviis kun gaaer til den 31te Marts f. A., altsaa Regnskabet for 1865—1866, han vil, hvis han forstaaer at læse, see, at Finantserne have været saa langt fra at savne Midler, at de tvertimod have været i stor Forlegenhed, og at de ikke have vidst, hvorledes de skulde anvende deres Midler; de have maattet søge til alle Sider for at finde en Anvendelse for dem, og jeg kan derfor vel begribe, at Anvendelsen ikke altid har været den bedste^o).

Jeg gjentager altsaa, at det kunne vi være ganske rolige for, at en saadan øieblikkelig Trang til Penge, der skulde gjøre det til en Nødvendighed for os at gribe til Forholdsregler, som vi ellers nødigt vilde gaae ind paa, ikke er tilstede, og at vi derfor ganske trygt ville kunne afvente det Tidspunkt, hvor vi see Stillingen fuldkommen klart, og først da tage vor endelige Beslutning.

Men, selv om man nu ikke skulde mene, at min første Hovedindvending har den fulde Gyldighed, som den har for mig, og som allerede vilde gjøre det umuligt for mig i nærværende Øieblik at kunne gaae ind paa en hvilkensomhelst Art af Skattelov, der skulde tilveiebringe en meget betydelig Sum, fremfor Alt da, naar det tillige stilles mig i Udsigt, at denne Skat skulde gaae over til at blive en stadig, gennem en uoverskuelig Aarrække faststaaende Skat, saa vil jeg dog fremdeles kunne vende mig til den anden Side af Sagen, hvor jeg da vil sige, at paa den Maade, hvorpaa det nærværende Lovforslag foreslaaer den nye Skat udskreven, vil jeg aldrig kunne ønske en ny Skat udredet.

Jeg veed meget vel, at dette er et meget kildent Spørgsmaal at komme ind paa, thi det, at Skatten tilveiebringes paa den Maade, som her er bragt i Forslag, vil just for Mange, for en overordentlig stor Deel, være det Tillokkende ved Sagen. Lige

siden vi fik et constitutionelt Liv herhjemme¹⁰⁾, har det hos Mange været et af de fromme Ønsker, som hidtil forgjæves ere blevne opsendte, at vi dog ogsaa maatte faae dette Apparat med, som man nu engang syntes hørte med til den sande Frihed. At Indkomstskatteapparatet bliver overført fra det frie England til os, er Noget, som for dem staaer som et saa absolut Gode, at de for at opnaae det ganske vist ville see bort fra mange Ulemper derved.

Jeg har fra første Færd af, da der herhjemme blev Tale om en Indkomstskat, uafbrudt været aldeles bestemt imod den¹¹⁾. Jeg har altid havt en meget stærk Uvillie imod denne Skat, idet det stedse er forekommet mig, at det er en af de besynderligste Doctriner, der igjennem dem [den?] vil gjøre sig gjældende, og som med en Abstraction, der søger sin Lige, seer bort fra alt Andet end blot det Ene, hvorpaa den har fæstet Blikket. Det er, naar der spørges om en Indkomstskat, først fra Doctrinens Side paastaet, at det er et rigtigt Skatteprincip at søge Skatterne lempede efter Skatteevnen, saa at man altsaa skal see at gjøre dem aldeles proportionale med den tilstedeværende Skatteevne. Jeg vil nu strax tilstaae, at det allerede forekommer mig ikke engang at være indisputabelt, om dette er rigtigt. Det er mig ikke klart, om det er det, der i alle Forhold skal efterstræbes. Vilde man nemlig være meget consequent i Forfølgelsen af dette Formaal, saa maatte man aabenbart, naar der var Spørgsmaal om Betalingen for et Brev, fordre en større Betaling for samme af den Rige end af den Fattige.

Jeg vil imidlertid lade dette ligge og indrømme, at det i og for sig kan være et præsentabelt Princip; men saa spørger jeg: Hvorfra kommer det besynderlige Tankespring, som bringer Skatteevnen til uden Videre at forvandle sig til Skatteindtægt? Der kan jo dog ikke være Tale om, at Skatteevnen saaledes kan udmaales proportionalt med Indtægten. Det er jo den aabenbareste Misforstaaelse, at en vis Indtægt for A. skulde være det Samme som en ligesaa stor Indtægt for B. Dette synes dog at maatte være aldeles tydeligt. Der er ogsaa flere ærede Talere, som have dvælet ved dette Punkt¹²⁾, som have forsøgt paa nærmere at oplyse, i

hvilken Grad det er en Illusion, at 800 Rd. skulde betyde det Samme for en ung Rigmand, som ikke har Andet at bruge dem til end til at forskaffe sig sit eget personlige Underhold eller maaskee endog blot sine Fornøielser, og for den fattige Mand med den store Familie, som han skal underholde. Men det kan man derhos være sikker paa, at, vilde man paa nogen Maade forsøge paa at komme bort fra den besynderlige Opfattelse af Skatteevnen som adækvat Udtryk for Indtægten og nærmere at specificere, hvorledes Indtægten er sammensat, og derigjennem forsøge paa at udmaale, hvorledes Fornødenhederne stille sig for dem, som skulle afholde Udgifterne af denne Indtægt, saa vilde man komme ind i et Virvar, som vilde været aldeles uopløseligt, og der vilde derhos fremstaae en Mængde andre Ulemper, der vilde være endnu værre end de, man iforveien maa taale som Følge af Skatten.

I England, hvor denne Skat først er bleven indført¹³), men hvor man — det maa jeg dog skynde mig med at tilføie — forlængst er hjerteligt kjed af den, har man indset, at der er Ulemper forbundne med denne Skat, som maae taales, hvis man vil have Skatten, og at ethvert Forsøg paa at rokke ved disse Ulemper og forbedre Skatten vil have ganske andre og endnu langt mere overveiende Ulemper i Følge med sig. Jeg kan derfor heller slet ikke indrømme, at man har Ret, naar man, som det meget ofte høres, paastaaer, at Principet i Skatten er rigtigt, og at det blot er Udførelsen, som er det Mangelfulde. Nei, ganske vist er Principet for den heller ikke rigtigt; men det skal indrømmes, at, selv om Principet var tusind Gange rigtigt, saa er Udførelsen af det saa forfærdelig, at Principets Rigtighed ikke kunde nytte det Allermindste, thi der er vist ingen anden Skat, der i sin Udførelse i den Grad kan siges at forstørre de Ulemper, der overhovedet ere forbundne med at betale Skat, som netop denne. Det er aldrig behageligt at yde Skat, idetmindste er det da kun behageligt for Faa. Man pleier ved andre Skatter at lade det være afgjort dermed, at man betaler sine Penge, og det ansees allerede for at være Nok præsteret, naar man skal betale 100 Rd. i Skat,

at man saa betaler dem; dermed er det hele Forhold afgjort og klaret.

Men ganske anderledes forholder det sig med Indkomstskatten. For at jeg ved den skal komme til at betale 100 Rd., skal min hele Stilling underkastes en inqvisorisk Undersøgelse af den allerubehageligste Art¹⁴). Ja, der gives jo dem, som have forskjellige Følelser i saadanne Forhold. Der gives ogsaa dem, for hvis Vedkommende det ligger saa liqid for, hvad de have i Indtægt, at det saa at sige er publikt iforveien. For dem, der f. Ex. nyde deres Indtægter alene gennem Gage eller Pension — de Herrer ville see, at jeg ikke gjør nogen personlig Argumentation gjældende, da jeg selv staaer ganske intact ved den — er der ikke saa store Ulemper forbundne dermed, thi de kunne henvise til de trykte Pensionslister eller endogsaa til de aarlige Budgetter, hvor der vil indeholdes tilstrækkelige Oplysninger om slige Indtægter. Men hvormange Andre er der ikke, for hvem hele dette Forhold er af den allerpiinligste og afskyeligste Beskaffenhed, og hvor kan man troe Andet, end at Mange, der i Indkomstskat skulle betale 100 Rd., gjerne vilde betale 100 Rd. til og endnu engang 100 Rd. for at blive frie for hele denne Undersøgelse?

Hertil kommer, at denne Skat er saa demoraliserende, som nogen Skat kan være. Man forbinder stedse med denne Skat Selvangivelse, skjøndt man veed, at det er næsten umuligt at opnaae rigtige Selvangivelser¹⁵). Jeg skal imidlertid ikke udførligt dvæle ved, hvad det vil sige, at man paa denne Maade frister Skatteyderne ind paa directe at bestemme deres egen Skats Størrelse, eller hvilken Fare det medfører for hele Samfundet, naar man gjør det til den idelige og daglige Gjerning at omgaaes paa denne Maade, som det ved denne Skat skeer[,] med slige Oplysninger.

Hertil kommer endnu et ganske andet Synspunkt. Er der nogen Skat, som er lidet skikket til at kunne være modererende med Hensyn til Udgifternes Ansættelse, idet man i Skatten selv finder en Grændse, som det vil være vanskeligt at komme ud over, hvorfor man, naar denne Grændse er naaet, staaer lige-

overfor den Opgave at finde nye Skatter eller nye Udveie og er der derfor nogen Skat, som er slet skikket til i saa Henseende at udgjøre en Deel af vore aarlige Budgetter, saa er det Indkomstskatten. Der gives intet saa elastisk og saa let anvendeligt Middel, intet Sugeværk, hvorved man paa en saa nem Maade kan faae udpiint Pengene, som just en Skat som denne, hvor det hele Maskineri, som man i Førstningen nok vil sørge for at gjøre saa lidt bebyrdende som muligt, dog, naar det først engang er bragt til Anvendelse og, om jeg saa maa sige, indslidt, lader sig bruge til det Utrolige¹⁶). Jeg vil derfor sige, at man ogsaa bør tage denne Charakter ved Skatten i meget nøie Betragtning, naar der er Tale om at gjøre den til en blivende, aarligt tilbagevendende Skat, til den Skat, som skal udfylde alle Hullerne i vore fremtidige Budgetter. Jeg troer ikke, at det vil være et rigtigt Skridt fra deres Side, der ønske en oeconomisk Finantsbestyrelse og en oeconomisk Behandling af Statens Midler, at stræbe hen til for Fremtiden at faae en Skat som denne.

Med Hensyn til Enkelthederne i Lovforslaget skal jeg Intet sige. Der kunde være rig Anledning til at gjøre Bemærkninger ved dem, men for mig er det noget meget underordnet, om den ene Enkelthed i det er saadan eller anderledes, thi for mig er selve Lovforslaget i og for sig under alle Forhold ikke modtageligt. En Bemærkning kan jeg dog ikke tilbageholde, og den fremkaldes ved det første Blik, man kaster paa Forslaget. Jeg sigter herved til Bestemmelsen i Forslagets § 1¹⁷), som jeg endnu ikke har hørt nogen af de andre ærede Talere henlede Opmærksomheden paa, og som dog ikke forekommer mig at skulle gaae saa ganske uomtalt hen, nemlig den, at det er ved den aarlige Finantslov, at den Procent, hvormed Skatten skal opkræves, vil være at fastsætte.

Er der noget Princip, som man har kunnet gjøre sig Haab om nu var blevet fastslaaet ved en lang Aarrækkes Hævd, skulde det være det, at Finantsloven ikke bør være nogen Skattelov, at Afgjørelsen af Spørgsmaalet om alle de forskjellige Skatter, hvoraf Indtægterne skulde fremkomme, skal træffes udenfor Finants-

loven og uafhængigt af denne, og at Finantsloven skal indskrænke sig til i Henhold til Skattelovene at give de fornødne Overslag¹⁸). Der blev, strax efterat Grundloven af 5te Juni 1849 var given, gjort et Forsøg paa at udviske denne Forskjel; de Herrer, som have deeltaget i de lovgivende Forsamlingers Arbejde fra den Tid, ville imidlertid vide, at det itide lykkedes at standse dette Forsøg¹⁹), og at det senere lidt efter lidt blev mere og mere anerkjendt, at selve Grundloven værnede imod, at Skattelovene henlagdes til Finantsloven.

Hvad er det, som man vil opnaae, hvis man frembringer en saadan Beskatning directe gennem Finantsloven? Det er hverken mere eller mindre end det, at Landstinget i denne Retning aldeles taber sin Indflydelse. Landstingets Indflydelse paa Finantsloven kan, saaledes som Forholdene ere ordnede — og det maa vel erindres, at de nu ere ordnede i væsentlig Overensstemmelse med Grundloven af 1849, der for dette Forholds Vedkommende er bleven vedtagen heelt igjennem uforandret eller i det Mindste dog saa uforandret, at det enkelte Punkt, hvori den er ændret, ikke vil kunne komme til at yttre den allerringeste Indflydelse paa hele Forholdet²⁰) — og efter den hele forfatningsmæssige Stilling ikke blive den samme som Folkethingets²¹); og under Conflicter og navnlig da saadanne, som sætte Lidenskaberne i stærk Bevægelse, vil Landstingets Stilling ligeoverfor Finantsloven, jeg vil ikke sige blive betydningsløs, men dog synke ned til at have en forholdsviis ringe Betydning. For alle dem, der nu troe, at det har sin store Betydning, og at Forfatningen har villet, at de to Afdelinger af den lovgivende Magt skulle være lige deelagtige i Skattelovenes Fastsættelse, maa det derfor synes at indeholde en overordentlig stor Fare, naar man her vil aabne Adgangen til, at den Sikkerhed, der skulde ligge deri, borttages.

Jeg maa tilstaae, at jeg ikke har erfaret Noget om, hvorledes Lovforslagets § 1 egentlig bliver motiveret fra Regjeringens Side. Jeg formoder, at Regjeringen kun har seet paa Sagens reent praktiske Betydning og har meent, hvad der ogsaa er ganske utvivl-

somt, at man vil faae den praktisk(e,) letteste Bestemmelse ved saaledes umiddelbart at knytte Procentens Fastsættelse til den sig aarligt gjentagende Behandling af Finantsloven, medens den derimod ikke har bemærket, hvad jeg her, som jeg troer med Rette, har tilladt mig at fremhæve, at der tillige ligger noget ganske Andet deri, nemlig en Tilsidesættelse af Landstingets berettigede Indflydelse, som jeg dog haaber, at det, naar man engang er bleven gjort opmærksom derpaa, vil være umuligt at faae gennemført²²).

Alle Enkeltheder skal jeg iøvrigt opsætte at udtale mig om til en paafølgende Behandling, forsaavidt jeg dér maatte finde nogen Anledning dertil. Jeg troer, at min Stilling til Sagen i og for sig er klar nok, efter hvad jeg her har tilladt mig at udtale.

Landstingets 32. Møde, Onsdag den 16de Januar 1867.

Dagsorden: S o m f o r e g a a e n d e T a l e.

(Landstingstidende 1866—67, Sp. 984—89 og 992)¹).

ANDRÆ: Hvad Indkomstskatten i og for sig angaaer, skal jeg naturligviis nu ligesaalidt som tidligere gaae ind paa nogensomhelst Enkelthed. Der var et Punkt, med Hensyn til hvilket den ærede Finantsminister var meget villig til at indrømme mig, at jeg havde havt Ret i den Opfattelse af samme, som jeg udtalte, nemlig det, der angik Begyndelsen af Lovforslaget, dets § 1²). Den ærede Minister har med Hensyn til dette Punkt yttret sig saaledes³), at jeg tør antage, at Lovforslaget under alle Omstændigheder, hvis det, hvad jeg befrygter, gaaer videre⁴), vil faae den paa dette Punkt høist fornødne Rettelse.

Jeg skal tillade mig i Forbigaaende at bemærke, at det er et underligt Tilfælde, der altid rammer os med Hensyn til Forstaaelsen af denne Side af vor Forfatning. Man skulde i Almindelighed troe, at Regjeringen langt snarere vilde være opmærksom paa en saadan forfatningsmæssig Bestemmelser Opretholdelse end Repræsentationen. Den ærede Finantsminister har dennegang

tilstaaet, at han slet ikke var bleven opmærksom derpaa; hvis han var bleven opmærksom derpaa, vilde han, efter hans Udtalelse igaar, dog paa ingen Maade have indsat den foreslaaede Bestemmelse i Lovudkastet⁵).

Ja, det gik omtrent paa samme Maade, da tidligere en lignende Sag laa for; da var det ligeledes Finantsbestyrelsen, som i et Finantslovforslag, forelagt Rigsdagen, vilde have taget Bestemmelse om flere Skatters Forøgelse og Forandring; det var Folkethinget — og det er meget heldigt, at det dengang var Folkethinget, thi det viser, i hvilken Grad dette Spørgsmaal betragtedes som uafhængigt af Modsætningen imellem Folkething og Landsthing —, som igjennem sit Finantsudvalg paa det Bestemteste satte sig til Modværge, og som svarede den daværende Finantsminister⁶), dels med at fordre nye Skatteletes Forelæggelse, dels med at stryge de forøgede Skattebeløb, der vare bragte i Forslag; saavidt jeg mindes, var det navnlig paa Veiskatten, at man dengang vilde foretage en Forøgelse af 50 Procent⁷). Det vil saaledes sees, at det dengang var Repræsentationen selv, og at det navnlig var Folkethinget, som igjennem sit Finantsudvalg tog Initiativet til at hævde den heromhandlede forfatningsmæssige Bestemmelser Opretholdelse.

I de Ytringer, som forøvrigt ere fremkomne til Forsvar for den her foreslaaede Skatteform, er der jo vistnok Meget, som jeg kunde føle mig i høi Grad opfordret til at modsige; der er mangan Opfattelse af, hvad der egentlig kan være Gjenstand for Beskatning, som jeg troer i flere Henseender kunde taale en Berigtigelse. Jeg skal dog blot ganske i Forbigaaende nævne et Par.

Det er jo sikkert nok, at der paa denne Jord er megen Ufuldkommenhed og kan være mange Ulemper, som man kunde ønske at afhjælpe, men det er dog dermed paa ingen Maade givet, at det skulde være en Beskatningslovs Formaal at afhjælpe saadanne Ulemper. Den høitærede Finantsminister henstillede saaledes⁸), om der ikke ved Hartkornsskatten kunde gjøre sig noget ligesaa Ubilligt og Urimeligt gjældende som f. Ex. ved den her foreslaaede Skat, om det ikke var ligesaa ubilligt og urimeligt,

naar en Hartkornsbesidder skulde betale efter sit Hartkorn saa og saa Meget, og en anden Hartkornsbesidder skulde betale det Samme, medens den ene dog eiede sin Eiendom uden en eneste Skillings Gjæld og levede i Overflødighed, og den anden derimod var forarmet og nedtrykt af Prioriteter og, Gud veed hvad, havde den største Vanskelighed ved at udrede Skatten.

Dette er fuldstændigt rigtigt; jeg giver den høitærede Finantsminister fuldstændig Ret i, at vi kunne have den dybeste Deeltagelse for denne arme og nedtrykte Hartkornsbesidder, som kan være i en ganske anden Forlegenhed ved Udredelsen af sin Skat end Rigmanden, der er hans Nabo; men det vedkommer ikke i fjerneste Grad Beskatningen eller dens Retfærdighed; det er ikke et Spørgsmaal, der i fjerneste Maade vedrører den (*Madvig*: Jo, ved nye Skatter.) Jeg talte nu om Hartkornsskatten. Hartkornsskatten er ikke Andet end en Prioritet^a), og der er derfor ikke Tale om, at der skulde være den ringeste Uretfærdighed i, at den trængende Hartkornsbesidder maa betale den samme Skat som den rige (*Madvig*: Men nye Hartkornsskatter!). Nye Hartkornsskatter skal man ikke indføre; det er en ligefrem Sag, en Selvfølge; nye Skatter — det er just det, jeg taler for — skal man overhovedet meget nødtigt indføre. De gamle Skatter, — og det er den Hovedsandhed, der ligger paa Bunden af alle Skatte-theorier, — gaae lidt efter lidt over til at blive gode Skatter¹⁰) — enkelte Undtagelser gives der vel¹¹), men det er dog Hovedreglen —, men nye Skatter ere altid slemme, fatale, ufornuftige og byrdefulde Skatter.

Derfor er det ogsaa urimeligt, naar man taler om den indirecte Beskatning, at komme med disse Henviisninger til, at den fattige Mand, som kjøber saa og saa Meget til sin Familie, betaler ligesaa Meget, ja maaskee Mere af de Pund Sukker og Caffé, som han kjøber, som den Rige; ogsaa det bliver naturligviis fuldstændigt ligegyldigt, naar Forholdet har faaet Lov til at udjævne sig¹²). Det er en Illusion, naar man troer, at de Fattige[?] ville staae sig ved, at en forandret Fordeling af Skatterne finder Sted. Ja, naturligvis vil han i Øieblikket staae sig derved; der er ikke Tvivl om,

at, hvis vi pludseligt gaae hen og tage al Beskatning bort fra nogle Fornødenheder, hvoraf den Fattige gjør Brug, saa vil han staae sig derved. Men jeg taler om de gamle bestaaende Skatter i Landet; hvor de have staaet uforandrede, der har Forholdet udjævnet sig for lang Tid siden, og Concurrencen, Spørgsmaalet om, hvad en Arbeiders Tid og Kraft er værd, har for lang Tid siden bragt den fornødne Ligelighed tilveie. Kan en Arbeider subsistere godt for noget Mindre om Dagen, vil der snart komme Arbeidere og tilbyde deres Arbeide for det mindre Beløb¹³). Kan Arbeideren derimod ikke paa nogen Maade subsistere, uden at han endnu maa have en Mark til om Dagen, saa vil han faae den; der er ingen Tvivl om, at han vil faae den i Tidernes Løb. Der er uendelig store Illusioner, som skjule sig under alle disse Paastande.

Et Argument, der er anført med Hensyn til Indkomstskatten, maa jeg dog endnu bestemt modsige. Den ærede Finantsminister hentydede til de Erfaringer, som man havde gjort om denne Skat, hvor man allerede var bleven fortrolig med den¹⁴). Han meente, at der var meget ved den, der stod som Trudsler, men som ikke var saa slemt, naar man kom i nærmere Berøring dermed. Han trak derved en Vexel paa os Kjøbenhavnere. Jeg hører til dem, der have havt den Ære i flere Aar at gjøre personligt Bekjendtskab med denne Skat, men min Dom om den stammer fra gammel Tid af¹⁵). Jeg kan sige, at jeg ikke i min Kreds kjender Nogen, der er bleven forsonet med Skatten, naar han ikke iforveien havde antaget, at det var et af de Goder, som vi nødvendigviis skulde have. Jeg troer overhovedet ikke, at Nogen ved nærmere Bekjendtskab med Skatten har følt sig forsonet med den. Jeg selv vilde være overmaade forlegen, hvis jeg maatte erkjende, at de af mig i en Række af Aar i saa Henseende nærede Anskuelser nu havde viist sig at være ubillige og urigtige, naar jeg overveier den overordentlige Behagelighed, som denne havde medført for mig, men denne Uleilighed er jeg fuldkomment sparet for; jeg har ikke, derom kan jeg forsikkre den høit-

ærede Finantsminister, havt nogensomhelst Grund til at modificere min Dom.

Jeg hører til dem, der altid have havt den største Afsky for al Indblanding i deres private Forhold, der ikke komme Andre ved¹⁶). Selv om jeg ernærer mig paa den redeligste Maade af Verden, vil jeg dog ikke gaae hen og give Andre Oplysninger, som jeg paa ingen Maade synes, at de kunne være berettigede til at fordre. Jeg har derfor ganske overladt det til mine Medborgere — Skattecommissairerne, eller hvem det iøvrigt kan være — at fastsætte min Indkomstskat. Jeg føler mig saa uberørt i den Henseende, som jeg kan være, men jeg kan godt forestille mig, hvor ubehageligt det maa være for Andre at blive behandlede paa denne Maade; thi det er overordentligt vanskeligt, for ikke at sige uoverstigeligt vanskeligt, at komme til nogensomhelst rigtig Vurdering af en Mands Indtægter, naar han ikke vil bruge Selvangivelse, og det er paa den anden Side, maa jeg tilstaae, et Gode, som jeg ikke for Meget vilde give Slip paa, at man kan undlade Selvangivelse. Naar jeg til Exempel seer paa Skatteansættelserne for mit eget Vedkommende, saa var jeg oprindeligt sat til en moderat og rimelig Skat, men det har Aar for Aar viist sig, hvor vanskeligt det har været for Ligningscommissionen at skjønne om mine Indtægter, thi, uagtet min Handel, min Næring og mit Agerbrug bestandig have befundet sig i den samme Tilstand, og uagtet jeg bestandig har havt de samme Indtægter af dem, saa ere dog mine Indtægter uafbrudt blevne forøgede ved Skatteansættelserne, ganske jevnt det ene Aar efter det andet, og jeg er nu kommen op i en Classe af Rigmænd, i hvilken jeg føler mig i høieste Grad generet. Min Beskedenhed bliver virkelig paa det Allerømfindtigste saaret, idet jeg nu staaer imellem lutter Rigmænd, som vistnok ogsaa paa deres Side ere meget generede ved at komme til at staae lige med mig.

Nei, Indkomstskatten er en Skattemaade, som man vel skal vogte sig for at gjøre Brug af, naar man ikke har Kniven paa Struben. Det er jo dog kun det, som jeg til Syvende og Sidst

har villet gjøre gjældende, ikke at man paa nogen Maade skulde nægte forøgede Skatter¹⁷⁾, ikke engang at man paa nogen Maade skulde nægte denne Skat, naar det først var beviist os, at den var nødvendig, og det er endeligt til Slutning det Eneste, som jeg vil bede fastholdt, og som jeg vil have udtalt gjentagende og gjentagende, for at have opfyldt min Pligt, at der ikke er nogen Grund til nu i dette Øieblik at indføre denne Skat. Det er Ubetimelighedshensynet, som jeg gjentagende og gjentagende maa gjøre gjældende, Ubetimelighedshensynet, idet der endnu ikke er tilveiebragt den Opgjørelse af vor hele Status, som jeg saa ofte har talt om, og hvorpaa det beroer, hvorledes Balance skal skaffes tilstede¹⁸⁾. —

Den ærede Finantsminister talte i Forbigaaende om, at det undertiden blev til Floskler med Henviisningerne til Besparelser¹⁹⁾. Deri er jeg ganske enig med den ærede Finantsminister; jeg kan fuldkomment tiltræde denne Yttring; det er ofte lutter Floskler; man hører ofte Hentydninger til energiske Besparelser, men det bliver ikke til Noget dermed. Alt bliver uforandret den ene Gang efter den anden, og, hver Gang Løfterne skulle indfries, er der Hindringer i Veien derfor. Man kan ganske sikkert ikke gjøre Besparelser i Hundreder af Rigsdaler, hist og her, som kunne give nogetsomhelst klækkeligt Udbytte for Staten; det er en reen Illusion at ville søge Besparelserne paa de fleste af de Conti, som sædvanligt ere Gjenstand for denne omhyggelige, i det mindste Details gaaende Undersøgelser²⁰⁾. Nei, det er ganske rigtigt netop dér, hvor vi ikke vide, hvorledes vi staae, det er netop paa det Punkt, hvorom vi mangle Oplysninger, nemlig om Forsvarsvæsenet, det er netop dér, at det store Besparelsspørgsmaal fremkommer²¹⁾. Ikke saaledes, at jeg noget Øieblik skulde mene, at vi skulde afvæbne. Nei, vort Land har en Pligt at opfylde, som det i denne som i enhver Retning skal opfylde og opfylde med Hæder²²⁾; men det være mig tilladt at troe, at man selv paa dette Gebeet kan gjøre meer eller mindre fornuftige Udgifter; det er muligt, at der kan gjøres Udgifter, som vel overveiede maatte ønskes ikke vare gjorte²³⁾.

(Sp. 992.)

Idet jeg nu skal slutte, vil jeg blot tilføie, at det ikke blot er det fuldkomment Uforholdne i dette Øieblik at tage den foreslaaede Beslutning, som jeg har ønsket at fremhæve, men det er tillige det overordentlig Farlige, der er ved at tage den. Jeg maa paany fremhæve, at det ikke er den rette Maade at tilveiebringe en oeconomisk Ordning af sine Forhold paa, at man begynder med at skaffe Penge tilstede og saa bagefter spørger, om man har Brug for dem, men at det aabenbart er den ene rigtige Vei og den, som alene kan føre til et gunstigt Resultat, at man først alvorligt overveier, om Pengene skulle bruges, og dernæst spørger, hvorledes de kunne skaffes tilveie, forudsat at man har tilstrækkelige Ressourcer til at slaae sig igjennem med, indtil denne Overveielse kan finde Sted, og indtil den kan gjøres paa den rette og fornuf-tige Maade; men saadanne Ressourcer ere i rigeligt Maal tilstede for den høitærede Finantminister. Der er derfor ikke den mindste Betænkelighed ved en Udsættelse af Spørgsmaalet om en Indkomstskat, men derimod en meget stor Fare ved nu at tage Beslutning om en Indkomstskats Indførelse. Hvis en saadan Beslutning tages, tør jeg, uden at være en stor Spaamand, paastaae, at Besparelserne nok skulle lade vente paa sig²⁴).

Landstingets 56. Møde, Torsdag den 28de Januar 1869.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret 1869—70.

(Landstingstidende 1868—69, Spalte 1287—88.)

ANDRÆ: Hvis man dernæst¹) seer hen til Indtægterne, saa vil jeg kun fremhæve Eet, og det er, at man fremfor Alting maa vogte sig for at røre ved den Indtægtskilde, som er den eneste, der bringer os sand Hjælp i vor Nød, nemlig Tolden. Den bør man vogte sig for at røre ved, og man lade sig ikke forlede til at troe, at denne Indtægt hviler tungere paa nogen Classe af Samfundet end andre Indtægter, som man un-

dertiden hører, at man vil sætte istedetfor; det er en fuldstændig falsk Opfattelse²).

Der gives saaledes — de Herrer ville vide, at det altid har været min Mening³) — ingen mere uforstandig Maade at tilveiebringe en Dækning af Underbalancen paa end ved en Indkomstskat. Hertil skal jeg dog ikke komme tilbage. Derimod skal jeg kortelig berøre det, som man bestandig hører udtale, naar man sammenligner den nævnte Skat med Tolden, at Tolden dog er en skrækkelig Beskatningsmaade, og at den hviler saa stærkt paa de lavere stillede Samfundscasser, at Alle bør være enige om, at man maa søge at tilveiebringe en Lettelse i den. Det skal være ubilligt, at den rigeste Mand, der køber sit Pund Sukker, ikke giver en Smule mere derfor, ikke ved Købet af dette Pund Sukker giver en Smule mere til Statens Indtægter end den fattigste Haandværker, naar han køber sit. Der er ved første Øiekast Noget, der synes sandt, heri, og dog beroer det paa en complet Misforstaaelse.

Nei, Sagen er den, at det er det Væsentligste at vogte sig for Forandringer i de bestaaende Toldanordninger. Staae de fast, saa ændre efterhaanden alle Livsforhold i Landet sig derefter, og Arbeidslønnen, den Løn, som vi give vore Tyender, og den Arbeidsløn, som vi betale i hvilkensomhelst anden Retning, vil ordne sig og blive bestemt i Henhold til, hvad de forskjellige Livsfornødenheder under Tryk af Tolden koste. Hvis man ved et Tankeexperiment for et Øieblik kunde forandre Stillingen saaledes, at alle Livsfornødenheder, som Brød, Caffé, Sukker, Øl osv., sank ned til $\frac{1}{10}$ af, hvad de nu koste, saa vilde Følgen meget hurtig — naturligviis vilde der dog gaae nogen Tid — blive den, at Arbeidsløn, Tyendeløn osv. vilde synke i et tilsvarende Forhold, og den nævnte Classe af Befolkningen vilde altsaa staae sig accurat som nu, og ikke en Smule bedre.

VI

MØNT OG MAAL
KREDIT
FORSIKRING

Rigsraadets 64. Møde, Tirsdag den 27de Maj 1856.

Dagsorden: 2den Beh. af Udkast til Lov om Udmøntning af 16-Skillinger i Sølv og Een- og Halvskillinger i Bronze¹).

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 3280—87).

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Det vil sees, at det ærede Udvalg ikke ved den fornyede Overveielse af nærværende Lovudkast er fraveget sin tidligere Opfattelse af Sagen²), og paa den anden Side har Finantsministeriet ligesaalidt kunnet fravige sin Opfattelse og maa endnu bestandig fastholde, hvad der i sin Tid blev udviklet som vægtige Motiver for, at Lovudkastet af det høitærede Raad skulde tiltrædes i *uforandret* Form³). Jeg troer dog imidlertid, at man vil indrømme, at Sagen nu stiller sig noget gunstigere for Regjeringen, end den ved forrige Behandling syntes at ville stille sig. Det vil nemlig sees af Udvalgets Betænkning, at, saavidt jeg skjønner, er det ikke længere de samme Motiver, som fastholdes fra Udvalgets Side til en Forandring af Loven; det vil tvertimod sees, at Udvalget nu søger sin Støtte i andre Grunde.

Ved Sagens forrige Behandling kom Udvalget til den Anskuelse, at der var en stor Fare for, at Finantsbestyrelsen kunde blive fristet ind paa den Vei at søge en finantsiel Ressource i et Misbrug af den foreslaaede Udmøntning til en lettere Møntfod, og at dette skulde kunne frembringe en stor Forvirring i Landets Pengevæsen, idet man bragte dette i Forbindelse med Forestillingen om, at denne slettere Mønt skulde kunne fordrive den bedre Mønt⁴). Denne Opfattelse modsagde Finantsministeren⁵), og jeg troer, at det tør betragtes som en Grund til, at Udvalget nu ikke længere kommer tilbage til *denne* Side af Sagen, men indrømmer⁶), at der ikke er nogen Fare for, at der vil skee

nogetsomhelst Misbrug af den Art, da den Fordeel, der derved vil kunne opnaaes i finantsiel Henseende, vil være for aldeles Intet at regne, og da ovenikjøbet denne Fordeel, efter de nuværende Forhold, aldeles ikke kan benyttes af Regjeringen, ligesom der ogsaa paa den anden Side slet ikke kan være Tale om ved Skillemønten at recurrere til den gamle Sætning om slettere Mønts Evne til at fordrive bedre Mønt⁷⁾, idet en saadan Conclusion er en ikke ganske rigtig Anvendelse af en i og for sig meget bekjendt og naturligviis sand Sætning, naar den, vel at mærke, bliver *anvendt* rigtigt, den nemlig: at man skal vogte sig for at sætte slettere Mønt i Circulation ved Siden af bedre.

Nu er det derimod, saavidt jeg skjønner, ganske andre Grunde, som paaberaabes for at støtte Betænelighederne ved Lovens Vedtagelse. Der henvises saaledes til den Fare, som der skulde kunne være for, at Indvaanerne i de Dele af Monarchiet, der grændse op til Nabostaten Hamborg, kunne forulempes i den daglige Omsætning, der for en Deel af disse maa finde Sted med denne Nabostat, ved det Tab, som skulde kunne foranlediges, naar en saadan Mønt som den i Lovudkastet foreslaaede efter en lettere Møntfod kom til at circulere i Grændsedictricterne⁸⁾. Dette er den ene Grund.

Den anden Grund, som jeg har været istand til at udfinde af Betænkningen⁹⁾, er den, at den Modvillie, som forudsættes at være tilstede hos Befolkningen i Hertugdømmet Holsteen imod Indførelsen af Rigsmønt som Landets almindelige Mønt, skulde søge Styrke ved en saadan Forholdsregel som denne, og at det paa Grund heraf skulde blive saameget vanskeligere for Regjeringen at udføre, hvad den jo aabent har vedkjendt sig at betragte som sin Pligt, nemlig at gennemføre Møntenheden i Monarchiet¹⁰⁾.

Hertil føies endnu en tredie Grund¹¹⁾, nemlig den, at man vilde foregribe Behandlingen af den i Udsigt stillede almindelige Møntlov, der, som jeg her har havt den Ære at gjøre det høie Raad bekjendt med¹²⁾, i en paafølgende Session vil blive Rigsraadet forelagt.

Indtil jeg bliver overbeviist om, at jeg har feilet, kan jeg paa ingen Maade indrømme, at der i disse Grunde, hvorpaa Udvalget nu støtter sin Betænkning, skulde for det høitærede Raad være nogen tilstrækkelig Anledning til imod Regjeringens bestemte Opfattelse af Sagen at nægte Lovens Vedtagelse i den Form, hvori Regjeringen anseer den for ene at kunne finde Anvendelse paa en hensigtsmæssig Maade. Men jeg maa beklage, at det vil være overordentlig vanskeligt i en Sag af denne Natur at kunne fremkalde en virkelig Overbeviisning om det fuldkommen Berettigede i Regjeringens Fastholden af Sagen i denne Form og det lidet Farlige og Betænkelige, der kan indvendes imod den; thi, uagtet virkelig Møntforholdene i og for sig ikke ere vanskelige at gennemskue, saa er det dog, om jeg saa maa sige, blevet en Mode, at man ikke i Almindelighed beskjæftiger sig med dem. Hvormeget man ogsaa kommer i Berørelse daglig med Møntforholdene, saa stiller man sig det dog ikke som nogen Opgave at ville nærmere reflectere over disse Forhold, og derfor er en stor Deel af de Mænd, som ellers i tilsvarende Lovgivningsforhold kunne have den største Indsigt, sædvanlig mere eller mindre ubekjendte med denne Deel af Lovgivningen og med de simple Grundsætninger, hvorpaa den maa bygges¹³). Jeg kan dog imidlertid ikke undlade ganske kort at fremhæve, hvad jeg troer her er den egentlige Hovedsag og det, som jeg anseer for uimodsigelig rigtigt, og jeg skal derfor tillade mig med et Par Ord at antyde, hvorpaa den Hovedopfattelse af Sagen, som jeg holder mig til, støtter sig.

Et Lands Møntvæsen grunder sig paa dets *Hovedmønt*, hvorved man forstaaer den Mønt, som uvægerligen skal modtages i Betaling i hvilket som helst Summer, og det er denne Mønts Godhed, som bestemmer Møntcrediten. Alle Hovedmønter skulle som Følge heraf være fuldvægtige og fuldgode, og der maa i den Henseende ikke gjøres nogetsomhelst Afslag; ethvert Forsøg paa med Hensyn til Hovedmønten at alterere Forholdet vil straffe sig paa en følelig Maade. Ligeoverfor Udlandet er det Hovedmønten, der benyttes som Betalingsmiddel og bestemmer Cours-

forholdene, men hvorved Møntens *virkelige* og ikke dens *legale* Værdi kommer i Betragtning.

Det er imidlertid ikke nok, at der haves en Hovedmønt, men den daglige Omsætning fordrer med Nødvendighed Tilstedeværelsen af en *Delingsmønt*, en Mønt, der aldeles ikke er indført for eller bestemt til at skulle regnes som et almindeligt Betalingsmiddel, men kun er bleven til for at udjævne Betalingen af de mindre Brøkdeler, som fremkomme ved de større Summers Erlæggelse. Denne Mønt, som, hvad enten man nu vil betegne den under Eet som en Mellemmønt eller som en simpel Skillemønt af større og mindre Værdi, skal i et velordnet Møntsystem aldrig være tilstede i en større Mængde end den, der ligefrem udfordres til det Øiemed, som den skal opfylde, nemlig en Udjævning af Betalingen imellem Mand og Mand, og, naar man holder paa, at der ikke tilveiebringes en større Mængde af denne Mønt, end Øiemedet fordrer, saa vil der aldrig være nogen Overflødighed af den; den vil ikke sammenhobe sig, og der vil ikke være nogen- somhelst Fristelse til at bruge den som *almindeligt* Betalingsmiddel.

Den uvægerlige Modtagelse af Mønten til den Værdi, den angiver sig for at have, grunder sig paa dens Stempel, paa Præget, idet Regjeringen er forpligtet til at modtage ethvert Møntstykke, der bærer dette Præg paa sig. Det er *Præget*, som giver denne Mønt sin Værdi, men kun i meget ringe Grad Hensynet til dens *indre virkelige Gehalt*, og der er derfor ingen Fare for, at der skal fremstaae Ulemper derved, at denne Mellemmønt udmøntes efter en lettere Møntfod end selve Hovedmønten.

Selv om Regjeringen skulde tilsidesætte, hvad der dog formeentlig under vore Forhold ikke er nogensomhelst Grund til at forudsætte, det vigtige Hensyn til Møntcirculationens Tarv og forsøge paa — jeg gaar ind paa denne Hypothese, men jeg skyder enhver Paastand om, at den skulde være rimelig eller sandsynlig, fra mig — at udgive en langt større Masse Skillemønt end den, der var fornøden for Omsætningen, og der saaledes skulde sammenhobe sig overflødig Skillemønt, af hvilken Grund man skulde

forsøge at bruge den i større Betalinger, ikke blot i Indlandet, men ogsaa i Nabolandene, saa er det dog høist tvivlsomt, om Mønten vilde lide noget Afslag, fordi den var af et ringere Gehalt. Misbruget maatte idetmindste gaae overordentlig vidt, for at den skulde tabe sin Charakter af Repræsentativ og drives ned under det, den angiver sig for at være; thi Bevidstheden om, at indenfor en vis bestemt Circulationsgrændse skulle disse Mønter uvægerligen bruges og modtages for, hvad Præget angiver, vil modarbeide den Tilbøielighed, der kunde være til at tage Hensyn til Møntens egen indre og sande Værdi.

(Sp. 3286.)

. For det Første vil jeg bede bemærket, at i alle større Betalinger vil den¹⁴⁾ aldeles ingen Rolle spille. Dernæst, forsaa-vidt man vil sige, at paa Grændsegebetet, hvor de forskjellige Mønter blande sig imellem hverandre, vil det dog være aldeles umuligt at forhindre en Sammenflyden af denne Mønt med andre, og at det derfor ogsaa maa tænkes, at endeel af disse danske Mønter ville komme til at gaae i Hamborg, saa svarer jeg dertil: Ja, det antager jeg ogsaa; men jeg er fuldkommen overbeviist om, saa overbeviist, som jeg kan være om nogen Ting, at de ville komme til at gaae efter deres paalydende Værdi, og ikke efter den Undersøgelse, man maatte ville gjøre af deres Metalværdi, ligesaa vist som at Ingen nu falder paa at undersøge, hvad Værdi vore 8-Skillinger, der gaae som $2\frac{1}{2}$ Courant-Skillinger¹⁵⁾, have, uagtet det ikke er ubekjendt, — det er ganske sikkert for de kyndige Folk, der have med Forholdene at gjøre, en fuldkommen bekjendt Sag, — at, som jeg sidst tillod mig at gjøre det høie Raad opmærksom paa¹⁶⁾, 8-Skillingerne ere endnu langt slettere end den Mønt, der her er Tale om at udmønte; thi, omendskjønt de i sin Tid ere udmøntede som $\frac{1}{24}$ Species og efter den fulde Møntfod¹⁷⁾, saa ere de ved det Slid, de have været underkastede i en Række af Aar, reducerede til at være mellem 9 og 10 % slettere end oprindeligt; men det har ikke den ringeste Indflydelse paa deres Modtagelse; de modtages aldeles uafhængigt heraf til den Værdi, de angive sig for at have.

Men, skulde imod al Forventning Nogen gjøre Forsøg paa at nedtrykke den her omhandlede Mønt, vil jeg dog bede, at man vil være overbeviist om, at det vil være en let Sag for Finantsbestyrelsen at tilintetgjøre enhver Bestræbelse i den Retning. Det er dog ikke en saa overordentlig ubetydelig Magt, man kommer til at concurrere med, naar man i en saadan Sag sætter sig i Strid med Finantsbestyrelsen, og, jeg gjentager det, der skal ikke være den ringeste Vanskelighed tilstede for at beseire saadanne Forsøg¹⁸).

Rigsraadets 45. Møde, Torsdag den 25de Marts 1858.

Dagsorden: 2den Beh. af Lovudkast om Indkaldelse af ældre Statsobligationer¹).

(Rigsraadstidende 1858, Sp. 1898—1901.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Det Lovforslag, jeg har havt den Ære at forelægge det ærede Raad, er af Finantsministeriet betragtet som i en ikke ringe Grad tidssvarende og som i flere Henseender paatrængende nødvendigt. Jeg kan derfor ikke Andet end beklage, at Udvalget, uagtet det i det Hele har anerkjendt Vigtigheden af de Motiver, der have ledet Finantsministeriet til at fremkomme med Lovforslaget²), dog ved sin Overveielse er kommet til det Resultat at bringe et Forslag frem, som i væsentlig Henseende er forskjelligt fra det af Ministeriet indbragte. Det vil jo nemlig for det Første ved en ganske ydre Sammenligning mellem Udvalgets Forslag³) og det af Regjeringen indbragte Lovudkast sees, at dette ikke i nogen høi Grad er blevet opretholdt⁴).

Det kan saaledes ikke være noget tiltalende Billede for Finantsbestyrelsen, hvori dens Lovudkast kommer tilbage fra Udvalget, og jeg maa desuden ganske oprigtig tilstaae, at jeg i og for sig har stor Frygt for saadanne ganske omredigerede Forslag, selv om de i Realiteten ikke ere væsentlig forskjellige fra de af Regjeringen indbragte. Det vil nemlig sjelden undgaaes, at en eller anden vigtig Omstændighed paa Grund af den korte

Tid, hvori saadanne Ændringer blive afgjorte, kan undgaae Opmærksomheden og først senere træde frem og gjøre sig kjendelig, naar der er Tale om Lovens Gjennemførelse. De Erfaringer, jeg i saa Henseende har gjort, have just heller ikke været af den Natur, at jeg skulde føle mig meget bevæget til at opgive denne Anskuelse.

Jeg har kun een Gang indrømmet en Omredaction af et Forslag⁵⁾; det var efter min Overbeviisning kun en i formel Henseende forandret Lov, som derved fremkom, og jeg formeente, at det saaledes forandrede Lovforslag, der kom til at træde istedetfor det oprindelige, i Realiteten svarede til de af mig under Sagens Forhandling fremsatte Udtalelser; ikke desto mindre vil det maaskee erindres, at det just ikke var nogen behagelig Stilling, hvori jeg derved kom⁶⁾, og at jeg ikke derved skal kunne føle mig opfordret til fremtidigt at gaae videre i denne Retning. —

I nærværende Tilfælde er der imidlertid, som bemærket, ikke Tale om en blot formel Redaction og Forandring, men Spørgsmaalet er om at ombytte et System, som efter moden Overveielse er bragt i Forslag af Finantsbestyrelsen, med et andet, til hvilket Ministeriet ikke kan slutte sig. Da jeg, som sagt, lægger megen Vægt paa det af Regjeringen fremlagte Lovudkast, vilde det være mig i høi Grad vigtigt, om jeg kunde være istand til at bevæge det høie Raad til at gaae ind paa den Opfattelse af Sagen, som jeg maa holde for at være den rigtige. Jeg skal i den Henseende gjøre mig den Umage, jeg formaaer, men jeg maa da tillige bede om Undskyldning for, at jeg paa Grund af Sagens Beskaffenhed maa udtale mig noget mere vidtløftigt, end denne lille Lov kunde synes at gjøre Krav paa. —

Jeg maa da først bede tilbagekaldt i Erindringen, hvad Gjensstanden for Lovudkastet var, og hvilke Formaal man ved dette søgte at opnaae. Jeg oplyste i sin Tid⁷⁾, og Motiverne til Lovudkastet⁸⁾ ville gjøre det tydeligt for Enhver, i hvilken overordentlig uhensigtsmæssig Tilstand, for at bruge det mildeste Ord, vor Statsgjæld for Øieblikket befinder sig; jeg anførte, at der mellem de Gjældsbeviser, som gik paa Statskassen, fandtes

den meest brogede Mangfoldighed, at der i disses Text fandtes en Masse Bestemmelser, hvoraf saa at sige ingen var rigtige. Der fandtes ofte angivet en anden Debitor end den, der i Virkeligheden var det; Obligationerne fandtes ofte udstedte af Institutioner, der dengang ikke stode i Forbindelse med Statskassen, og det var saaledes umuligt af Gjældsbevisets Form at see, om det var en Statsobligation eller ikke. Endvidere lode de ofte paa en ganske anden Valuta end den, hvori de i Virkeligheden vare gjældende, — de lød paa alle mulige gamle Mønter, endog fremmede, f. Ex. Banco^o), skjøndt de ikke længer betragtedes som lydende derpaa; de lød paa at være opsigelige med visse Terminer, men uagtet der ikke var skeet nogen Tilføining paa Obligationen om, at denne Opsigelighed ikke længer skulde finde Sted, vare de ikke desto mindre uopsigelige; de lød paa en bestemt Rente, og gave dog en anden Rente o. s. v.

At en saadan Tilstand maa være i høi Grad confunderende, er jo dog vel i og for sig indlysende, men dertil kommer endvidere, at den Mangfoldighed af Conti, hvoraf denne Gjæld oprindelig har bestaaet, nu i Tidernes Løb er bleven udtømt og forandret paa de besynderligste Maader. Tilfældigheden har medført, at vissn Obligationer ere komne til Udbetaling, til Ombytning og til Indskrivning, eller paa anden Maade gaaet ud af deres oprindelige Conti og over paa andre, men det er naturligviis meget sjældent, at man derved har kunnet udtømme nogen af disse ældre Conti aldeles. Der staaer saaledes nu paa Statsgjælden en Mangfoldighed af Conti, som indbefatter ganske enkelte Poster, der hver fordrer sin egen Bogføring.

Dette var et Hovedmotiv for Lovens Udarbeidelse, *at faae indført en bedre, en hensigtsmæssigere, ja, jeg troer næsten, man kunde sige, en paatrængende nødvendig Omordning af Obligationssmassen*, og naturligviis at anvende denne Omordning først og fremmest paa de Dele af denne Masse, hvor Uordenen maatte erkjendes at være størst, hvilket lykkeligviis tillige var de Dele af Gjældsmassen, hvor Obligationernes Mængde var den mindste, og hvor altsaa Arbeidet kunde antages at lade sig udføre i en

forholdsviis kort Tid; thi Arbeidet er, som jeg i sin Tid tillod mig at bemærke¹⁰), et meget byrdefuldt, et saa omstændeligt, at det under alle Forhold vil medføre en lang Aarrække, inden det vil komme til at vise sig gennemført i dets hele Udstrækning. —

Men foruden dette Formaal stræbte Loven tillige at naae tvende andre. Den stræbte at faae *Noteringssystemet* fjernet, et System, hvis U hensigtsmæssighed Finantsbestyrelsen idetmindste fra sit Standpunkt er bleven mere og mere overbeviist om. At det i høieste Grad er uhensigtsmæssigt for *Finantsbestyrelsen*, vil Ingen tage i Betænkning at indrømme; thi det paabyrder den et overordentligt stort og byrdefuldt Arbeide, som uafladelig giver Anledning til mange og mislige Bryderier. Men jeg troer endogsaa, at det for selve *Creditorerne* er et meget misligt System, hvilket jeg for Øieblikket ikke nærmere skal gaae ind paa; jeg kommer længere hen i mit Foredrag til at dvæle noget mere ved dette Punkt¹¹),

Hvad der endelig for det Tredie ogsaa maatte antages at have ganske særlig Vægt, var det, at Loven stræbte at gennemføre en hensigtsmæssigere og bedre, baade for Statskassen og for Creditorerne heldigere og lettere, *Rentebetaling*. — Dette tilsigtedes naaet ved Indførelsen af Coupons, der saaledes paa den ene Side vilde gjøre Betalingen lettere for Statskassen, og paa den anden Side for Creditorerne, dem, der skulle hæve Renterne, vilde medføre i mange Retninger betydelige Fordele.

Af disse Formaal, som Loven saaledes stræbte at naae, har Udvalget indrømmet Hensigtsmæssigheden af det Første og det Tredie¹²); derimod har det antaget, at Noteringen skulde vedblive paa disse nye Obligationer¹³), og et af Lovens Øiemed, og, jeg tilstaaer det, ikke det mindst væsentlige, er saaledes fra Udvalgets Side blevet opgivet, eller rettere gjort umuligt at naae, hvis man gik ind paa, hvad Udvalget har foreslaaet. Ikke blot vilde man derved for hele Fremtiden maatte blive ved med det samme System, *Noteringssystemet*, som hidtil har bestaaet; men man vilde tillige i høi Grad svække Betydningen og Nyttens af Indførelsen af Coupons¹⁴).

Landstingets 50. Møde, Mandag den 17de December 1860.

Dagsorden: 2den Beh. af Forslag til Lov indeholdende Tillæg til Lov af 20de Juni 1850 om Oprettelse af Creditforeninger m. m.¹⁾.

(Landstingstidende 1860—61, Sp. 1896—1908.)

ANDRÆ: Jeg beklager meget, at jeg ligeoverfor nærværende lille Lovforslag maa indtage den samme Stilling som den, hvori jeg ofte befinder mig ligeoverfor andre og mere omfattende Love. Jeg har virkelig ikke været istand til at overbevise mig om, at de Fordele, Loven tilsigter, paa nogen Maade formaae at opveie de Ulemper, den formeentlig vil medføre, og jeg er derfor heller ikke istand til at give Loven min Stemme. Sædvanlig finder jeg ikke nogen tilstrækkelig Anledning til at udvikle min afvigende Anskuelse²⁾, saa meget mindre som jeg for Tiden ikke har noget synderligt Haab om at kunne føre den igjennem; men i nærværende Tilfælde er jeg stillet noget anderledes, idet jeg meget mod mit Ønske er blevet Medlem af det Udvalg, der af Thinget er nedsat til at afgive Betænkning over det indbragte Lovforslag, og jeg saaledes er bleven tvungen til at udtale min Dissents³⁾. Naar dette er skeet, troer jeg, at man vil finde det passende, at jeg forsøger paa noget nærmere at begrunde og udvikle min Mening, og det er det, jeg nu skal tillade mig.

De omhandlede Creditforeninger hvile paa Loven af 20de Juni 1850⁴⁾, der, som det maaskee maa være mig tilladt at erindre om, er fremkommen ved Rigsdagens Initiativ⁵⁾, og denne Lov lider vistnok af mange forskellige Ulemper, som først lidt efter lidt i Tidens Løb ville blive ret følelige. Jeg skal kun omtale et Par enkelte saadanne, der staae i en saa naturlig Forbindelse med denne Sag, at jeg ikke troer, de kunne forbigaaes.

Der er først den karakteristiske Eiendommelighed, at Creditorernes Interesse ikke directe varetages, men at Alt er overladt til Debitorerne; det er Debitorerne alene, som møde paa Generalforsamlingen; det er Debitorerne alene, der vælge Repræsentantskabet; det er af dem alene, at hele Foreningen ledes; det er dem,

som kunne gjøre Forslag til og med Indenrigsministeriets Samtykke vedtage Forandringer i de statutmæssige Forskrifter. Man vil maaskee hertil sige, at Creditorerne heller ikke have nogen anden Ret at søge iagttaget end den, Statutterne give dem, og at, naar Statutterne strengt følges, vil der ikke kunne opstaae nogen Fare for Creditorerne. Jeg skal nu ikke opholde mig ved at, selv om Statutterne følges, kan der deri være mange Bestemmelser, som mere eller mindre kunne siges at paavirke Creditorernes Interesse, Men selve dette Spørgsmaals Afgjørelse er jo overladt til Debitorerne alene, eller dog væsentligt. Det vil lettelig sees, at der i Statutterne ofte kan være tvivlsomme Udtryk, hvis Fortolkning i saa Tilfælde afgjøres af Debitorerne.

Vil man henvise Creditorerne til det Tilsyn, Regjeringen har med Anstalten, og sige, at der deri ligger en fuldkommen Betyggelse for Creditorerne, da en saadan Forening staaer under et ganske specielt Tilsyn fra Regjeringens Side, og at Regjeringen ganske vist til enhver Tid vil sørge for, at de statutmæssige Forpligtelser strengt overholdes, da kommer jeg til at vende mig imod den Stilling, Regjeringen har faaet ved Lovgivningen, hvilken, saavidt jeg skjønner, er saa uklar som muligt. Jeg forudsætter, at Regjeringen, der ganske vist maa udøve et særligt Tilsyn ligeoverfor disse Anstalter, skulde i et enkelt Tilfælde komme til den Overbeviisning, at en falsk Fortolkning af mere eller mindre vigtige Punkter i Statutterne søgte at gjøre sig gjældende, hvorledes vilde man da have, at Regjeringen skulde gjøre sin Opfattelse gjældende? Lovgivningen indeholder, saavidt jeg skjønner, Intet derom.

Det Eneste, som Regjeringen har Myndighed til, er at give Foreningerne de Begunstigelser, Loven specielt omhandler, hvilke den altsaa ogsaa maa kunne tage tilbage — dette anseer jeg for en Selvfølge — naar et saadant Collisionstilfælde indtraadte. Men derved vilde Sagen ikke i mindste Maade være afgjort. Borttagelsen af Begunstigelserne vilde ligefrem ikke lade sig gjøre med Hensyn til de eengang indtraadte Forhold, da disse derved vilde lide altfor megen Skade, og Regjeringen vilde altsaa kun kunne

modsatte sig, at fremtidige Foreninger dannedes med disse Statuter. En saadan Borttagelse af Begunstigelserne vilde altfor meget afficere de nu bestaaende Foreninger, og jeg betvivler meget, at Regjeringen vilde føle sig i Besiddelse af de tilstrækkelige Midler til udenfor den simple Borttagelse af Begunstigelserne at kunne indvirke Noget paa disse Anstalters Ledelse.

Denne min Betragtningssmaaade finder jeg i høi Grad bekræftet ved det af den ærede Minister⁶⁾ stillede Underændringsforslag⁷⁾. Det, som den ærede Minister foreslaaer, er nemlig noget saa aldeles naturligt, simpelt og selvfølgeligt, at jeg tilstaaer, at jeg havde den største Tvivl, om ikke denne Ret allerede nu maatte tilkomme Regjeringen; men jeg vil paa den anden Side villig give den ærede Minister Ret i, at det er forsigtigt at faae en speciel Anerkjendelse deraf af den lovgivende Magt.

Alle de Ulemper, til hvilke jeg kortelig saaledes har tilladt mig at henvise, blive imidlertid meget lidet følelige, saalænge disse Anstalter bestaae i fuld og udeelt Virksomhed. Saalænge falde nemlig Creditorernes og Debitorernes Interesser væsentligt sammen. Det maa jo være Debitorernes Interesse til enhver Tid at holde de udstedte Obligationer i saa høi Cours paa Markedet som muligt; thi da Debitorerne uafsladeligt hentye til disse Papirer for igjennem dem at stifte Laan, vilde det jo være Daarskab, om der ikke fra deres Side blev gjort alt Muligt for at kunne realisere Effecterne under de gunstigste Betingelser. Andet kunde jo Creditorerne heller ikke fordre, og forsaavidt er der altsaa ingen særegen Fare ved, at den ene Part overtager Bestyrelsen og Ledelsen af Institutets Anliggender; da begge Parter nemlig stræbe til samme Maal, er det jo ligegyldigt, til hvilken Part Ledelsen er overdraget.

Derimod stiller Forholdet sig naturligviis aldeles forskjelligt, naar en saadan Forening først er afsluttet. I det Øieblik, det er givet, at der nu ikke mere vil blive optaget noget Laan, saa have Debitorerne ikke længer Interesse af at holde Papirerne i høi Cours. Forholdet vil jo tvertimod paa eengang slaae saaledes om, at det vil være i Debitorernes Interesse, at Papirerne synke dy-

bere og dybere, ja saaledes, at det maatte være det Allerheldigste for dem, om Papirerne gik ned til Nul. Det maa jo nemlig erindres, at Debitorerne til enhver Tid ere berettigede til at afgjøre deres Gjældsforpligtelse, ikke ved at indbetale den bestemte nominelle Sum, for hvilken Laanet er optaget, men ved at indbetale det tilsvarende Beløb i Foreningens Kasseobligation[er]. Naar altsaa disse Obligationer synke dybt paa Markedet, gives der jo Debitorerne en overordentlig god Adgang til at kunne løse sig af deres Gjældsforpligtelser paa meget billige og gunstige Vilkaar. I det Øieblik altsaa, at Foreningen er afsluttet, vil det ikke længere blive Tilfældet, at Creditorernes og Debitorernes Interesser falde sammen, hvorimod deres Interesser vilde blive hinanden aldeles modsatte.

Det er aabenbart, at Indførelsen af Serier^a) ikke er andet end en Anticipation af en Afslutning af Foreningen. Saasntart der fra Lovgivningens Side gives en Bemyndigelse som den, der nu er Tale om, saasntart man indenfor Foreningen selv opstiller en bestemt Skillevæg, udsondrer en Deel af Foreningen og siger: Nu er dette et Hele for sig, her kunne ingen nye Debitorer komme ind, her er Tale om en Afvikling af den hele Gjæld, saa er netop dette Forhold indtraadt, som jeg udtalte mig imod med Hensyn til Afslutningen af Foreninger.

Nu er det paa ingen Maade min Hensigt — og det maa jeg bede bemærket — at ville insinuere, at Bestyrelserne, enten de nuværende eller de fremtidige, skulde med fuld og velberaad Huarbejde paa en saadan Nedsættelse af Papirernes Børscours; det er ikke min Mening, men jeg troer, at det er unaturligt og Noget, som Lovgivningen ikke skal taale, at saadanne Interesser varetages af dem, der aldeles ikke naturligen kunne varetage dem. Det er unaturligt at ville have Varetagelsen af Creditorernes Interesse under saadanne Forhold overladt til Debitorerne alene. Jeg troer, at det vil efter alle menneskelige Forholds Beskaffenhed nødvendigviis medføre, at den Nidkjærhed og Agtpaagivenhed, som man meget ofte trænger til, idet egen Interesse der ved kommer noget paa Tale, vilde svækkes.

Ligeoverfor disse utvivlsomme Ulemper er der endnu forskellige Fordele, der paaberaabes, og som skulde bidrage til, at man kunde gaae ind paa Forslaget. Det er disse Fordele, som jeg nu skal komme til ganske kort at berøre, og jeg skal bestræbe mig for at bevise, at de i Grunden kun ere illusoriske.

Først og fremmest taler man om den væsentlige Forbedring, der vil skee derved, at Amortisationen nu vil blive overskuelig, at saaledes Papirernes Stilling vil blive en ganske anden, end den tidligere havde været, derved, at der er et bestemt, et begrændset Tidsrum, indenfor hvilket Indløsningen maa foregaae⁹).

Nu maa jeg først bemærke, at man, synes det mig, behandler de udeelte Creditforeninger meget uheldigt og meget uretfærdigt ved ligeoverfor dem at paaberaabe sig, at Amortisationen er skudt saa uoverskuelig langt ud, idet man, naar man nævner de Summer, der i de enkelte Terminer kunne blive amortiserede, strax ligeoverfor vedføier langt større og langt mere ærefrygtindgydende Tal, som angive det nye Beløb af Obligationer, der udstedes. Det maa erindres, at for hvert nyt optaget Laan bliver Amortisationen aarlig forøget med en tilsvarende Qvotadeel, og den tilsyneladende Uoverensstemmelse, der er imellem Amortisationen og det, at Kasseobligationernes Antal stiger saa uforholdsmæssigt ligeoverfor de terminlige Amortisationsbeløb, falder ganske bort, naar man ikke gaaer ud fra den besynderlige Forudsætning, at den samme uindskrænkede Stigen i Obligationsmassen, der nødvendigviis maatte betegne disse saa haardt savnede Instituters første Leveaar, i hele Fremtiden vilde blive ved. Der vil naturligvis komme en Tid, hvor man ikke saaledes vil vedblive i hver Termin at kaste Millioner ind; naar der nu i Løbet af en meget kort Tid er kastet nogle og tyve Millioner ind, saa vil der snart vise sig en ganske naturlig og nødvendig Standsning, og saasnart den indtræder, vil ogsaa Amortisationen gjøre sig gjældende.

Det skal indrømmes, at ved første Øiekast synes Forholdet væsentlig forandret, naar Serien sluttet, idet der da er et bestemt begrændset Beløb, hvorpaa Amortisationen udelukkende maa

finde Anvendelse, og der kan da ikke være Tale om, at Massen forøges.

Endnu vil der lægges Mærke til, at det er en meget lang Tid, hvori Amortisationen skal foregaae; for at holde mig til en bestemt Forening, de jydsk Landeieendomsbesidderes nemlig, saa er det, om jeg ikke feiler, en halv Procent, der aarlig anvendes til Amortisation, og som Følge deraf bliver det 56 Aar, som ville medgaae, forinden Amortisationen er gennemført. Det er overhovedet en meget lang Tid, og Virkningen af Amortisationen vil derfor ikke kunne ventes i den første Aarrække i nogen høi Grad at ville gjøre sig gjældende.

Men nu kommer dertil, at Udvalgets Fleertal har troet ikke at burde gaae ind paa den Bestemmelse for de bestaaende Foreningers Vedkommende at nægte fremtidig Benyttelse af denne Omskrivningsret, som Statutterne hjemle¹⁰). Derved er paa een gang det hele Forhold gjort til en Illusion.

Naar nemlig enhver Debitor i den afsluttede Serie efter at have afbetalt $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ af det ham paahvilende Gjældsbeløb er istand til at lade sin Gjæld omskrive og paa den nye Hovedstol kun optage det resterende Beløb, han har at tilsvare, og nu fra det Øieblik, Foreningen kun har Ret til at fordre Amortisation erlagt efter den nye Hovedstols Paalydende, bliver Terminen udsat overordentlig langt, og da der slet ingen Begrændsning er givet for Omskrivningen, er det mathematisk aldeles vis[s]t, at Amortisationen er udsat i det Uendelige; man vil ikke kunne opgive et Antal Aar, som er saa stort, at ikke ved en consequent Benyttelse af Omskrivningsretten Amortisationen er udsat længere. Der er altsaa ingen endelig Afgjørelse af Gjælden gennem denne Amortisation.

Det er nu heller ikke min Mening, at det praktiske Forhold vil blive saaledes; der vil naturligviis komme en Tid, men ikke i det første Aarhundrede, hvor, naar Forholdene udvikle sig uden andre Afbrydelser, Summerne ville være sunkne ned til saadanne Beløb, at det ikke længere var hensigtsmæssigt eller naturligt at lade dem omskrive, og at man saa afviklede det hele Forhold

og fik en Slutning derpaa. Men i de afsluttede Serier vil Amortisationen paa ingen Maade, naar denne Omskrivningsret skal bestaae, i en saadan Grad forøges, at der deri kan søges nogen synderlig Fordeel for Creditorerne.

Med Hensyn til Solidariteten, som siges at være meget styrket ved Indførelse af Serier, derved at lidt efter lidt Afbetalingen paa Panterne gjør Sikkerheden saa meget større¹¹⁾, maa jeg gjøre opmærksom paa, at Forestillingerne om denne ere vistnok intet mindre end fuldkommen klare. Jeg har idetmindste truffet Adskillige, som synes at antage, at naar Loven opstiller Solidaritet som Forpligtelse for alle Medlemmer, saa er det saa at sige en ubunden Forpligtelse, som Medlemmerne maatte have til at tilsvare til sidste Hvid og Skilling, men det er ingeniunde Meningen, og det vil efter min Mening heller ikke kunne være billigt at opfatte det saaledes. Loven siger udtrykkelig, at enhver enkelt Interessent kun er solidarisk forpligtet indtil en vis bestemt Sum. Denne Forpligtelse gaaer ikke videre end til de 5 Dele for de 3, som Interessenten har laant af Foreningen¹²⁾.

Jeg skal forklare dette noget nøiere. Hvis en Interessent har faaet et Laan indtil den yderste Grændse, som Statuterne indrømme, indtil $\frac{3}{5}$ af hans Eiendoms Taxationsværdi, vil den solidariske Forpligtelse, som paahviler ham, først gaae til de $\frac{3}{5}$, som han virkelig skylder, men dernæst ogsaa til de andre $\frac{2}{5}$. Naar f. Ex. en Eiendom er taxeret til 15,000 Rd. og derpaa er udlaant 9,000 Rd., saa er vedkommende Debitor forpligtet ikke blot mod de 9,000 Rd., hvilket er en Selvfølge, men mod 15,000 Rd. til at deeltage i hele Afviklingen af Gjældsforholdet, men eftersom Omskrivningen finder Sted, gaaer den nye Hovedstol ned og saaledes bestandig den nye Solidaritet. Det bliver bestandigt mindre Summer, der blive indestaaende, og som man kan recurrere til, hvormed jeg ikke vil have sagt, at ikke Forholdet kan være meget betryggende, men jeg siger blot, at herved ikke stiftes saa stor Fordeel for Creditorerne, at det alene skulde bidrage til at see bort fra de Ulemper, der ere forbundne med Forholdets Indstiftelse.

Imidlertid troer jeg, at der vil kunne befrygtes endnu andre Forhold, som kunne gjøre Sagen endnu mere mislig, end jeg har forsøgt at skildre den. Jeg kan ikke nok gjentage, at naar jeg udtaler en Mulighed for, at Et eller Andet vil kunne indtræde, saa er det ikke min Hensigt paa nogen Maade at ville agere Profet og sige, at det *vil* indtræde. Det er med Hensyn til Lovgiverens Hensigt tilstrækkeligt at vide, at Fataliteterne ikke ere aldeles forebyggede, for at kunne virke til, at der ikke skal blive Leilighed til, at de indtræde. Jeg vil haabe, at de omhandlede Forhold ikke ville indtræde, men at disse Instituter blive staaende fuldkommen vel funderede og opretholdte.

Jeg antager nu, at det kunde være meget naturligt, meget tænkeligt, Noget, man burde være forberedt paa, at de afsluttede Siers Obligationer kom til at staae i en lavere Priis end de nye Siers. Ihændeherne af Obligationerne og de, der drive Handel med Obligationerne, siger jeg ikke ville gjøre nogen dyb Beregning angaaende Forholdets Natur, men der er adskillige Fordomme, der ville gjøre sig gjældende eller hyppigt sees at gjøre sig gjældende. Jeg skal saaledes hentyde til, at en saadan Foranstaltnings Gjennemførelse vil virke meget forskjelligt under to Forudsætninger.

Hvis der ovenpaa en Periode, i hvilken Eiendommene have været i moderate eller trykkede Priser, hvor der i Henhold til disse Priser er foretaget Taxationer og stiftet Laan, kom en ny Periode, i hvilken Eiendomspriserne ere stærkt stigende, i hvilken der altsaa ogsaa nødvendigviis i de nye Taxationer viser sig en ganske anden Værdi, end man tidligere troede var tilstede, og hvis da en Afslutning finder Sted af en ældre Serie, og en ny begrundes paa disse Forhold, saa er det en Selvfølge, at den Opinion meget hurtigt vil gjøre sig gjældende, at den ældre Series Obligationer ere overordentlig stærkt funderede, at der maaske er Et eller Andet at indvende imod den ny Serie, medens derimod den ældre Serie er grundet saa fast og sikkert, at den fortjener en ganske ubegrændset Tillid.

Men hvis nu det Modsatte indtræder, hvis der, efterat der i en Række Aar har været meget høie Priser paa Eiendommene, indtræder en Reaction, og Eiendommene lidt efter lidt dale i Priis, og der ved de nye Taxationer foretages mere moderate Værdiansættelser, svarende til de nye Forhold — thi jeg gaaer ud fra, at Taxationerne til enhver Tid have været, som de burde, Andet har jeg ikke Ret til at forudsætte — hvis altsaa de nye Tidsconjuncturer, vise meget ringere Værdiansættelser end de ældre, og der under disse Forhold finder en Afslutning Sted, hvad vil da Følgen blive? Vil den ikke let blive den modsatte af den nysomtalte? Vil der ikke let udvikle sig den Opinion, at der ikke er den Sikkerhed ved den afsluttede Series Obligationer, som der finder Sted med Hensyn til den nyes? Dér er der foretaget en ganske anden skrap og nøiagtig begrændset Vurdering af Eiendommene, dér ere Panterne ganske anderledes solidt grundlagte. Jeg siger ikke, at dette finder Sted, men kun, at det kunde finde Sted, og jeg er ikke den Eneste, der mener det.

Man maa saaledes være forleredt paa, at der kan vise sig betydelig Forskjel i Prisen, naar nogen Tid er hengaaet, mellem de Obligationer, som henhøre til en under saadanne Forhold afsluttet Serie, og dem, der høre til den nye. Men hvad vil Følgen deraf blive? Det er det, jeg synes, at man vel maa holde for Øie.

Dersom der indtræder en saadan Coursforskjel — lad os antage kun paa nogle faa Procent, skjønt den kan blive langt større — hvad da? Da vil man, eftersom ingen Debitor kan holdes til at blive i den gamle, afsluttede Serie, naar han opgjør sit Gjældsforhold til den vil indtræde i den nye — det er en Selvfølge, at det kan man ikke forhindre — da vil man sige til enhver Interessent i den ældre Serie: See her, har Du Lyst til at have dine Penge paa billige Vilkaar eller paa mindre billige Vilkaar? Hvis Du vil have dem paa ubillige Vilkaar, saa bliv i den gamle Serie. Dér staae Obligationerne i en lavere Priis end i den nye. Hvis Du vil have dem paa billigere Vilkaar, saa trød ud af den gamle over i den nye. I den gamle Serie staae Obligationerne i en lavere

Priis; Du udbringer dine Papirer til høiere Summer i den nye. Differencen er en ligefrem Fortjeneste. Af hvilken tænkelig Grund skulde da ikke den private Besidder af en Eiendom, paa hvilken han har været nødt til at optage et saadant Laan, gjøre sig en saadan Fortjeneste? Jeg kan ikke indsee, at der kunde være det Allerringeste, der skulde forhindre ham deri.

Der vilde altsaa under denne Art af Forhold maaskee ikke i det første Øieblik — thi der vil altid hengaae nogen Tid, før man bliver vaer, hvorledes der kunde forholdes, men det vil dog nok blive bekjendt — finde en almindelig Desertion Sted fra de ældre Serier ind i den nye, hvilket vil blive mere fremtrædende, jo mere de ældre Papirer ere trykkede. Forholdet vilde blive meget stærkt, hvis en Panik skulde opstaae og paa en aldeles uventet Maade nedsætte Papirernes Priis; da vilde Forholdet just med Kraft udvikle sig, saa vilde alle Debitorer, der ere istand til at opstille noget ordentligt Pant, frigjøre sig for Forpligtelsen til den ældre Serie — thi det maa man vel lægge Mærke til, at man vil optage nye Taxationer og forvisse sig om Panternes Solidaritet — og gaae over til den nye Serie, saa at hvad der bliver tilbage, kun bliver de Debitorer, som sidde med saadanne Panter, at de ikke troe, at det vil være hensigtsmæssigt at gaae ind paa nogen ny Taxation og forsøge paa at faae denne Overgang iværksat.

Har Loven sat nogen Grændse i dette Tilfælde for Virkningen af en saadan Desertion? Nei, aldeles ikke. Medens man derimod med stor Omhyggelighed har seet paa de nye Seriers Sikkerhed og har meent, at den mindste Solidaritet, som de maatte komme til at omfatte, var 1 Mill. Rd.¹³⁾, ja, medens der endog er dem, der mene, at dette Beløb ingenlunde kan være tilstrækkeligt, saa at man endogsaa maa gaae til hele 3 Mill. Rd., forinden man indrømmer, at denne Solidaritet kan staae paa egne Fødder¹⁴⁾, har man med Hensyn til de afsluttede Serier ikke tænkt paa at gjøre noget Lignende.

Et vist, om jeg saa maa sige, naturligt Gjensidighedsforhold maatte kunne lede til, at ligesom man sagde om den ældre Serie, at den i Begyndelsen skulde deeltage i Ansvarret for den nye

Series Obligationer, maatte ogsaa den nye, naar den ældre var sunken ned til et ubetydeligt Beløb, som laa nedenfor den Grændse, hvortil man passende meente, at Solidariteten maatte bindes, til Gjengjæld være forpligtet til at deeltage i Solidariteten for den ældre. Men det er aldeles ikke skeet. Som Forholdet for Øieblikket er, kan det uden Grændse skee, at den ældre Serie forlades af alle sine solide Interessenter og kun faaer de faa Enkelte tilbage, som ikke ere istand til at foretage Overgangen, fordi de befrygte, at de dem tilhørende Panter ikke med Fordeel kunne underkastes en ny Taxation.

Det er derfor, jeg har meent, at man ikke kunde gaae ind paa nærværende Lovforslag, men jeg har udtrykkeligt i de faa Ord, jeg har vedføiet Betænkningen¹⁵), sagt, at jeg ikke *for Tiden* troede det rigtigt at gaae ind paa dette Lovforslag. Jeg indrømmer, at der ligger en naturlig og sund Tanke til Grund for Lovforslaget, og at jeg under andre Tidsforhold vilde finde det ønskeligt, om en saadan Forandring kunde indtræde, men hvad jeg maatte gjøre til en bestemt Betingelse for nogensinde at kunne for mit Vedkommende indrømme Foranstaltningens Gjennemførelse, er, at Regjeringens Stilling ligeoverfor disse Instituter maatte blive en ganske anden, end jeg troer, at den for Øieblikket er; thi jeg har endnu ikke hørt, hvorvidt den høitærede Minister muligt skulde antage at være i Besiddelse af en langt større Bemyndigelse end den, der sædvanlig maatte kunne være at udlede af Lovens Bestemmelser.

Jeg kan imidlertid ikke efter det Ændringsforslag, der er stillet af den høitærede Minister¹⁶), troe, at han selv skulde antage, at Regjeringens Stilling er meget tilfredsstillende. Først naar det er blevet anerkjendt, at det Tilsyn, som Regjeringen utvivlsomt maa have med disse Instituter, paa en langt virksommere Maade kan træde ud i Livet, først da mener jeg, at det er hensigtsmæssigt at gaae ind paa et Forslag som det nærværende. Jeg skulde overhovedet meget fraraade, at man under de nærværende Tidsforhold rører ved disse Anstalter i en anden Retning end den af mig betegnede. De omfatte over 20 Mill. Rd. af Landets Capitaler,

og det vilde være til meget stor Skade, om en hvilkenksomhelst Foranstaltning skulde nu kunne bevirke en ugunstig Opinion, som ikke er fortjent. En saadan ny Foranstaltning som denne kunde gjøres til Gjenstand for megen Tvivl, og jeg vilde helst i dette Øieblik have, at der ikke skal gives Anledning til Tvivl¹⁷).

Landstingets 18. Møde, Mandag den 13de Januar 1868.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovforslag om Oprettelse af en Anstalt for Alderdoms og Døds Skyld¹).

(Landstingstidende 1867—68, Sp. 411—18.)

ANDRÆ: Jeg skal meget villigt indrømme det Smukke og Tiltalende i det Formaal, som tilsigtes naaet ved nærværende Lovforslag. Jeg skal imidlertid ikke tilbageholde, at jeg dog for mit Vedkommende troer, at der er ikke saa faa Illusioner, der knytte sig til de Forventninger, man nærer om Lovens Betydning for den paagjældende Classe af Medborgere. Jeg troer, som det allerede er udtalt fra en anden Side i Salen²), at der ikke med stor Sandsynlighed vil kunne paaregnes en saa virksom Deeltagelse med Hensyn til Benyttelsen af Loven, som man synes at antage, og jeg vil ogsaa gjerne indrømme, at det nok er overmaade tvivlsomt, om det ikke er under andre Former, at det til Syvende og Sidst vil findes at være det Naturlige og Hensigtsmæssige for disse Medborgere at søge at gjøre deres overskydende Fortjeneste frugtbringende. Men Alt dette kommer i Grunden ikke den Opfattelse ved, som bringer mig til i dette Øieblik at begjære Ordet.

Den Hovedbetænkelse, som jeg nærer, og som jeg gjerne vilde gjøre mig til Ordfører for, er støttet paa et ganske andet Hensyn, nemlig det Spørgsmaal, som ogsaa fra en anden Side er berørt³), om det overhovedet maa kunne siges at være rigtigt for Staten at oprette en Anstalt af denne Natur. Det vil være ærede Medlemmer noksom bekjendt af mine tidligere Udtalelser⁴), at

jeg hører til dem, der paa det Allerbestemtteste nære den Frygt, at vor hele Statsudvikling, og ved »vor« vil jeg ikke paa nogen-
 somhelst Maade have udelukkende henviist til Udviklingen her i Danmark, men hele den europæiske Statsudvikling lider af en ganske overordentlig Brøst, som man er bleven opmærksom paa, og som der ogsaa efter almindelig Rimelighed vil raades Bod paa i Tiden, men som ikke desto mindre kan frembringe ganske overordentlige Farer for Samfundet og vil frembringe dem, inden man er kommen til den rette Erkjendelse, den nemlig, at Staten griber ud over sit naturlige Omraade og blander sig ind i utallige Forhold, som burde have været overladte til den private Virksomhed. Man fører Friheden i Munden, man troer, at man gaaer fremad med Frihedens Banner; men det er Resterne af det gamle Despoti, som endnu paa den Maade bevæge sig⁵). Man vil sørge for alle sine Medborgere, og man vil tage Hensynet til deres Vel ud af de Hænder, hvori det naturligst blev liggende, og vil gjøre sig visere og klogere end dem, som naturligst skulle paasee deres Tarv. Jeg troer derfor, at man overalt skal være overordentlig betænkelig ved at give sin Understøttelse til en saadan Omsiggriben af Staten, at man ikke skal laane Haand til at knække og hemme den private, sunde og naturlige Udvikling og tvinge Udviklingen ind paa Baner, hvorpaa den ikke sundt og naturligt ønsker at komme ind.

Dette vilde jo naturligviis gjælde, selv aldeles afseet fra, om der for slige Anstalters Skyld fordres directe Offre, særligt da Pengeoffre fra Staten; men, naar dette er Tilfældet, naar ogsaa dette kommer til, hvor der altsaa er en Mulighed for, at selve den Foranstaltning, som man ønsker at træffe, kan medføre Pengeoffre, dér stiller jo igjen Forholdet sig Tusinde Gange farligere, idet det jo dér altid bliver til, at man søger det særlige Formaal, som i og for sig, seet fra et particulairt Standpunkt, kan være godt og hensigtsmæssigt, naaet ved tvungne Bidrag fra mange andre Sider, for hvilke dette Formaal ikke har den Interesse. Man kommer saaledes nærmere og nærmere til den Opfattelse af Staten, som en af dette Aarhundredes aandrige

Nationaloeconomer har i en noget bitter Polemik, som han i sin Tid førte, stræbt at definere paa den Maade, at Staten syntes passende at kunne betegnes som den Anstalt, hvorigjennem Enhver skal stræbe efter at leve paa alle Andres Bekostning⁶).

Dette, saaledes at ville tage sig af alle de particulaire Formaal, vil det naturligviis, naar man først er kommen ind paa denne Bane, være meget vanskeligt at sætte nogen Grændse for. Hver Gang man har gjort et Skridt paa den, fremstaaer, og det med Berettigelse, Krav fra andre Sider paa, at lignende Skridt i Conseqvents af det alt Gjorte med Nødvendighed maae gjøres, og man kan ikke standse paa denne Bane, thi der ligger virkelig en Uretfærdighed i, at man for en enkelt Classe af Samfundet, en enkelt Provinds, en enkelt Deel af Riget øser Pengemidler ud, naar der ikke for de Andre, som Alle bidrage til disse Pengemidlers Tilveiebringelse, gjøres noget Tilsvarende⁷); men skulle alle have tilsvarende Goder, saa bliver det den daarligste Maade at erhverve dem paa ved disse tvungne Bidrag og gjennem Skatter. —

Man maa derfor ganske naturligt ved en Sag som denne ogsaa henlede Opmærksomheden, og det med den allerstørste Alvor, paa det Spørgsmaal, om det dog ikke, foruden alle de andre Betæneligheder, kan have en finantsiel og maaskee en ikke ringe finantsiel Betænelighed at fremme en Anstalt som den, hvorom der her er Tale⁸). Der er et gammelt Ordsprog, som siger: Af Skade bliver man klog, men sjeldent rig, og der ligger i dette Ordsprog, som sædvanligt i saadanne Ordsprog, en dyb Sandhed. Det er ganske sikkert, at det er en ikke behagelig Vei at opnaae Klogskab paa, og det var overordentlig tilraadeligt, om man bestræbte sig for at faae den uden at udsætte sig for stor Skade; men meget værre er det, naar Ordsprogets Sandhed kun partielt gjør sig gjældende, nemlig forsaavidt, at man ikke bliver rig af Skade; dette gjør man ikke, det troer jeg er en Side af Ordsproget, som man ubetinget maa tiltræde, Noget, der ogsaa har fundet sin fulde Anvendelse her i Landet. Naar Ordsproget derimod har den Tilføielse, at man bliver klog af Skade, saa er det en sørgelig Omstændighed, at man har havt Skade, uden saa

at sige at have faaet nogetsomhelst Vederlag, ikke engang det, at man er bleven klog deraf.

Hvad nu os angaaer, da lader os see tilbage paa, hvorledes det er gaaet med slige Forsikkringsanstalters Tilblivelse og Bestyrelse i Tidernes Løb. Jeg skal blot med et Par Træk minde om, hvad sandsynligviis en stor Deel af de ærede Medlemmer veed, uden dog i Øieblikket at have det staaende klart for sig. Det er nu omtrent halvandet Aarhundrede siden, at en Statsanstalt af en tilsvarende eller beslægtet Art første Gang kom frem her. Det var nemlig i 1739, hvis jeg ikke mindes feil, at den første Pensionskasse, som den hed, blev stiftet⁹).

(Sp. 415.) I 1776 oprettedes den almindelige Enkekasse, hvis Historie jo er de Fleste mere nærværende¹⁰).

(Sp. 416.) Naar man overhovedet tager Hensyn til slige Anstalters almindelige Natur, saa er der to Factorer, hvorpaa deres Bestaaen aldeles aabenbart beroer. Den ene er Fastsættelsen af Tariferne, og dér skal jeg indrømme, at Staten er ligesaa nær, ja maaske nærmere til at kunne fastsætte disse paa den rigtige Maade, end hvilket som helst privat Selskab er det. Selv om Staten end ikke har den stærke Spore til at sætte sin Mistænksomhed og Varsomhed igang, som de private Selskaber ville have, indrømmer jeg, at Staten kan indrette Tariferne paa en betryggende Maade, forsaavidt dette overhovedet kan skee; thi selve Mortaliteten er i en stadig Forandring, saa at det ikke er let at gjøre sig nogen Forestilling om den for den lange Tid, hvori en saadan Kasse kan komme til at bestaae. Jeg indrømmer altsaa, at med Hensyn til Tarifernes Fastsættelse kan Staten fuldkommen godt concurrere med alle de private Selskaber, som kunne danne sig.

Men der er en anden og lige saa væsentlig Factor, med Hensyn til hvilken jeg troer, man maa indrømme, at det ikke er saa ganske givet, at Staten gjør det lige saa godt som et privat Selskab, og det er Bestyrelsen og Frugtbargjørelsen af de igjennem disse lange Aarrækker opsparede, som oftest meget betydelige Capitaler, disse overordentlig betydelige Pengemidler, hvis Be-

styrelse, hvis Frugtbargjørelse skal foregaae med den største Forsigtighed, den største Varsomhed, ikke gjennem Aar, ikke gjennem Aartier, men jeg kunde næsten fristes til at sige gjennem Aarhundreder. Det er et meget vanskeligt Hverv, man derved lægger over paa Staten, og jeg siger med fuldkommen afgjort Sikkerhed: Det er ikke noget Statshverv; det er ikke Staten, som skal sidde inde med disse store Summer og anstrænge sig for til enhver Tid at frugtbargjøre dem paa rette Maade; der vil med Nødvendighed til enhver Tid ligeoverfor Staten som Udlaaner og Creditor gjøre sig mangfoldige Hensyn gjældende, som ikke paa samme Maade gjøre sig gjældende overfor de private Selskaber.

Det er derfor, mener jeg, i og for sig ret naturligt, at det kan komme til at gaae saadanne af Staten funderede Anstalter paa en mindre heldig Maade, end man troede at kunne forudsætte ved deres Grundlæggelse. Jeg skal imidlertid meget villig indrømme, at de finantsielle Farer, som der her er Tale om, og den Ødelæggelse, som kan skee ved en saadan Anstalts muligt engang indtrædende Mangel paa Soliditet, ligger i en fjernere Fremtid; man har mange andre Maader, hvorved man mere grundigt kan ruinere Statskassen. Dette berører aabenbart først vore Efterkommere, men det er et Spørgsmaal, om vi ikke skyldte vore Efterkommere paa lignende Maade at tage Hensyn til deres Tarv, som vi maae ønske, at de, der ere gaaede forud for os, skulde have været betænkte paa vort Tarv.

Enkelthederne i Lovforslaget kunne fra det Standpunkt, hvorpaa jeg befinder mig, ikke have nogen særlig Interesse for mig¹¹).

Landstingets 49. Møde, Torsdag den 27de Marts 1873.

2den Beh. af »Forslag til Rigsdagsbeslutning i Anledning af en under 18de Dec. 1872 i Stockholm afsluttet Myntkonvention«¹).

(Landstingstidende 1872—73, Sp. 1048—63.) (Sp. 1048—50.)

ANDRÆ: Det vil ikke kunne miskjendes, at nærværende Sag²) hører til de vigtigste af dem, der overhovedet have været til

Behandling her i Thinget. En almindelig Forandring af Myntsystemet, en Forandring, ved hvilken endogsaa det Tal, paa hvilket Systemet hidtil har været grundet, fjernes, og et andet sættes i Stedet, er en saa gennemgribende Foranstaltning, at der sikkert vil hengaa mange Aar, inden Virkningen deraf forvindes. Hvis der hertil skulde komme, at selve Forandringen medførte en Foringelse af Værdimaaleren, hvis det, der bliver sat i Stedet, har mindre Værd end det, man forlod, saa ses det jo let, at alle Eiendomsforhold derved paa en følelig Maade vilde rokkes.

Fra første Gang, der blev Tale om, at det var muligt, at man kunde komme til at gaa over fra Sølvfoden til Guldfoden, et Tidspunkt, der nu ligger langt tilbage, har jeg været en bestemt Modstander af en saadan Overgang. At jeg imidlertid ikke nu har i Sinde at fastholde denne Opposition, vil jo allerede fremgaa deraf, at jeg ikke tog Ordet ved 1ste Behandling af Sagen. Det er langt fra, at jeg skulde miskjende de Forholds tvingende Beskaffenhed, som nu fremkalde Forandringen, tværtimod kan jeg ganske slutte mig til de Foranstaltninger, der er Tale om at gennemføre.

Hvad for det Første selve Myntkonventionens Indhold angaar, tror jeg, at man — Nødvendigheden af Overgangen forudsat, og det vil erindres, at selve den Kommission, der i sin Tid behandlede Sagen³⁾, betragtede dette som en given Forudsætning⁴⁾ — maa erkjende, at den forelagte Opgave er bleven løst paa en i det Hele overordentlig heldig Maade. Skal Overgangen foregaa, saa er det vistnok i alle Henseender ønskeligt, at den gennemføres med den størst mulige Energi i den mindst mulige Tid, og selve Tidspunktet kan jeg ikke negte er givet med en saadan Nødvendighed⁵⁾, at enhver Dvælen nu let kunde komme til at medføre store Ulemper.

Men endvidere tror jeg, at man ganske maa billige det Standpunkt, hvorpaa Kommissionen i det Hele har stillet sig. Den opgav ganske Tanken om at ville udarbejde et universelt Myntsystem til Gjennemførelse⁶⁾. Den opgav endvidere Tanken om at tilraade en Sammenslutning med noget af de store bestaaende

Myntsystemer⁷); hverken det engelske, det franske eller det tydske syntes i denne Henseende Kommissionen at frembyde Fordele, som kunde lade de dermed forbundne Ulemper træde i Baggrunden. Jeg tror, at man i saa Henseende maa være særdeles tilfreds med det Resultat, der fremkom, ligesom det jo ogsaa er ganske naturligt, at Spørgsmaalet om en Sammenslutning med Sverrig og Norge maatte løses paa den Maade, som nu er foreslaaet⁸), og skulde denne Sammenslutning finde Sted, maatte man ganske vist ogsaa underkaste sig de Ulemper, som ere forbundne med Regningsenhedens Vedtagelse og den Myntinddeling, som nu er bragt i Forslag.

Der er i det Hele taget kun et af de væsentligere Punkter, med Hensyn til hvilket jeg for mit Vedkommende tror, at Resultatet er blevet mindre heldigt, eller med Hensyn til hvilket jeg endogsaa vil sige, at jeg nærer en afgjort Tvivl om, at Resultatet er det rette, men til dette Punkt skal jeg senere komme nærmere tilbage.

Jeg siger: Nødvendigheden forudsat, maa det anerkjendes, at den hele i Forslag bragte Foranstaltning er ordnet paa den hensigtsmæssigste Maade, men selve Nødvendigheden maa jeg ogsaa erkjende nu er tilstede. Dog skynder jeg mig at tilføie, at, naar jeg er kommen til denne Erkjendelse, er det ikke, fordi jeg paa nogen Maade dermed vil have udtalt, at jeg i og for sig tror, at de Grunde, der anføres som tvingende for at antage Guldet som Myntgrundlag, ere afgjørende, men jeg ser derimod Nødvendigheden i en anden Retning. Jeg ser den deri, at lidt efter lidt har Guldet overstrømmet saa at sige hele Kontinentet⁹), og at de Bolværker, som beskjærmede os imod det, saa at sige ganske ere faldne bort. Det sidste Bolværk var Hamborg. Da Hamborg opgav at fastholde Bankoen som Sølv¹⁰), maatte man erkjende, at det var en Umulighed for Danmark længere at blive staaende ved Sølvfod.

Det er nemlig umiskjendeligt, at Opinionen ved en saadan Bevægelse som denne har faaet en saa stor Magt, at det vilde være fuldkommen upraktisk at gjøre noget Forsøg paa at staa

imod. Det er altsaa som en haard Nødvendighed, at jeg tror, at man maa gaa ind paa Foranstaltningen. Derved skiller jeg mig vistnok fra mangan af dem, der i Øvrigt slutte sig til den, at jeg ikke betragter det Nye i og for sig som et Gode, ikke i og for sig anser det for en Gevinst, at man er kommen til at forlade Sølv og tage Guldet i Stedet for; men for nærmere at kunne udvikle den Betænkelighed, jeg i saa Henseende nærer, og som jeg ønsker dog ogsaa maatte komme til Orde i den lovgivende Forsamling, forinden Sagen endelig vedtages, maa jeg gaa noget længere tilbage og bede om et Øiebliks Opmærksomhed for en mere almindelig Betragtning.

En af de Hovedegenskaber og ganske sikkert en af de væsentligste, om ikke den allervæsentligste, som maa tillægges det ædle Metal eller de Metaller, der skulle tjene som Grundlag for Myntsystemet, er jo deres uforanderlige Værdiforhold; de ere Værdimaalere for Alt, og der kan neppe tænkes nogen større Kalamitet, end naar saadanne Værdimaalere forrykkes. At det imidlertid kan ske, vide jo Alle; vi staa nu ved Begyndelsen af en Periode, hvori vi vistnok ville komme til at opleve en ganske mærkelig Forandring i saa Henseende, og se vi tilbage paa foregaaende Tidens Erfaring, vide vi jo Alle, at een Gang i det Mindste er Verden bleven hjemsøgt af en saadan almindelig Forrykkelse af alle Værdiforhold, nemlig den Gang ved Opdagelsen af den nye Verden Guld og Sølv i hidtil ukjendte Masser strømmede ind over Europa¹¹).

(Sp. 1054—63.)

Men lad os nu specielt — det er jo det, der egentlig er Tale om her — spørge om, hvorledes Forholdet er mellem de to ædle Metaller: Guld og Sølv¹²), det er jo Kardinalpunktet ved den Sag, vi for Øieblikket beskæftige os med. Spørgsmaalet er, om det er Guld eller Sølv, der har mest Chance for at vedligeholde sin Værdi. Kaster man et Blik paa den Række af Aar, jeg har omtalt, skulde man være fristet til afgjort at svare: Guld holder bedst sin Værdi; thi det er sikkert, at siden Amerikas Opdagelse og under den stadig Forrykken af begge de ædle Metaller Værdi

er det bestandig Sølv, der er gaaet mest tilbage, Guld mindst, saaledes at det Forhold, der oprindeligt var mellem Guld og Sølv, hvilket kan antages ved Amerikas Opdagelse at have været 1 til 11, saaledes at altsaa 1 Pund Guld var det Samme som 11 Pund Sølv, har forrykket sig saaledes, at det i Midten af det 17de Aarhundrede var 1 til 13 og i Begyndelsen af dette Aarhundrede var 1 : 15, nærmere 15,4 og senere paa det Nærmeste har været 1 : 15½.

Der er altsaa ganske sikkert en lang Række af Erfaringer, som viser, at Sølv har haft Tilbøielighed til mere at tabe sin Værdi end Guldet. Men det er jo den rimeligste og naturligste Ting af Verden, naar man kaster et Blik paa Produktionsforholdene, thi det er jo Sølv, der er blevet tilveiebragt i ganske andre Masser end Guld. Det er de rige Sølvminer i Amerika, hvis Bearbejdelse fremfor Alt har bidraget til, at denne Strøm af Metal er kommen ud over Europa.

Naar man spørger om, hvad der har været tilstede af ædelt Metal i Europa, maa man ikke tro, at dette Spørgsmaal kan besvares med: Hvad der har været produceret til en vis Tid; thi lykkeligvis gaar Metallet da ogsaa tabt igjen, det forsvinder dels ved tilfældige Omstændigheder, dels ved Slid, dels ved at det igjen udføres fra Europa, idet der jo stadig gaar en Strøm især af Sølv over til Orienten. Og hvad der en Gang er gaaet derhen, det opluges af det dér tilstedeværende, af os i Grunden aldeles ubekjendte Ocean af ædle Metaller; det ere vi kvit for Aarhundreder og mærke egentlig ikke mere til.

Vi kunne altsaa ikke vente, at de Masser af ædelt Metal, der have været tilstede i Europa til en vis Tid, paa nogen Maade skal svare til dem, der til den samme Tid have været producerede. I Aaret 1800 regnede man, at, uagtet der indtil dette Aar var blevet produceret 33½ Milliard, som lagte til den oprindelige ene Milliard maatte give 34½ Milliard, var dog det hele Beløb, der af ædle Metaller var tilstede i Occidenten — det vil sige i Europa og de under europæisk Indflydelse staaende amerikanske Lande — ikke større end 25 Milliarder. Der er altsaa gaaet 9 Milliarder bort igjen. I Aaret 1848, da der var kommet 10 Milliarder til,

regnede man ikke, at Beløbet var steget til 35 Milliarder, men kun til 32. Der var altsaa kun 32 Milliarder tilstede ved Begyndelsen af den Periode, vi nu staa i; men det var dog bestandig overveiende Sølv, der var tilstede. I Aaret 1800 regnede man, at der af de 25 Milliarder var 9 Milliarder i Guld, 16 i Sølv, i 1848 var der 13 Milliarder i Guld, 19 i Sølv. Men nu kom den nye Bevægelse, nu kom Opdagelsen af de rige Guldleier i Kalifornien og ikke lang Tid efter Opdagelsen af endnu langt rigere Guldleier i Australien¹³). Nu stiger Produktionen af Guld over alle Grændser, og siden denne Bevægelse begyndte og til forrige Aars Slutning kan man antage, at Guldmassen næsten er bleven fordoblet, idet de 13 Milliarder nu ere gaaede op til omtrent 25, hvorimod Sølv kun har faaet en ganske ringe Forøgelse, maaske fra 19 til 20 Milliarder, saaledes at den hele Masse af ædle Metaller i Occidenten omtrent er 45 Milliarder.

Under disse Forhold skulde man finde det ubegribeligt, naar man ikke kjendte den Elasticitet, der undertiden findes i Udviklingen af videnskabelige Resultater, især naar Videnskaben er ny og endnu ikke hviler paa noget rigtig fast Grundlag, hvis man ikke kjendte dette, siger jeg, skulde man under de angivne Forhold finde det umuligt eller utroligt, at der samtidig med en saadan Forrykkelse af det gjensidige Produktionsforhold mellem disse to Metaller skulde gaa en almindelig Bevægelse igjennem Verden, som prædikede Guldets Fortrin over Sølvet og gik ud paa, at det nu var den eneste Frelse hurtigst mulig at forlade Sølvet og se at komme over til Guldet.

At de Lande, der den Gang havde Guld og tilfældig stode i den nærmeste Berøring med selve Guldleierne, nemlig Nordamerika og England, i aller høieste Grad vare interesserede i at opretholde Guldpriserne og prædike Guldets Fortrinlighed, er indlysende; men at de andre Lande kunde gaa med paa denne Bane, er vanskeligere at forstaa. Det er Frankrig, der ved sin ogsaa i saa Henseende høist uheldige Politik her har givet os alle Banesaaret¹⁴).

Da nemlig Bevægelsen begyndte, stod Frankrig med en umaa-

delig Sølvcirculation, Guld var bleven anerkjendt som lovligt Betalingsmiddel i Frankrig, men existerede saa at sige slet ikke. Enhver, der har været i Frankrig disse Aar før 1848, vil vide, at det da var en Illusion at tale om Guldmynt i Frankrig, det var kun som en Pryd, som Noget, man kunde pynte sig med, at man havde Guldmynt, men i Handel og Vandel saae man udelukkende Sølv. Det er et tvivlsomt Spørgsmaal, om Frankrig virkelig havde en dobbelt Myntfod, det antoges da for en afgjort Sag, og nu er der efter de Konventioner, der ere sluttede med de forskjellige Nationer¹⁵⁾, ingen Tvivl derom. Den tidligere Lovbestemmelse i saa Henseende var imidlertid af en tvivlsom Karakter, og det blev den Gang fra visse Sider meget stærkt bestridt, om man kunde fastholde, at Frankrig havde en dobbelt Myntfod. I alt Fald er det sikkert, at det vilde have været den letteste Sag af Verden for Frankrig, om det havde erklæret, at Gullet blot var en Handelsvare og altsaa havde opgivet det legale Forhold mellem Sølv og Guld af 1 til 15½. Det gjorde Frankrig ikke.

Naar man nu spørger om, hvorledes man skal forklare sig, at man trods den stærke Guldproduktion, og uagtet vi dog nu ere komne ikke saa lidt ind i Perioden, en Snes Aar ind i den, ikke mærker nogen Forrykkelse af Forholdet mellem Guld og Sølv — tvertimod har det snarere viist sig, at Sølv er i Begreb med at vige igjen, skjøndt ganske ubetydelig, for Gullet¹⁶⁾ —, saa ligger Forklaringen ganske nær, og jeg mener, at det er en falsk Slutning, der uddrages ved de sædvanlige dagligdags Betragtninger over disse Forhold, naar man henviser til disse Aars Erfaring og derved paaberaaber sig Noget, der staa imod den ganske almindelige Sætning, hvis Rigtighed i mange Retninger synes ubestridelig, at, hvor der er en stærk og overveiende Produktion af en Vare, har denne Vare Tendents til at synke i Værdi. Forklaringen er jo overmaade simpel. Naar der produceres Meget af en Vare, som i Grunden derfor nu skulde sælges til en langt billigere Pris, men der møder en rigtignok meget besynderlig Handlende paa Markedet, som siger: Jeg kjøber bestandig denne

Vare, ligegyldig hvad Prisen i og for sig er, til denne faste og urokkelige Pris, saa falder naturligvis Varen ikke, men beholder sin Værdi.

Det er det, Frankrig gjorde; Frankrig bliver ved at sige: Dette Forhold mellem Guld og Sølv som 1 : 15½ skal staa urokkeligt; hvert Pund Guld, man kommer med til mig, skal jeg betale 15½ Pd. Sølv for. Derfor holdt Guldet sig. Men hvad skete? De 1000 Millioner Franks Sølv, der kurserede i Frankrig, forsvandt, der kom endnu flere Millioner i Guld, som udmyntedes og fortrængte Sølvet fuldstændig. Nu var denne Bevægelse færdig, og man skulde altsaa til at se en Reaktion¹⁷), men saa kom den ulykkelige fransk-tydske Krig, og denne endte som bekjendt med den kolossale Krigsskadeserstatning, som den kaldtes, af 5,000 Millioner Franks, o: denne umaadelige Masse Guld skulde overføres til Tydskland¹⁸). Det er altsaa ganske naturligt, at Tydskland griber dette Moment for at holde Guldet oppe og forandre sit Myntsystem fra Sølv til Guld¹⁹).

Derved komme vi ind i en ny Periode, der kan vare i adskillige Aar, og i hvilken sandsynligvis Sølvet fremdeles vil depreteres meget stærkt²⁰). Men lad engang dette Tidsrum være gaaet forbi, saa vil jo, hvis der da ikke fremkommer nye og i dette Øieblik uforudseelige Forandringer i Produktionsforholdene, ganske sikkert den almindelige Lov gjøre sig gjældende, og Guldet vil ganske sikkert vise sig paany at gaa tilbage i sit Værdiforhold ligeoverfor Sølv. Men om det nu saaledes er nok saa misligt at forlade Sølvet og gaa over til Guldet, indrømmer jeg, at, saaledes som hele Opinionen er bleven, og efterat alle de tilgrændsende større Stater have forladt Sølvet²¹), bliver det en uholdbar Stilling for os at staa alene med Bevarelsen af dette Metal.

Imidlertid er der dog et Moment, som synes mig kan vække en meget begrundet Tvivl, og det er det eneste Punkt — jeg antydede det allerede før —, hvor jeg mener, at Myntkonventionen ikke har truffet det Rette, og hvor jeg beklager, at den er kommen et andet Resultat end til det, jeg maa anse for at være det i og for sig bedste. Det er nemlig Spørgsmaalet om det Værdiforhold,

der nu skal lægges til Grund i Overgangsøieblikket. Naar vi nu forlade Sølv og sætte Guld i Stedet, bliver det jo et Spørgsmaal af den allerstørste Betydning — selv om man vil indrømme, at man slet ikke kan indlade sig paa disse Fremtidsudsigter, og selv om man nok saa meget vil hævde, at, det, der er sagt til Fordel for, at Guldet nok vil bevare sin Værdi, vil staa ved Magt, og at man ikke af Hensyn dertil kan lade sig skræmme tilbage fra de Forholdsregler, man i Øvrigt vil tage — hvorledes man, naar Overgangen gaar for sig, skal fastsætte den Maade, paa hvilken visse Kvantiteter af Sølv skulle afgjøres med visse Kvantiteter af Guld. Det bliver et Spørgsmaal af den mest gennemgribende Betydning.

At ville sige, at man i det Øieblik, i hvilket der kommer en kongelig Erklæring om, at nu er Guld lovligt Betalingsmiddel, skulde tage Forholdet mellem Sølv og Guld og erklære: Det er dette Forhold, der skal være det afgjørende, er jo rent galt, det gaar slet ikke an. En Masse af de Forpligtelser, der ere indgaaede, ere jo slet ikke betalbare i Øieblikket. Hvis Sagen bliver stillet saaledes, at Enhver, der havde en Fordring paa Penge, i det givne Øieblik skulde have alle disse Penge udbetalte og kunde tage dem Dagen forud i Sølv, saa kunde man sige, at det ikke var nogen Uretfærdighed at fastslaa det Forhold, der fandt Sted i dette bestemte Øieblik.

Hvis man fra et vist abstrakt Standpunkt vilde spørge, hvad der vilde være absolut retfærdigt, saa kunde man være fristet til at sige, at det vilde være det, at enhver Fordring, naar den forfaldt, som jo kan være om lange Tider, skulde betales i Guld efter det Forhold mellem Guld og Sølv, der til Forfaldstiden fandt Sted. Naar altsaa en Person har Krav paa at oppebære visse Pengebeløb i Sølv, det vil sige, naar disse Forpligtelser ere lovlig indgaaede nu, saa maa der spørges: Hvilket er Forholdet mellem Guld og Sølv til den Tid, disse Pengebeløb virkelig forfalde, hvad der kan ske i Aar, og hvad ogsaa kan ske først om 10, 20, 30 ja 40 Aar; men det vil let ses, at foruden, at man maa indrømme, at det vilde være upraktisk saaledes bestandig at ville beholde

det som en svævende Bestemmelse, hvorledes virkelig Omskrivningen skulde finde Sted engang i Tidernes Løb ved Afgjørelsen af slige Gjældsforhold, saa er det ikke engang nøiere betragtet fuldkommen retfærdigt, og man maa derfor her hellere opgive, hvad der er fuldkommen Retfærdighed; thi Et er det, at faae Noget udbetalt i Sølv paa en Tid, hvor Sølv er det kurserende Betalingsmiddel, er Mynt, og et Andet er, at faae en Sølvklump, naar den ikke kan bruges til Dalere og Specier.

Det er blandt Andet Sagen, og derfor kan ikke engang dette souteneres, som er det absolut Retfærdige; men i denne Mangel paa at kunne finde noget Retfærdigt og i Tvangen til at maatte have en Afgjørelse maa man her, som saa ofte i det praktiske Liv, gribe igjennem, og derfor kan jeg ikke paa nogensomhelst Maade sige, at jeg finder, at man kan gribe til andre Udveie end den, at erklære et bestemt Omskrivningsforhold i et vist bestemt Øieblik for at være det Rette. Men hvorledes skal dette Omskrivningsforhold da være? Her synes jeg, at der maa vises al Billighed, og at der ikke kan være Tale om at gribe et enkelt Moment ud af Børspriserne, men at man her maa handle, som overhovedet i det praktiske Liv, hvor en variabel Værdi igjennem Tiderne skal fixeres; men man maa tage et længere Tidsrum, og man maa tage Mediet af alle de forskjellige Værdier igjennem dette Tidsrum. Det kan jo være en temmelig tvivlsom Sag at sige, hvor langt dette Tidsrum skal være, fem Aar vilde vist være meget kort, og naar vi ellers tale om at fastsætte Middelprisen for en Vare, vilde vi være tilbøielige til at tage et længere Tidsrum; man kan tage 10 eller 15 Aar, *enfin*, man kan træffe mange forskjellige Bestemmelser, men et saadant Grundlag er det aldeles nødvendigt at fastholde, hvis man vil træffe en i og for sig retfærdig Afgjørelse.

Hvis man nu til Exempel vilde tage — jeg skal søge saa simpelt som muligt at illustrere, hvad Betydningen heraf vilde være — de Oplysninger, der findes i vedfødte Bilag til det tidligere omdelte Forslag til Myntlov, saa vil man dér finde Værdierne pr. Unze Standardsølv angivne for en Række af forskjellige Aar²²).

Fra Aaret 1860 findes for hvert Aar udregnet en Middelpris og det Forhold mellem Guld og Sølv, der svarer til denne Middelpris, og for det sidste Aar, nemlig for 1872, hvor i det hele taget Sølvets har været i Nedgang, staar denne Middelpris endogsaa angiven fra Maaned til Maaned. Hvis jeg nu vilde tage alle 12 Aar fra 1861 af og tage Gjennemsnittet af disse 12 Aar, saa vilde jeg faae et Forhold mellem Guld og Sølv som 1 til $15\frac{1}{2}$, nøiagtig vil det være som 1 til 15,504. Vil jeg nu tage det for et ringere Antal Aar, saa vilde jeg faae et Forhold ud, som var ganske lidt større, og vilde jeg indskrænke mig til, hvad der synes at være det Allerubilligste, at gaae til det sidste Aar, saa vilde jeg dog komme til et Forhold, som var 1 til 15,6.

Nu har Myntkonventionen fastsat, at der af et Kilogram Guld skal udmyntes respektive 124 og 248 Guldstykker, af hvilke hvert af de første skal udgjøre 20 og hvert af de sidste 10 Kroner²⁸), og hvis vor Daler skal omskrives til Kroner, hvilket er paatænkt, og som i andre Henseender er saa overordentlig hensigtsmæssigt, altsaa een Daler til to Kroner, saa vil Forholdet mellem Guld og Sølv være ikke som 1 til $15\frac{1}{2}$, men som 1 til 15,675, hvilket altsaa med andre Ord vil sige, at man herefter faar en mindre Værdi i Guld, end man billigvis burde have.

Man kan ogsaa paa anden Maade illustrere dette overmaade simpelt ved Hjælp af den tydske Rigsmynt. Det er jo bekjendt for Alle, at der ogsaa her har fundet et Forhold Sted, som ikke var rigtigt, men som dog var saa nær ved at være det, at vi have havt store Ubekvemmeligheder og Ulemper deraf. Tidligere var nemlig en preussisk Daler nær ved at være 8 Mk., men Enhver vidste, at den ikke var fulde 8 Mk. værd, men derimod kun 7 Mk. $14\frac{6}{7}$ Sk.; der manglede saaledes lidt over 1 Sk. i, at den var 8 Mk. værd, og det var altsaa et virkeligt Tab, naar man tog en preussisk Daler for 8 Mk. Nu for Eftertiden kan man sige, at vi Alle lide et Tab i Penge, idet det, der sker nu, naar vi overføre vort Sølv til Guld, akkurat er det Samme, som fandt Sted lige overfor den preussiske Daler. Det maa endnu bemærkes, at Preussen eller rettere Tydskland, som jo for nylig har truffet en lig-

nende Bestemmelse²⁴), til Grund for Overgangen har lagt Forholdet 1 til $15\frac{1}{2}$, og der synes i og for sig ikke at kunne være nogen Tvivl om, at dette har været den hensigtsmæssigste og rimeligste Fremgangsmaade. I selve Myntkommissionen har der ogsaa været afvigende Meninger, idet der i denne, som man ser, har været fremført Forslag om, at der af Kilogrammet skulde udmyntes ikke respektive 124 eller 248 Guldstykker, men derimod 123 eller 246²⁵), hvilket altsaa vil sige, at man saa var kommen en hel Del nærmere til dette Forhold 1 til $15\frac{1}{2}$, end det nu er foreslaaet.

Naturligvis kan Feilen rettes paa en dobbelt Maade. Da Myntkonventionen nu en Gang saa at sige er urokkelig — Ingen kan vel tænke paa nu at ville gjøre nogen Forandring i den — og har slaaet fast, at der skal udmyntes af Kilogrammet 124 Stykker af de dobbelte Tikroner og 248 Stykker af de egentlige eller enkelte Tikroner, saa kunde i alt Fald Myntloven²⁶) rette Feilen, thi det er Noget, der er aldeles overladt til de enkelte Landes Forgødtbefindende²⁷), og det kommer slet ikke i nogensomhelst Strid med Myntkonventionen, paa hvilken Maade det enkelte Lands Myntlov fastsætter Omskrivningsforholdet. Myntloven vil altsaa godt kunne rette Feilen ved at sige, at, naar Omskrivningen skal finde Sted fra Daler til Krone, saa skal ikke blot Daleren være 2 Kroner, men der skal endnu lægges et Beløb, som omtrent udgjør $1\frac{1}{2}$ Øre, til.

Spørgsmaalet er nemlig dette, om der efter Myntloven skal opgives omtrent $\frac{1}{90}$ af alle Værdier. Enhver, der altsaa har en Eien- dom — det interesserer naturligvis ikke meget dem, der Intet eie, det skal jeg indrømme, hvorimod det interesserer dem, der eie Noget — Enhver, der har en Kapital, vil omtrent miste $\frac{1}{90}$ af den, hvis den Forudsætning, hvorpaa jeg støtter det Hele, skulde vise sig at være den rette, og paa samme Maade vil det gaa Enhver, der har faste Indtægter, thi dem, der ikke have saadanne, interesserer Spørgsmaalet ikke, eftersom det Intet gjør til Sagen for den, der blot handler, ligesom det heller ikke har Noget at sige for den, der arbejder for en variabel Betaling, om det ene eller det

andet Forhold benyttes; men som sagt, for dem, der have faste, urokkelige Indtægter, som ere anslaaede i Penge, vil Gjennemførelsen af Myntforslagets Bestemmelser være det Samme, som om de paa Livstid kom til at udrede en lille Extraindkomstskat, og det var jo en meget bekvem Maade at komme til at bøde en Indkomstskat paa, en Indkomstskat paa lidt over 1 pCt. Vi have jo saa ofte talt om en Indkomstskat paa 1 pCt., men for alle dem, der have faste Indtægter, er det virkelig $\frac{1}{90}$, altsaa lidt over 1 pCt., der paa denne Maade fremkommer.

Jeg skal imidlertid ganske henstille det Spørgsmaal til Andres Overveelse, om de tro, at det vil medføre praktiske Ulemper ved Overgangen til den nye Myntlov —, thi jeg er fuldstændig enig i, ikke at rokke ved Myntkonventionen, — at vedtage et noget andet og mindre simpelt Forhold end dette, at en Daler umiddelbart kan omskrives til 2 Kroner, og det er da i Særdeleshed dem, der eie Noget, som i saa Henseende kunne være særlig opfordrede til at underkaste denne Sag en moden Prøvelse. Jeg skal nu imidlertid sige, hvori jeg selv finder en Trøst. Jeg tør ikke regne mig til dem, der eie noget Synderligt, hvorimod jeg hører til dem, der have en vis fast Indtægt; men jeg skal, som sagt, sige, hvori jeg selv finder en Trøst, og hvorfor jeg ikke personlig vil røre mig. Mange kunne maaske sige, at det er en slet Trøst, men det er jo meget ofte Tilfældet, at man maa tage til Takke med det mindre Gode, naar man ikke kan faae det Bedre.

Jeg finder, som sagt, en Trøst, om man vil en slet Trøst, i den Omstændighed, at Alt dette dog i Grunden er Bagatellerier ligeoverfor den anden Depretiation, som vi slet ikke formaa at sætte nogensomhelst Bom for. Man kan tale om det Mislige, der er i, at Guld produceres i saa stor Mængde, og man kan beklage, at saa mange Forhold derved ville forrykkes og saa mange Fordringer derved tabe i deres Værdi og Betydning; men de Ulemper, der kunne komme frem ad denne Vei, ere forsvindende imod dem, der kunne komme frem ved, at der produceres Penge paa en anden Maade, som er meget billigere, og hvor Produktionen kan gaa langt lettere fra Haanden; det er nemlig, naar man

producerer Penge af Papir. Naar man er kommen saa vidt i Kunsten, at man kan producere et ubegrændset Antal Penge af Papir, saa er det aabenbart langt nemmere, end at søge til Potosi i Kalifornien eller Australien²⁸⁾, og det er dette, der gaar for sig i en saa gigantisk Maalestok, og som truer med bestandig at ville gaa for sig i et stigende Forhold²⁹⁾. Lige overfor den deraf flydende Foringelse af Pengenes Værdi ser jeg aldeles intet Værn i nogensomhelst Myntlov. Jeg kan naturligvis ikke tale om den Anvendelse af Kreditmidler, hvor der bag ved Kreditmidlerne staar solidariske Valutaer, men det er dér, hvor ingen eller aldeles forsvindende Valuta findes, at Ulykken kommer frem, og de Steder, hvor der sættes disse Masser af Sedler i Cirkulation, som ikke ere realisable, ere mange.

Ja, vi ere aldeles ude af enhver Frygt i saa Henseende; vi have jo faaet vort Bankvæsen ordnet paa en Maade, som jeg haaber, vi fremdeles ville værne om, og hvorefter vore Sedler til enhver Tid ere realisable. Men hvilke af de store Magter i Europa kunne i denne Henseende siges at staa paa et lignende Standpunkt? Enhver veed, hvorledes Forholdet til Exempel er i Italien, hvor der i dette Øieblik betaales 14 pCt. Agio for Guld, Enhver veed, hvorledes det er i Østerrig og ogsaa i Rusland, og vi vide nu, hvorledes det er blevet i Frankrig, hvor en stor Del af det Guld, som skulde tilveiebringes, er kommen frem paa den ganske simple Maade, at man har sat Sedler i Stedet, som ikke ere realisable. Og dertil komme de umaadelige Masser af Statsgjæld, som stiger i en ganske ubegrændset Maalestok, og at vi endnu i lang Tid ville komme til at lide under den franske Krigsskadeserstatning — thi den komme vi Alle til at give vort Bidrag til³⁰⁾ — hvor fem Tusinde Millioner i Papir ere producerede og kastede omkring paa Markedet. Dette er som sagt en tarvelig Trøst, men det kan i det Mindste vise, at man ikke skal tage sig mindre Tab altfor nær, naar der dog er saa mange større, som man ikke kan værne sig imod.

I Øvrigt endnu til Slutning kun een Bemærkning, og det er den, at denne hele Sag med Guldcirkulation let for os kunde vise

sig at være en Illusion. Der er nemlig en Vanskelighed ved at indføre Guld i Stedet for Sølv, og det er den, at en Guldcirkulation alene er en Umulighed. Hvorledes stiller Forholdet sig hos os? Vi have mellem Mand og Mand Trang til Dalere og mindre Myntstykker, og naar vi gaa til større, have vi vore Banksedler, og det kan nu være saa bekvemt, som det være vil, at gaa med en Tut Guldspege, saa er det dog endnu bekvemmere, naar de ere ligesaa gode, at gaa med en Bunke Banksedler, især da disse ikke ere synderlig tungere og vanskeligere at haandtere, naar de lyde paa 100 Rd., end naar de lyde paa 5 Rd.

Hvorledes vil nu altsaa Forholdet blive, naar vi faae denne Guldmyntfod? For det Første vil der komme det Kunstige frem, vil jeg sige, at vore Kroner slet ikke existere. Det, som kommer til virkelig at existere, er den saakaldte Guldkrone, det er Tikronen; men den enkelte Krone existerer slet ikke, thi al Sølv mønt, som fremtidig, naar Loven er bleven fuldstændig gennemført, vil komme til at kursere, er kun Skillemynt³¹⁾, og den Krone, vi faae, er altsaa en Skillemynt, der ikke indeholder i sig den Masse Sølv, som den efter sin Værdi skulde indeholde. Det er altsaa Skillemynt altsammen. Vi komme altsaa høist sandsynligt eller i det Mindste ikke usandsynligt til at leve udelukkende paa Skillemynt i Forbindelse med Sedler, og saa kunne vi have den Fornøielse, naar vi reise, at skaffe os noget Guld, og maaske det ogsaa ved enkelte andre Leiligheder kan se ret smukt ud at have det.

Det er Forholdet, som det vil finde Sted her, og som jeg ikke beklager; tvertimod, der er vist ikke Noget bedre, end naar man har vel funderede Sedler at bruge i større Betalinger. Derimod kan jeg nok sige, at det var godt, om de Millioner — thi mange Millioner vil det være — som komme til at gaa i Kroner og dobbelte Kroner mellem Mand og Mand, vare noget bedre end Skillemynt. Det kunde under visse Forhold være af overmaade stor Betydning, men det er en Ulempe, som er uafviselig tilstede overalt, hvor man vil indføre Guld.

Landstingets 8. Møde, Torsdag den 12te Oktober 1876.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Lov om Indførelse af det metriske System for Maal og Vægt¹).

(Landstingstidende 1876—77, Sp. 75—79.)

ANDRÆ: Min ærede Sidemand (Fallesen)²) kom i sit Foredrag til at beraabe sig paa min Uvidenhed med Hensyn til det gjældende Maalsystem³), og man vil efter den begeistrede Maade, hvorpaa det ærede Medlem iøvrigt udtalte sig om det nye System, lettelig kunne falde paa den Tro, at jeg, erkjendende Rigtigheden af denne Uvidenhed, ogsaa maatte dele hans Opfattelse af alt det Gode, vi staa i Begreb med at opnaa, hvis nærværende Lovforslag gennemføres. Derfor finder jeg mig foranlediget til med et Par Ord nærmere at omtale min Stilling til Sagen, saa meget mere, som der efter Alt, hvad der er udtalt, ikke er en Ene-*ste*, med hvem jeg er i Stand til at samstemme.

Jeg tilstaar, at for mit Vedkommende, er jeg bleven saa overmættet af Reformers, at jeg med en vis Uvillie ser paa disse saakaldte Reformers, hvoraf den ene kommer os i Møde efter den anden. Jeg ser som oftest deri kun, hvad der ogsaa ligger i Ordet selv, Omdannelser. Det er kun noget Nyt, man faar, men man glemmer altfor meget, at det Nye skulde være bedre. Jeg synes, at ved en stor Del af disse Reformers er det kun Nyhedssygen, der finder sin Tilfredsstillelse, og at man kun ser lidt hen til, at det er en virkelig Forbedring af Forholdene, der bør ske. Jeg veed jo nok, at Tiden nu en Gang er saaledes, og derfor er det mig ikke paa nogen Maade uklart, at hvad der egentlig er det Afgjørende ved denne Sag, er, at den er noget Nyt, Noget, der er kommet i Mode, og derfor skal man have det, ligegyldigt om det passer eller ikke, ligegyldigt om den store Befolkning Menneskealdre igjennem vil sukke derunder. Derpaa kommer det ikke an. Theoretikerne have sat sig i Hovedet, at det er et stort europæisk Fremskridt, der gjøres, og saa skulle Alle tie, og de tie.

Da vi for kort Tid siden foretog Møntforandringen⁴), var det

ganske sikkert et stort og betænkeligt Skridt, der gjordes, og Enhver her iblandt os har nok i sin egen Kreds kunnet samle Erfaring i tilstrækkeligt Maal om, med hvilket Besvær denne Forandring er bleven ledsaget. Nu synes man at ville paaberaabe sig denne Forandring som Grund til ogsaa at ville gjøre det næste Skridt og indføre det her foreslaaede System⁵). Her kommer det frem, at man skal vogte sig for det første Skridt, thi ogsaa her gjælder det, at det er det første Skridt, der koster, og at det drager de andre efter sig. Det er imidlertid fuldstændig uberettiget at drage denne Konsekvents, som man synes er naturlig.

Ved Myntforandringen, var der en haard og tvingende Nødvendighed tilstede; vi maatte stemme for Forandringen, thi Værdiforholdene ere vi ikke Herrer over, og i det Øieblik Sølvfoden paa den Maade, som det var sket, var bleven forjaget af alle store Stater, er det en Selvfølge, at det vilde have været at tilføie os de føleligste Tab, dersom vi ensidig vilde have holdt fast paa den. Et ganske andet Spørgsmaal er det — denne Nødvendighed anerkjendt, og jeg selv stemte for Forslaget, og var ogsaa selv villig til at anerkjende den — om man ikke i Loven kunde have truffet et heldigere Valg af Enheden, om det f. Ex. ikke havde været langt at foretrække, hvis man som Enhed havde beholdt vor gamle Daler, i Stedet for at man har taget den nye Krone.

Her er et andet Forhold, som jeg vil gjøre opmærksom paa. Vi forandrede Enheden, men hvor let gjorde vi ikke Forandringen? Den gamle Daler forjagede vi, men tog Tremarken, som var os Alle bekjendt, og paaklistrede den et nyt Navn, og derfor, og væsentlig derfor, er det gaaet, som det er. Endnu i dette Øieblik er der vist Ingen, der har faaet Daleren forjaget — ja, Ingen tør jeg vel ikke sige, thi der er jo Enkelte, hvis Opfattelse i den Retning jeg med Beundring ser er saa overordentlig let —, men de Fleste ville dog vist være tilbøielige til at sige, at alle Værdibegreber endnu for dem uafsladelig ere knyttede til den, og at det kun er gaaet saa let med Forandringen, fordi de med saa stor Lethed kunne multiplicere og dividere med 2; thi ligesaa vist, som man uafsladelig, hver Gang en Værdi opgjøres for En, maa kunne gaa

fra Daler til Kroner, maa man ogsaa kunne forvandle Kroner til Daler.

I denne Henseende vil der være et ganske umaadeligt Spring, naar vi gjøre en Sammenligning med den nu foreslaaede Reform, thi Intet er saa lidet sammenligneligt som Fod og Meter. Meteren er i det Hele et af de unaturligste Maal, der nogensinde ere fremkomne paa Jorden. Fra de ældste Tider har man ganske naturligt i alle Lande, hos alle Folk, stræbt at knytte Maalet til anskuelige Gjenstande, som let kunde bindes til Forestillingen; man har taget det fra det menneskelige Legeme. Skridtet, Foden, Haanden, Tommen; dem har man med mere eller mindre Vilkaarlighed gjort til Maal for paa den Maade med Lethed at knytte Maalet til Forestillingen. Der er Intet, der paa lignende Maade knytter Meteren til Forestillingen, ja, hvad der er endnu mere komisk, man kan slet ikke maale med en Meter. Det er jo bekjendt for dem, der have været i fremmede Lande, at man ikke dér maaler med Meteren som med en Alen, thi en Meter vilde være saa lang, at det er i høi Grad unaturligt at maale med en saadan Stok. Man pleier paa Disken at slaa en Meter fast og maale paa den, men at staa og maale med Meteren i Haanden er Noget, man ikke engang er i Stand til.

Hvad vi vel maa bevare i Erindringen ved denne Leilighed er, at, naar vi gjøre dette Skridt og gaa over til at gennemføre dette Metersystem med Hensyn til Maal og Vægt, saa er der aldeles ingen Tanke om, ikke Skygge af Sammenligning med, hvad vi gjorde ved Forandringen af Myntenheden. Der er ingen Nødvendighed, der paa nogen Maade kan paabyde os at gjøre den nu foreslaaede Forandring; vi gjøre den af vor egen frie Villie. Vi skulle altsaa blot se hen til, hvilke Fordele der mulig opnaas.

Nu er der en Fordel, som jeg naturligvis med stor Beredvillighed skal indrømme opnaas derved, nemlig, at vi faae en Tildeling. Men denne Fordel vilde være uendelig mange Gange større, hvis det var saa vanskeligt at forvandle Størrelser til Tildelingssystemet. For dem, der skulle regne, og det er dog til Syvende og Sidst den mindre Del af Samfundet, er det virkelig ikke

nogen stor Vanskelighed at forvandle et hvilket som helst opgivet Maal til et tidedeligt Maal, og saa regne de dermed saa fortræffeligt, som man kan ønske. Men, hvad der er Mere, Tidelingen kan, som det udtrykkeligt er udtalt af den Kommission, der har været nedsat⁶), med allerstørste Lethed erholdes i vort System eller indeholdes i Grunden allerede deri⁷); thi Alle, der have nogen Interesse af at bruge Tidelingssystemet, have for længe siden indført det og bruge det overfor Alen og Fod ved at gjøre en Fod til 10 Decimaltommer og en Decimaltomme til 10 Decimallinier, og der er intet til Hinder for uden den ringeste Vanskelighed at lade dette bestaa, hvis man finder det nødvendigt, uden at derfor Lovgivningen behøver at blande sig deri.

Man kan ganske rolig, tror jeg, lade det blive som hidtil og lade dem, der have Nytte deraf, gjøre Forandringen. Men, hvad der ikke kan overses, er, at den store, overveiende Del af Folket ikke har den ringeste Gavn eller Fordel af Forandringen, men alene Ulemperne, Manglerne, Vanskelighederne og Besværlighederne i fuldeste Maade. De Enkelte, der skulle skrive Beretninger til statistiske, internationale Kongresser, for dem vil det være overmaade bekvemt at kunne undgaa denne Omskrivning. De enkelte Handlende, der sidde i de store Omsætningsforhold, Notabene ikke med England, som vi have hørt, men med Tydskland, kunne maaske ogsaa ønske denne Lettelse; men overfor disse Tusinder staa Millionerne, for hvem det bestaaende System er baaret i deres Kjød og Blod, og som ikke ville kunne forandre det og Generationer igjennem ikke ville være i Stand til at forandre det.

Gaa den Dag i Dag til Frankrig og se, om man har faaet det gamle Maal forjaget; spørg enhver Mand i Frankrig: hvor høi var Keiser Napoleon; og han vil svare: 5 Fod 2 Tommer, men ikke: 1678 Millimeter. Dermed forbinder Franskmanden aldeles ingen Forestilling; men 62 Tommer, det veed han, hvad er. Ligeledes i den daglige Erfaring viser det sig jo, at i Almissee f. Ex. giver man 2—3 Sous; men det falder Ingen her ind, at tale om *quinze centimes*. Jeg synes, at vil man i den Henseende gjøre det

ret anskueligt, hvad Talen er om, skal man tage det Exempel — jeg kan ikke finde noget bedre — som Minoriteten i den nedsatte Kommission med Rette har fremhævet⁸⁾, og som jeg skal tillade mig at henlede Opmærksomheden paa, da Ingen synes at have bemærket det.

Lad os se, siges der, hvilke Fordele det giver en Landmand, om han i fremmede Tidsskrifter kan finde en Oplysning, som den, »at en Landmand paa 1 Hektare, altsaa paa en Kvadrathektometer eller 10,000 Kvadratmeter Land har avlet $3\frac{9}{10}$ Kubikmeter eller 3,900 Liter Hvede efter en Udsæd af kun 240 Liter, fordi han ved Behandlingen af Brakjorden, efter at have gjødet den med saa og saa mange Kubikmeter Staldgødning, pløiede og harvede den til en Dybde af 25 Centimeter.« Det vilde være overordentlig instruktivt og overordentlig lærerigt for vore mange Landbrugere, og hvilken Vanskelighed vilde de ikke have, naar de for at forstaa dette lange Kauderwelsk til Syvende og Sidst skulde forsøge paa at oversætte det, og saa komme til at sige saaledes: »Paa en Tønde Land er der høstet 16 Tønder Hvede efter knap 1 Tøndes Udsæd paa Grund af, at Jorden var gjødet med 23 Læs Staldgødning og derefter pløiet og harvet til godt 9 Tommers Dybde«.

Det er den Sort Oversættelser og den Slags Operationer, som vi opfordre Millioner til at gaa hen og gjøre, fordi de Enkelte, der have med saadanne Beregninger at bestille, muligen kunne have en ringe Lettelse derved, stor kan den ikke blive. Jeg kjen-der selv en Del til Regning og veed nok, hvor let man kommer over Sligt. Jeg er derfor paa ingen Maade i Stand til at dele den almindelige Glæde, som fra alle Sider er udtalt over, at dette Lovforslag er fremkommet; tvertimod, jeg havde næret det stille Haab — jeg vidste jo nok, at det havde været paatænkt —, at det var gaaet til Hvile, saa at vi ikke vilde have faaet det at se, og jeg beklager derfor, at jeg for mit Vedkommende i den Henseende maa stille mig fuldstændig forskjellig fra mine ærede Kolleger. Jeg vil ikke kunne slutte mig til Lovforslaget under nogen Betingelse⁹⁾.

VII

JÆRNBANESPØRGSMAAL

Landstingets 66. Møde, Fredag den 18de Januar 1861.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Lov om Anlæg og Drift af Jernbaner i Kongeriget¹).

(Landstingstidende 1860—61, Sp. 2447—52.)

ANDRÆ: Det nærværende Lovforslag er af saa indgribende Betydning, at jeg ikke troer at feile ved at udtale, at der neppe nogensinde er forelagt Rigsdagen noget Lovforslag angaaende Kongerigets særlige Anliggender, der i saa Henseende kan maale sig med dette; det vil nemlig være afgjørende for vor finansielle Tilstand i en Række af Aar. Jeg har derfor efter moden Overveielse anseet det for at være min Pligt, naar jeg havde en afvigende Anskuelse derom, da at udtale den²), og jeg skal derfor opfylde denne Pligt, hvor ubehagelig den end kan være — ubehageligt vil det være af flere Grunde. Jeg har her ingenlunde nogen Tilbøielighed til, naar jeg ikke er stærkt nødt dertil, at træde i Kamp med en almindelig udbredt Opinion³). Jeg veed, at en saadan er tilstede med Hensyn til denne Sag, og jeg indseer tillige, at der ikke er synderlig Udsigt til, at min Udtalelse mod den vil kunne være til nogen Nytte for, hvad jeg maatte ansee for at være det Rette, og det er altsaa forsaavidt uden Haab om Indflydelse paa Sagens videre Gang, at jeg har tilladt mig at bede om Ordet.

Jeg skal naturligviis ikke her fordybe mig i Betragtninger over de forskjellige Baneretninger; de ere jo alle saa vidtløftigt og udførligt behandlede, alle Fordele og Mangler ved dem i kommerciel, politisk og militair Henseende have saa ofte været fremhævede og drøftede, at jeg ikke troer, at der i saa Henseende vil kunne være noget Nyt at tilføie⁴).

(Sp. 2449.)

Det er utvivlsomt, at det er et stort Gode, der ved Jernbanen vil tilveiebringes for denne Provinds — jeg taler nærmest om Jylland, thi for Fyens Vedkommende troer jeg, at Sagen stiller sig anderledes. — Naar dette bestandig fremhæves, vil vistnok Ingen kunne modsige det. Men det Spørgsmaal, som her vil være at afgjøre, er, om ikke dette Gode vil blive betalt for dyrt med de Millioner, som udfordres dertil. Disse store Capitaler fremkomme jo ikke af sig selv, man tager jo af alle Skatteydernes Formue, og det er altsaa et Spørgsmaal, som det forekommer mig, at man ikke paa nogen Maade kan skyde fra sig. Selv om Talen var om langt mindre Summer, maatte man finde det naturligt, at man vilde have, om ikke fuldkommen Sikkerhed, som jo ikke godt kan erhverves ved saadanne Forhold, saa dog en overveiende Sandsynlighed for at faae Udbytte af Capitalen, inden man udgav den.

Her støder man imidlertid paa Opinionen. Opinionen har i en Række af Aar fastholdt den ene Side af Sagen, den nemlig, at det er et stort Gode at erholde disse lettere Communicationsmidler, og denne halve Sandhed er bleven saa eneherkende, at det for Tiden ikke kan hjælpe at ville forsøge paa at bryde den. Man maa vel erindre, at naar der er Tale om Anlæg af Jernbaner, gaaer det nærmest og hovedsagelig ud paa at erholde visse Fordele, som i deres inderste Væsen maae siges at være materielle, og man kan derfor ikke skyde bort fra sig en Undersøgelse af de Pengefordele, der ere forbundne dermed. Naar man anvender en vis Capital paa Videnskab og Kunst, bliver man altid staaende ligeoverfor Noget, der nødvendigviis maa være en Skjønssag; man kan ikke udregne i Dalere, Marker og Skillinger, hvilket Udbyttet vil blive af denne Capital⁵).

Anderledes stiller det sig derimod med Jernbaner; dér synes man at være ligefrem opfordret og forpligtet til at gjøre en saadan Beregning. Hvis man nu vil sige, at det er overordentlig vanskeligt at gjøre denne Beregning, da skal jeg gjerne indrømme det; men jeg skal dog udtale som min Overbeviisning, at Hoved-

qvæstionen her bliver, om Banen vil forrente sig eller ikke. Dette troer jeg er det egentlig afgjørende Spørgsmaal, hvorpaa det kommer an, og jeg synes, at næsten Alle, der have udtalt sig om Jernbanen, ere enige deri, at der ikke i en lang Række af Aar vil kunne være Tale om fuld Forrentning af de Summer, der ville medgaae dertil⁶).

Den ærede Minister⁷) gjorde opmærksom paa, hvorledes Jernbaner kunne skaffe Befolkningen store Fordele, og han anførte et Exempel, som jeg gjerne fra mit Standpunkt vilde belyse noget nærmere, dersom jeg turde troe, at jeg ret havde forstaaet det. Den ærede Minister angav nemlig, hvormange Banemiil der vare blevne reiste af Personer paa den sjællandske Jernbane, og han opkastede det Spørgsmaal, hvor store Capitaler der maatte antages at være vundne for disse Personer ved den Tid, de havde sparet ved at kunne udføre Reisen i en saa langt kortere Tid⁸).

Det er, saavidt jeg troer, den Tanke, som den høitærede Minister vilde udvikle; men jeg troer, at man maa dog her være berettiget til at fremhæve — hvilket jeg ikke siger som Noget, der staaer i Modsætning til den ærede Ministers Tanke, men kun som en Fuldstændiggørelse deraf, thi det laa deri — at Maalestokken for, hvad det er værd, haves i den Betaling, disse Personer have givet for at kjøre paa Banen. Jeg gaaer ud fra, at man ikke saaledes har stillet Banen overfor Publikum, at man har villet give det gratis Befordring, men at man har sat Priserne saaledes, at man kunde faae det bedst mulige Udbytte deraf. Det kan være, at man til forskjellige Tider ikke kan ramme det, og at man ikke saaledes accurat kan sætte den Priis, som de enkelte Personer ville give for at komme til at kjøre paa Banen; men sædvanligviis pleier man dog at føle sig frem og at sætte Taxterne saaledes, at Udbyttet bliver det størst mulige.

Hvis nu dette er Tilfældet, og lad os for et Øieblik antage det, saa er det tydeligt, at hvad der betales af disse Personer, som have Valget mellem at tilbagelægge Reisen paa Jernbanen eller ved andre Befordringsmidler — thi det maa stedse erindres, at det ikke er den complete Umulighed, man fjerner for Folk ved at

anlægge en Jernbane, men at man derved kun sætter dem istand til paa en anden Maade at naae Maalet, og at de dømme selvstændig om, hvorvidt de ville naae det ad den Vei og betale en vis Sum derfor eller hellere ville blive staaende ved de gamle Communicationsmidler og undgaae Betalingen — jeg siger, at hvad der betales af de Personer, som have dette Valg, indeholder den strengeste Vurdering af det Gode, der skal opnaaes. Og hvis man saaledes opgjør Forholdet for alle de Personer og alt det Gods, der have benyttet Jernbanen, og man gaaer ud fra, at det er Alt, hvad der kunde komme paa en Jernbane, saa mener jeg, at det er en sikker Maalestok for, hvad Jernbanen i dette Øieblik har været værd. Hvis man vilde gaae videre og sige, den er mere værd, og man vilde rette Betalingen derefter, saa sige de: Saa tage vi vore Varer og sende dem en anden Vei og gaae ogsaa selv med vore Personer en anden Vei.

Er derfor Forrentningen af Banen ikke tilstede, saa er heller ikke den Nytte af Banen tilstede, som skulde være der, og det maa bestandigt fastholdes, at jeg taler ikke om det første Aar eller om den kortere Tid, som ethvert nyt Foretagende behøver for at komme i Gang, før det kan vise sin fulde Virkning, men jeg seer hen til en længere Aarrække⁹⁾.

Hvis nu dette maatte være Tilfældet, hvis jeg maa gaae ud fra, at der hos dem, der iøvrigt ligesom jeg ere gennemtrængte af Følelsen af den store Betydning, det har at erhverve sig et Gode som Jernbaner, tillige er den Erkjendelse, at dette Gode for Øieblikket kun kan erhverves derved, at man i en lang Række af Aar sætter Capitaler i disse Baner, som ikke ville kunne forrentes ved den Benyttelse af Banerne, der virkelig vil finde Sted, saa troer jeg, at der ogsaa maa være en Indrømmelse af, at for denne lange Aarrække er dette Gode for dyrt betalt; thi man maa huske paa, at da det er et simpelt Pengegode, maa det til Syvende og Sidst ogsaa kunne fordres bestemt i Penge. Det vilde kun lidt nytte mig, om jeg kunde lære den Kunst at gjøre Guld, hvis jeg skulde betale den med en større Mængde Guld, end jeg var istand til at faae ud deraf¹⁰⁾.

Vistnok kan man sige, at der ved Siden heraf er andre og høiere Hensyn, at der er Statshensyn, der kunne gjøre slige Banners Anlæg nødvendigt — det vil jeg ikke ganske modsige — men jeg troer ikke, at disse Hensyn i nærværende Tilfælde have en saa afgjort Betydning, naar man seer hen til det Spørgsmaal, der nærmest foreligger, at de alene ville kunne bringe til at see bort fra de Ulemper og Betænkeligheder, der iøvrigt maatte kunne reises. For mit Vedkommende maa jeg derfor udtale, at jeg for Tiden har saa stor Betænkelighed ved denne Anvendelse af en saa overordentlig stor Capital, at jeg ikke vil kunne gaae ind paa Lovforslaget¹).

Landstingets 72. Møde, Fredag den 25de Januar 1861.

Dagsorden: 3die Beh. af Lovforslag om Jernbaneanlæg i Kongeriget.

(Landstingstidende 1860—61. Sp. 2694—95.)

ANDRÆ: Den ærede Minister mindede om, at saaledes som Forholdene vare udviklede paa Continentet, kunde Staten ikke forholde sig passiv ligeoverfor sine vigtige Anliggendes Gjen-nemførelse, ikke stole paa, at den private Virksomhed var saa tilstrækkelig, at det kunde overlades til den i alle slige Retninger at gjøre, hvad der maatte ansees for nyttig og gavnligt¹). Deri ligger Modsætningen.

Jeg skal nu være villig til at indrømme, at, beklageligt nok, Forholdene paa Continentet virkelig ere saadanne, at Staterne aldeles have forglemt — eller idetmindste ofte synes at være paa Veie dertil — den rette Begrændsning og have kastet sig ind paa et Gebeet, der burde være overladt til Borgernes frie Virksomhed. Hvilket Land i Europa har havt en sundere og rigere Udvikling end England? Og dog har Staten dér holdt sig aldeles tilbage. Den har ikke engang taget sig af Veivæsenet, og der er dog maa-skee intet andet Land, der har gjort saa Meget for Veivæsenet. Paa Continentet derimod har det til forskjellige Tider været opstillet som en Maxime, at Staten kunde med megen Nytte indlade

sig paa at gjøre alle disse Ting for Borgerne, og Staterne have derfor anlagt Fabriker, drevet Industri o.s.v.²⁾.

Nu have Forholdene imidlertid udviklet sig saaledes lidt efter lidt, at man ikke blot har indset det Forkastelige i det Indgreb i den frie Omsætning, som skete ved Reguleringen af Tolden paa en saadan Maade, at denne istedetfor at være en reen fiscal Institution gik over til at være en Regulator for den hele Omsætning³⁾, men at man ogsaa selv her i Landet har begyndt at indsee, at Staten i det Hele taget ikke bør befatte sig med at anlægge Fabriker osv. Men nu kommer der nye Former frem, hvor man ikke har faaet Øiet op for, at det accurat er det Samme, idet man nemlig vil, at Staten paa en lignende Maade skal — naturligviis kun fordi den anseer det for et Gode; Staten har aldrig slaaet ind paa denne Vei uden i den Overbeviisning, at den udbredte den største Velsignelse — ved en Misbrug af sin Magt fremtvinge disse Foranstaltninger, hvad enten den store Deel af Befolkningen directe har et Gavn af dem, der svarer til de Offre, der udkræves, eller ikke.

Jeg anseer det for at være en Grundsætning, som vil lede til den sundeste Udvikling af Forholdene, at Staten lærer at indskrænke sig, at begrænde sig, at den overlader Borgerne Alt, hvad der ikke strengt vedrører den selv, stolende paa, at de nok skulle vide at ramme det Bedste, at de Formaal, som Staten absolut har at gennemføre, ogsaa udelukkende blive dens Sag at gennemføre, hvoraf jeg skal nævne de to vigtigste, Retfærdighedens Haandhævelse inden Rigets Grændser og imod Udlandet; ellers veed man ikke, hvor der skal standses, og man kommer ind paa en Bane, hvis Ende man ikke kan overse; man kommer Skridt for Skridt hen til det, der ligger paa Bunden, nemlig Socialismen⁴⁾.

Landstingets 36. Møde, Tirsdag den 22de Januar 1867.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovudkast angaaende Overtagelse af de jysk-fyenske Jernbaners Drift etc.¹⁾.

(Landstingstidende 1866—67, Spalte 1178—88.)

ANDRÆ: Da jeg igaar begjærede Ordet, som nu er givet mig, havde jeg ikke hørt det Foredrag, som senere fremkom fra det ærede 2det Medlem for Kjøbenhavn (Krieger), og som udtalte, hvad jeg antog for at være Hovedsagen i dette Spørgsmaal²⁾. Havde jeg nu kun hørt dette Foredrag, vilde jeg sandsynligviis ikke have følt mig foranlediget til ogsaa at føie mine Bemærkninger til den allerede vidtdrevne Discussion, men efterat jeg nu har erfaret, at den af ham fremsatte Mening tilsyneladende ikke just har gjort meget stort Indtryk og tildeels er blevet misforstaaet, saa finder jeg det dog ganske rimeligt, at jeg benytter mig af den mig nu givne Leilighed til idetmindste at forsøge paa noget stærkere at fremhæve, hvad jeg troer er det egentlig Væsentlige ved Sagen.

Ved første Øiekast kunde det jo synes, at det for dem, der befinde sig i samme Stilling til Sagen som jeg, maatte være overordentlig tilfredsstillende at see det unægteligt meget store Omslag, som er skeet i den Stilling, som den lovgivende Magt hidtil pleiede at indtage i alle beslægtede Spørgsmaal. Jeg har i en Række af Aar været nødsaget til at værne imod den doctrinaire Opfattelse af Statsindustriens Skadelighed³⁾. Jeg kalder den doctrinair, fordi den var — i den Form idetmindste, hvori den før fremtraadte — aldeles abstract; den var bleven til en reen Frase. Man troede, at der deri, at Staten bedrev Noget, som ogsaa Borgerne kunde gjøre, laa noget næsten Forbryderisk, og at det var en ligefrem Forpligtelse af alle mulige Kræfter at stræbe hen til, at en saadan Ulempe blev hurtigst muligt afhjulpen.

De Herrer, der have fulgt tidligere Forhandlingers Gang, ville vide, hvilken Anledning til lang og møisommelig Discussion saadanne Spørgsmaal som det om Usserød Klædefabrik have givet⁴⁾; det er ikke længere siden end forrige Aar, hvis jeg ikke mindes

feil, at jeg har maattet række en frelsende Haand ud efter Brødbagningsetablissementet⁵⁾. Jeg vil nødigt tillægge mig en Ære, som ikke tilkommer mig, men hvis jeg ikke mindes feil, var Brødbagningsetablissementet forsvundet og kom atter frem igjen ved Discussionen i Landstinget, og blev frelst.

Naar det altsaa stod saaledes, maatte det jo synes, at jeg maatte føle mig i høieste Grad tilfredsstillet ved nu at see, at Principet bliver kastet overende; men denne Hjælp, saaledes som den her ydes mig, er af den Slags, som Enhver meget maa bede sig fritagen for; thi den hjælper ligesaa langt over paa den anden Side, som man før befandt sig paa den første; man kommer ud over Maalet og ind i et Uføre, som er meget værre end det, man værgede sig imod at blive stødt ned i. Naar en Doctrin har kunnet finde saa almindelig Anklang og har kunnet staae som en Troesætning for saa Mange, der have holdt sig inderlig overbeviste om, at her var den sande Statsviisdom, saa er det sjældent Tilfældet, at der ikke skjuler sig en sund og rigtig Kjerne indenfor Skallen, men som ved Misforstaaelse og urigtig Anvendelse, — hvilket just er det, der forvandler Lærdommen til Doctrin — bringes i den uheldige Form, hvori man lader den fremtræde.

Saaledes troer jeg ganske sikkert — og det var een af de Hovedsætninger, som det glædede mig at høre den ærede 2den Landstingsmand for Kjøbenhavn udtale bestemt⁶⁾ — at det maa anerkjendes, at der paa Bunden af denne Doctrin laa en dybtfølt Bevidsthed om, at den moderne Stat nu stræbte hen imod et forskjelligt Formaal fra det, Staten tidligere havde sat sig, at den i den Henseende gik, og det fuldkommen berettiget, med Tiden, og at det ikke var en Svingning, der kunde betragtes som et Tilbageskridt, nei, at det først var nu, at Bindet var blevet trukket fra Øinene — og at man først nu saae en Sandhed, man saalænge havde ignoreret.

Det er overordentligt let at eftervise alle de gode og fortrinlige Følger, som kunne fremkaldes, fremelskes og skabes ved Statens Indgriben i alle mulige Forhold. Hvorledes kan Staten ikke med sin mægtige Haand fremhjelpe Handel, Industri, Fabrikdrift?

Hvorledes kan den ikke overalt oplive Samfundets Kraft, hvorledes kan den ikke tilveiebringe og fremtrylle Goder, hvor man ellers umuligt vilde kunne finde dem? Ja mine Herrer, det er den ene Side af Sagen, det er den fristende og lokkende, som i sin Tid har gjort det til Statsviisdom at lade Staten tage sig af disse ædle, ophøiede og skønne Formaal, og som har frembragt uhyre Ulykker paa Jorden, og af hvis bittere Følger vi endnu den Dag idag lide.

Man fortæller, at der i forrige Aarhundrede var i Frankrig en overmaade ædel Stratenrøver, han heed Cartouche⁷); man sagde, at det var det Eiendommelige hos ham, som slet ikke kunde siges at henhøre til den almindelige Art af saadanne Forbrydere, at han aldeles ikke berøvede de Fattige Noget. Han henvendte udelukkende sin Opmærksomhed paa de Rige, der havde Overflødhighed, og fra dem tog han undertiden rundeligt; saa deelte han med de Fattige og Nødlidende, der i ham saae en Ven, som undertiden paa den meest vidunderlige og meest genereuse Maade kom dem imøde og udsatte sig for de største Farer for at afhjælpe deres Trang. Dette var imidlertid dog ikke dengang nogen tilstrækkelig Grund til at fritage ham for Straf. Han blev, da man endelig fik Fingre i ham, nødsaget til med sit Liv at betale disse philanthropiske Bestræbelser, idet man, hvor deeltagende man end kunde være med Hensyn til det meget Gode, som det unægtelig blev oplyst, at han havde øvet mod Trængende og Nødlidende, dog fandt, at der var en indre Retfærdighedsfølelse, der oprørte sig mod de Midler, som han havde fundet sig berettiget til at benytte for at være godgjørende. Det var jo en ganske naturlig og indlysende rigtig Opfattelse af Retfærdighedens Grundsætninger.

Men hvad vil man da sige om den store Cartouche, som i en ganske anden, en uendelig mere udstrakt Maalestok drev dette Haandværk — for at blive i Billedet —, som ganske sikkert ogsaa udøvede en Mængde Godt, men ganske sikkert heller ikke saae synderligt paa de Midler, hvorved dette skete. Der var aabenbart — jeg sigter naturligviis til Statens Indgriben i alle saadanne For-

hold — en meget stor Forskjellighed mellem den Maade, hvorpaa Staten optraadte, og den Maade, hvorpaa Cartouche optraadte, men jeg troer dog ikke, at denne Forskjellighed bør komme Staten synderligt tilgode; jeg troer tvertimod, at det maa siges, at den i flere Henseender var i dens Disfaveur, i Sammenligning med ham.

For det Første maa man lægge Mærke til, at Staten paa ingen Maade indskrænkede sig til at søge Understøttelse og tage Midler hos de Rige; nei, den vidste meget godt at finde den Fattige, og den tvang ofte paa den grusomste Maade den Fattige til at afsee den sidste Skilling, for at den kunde følge sine philanthropiske Forsætter⁸). Dernæst maa jeg paa den anden Side ogsaa bestemt paastaae, at den ikke altid havde det rette Skjøn med Hensyn til Anvendelsen af de Midler, hvoraf den var kommen i Besiddelse, og det var meget ofte, at den glemte at yde, hvor den maaskee rettest burde yde, og at den istedet derfor gav den Rige endnu mere Rigdom. En Forskjel var der imidlertid, som var meget stor, og det var den, at hele Fremtiden, medens den eenstemmigt dødsdømte en Cartouche, ikke havde Lovpriisninger nok for den ædle, høihjertede og oplyste Statsstyrelse, der greb ordnende, oplysende og skabende ind i saa mange Forhold.

Det er først lidt efter lidt, at den sande Frihed har faaet Lov til at gribe ind paa dette Gebeet og vise sine velsignelsesrige Frugter; det er først lidt efter lidt, at den har skræmmet Staten tilbage fra alle disse Forsøg ved at sige til den: Din Viisdom kan være stor; men der er en Viisdom, som er større end Din; lad den raade, lad Friheden øve sine Kræfter, og vi ville see, at ved Alles forenede Kræfter vil en Lov, som er gjennemtrængt af en dybere Indsigt end Din, gjøre sig gjældende, opnaae de Formaal, som Du troer ere de rette, men opnaae dem med mindre Anstregelser og ad en bedre Vei end hidtil og fremfor Alt medføre Retfærdighed.

Det er det, mine Herrer, som man skal vogte sig for at komme tilbage til, det nemlig at indblande Staten, hvor den ikke har noget at gjøre; det er den eneste Frelse, vi kunne see for vor Fremtid — jeg mener ved »vor« ikke Danmarks Fremtid, men hele den

europæiske Udviklings —, at man, gennemtrængt af disse Sandheder, mere og mere trænger Staten tilbage og tvinger den til at tilbagegive til den borgerlige Virksomhed Alt, hvad der kun af denne kan udøves paa rette Maade. —

Nu siger man: Man maa ikke eensidigt gennemføre saadanne Lærdomme, og det er ogsaa det, jeg til enhver Tid har været rede til at hævde; thi Ingen kan mindre end jeg opstille en saadan Formel som en Trylleformel, hvortil man under alle Omstændigheder og under ethvert Hensyn skulde kunne sværge. Der maa gives Undtagelser fra denne Lærdom som fra alle slige Lærdomme, hvis den ikke skal falde ned til at blive en reen Doctrin; der maa gives Undtagelser, men ved enhver Undtagelse maa man dobbelt tage sig iagt for ikke at komme til at krænke det Berettigede i Principet.

Der er for det Første et Hensyn, som fremfor alle andre bør gjøre sig gjældende, og det er det billige Hensyn til det Bestaaende. Man kan ikke revolutionært kaste alt det Bestaaende overende, og, hvormeget man end kunde ønske, at dette oprindeligt havde været anderledes, saa maa dog Meget taales, og Meget maa kun langsomt ændres, naar det engang har faaet Lov til at bestaae og er groet fast i Fordomme. Men man gjør sig skyldig i en af de besynderligste Misforstaaelser af denne Lærdom, naar man undertiden anvender Principet paa Forhold, hvor det slet ikke hører hjemme.

Man har talt om, hvad der da kunde berettige til, at Staten selv driver Krudtmøller, Klædefabriken paa Usserød, eller Brødbagningsetablisementet i Citadellet Frederikshavn, og man har søgt Berettigelsen dertil i Et og Andet; men Et har man overseet, som for mig er det aldeles Væsentlige og det fuldstændigt Afgjørende, og det er, at Staten her aldeles ikke gaaer ud paa at tilfredsstille borgerlige Fornødenheder, men kun tilfredsstiller sin egen Trang og gjør det paa en Maade, hvorved det skeer bedre, end det kunde gjøres af nogen Anden. Hvis Staten kunde give Forsvarsvæsenet i Entreprise — ja saa var det godt; men skal den, erkjendende, at det er et Statsformaal, en Gjenstand for Statens Virksomhed, som

den ikke kan slippe ud af sin Haand, drive hele denne Virksomhed ved sine egne Kræfter, saa maa den dog ogsaa — det er en Yttring, som er fremkommen ved en anden Leilighed — være berettiget til at drive den herhen hørende Huusflid. Den kommer da til at ligne en stor Forening, der træder sammen for at frembringe visse Produkter af en vis bestemt Art, og som derved kun sørger for at tilfredsstille sine egne Fornødenheder paa den billigste og hensigtsmæssigste Maade; og det er jo netop Tilfældet med Statens Klædefabrication, Krudtfabrication o.s.v., at man kan eftervise, at den ved at overlade Productionen til Private, ikke kan tænke paa at faae saa billige, solide og hensigtsmæssige Varer som den maatte gjøre Krav paa.

Det er altsaa en fuldkommen Misforstaaelse at anvende den udtalte Sætning paa disse Gebeter; men anderledes, og nødvendigviis ganske anderledes, forekommer det mig, at Sagen stiller sig, naar der er Tale om Statens Indgriben paa et Gebet som dette, hvor der er Tale om Noget, som det er aldeles aabenbart, — thi man seer det over hele Europa, og fra at være til at kunne være gjælder dog ganske sikkert en ret god Slutning — at just den borgerlige Virksomhed fuldkommen formaaer at paatage sig.

Og siger man, at det er dog sikkert, at der ogsaa selv for os — til vor Ulykke — gives Exempler paa, at Staten directe griber ind i disse Forhold og selv har overtaget en enkelt Side af Sagen — ikke Driften af Banerne, men selve Bygningen af dem —, ja, saa er det den sidste Rest, vi have af den gamle Overtro, at det var viist af Staten at ville foregribe den naturlige Udvikling af Forholdene; og de, som endnu holde derpaa, overseer ganske, at alle de Goder, som blandt Andre et æret Medlem i min Nærhed (Fischer) har skildret med stor Veltalenhed⁹), og som en Befolkning, efter hvad han sagde, havde Krav paa, saasom de mange billige Tog, de lave Taxter osv., men som kun kunde opnaaes ved en Bortseen fra, hvad det industrielle Udbytte blev, at alle disse Goder, at enhver Skilling, som anvendes til hver enkelt af dem, maa først tilveiebringes paa en høist skadelig Maade.

Det er jo dog saa, at, dersom man nu til Exempel til Syvende

og Sidst opnaaer at faae den jydsk Bane til at give Staten 2 pCt. af Driften, efterat man i mange Aar har ødslet Millioner og Millioner paa den, saa har man tilføiet Statslegemet en ganske overordentlig stor Skade, hvorunder vi blive ved at lide i lang Tid.

Det er ikke ved frivillige Bidrag, at disse Penge ere indkomne; det er heller ikke saa, at Staten har fremtryllet dem; nei, den har ofte med den største Haardhed maattet udpresse dem. Det er ikke en frivillig Gjerning, der her er traadt frem, thi saa kunde man jo ganske vist sige: »Men Gud, hvorfor vil Du gaae irette om, hvad enhver Mand vil bruge sine Midler til; lad ham følge sin Lyst«, og det vilde være rigtigt; nei, ligeoverfor Staten føler den Enkelte, som iøvrigt, hvor Frivilligheden er paa sit rette Omraade, giver rundhaandet, sig tilbageslødt; *dér* har han en instinctmæssig Følelse af, at Frivilligheden ikke hører hjemme; han nægter frivilligt at komme frem med sine Midler, og Ret gjør han deri. En æret Taler gav os forleden den geographiske Oplysning, at der var et Land, som heed Utopien, hvor man saaledes frivilligt betalte Statens Fornødenheder¹⁰). Jeg troer, det var en Feil, og hvis jeg ikke aldeles skulde forhuske mig, er jeg meget mere sikker paa, at Landet hedder Bøotien¹¹); *dér* vilde man langt snarere have været istand til at gjøre det.

Nei, det skeer slet ikke ved Frivillighed; det skeer tværtimod ved haard Tvangs Udøvelse mod andre Statsborgere, som ikke herved opnaae noget Gode. Den Reisende, der kommer paa Slagelse Banegaard og med stor Misfornøielse seer, at Toget ikke er færdigt til at føre ham til Theatret i Kjøbenhavn, kan ønske, at det gik paa en beleiligere Tid, og han finder vistnok, at han har et berettiget Krav paa at kunne deeltage i denne Kunstnydelse, saaledes at han kunde komme tilbage igjen om Aftenen; men Spørgsmaalet er, hvorvidt det, at han faaer dette »billige Krav« fyldestgjort, ikke betaales af Mange med suurt erhvervede Skillinger; lad os huske paa, at enhver Sum, som vi paa denne Maade borttage, røves fra det Sted, hvor den naturligen var kommen frem som en Frugt af Flid og Arbeidsomhed, og at den ogsaa taber sit Udbytte og taber et ganske andet Udbytte end de 2 pCt.;

thi det kunne vi være sikre paa, at den gode og dygtige Arbejder eller den, der i det Hele driver en god og fornuftig Bedrift, nok vil vide at faae mere end de 2 pCt. ud af sine Penge. Det er den ene Side af Sagen, at der ubestrideligt lides et nationaloeconomisk Tab; men den anden Side af Sagen er Billedet af den blodige Uretfærdighed, som ligger i at tvinge den Ene til at yde til den Andens mere eller mindre indbildte Krav¹²).

De Sammenstillinger, man har villet gjøre gjældende for at bringe denne Sag til at staae i et mindre afstikkende Lys ligeoverfor Alt, hvad hidtil den lovgivende Magt har villet vedkjende sig, kan jeg heller ikke erkjende Rigtigheden af. Man siger: Er der ikke Veie, og er Staten ikke tidligere gaaet i Spidsen for Anlægget af de store Veie, Hovedveiene? — thi det maa jeg dog bede det indskrænket til¹³). — Har den ikke gjort dette og er det derfor ikke rimeligt, at den gjør det Samme nu, da der jo dog kun er Tale om en anden, nyere og bedre Form for Veiene¹⁴)? Men her overseer man jo aldeles, at det dog ikke er Veie, ad hvilke Staten lader Enhver sørge for at skaffe sig frem, som han bedst kan; thi Enhver møder jo dog ikke med sit Locomotiv og bringer sig frem med egen Kraft fra den ene Ende af Banen til den anden. Nei, der maa en Indgriben til fra Statens Side, en Præstation, som ogsaa skal dækkes, og Prøven paa, om denne Vei dækkes eller ikke, ligger i Betalingen for Transporten paa den. Duer den ikke saameget, at den kan give den Betaling, den skulde, saa er det et Nationaltab, at den er kommen tilveie, og, er den tilveiebragt ved Tvang mod dem, som langt bedre kunde bruge deres egne suurt erhvervede Midler, saa har man ved Siden deraf gjort en blodig Uret. —

Men Post- og Telegraphvæsenet! Ja, mine Herrer, hvorfor har Staten Post- og Telegraphvæsenet i sin Haand? Den har det, til deels fordi der er en Side ved Post- og Telegraphvæsenet, som kræver ganske andre Hensyn, end der er at tage ved Jernbanerne; men hvorfor have saagodtsom alle moderne Stater *navnlig* endnu Post- og Telegraphvæsenet i deres Haand? Fordi det er gamle Regaler¹⁵), det er Indtægtskil-

der, der ere gode, det er Indtægtskilder, og det skulle de være, og det er en Ulykke, at de ikke længer ere det. Det er ifølge en forkeert Opfattelse af disse Forhold, at man troer at kunne ansee det som et Gode, at denne Virksomhed gaaer aldeles fri, at man, medens man lader den Fattige betale Afgift af enhver Snaps, han drikker, og af ethvert Pund Kaffe og Sukker, han bruger, anseer det for en stor Ulykke, at der skulde lægges $\frac{1}{10}$ Skilling paa et 4 β Frimærke. Nei, der er ikke det Mindste deri, og de bedste Stater, de, der ere videst fremme i Udviklingen, bruge dette endnu som Indtægtskilde, og det er kun os, som ere paa Veie med — thi endnu er det dog ikke skeet — at ville opstille det som et Princip, at disse Institutioner skulle for Guds Skyld slet ingen Indtægt give.

Jeg kan derfor ikke paa nogen Maade, hvor stor en Ven jeg er af en fornuftig Statsindustri, finde det rigtigt at være med at gjøre dette Omslag; jeg troer, at vi derved ikke blot ville bortkaste Skallerne, men den virkelige, sunde og naturlige Kjerne af det Princip, som den lovgivende Magt igjennem en lang Række af Aar har grebet enhver Leilighed til at hævde.

Naar der er Tale om, at Staten skulde kunne drive disse Baner ligesaa godt, at den kunde faae sin Driftscapital dækket ligesaa godt som et privat Selskab, hvor kan man da troe, at en Embedsbestyrelse skulde paa den Maade være istand til at ligge paa Ud-kig efter Publicum, efter dette mangelhovede Væsens besynderlige Luner og Indfald og skulde være istand til saaledes at møde enhver Forlystelsessyg med et Tog, der kunde tilfredsstille ham. Der kan og vil efter Sagens Natur ikke være Stimulans nok for en Embedsførelse til at tage Sagen paa den rette Maade¹⁰), og lad os lægge Mærke til, at naar vi give den i et privat Selskabs Hænder, saa have ogsaa vi den største Interesse af, at disse Hensyn tagcs paa den allerfornuftigste Maade, idet vort eget Udbytte ene og alene er afhængigt af, at dette Selskab først erholder sit.

At det sjællandske Jernbaneselskab maa have en ret gunstig Forestilling om, hvad der kan bringes ud af den jydsk Jernbanes Drift, maa man jo gaae ud fra, thi jeg kan ikke antage, at man

under Omstændigheder som nærværende, da der jo maa antages at skulle gives en Priis af 92 Rd. for Actierne, skulde kunne ville lade sig nøie med 4, ja selv 5 pCt., da der dog er en vis Usikkerhed tilstede; men desto bedre, siger jeg, thi derved vil Staten endelig engang kunne komme til at høste Noget af det Udbytte, som ikke blot Jyderne, men navnlig alle Vi, der ikke have den aller-ringeste Interesse af at kjøre paa den jyske Jernbane, have Krav paa at høste.

Jeg er paa ingen Maade istand til fuldstændig at kunne bedømme, om alle Enkelthederne i Loven ere hensigtsmæssige, eller ikke, men for mig staaer det som en given Sag, at det Hovedformaal, der ønskes opnaaet af Indenrigsministeren ved Lovforslagets Forelæggelse, virkelig er rigtigt og et saadant, som man bør stræbe at opnaae; og, da jeg i ethvert Tilfælde under ingen Omstændigheder, det maatte saa nok saa meget blive vedtaget ogsaa i den anden Deel af den lovgivende Forsamling, vil kunne give min Stemme til, at Driften overtages af Staten, og jeg ikke seer, der er bragt nogen anden Vei til at opnaae dette Formaal i Forslag, saa maa jeg, indtil jeg bliver bedre oplyst, ganske sikkert stemme for Ministerens Lovforslag.

Jeg veed ikke, hvorvidt Staten skulde kunne være Mellemand paa en anden Maade, ved selv at gaae ind og løse det fra Peto eller, som han her bestandig kaldes, »Sir Morton Peto«; thi uagtet man har en dyb Ringeagt for danske Titler, og uagtet jeg aldrig hører, at man siger Baron og Kammerherre, saa sige vi bestandig Sir Morton Peto, thi det er en engelsk Baronet¹⁷). Jeg veed aldeles ikke, om det skulde være hensigtsmæssigt, at Staten gjorde sig til Mellemand paa denne Maade; det forekommer mig dog, at det vilde være en Complication, som paa ingen Maade fortjener at anbefales. Det forekommer mig at være meget simplere og naturligere at lade det sjællandske Jernbaneselskab see at skaffe de fornødne Penge. Jeg er temmelig vis paa, at det sjællandske Jernbaneselskab vil skaffe sig de Midler, som ere fornødne for at indrette denne Drift paa en betydelig billigere og hensigtsmæssigere Maade, end Staten vil kunne gjøre det¹⁸).

Landstingets 58. Møde, Mandag den 16de Marts 1868.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovudkast om Udvidelse af det jydsk Jernbanenet¹). (Landstingstidende 1867—68, Sp. 1924—38).

ANDRÆ: Jeg vender mig da altsaa først²) mod den Hovedsætning, at det overhovedet, at det i og for sig er fornuftigt at vedblive med at bygge Jernbaner. Naturligviis maa dette forstaaes saaledes, at det for os, for Staten er fornuftigt at vedblive med at bygge Jernbaner her i Landet, og særlig naturligviis at bygge de Jernbaner, om hvilke der i nærværende Sag er Tale, thi det er jo let begribeligt, at der ligesaa vel med Hensyn til Anlægget af Jernbaner som med Hensyn til hvilketsomhelst andet Forhold, som man betragter nærmere, kan gives baade fornuftige og ufornuftige Foranstaltninger, og at der altsaa vil kunne gives baade fornuftige og ufornuftige Jernbaner, foruden en heel lang Gradation derimellem. Naar Sætningen skal have nogen nærmere Betydning, maa den altsaa sees i den Belysning, som den faaer ved det foreliggende Lovforslag, og der maa spørges, om de deri foreslaaede Baner³) høre til den Art af Jernbaner, som det særligt kan siges at være fornuftigt at vedblive med at bygge. —

Det kan dernæst ikke nytte, at man vil støtte sin Paastand om det Fornuftige i overhovedet at bygge eller at vedblive med at bygge Jernbaner paa visse reent almindelige Bemærkninger, der naturligviis altid kunne indbefatte en vis Sandhed, men en Sandhed, der kan være Gjenstand for de meest mærkelige Misforstaaelser. Man kan saaledes til Exempel ikke møde Indvendinger mod hiin Paastand med at sige: Ja, det er dog en productiv Anvendelse af vore Penge. Det vil jo nemlig i og for sig aldeles ikke sige Noget, at Pengene anvendes paa en productiv Maade, saalænge man ikke undersøger, hvilket Forhold der er tilstede mellem Bekostningerne ved Productionen og det Udbytte, der fremkommer af denne Production. Det kan saaledes ikke nytte, at en Mand gaer hen og vil fabrikere Et eller Andet trøstende sig med, at det, han fabrikerer, er et Product, der har Pengeværdi, og som naturligviis kan ventes vederlagt med den Værdi, som det ved Productionen har erholdt, men han maa tillige tage under Over-

veielse, om det, som han maa anvende og forbruge for at frembringe dette Product, staaer i et nogenlunde rimeligt Forhold til selve den Værdi, som han faaer ud af Productet. Naar man vilde anvende Rigsdalere paa at producere Marker, saa maatte det dog af Alle indrømmes, at det var en underlig Art af Productivitet, og man vil finde, at det var en høist besynderlig og ubegribelig Paastand, at man i saa Fald skulde trøste sig med, at man dog anvendte sine Penge productivt⁴). —

Men ligesaa lidt gaar det derhos an, naar man fuldstændigt mistvivler om at kunne eftervise, hvad der meer eller mindre skarpt eller rigtigt betegnes med Udtrykket »det directe Udbytte« af et vist Foretagende, da ideligt og ideligt at komme tilbage til og at henvise til de dunkle, vage og mystiske Udtryk om de indirecte Fordele, som skulle knytte sig til Foretagendet⁵). Det er jo ganske vist, at man ikke sjeldent, og Staten naturligviis fremfor Alle, har med Forhold at gjøre, i hvilke man anvender Penge, om hvis directe Udbytte igjen i Penges Værdi der slet ikke kan være og fornuftigviis slet ikke bør være Tale. Naar vi f. Ex. oprette en Lærerpost ved vort Universitet — jeg vil sætte en Lærerpost i et eller andet Fag, som er meget fjernt fra at staae i umiddelbar Forbindelse med en productiv Anvendelse, f. Ex. en Lærestol i Sanskrit —, saa er det aabenbart urimeligt, om Nogen vilde spørge, hvormange Rigsdaler, Mark og Skilling der vil udkomme derved⁶); et saadant Spørgsmaal vilde kun røbe en mærkværdig Mangel paa Dannelse, paa den Dannelse, som maa være tilstede, hvor der tales og dømmes om Forhold af denne Natur.

I saadanne Forhold skal der slet ikke være Spørgsmaal om Pengeindtægt, og det er paa ganske andre Omraader, at man maa søge Vederlaget for de dertil gjorte Udgifter og trøste sig med, at dette ogsaa vil komme tilstede. Men omvendt er det aldeles tydeligt, at der, hvis man vil anlægge en Fabrik, aldeles ikke bør være Spørgsmaal om Andet end om, hvorvidt Fabricationsomkostningerne staae i et passende Forhold til Fabricatets Værdi. Det vilde være complet urimeligt ved en ganske simpel materiel Fabrik, der f. Ex. skulde producere Klæde, Læder eller hvilke som helst materielle Gjenstande, at ville henvise til de indirecte

Goder, som kunde opnaaes ved at holde denne Fabrik igang, f. Ex. det fortræffelige Underhold af Arbeidere, de Penge, som gjennem dem kom i Omløb o. s. v. Enhver vil strax føle, at dette vilde være aldeles skjævt, og at Maalestokken her med Nødvendighed var given ved en Afveining mellem det, der anvendtes, og det, der vandtes i Penge og Penges Værd.

Nu er det vel ganske vist saa, at i det virkelige Liv, i de concrete Forhold fremtræde Modsætningerne ikke saa skarpt; der er dér en heel Scala at gennemløbe fra de bekostelige Foranstaltninger, som man træffer, uden i mindste Maade at burde søge dem vederlagte i Penge, til dem, som man træffer, der udelukkende bør søges vederlagte i Penge. Jeg skal f. Ex nævne, at man, naar man vedligeholder et Nationaltheater, ganske vist maa fordre, at dette skal have en vis Søgning, idet det kun lidet vilde gavne at holde en saadan Anstalt vedlige, naar den aldeles ikke tilfredsstillede Nogen, og at der altsaa skal være et Pengeudbytte ved Theatrets Virksomhed, men at der ved Siden af sammes Pengeudbytte dog ogsaa fremtræder ganske andre Hensyn, og at, medens Pengeudbyttet paa ingen Maade kan skubbes bort eller skydes ud af Betragtning, dog aabenbart ved Theatret bliver Noget tilbage, for hvilket man paa ingen Maade maa søge Vederlag i Penge, men hvorfor man maa søge Vederlaget paa andre Gebeter.

Men det troer jeg at kunne sige, at man ved Spørgsmaalet om en Jernbanes Bygning just i alt Væsentligt befinder sig paa det Omraade, hvor man alene maa søge Udbyttet i Penge. Men nu pleier man just at knytte Forestillingerne om Goderne ved Jernbaner til en Række af Henviisninger til, hvad der dog meer eller mindre fjernt kan komme frem ved Hjælp af Jernbaner. Man anfører saaledes f. Ex., at der et vist Sted er en eller anden Exportgjenstand tilstede, som det vil være overordentligt vigtigt kan exporteres med mindre Omkostning end hidtil. Det vil saaledes være af ubeskrivelig Nytte for alle dem, der producere denne Exportgjenstand, om Prisen paa samme kan bringes til at stige kjendeligt ved den lettere Export, der opnaaes ved Hjælp af Jernbanen. Derved ville de nemlig faae en meget betydeligt

forøget Indtægt; men denne Indtægt vil dernæst igjen yttre sin Indflydelse paa mangfoldige andre Forhold; den vil gjøre, at de Eiendomme, som disse Producenter ere i Besiddelse af, ville stige i Værdi, og der vil altsaa komme større Capitaler tilstede; men det, at der kommer større Capitaler, vil igjen medføre, at mangfoldige Virksomheder, som hidtil ikke kunde paatænkes, ville begynde at træde ilive. Og [der] vil dernæst kunne eftervises en heel Række af Virksomheder, Virksomhed paa Virksomhed, som kunne indrangeres under det omtalte indirecte Udbytte af Jernbanerne.

Men det er dette, der efter min inderlige Overbeviisning beroer paa en fuldstændig Misforstaaelse, hvormeget jeg end veed, at det vil forbause og forundre Mange at høre en saa dristig Paa-stand fremsat; det er imidlertid ikke min Vane at vige tilbage for den Art af Modstand; jeg fremsætter min Anskuelse og lader den saa ganske roligt blive bedømt, som det maatte falde sig⁷). . . .

(Sp. 1930) . . . lad det ikke gaae os, som det gik Svenskeren, da Tordenskjold viste ham alle de mange Soldater, hvorved han kyste ham til at overgive Marstrands Fæstning⁸). Det var de samme Soldater, som bestandigt marcherede fra den ene Gade til den anden, og det er ogsaa her bestandigt det Samme. . . .

(Sp. 1932—33.) . . . Det er dette, som man skal lægge Mærke til. Selv om man vil afveie Tab og Gevinst i det Hele og ikke bryde sig om, fra hvem Pengene komme, og til hvem de gaae, saa vil man, naar det kommer dertil, at Jernbanen ikke længere kan bære sig, men at det Tab, der lides for de Capitaler, der ere anlagte i Jernbanen, er større end den Gevinst, der opnaaes for dem, der bruge Jernbanen, være kommen ind paa den Production, som gaaer ud paa at producere Marker af Dalere⁹). Man vil da være kommen til en Production, hvor man vel endnu stedse kan sige, at man anvender sine Penge productivt, men hvor en nærmere Undersøgelse dog vil vise, at det er en meget uheldig Productivitet.

Jeg behøver nu ikke at sige, at saadanne Forhold ikke fremkomme under den frie Concurrences Medvirkning¹⁰). Det vilde i alt Fald kun være meget daarlige Spekulanter, som vilde gjøre sig skyldige i at frembringe det Slags national-oconomiske Tab;

i Reglen kan man være sikker paa, at de ville undgaaes, idet en fornuftig og fri Udvikling i Samfundet fornuftigviis vil medføre, at saadanne Daarskaber ikke ville komme frem. . . .

(Sp. 1934—35.)

. . . . Men sæt nu, siger jeg, at der var en urigtig Opfattelse tilstede hos selve Statsmagten, og at den altsaa greb ind og tog Sagen i sin Haand. De Medborgere, der tjente Pengene, vilde i saa Fald blive ligesaa ærlige og skikkelige som før, og de vilde ikke have gjort sig skyldige i den mindste Brøde, og vilde følgelig fuldstændigt roligt kunne nyde det samme Udbytte som tidligere. Men Statsmagten vilde da rigtignok efter min Mening handle overmaade daarligt. De Penge, som Statsmagten selv maatte bruge dertil, hvis den tog Sagen i sin Haand — og den maatte jo selv sætte Pengene deri, da den ikke kunde tvinge Andre til at gjøre det —, maatte den jo gennem Statsmagtens Tvang paa lignende Maade tage ud af det hele Samfund. Men dette vilde være en overordentligt uheldig Anvendelse af Pengene, hvorved der vilde finde et betydeligt Tab i nationaloeconomisk Henseende Sted, og jeg skal tilføie, at det vilde være en stor Uretfærdighed¹¹).

Vi maae vel huske paa, at det, saaledes at flytte Pengene fra den ene Side af Samfundet til den anden, er en overordentlig stor og skrigende Uretfærdighed, og det kan ingen Statsmagt ville gjøre, der er sig det rette Forhold bevidst. Statsmagten maatte i modsat Fald med fuldstændig Nødvendighed søge paa samme Maade at komme alle andre Statsborgere til Hjælp; den maatte altsaa sige: naar jeg har gjort dette Skridt for at fremme Productiviteten paa den Maade, som det ønskes fra disse Statsborgeres Side, og naar jeg har bragt dem disse Offre, saa maa jeg paa lignende Maade gribe ind for at fremme ogsaa de andre Statsborgeres Interesser og bringe dem lignende Offre, som kunne opveie dem, som jeg har gjort for de Andre. Dette maatte Staten følgelig i saa Fald nødvendigvis beqvemme sig til at gjøre; men det Hele blev jo saa til en complet Urimelighed; thi saa bleve Alle efterhaanden tvungne til en Anvendelse af deres Penge, som vilde være imod deres Interesse. Det kan man være sikker

paa, at en friere Udvikling af Forholdene vilde bringe en langt fornuftigere Anvendelse tilveie.

(Sp. 1937—38.)

. . . . Naar jeg skal resumere, hvad jeg hidtil har fremstillet, saa vil jeg sige, at, medens jeg ikke anerkjender, at Staten overhovedet skal indlade sig paa Jernbanebygning, saa skal jeg dog meget villigt indrømme, at dette er en Regel, der som enhver anden kan taale Undtagelser. Jeg finder mig foranlediget til at gjøre ærede Medlemmer opmærksomme paa, at jeg ikke hører til dem, der ligeoverfor de virkelige Forhold og de Krav, som disse ofte gjøre gjældende, er i den Grad principfast og i den Grad holder paa, hvad jeg anseer for at være det absolut Rette, at jeg ikke skulde ville paa en fornuftig Maade give efter for saadanne udenfra kommende Krav¹²).

Jeg kan saameget mere sige dette, som jeg i nærværende Tilfælde maa gjøre opmærksom paa, at jeg har været med til at gjøre det første Skridt for at fremkalde en Jernbane i Jylland; dette Skridt stammer nemlig fra et Ministerium, hvori jeg var Finantsminister¹³). Jeg har altsaa faktisk beviist, at jeg meget vel kan tage Hensyn til denne Art af Interesser, selv om jeg ganske sikkert vedbliver at nære den Mening, at det ikke er den rigtige Maade at gjøre det paa. Den Bane i Jylland, som jeg i sin Tid tilod mig som Medlem af den daværende Regjering at stemme for og at ønske gennemført, dannede og danner et ikke ubetydeligt Led i den Bane, som nu findes dér. Men det var ganske sikkert min bestemte Overbeviisning dengang, at derved skulde man ogsaa blive staaende for en Række af Aar, og at man skulde lade denne Bane oparbejde sig fuldstændigt, inden man for Statens Vedkommende gjorde nogetsomhelst yderligere Skridt. Jeg siger derhos, at de Baner, der kunne betale sig godt, ere velsignelsesrige for Samfundet i det Hele, men de ville ogsaa komme tilstede, uden at vi behøve at indblande os deri, og de ville fuldstændigt tilfredsstille alle fornuftige og billige Fordringer.

I samme Grad som Jernbanerne derimod ikke selv formaae at skaffe sig Tilgang, i samme Grad skal man see at komme bort fra dem. Jeg siger udtrykkeligt: naar Jernbanerne ikke *formaae* at

skaffe sig Tilgang, thi det kan jo være, at man tvinger dem dertil, idet man nedbringer Priserne under det Naturlige; saa falder mit Raisonnement vel tildeels bort, men kun for tilligemed Tabet at komme frem paa anden Maade. De Jernbaner, der ikke formaae at betale sig, ere fordærvelige, og dem skal man ikke indlade sig paa.

Jeg føier til, i Erkjendelse af, at Forholdene aldrig staae ganske rene og klare i det concrete Liv, at der er en vis Art af Banner, som Staten af ganske andre Formaal og ganske andre Grunde kan have en saadan Interesse i at see udførte, at den maa see bort fra det hele Pengehensyn. Der kan saaledes af Forsvarshensyn eller af andre Øiemed komme en saadan Nødvendighed tilstede, men derom kan der aldeles ikke være Tale her.

Endelig indrømmer jeg, at Enhver, der indlader sig paa den Art af Entrepriser, maa vide, at der skal gives en vis rimelig Tid, for at et saadant Foretagende kan udvikle sig til sin naturlige Beskaffenhed, og at det altsaa vilde være saare urimeligt, om man allerede den første Dag efter, at en slig Jernbane var aabnet, vilde forlange, at der strax skulde indfinde sig hele den Trafik, som var nødvendig, for at Banen kunde betale sig. Der skal indrømmes en rimelig Tid — og her kommer naturligviis i Betragtning et Skjøn, hvilket man maa oppebie for at see, om denne Betingelse opfyldes¹⁴). Men hvor man maa kunne sige sig selv, at der maa gaae en lang Række Aar, inden Betingelsen kan komme tilstede, dér mener jeg, at det er ubestrideligt, uigjendriveligt urigtigt at indlade sig paa at bygge Jernbaner, selv bortset fra, hvorvidt det er retfærdigt eller ikke¹⁵).

Landstingets 92. Møde, Torsdag den 24de Juni 1880.

Dagsorden: 1. Beh. af Lovforslag ang. Statens Overtagelse af de det sjællandske Jernbaneselskab tilhørende Jernbaner med Tilbehør¹). (Landstingstidende 1879—80, Sp. 1603).

ANDRÆ: . . . Den ærede Landstingsmand²) sværmer i høj Grad for Statens Indblanding i alle offentlige Anliggender, som

han sagde. Ja, vi have i tidligere Dage kjendt noget Lignende, og det er jo efter Bølgegangen ganske naturligt, at, efter at man var kommen til at indse det Fordærlige og Skadelige i denne Retning³), vender man tilbage og synes, at Intet vil være saa naturligt og lykkeligt, som hvis Staten vil tage Alt i sin Haand. Det er, for at jeg skal nævne Ordet, — hvilket jeg iøvrigt maa bede om, at man ikke giver Anvendelse paa nærværende Tilfælde — Socialismen, der gror, det er den, der lidt efter lidt udbreder sig over alle Lande og ganske sikkert paa den allerskjønneste Maade vil kunne realisere sine Formaal, naar Staten bliver Alt og den private Virksomhed Intet⁴).

Hvad der særlig i dette Øieblik foreligger her, er jo kun Spørgsmaal om Statsdriften, thi ganske sikkert har den ærede Rigsdagsmand Ret i, at nu bliver ogsaa Porten aabnet for de store Krav, som i mangfoldige Retninger ville kunne komme frem, og som man tidligere kunde tænkes at være bleven fritagen for⁵); men det er jo dog egentlig kun alene om Statsdriften, der nu tales, og ikke engang i og for sig om, hvorvidt Statsdriften er fornuftig eller ufornuftig, thi efter at Statsdriften faktisk er tilstede for en stor Del af Jernbanenettet⁶), stiller Spørgsmaalet sig jo ganske anderledes for den Del, der er tilbage, og som synes paa en rimelig Maade at maatte være under fælles Bestyrelse med den øvrige Rest.

Jeg skal, som sagt, aldeles ikke forsøge paa nu at vise, hvilke Farer der kunde være og sandsynligvis ogsaa i Tiden ville vise sig ved, at Statsdriften er tilstede, ved at Statsdriften har afløst den private Virksomhed, der har en ganske anden Evne end Staten til at føle, hvad det er, Publikum i det Hele er tjent med⁷); det skal jeg ganske lade ligge for Øieblikket og indskrænke mig til, blot til Slutning at erklære, at jeg stemmer for Loven, blandt Andet fordi jeg i finantsiel Henseende anser den for at være af en overmaade stor og gavnlig Betydning⁸).

VIII

EMBEDSMÆNDENES RETSSTILLING OG LØNFORHOLD

*Rigsforsamlingens 68. offentlige Møde, Mandag den 5te Marts
1849.*

Dagsorden: Den foreløbige Behandling af Grundlovsudkastet.
§ 21¹).

(Grundlovgivende Rigsforsamlings Forhandlinger, Sp. 1702—05.)

ANDRÆ: Jeg troer ikke, man kan miskjende, at det Spørgsmaal, som er Gjenstand for Grundlovens § 21, maa tillægges en ikke ringe Betydning. Embedsstanden danner de Organer, hvorigjennem Statens Liv rører sig; det er gjennem Embedsstanden, at Folkets Villie, saaledes som den i den lovgivende Forsamling kommer til Orde, skal finde sin Gjennemførelse; det er igjennem Embedsstanden, at Lovens kolde Ord skal komme til Liv og Virksomhed. Jeg er derfor overbeviist om, at ligesom en dygtig, frisindet og oplyst, men netop derfor, troer jeg ogsaa, en inden Lovens Omraade sikkret og uafhængig Embedsstand er det største Værn for Frihedens rette og sande Gjennemførelse, saaledes er ogsaa paa den anden Side en afhængig, for Vilkaarlighed priisgiven og derfor ogsaa, kun alt for let, servil og demoraliseret Embedsstand det farligste Vaaben, man kan give Regjeringen ihænde, for dermed at bekjæmpe og undertrykke Folkefriheden.

Jeg veed vel, at det har været ligesaa fjernt fra det Ministeriums Tanke, hvem Grundlovsudkastet skyldes²), at ville tænke paa at indføre en saadan Afhængighed (Ja! Hør!) som den her omtalte; — Ingen kan være meer overbeviist derom end jeg — som det er fjernt fra det Ministeriums Tanke, hvis hæderlige Opgave det er blevet at forsvare Grundloven³), at forsvare den *mod ethvert Angreb i reactionair Retning*, (Hør! Hør!) men jeg mener, at det ikke kommer an paa at undersøge, hvilken Hensigt

der kan have været tilstede ved Affattelsen af en saadan Bestemmelse i Grundloven, men det kommer an paa at undersøge, hvorledes Institutionen er bleven grundlagt. Er Institutionen, som den her er forelagt, slet grundlagt, da mener jeg, at ved Tidernes Ugunst, og ved en, saa at sige fatalistisk Nødvendighed, ogsaa de slette Frugter ville indfinde sig.

Skjøndt under nærværende Sags Behandling flere af de Grunde ere gjendrevne, hvorpaa man pleier at støtte Forsvaret for Embedsmændenes Afhængighed⁴), saa kan jeg dog ikke undlade at berøre nogle af de Anskuelser, der i saa Henseende især gjøre sig gjældende. Først og fremmest springer det i Øinene, at man maa give Regjeringen Magt til at fjerne udelige og skjødesløse Embedsmænd; thi jeg vil ikke tale om de Embedsmænd, der ligefrem forbryde sig mod deres Embedspligt, thi de skulle ikke fjernes ved Afsked med Pension, men ved Lov og Dom. Men ved Fjernelsen af disse udygtige og skjødesløse Embedsmænd skulde jeg mene, at Intet kan være til Hinder for, at denne Fjernelse skeer *i lovlige Former*. Jeg troer, at dette ligesaa vel er i Embedsstandens som i selve Regjeringens Interesse, thi hvor grundet endogsaa en saadan Fjernelse kan være, saa vil det dog altid for de Mange, der ikke kjende Forholdene, og jeg skulde mene, endogsaa for vedkommende Minister, der umuligen personligen kan være bekjendt med de Tusinde Embedsmænd, der sortere under ham, tidt være umuligt at overbevise sig om, at en retfærdig og billig Afgjørelse har fundet Sted. Er Lovgivningen mangelfuld, [og] kan man ikke ved den betrygge sig mod Embedsmænd, der vise Udygtighed eller Skjødesløshed i deres Embede, nu saa rette man Loven og gjøre den saaledes, som det til dette Øiemeds Opnaelse er tjenligt.

Jeg vil ikke engang dermed udtale, at det skulde være *nødvendigt* at henvise alle saadanne Sager til almindelig retslig Forfølgelse; jeg skulde tvertimod mene, at det maatte være hensigtsmæssigt i de forskjellige Classer af Embedsstanden at indføre en Art Juryer, som paadømte saadanne Sager, visse Juryer, som ogsaa haves paa andre Steder, og hvoraf selv hos os idet-

mindste Sporene ere tilstede⁵). Derved modsiger jeg ikke, at der kan gives enkelte høiere staaende Statsebedsmænd, hvis Forflyttelse og Afsættelse maa være aldeles overladt til Regjeringens egen Raadighed, men jeg paastaaer kun, at det er en aldeles overilet Slutning, og at det er uforsvarligt, derfra, at man beviser saadanne enkelte Posters Tilstedeværelse, og derfra, at man godtgjør, at saadanne enkelte Poster maae behandles paa denne Maade, at slutte uden videre, at *alle* Poster skulde være lignende Vilkaarlighed undergivne.

Men om man endogsaa hverken skulde finde det nødvendigt eller hensigtsmæssigt at overlade disse Sagers Afgjørelse til Ministrene, saa vilde man jo dog kunne mene, at det ikke just var saa voveligt at gjøre dette; thi den Minister, til hvilken en saadan Afgjørelse blev overladt, er jo en ansvarlig Minister, og i Ministeransvarligheden have vi jo en Borgen for, at den ikke misbruges. Jeg troer, at man maa vel vogte sig for slige Illusioner⁶). Vi bør erindre, at de moralske Garantiers Tid er forbi, forbi i den Betydning, at det *alene* skulde være dem, vi skulle støtte os til; jeg siger nemlig ikke, at de moralske Garantier paa den Maade ere forsvundne, at ikke ogsaa for Fremtiden, som hidtil, de skulle henhøre til de Betryggelsesmidler, hvoraf vi skulle betjene os; men jeg mener, at saadanne Garantier kun kunne paakaldes med Hensyn til Overholdelsen af Loven i Lovens Aand, og at det ikke kan hjælpe, naar Grundloven overantvorder Embedsmændene til en saadan vilkaarlig Afsættelse, da at henholde sig til Ministrenes Ansvarlighed.

Jeg indseer ikke, hvorledes en Ministers Ansvarlighed paa den Maade kunde gjøres gjældende, at han skulde være forpligtet til at forklare, af hvilke Hensyn og hvilke Grunde Embedsmanden var bleven forflyttet eller afskediget⁷). En Minister maatte i saadanne Tilfælde kunne indskrænke sig til at sige: det er efter min Overbeviisning skeet til Statstjenestens Tarv, og derved maatte han være tilfulde dækket. Den farligste Indvending, der gjøres mod Embedsmændenes selvstændige Stilling, er imidlertid den, der støtter sig til en, efter min Formening, aldeles falsk

Opfattelse af den moderne Stats Natur, der antages at medføre Nødvendigheden af, at Regjeringen gives denne fuldkommen vilkaarlige Raadighed over hele Embedsstanden.

Denne Opfattelse af Forholdene hviler sikkert paa en falsk Grundvold. Jeg kan ikke undlade at nævne den Kilde, hvoraf den har sit Udspring. Det er i Frankrig, det er i Jacobinerklubben i Paris, at man først ikke blot har fordret denne Magt for Regjeringen, men gennem Terrorismen bragt den til Anvendelse⁸). Støttede den sig imidlertid blot paa slige Autoriteter, da var den sikkert længst forsvunden; men en stor, en mægtig Aand har betjent sig af dette Redskab til sine høie Interessers Gjennemførelse; Napoleon benyttede sig af den Magt, som laa deri, og gennem den franske Indflydelse er den samme Opfattelse trængt ind i Tydskland, navnlig i Rhinforbundsstaterne, hvor, som bekjendt, fransk Forvaltning gjorde sig gjældende⁹). Men jeg paa-staaer, og jeg vil ved den endelige Behandling finde Leilighed til nærmere at begrunde dette¹⁰), at den Tid er længst forbi, hvor man udelukkende troede paa Rigtigheden af en saadan Theori, at man forlængst har indset, at det var en aldeles urigtig Lære, hvorfor man ogsaa i alle Stater, hvor Folkefriheden værnedes, forlængst har troet at burde sætte hemmende Skranker mod saadan Vilkaarlighed.

I selve Frankrig, hvor man bestandig pleier at antage, at disse Forhold paa den mindst ønskeligste Maade ere ordnede, i selve Frankrig ere dog Forholdene i denne Henseende ingenlunde saa slette, som man her er tilbøielig til at forestille sig. Det er langt fra, at Embedsmændene i Almindelighed dér blive afsatte; det er vel i enkelte, men ogsaa kun i ganske enkelte Kredse af Embedsvirksomheden, at saadanne Afskedigelser finde hyppigt Sted. Det er heller ikke saa meget Afsættelserne, over hvilke der idelig føres Klage, som det derimod meget mere er over Forflyttelserne og Avancementssystemet¹¹)

Naar jeg nu endelig vender tilbage til Grundlovens 21de Paragraph, da er det en Selvfølge, at jeg ingenlunde kan være tilfreds med den Redaction, den har faaet i Udkastet. Jeg aner-

kjender, at Udvalget har bestræbt sig for at tilveiebringe Forandringer i den Retning, jeg troer ønskelig og nødvendig, men jeg kan dog ikke være ganske tilfredsstillet ved Majoritetens Forslag¹²). Forsaavidt man derfor ikke fra andre Sider skulde stille Amendements¹³), til hvilke jeg kan slutte mig, maa jeg forbeholde mig ved den endelige Forhandling at stille et saadant, som jeg omtrentlig skal angive, idet jeg naturligviis maa bevare mig min Ret til at foretage Ændringer i Udtrykkene. Den første Deel af Paragraphen skulde da lyde saaledes: »Kongen besætter alle Statsembeder i det Omfang og paa den Maade, Loven bestemmer.« Herved vilde Slutningen af første Deel og Bestemmelsen om Indfødsretten være overflødige. De følgende Dele af Paragraphen vilde være: »Kongen kan afskedige og forflytte de høiere Embedsmænd uden deres Samtykke. Hvilke Embedsmænd, der blive at henføre til denne Classe, ligesom ogsaa under hvilke Betingelser andre Embedsmænd uden deres Samtykke kunne afskediges og forflyttes, fastsætter Loven. Afskedigede Embedsmænds Pension bestemmes i Overensstemmelse med Pensionsloven. Embedsmænd, der forflyttes mod deres Villie, kunne dog ikke derved lide Tab i deres Embedsindtægter.«

Jeg behøver ikke at tilføie, at der med Hensyn til denne Paragraph, som til saa mange andre Steder i Grundloven, maa fastsættes transitoriske Bestemmelser¹⁴). Indtil de bebudede Love emanere, maa det naturligviis blive ved de bestaaende Forhold.

*Rigsforsamlingens 118. offentlige Møde, Torsdag den 10de Maj
1849.*

Dagsorden: Den endelige Behandling af Grundlovsudkastet. § 39¹).
(Grundlovgivende Rigsforsamlings Forhandlinger, Sp. 3258—59.)

ANDRÆ: Jeg vil blot tillade mig at knytte et Par enkelte Bemærkninger til, hvad den sidste ærede Taler anførte²), fordi det

synes mig, at Spørgsmaalet ikke længere staaer saa klart som for faa Øieblik[ke] siden.

Mig forekommer det, at Spørgsmaalet egentlig er, hvorvidt man paa de følgende Rigsdage vil see Embedsmænd eller ikke. Hvis man ikke vil tillade Embedsmænd at træde herind i Salen, da kan man trygt stemme paa, at enhver Embedsmand skal have Tilladelse dertil; hvis man derimod mener, at Embedsmænd bør kunne sidde her, da maae de ikke være udsatte for den Mistanke at arbeide i Regjeringens specielle Interesse, og da troer jeg ogsaa, at de maae have Lov til at komme her uden Ansøgning, thi skulle de indgive en saadan Ansøgning, saa ville de ligeoverfor deres Vælgere stemples som altfor afhængige af Regjeringen, og Tilladelsen til at modtage Valget vil let kunne opfattes som en Tilkjendegivelse af, at Valget er Regjeringen behageligt.

Nu kan der vistnok gives mange Lande, hvor det kan være mindre nødvendigt, at Embedsmænd indtræde i de lovgivende Forsamlinger, men i Danmark troer jeg dog, at det endnu i nogen Tid kan være godt, ja maaskee nødvendigt, at have dem dér, og derfor troer jeg ogsaa, at det vilde være skadeligt, om man stemte for at udelukke dette Tillæg til Paragraphen. Naar man siger, det er overordentligt vigtigt, at Embederne blive bestyrede, saa er det Noget, jeg gjerne vil indrømme; men deri bestaaer Differencen mellem den ærede 28de Kongevalgte (Tscherning)³⁾ og mig, at jeg mener, at det er endnu vigtigere, at der her kun sidde Mænd, som have Vælgernes fulde Tillid, som ikke bære noget Stempel, der kan berøve dem denne Tillid.

Iøvrigt maa jeg tilføie, at naar der er Tale om Vigtigheden af et vist Embede, et Toldembede, Justitsembede, eller selv et høiere Embede, saa bør det dog stærkt fremhæves, at Rigsdagsmandens Virksomhed ingenlunde kan sættes under Embedsmandens. I de enkelte Tilfælde, hvor en Undtagelse fra Reglen kan finde Sted, vil vedkommende Embedsmand selv bedst kunne bedømme, hvor hans Nærværelse maatte være meest nyttig eller nødvendig. Han vil da enten undlade at stille sig til Valg eller, hvis han alt maatte have Sæde paa Rigsdagen, igjen udtræde af denne⁴⁾.

Folketingets 30. Møde, Mandag den 12te Februar 1855.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovforslag om Dyrtidstillæg etc.¹⁾.

(Folketingstidende 1854—55, II, Sp. 1126—30.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Det er ganske vist ikke heldigt, at Spørgsmaalet om en *almindelig Forandring i Embedsmændenes* Gagering er bragt i Forbindelse med nærværende Sag. Jeg skulde derfor være meest tilbøielig til slet ikke at gaae ind paa dette Spørgsmaal. De fra flere Sider fremkomne Ytringer i denne Retning²⁾ nøde mig imidlertid til ganske kort at udtale det som min *bestemte Overbeviisning*, at der for Tiden er et stærkt Misforhold mellem Embedsmændenes Lønning og Tidsforholdene. Det gaaer slet ikke an og nytter ikke at ville benægte, at Embedsmændenes Gage nødvendigt maa blive utilstrækkelig, naar alle Livsfornødenheder stige i Priis, det gaaer ikke an at ville tillukke Øinene for denne i og for sig saa *overordentlig simple og klare Sandhed*. Jeg troer derfor, at det er umuligt at kunne benægte, at en gennemgribende Forandring af Embedsmændenes Lønning *maa* og *bør* finde Sted, men jeg har erklæret, og jeg gjentager herved, at det for *Øieblikket* ikke var muligt at fremkomme med et saadant Lovforslag. Naar det engang bliver forelagt, vil denne Sag finde sin udførlige og afgjørende Drøftelse. For Tiden skal jeg derfor ikke videre berøre denne Side af Sagen, men gaae over til det foreliggende Lovudkast.

Der er bleven sagt om dette, at det ikke burde bære Overskriften: Udkast til Lov om »et Lønningstillæg« for Bestillingsmænd, men at det skulde hedde en Understøttelseslov³⁾. Ja, hvis der skulde ligge i Overskriften, at Loven ikke var en ganske simpel Lov om Understøttelse, da var det vistnok ganske rigtigt at gjøre den Indvending, men Lovudkastet har aldrig i dets nuværende Skikkelse været betragtet som andet end en Lov om Understøttelse. Det er det Princip, som ligger til Grund for Loven, hvorimod dens Hensigt intet Øieblik har været at ville give det vedbørlige Vederlag for Arbeidet, thi, hvis den skulde yde dette, da maatte det samme Tillæg, der gives dem, der have en vis

Gage, f. Ex. 5—6 à 700 Rd., ogsaa ydes dem, der havde en *hvilken som helst* Gage, om det saa var 3 eller 4000 Rd., thi det er aldeles indlysende, at, naar man tager Hensyn til den Omstændighed, at Priisforhøielsen paa visse Fornødenheder nu bevirker, at, hvad der tidligere var Vederlag for et vist Arbeide, ikke længer kan betragtes som et saadant, saa gjælder dette ligesaavel for den, der har en *høi*, som for den, der har en lav Gage. Et andet Spørgsmaal er det, om i det Hele en procentviis Ansættelse af Lønnen kan betragtes som en ligesaa stor Fornødenhed for den høiere aflagte Embedsmand, som for den lavere. Det har Ingen sagt, og det siges jo heller ikke i denne Lov, idet man strax efter de 300 Rd. lader Scalaen dale, saa at der for de næste 200 Rd. kun gives et ringere, og for de paafølgende et endnu ringere Procentbeløb.

Dette er mit Svar paa den Indvending, som er gjort fra forskjellige Sider, om at man ikke kunde indsee, hvorfor den Ugifte skulde udelukkes⁴). Jeg skal derhos bemærke, at der ikke i og for sig er talt om ubetinget at udelukke den Ugifte; der er udtrykkelig sagt: de, der ikke ere gifte *eller Familieforsørgere*. Der er nemlig ikke faa Ugifte, der dog forsørge Familie, og som alt-saa ville komme med ind under denne Lov, men ville blive udelukkede, hvis det ganske simpelt heed: de, der ere ugifte. Det vilde aabenbart være aldeles urigtigt at gjøre Forskjel paa den gifte og ugifte Embedsmand, eller paa den Embedsmand, som havde Familie at forsørge, og den, der ingen havde at forsørge, hvis der var Tale om en *almindelig Bestemmelse* af Embedsmændenes Lønning; thi ved en saadan vilde der kun være at tage Hensyn til, hvad der var det passende Vederlag for det Arbeide, der af Staten fordredes af den bestemte Classe Embedsmænd, men dette Spørgsmaal *foreligger aldeles ikke*.

Her tales slet ikke om det i og for sig passende Vederlag for Embedsmænd, her tales blot om, hvad der maa ansees som en passende temporair Understøttelse, efterat det under aldeles *extraordinaire Forhold* er blevet gjort til en Nødvendighed at yde en saadan, og til hvem denne Understøttelse bør ydes. Jeg mener

da, at det i saa Henseende maa være klart, at, uagtet der ogsaa kan være megen Trang tilstede hos den, som er ugift og staaer paa en Lønning indenfor de her betegnede Grændser, saa maa det dog indrømmes, at den Trang, der *kan* være tilstede hos ham, ikke er saa stor, ikke i den Grad kan anerkjendes at fordre et saadant Tilskud, som den Trang, der er tilstede hos den, der yder det samme Arbeide og *desuden er Familieforsørger*. Trangen er ganske sikkert tilstede, og det i en ikke ringe Grad, ogsaa hos dem, der have over 1000 Rd. i aarlig Gage; men Spørgsmaalet er jo blot, om den Trang, der er tilstede hos den Ugifte, eller den, der ikke er Familieforsørger, og som har 3, 4, 5 à 600 Rd., kan siges i og for sig at være stærkere, mere væsentlig, mere paatrængende, mere gjøre en extraordinair Understøttelse fra Statens Side nødvendig, end den, der maa erkjendes at være tilstede hos mange Embedsmænd, hvis Lønning ligger imellem 1 og 2000 Rd., og maaskee derover, og som have en ikke lille Familie at forsørge.

Der er talt om at sætte en Præmie paa Giftermaal⁵⁾, men det forekommer mig dog virkelig høist besynderligt at betegne denne meget exceptionelle Understøttelse, som under overordentlige, sørgelige Forhold ydes den Gifte eller Familieforsørgeren, som eensbetydende med at sætte en Præmie paa Giftermaal. Ja, naar der var Tale om ved en *almindelig* Lønningslov for Embedsmænd som almindelig Regel at bestemme, at den, der blev gift, eller fik en Familie at forsørge, eller paa anden Maade kom i slige Forhold, af *den Grund* skulde have en høiere Gage, da var Indvendingen berettiget, da blev der virkelig sat en »Præmie« paa Giftermaal eller paa at komme i disse bestemt betegnede Forhold, men, naar man kun under aldeles exceptionelle Forhold afhjælper en Trang, som er tilstede hos den, som befinder sig i disse Forhold, da kan man dog ikke med Sandhed sige, at det er en Præmie, som er sat paa at komme i disse Forhold.

Som foregaaende Tale.

(Folketingstidende 1854—55, II, Sp. 1142—44.)¹⁾

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Der blev endvidere af den samme ærede Rigsdagsmand udhævet, at jeg skulde have sagt, at der tidligere var kommet mange Klager over den forrige Lov, hvortil den ærede Rigsdagsmand troede at burde bemærke, at der vist ogsaa vilde komme »overordentlig mange« Klager, hvis Loven blev vedtagen i dens nu foreliggende Skikkelse, saa at Hensynet til disse Klager ikke burde udøve nogen Indflydelse²⁾. Hvad den ærede Rigsdagsmand saaledes anførte, beroer paa en Misforstaaelse. *Jeg bryder mig ikke om Klager*, jeg hører daglig overordentlig mange og er beredt paa at høre overordentlig mange i de meest forskjellige Retninger. Det er i og for sig Noget, som man maa vænne sig til; *man kan ikke gjøre Alle tilpas*, og jeg har aldrig bestræbt mig herfor, agter ikke heller at gjøre det. Derimod ønsker jeg ikke at høre Klager, som *jeg* maa ansee for *begrundede*, og det var kun *saadanne* Klager, jeg omtalte, idet jeg udtrykkeligt sagde, at det ikke havde været muligt forrige Gang at kunne tage Hensyn til alle de den Gang fremkomne *begrundede* Klager³⁾. Det er muligt, at disse Klager ikke af *den ærede Rigsdagsmand* vilde anerkjendes for at være *begrundede*, men *jeg* anerkjender dem som *begrundede*, og jeg maa handle efter min Overbeviisning. Jeg vil ogsaa bede bemærket, at *jeg* slet ikke bliver ømfindtligt berørt, blot fordi jeg hører Klager over den Maade, hvorpaa jeg tager en Sag; jeg er beredt paa at høre mange Beklagelser over den Fremgangsmaade, jeg efter bedste Overbeviisning troer at burde følge; men enhver af *mig anerkjendt*, *begrundet* Klage, skal og vil jeg altid med den største Beredvillighed bestræbe mig for at afhjælpe.

Det blev fremdeles af samme ærede Rigsdagsmand fremhævet, at der var noget Besynderligt i, at Loven hjemlede *samme* Understøttelse til den Gifte eller Familieforsørgeren, der havde Faa at underholde, som til den, der havde Mange at forsørge⁴⁾; det er ganske rigtigt, at der er noget Utilfredsstillende i, at man ikke

kan afmaale denne Dyrtidsunderstøttelse nøiagtigt efter Vedkommendes virkelige Trang; men det ligger i Sagens Natur og kan ikke overraske Nogen, der har taget Deel i Lovgivningen, at man ikke, hvergang man giver en Loy, paa den Maade kan udtømme de individuelle Tilfælde, og ikke saaledes kan ramme, hvad der i det enkelte, aldeles specielle Tilfælde vilde være det absolut Rigtige, men det er nu eengang en Ufuldkommenhed, som ikke lader sig afhjælpe. Netop deri, at der skal fremstilles en almindelig Regel, ligger, at den ikke kan være lige godt anvendelig i alle de enkelte Tilfælde; men deraf tør man vistnok ingenlunde udlede den Slutning, at, da man overhovedet ikke kan gjøre den eller den Forskjel, saa skal man heller ikke gjøre den eller den Forskjel. Hvad jeg fra mit Standpunkt kan anføre til Forsvar for den af den ærede Rigsdagsmand omhandlede Bestemmelse i Loven, hvorefter der er gjort Forskjel mellem den, der er gift eller Familieforsørger⁵), det er, at jeg ikke troede, at det vilde være *passende og hensigtsmæssigt*, om der i Loven blev indført en Bestemmelse om, at der skulde tages Hensyn til, om Vedkommende have eet eller to Børn i den eller den Alder, om de gik i Skole eller ikke osv.; men jeg vil derved paa ingen Maade gjøre den urimelige Paastand, at der ikke skulde være en meget forskjellig Trang hos disse. Jeg troer ikke, at det ved nogen Lov er muligt saaledes at kunne afhjælpe Trangen i det bestemte Maal, hvori den i hvert specielt Tilfælde er tilstede.

Folketingets 48. Møde, Tirsdag den 6te Marts 1855.

Dagsorden: 2den Beh. af Lovudkast om Dyrtidstillæg.

(Folketingstidende 1854—55, II, Sp. 2139—41.)¹)

. Ved en tidligere Leilighed har jeg erklæret, at det var *grundede Klager*, som havde foranlediget Regjeringen til at forelægge Lovforslaget i en anden Form end tidligere, og jeg skal ikke gjentage, hvad jeg dengang troer at have sagt bestemt nok, men blot bemærke, at jeg vel seer af Udvalgets Betænkning, at

det ærede Fleertal ikke deler den Overbeviisning²), hvorimod jeg ikke seer af Betænkningen, at der er anført specielle Grunde, hvorfor denne Overbeviisning *ikke* deles af det ærede Fleertal. Jeg kan og skal saaledes ikke gaae ind paa denne Meningsforskjellighed; thi jeg kan ikke ville berøve det ærede Fleertal dets Overbeviisning eller fordre, at det skulde have samme Overbeviisning som jeg, det vilde være en ganske besynderlig Fordring fra min Side; Enhver maa blive ved sin egen Overbeviisning. Jeg kan derfor ikke, ved nærmere at drøfte denne Sag, give Noget, som ligner et Beviis for, at *min* Overbeviisning er den rette, men derimod skal jeg tillade mig at omtale et Par af de Indvendinger, som ere gjorte.

Naar der saaledes er talt om, at mange *næringsdrivende* Borgere, uagtet de ikke havde høiere Indtægter end de Embedsmænd, som man her foreslaaer at komme tilhjælp, maae bidrage til at udrede den Understøttelse, hvorom der her er Tale³), saa veed jeg slet ikke, *hvor* denne Bemærkning skal ramme; thi der er vel dog Ingen, der for Alvor antager, at den foreslaaede Understøttelse til Embedsmændene skal inddrives ved en *Næringskat*, eller at specielt de *Næringsdrivende* skulle udrede en saadan Skat, for at dække det medgaaende Beløb; men selv om det var Tilfældet, saa kan jeg dog ikke indsee, hvad Betydning der skulde tillægges Bemærkningen; thi man maa dog vistnok indrømme, at det paa ingen Maade gaaer an, saaledes uden nogen nærmere Undersøgelse, at sige, at fordi *de* og *de ikke* have *det* og *det*, derfor skulde heller ikke *andre* have *det* og *det*.

Jeg skal ikke gaae nærmere ind herpaa, men blot gjentage, at det er en Vildfarelse, som jeg dog ikke troer kan være tilstede, hvis man antager, at det her vilde gaae ud over de *Næringsdrivende*, eller som man ofte kalder dem, *Skatteyderne*, hvorved man forstaaer Saadanne, der yde Skat under visse bestemte Former, skjøndt disse virkelig mange Gange ikke enten i Virkeligheden mere ere eller med større Ret kunne betegnes som »Skatteydere« end f. Ex. Oppebørselsbetjenten, der virkelig kan siges at yde Skat. Det maa jo dog vides, at den overveiende Deel

af Statsindtægterne indflyder paa en *ganske anden* Maade, saa at det slet ikke gaaer an at opstille den ene Statsborger som *Skatteyder* og den anden som blot *fortærende* Skatten. Hvad saaledes angaaer den overveiende Indtægt for Staten, nemlig de indirecte Skatter, saa er det jo vist, at enhver *Forbruger* svarer dem. Det er sandelig ikke Handelsmanden, som udreder Skatten i det Øieblik, han modtager de forskjellige Gjenstande til Om-sætning, men Enhver, som *forbruger* disse Gjenstande, svarer Skat f. Ex. derved, at disse Artikler ere blevne dyrere paa Grund af Tolden. Dog jeg skal ikke gaae videre ind herpaa⁴).

Rigsraadets 9. Møde, Tirsdag den 11te Marts 1856.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovudkast om en midlertidig Gageforbedring etc.¹).

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 335—39.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Efter at denne første Behandling har medtaget en saa betydelig Deel af Forsamlingens Tid, skulde jeg slet ikke have taget Ordet, dersom ikke Regjeringens Stilling til Sagen maaskee dog fortjente en noget nøiere Betegnelse. Vel er der fra enkelte Sider i det høitagede Raad fremkommet Anker imod Loven²); men det forekommer mig, at disse Anker ere saa overbevisende imødegaaede og gjendrevne³), at der ikke vil være nogen Anledning for mig til at vende tilbage til en Drøftelse af dem.

Men hvad jeg kunde ønske at fremhæve, det er, at det formeentligt er uden al Grund, naar man har villet fremstille Loven som udgaaet fra Regjeringens Haand med Præget af at være en *Dyrtidslov* i den Betydning af Ordet, at den kun var fremkaldt ved ganske extraordinaire, i en kort Tid varende Omstændigheder, og kun beregnet paa at skulle give en Forøgelse af Lønningerne, der om kort Tid igjen maatte tænkes at bortfalde tilligemed den Grund, der havde fremkaldt den⁴). I denne Betydning af Ordet er der blevet fremlagt og bevilget Dyrtidslove i de

foregaaende Aar; det er udtrykkeligt ved deres Fremlæggelse udtalt fra Regjeringens Side, at de ikke gik ud paa at forandre Lønningsforholdene i det Hele, og at den Maalestok, efter hvilken der efter disse Love er tildeelt Hjælp, er en saadan, der kun var beregnet paa at afhjælpe den umiddelbare Trang, hvor man antog, at denne fandtes⁵).

Ganske anderledes med nærværende Lov. Det er udtalt ved dens Fremlæggelse, saavel her⁶), som tidligere i den danske Rigsdag, hvor den i en noget forandret Form af Regjeringen blev indbragt⁷) — ligesom jeg ogsaa troer, at det tilstrækkeligt er udtalt i Motiverne⁸) — at Regjeringen allerede i lang Tid har nærret den Overbeviisning, at det ikke gaaer an, længere at blive staaende ved de tidligere Dyrtidslove, og at den derfor er fremkommen med *dette* Lovforslag.

Idet man er kommen til Erkjendelse af, som udtalt i Motiverne, at gjennemgribende Foranstaltninger maae ansees for nødvendige, for at hæve det Misforhold, som finder Sted mellem Embedsmandens Arbeide og den ham derfor givne Løn, saa har man ønsket at kunne løse denne Opgave paa den hensigtsmæssigste Maade, ved at forelægge et endeligt Gagereglement; men man maa beklage, at de Forarbeider, som maae ansees fornødne, naar Forslaget skal være virkelig modent til at komme under det høitagede Rigsraads Discussion, ikke lade sig tilendebringe saa betimeligt, at man derefter tør opsætte den tilsigtede Forandring i Lønningerne. Det er denne Omstændighed, som har fremkaldt denne Lov, der altsaa vel er midlertidig, forsaavidt som de Tillæg, der her ere omhandlede, kun skulle gjælde for den Finantsperiode, hvori vi nu om føie Tid indtræde⁹).

Men det er ganske sikkert Overbeviisningen hos Regjeringen, at en lignende og vedvarende Forandring af Lønningerne, fordeelt paa anden Maade maa være nødvendig, og det er derpaa, at Embedsstanden har Krav. Thi vel er denne Lov, som det er fremhævet¹⁰), i *Embedsstandens* Interesse, det skal ingenlunde benægtes; men hvad der, hvergang denne Paastand fremkommer, ligesaa bestemt skal hævdes, det er, at den ogsaa er i Sta-

tens velforstaaede Interesse, og at det er Statens Tarv, der ligesaa fuldt skeer Fyldest som Embedsstandens, derved, at Embedsmændenes Lønning bliver stemmende med det retfærdige og billige Krav, som de i den Henseende have.

Naar der er blevet sagt, at man stedse tidligere, ved at omhandle Spørgsmaal om en eventuel Forhøielse af Embedsgagerne, har søgt at bringe Sagen til lettere at faae Indgang derved, at man ved Siden deraf har stillet i Udsigt at kunne forringe Embedsmændenes Antal, da troer jeg ikke, at en saadan Udsigt bør fremhæves ved nærværende Leilighed; thi jeg antager ikke, at det vil være muligt i nogen mærkelig Grad at forringe de Embedsmænds Antal, hvorom her nærmest er Tale. Jeg troer, at der er megen Misforstaaelse tilstede, naar man uafledigt vender tilbage til den gamle Sætning om, at Embedsmændenes Antal skulde forringes¹¹⁾

Altsaa bør et saadant Haab ikke anføres som Grund til, at man lettere skulde gaae ind paa den i Forslag bragte Forandring.

Man har ligeledes meent, at Sagen tildeels kunde lempes ved at lade Loven gjælde i 1 Aar istedetfor i 2¹²⁾; men jeg maa betragte det som aldeles utilraadeligt, da den hele finantsielle Ordning medfører en 2aarig Finantsperiode, en 2aarig Sammentræden af Rigsraadet¹³⁾, aldeles undtagelsesviis at bestemme, at denne Lov kun skal gjælde for 1 Aar, og det er saa meget mere, dersom man vil gaae ind paa den Grundopfattelse, paa hvilken Loven hviler, nemlig, at der maa skee en vedvarende Forbedring i Lønningerne. Men, naar dette maa indrømmes, saa troer jeg, at man ogsaa maa indrømme, at, selv om det høitagede Rigsraad kommer sammen i en extraordinair Samling saa betimeligt, at et Lovforslag af lignende Natur kan forelægges det, forinden det næste Finantsaars Udløb, saa have dog de her stedfundne Discussioner viist, at Lovforslag netop af denne Art ere saa eienommeligt skikkede til at fremkalde ingenlunde lette Forhandlinger, at der ikke synes at være nogen særdeles Grund til at ønske dem ofte gjentagne¹⁴⁾

Rigsraadets 44. Møde, Mandag den 5te Mai 1856.

Dagsorden: 2den Beh. af Lovudkast om midlertidig Gageforbedring etc.

(Rigsraadstidende 1856, Sp. 2132—34)¹).

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Regjeringen kan ikke Andet end beklage, at der hos det høie Raad har viist sig saa store Betænkeligheder ved at gaae ind paa det Lovudkast, som man har troet at burde forelægge med Hensyn til en midlertidig Forbedring af Lønningerne for Embedsmænd og Betjente under Fællesministerierne. Ved at forelægge dette Lovudkast har man ikke troet at gjøre noget Krav, der kunde siges at gaae ud paa at vise Embedsstanden en særlig Begunstigelse; man har antaget, at det var et simpelt Billigheds- og Retfærdighedskrav, der i Loven søgte sin Fyldestgjørelse.

Det maa erindres, at Embedsmanden staaer i et contractmæssigt Forhold til Staten²); ligeoverfor det Arbeide, han yder, er der givet ham Sikkerhed for et vist bestemt Vederlag; naar Forholdene forandre sig saaledes, at dette Vederlag ikke længere ydes ham, idet det Pengebeløb, der gives ham, har forandret sin oprindelige Værdi, saa troer jeg, at det maa indrømmes, at der fra Embedsmandens Side er et fuldkommen billigt Krav paa en Forandring i Summens Størrelse.

Det er ikke nu først i den allerseneste Tid, at den Erkjendelse er bleven almindelig, at en saadan Forandring i Pengebeløbets oprindelige Værdi er foregaaet; det er allerede Aar igjennem, at dette for denne Deel af Statsborgerne saa trykkende Forhold har fundet Sted, og Staten har ogsaa troet flere Gange at burde komme til Hjælp; men den har hidtil indskrænket sine Bestræbelser i saa Henseende til de allermeest tarvelige Fordringers Fyldestgjørelse. Man har forelagt Dyrtdistillægslove, som gik ud paa at sikkre den lavest lønnede Deel af Embedsstanden en midlertidig Forøgelse i Lønnen³); men jeg troer, at det ligeledes maa indrømmes, at der ved disse Love er blevet seet bort fra en fuld-

kommen saa stor Trang, som fandtes hos mange Embedsmænd, der staae udenfor de ved disse Love dragne snævre Grændser.

Det vil naturligviis ikke kunne nægtes, at det er i *Embedsstandens* Interesse, at et saadant Misforhold søger sin endelige Ordning; men ligeover herfor maa det bestemt fremhæves, at det tilige og maaskee fuldt saa meget er i *Statens* Interesse, at dette skeer. Staten kan ikke vente, at Embedsstanden med ønskelig Iver og Interesse kan varetage de Forpligtelser, som hvile paa den, naar den føler sig trykket og segnende under Byrden af Forhold, som den ikke seer sig istand til at bære. Hvis der imidlertid i alle andre Stillinger i Samfundet fandtes en tilsvarende Trang eller Nød, ja, saa maatte man vel kunne sige, at Embedsstanden maatte dele de almindelige Kaar og maatte finde sig i den samme trykkende Nødvendighed, som bebyrdede Alle; men det er saa langt fra Tilfældet, at vi tvertimod vide, at paa samme Tid, som dette Misforhold finder Sted for Embedsstanden, udbreder der sig mere og mere blandt alle andre Classer i Samfundet en almindelig Velstand.

At der heller ikke fra Statens Side kan være nogensomhelst Umulighed tilstede for at fyldestgjøre, hvad der saaledes maa betragtes som et simpelt Retfærdighedskrav, troer jeg ikke vil kunne benægtes. Det, der altsaa alene bliver at spørge om, det er om *Størrelsen* af det Tillæg, der saaledes bør gives Embedsstanden. Med Hensyn til denne Side af Sagen troer jeg, at det ikke med nogen Føie kan paastaaes, at det, Lovudkastet gaaer ud paa at yde, er Mere end et tarveligt Vederlag for den store Forandring, som har fundet Sted i Pengenes Værdi siden den Tid, da Gagerne bleve fastsatte, og i ethvert Tilfælde forekommer det mig, at Rigsraadet kan søge en Beroligelse deri, at en Lov af ganske samme Art som den, der nu foreligger det høitærede Rigsraad, allerede er bleven vedtaget for Kongerigets Vedkommende⁴); thi der findes Intet, som kunde tyde paa, at man for Kongerigets Vedkommende er gaaet ind paa saadanne Bestemmelser, som kunne siges at være i høi Grad gunstige eller altfor gunstige for Embedsstanden, men man maa betragte, hvad

der i den Retning er skeet, som kun en billig og retfærdig Afgjørelse af Sagen.

Ikke destomindre vil det sees, at der her i Raadet fra mange Sider er fremkommet Forslag, som ikke paa nogen Maade kunne betragtes som Forsøg paa at forbedre Lovudkastet i dets forskjellige Bestemmelser, men som kun kunne antages at gaae ud paa mere eller mindre at ville i en eller anden Retning beskjære det foreslaaede Tillæg⁵).

Landstingets 55. Møde, Fredag den 27de Marts 1874.

Dagsorden: 2den Beh. af Lovforslag om Tillæg til Lønningen for Embeds- og Bestillingsmænd m. m.¹).

(Landstingstidende 1873—74, Sp. 1027—31.)

ANDRÆ: Jeg skal ikke forsøge paa at sige Noget til Forsvar for Regjeringen i denne Sag; den høitærede Finantsminister²) vil i den Henseende fuldstændig vide, hvad der fra den fortjener at anføres. Men jeg kan ikke undlade, da et æret Medlem, der sidder foran mig (Estrup), har fremsat sine Indvendinger³), gjentagende at maatte bede erindret, at det er exceptionelle Forhold, hvorunder Sagen er fremkommen, og at det var en aldeles exceptionel Stilling, som var fremkommen ved Folketingets Forkastelse af det af Regjeringen indbragte Lovforslag⁴). Og dertil skal jeg her føie, at uden paa nogensomhelst Maade at ville gaa ind paa den Diskussion, hvortil den høitærede Finantsminister hentydede, om hvilket af de af ham angivne Alternativer der kunde være det rette⁵), maa jeg sige, at det ene Alternativ vilde ganske bestemt have været urigtigt. Det høitærede Ministerium kunde netop i Konsekvens af hele den Stilling, det tidligere havde indtaget, ikke være i Stand til at benytte denne Leilighed til at forlade Regjeringen. Det kunde ikke gaa sin Vei, der blev altsaa kun det andet Alternativ tilbage: at opløse Folketinget; men herpaa skal jeg slet ikke indlade mig.

Det er ikke Lyst til at betragte Regjeringens Ansvar, som har bevæget mig til at tage Ordet^{6a}), men jeg føler et Tryk ved at tænke paa det Ansvar, som jeg selv som en ringe Del af Landstinget — ligesom selve Landstinget — staar i Begreb med at paatage mig. Jeg kan ikke samstemme med det ærede Medlem, som før talte, i, at Landstinget skulde tage Hensyn til en vis Probabilitet, med Hensyn til den Nytte, der kunde komme ud af en eller anden Afstemning^{6b}). Jeg tror, at den eneste rette og sunde Maade at opfatte vor Stilling paa, er den, at vi maa vide, at, naar vi stemme for en Lov, maa vi være enige i Lovens Indhold, og vi kunne ikke, naar der forelægges os et Lovforslag, der forekommer os i høieste Grad mangelfuldt, der indeholder aabenbare Ubilligheder eller Uretfærdigheder, trøste os med at sige: »Da dog ikke Andet kan opnaas, ville vi stemme for det;« thi gjøre vi det, saa have vi selv været med til at sanktionere en Ubillighed og Uretfærdighed⁷).

Det forekommer mig at være soleklart, at dette Lovforslag maa siges af flere Grunde at kunne karakteriseres paa denne Maade. Men jeg vil kun holde mig til den Klasse af Embeds- og Bestillingsmænd, som Loven gaar ud paa at give Tillæg, og jeg vil da sige, at selv dér er der den største Uretfærdighed tilstede. Vi have i de foregaaende Sessioner flere Gange været nødte til at bevilge Tillæg til dem, snart ved Regjeringens Initiativ og snart uden dette; thi ogsaa her er det Besynderlige fremkommet, at saadanne Rettelser ere tagne ud af Regjeringens Haand og komme [komne?] ind paa andre Maader.

Vi have som sagt været nødsagede til at forøge Enkeltes Løn, som man dog fandt var altfor knap, altfor utilstrækkelig. Nu gaar man hen og giver et nyt Tillæg. Hvad var da rimeligere og naturligere end at følge det Princip, som den ærede Finantsminister i det af ham forelagte Lovudkast havde angivet, og sige, at dette nye Tillæg skal naturligvis være fælles for Alle med Hensyn til de Gager, de havde, førend denne Dyrtyd fremkom, men havde vi allerede forrige Gang hjulpet dem, maatte denne Hjælp komme til Likvidation i det nuværende Tillæg. Det er ikke sket ved det

foreliggende Forslag, thi der er til dem, der bleve hjulpede forrige Gang, blevet givet et nyt Tillæg af akkurat den samme Størrelse som det, de alt en Gang have faaet.

Men det er ikke det Eneste, der er i Veien. Det endnu mere Uberettigede bestaar deri, at man har sat en vilkaarlig Grændse ved 1,200 Rd. Den, der har 1,201 Rd., skal ikke have en Skilling. Det er et Bevis paa den overmaade besynderlige og ubehjælpomme Maade, hvorpaa man fabrikerer saadanne Lovforslag, at den, der har 1,200 Rd., skal have 1,250 Rd., og den, der har 1,170 Rd., skal ogsaa have 1,250 Rd.; men den, der har 1,201 Rd., skal ikke have en eneste Skilling. Det kan dog fornuftigvis ikke være Meningen, men saaledes vil imidlertid Virkningen være af den vilkaarlige Grændse. Der kan Ingen af os være blind for, at just paa dette Sted kan Trangen i mangfoldige Tilfælde være den allerføleligste; just dér, hvor Familieforsørgeren sidder med sin Familie, just dér er der en virkelig og stærk Trang tilstede, og dér skulde man saa se bort fra den!

Jeg vil sige, at jeg for mit Vedkommende ikke vil være med til nogensinde at stemme for en Lov, der giver Per men ikke Poul, hvad der billigt og retfærdigt tilkommer ham; denne partiske Retfærdighed, som jeg vil kalde den, vil jeg ikke være med til at udøve. Jeg vil i den Henseende ikke kunne komme videre, end at, dersom det skulde vise sig, at ethvert Forsøg paa at erhverve Tillæg for dem, der have over 1,200 Rd., er frugtesløst, vil jeg maaske kunne afholde mig fra at stemme; men stemme for den vil jeg ikke.

Mine Herrer! det er, som det blev bemærket af det ærede af mig tidligere omtalte Medlem (Estrup), ganske rigtigt, at det er en Krænkelser, der tilføies disse Embedsmænd⁸⁾; det er ikke blot en Tilsidesættelse af deres Billighedskrav — det vilde de lettere kunne bære, naar man behandlede Alle ens, naar man skar Alle over een Kam; — men det er med en dyb Følelse af Uvillie, at de maa modtage en Afgjørelse som denne.

Det absolute Kongedømme efterlod os ved den fri Forfatnings Indførelse en i det Hele hæderlig, arbeidsom og dygtig Embeds-

stand, en Embedsstand, der var opdraget til at søge sit Livsformaal i Udøvelsen af sin Embedsgjærning, og som i det Væsentlige med varm Interesse knyttede sig til den, og, lad mig tilføie, en Embedsstand, der tillige i Ordets sande Betydning var frisindet. Det var i denne Embedsstands Rækker — det var i hvert Fald blandt dem, der havde modtaget Embedsdannelsen —, vi for en stor Del skulle søge, naar vi ville se, hvilke Mænd der her hjemme i en lang Aarrække have forberedt, ordnet og udviklet den Frihed, vi nu glæde os ved. Det vilde være en besynderlig Nemesis, om *de* nu bleve behandlede paa denne Maade. Jeg veed meget vel, at der kan tillægges dem Feil, de havde ikke den rette Vurdering af Vanskelighederne ved den Opgave, der skulde løses, de saae maaske bort fra Meget, som man bittert maa beklage, at de ikke havde Øie for. Det er sandt; men jeg maa ikke desto mindre hævde, at besynderligt vilde det være, om Fædrenes Synder nu paa denne Maade skulde gjengjældes [paa] Børnene.

Ja, det er en tilvisse haard Behandling, de tildels ved Forholdenes Magt ere blevne udsatte for, og jeg tænker her især paa den i Ordets strenge Forstand egentlige Embedsstand; thi vi maa huske paa, at vi med den sammenblande meget forskellige Stillinger. Der er visse Stillinger, som man uden nogen særlig Forberedelse, kun udrustet med sædvanlig borgerlig Dannelse, umiddelbart kan gaa ind i: men der er andre, der fordre en lang, omhyggelig, anstrengende og med overordentlig Bekostning forbunden Forberedelse, og det er især denne sidste Række af Embedsstillinger, som jeg ganske særligt tror, man maa sige, for tjener en høi Grad af Interesse, og som er bleven ramt saa haardt. Den ulykkelige Katastrophe med Slesvigs Tab har jo overlæst forskellige Afdelinger af Embedsstanden med Kandidater, der lidt efter lidt ere blevne anbragte, men derved er Avancementet i den forfærdeligste Grad blevet forrykket.

Det ærede Medlem talte om unge Mænd, der kunde faae Tillæg af Medhjælpssummerne⁹). Lad mig blot et Øieblik tilføie en Oplysning, som jeg just tilfældigt er kommen i Besiddelse af, da

jeg personlig interesserer mig for noget nærmere at komme til at faae et Indblik i disse Forhold. Der er et Ministerium, der mere end noget andet har stillet store Krav med Hensyn til Ansættelse under det; det er Justitsministeriet, der har arvet Traditionerne fra det gamle danske Cancelli. Det fordrer i sine Expeditionskontorer udelukkende fuldt uddannede juridiske Kandidater med *laud* til alle Prøverne, ja jeg tror endogsaa, man gaar saa vidt, at man fordrer et ganske særlig kvalificeret *laud*, (*Justitsministeren*¹⁰): Helst!), det saakaldte gamle Cancellilaud, for at Kandidater kunne faae Ansættelse i disse Poster. Det har interesseret mig at se, hvilke Stillinger der bydes dem i dette Ministerium. Jeg vil, for at den ærede Minister kan se, at jeg ikke anfører noget urigtigt, angive, at det er første Departements Expeditionskontor, jeg i det Følgende sigter til. De 4 ældste Medhjælpere — Assistenten er den smukke Titel, de have faaet — af hvilke der i det Hele er 9 eller 10, ere fødte respektive i Aarene 1837, 1838, 1839 og 1840. Den ældste er altsaa 37 Aar og den yngste 34 Aar og de staa nu som Assistenten, ventende paa, at de engang maa faae den Lykke at blive kongelige Embedsmænd. De ere det slet ikke, men de ere komne ind paa Embedsbanen og staa nu og vente, og med hvilket Livsmod skal en Mand paa 37 Aar engang vente at indtræde i sin Embedsvirksomhed? Og hvilke Gager have de da opnaaet, disse store Gager, som der tales om? Jeg skal nævne dem, mine Herrer. Gagerne for disse 4, som jeg her nævner, ere respektive 636 Rd., 586 Rd., 486 Rd., og — jeg skammer mig ved at sige det, jeg troede, det var en ren Feiltagelse — den Fjerde har — 186 Rd.! En Mand paa 34 Aar med brillante Examensprøver, som har arbejdet i Ministeriet i en lang Række af Aar, har 186 Rd.! Man har forsikkert mig om, at det var rigtigt, jeg tør ikke benegte det, men det forekommer mig alligevel utroligt. Jeg kan ikke antage Andet, end at mine Tal her maa være urigtige — 186 Rd.! Efter dem kommer der en Række Andre, der kaldes Volontærer, de staa Alle med Nul i Gage, ventende paa engang i Tidens Løb at kunne rykke op mellem disse gagerede Medhjælperes Tal. Den der staar nederst i

Rækken — han har staaet der i 5 Aar — er født i 1845 og er altsaa 29 Aar gammel. Det er, tror jeg, haarde Vilkaar at byde Statens tilkommende Embedsmænd.

Langt bedre stiller det sig, hvor ikke en slig særlig Forberedelse kræves. I denne Art af Kontorer vil man finde, at de tarveligst og slettest Lønnede — som de ganske sikkert ere — ere stillede ganske anderledes. Naar man f. Ex. betragter et saadant Kontor som det under Indenrigsministeriet for Post- og Telegrafvæsenets Overbestyrelse, saa vil man finde, at dér er en hel Række unge Mænd, som ere indtraadte med Gage i en Alder af 18, 20, 22 Aar, ganske vist kun med smaa Gager, men i en Alder, hvor alle de Andre, som jeg nys omtalte, anstrengende maa studere og enten selv eller ved deres Forældres Midler Aar for Aar maa sætte betydelige Pengesummer paa deres Uddannelse, og naar de endelig en Gang opnaa en Embedsansættelse, tror De da, mine Herrer, at det, de faae i Løn, er mere end blot den tarveligste Forrentning af den Kapital, der er sat paa deres Uddannelse?

Nei, lad os ganske trygt votere det principale Forslag, der sandelig er tarveligt [nok], som er stillet af den ærede 1ste Landstingsmand for 1ste Kreds (Madvig) med flere ærede Medlemmer¹¹), og lad os med fuldkommen rolig Samvittighed se, om man virkelig skulde kunne ville negte en saa tarvelig Begjæring. Det tror jeg ikke, førend jeg har set det.

Landstingets 70. Møde, Tirsdag den 22de Marts 1875.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret fra 1. April 1875 til 31. Marts 1876¹).

(Landstingstidende 1874—75, Sp. 1265—67.)

ANDRÆ: Men lad mig begynde med²) først at dvæle et Øieblik ved et af de Spørgsmaal, hvor jeg med den mest udelte Sympathi kan slutte mig til Ministeriets Bestræbelse. Jeg sigter herved til det ulyksalige, saa ofte tilbagevendende Spørgs-

maal om de tarvelige Lønningstillæg, som skulle ydes Embeds- og Bestillingsmænd. Det glæder mig, at Ministeriet har taget en saa klar og bestemt Stilling ligeoverfor dette Spørgsmaals Behandling³).

Jeg gaar naturligvis ud fra som en Selvfølge, at der ikke blot her handles om at rette den formelt uantagelige Fremgangsmaade, hvorved man vil indblande en særlig Lov af den Beskaffenhed under den almindelige Finantslovs Behandling, og saaledes forholde Landstinget enhver Udsigt til at kunne udøve sin berettigede Indflydelse. Hvis det blot gjaldt om at faae disse Bestemmelser udslettede af Finantsloven, saa var dette jo ikke saa vanskeligt at erholde, og vi have allerede forrige Aar i den Henseende opnaaet det Resultat, som der her kunde ønskes⁴).

Nei, jeg er fuldstændig overbevist om, at den aldeles nødvendige Konsekvents vil for Regjeringen være med lige Energi at holde paa, at den virkelige reelle Understøttelse kommer tilstede, og at saaledes engang det Misforhold bliver hævet, som nu i saa lang Tid i den Retning har fundet Sted, og at der ydes den simpleste Retfærdighed mod disse Mænd. Det er jo dog det Viseste i Verden, at, efterat man for faa Aar siden med saa karrig Haand har beklippet det Vederlag, som skulde ydes Statstjenerne for deres Tjeneste, har man, fordi dette Vederlag nominelt er udtrykt i visse Summer af Dalere, aldeles villet bortse fra, at Daleren nu gjælder 4 Mk. eller 4 Mk. 8 Sk.⁵). Det er jo aabenbart, at man derved begaar den haandgrikeligste Uret.

Men jeg ser som sagt Mere heri; jeg ser tillige, at Regjeringen endelig har besluttet sig til med Alvor at værne om Embedsmændenes berettigede Krav ligeoverfor Staten, at den har faaet Øiet op for den store Fare, idet der her skjuler sig en Fare, der i Øieblikket ikke er tydelig fremtrædende, men som i Aarenes Løb vil vise sig, og som det maaske nu er det yderste Moment til at kunne forebygge.

Regjeringen har i den Henseende ogsaa sine Synder at sone — jeg taler ikke om den nærværende Regjering⁶), men om Regjeringerne i kontinuerlig Følge —; thi det vil erindres, at Regje-

ringen kun altfor villig har lyttet til de umodne Ønsker, som fremkom om at indskrænke Embedsmændenes Antal⁷⁾ og overlæse dem med Forretninger paa en Tid, da ulykkelige Forhold havde gjort, at man maatte skaffe Plads i Embedsmændenes Rækker for mangfoldige af vore Medborgere, som ikke længer kunde blive i de Embeder, hvori de vare satte⁸⁾, og hvorved saa samtidig dermed Avancementet paa den sørgeligste Maade blev forstyrret, hvoraf Følgen har været — jeg taler ikke nærmest om de lavest stillede Embedsmænd, det gjælder for de høiere Klasser af Embedsmænd, ligesaa fuldt og endog i fuldere Maal — at der nu er indtraadt en saa overordentlig sørgelig Livsstilling for dem. Det er allerede kommet dertil, at Alle betænke sig paa at lade deres Børn uddanne sig for en Virksomhed, der tidligere betragtedes som overordentlig tillokkende og lønnende, og som nu derimod kun synes at skulle føre til de tarveligste Livsvilkaar, til en Kamp for Livsopholdet, idet Embedsmændene nu kun meget maadelig kunne tilfredsstille deres beskedneste Fordringer⁹⁾.

Og vor Embedsstand fortjener sandelig ikke en saadan Behandling. Jeg siger, at vor Embedsstand i det Hele taget har viist sig saa dygtig og saa nidkjær og som en for sine Pligters Opfyldelse saa varmt følende Klasse af Medborgere, at de nok kunde fortjene, at Staten tog sig alvorligt af deres Sag. Men Faren, som jeg sigter til, er den, at ved at fremture paa den Vei, som man er slaaet ind paa, vil man lidt efter lidt tilintetgjøre denne Nidkjærhed og indbringe i Embedsstanden ganske andre Forhold end dem, vi hidtil have havt her; der er andre Stater og fortrinsvis dem, hvori Demokratiet videst har udfoldet sig, hvor — ja lad os kun nævne Ordet — Korrupption og Uredelighed ikke er ukjendt¹⁰⁾.

Landstingets 79. Møde, Onsdag den 21de April 1875.

Dagsorden: 2den Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret
1875—1876.

(Landstingstidende 1874—75, Sp. 1421—28, delvis aftrykt oven-
for II, S. 36—38.)

Landstingets 48. Møde, Fredag den 5te Marts 1880.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret
1880—81.

(Landstingstidende 1879—80, Sp. 859—61, delvis aftrykt neden-
for, S. 449—50)¹).

IX

FORSVARSSAGEN GRØNLANDSSPØRGSMÅLET

*Rigsforsamlingens 50. offentlige Møde, Torsdag den 25de
Januar 1849.*

Dagsorden: Den fortsatte 2. Beh. af Værnepligtssagen¹).

(Grundlovgivende Rigsforsamlings Forhandlinger, Sp. 1179—83.)

ANDRÆ: Jeg troer ikke, at man vil kunne miskjende, at de Talere, der vove at optræde som Forsvarere for Lovudkastets § 25²), befinde sig i en meget mislig Stilling. De Rigsdagsmænd, der have angrebet denne Paragraph, have paaberaabt sig Principer, der ei blot i og for sig, men fremfor Alt i vor Tid, ja, jeg kan vel sige, i denne Sal, have saa store Sympathier, at det er vanskeligt, ja, farligt endog blot at paadrage sig Skin af at komme i Opposition imod dem.

Det er saaledes blevet yttret, at Stillingen gjør det umuligt at gennemføre Ligheden, det demokratiske Lighedsprincip, som man har kaldet det, og som i Sandhed burde gjøres gjældende, at Stillingen ophæver den almindelige Værnepligt, at den gjør den til en blot Illusion, at den Fattiges Tarv bliver krænket derved, at Stillingen er en Frikjøbelse for en personlig Forpligtelse, som ingen Statsborger kan fordre sig fritaget for³), ja, det er endog bleven sagt, at den indeholder et Markedssalg af Liv og Blod⁴).

Jeg troer saaledes, at man er velberettiget til at forvare sig imod, at man skulde være en mindre varm Ven af disse Principer, uagtet man vover at optræde imod de Paastande, man bygger paa dem; jeg mener, at man med Ret kan sige, at man fuldkommen anerkjender disse Principer uden at billige den Anvendelse af dem, der er lagt til Grund for de ærede Rigsdagsmænds Foredrag.

Hvis man vil bevise en falsk Sætning, saa troer jeg, at der er to Veie, ad hvilke man kan opnaae dette. Hvis man saaledes tager den Sætning: Stilling er forkastelig (jeg maa nemlig fra mit Standpunkt sige, at det er en falsk Sætning), og man vil bevise Rigtigheden heraf — hvilket jeg fra mit Standpunkt maa ansee for umuligt —, saa kan man enten gaae ud fra Stillingen, hvorom her er Tale, og gennem et Raisonnement, der paa eet eller andet Sted lider af een eller anden Brøst eller Mangel, endelig komme til, at den er forkastelig; men denne Vei tilfredsstiller sjelden dem, der benytte den, thi om de end ikke have nogen klar Erkjendelse, saa have de dog en indre Følelse af, at deres Raisonnement er brøstholdent.

Der er en anden Vei, som er mere tillokkende, nemlig den, at man ikke beviser, hvad der skal bevises, men paa eengang gjør et raskt Spring, og, istedetfor at tale om Stilling, taler om noget Andet, og man vælger da Noget, der er forkasteligt, og naar man saa nærmere undersøger det, saa er der i Grunden kun blevet beviist, at det, der er forkasteligt, det er forkasteligt.

Jeg haaber ikke, at det vil vække Misforstaaelse, naar jeg paa denne Maade udtaler mig om endeel af de Argumentationer, som vi her have hørt, og jeg troer ikke, at jeg vil blive misforstaaet eller miskjendt, da jeg ikke i fjerneste Grad har havt til Hensigt at sigte nogen af de ærede Rigsdagsmænd for et bevidst Brug af falske Raisonnements.

Jeg er fuldstændig overbeviist om, at Enhver af dem seer Sagen saaledes, som han har fremstillet den; kun tillader jeg mig at formene, at deres varme Følelse, en Følelse, som jeg iøvrigt fuldkommen respecterer, i dette enkelte Tilfælde har beseiret deres sædvanlige Skarpsindighed. Jeg skal imidlertid ikke indlade mig paa en detailleret Imødegaaen af disse Raisonnements; jeg ønskede kun at angive det almindelige Synspunkt, hvorfra jeg troer, at de bør betragtes, skjøndt det vistnok var let at vise, hvorledes de fra dette Synspunkt kunne gjendrives.

Naar man saaledes, t. Ex., har sagt, at Tilstedelsen af Stilling ophæver Værnepligtens Almindeliggjørelse, saa maa jeg begynde

med at benægte denne Sætning. Jeg siger, Stilling er ikke det, der ophæver Værnepligtens Almindeliggjørelse, og jeg skal derfor ikke indlade mig paa at forsvare det Inconseqvente, der skulde ligge i, at man i det samme Øieblik, man udgiver en Lov om almindelig Værnepligt, søger i denne Lov at indsmugle en Paragraph, der kaster Værnepligtsprincippet overende; thi jeg behøver ikke at nægte, at en saadan Fremgangsmaade vilde være inconsequent.

Ligeledes naar der tales om, at Stillingen krænker Lighedsprincippet, det Lighedsprincip, som burde gennemføres, og som netop i denne Sal burde finde sin Gjennemførelse, saa skal jeg ikke benægte, at denne Gjennemførelse bør skee; men Oversætningen, at Ligheden krænkes ved Stillingen, den kan jeg ikke admittere⁵). Jeg troer saavel som Nogen, at man ikke bør frikjøbe sig for en hellig Pligt, som det paahviler En personlig at udøve, men jeg troer ikke, at det er nogen Frikjøbelse, der erhverves ved Stilling. Jeg skal, som sagt, ikke gaae ind herpaa, hvor tillokkende, hvor berettiget det end kunde være, da jeg ikke troer, at det er rigtigt paa denne Maade at fremme Sagen; thi sæt, at det lykkedes mig at gjendrive de Argumenter, som hidtil ere blevne fremførte, saa er det dog et Spørgsmaal, om der ikke kunde være nye Argumenter, som jeg ikke fik rammet, og hvorved min Paastand ikke fuldstændig blev beviist.

Derfor vil jeg hellere gaae ind paa det Positive og vise, at Stilling er retfærdig, og dette skal jeg gjøre saa kort som muligt, da jeg ikke ønsker at trætte Forsamlingen, skjøndt jeg desværre maaskee ikke kan gjøre det saa kort, som det kunde ønskes; men jeg haaber, da jeg ikke pleier at kjede Forsamlingen med hyppige og lange Taler, at jeg maa finde Tilgivelse, hvis jeg skulde nødes til at opholde den i et Par Minutter, thi længere skal det i ethvert Tilfælde ikke vare. For at komme paa det Standpunkt, fra hvilket jeg troer, Sagen bør betragtes, saa lader os for et Øieblik fjerne os lidt fra Forholdene, saaledes som de virkelig ere tilstede.

Det forekommer mig, at det Ideal, der foresvæver Mange, er

den almindelige Folkevæbning eller Almeenvæbning, om hvilken der er bleven sagt idag af en æret Rigsdagsmand, at det var den, som Alle ønskede, at den var sikkert den *eneste rette* Væbning⁶). Heri kan jeg rigtignok ikke give ham Ret, idet jeg blot i Forbigaaende skal bemærke, at for mig stiller det sig som langt Naturligere at sige, at saaledes som den Folkevæbning, som man vil understøtte, her af de Fleste er bleven opfattet, saa forekommer mig kun Eet at være *sikkert*, og det er, at iblandt alle de forskjellige Maader, hvorpaa det militaire Forsvarsvæsen tænkes ordnet, er den den *eneste absolut Urigtige*.

Men, som sagt, lader os for Øieblikket antage, at den Tilstand virkelig er tilstede, at hele det vaabendygtige Mandskab i Nationen indtager sin Plads i en saadan Folkevæbning, og at Værnepligten indskrænkes til en overmaade simpel og let Vaabenøvelse, en Søndagsforlystelse efter Prædikenen, hvor Enhver tager sit Gevær paa Nakken og i et Par Timer erhverver sig den fornødne Lethed i at haandtere det; selv om en saadan Tilstand skulde indtræde, saa troer jeg dog, at de Fleste vilde indrømme, at der var Grund til at have enkelte Corps ved Siden af den uhyre Forsvarsstyrke, som man mener, at Landet vil faae ved Almeenvæbning, enkelte specielle Corps, som paa en anden Maade bleve sammensatte, og som maatte gjøre en fastere og varigere Tjeneste — at der er enkelte Vaaben, f. Ex. det grove Skyts, der ikke saaledes kunne gjøres til Gjenstand for Kirkeøvelse, og som man ikke saaledes kan tage hjem med og pakke ind i Værelset, og senere møde med ved Kirken.

Man maatte altsaa have enkelte specielle Corps, sammensatte af Mandskab, der i lang Tid gjøre Tjeneste, og disse findes ogsaa overalt, hvor man har Folkevæbning eller Noget, der ligner den. I de nordamerikanske Stater og i Schweiz har man saaledes, ved Siden af den egentlige Militæ, saadanne faste Corps. Men jeg gad vidst, om nogen Statsborger, hvor denne Indretning finder Sted, vilde taale, at det blev sagt ham, at naar han ikke var inde i disse Cadres og underkastet denne særegne Tjeneste, saa havde han derved frigjort sig for den hellige Pligt, som aldrig Nogen

maa frigjøre sig for, at han havde drevet en skammelig Handel med Liv og Blod og givet et Bidrag til at krænke Lighedsprincipet, eller hvad andet Saadant, man nu kunde sige. Jeg troer ikke, at Nogen vilde vove saadanne Paastande. men at man derimod vilde tilstaae, at de, der stode i Folkevæbningen, at de, som, naar Faren var saa stor, at Landets Tarv krævede det, ogsaa stillede sig i Rækkerne for at vove Liv og Blod, at disse virkelig ogsaa udøvede Værnepligten.

Det kan vel siges, at Skildringen af disse Forhold ikke har Noget med vor Tilstand at gjøre, men jeg mener, at vi ere nærmere ved Sagen, end de Fleste troe. Gjør man nemlig de specielle Corps lidt større, saa har man vor staaende Hær, og gjør man Tjenesten i Folkevæbningen endnu lidt lempeligere, saa har man Forstærkningen. Forstærkningen er altsaa vor Folkevæbning; kun har Lovgiveren ikke troet endnu at burde forskaffe den de berørte almindelige Øvelser, thi Lovgiveren synes overhovedet ikke at sætte stor Priis paa saadanne Øvelser, og det er i hvert Tilfælde vistnok hensigtsmæssigt, at Spørgsmaalet om, paa hvad Maade Folkevæbningen bør organiseres, opsættes til en roligere Fremtid. Lovudkastet indeholder imidlertid i forskjellige Paragrapher det med Hensyn hertil fornødne Forbehold. Saaledes fastsættes i § 29, at Mandskabet i Forstærkningen kan indkaldes til Øvelse, naar det maatte findes fornødent⁷⁾.

Da jeg troer, at Tal her ere paa deres rette Plads⁸⁾, saa skal jeg bede bemærket, at i det egentlige Kongerige Danmark indtræde aarlig med et rundt Tal 13000 mandlige Individer i Værnepligtsalderen, og at efter den bestaaende Armeorganisation vil for det egentlige Kongerige Danmarks Vedkommende den aarlige Udskrivning til den staaende Hær beløbe sig til et Antal af 3000. Det er altsaa en forholdsviis ringe Deel af den hele Masse, som benyttes til den staaende Hær, medens den langt overveiende Deel af Befolkningen udelukkes af den. Vil man sige, at det vel er sandt, at de, som ikke gaae ind i den staaende Hær, træde ind i Forstærkningen, men at Udøvelsen af Værnepligten i denne er blot illusorisk, saa skulde man dog idetmindste ikke sige det i

nærværende Øieblik, hvor man burde vide, at henved 20000 Mand af Forstærkningen ere udskrevne til Krigstjenesten, hvilket dog vel er en alvorlig Udøvelse af Værnepligten.

Derimod er der ganske vist mellem det tidligere skildrede System og det her foreliggende en Forskjel deri, at vor staaende Hær ikke er sammensat af lutter Frivillige eller Lønnede; men dette kan dog neppe i det Væsentlige forandre Sagen, eftersom det dog er indlysende, at den Omstændighed, at de særlige Corps recrutteres paa den ene eller den anden Maade, ikke kan gjøre det til en hellig og ueftergivelig Statsborgerpligt, personlig at tjene just i dem. Vor Recruttering medfører Lodtrækning og derved Stilling, men vi bør erindre, at selve Udskrivningen først bliver tvungen, forsaavidt det tilbørlige Antal ikke frivilligt stiller sig. Der gives altsaa en Maade, paa hvilken al Lodtrækning kan undgaaes. Sæt nemlig, at det Mandskab, som staaer for Udskrivning, indbyrdes enes om at formaae det fornødne Antal — mod eller uden Vederlag — til frivilligt at paatage sig Tjenesten, saa ere jo derved alle Øvrige fritagne.

Men er Nogen herved skeet Uret? Naar det fornødne Antal frivilligt paatager sig Tjenesten i den staaende Hær, have da de Øvrige paa en uretfærdig Maade frigjort sig for Værnepligten, have de drevet en skammelig Handel med Liv og Blod, have de unddraget sig hellige Pligter, som personligt paahvile Enhver, og som man kun personligt kan udøve? Jeg mener Nei. At der overhovedet ikke her er Tale om Pligter, som Enhver personlig skal udøve, det ligger jo allerede deri, at af 13000 kun 3000 kunne komme til at udøve dem. Det er saaledes vel egentlig kun Lodtrækningen, mod hvilken man kan opponere, og jeg skal vistnok ikke optræde som varm Forsvarer af dette Recrutteringssystem. Jeg skal langt snarere henholde mig til det, der alt er bemærket af en æret Rigsdagsmand, som udtalte sig ubetinget for Stillingsfrihed, at Staten ved at indføre den tvungne Lodtrækning har givet en Falliterklæring^o). Den har ganske vist erklæret sig fallit, idetmindste med Hensyn til Pengemidler, thi der kan ikke være Tvivl om, at der, hvis finansielle Hensyn ikke vare til Hinder derfor, fra et høiere Standpunkt aldeles In-

tet vilde kunne indvendes mod en Recrutering med lutter Frivillige, der fik tilstrækkelig høi Løn, eller med Hvervede, for at bruge et mere bekjendt Udtryk, som rigtignok har en mere odieus Klang¹⁰).

Til Slutning skal jeg endelig tillade mig den Bemærkning, at jeg troer, at den væsentlige Forskjel mellem dem, der angribe Stillingen, og dem, der forsvare Stillingen, reducerer sig til en forskjellig Betragtning af Lodtrækningens Betydning. *Jeg troer ikke*, at Lodtrækningen har den Betydning, at den udtager blandt den store Masse Enkelte, som derved gives personlige og hellige Forpligtelser, som ikke alle de Øvrige have, at den stempler nogle Enkelte til personlig at gjøre en saadan Tjeneste, som ingen Anden kan eller maa gjøre; men *jeg troer*, at Lodtrækningen kun har til Hensigt, paa en haard og ufuldkommen Maade at skaffe Staten det nødvendige Recrutbehov. Den er et Nødmiddel for Staten, som, efter at have opfordret til frivilligt at komme, til syvende og sidst paavælter enkelte Personer Ansvar for, at dette Behov skal blive tilveiebragt; men Staten kan naturligviis, efterat have erklæret Alle lige gode før Lodtrækningen, ikke efter Lodtrækningen støde Enkelte tilbage. Jeg betragter ikke Sessionsbordet som et Alter, og Generalkrigscommissairen — som næsten her er bleven en populair Person — som en Ypperstepræst, eller Lodtrækningen, om jeg saa tør sige, som en guddommelig Act, hvorved paa en mysterieus Maade den enkelte Statsborger indvies fremfor alle andre Statsborgere til et vist Kald.

For mig er det Hele et ganske simpelt Lotteri, et Lotteri, der er overmaade haardt for den, der tvinges til at spille deri og spiller deri med Uheld, til hvis Forsvar der ikke kan siges Andet, end hvad der sædvanlig ogsaa anføres for det almindelige Lotteri, at det vilde bebyrde Statens Finantser altfor meget, hvis det skulde hæves, medens man vistnok hertil kan svare, at det i ethvert Tilfælde bør ophæves — naturligviis under roligere Forhold — end de nærværende, da der ikke nu kan være Tale om at foretage Forandringer i Hærens Organisation —, da det er sikkert, at, om end Staten vil komme til at lide ved dets Ophævelse, saa lide Statsborgerne endnu mere ved dets Bibeholdelse¹¹).

Rigsraadets 17. Møde, Fredag den 5te Februar 1858.

Dagsorden: 1ste Beh. af Lovudkast ang. Københavns Befæstning mod Søsiden m. v.¹⁾.

(Rigsraadstidende 1858, Sp. 796—99.)

FINANTSMINISTEREN [Andræ]: Det Lovforslag, som nu har været Gjenstand for det høie Raads Overveielse, har en saa væsentlig *finantsiel* Side, at jeg troer, at deri kan ligge en tilstrækkelig Opfordring for mig til ogsaa at tage Ordet for bestemt og tydeligt at udtale, hvorledes det betragtes af Finantsbestyrelsen. Det er en Selvfølge, at et Lovforslag af den Natur ingenlunde kan betragtes som overhovedet frembragt fra et *eensidigt* Standpunkt, fra et saadant Standpunkt, som nærmest maatte være indtaget af et bestemt Ministerium med særlige Hverv at varetage; Lovudkast, som ere af den Charakter som det nærværende, maae altid fremtræde som *Regjeringens*, og hvad der gjælder om den enkelte Ministers Stilling til Lovudkastet, maa gjælde om Regjeringens Stilling i det Hele²⁾; dette har ogsaa fundet sit Udtryk under Forhandlingerne³⁾.

En æret Taler har sagt, at det var beqvemt at kunne indskrænke Sagen til blot alene at afgjøre Spørgsmaalet om Københavns *Søbefæstning*, og at det var et Tegn paa, hvor misligt Sagen stillede sig, at man syntes at ville gjøre blot dette Spørgsmaal til Gjenstand for Forhandling og Votering⁴⁾; men jeg vender det om og siger: det er beqvemt at opgive Modstanden mod selve Forslaget og trække en *anden* Side frem, som man maaskee venter med større Held at kunne angribe. Jeg siger, det er et Beviis paa, hvor stærk Sagen er, at man øiensynlig opgiver Modstanden mod den i den Form, hvori den *alene* fremtræder. —

Der foreligger ikke fra Finantsbestyrelsens Side nogensomhelst Erklæring om, at Statens finantsielle Kræfter for Tiden ere saadanne, at det vilde være tilraadeligt, langt mindre, at det vilde være nødvendigt, og endnu mindre, at det i dette Øieblik var uundgaaelig nødvendigt, at Kravene med Hensyn til alle de i

Motiverne omhandlede Befæstningsværker⁶⁾ skulde fyldestgøres. En æret Taler, som jeg beklager for Øieblikket har forladt Salen, og som ganske særligt tog Motiverne frem⁶⁾, men som rigtignok ved at citere dem ikke kom længere end til 1ste Side, 1ste Punktum, vilde have faaet særdeles vigtige Oplysninger, naar han havde, om ikke gennemlæst *alle* Motiverne, saa dog suppleret, hvad han har læst, med at eftersee den næstsidste Side⁷⁾. Efterat dér i Motivernes Slutning er anført, hvad de forskjellige Autoriteter, der have havt med Sagen at gjøre, fra deres Standpunkt have fundet ved den at erindre, er det med tørre og bestemte Ord sagt — og man vil tilgive mig, at jeg her ganske bestemt henviser til selve Ordene: »Efter saaledes at have drøftet Befæstningsspørgsmaalet i Almindelighed, troer Ministeriet sig« — jeg gjentager, at til dette slutter Regjeringen sig i det Hele, det er ikke blot Krigsministeren — »istand til med faa Ord at fuldstændiggjøre Motivering af de Foranstaltninger, som det foreliggende Lovudkast omfatter.

Det fremgaar af den foranstaaende Udvikling og de Bilag, til hvilke den støtter sig, at Kjøbenhavns Befæstning mod Søsiden ved fremskudte Værker er en bydende Nødvendighed, naar Hovedstaden skal sikkres mod Insult af fjendtlige Krigsskibe og mod den sørgelige Eventualitet at maatte bukke under for et Bombardement, udført fra Søen«, — det staaer nærmere anført, hvorfor det er en bydende Nødvendighed, fordi nemlig: »at Hovedstadens Betydning for Monarchiet stiller dens Sikkring mod en saadan Eventualitet foran enhver anden fortificatorisk Foranstaltning«. — Dertil skal endelig føies, hedder det endvidere: »at Befæstningen af Kjøbenhavn mod Søsiden ikke staaer i nogen intim Forbindelse med Stadens Befæstning mod Landsiden, saa at denne ikke præjudiceres ved førstnævnte Befæstnings isolerede Approbation og Udførelse⁸⁾).

Det er ikke det Standpunkt, hvorpaa en enkelt *Commission* eller Autoritet igjennem den eller den eensidige Overveielse har stillet sig, men det er det Standpunkt, hvorpaa *Regjeringen* har stillet sig ved at forelægge Lovudkastet for det høie Raad, og det

er det Standpunkt, hvorpaa Regjeringen staaer ved at ville gennemføre Lovudkastet. Der ligger i dette ikke nogetsomhelst Udsagn om, at man senere, støttende sig herpaa, vil gaae videre, men det indeholder kun en Erklæring om, at man vil Københavns *Søbefæstning*.

Og, for ikke at overspringe den 4de Paragraph⁹⁾, hvortil man har troet at kunne knytte alle disse Henviisninger, lad os da see, hvad der specielt siges om denne Paragraph ligeledes i Motiverne Slutning. Det hedder dér: »de i Lovudkastet omtalte Projecteringer, hvortil for Finantsperioden 1858—60 er begjært 28,000 Rd., have til Øiemed at sætte Krigsbestyrelsen istand til, naar engang Befæstningsspørgsmaalet i dets Heelhed bringes paa Bane, at kunne med større Sikkerhed gjøre sine Beregninger, samt, naar de forskjellige fortificatoriske Anlægs Udførelse beslattes, at kunne med kort Frist kraftigen begynde denne«¹⁰⁾. Meningen af den 4de Paragraph er den og ingen anden end den, at disse 28,000 Rd. skulle sætte Krigsbestyrelsen istand til, naar engang Forslaget om Befæstningsvæsenet i det Hele kommer frem, da at kunne forelægge en Plan, som er moden til Afgjørelse.

Jeg har troet ganske særligt at maatte og burde fremhæve dette, fordi det under de Forhandlinger, som have fundet Sted mellem Krigsministeriet og Finantsministeriet fra Finantsministeriets Side bestemt er udtalt, hvad ogsaa Krigsministeriet beredvillig har sluttet sig til, at der under de nuværende Forhold ikke kunde være Tale om vidtgaaende Foranstaltninger, at Tilstanden, hvor beroligende og tilfredsstillende den end kunde være, dog ikke var en saadan, at man nu vilde kunne lægge en Plan til Udførelse af Arbejder, der strakte sig gennem en lang Aarrække, og i ethvert Tilfælde medførte betydelige Bekostninger; men man blev enig om, af denne Række af iøvrigt vel udarbejdede Forslag kun at ville drage det frem, som man ansaae for *uopsætteligt* og tillige *fuldstændig modent* til Afgjørelse *for sig*, og med Hensyn til hvilket man troede at tilsidesætte sin Pligt, ved ikke at gjøre, hvad man formaade, for at bringe det til Udførelse.

Rigsraadets 52. Møde, Fredag den 11te April 1862.

Dagsorden: 2den Beh. af Lovudkast om Tillæg til det foreløbige Normalbudget for 1862—64, Krigsministeriet vedkommende¹).

(Rigsraadstidende 1862, Sp. 2379—81.)

ANDRÆ: Det ærede Medlem ligeoverfor (A. Hage), som saa fast holder paa sit Forslag²), har gjentagende erklæret, at han dog formener i det *Væsentlige* at have gjengivet Forhandlingerne i det engelske Parlament fuldkommen rigtigt (*A. Hage:* Ja, Pointet deraf!) Ganske vist, Pointet, ikke de enkelte Ord. De enkelte Ord ynder det ærede Medlem ikke; han ynder ikke, at man møder hans Citater af Ord med tilsvarende Citater af, hvad der er blevet udtalt; det ville vi derfor lade ligge. Derimod er det Pointet, jeg skal tage, det, der altsaa har Vægt og Betydning for det ærede Medlem. Det forekommer mig da imidlertid, at det ærede Medlem aldeles ikke har besvaret de Bemærkninger, der bleve gjorte af min ærede Sidemand (Reich)³), og som netop ramte *Pointet* i Sagen; thi Pointet er jo: hvorvidt de Værker, om hvis Standsning der var Spørgsmaal i det engelske Parlament, de Værker nemlig, der skulle beskytte Indløbet til den Rhed, hvorfra Portsmouth kan beskydes, kunne sammenlignes med de Værker, vi her omtale;

. . . . men fordi man nu troer at være kommen til den Anerkjendelse, at disse frygtelige Pantserskibe, umolesterede, og med stor Fart, kunne seile forbi saadanne Batterier, er der ikke den allerringeste Grund til at troe, at de med Sikkerhed kunne ligge umiddelbart foran Batterierne, og netop det er Pointet i Sagen, at hos os maae de fjendtlige Skibe kunne ligge foran Værkerne, men at de kun skulle passere forbi de engelske Værker.

Men hos os er Sagen jo den, at vi langt snarere kunne faae Værkerne end en flydende Defension, som naturligviis aldrig kan faae den Betydning; thi jeg er overbeviist om, at det ærede Medlem dog vil være tilbøielig til at indrømme, at hvorlangt Opdagelserne end ville gaae paa dette ubekjendte og saa overordent-

lig mystiske Gebeet, vil der dog altid blive tre Ting staaende, som ville være til overveiende Fordeel for de faste Værker, og som jeg ikke troer, at nogensomhelst fremtidig Monitorinvention⁴⁾ vil kunne kaste overende.

Det Ene, at man kan skaffe langt bedre Dækning tilveie, hvor man har en fast Grund at staae paa, end hvor man flyder paa Vandet; det Andet, at man kan skyde med langt større Sikkerhed fra et fast Batteri end fra et flydende, da man naturligviis staaer bedre paa et fast Grundlag end paa et, der vipper op og ned, og endelig, at om der end bliver opfundet Noget, som er endnu værre end »Monitor«, saa vil der altid komme Opdagelser derimod; der vil mod den stærkere Dækning komme stærkere og stærkere Skyts, hvilket man altid, hvor stærkt og svært det end bliver, vil være istand til at anbringe paa faste Batterier, hvorimod det er høist tvivlsomt, om man vil kunne bruge det paa de flydende. Det er altsaa aldeles sikkert, at om der ogsaa kommer Noget, som er endnu langt Vidunderligere end Monitoropdagelsen, vil der dog altid vedblive at være en overveiende Overvægt paa de faste Værkers Side. Derimod have de ganske vist den store Mangel, at de ikke kunne flyttes, og derfor have de kun deres store Betydning som permanent Beskyttelse⁵⁾.

Landstingets 113. Møde, Fredag den 7de Juni 1867.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Lov om Hærens Ordning¹⁾.

(Landstingstidende 1866—67, Sp. 4203—17.)

ANDRÆ: Da Ingen synes at ville begjære Ordet, og da jeg ønsker at begrunde min Stemmegivning i denne Sag, skal jeg nu tillade mig at udtale mig. Jeg kunde meget ønske at begynde med en Yttring, som kunde finde almindelig Tilslutning, og jeg finder en saadan i, hvad det ærede Medlem foran mig (Haffner)²⁾ udtalte, idet han gjorde opmærksom paa, at det nuværende Lovforslag vistnok blandt alle dem, der have været forelagte i nærværende Session, maa indrømmes at være det, der uden Sam-

menligning maa tillægges den største Vigtighed³). Jeg tør paa ingen Maade indskrænke mig hertil; jeg troer, uden at befrygte at gaae ud over den strængeste Sandhed, at kunne sige, at alene med Undtagelse af Grundlovsforhandlingerne. af hvilke vi jo vel have havt en urimelig Overflødighed⁴) — det skal jeg ikke nægte — har der aldrig været forelagt nogen af vore Repræsentationer noget Lovforslag, hvis Betydning er saa stor som dettes⁵). Jeg troer ikke, man vil kunne frakjende det denne Betydning, hvad enten man henseer til den følelige og haarde Maade, paa hvilken det griber ind i Borgernes personlige Stilling, eller man tager i Betragtning den Rolle, det spiller som Led i den hele Statsorganisme, eller endelig og fremfor Alt, naar man seer hen paa den Betydning, den heldige eller mislykkede Gjennemførelse af et Lovforslag som dette vil kunne faae paa Statens Bestaaen, paa vort Fædrelands Opretholdelse eller Undergang.

Men hvis nu dette er Tilfældet, er det da naturligt, eller er det ønskeligt, at den høie Regjering søger at gennemføre Loven i den nærværende Samling? Vi have nu været samlede i en Række af Maaneder, som langt, langt overskrider den Tid, Forfatningen har tænkt sig at være den naturlige⁶). Jeg troer, at det vilde være en høist besynderlig Overvurdering af vore Kræfter, hvis man vilde gaae ud fra, at vi nu vare istand til at drøfte en Sag paa den Maade, som vi vilde have kunnet det, naar den var bleven indbragt i rette Tid. Jeg kan og bør paa ingen Maade betvivle, at den høie Regjering er fuldt overbeviist om, at Loven er fortrinlig, og at det vilde være et stort Gode at faae den gennemført; men Regjeringen maa heller ikke overse, hvad endogsaa Forfatningen siger aldeles udtrykkeligt, at forat et Lovarbeide skal bringes tilveie paa den rette og naturlige Maade, maae de to Dele af Repræsentationen hver for sig kunne have havt Leilighed til at gjøre sin Indflydelse fuldstændig gjældende. Forfatningen tillægger Landsthinget med en eneste Undtagelse, om hvilken der vel kan tvistes meget — jeg sigter til den særegne Stilling. hvori den sætter Folkethinget ligeoverfor Finantsloven⁷) —, fuldstændig den samme Medvirkning ved hele Lovgivningsværkets Fremme som Folke-

thinget. Om det ogsaa kan være mindre nødvendigt at hævde dette ved Sager af mindre gennemgribende Betydning, troer jeg dog ikke, man vil overse, at der er stærke Grunde til at fremhæve det just ved en Sag af en Betydning som denne. Jeg skal imidlertid ikke opholde mig herved; det falder mig ikke ind at ville benægte Regjeringens Ret til at indtage den Stilling, som den maatte ansee for den hensigtsmæssigste; jeg har blot villet hævde min Ret til at udtale, at jeg fandt denne Stilling urigtig og beklagelig.

Men naar jeg vender mig til Landstinget, maa jeg gjentage den samme Bemærkning. Jeg troer ikke, at Landstinget bør eller kan opgive sit Krav paa modent og fuldstændigt at drøfte den foreliggende Lov. Nu vil man vel svare: Ja, lad os saa gaae til denne modne, besindige og omhyggelige Drøftelse af Loven; men det vilde være en reen Illusion, hvis man ansaae dette for muligt. Jeg betragter det dog som givet fra alle Sider, og vi behøve blot at kaste et Blik paa den Maade, hvorpaa Forsamlingen viser sig med Hensyn til Medlemmernes Tilstedeværelse, for at være fuldstændig paa det Rene med, at en saadan Drøftelse er en ligefrem Umulighed. Den er heller ikke forudsat fra nogen Side. Der har kun været Tale om og kan kun være tænkt paa en Gjennemførelse af Loven i den kortest mulige Tid med de mindst mulige Forandringer, ubeseet, saa at sige. Et Medlem, som føler en varm Interesse for Loven⁸⁾, meente dog, at Landstinget ikke burde lade sig fraskrive den, som det forekommer mig, høist beskedne Stilling at være en Sort Revisionstribunal, der, hvor aabenbare Misforstaaelser, Urigtigheder eller Modsigelser vare indkomne i Hui og Hast ved tredie Behandling i det andet Thing, tillod sig beskedent at andrage paa Ændringer af saadanne. Det er ikke den Stilling, som jeg troer, det er værdigt for Landstinget at indtage; jeg troer, at Landstinget bør gjøre Krav paa en ganske anden Stilling⁹⁾.

Men, mine Herrer, jeg har hidtil talt og udelukkende talt under den Forudsætning, at vi med samme Føie, som Regjeringen synes at kunne det, følte os fuldt overbeviste om, at Loven var

F. Krieger

fortrinlig, at det i og for sig var et stort Gode, at den gennemførtes. Men dersom nu denne Forudsætning bristede, dersom det skulde vise sig, at denne Lov i sine Følger forberedte os ikke vort Held, ikke vor Frelse, men vort Nederlag og vor Tilintetgjørelse, hvorledes vilde da Ansvarret blive? Jeg mener naturligviis ikke det juridiske Ansvar, det ville vi Alle meget let være friggjorte for¹⁰), men jeg mener det Ansvar, der indtales for Historiens Domstol og for vor egen Samvittighed. Det var dog muligt, at dersom vi havde givet os Tid, dersom vi med Ro vare komne til at overveie Sagen, en anden og maaskee heldigere Ordning havde ladet sig gennemføre.

Man sige ikke, at Arbeidet vilde være spildt, dersom Loven nu ikke gennemførtes i nærværende Samling, det er jo en Tale, som er aldeles ubegribelig. Det Arbeide, det store og vedholdende Arbeide, som Loven alt har været Gjenstand for, det ligger, det har sin Betydning, der ingenlunde vil blive svækket ved, at Loven hviler i nogle Maaneder og kommer frem igjen i Begyndelsen af næste Session, og jeg skal gjøre opmærksom paa, at just denne Fremgangsmaade er os meget velbekjendt. Det har ikke een, men mange Gange været betragtet som det Naturlige, at store, omfattende, gennemgribende Lovforslag just paa den Maade fremmedes, at de indbragtes i een Session, i den gennemgik en Behandling i det ene Thing, men først fik deres Afgjørelse i den paafølgende Samling¹¹).

Og skulde det ikke være muligt, at der hos Enkelte opstod Tvivl, om vi her havde fundet den rette Maade at ordne Sagen paa? Er da dette Lovforslag noget saa Bekjendt, er den Ordning, som her tilbydes os, saa tilvant, er det en simpel Samling af adspredte Bestemmelser, en Codification af, hvad der alt længe har været tilstede, er det maaskee en videre Udførelse, et Forsøg paa en Forbedring af den tidtomtalte Hærplan fra 1842¹²), af denne Frugt af virkelig Sagkyndiges modne og omhyggelige og rolige Overveielse af denne Plan, om hvilken selv den høitærede Krigsminister har maattet udtale, at den havde staaet sin Prøve¹³), at den havde viist, at den var istand til at naae det Maal, den havde

sat sig¹⁴), en Plan, der ganske sikkert kunde som alt Menneskeværk være Gjenstand for Forbedringer, men en Plan, med Hensyn til hvilken vi have seet, at hver Gang vi vilde afvige fra den, hver Gang vi vilde forqvakle den, fulgte Straffen nær i Hælene? Det er jo, som de Herrer vide, ikke Tilfældet, det er ikke Planen af 1842, man har tænkt paa ved nærværende Leilighed.

Men maaskee har man søgt et fremmed Mønster. — Nu skal jeg villigt indrømme, at, hvor der er Tale om en enkelt Institution, om enkelte mindre omfattende Forholds Ordning, dér kunne fremmede Mønstre have en stor Betydning og vel ofte fortjene at efterlignes. Men hvor der er Tale om en saa omfattende Organisme, som den, der her behandles, der i den Grad er sammenknyttet med det hele Liv hos Staten og hos Folket, dér er det farligt at gjøre en saadan Overførelse i stort Maal. — Men nei! det er jo heller ikke Tilfældet, der er jo intet Land i Europa — vi kunne see fra Nordcap til Sydspidsen af Italien, fra Rusland til Frankrig og England — hvor vi ville finde Noget, der ligner den nærværende Ordning. De krigsførende Magter, for hvem Kri-gen er naturlig, som have opsamlet Aarhundreders Erfaring, hvoraf vi Andre kunne drage os Meget til Nytte, de krigserfarne Magter have alle indrettet deres Armeer paa faste og ufravigelige Grundlag. De ere indrettede paa høist forskellige Maader; Enhver vil kunne see, i hvor forskellige Retninger Løsningen af Opgaven kan søges, naar jeg nævner de tre Stormagter: Frankrig, England og Preussen; men ingen af dem, det tør jeg dog vel sige, vilde kunne tænke sig Muligheden af, at man for Alvor foreslog dem at indrette et Forsvar paa dette Grundlag; jeg tør med Sikkerhed sige, at det vilde blive betragtet som den største Daarskab, dersom man i noget af disse tre Lande troede at kunne faae et Værn, som var til virkeligt Brug, ved at copiere nærværende Lov.

Hvis nu dette er Tilfældet, saa synes det mig, at der maa kunne være riig Anledning til Tvivl, om det dog virkelig skulde være lykkedes os her i Danmark i Aaret 1866 i en Commission, som vi alle kjende¹⁵), at gjøre en Opfindelse som den, der vilde være

tilveiebragt, hvis dette var en fuldkommen hensigtsmæssig Hæror-
 ordning; jeg troer, at det dog vilde være Noget, som man virke-
 lig ikke behøvede at have noget Overmaal af national Beskeden-
 hed for at antage, at man let stod Fare for at tage fejl i. Jeg an-
 tager saaledes, at der maa kunne være Grund til at nære Tvivl
 og det meget stærke Tvivl, om Opgaven er heldig løst paa den
 Maade, som det nærværende Lovudkast foreskriver.

Ja, man har jo anført Meget til Forsvar for Loven og mange
 Grunde, som vistnok kunne synes at være meget tiltalende. Jeg
 vil heller ikke benægte, skjøndt jeg troer, at man lægger meget
 større Vægt derpaa og giver det en langt større Udstrækning, end
 det er berettiget, at Loven paa en vis Maade kan tiltale den al-
 mindelige Folkestemning, at det kan være, at den paa en vis
 Maade kan siges at være i Samklang med, at være fremgaaet af
 eller idetmindste finde Tilslutning hos den almindelige Folkebe-
 vidsthed. Det er muligt, at den indeholder en Triumph, en Seir
 for Lighedsprincippet, en Gjennemførelse af dette Princip, som
 kan finde Gjenklang paa mange Steder, men det er jo dog ikke
 det Spørgsmaal, det her dreier sig om, det er ikke den folkelige
 Stemnings Sag at løse indviklede Problemer af denne Art; en
 Hærs Organisme og et fornuftigt Forsvarsvæsen stiller Fordrin-
 ger til Overveielse og er dog ikke en saadan Sag, som Folkestem-
 ningen kan ville give sig ud for at være competent til at afgjøre.

Og hvilket Lighedsprincip er det, som man feirer? Er det
 maaskee det Lighedsprincip, som det franske Folk skrev paa sit
 Banner, da det i Slutningen af forrige Aarhundrede rystede de
 sidste Rester af Feudalismen af sig¹⁶⁾, det samme, som det seier-
 rigt har gennemført i en stor Deel af Europa, eller er det maa-
 skee det, som den berømte Prokrustes begeistredes for, da han
 indrettede de bekjendte Senge, hvor han ogsaa tilveiebragte en
 vis Lighed mellem alle de forskjellige Personer, han kom i Be-
 røring med¹⁷⁾? Det forekommer mig neppe at kunne være det
 franske Lighedsprincip, thi, mine Herrer, hvorlidt den franske
 Nation har vidst at skjønne paa at bevare og udvikle den Frihed,
 som den ogsaa ved hiin mærkelige Revolution søgte at gjennem-

føre — Ingen paa Jorden har dog vovet at nægte, at den sande Lighed har sit rette Hjem i Frankrig, og at den franske Nation med største Alvor, under alle skiftende Skæbner, opretholder dette Princip, forstaaet paa den rette Maade.

Men hvorledes staaer det sig, naar vi see hen til de store Spørgsmaals Afgjørelse i denne Lov og spørge, om den franske Lighed vilde have Noget dermed at gjøre? Stillingsvæsenet! Har man nogensinde tænkt sig, at det krænkede den sande Lighed?¹⁸⁾ Vide vi ikke, at i dette Øieblik, da dog saa vilde Forestillinger have gjort sig gjældende, selv i de franske Kamre, har dog Ingen tænkt paa at ville gennemføre en virkelig Afløsning af Stillingsvæsenet, men, hvad man har tænkt paa, er kun at give det en ny Form. Medens man her har villet betragte det som et stort Gode, om Staten, hvis Stillingsvæsenet skulde bibeholdes, overtog den hele Forretning, vil man i Frankrig, hvor man har prøvet dette, gaae netop den ganske modsatte Vei tilbage og vil, at de Enkelte skulle tilveiebringe deres Stillingsmænd. Har man i Frankrig nogensinde villet gennemføre det Princip, at alle Vaabenføre skulle vaabenøves? See vi ikke i dette Øieblik, hvor Følelsen af, hvad der skyldes Hævdelsen af Frankrigs Ære og Hæder, er saa stærk, at Frankrigs lovgivende Forsamling ikke kan tænke sig Muligheden af at fraskrive sig Retten til hvert Aar at bestemme, hvormange af de Vaabenføre der skulle overgives til Armeen?¹⁹⁾

Og med Hensyn til Befalingsmændenes Udvikling! Ja, da er der jo ganske sikkert intet Ord, der oftere har lydt, og intet Ord, der oftere er blevet misforstaaet end dette, at enhver fransk Soldat førte Marschalstaven i sit Tornyster. Ja, det er naturligviis et Gode, det er naturligviis en Seir, det er naturligvis et Fremskridt, at ingen Classe i Samfundet er udelukket fra nogen Stilling, hvortil Dygtighed, gunstige Evner og lykkelige Forhold iøvrigt kunne bringe ham frem; men er der nogen Stat, som med den Alvor og Udholdenhed stedse har vaaget over den stærke, solide, grundige, videnskabelige Uddannelse af de forskjellige Classer af Befalingsmænd, og som har stræbt at tilveiebringe den høiere militaire Videnskabelighed i Armeen, som Frankrig har gjort det?

Og fra hvilken Tid? Fra den Tid, da Revolutionens Bølger taarnede sig allervoldsomst; paa den Tid oprettedes *école polytechnique*²⁰), og paa den Tid satte man de strengeste Betingelser for Adgangen til disse Classer i Hæren — hvormed jeg naturligviis ikke vil sige, at der ikke kan aabnes andre Veie ved Siden deraf; det er jo en Selvfølge.

Det kan altsaa ikke være nogen Anbefaling, der i mine Øine kan have noget Værd eller nogen Betydning, naar der henvises til denne, som det forekommer mig, Hærplanen i og for sig aldeles uvedkommende Betragtning, og ligesaa liden Vægt lægger jeg paa den Betragtning, hvorefter man i Hærplanen seer en stor og betydningsfuld Demonstration²¹). Lad os lade Demonstrationer fare og see at komme til Virkeligheden! Det vil maaskee være vanskeligt at bringe det til, at Andre bedaares af slige Demonstrationer, og maaskee for let at bringe os selv til at nære nye Illusioner.

Jeg vil nødig ved denne almindelige Behandling komme ind paa en Forhandling, som forekommer mig at ville føre altfor vidt bort fra, hvad der nærmest foreligger her. Jeg vil derfor ikke forsøge paa at gaae dybt ind paa de Ytringer, som ere fremkomne, og som have fundet Gjenklang fra mange Sider, om vort Forhold til de skandinaviske Riger²²); men jeg skal dog tillade mig, *da* disse Udtalelser ere fremkomne, dertil at knytte et Par Ord. Jeg skal begynde med at indrømme, at Intet kan synes simplere og naturligere, og jeg vil tilføie, at Intet *er* i Virkeligheden simplere og naturligere, end en fast Sammenslutning uadtil mellem de tre Riger²³); men jeg troer ikke, at det Øieblik, hvori vi nu befinde os, er et saadant, at vi naturligt kunne søge noget stort Haab i en saadan, og jeg skal tilføie, at der i min Følelse er Noget, som ogsaa gjør, at jeg kun med Modstræben vilde kunne tænke paa en væsentlig Understøttelse fra denne Side. Men, hvad jeg fremfor Alt vil hævde, er, at man dog ikke paa nogen Maade maa gjøre sig nogen Illusion om, at man derved, og derved alene, vilde være istand til at hævde sin Stilling.

Jeg er ikke saa mistrøstig, at jeg troer, at de smaa Staters Be-

staaen er i den Grad truet, som Mange mene; vel erkjender jeg Retsløsheden at være tilstede, vel erkjender jeg, at det i og for sig er en høist farlig og høist fordærlig Tilstand ogsaa for de smaa Stater, hvori den politiske Udvikling for Øieblikket befinder sig; men deels er jeg fuldkommen overbeviist om, at denne Tilstand kun er forbigaaende og maaskee hurtigere forbi, end Mange vente, og deels troer jeg ved Siden deraf, at man langt overvurderer Faren, idet man ikke lægger Mærke til, at det i Reglen kun er dér, hvor indre Splid og Uenighed ere tilstede, altsaa, hvor Spiren til Opløsning er udviklet i det Indre, at en slig Opløsning fra uden af kan gennemføres. Jeg har derfor den fra Andres væsentlig forskjellige Anskuelse, at det ikke er en uløselig Opgave for Danmark at kunne bibeholde og fortsætte sit selvstændige, frie, uafhængige Statsliv²⁴); men, hvad jeg vil bemærke, er, at skal der appelleres til Magten og til Magten udelukkende, da vil denne Appel ikke kunne besvares med synderlig større Virkning af de tre Folk sammensluttede end af det ene for sig; thi forøges Magten noget, saa forøges Fjenderne meget²⁵), og Spørgsmaalet vil stedse blive, i hvilket Forhold og i hvilken Retning Forøgelsen er stærkest. Og dernæst vil jeg ved Siden heraf bede bemærket, at den danske Stat har sin faste, velkjendte Stilling i Verden, medens den sammensluttede Forbundsstat først skal søge sine naturlige Grændser, og disse naturlige Grændser kunne da falde paa andre Steder, end man nu tænker sig, ligesom ganske vist de nationale Grændser i Slesvig faldt anderledes, end man troede²⁶).

Men, som sagt, det kan ikke være min Hensigt paa nogen Maade at ville forfølge denne Excurs videre. Jeg har blot troet, at det ligeoverfor de Ytringer, der ere fremkomne her i Salen, næsten, om jeg saa maa sige, var en Pligt at fremhæve, hvad jeg her har tilladt mig at udtale.

Hvad der i Virkeligheden gives ved Hærloven, det er jo tydeligt, det er en stor udspilet Armee, en Hær paa henved 50,000 Mand, der har et saa svagt Cadresystem, at man kunde være fristet til at kalde den en Militshær. Nu mener jeg, at blandt al

anden forvirrende Tale, der er bleven ført, er der ingen, som har været mere forvirrende end den, hvorved man har søgt at inde-spærre det Hele mellem de to Alternativer: enten en Hær som denne, det vil sige en stor Hær paa 40 til 50,000 Mand, eller intet Forsvar. Enhver Stat har sin Pligt med Hensyn til sit Forsvar, og Ingen kan ustraffet undlade Opfyldelsen af denne som af andre lignende Pligter²⁷). Enhver Stat skal altsaa nødvendigviis til-veiebringe et efter sin Størrelse og Stilling afpasset Forsvar, men for ingen Stat er det mere end for en lille nødvendigt at komme til Erkjendelse af, at med Hensyn til Størrelsen, til Omfanget, vil den aldrig komme til at kunne maale sig med en større Mod-stander²⁸).

Men der er en anden Retning, i hvilken den fuldstændigt kan kræve og fuldstændigt kan gennemføre at være Ligemand selv med de Største, og det er i Henseende til en omhyggelig Uddan-nelse og en fuldstændig Fyldestgjørelse af de Fordringer, som Krigskonsten og Krigserfaringen opstille, for den Hær, den virke-lig sender i Marken. Derved sikkrer den sig ligesaa lidt som den store at kunne under alle Forhold modstaae en hvilken som helst Angrebsstyrke, men den sikkrer sig stedse med Ære og Hæder at kunne optage Kampen, hvor den maa føres. Det nytter ikke Dvergen, naar han gaaer imod Kæmpen, at søge at tilegne sig Kæmpens Vaaben. Jeg har udtalt noget Lignende før²⁹), men det passer paa dette Sted, og jeg skal derfor udtale det igjen. Der er to Omstændigheder, der ere fordærlige ved en saadan Bestræ-belse; den ene er den, at Dvergen dog ikke kan smede sig de Vaa-ben, som Kæmpen benytter; han har ikke Evner og ikke Midler til at tilveiebringe Kæmpens Vaaben, men, selv om Vaabnene rakes ham ved Gunst og Gave, saa — og det er det Andet — vilde han ikke kunne bruge dem i Kampen, thi hans Arme vilde være afmægtige, han vilde ikke kunne føre Vaabnet.

Da Begivenhederne medførte, at Danmark blev kastet i Krig i 1848, gennemgik Landet 3 Aars Kamp, og jeg kan vel sige, at det, bedækket med Hæder, gik disse Kampe igjennem; det var istand til at bære de Byrder, som derved paalagdes os, og det var

ikke udmattet, da Kampen var tilende. Da vi i sidste Krig havde kæmpet i faa Maaneder, vare vi bragte dertil — jeg kan sige det, thi det blev oplyst i denne Sal³⁰), — at de finansielle Resserer næsten fuldstændigt vare udtømte. Man foreslog os som det sidste Middel en extraordinair Optagelse af et Laan paa 20 Millioner, som, nedsat til mellem 7 og 8 Millioner, blev optaget senere under væsentligt forandrede Forhold, efterat den hele Horizont var klaret for os, men dog paa Betingelser, der paa ingen Maade kunde siges at være overmaade gunstige³¹). Hvorledes troer man, at dette Laan vilde have ladet sig gennemføre, dersom Krigen var bleven fortsat? Og, mine Herrer, hvad var det, der skulde bødes paa ved dette Laan? Det var Tilstanden, indtil Rigsraadet kunde træde sammen i October Maaned; altsaa til October Maaned var det vist, at disse Hjælpebidler vilde have været fuldstændigt udtømte; til den paafølgende October Maaned havde vi, selv om dette Laan var bragt tilveie, været nødte til at gribe til ganske andre Forholdsregler. Jeg siger ikke, at Dvergen altid mistrøstigt skal gaae til Striden; det er jo bekjendt, at den lille David fældede Goliath, men det er ogsaa bekjendt, at David ikke benyttede Goliaths Sværd.

Det er ikke min Agt at gaae ind paa Enkelthederne i nærværende Lovforslag; den Stilling, jeg indtager til Loven, er jo netop den, at jeg hævder Umuligheden af for nærværende Tid at gjøre et alvorligt Forsøg paa at underkaste Loven en virkelig gennemgaaende, omhyggelig, af noget Haab om et godt Udfald ledsaget Drøftelse. Jeg vil ikke bidrage til, at nogen Skindiscussion om Enkelthederne her skulde føres, og jeg skal derfor ganske lade de Punkter, som ellers kunde friste mig til Udtalelser, ligge. Jeg skal hverken tale om Principerne, om alle de Vaabenøvedes Uddannelse, om Uddannelses tiden, Cadresystemet, Befalingsmændenes Tilblivelsesmaade, Garnisonsstyrken eller Noget af Alt dette; men, da jeg dog er bleven nødsaget til at tage Ordet i denne Sag, saa er der eet Punkt, med Hensyn til hvilket jeg maa bryde mit Princip. Der er et enkelt Punkt, jeg ikke kan lade være at bringe paa Bane, og hvor jeg vilde gjøre en for stærk og

unaturlig Vold paa min Følelse, hvis jeg, ledet af en vis Tilbøielighed til at bevare en consequent Stilling, ikke vilde berøre det noget nærmere.

Det vil maaskee være enkelte ærede Medlemmer bekendt, at der er et Forhold i Hæren, om hvilket jeg kan tale af personlig Erfaring, nemlig Indretningen af og Virksomheden ved den høiere militaire Underviisningsanstalt, den militaire Høiskole³²). Det er en Institution, som jeg skylder overmaade Meget; den har i sin Tid givet mig min Dannelse, jeg har med varm Taknemmelighed anerkjendt, hvad jeg skylder den, og jeg har ved enhver Leilighed gjort, hvad jeg har formaaet, for at vise denne min Anerkjendelse i Gjærning.

Jeg skal bede at maatte minde om, at den er bygget paa en Lighedsgrundvold; det er en ganske simpel, efter vore hjemlige Forhold afpasset, Gjentagelse af den franske *école polytechnique* med Tilføielse af de Applicationsskoler, der i Frankrig knytte sig til *école polytechnique*, men ere spredte paa forskjellige Steder, og som man troede her lettest at kunne samle paa eet Sted; og, at vi dengang, langt tilbage i Tiden, for henved 40 Aar siden, da Grundlaget for denne Skole blev lagt, ikke vare uheldige ved at søge vort Mønster i Frankrig, troer jeg neppe Nogen vil benægte. Jeg skal dog bede erindret, at, ligesom Skolen grundlagdes i Frankrig under den vildeste Revolutions Gjæringer, saaledes opretholdtes, udvidedes og fæstnedes den under alle de skiftende Herredømmer, som, hvor forskjellige de end vare med Hensyn til Alt Andet, dog vare enige om, at denne Anstalt fortjente at opretholdes, og dens gavnlige Virksomhed blev villigt anerkjendt af alle Partier. Den danske Anstalt kunde ikke paa nogen Maade skaffe sig Kræfter og Hjælpemidler, som kunde maale sig med dem, hvoraf den franske Skole var i Besiddelse. Den har havt uendelig Meget at kjæmpe med, den har mødt megen baade aaben og skjult Modstand, som den ikke altid kunde overvinde³³), men det tør jeg dog sige, den har ærligt stræbt med de Midler, som man vilde skjænke den, at fyldestgjøre de Fordringer, som man med Billighed kunde stille den.

Nu, mine Herrer, i det Forslag, som her foreligger³⁴), er — det siger jeg med fuld Overbeviisning — denne Høiskole dødsdømt. Hvad der bliver tilbage af den, anseer jeg for fuldkommen ligegyldigt. Man kan, og jeg for mit Vedkommende har ikke det Mindste derimod, tage det med; det vilde maaskee være det Hældigste. Dette lykسالiggjørende Princip, at man skal tage Alle fra de Meniges Classe, har ingen Anvendelse paa dette Sted. Menneskene ere nu engang skabte saaledes, at deres aandelige Udvikling fordrer en Behandling, som ikke paa denne Maade kan blive tilfredsstillt.

Det gaaer ikke an at afbryde den unge Mands Liv med en lang Række Aar, hvor han henvises til en ganske anden fjerntliggende Virksomhed, og saa pludselig tage ham op igjen og give ham lidt Underviisning, og saa igjen jage ham ud og paa denne Maade føre ham Dag efter Dag til Videnskaben og fra Videnskaben; det kan slet ikke gaae. I Frankrig troer jeg nok, man har saa godt et Blik for, hvad man forstaaer ved Praxis, som man har i noget Land, og dér har man aldrig tænkt paa den Nødvendighed, at den unge Mand, der vil træde ind i *école polytechnique*, først skulde have været Corporal eller Underofficer eller Second-lieutenant, eller hvad nu alle disse Ting hedde; der har man meent, at, naar han med Held havde tilegnet sig den Udvikling, som Landets andre Underviisningsanstalter vare istand til at give ham i en Alder, hvor disse strengt videnskabelige Fordringer kunne gøres, da burde man gribe ham paa dette Punkt og ikke spille hans Kræfter ved at jage ham ind i en ganske anden Virksomhed.

Men dette er i Grunden det mindste ved Sagen. Hvad der er det Væsentligste og langt mere Afgjørende, er jo dette, at den Fordannelse, paa hvilken Skolens egentlige videnskabelige Afdeling — som jeg antager at kunne gjenkende i den næstældste Classe i den i Lovforslaget omhandlede Officeersskole — skal grundlægges, aldeles ikke vil blive tilstrækkelig, at den vil blive complet ubrugelig. Det skal være en saadan Fordannelse, som kan tilveiebringes ved i to Halvaar at have frekventeret en af

vore bedre Folkehøiskoler, og ved dernæst at have gennemgaaet den næstyingste Classe i denne Officeresskole; det skal være den Fordannelse, hvorpaa dette strengt videnskabelige Studium skal begrundes; men det er en Fordring, som det er umuligt at fyldestgjøre, paa denne Maade at skulle tilveiebringe den Fordannelse, som i saa Henseende er nødvendig. Ja, man kan jo saa sætte Examen saaledes, at Ingen kan bestaae den; man kan jo, uden Hensyn til, hvad der ad den Vei virkelig kan opnaaes, stille sin Adgangsprøve saaledes, at Ingen, der blot paa den Maade vilde erhverve sig Kundskaber, var istand til at bestaae den; men saa, siger jeg, handler man ikke i Overeensstemmelse med Lovens Aand; jeg veed ikke, om det er overeensstemmende med dens Bogstav.

Men endelig, mine Herrer, naar saa den unge Mand træder ind i denne Anstalt, saa skal han i Løbet af 2 Aar uddannes i alle mulige Retninger, saaledes at han ved disse to Aars Slutning er istand til at kunne optræde som fast Officeer i alle Hærens Corpser. Nu skal jeg ikke opholde mig ved den efter min Overbeviisning complete Umulighed, det er, paa en hensigtsmæssig Maade at samle under en fælles Underviisning den videnskabeligt militaire Dannelselse, som egner sig for, og som maa ønskes hos de faste Officerer i Infanteriet og Cavalleriet, og den, der maa fordres, som ikke kan undværes hos den overveiende Deel af Officererne i de saakaldte specielle Vaaben³⁵); det lader sig ikke gjøre, det er en complet Umulighed. Man vil enten ruinere den ene eller den anden af disse to Dannelsesretninger. Jeg kan næsten sige, at jeg saa helst vilde ønske, at man vilde ruinere de specielle Corpser, thi den største Deel af Hæren er dog virkelig Infanteriet og Cavalleriet, og det er da bedre, naar galt skal være, at see disse specielle Corpser tilintetgjorte, end at de to store Hovedvaaben faae en forskruet og forqvaklet Dannelselse.

Men hele denne Underviisningsplan kan slet ikke gennemføres. Det vilde være aldeles upassende, om jeg her vilde forsøge paa at oplyse de Herrer om, i hvilket rigt Maal Umuligheden og Urimeligheden træder frem, naar man gaaer i Detail. For at give

den Underviisning, der skal meddeles i de saakaldte tekniske Fag, udfordres der, at visse Pensa forud ere gennemgaaede i de almindeligere Fag. For at vise, i hvilken Retning min Tanke gaaer — iøvrigt erkjender jeg, at slige Ord ikke bør nævnes her, — vil jeg sige, at Differential- og Integralregning skal være gennemgaaet, inden man kommer til rationel Mechanik, og inden man kommer til Ballistik³⁶). Nu har det været en næsten uopløselig Opgave, for Høiskolen at kunne paa den ene Side nedstemme Fordringerne til det Lavmaal, hvorved man her i Landet kunde have Udsigt til at erhverve sig en tilstrækkelig Tilgang, og paa den anden Side at kunne holde Underviisningen i yngste Afdeling indespærret i denne knap tilmaalte Tid af 2 Aar, naar man dog skulde bringe den paa det Punkt, at de tekniske Discipliner med Gavn og Nytte kunde meddeles. Det har været, siger jeg, en næsten uløselig Opgave, og som heller ikke fyldestgørende er løst. I den franske *école polytechnique* stiller man ganske anderledes vidtgaaende Fordringer til Optagelsen, og man kan derfor ogsaa bringe Eleverne ganske anderledes vidt, end vi ere istand til. Efter den her foreliggende Plan skulle de nu have alt dette i en Orden, som er umulig; dernæst skulle de have de tekniske Fag og saa gaae ud af Skolen med den Dygtighed, som fordres for at blive Premierlieutenant, ikke blot i Cavalleriet og Infanteriet, men ogsaa i de specielle Corps; det er complet umuligt.

Jeg skal ikke tale om den hele Maade, hvorpaa denne Institution er bleven behandlet, den Sammenblanding, man har gjort af den militaire Høiskole med den underordnede Skole, som har et ganske andet Formaal, en Sammenblanding, der aldeles umuligt kan foretages uden Skade, uden Tilintetgjørelse for den ene af disse Retninger. Jeg skal ikke tale om den Maade, hvorpaa man har stillet alle de Personer, der komme i Berøring med Høiskolen. Ved de mindste af vore lærde Skoler anerkjender man, at den Videnskabsmand, der helliger Skolen sin Virksomhed, som læser med Drengen i hans unge Alder, maa kunne have Krav paa at betragtes som en anden Embedsmand og træde ind med en Udnævnelse af Kongen, der giver ham Ret til ligeoverfor Sta-

ten at staae i en anerkjendt Stilling³⁷). Ved Høiskolen skulle de, der udnævnes til Lærere, ikke have denne Ret, de skulle aldeles ikke kunne modtage nogen kongelig Udnævnelse. Der staar i Loven, at ingen Lærer ved Høiskolen skal som saadan modtage kongelig Udnævnelse. At han som Officeer kan have kongelig Udnævnelse i en anden Stilling, er en given Sag; man kan jo heller ikke forhindre, at en Civil, der bliver ansat som Lærer, har en anden Stilling udenfor Høiskolen, i hvilken han har kongelig Udnævnelse. Jeg skal imidlertid, som sagt, ligesaalidt her som paa noget andet Punkt, forsøge at gaae nærmere ind paa Enkelthederne. Jeg udtaler blot min dybe Beklagelse over, at ogsaa dette findes i nærværende Lov, og jeg siger, hvad der i min Mund ikke vil betyde saa ganske Lidt, at jeg finder Intet saa urimeligt som just dette Afsnit, der angaaer den høiere Militair-skole.

Efter hvad jeg har udtalt, vil det ikke forundre, naar jeg slutter med at sige, at jeg ikke blot vil stemme mod Lovens endelige Vedtagelse, hvis den skal forsøges gennemført i indeværende Session, men at jeg, da jeg overhovedet ikke anseer nogen videre Forhandling for nu at være hensigtsmæssig, ogsaa vil stemme mod dens Overgang til 2den Behandling³⁸).

Landstingets 70. Møde, Tirsdag den 22de Marts 1875.

Dagsorden: 1. Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret 1875—1876¹).

(Landstingstidende 1874—75, Sp. 1268—79.)

ANDRÆ: Hvad vor Stilling ligeoverfor Forsvarsvæsenet i dets Helhed, som egentlig opfordrer til ved denne Leilighed at blive taget nærmere i Betragtning, angaar, da vide vi, at der fra ikke faa Sider har lydt stærke Anker og Klager over, at Danmark, ikke belært af de sørgelige Erfaringer, det har gjort, har med en ubegribelig og uforsvarlig Letsindighed ikke benyttet Tiden til en Udvikling af sit Forsvarsvæsen paa den rette Maade,

saa at det nu staar i en uforsvarlig og værgeløs Tilstand ligeoverfor kommende Farer²).

Jeg troer, at der i disse Betæneligheder, hvor meget man end kunde anerkjende, at de kunne være fremkomne af en varm og oprigtig Patriotisme og støtte sig til Følelser, som i allerhøieste Grad maa fortjene vor Aerkjendelse og Høiagtelse, dog skjuler sig en stor Uretfærdighed og stor Ubillighed. Det er ikke paa nogen Maade min Mening at ville, og det er heller ikke mit Kald at skulle forsvare, hvad der i den Retning er gjort i de forløbne Aar; tvertimod vil jeg ganske oprigtig indrømme, at ogsaa for mig stiller det sig, som om vi ikke lade Erfaringen være tilstrækkelig talende for os, og som om vi netop med Hensyn til Udviklingen af vort Forsvarsvæsen paa en ubegribelig Maade havde overset, hvad jeg synes maatte være meget let at bemærke.

Jeg forstaar til Exempel ikke, naar man uafladelig taler om, hvor nødvendigt det er, og hvilken ufravigelig Pligt det er at sørge for, at vi under eventuelle Krigsforhold kunde møde vor Fjende med lige Vaaben, og at vi ikke sende vore Stridsmænd i Kampen med ubrugelige Vaaben — jeg forstaar ikke, siger jeg, hvorledes vi da kunne finde Trøst og Beroligelse ved en Uddannelse af vore Soldater i faa Maaneder, naar de Krigsmagter, som have den overveiende Magt, og ogsaa den, med hvilken der er nærmest Udsigt til at komme til at maale Styrke³), tro, at en Uddannelse paa flere Aar er uafviselig nødvendig. Jeg forstaar heller ikke den Ødselhed, som gjør, at vi med vore ringe Midler ville uddanne Masser af Rekruter, for hvilke vi ikke kunne finde nogen fornuftig Anvendelse i de tilstedeværende Rammer, og jeg vil maaske dertil endnu føie—skjøndt jeg her indrømmer, at jeg paa ingen Maade har en saa sikker Formening om, at der kan være gjort nogen Feil —, at det er muligt, at vi ikke tilstrækkelig have havt Opmærksomheden henvendt paa efter Evne at forstærke vort Forsvar af Kjøbenhavn mod Søsiden⁴); thi det er sikkert, at, er der nogen Fare, som let kan komme over os, og nogen Fare, som det staar i vor Magt idetmindste tildels at væрге os imod, da er det den, at en fjendtlig Flaade kan lægge sig udenfor Kjøbenhavn og nedskyde Byen.

Men det er hverken her Tiden til eller paa nogen Maade noget Kald, som jeg skulde føle mig opfordret til at paatage mig, at underkaste vort Forsvarsvæsen i og for sig en videregaaende, dybere og mere udtømmende Kritik. Det tilkommer ikke mig, og det vil jeg ikke gjøre; men der er en Side, jeg føler mig kaldet til at tage Ordet for, og det er den rent finansielle Side af Forsvarsvæsenet. Den troer jeg mig berettiget til at tale om, og det er den, som jeg vil noget nærmere dvæle ved. Jeg veed vel, at finansielle Undersøgelser, finansielle Spørgsmaal ere ikke populære, at man i Reglen ikke ønsker i Repræsentationen at beskæftige sig med den Art af Spørgsmaal⁵).

(Sp. 1271—73.)

. Men, vil man nu sige: Bør finansielle Betragtninger, hvilken Vægt man iøvrigt vilde kunne være tilbøielig til at tillægge dem, kunne have nogensomhelst Betydning for os, naar der handles om et Spørgsmaal af den Natur, naar der handles om Forsvaret af vort Fædreland, naar der handles om at sikre dets Existents? Mange ville føle sig oprørte ved Tanken om, at den Art Betragtninger vover at træde frem.

Jeg vil imidlertid tillade mig at udtale en Overbevisning, der for mig staar som en uomstødelig Sandhed, skjøndt den maaske i første Øieblik vil forekomme Mange som et urimeligt Paradox. Jeg siger: Den lille Stat har langt større Frihed til at tillægge disse finansielle Spørgsmaal deres rette Betydning end Stormagten⁶). Stormagten maa under mange Forhold kunne være berettiget til, kunne være fristet til, kunne være forpligtet til at sætte dem til Side.

Vi kunne tænke os en Stormagt, der har staaet i Spidsen for eller i ethvert Fald spillet en væsentlig Rolle ved Ledelsen af Verdensbegivenhederne, en Stormagt, der har en rig og glimrende Fortid i krigersk Henseende at støtte sig til, en Stormagt, der har ført en uheldig Kamp, hvori den er bleven dybt ydmyget og kastet til Jorden og har maattet underkaste sig de allerugunstigste Fredsvilkaar⁷). En saadan Stormagt maa dog have en alvorlig Opfordring til for en Tid idetmindste at sætte de finansielle

Spørgsmaal til Side eller idetmindste at lade dem indtage en beskednere Plads; den maa have alvorlig Opfordring til at anspænde alle sine Kræfter til det Yderste for at lade, hvad den anser for sin Ret, faae Magtens Understøttelse i Bevidsthed om, at den kan gjøre det, og at det afhænger af den selv, af dens egen Villie og af den alene at gjøre denne Ret til Virkelighed.

Og hvormeget mere maa den ikke have denne Opfordring, naar det efter nyere Krigserfaringer maaske endogsaa kan tilføies, at det Hele kun er et Spørgsmaal om et midlertidigt Udlæg, idet man nu under visse Forhold og under visse Kampe aldeles ikke vilde kunne indvende det Mindste imod, at den, hvis Bestræbelserne kronedes med Held, og Seiren atter knyttede sig til dens Faner, da lod sig alle Udlæg betale rigelig, betale fuldstændig, lod sig betale baade de direkte og indirekte Følger, Alt, hvad den havde sat paa at tilveiebringe dette Resultat⁸).

Nei, mine Herrer; en Stormagt har Pligter, en Stormagt har Fristelser under alle Omstændigheder, ligeoverfor hvilke de finantsielle Spørgsmaal under visse Forhold maa og bør ganske træde til Side. En lille Magt — jo mindre den er, i desto høiere Grad gjælder det — en lille Magt kan ikke sikkre sin Bestaaen med Vaaben⁹). Det er en haard, men det er en afgjort Sandhed: den lille Magt kan ved den yderste, mest fortvivlede Anstrængelse af alle sine Kræfter kun opnaa at føre Kampen nogle Dage, at føre Kampen lidt mere udmattende, udtømmende, men de Tider er længst forbi, hvor Grækernes Heltmod kunde modstaa Persernes Millioner eller Schweizernes Fodknægte kunde kaste Habsburgernes Ridderskarer i Støvet. I vore Dage er Overmagten, naar den er afgjort, sikker paa Seiren¹⁰); Seiren er usvigelig knyttet til dens Faner.

Er derfor den lille Magt trøstesløst stillet, er den derfor under en bestandig Trusel om at udslettes af Nationernes Tal? Nei, mine Herrer, paa ingen Maade¹¹). Man sige, hvormeget man vil, at Retten ikke respekteres, at Retten ikke har Hjem længere i vor Tidsalder — det er usandt! Der er en Betydning knyttet til Retten, som ikke let og allermindst i vor Tid vil kunne underkjen-

des. De mindre Staters Bestaaen er sikkert ved en almindelig europæisk Retsbevidsthed, og den vil ikke udslettes, saalænge de vedkommende Folk opfylde den Pligt, som det europæiske Areopag idømmer dem, at de skulle opfylde. De kunne forskjærtse deres Ret til Tilværelse, forskjærtse den paa forskjellig Maade, blandt Andet ved at give det forargelige Skuespil af indre Splid og indre Opløsning. De kunne forskjærtse den ved at ringeagte deres Nationalitet, ved at knytte sig til fremmede Nationaliteter; men saalænge de ikke forskjærtse denne Ret, saalænge er deres Bestaaen sikkert.

Men blandt de Pligter, som de maa opfylde, er ganske sikkert en, som ogsaa maa fremhæves. Det er den at vise sig beredte til, selv om de kun kunne gjøre ringe Modstand, dog med Sværdet i Haanden at kæmpe for deres Tilværelse. Den Nation, der ikke vil være sig denne Pligt bevidst, vil tabe sin Agtelse for sig selv og sin Agtelse i Europas Statssamfund, og den Nation vil have paatrykt sig Stempleet til ved given Leilighed at udslettes af Nationernes Tal¹²).

Derimod fordrer Ingen af en saadan Nation, at den skulde haabe paa alene ved sine egne Kræfter og ved sin Villighed til ogsaa i denne Retning at yde, hvad der med Billighed kan fordras af den, at skulle kunne opretholde sin Tilværelse. Det er en Fordring, der er fuldstændig urimelig, og som aldrig vil blive opstillet.

Tvertimod, Faren kunde komme, hvis den lille Nation, tilside-sættende Hensynet til, hvad der er den rette finantsielle Begrænsning for Udviklingen af dens Forsvarsmidler, vilde ansøre enhver Evne for at fremkalde et endnu stærkere Vaaben, opdyngte et endnu fyldigere Krigsmateriel¹³). En saadan Nation vilde saa langt fra vinde Anerkjendelse ved en Bestræbelse af den Natur, at den tvertimod vilde vække en begrundet Tvivl, om den dog ikke higede efter Leilighed til paany at kaste sig ind i Krigstummelen, navnlig ved at kunne fremstille sig som en heldig Allieret for en eller anden Magt, der havde Opfordring til at begynde en Krig; og da, om den end var nok saa uskyldig,

om den end med nok saa megen Føie kunde bortvise fra sig enhver Beskyldning af den Art, vilde Paaskudet kunne være der.

Skulde det være nødvendigt for os, der have havt saa sørgelige Erfaringer i den Retning, at dvæle videre ved disse Betragtninger? Har Danmark ikke i sin Tid besiddet en Flaade, der langt oversteg dets Evne? Har Danmark ikke med den største Uret set sig beskyldt for, at denne Flaade kunde bruges i Alliance med Frankrig? Og har Danmark ikke derved været Gjenstand for en af de mest oprørende Voldshandlinger, den nyere Tids Historie kjender, og er det ikke Begyndelsen til vore Ulykker¹⁴)? Derved indblandes vi i den syvaarige Krig, som endte med, at man benyttede sig af vor Svaghed til at fravriste os Norge.

Lad os nu dog engang se, hvorledes det stiller sig, med Hensyn til, hvad vi have gjort i finantsiel Henseende for Udviklingen af vort Forsvarsvæsen! Jeg er overbevist om, at, hvilke Beskyldninger man end vil kunne komme frem med ligeoverfor vore Bestræbelser for Forsvarets Udvikling i de forløbne Aar, skal det vise sig, at den Beskyldning, at Repræsentationen har været karrig med Pengemidler til dette Formaal, er uretfærdig, er ubillig og bør tages tilbage¹⁵).

(Sp. 1278—79.)

. Den, der ikke i disse Talstørrelser vil kunne finde en Opfordring til at underkaste det en alvorlig Prøvelse, om den rette finantsielle Begrændsning for vort Vedkommende kan siges at være truffen, til den har jeg Intet Mere at sige.

Jeg skal dog blot endnu slutte med to Ord. Jeg skal ikke tilbageholde en Udtalelse om den Vei, som jeg tror, man burde slaa ind paa for endelig at faae dette Spørgsmaal bragt til en god og gavnlig Løsning, og det glæder mig, at jeg i den Henseende kan henholde mig til en Yttring af den ærede Landstingsmand fra Horsens (Jessen¹⁶), som med saa stor Varme gav sine Følelser Luft med Hensyn til Udviklingen af vor Pantserflaade. Den ærede Landstingsmand endte med at sige, at det, der for ham stod som det Fornuftigste, en Repræsentation kunde

gjøre, var at sige: Hvor mange Millioner behøver Krigsministeren og Marineministeren til Landets Forsvar? Her ere de; anvend dem paa den Maade, De agter at forsvare for Nutid og Fremtid, og lad ikke hvert enkelt Medlem af Repræsentationen bringe sit Besyv med om, hvorledes disse Millioner skulle anvendes¹⁷⁾. Der er noget Rigtigt deri, men der er ogsaa noget Falskt deri, og jeg skal fremhæve det Falske deri, der i mine Tanker truer med at tilintetgjøre det Rigtige.

Der er Intet, der er fordærligere, end en Sammenblanding af rent militære og rent politiske Hensyn. At lade denne Slags Spørgsmaal behandle i en Kommission, hvor det politiske Moment gjøres gjældende samtidig med det militære¹⁸⁾, tror jeg, er en fordærlig Vei at slaa ind paa; derved opnaas ingen sand, ingen rigtig Løsning. Derfor har den ærede Landstingsmand efter min Mening fuldkommen Ret, naar han søger at sondre mellem det, der tilkommer Krigsministerierne, og det, der tilkommer os at afgjøre.

Jeg mener først og fremmest, at det tilkommer Repræsentationen, det vil sige den lovgivende Magt, som jo bestaar af Andre end Repræsentationen¹⁹⁾, at overveie og fastsætte, hvorledes den finansielle Begrænsning skal være, og det kan ske paa mange Maader. Det kan ske i Form af et eget Lovforslag, i hvilket man naturligvis ikke for Alverdens Tid fastsætter det, men i hvilket man f. Ex. siger, at man for 10 Aar vil ofre saa og saa Meget til Hær og Flaade; eller det kan ske i Form af en Dagsorden, i hvilken Repræsentationen, naar den paagjældende Lov bliver forelagt, kan udtale, at der kan bruges saa og saa meget til Hær og Flaade.

Dette Spørgsmaal skal altsaa afgjøres af den lovgivende Magt, og dermed har Krigs- og Marineministeren foreløbig ikke at beskæftige sig; thi det er at stille en urimelig og uløselig Opgave, naar man f. Ex. vilde spørge Krigsministeren om, hvor mange Millioner han har nødig for at forsvare Landet. Han kan ikke forsvare Landet, og hvis han bliver ved at overveie og overveie, hvormeget han finder det passende at anvende, da vil han ende

med at forlange 100 Fæstninger rundt omkring i Landet og 100,000 Mand, og endda vil han ikke faae nok.

Naar imidlertid det Spørgsmaal først er besvaret, tilkommer det Krigs- og Marineministeren og udelukkende dem — jeg mener ikke Ministrene personlig, men Ministrene med Understøttelse af de Kræfter, som staa til deres Raadighed, ved Hjælp af Kommissioner, der ere sammensatte paa bedste Maade — at tage under Overveielse, hvorledes Millionerne paa den hensigtsmæssigste Maade indenfor den givne finansielle Begrændsning, kunne anvendes til det mest betryggende Forsvar, vi se os istand til at yde; og naturligvis skulle saa ikke disse Beslutninger i en konstitutionel Stat staa med Lovskraft, men de skulle komme frem med den Vægt, som Beslutninger af Regjeringen, fremkaldte paa denne Maade, oplyste og begrundede af disse sagkyndige Kommissioner, i sig selv maatte have; med denne Vægt skulle de staa ved Forelæggelsen af de specielle Love for Forsvarsvæsenet. Dette er den Vei, ad hvilken jeg tror, man vil komme til en heldig Løsning af Spørgsmaalet.

Landstingets 38. Møde, Onsdag den 23de Februar 1876.

Dagsorden: 1. Beh. af Forslag til Lov om overordentlige Foranstaltninger til Forsvarsvæsenets Fremme¹).

Landstingstidende 1875—76, Sp. 721—34.)

ANDRÆ: Det er kun meget modstræbende, at jeg beslutter mig til at tage Ordet i denne Sag. For Mange staar det Spørgsmaal, hvorom der her forhandles, som saa vigtigt, at Fædrelandets Frelse synes knyttet dertil; den Løsning, hvorom nu tilsyneladende Regjeringen og Mindretallet i det andet Thing ere blevne enige, forekommer Mange at være i den Grad uopløselig knyttet til vor uafhængige Bestaaen, at det næsten anses for en Forbrydelse at nære nogen Tvivl derom og at udtale sig derimod. Jeg for mit Vedkommende betragter dette som en Vildfarelse, som en af de mange sørgelige Vildfarelser, vi have havt Exempler nok paa i

de senere Aar²). Opinionen er lidt efter lidt bleven bevæget til med den største Varme at tage sig af Sagen, og det er jo upaatvivleligt, at den har en sund og god Grund. Det er aabenbart, at det er en oprigtig Følelse for, hvad der skyldes Fædrelandets Forsvar, Fædrelandets Bestaaen, som har drevet saa Mange til at komme til en saadan Opfattelse af Sagen.

Naar jeg imidlertid nu med megen Utilbøjelighed taler imod denne Opfattelse, er denne Utilbøjelighed ikke begrundet deri, at jeg derved faar Opinionen imod mig. Vel paaskjønner jeg saa godt som Nogen, hvor behageligt det er at have dens Vind i Seilene, men jeg kan ogsaa undvære den³). Der er derimod en anden Side ved Sagen, som gjør mig i høieste Grad betænkelig, og det er den Stilling, som den høie Regjering har indtaget til den. Regjeringen synes at betragte dens Løsning som en væsentlig Del af det Program, den har paataget sig at gennemføre. Regjeringen vil i vore indre Kampe have en Opgave at løse, som for alle dem, der nære en oprigtig Bestræbelse for at tilveiebringe Ro og en besindig Udvikling, maa staa som saa vigtig, at der vistnok er den stærkeste Opfordring til i enhver Henseende at støtte Regjeringen i disse Bestræbelser og vogte sig for selv en ubetydelig Modstand⁴). Jeg havde derfor ønsket at kunne indskrænke mig til i al Tausshed at afgive min Stemme; men da der i Alt, hvad der hidtil er fremkommet, ikke er Noget, hvortil jeg formaar at slutte mig, har jeg troet det uforsvarligt og stridende mod den Pligt, jeg maa stræbe at opfylde, saalænge jeg har den Ære at være Medlem af dette Thing, hvis jeg ikke forsøgte paa i det Mindste i al Korthed at gjøre gjældende, hvad det er i denne Plan, der gjør det umuligt for mig at slutte mig til den⁵).

For mig er det naturligt — og det vil jo vistnok ogsaa forudsættes af mange, at det maa være saa — at jeg først og fremmest henleder Opmærksomheden paa den finantsielle Side af Sagen⁶). Det Spørgsmaal, der først paatrænger sig mig, er altsaa dette: hvad er der i finantsiel Retning her Tale om at kræve af Landet? Regjeringens oprindelige Forslag gaar jo, som det ses af de Lovforslaget ledsagende Motiver⁷), ud paa at fordre til Hæren

51,100,000 Kroner og samtidig til Flaaden 19,780,000 Kroner. I denne sidste Sum bringer Regjeringen imidlertid i Afslag et Beløb af 8,400,000 Kroner foruden nogle mindre Summer, ved hvilke jeg ikke skal opholde mig, som man antager paa anden Maade at erholde bevilgede ved de aarlige Finantslove og altsaa ikke vil henregne til Udgifterne ved disse overordentlige Foranstaltninger. Der bliver altsaa af de 19,780,000 Kroner tilbage et Beløb af 10 Millioner og nogle Hundrede Tusinder Kroner. Dette er for Hærens og Flaadens Vedkommende altsaa omtrent 62 Millioner Kroner.

Men ved den Udvikling, som Sagen har faaet i det andet Thing, viser det sig, at de Forslag, der ere fremkomne med Hensyn til Kjøbenhavns Befæstning mod Landsiden, paa ingen Maade kunne siges at fyldestgjøre, hvad Mindretallet maa betragte som den nødvendige Betingelse for et udholdende og heldigt Forsvar. Der siges i Mindretallets Betænkning⁸), uden at man forøvrigt i Øieblikket vil gaa ind paa en meget omstændelig og udførlig Drøftelse af dette Punkt, at de 14 Millioner Kroner, som Krigsministeren oprindeligt havde tænkt sig, nu paa Grund af Prisforandringen maa forhøies til 19 Millioner, og at der hertil senere maa antages at komme et Beløb af 16 Millioner. Det vil sige, at de 14 Millioner maa forandres til 19 Millioner plus 16 Millioner, hvilket giver 35 Millioner. Der bliver altsaa 21 Millioner Kroner at lægge til de omtalte 62 Millioner, og dermed komme vi altsaa op til 83 Millioner.

For mig er det imidlertid aldeles utvivlsomt, at, dersom man for Alvor gaar til at ville gennemføre denne Plan, vil det vise sig, at der endnu er mange Lakuner at udfylde. Vi have jo hørt af et meget sagkyndigt Medlem, paa hvis Indsigt vistnok Alle maa stole, naar der er Tale om den Art af Forhold⁹), at, selv om man foruden Fortet paa Nordsiden af Middelgrunden tillige anlægger det paatænkte Fort paa den sydlige Side, vil der dog være en saa stor Lakune, at den hele Udvikling af vore Søbefæstninger, som paatænkes, endnu ikke vil kunne befri Flaaden for bestandig at maatte være parat til at udfylde dette Mellemrum, og

det er først ved Anlægget af endnu flere Forter, at man vil kunne opnaa, hvad der er udtalt som den ufravigelige Hensigt med Flaadeudviklingen, at befri en Del af Flaaden fra bestandig at ligge fastlænket til Kjøbenhavn og gjøre det muligt for den at opfylde de andre og vigtigere Formaal, man har tiltænkt den paa andre Kanter af Landet¹⁰). Men jeg skal ikke opholde mig herved.

Det er min Overbevisning, at Planens Gjennemførelse vil lede til langt større Summer; men lad os blive staaende ved, at det dreier sig om et Beløb af 80—100 Millioner Kroner, saa er dette for mig allerede et Beløb, som gaar saa overordentligt langt ud over, hvad der med nogen Grund kan kræves af vore Finantser til Forsvarsvæsenet, at jeg allerede af den Grund vilde være nødsaget til at negte Forslaget min Stemme. Man er bleven saa vant til at tale om Millioner; men Betydningen af en Million er for Mange saa overordentlig vanskelig at fatte, at man har langt større Lethed ved at gjøre det indlysende, hvor uhensigtsmæssigt, hvor uøkonomisk det vilde være at anvende et Par Hundrede eller et Par Tusinde af Rigsdaler til et vist Formaalets Opnaaelse, end at gjøre det klart, hvor uhensigtsmæssigt det vilde være at anvende 100 Millioner paa et saadant Foretagende¹¹).

Et æret Medlem, der sidder i min Nærhed (Kiær), gjorde i Gaar opmærksom paa, at vor finansielle Stilling var i Øieblikket saa gunstig, at vi i Løbet af de sidste 3 Aar skulle have haft en Formuefremgang, som han ansatte til 26 Millioner Kroner¹²). Det var nu, som jeg tror, fuldkommen urigtigt; det beror sikkert paa en Misforstaaelse med Hensyn til den Maade, hvorpaa Opgjørelsen er foretagen. Ved at foretage Opgjørelsen paa en rigtig Maade tror jeg, at man vel vil komme til en meget betydelig Fremgang, men paa ingen Maade til et saa kolossalt Tal. Jeg antager, at 16 Millioner Kr. omtrent vil være det, som man vil kunne angive som den endelige Formuefremgang i de sidste 3 Aar.

Naar man nu antager dette, maa det dog erindres, at det vilde være i høieste Grad besynderligt, om man vilde forudsætte, at vi

ogsaa fremdeles skulde beholde saa gunstige Aar, at en saa heldig Fremgang vilde vise sig bestandig for et længere Tidsrum. Vi maa dog huske paa, at det ikke er saa længe siden, at vi vare meget fortrolige med den Tilstand at bevæge os under Deficiter. Jeg kan i det Mindste tydeligt erindre den Dag, da en Finantsminister¹³⁾ udviklede for os, hvorledes det med Hensyn til Statskassens Tilstand da var paatrængende nødvendigt at paalægge en Indkomstskat, for at vi kunde afholde vore Udgifter¹⁴⁾. En saadan Tid kan man vente kan indtræde igjen.

Gaa vi tilbage og se paa hele Rækken af de forbigangne Aar, er det ikke Lidet, som endnu skal søges dækket, for at vi igjen kunne komme tilbage til en Stilling som den, vi tidligere have indtaget. Hvis jeg gaar en 14 à 15 Aar tilbage og ser paa, hvorledes vi dengang stode, vil det vise sig, at vi stode ikke saa lidet gunstigere, ikke faa Millioner bedre end nu efter disse gunstige Aar, og hvilkensomhelst Beregning, man end lægger til Grund med Hensyn til Beskaffenheden af Jernbaneaktivet¹⁵⁾, vil det dog være i allerhøieste Grad urigtigt og uforsigtigt at gjøre Regning paa, at vi i en ubegrændset Fremtid — jeg siger i en ubegrændset Fremtid, thi det maa dog være en overordentlig lang Tid, i hvilken Overskudet skulde løbe op til at dække 100 Millioner — skulde vedblive at leve under saa gunstige Forhold.

Og naar man uafsladelig taler om, at Indtægterne nu ere stegne saa betydelig, hvilket jo Alle vide væsentlig hænger sammen med de stigende Toldindtægter¹⁶⁾, saa synes det mig paa den anden Side, at det dog tillige maa bringes i Erindring, at Pengenes Værd er aftagen saa betydelig¹⁷⁾, og at det altsaa er en ligefrem Nødvendighed, at vi ere beredte paa at maatte udgive et betydeligt større Beløb for at kunne dække de Udgifter i Fremtiden, som svare til dem, vi hidtil have afholdt. Det gaar ikke an evindeligt at udsætte f. Ex. Spørgsmaalet om, hvorledes Statens hele Embedsstand skal lønnes. Den tarvelige Affindelse med høist utilstrækkelige Lønningstillæg, hvormed vi hidtil have hjulpet os igjennem, kunne vi ikke blive ved med at anvende¹⁸⁾. Der er saaledes mangfoldige Retninger, i hvilke forøgede Udgifter kunne

med Nødvendighed fordre Dækning af de forøgede Indtægter, ikke at tale om, at der i mangfoldige andre Retninger vil være rig Leilighed til at anvende det Overskud, som man vil være i Stand til at opspare i de gunstige Aar, om hvilke man ikke veed, hvorlænge de ville blive ved.

Lad Dem erindre om, at 100 Millioner, nei 80 til 100 Millioner — jeg nævner med Forsæt det lavere Tal med, for at Enhver kan tage Hensyn til en saa snæver Begrændsning, som han tror det muligt at fastholde — efter den sædvanlige, naturlige Rente-fod, som i vore Dage er 5 Procent, give en aarlig Rente af 4 à 5 Millioner Kr. Det er altsaa hvert Aar 4 à 5 Millioner Kr., ikke for et vist Antal Aar, men til Evighed er det 4 à 5 Millioner Kr. aarlig, hvormed vi skulle belemre vort Budget, hvis vi gaa ind paa Gjennemførelsen af denne Plan. Naar man vil se efter, hvad der af 4—5 Millioner Kr. aarlig kan præsteres med Hensyn til Undervisningsvæsenet, med Hensyn til Kommunikationsmidlerne eller med Hensyn til Fremme af alle andre Interesser, saa tror jeg, at man vil danne sig en noget anden Forestilling om, hvilket finantsielt Offer det er, man tror at kunne opfordre os til at gjøre.

Lad mig endnu tilføie en eneste Bemærkning, som nærmest vedrører den finantsielle Side af Sagen. Der er af mange gjort opmærksom paa — ikke her, men i det andet Thing¹⁹⁾ —, hvorledes Frankrig efter den sidste ulykkelige Krig, hvori det for faa Aar siden har været indviklet²⁰⁾, ikke har skyet at gjøre de største Opofrelser for atter at bringe sit Forsvarsvæsen paa Fode, hvorledes det med en Beredvillighed, som vistnok har vakt almindelig Beundring, har stillet de største Summer til Forsvarsbestyrelsens Disposition. Det er ganske rigtigt. Jeg tror imidlertid, at det vilde være meget skævt, om man vilde gjøre en ligefrem Sammenligning imellem et Land som Danmark og et Land som Frankrig. Naar man er en Stormagt som Frankrig, der har det i sin Haand fuldstændig at kunne hævde sin Stilling, og hvor Alt kun kommer an paa dens egen alvorlige Villie til at træde op igjen med den fulde Kraft, saa vilde det være beklageligt, om

der ikke hos Nationen fandtes en saadan Offerberedvillighed, hvorved et sligt Maal kunde naas.

Men, mine Herrer, hvad er det, der er Tale om? Efter sidste Krig blev der i Frankrig oprettet en *compte de liquidation*²¹); man har talt om, at det var noget ganske Almindeligt i Frankrig at have løbende Udgiftskonti, som ikke hang sammen med Statsregnskabet, men det er en Misforstaaelse. Men efter den sidste store Katastrofe blev der dannet en egen Afdeling, der ganske vist stod udenfor det aarlige Regnskab, den saakaldte *compte de liquidation*, hvori der er opskrevet alle de Byrder, som Krigen og dens Førelse nødvendigvis maatte føre med sig, og paa denne *compte de liquidation* er der opført meget betydelige Beløb, som lidt efter lidt skulle stilles til Krigsbestyrelsens Disposition for at gjenoprette Tabene af Vaaben, Ammunition og Fæstninger i Landet. Dette Beløb er indtil dette Øieblik 600 Millioner frcs. Det kan naturligvis blive større, men det er for Øieblikket henved 600 Millioner frcs.

Naar man nu vil spørge, hvad disse 600 Millioner frcs. betyde for Frankrig, saa siger jeg, at der ikke gives nogen bedre Maalestok end den at spørge: hvad er overhovedet det aarlige Budget for Frankrig, og hvad er det aarlige Budget for Danmark, og hvilken Kvotadel udgjør de 600 Millioner frcs. af det franske Budget, og hvilken Kvotadel svarer dertil af det danske Budget? Jeg veed nu meget godt, at saadanne Budgetter ikke fuldstændig ere dannede efter de samme Regler, og det har jeg ogsaa forudset, da jeg i forrige Aar kom ind paa en Sammenligning mellem Udgifterne til Hær og Flaade hos os og i forskellige andre Lande²²). Der kan paavises mange Forskjelligheder, nogle gaaende i een og andre i en anden Retning, og vilde man tage sig paa ganske ensidig at udhæve alle de Forskjelligheder, som gik i en bestemt Retning for at gjøre Forholdet gunstigere for sin Sammenligning, kunde man ganske vist komme til besynderlige Resultater. Men hvad jeg har paastaaet, og hvad jeg maaske ved en senere Leilighed skal tillade mig at komme ind paa at godtgjøre, er, at for den, som med Kundskab til Forholdene giver sig

til omhyggelig at gennemgaa de to forskjellige Budgetter, vil Forholdet vise sig gunstigere for min Sammenligning, idet man vilde komme til at gjøre en Rettelse for det danske Budgets Vedkommende, hvorved Forholdet for dette vilde blive endnu ugunstigere end efter min Sammenstilling. Medens 600 Millioner fres. er en Del mindre end $\frac{1}{4}$ af hele det franske Budget, vil det tilsvarende hos os blive et Beløb af 10 til 12 Millioner Kroner. Det vil altsaa være det, som man vilde opfordre os til at sætte paa de ekstraordinære Bevillinger til Forsvarsvæsenet, hvis vi i den Henseende vilde kappes med Stormagten Frankrig, og hvis vi vilde bringe lige saa store Offre for vort Vedkommende, som Frankrig har viist sig villig til at bringe for sit Vedkommende.

Men naar jeg saaledes har fremhævet mine finansielle Betænkeligheder, vil jeg ikke dølge, at bortset fra dem vil jeg dog lige saa lidt give Forslaget min Stemme. Jeg kommer da til noget nærmere at se paa, hvad der egentlig maa siges at karakterisere dette Forslag. Der er nogen Tvivl tilstede hos mig om, hvorledes Forslaget bør betragtes. Jeg taler naturligvis aldeles ikke om det Forslag, der egentlig foreligger til Forhandling²³), det betragter jeg som os slet ikke vedkommende; det har, som det tidt er blevet fremhævet, en Bestemmelse, som viser, at der ikke er tænkt paa, at Forslaget skulde blive til Alvor, eller som i det Mindste viser, at Forslaget ikke er skikket til at blive til Alvor²⁴). I den Henseende slutter jeg mig fuldstændig til den høitærede Conseilspræsident, og jeg finder, at den Udtalelse, der fra hans Side er fremkommen²⁵), er uimodsigelig rigtig.

Nei, jeg taler om det Forslag, om hvilket jeg hentydede til, at Opinionen havde taget det under sin Beskyttelse, det Forslag, hvortil Stemningen i det Mindste i den store Del af de Samfundsklasser, som her nærmest kunne komme i Betragtning, maa siges at have sluttet sig, det Forslag, som jeg nærmest ser repræsenteret i Udtalelserne i Folkethingets Mindretals Betænkning²⁶), og som ikke er det samme som Regjeringens Forslag. Thi det maa vi vel erindre, mine Herrer, at, naar der er Tale om, at nu endelig er det lykkedes at tilveiebringe Enighed om Noget, hvor-

om man altsaa skulde slutte sig, saa er det kun illusorisk med denne Enighed. Regjeringen indtager et meget forskjelligt Standpunkt fra det Standpunkt, der indtages af Folkethingets Mindretal. Folkethingets Mindretal forekommer mig at have med stor Dygtighed søgt at drage et Slør over Uoverensstemmelserne, men for den opmærksomme Læser ere disse Uoverensstemmelser ikke desto mindre tilstede og bør fremdrages.

Regjeringen siger i sit Forslag, at den paa ingen Maade kan tilraade en Befæstning af Kjøbenhavn, som vilde gaa ud paa at knytte en større Del af Hæren til den, og udtaler, at det kun er for at beskytte Staden mod en Overrumpling fra Landsiden af en mindre Styrke, at den foreslaar disse Forsvarsforanstaltninger, men siger udtrykkelig, at de ikke maa »faae en saadan Udstrækning, at de kræve nogen betydelig Del af Felthæren til Hjælp ved dette Forsvar, da man i modsat Tilfælde ved de Fæstningsanlæg, hvormed Hensigten skulde være at give Felthæren Frihed til at operere og bekæmpe Fjenden endog langt fra Hovedstaden, tvertimod vilde svække dens Evne dertil«²⁷). Det er Regjeringens Standpunkt, og det er det rigtige Standpunkt.

Der er ingen Tvivl om, at det er en ganske overordentlig stor Svækkelse af det, som dog maa være Hovedformalet, at møde den Fjende, der overfalder os, ved Landgangsforsøget, at have denne store, fuldstændige Befæstning med sit overordentlig store Krav paa Besætning i Ryggen. Et andet Spørgsmaal er, om den lette Befæstning, hvorpaa Regjeringens oprindelige Forslag gaar ud, vil kunne svare til det Øiemed, som Regjeringen tænker skal naas ved den²⁸). Om det vil være muligt for den lille Del af Hæren, som kunde overlades til Besætning af denne Befæstning, som jo skulde have en uhyre Udstrækning, hvis den skulde kunne beskytte Kjøbenhavn mod Beskydning af Feltskyts, at udføre sin Opgave, det skal jeg ikke inklade mig paa; men jeg siger, at der er den Uoverensstemmelse tilstede, at Regjeringen betragter det som meget farligt for den afgjørende Kamp at have en Fæstning af første Rang i Kjøbenhavn, hvorimod Udvalgets Mindretal mener, at det skal være Hærens Hovedreduite²⁹), og det, der fore-

svæver Mindretallet, er, at en Kamp skal føres her ihærdig indtil det Sidste, og at det er ved at lade Hæren gaa ind i denne Fæstning, at Danmark skal opretholdes i saa lang Tid som muligt, i det Mindste Uger igjennem. Som vi have hørt, og som Enhver veed, er jo en saadan Fæstnings Evne til at modstaa en overmægtig Fjende meget begrændset, men Fæstningen Kjøbenhavn skal i saa lang Tid som muligt holde Danmarks Fane reist indenfor sine Volde.

Det er det Forsvar, som Mindretallet har opstillet, og som jeg siger Opinionen har sluttet sig til, og det er dette, hvorom jeg taler. Naar jeg altsaa kommer til at optræde med en Kritik ligeoverfor Spørgsmaalet om Kjøbenhavns Befæstning, saa veed jeg meget vel og gjentager det med Fornøjelse, at det ikke er Krigsministeren, jeg her taler mod, thi Krigsministeren vil tvertimod dele min Anskuelse, og jeg støtter mig paa Krigsministerens Anskuelse ligeoverfor Spørgsmaalet om det Fordærlige ved at gjøre Kjøbenhavn til en saadan Hovedfæstning³⁰). Et saadant stærkt befæstet Kjøbenhavn og et endeligt koncentreret Forsvar af denne stærke Fæstning er altsaa det, som Folkethingets Mindretal stiller op som et Hovedpunkt i sin Forsvarsplan.

Et andet Hovedpunkt, som jeg dog vil nævne, idet jeg skal lade alt Andet ligge, er den stærke Udvikling af Flaaden og det netop af Flaadens større Kampskibe. Det er ikke nok, at vi blive ved, som vi i en Række af Aar have gjort, at sætte meget betydelige Beløb paa en bestandig Nybygning af saadanne Krigsmaskiner³¹), men vi skulle sætte endnu langt større Beløb derpaa, vi skulle tilveiebringe en betydelig Styrke, som er i Stand til at møde vor Fjende paa Søen. Ja, det ærede Medlem i min Nærhed (Jessen) er saa lykkelig stillet, at han jo endog med Fortrøstning kan se denne Flaade optage Kampen med en os nærliggende Stormagt³²); for ham er der aldeles Intet, der skulde skræmme bort fra den Forestilling, at Kampen udfægtedes paa Søen mellem vor og den fremmede Flaade. Jeg kan da begribe, med hvilken Enthusiasme det ærede Medlem maa kunne tale for Flaadens Forøgelse, og i Sandhed, jeg vilde ikke staa tilbage for ham, hvis jeg

paa nogen Maade kunde nære en lignende Fortrøstning; men det er den, jeg beklager, at jeg ikke ser mig i Stand til at dele.

Altsaa, de to Hovedpunkter, hvorom der er Tale, er: Koncentration af Landets Forsvar om det stærkt befæstede Kjøbenhavn og en kraftig Udvikling af Flaaden i Retning af Tilveiebringelse af en større Mængde store Kampskibe — naturligvis store efter vore Forhold, ikke Skibe som »Kaiser Wilhelm« eller Lignende³³).

Her vil jeg, for først at henvende mig til det første Hovedpunkt, til Spørgsmaalet om den stærke Fæstning, sige, at, ligesaa finansiell uoverkommelig som Planen forekommer mig at være, dersom man stillede sig paa det rent finansielle Standpunkt, ligesaa militært uoverkommelig forekommer den mig at være, naar man ser den blot fra det militære Standpunkt.

Jeg tænker navnlig paa den store Hærstyrke, der skulde være tilstede, og vel at mærke *altid* være tilstede; thi det er jo dog utænkeligt, at, naar Nogen vilde gjøre den Anstrengelse at komme og beleire Kjøbenhavn fra Landsiden, han da ikke skulde være os i den Grad decideret overlegen paa Søen og handle saa klogt, at det Første han gjorde, var at afskjære Forbindelsen mellem Rigets forskjellige Dele, og derfor maatte man altsaa stadig indrette sig saaledes, at man kunde skaffe den fornødne Styrke tilveie paa Sjælland alene. Dette anser jeg nu for at være ugjærligt, i det Mindste dersom der skulde være Skygge af Tale om at føre noget Forsvar paa noget andet Punkt, og dersom der skal være Skygge af Tale om at møde et Landgangsforsøg paa nogensomhelst kraftig Maade.

Men hvad der endvidere forekommer mig at være indlysende, er, at Sandsynligheden for den Eventualitet, under hvilken denne Fæstning skulde gjøre sin Nytte, er saa overordentlig ringe, at den praktisk taget næsten maa kunne siges at være lig Nul, og man derfor aldeles ikke kan føle sig opfordret til, selv om Opgaven kunde løses, at ville offere store Summer paa dens Løsning.

Hvilken er nemlig den Kombination, der skal finde Sted, for at overhovedet denne stærke Fæstning kan komme til at vise sin Nytte? Det er for det Første, at en Stormagt skal have til For-

maal at ville tilintetgjøre Danmark, indtage Sjælland og Hovedstaden, og for det Andet, at der skal være en anden Stormagt, der ikke blot skal skjænke os sine velvillige Sympathier, men tillige skulde være beredt til med meget kort Varsel at kaste sig ind i Kampen paa den alvorligste Maade, saaledes nemlig, at han møder med Landgangstroppe, som ere istand til at drive vor Fjende tilbage. Hvis nemlig dette Sidste ikke finder Sted, saa er jo Forsvaret forgjæves, saa er jo Sagen alligevel afgjort.

Nu er jeg overbevist om, at en Stormagt, som man muligen kunde tro under visse givne Forhold kunde nære en Plan som den nævnte³⁴) — jeg tror ikke paa Muligheden deraf, jeg er overbevist om, at det er den største Illusion, at det i nogen overskuelig Fremtid skulde kunne tænkes, at nogen Stormagt kunde ville falde paa at underkue, at udslette hele Danmark af Staternes Række; jeg tror, som sagt, ikke derpaa, men lad os engang antage det, og saa vil jeg dertil sige, at en Stormagt vilde ikke gjøre dette Forsøg, naar den ikke var sikker paa Tilslutning af de andre; den vilde ikke vove et Armeekorps herovre paa Sjælland, naar en anden Stormagt, der var vor Ven, kunde, blot ved at sende sin overmægtige Flaade — det maatte den altid være, thi ellers nyttede Venskabet ikke Noget³⁵) — afskjære Forbindelsen mellem dette Armeekorps og Fjenden.

Altsaa, noget Saadant vil aldeles ikke ske; den Plan er efter min Mening aldeles usandsynlig. Men der er andre Planer, der vel ogsaa i sig selv ere usandsynlige, — det indrømmer jeg —, men som for mig dog ere langt mindre usandsynlige, og lad os ikke ganske vende Blikket bort fra dem. Jeg tror som sagt ikke, man har Grund til at overgive sig til saa trøstesløse Forestillinger, jeg gjentager, at det er min oprigtige Overbevisning, at der i en overskuelig Fremtid slet ikke foreligger nogen Grund til at tro, at nogen Stormagt skulde ville hverken det Ene eller Andet, og hvis man siger, om der ikke haves mange Exempler paa, at Tilstanden i Europa er saa retløs, at ingen Stat nogensinde kan være sikker paa sin Bestaaen, saa vil jeg dertil svare: Nei, det er en Misforstaaelse; thi man husker ikke paa, at en væsentlig

Omstændighed ved de Stater, der ere blevne tilintetgjorte, har været den, at de først have været tilintetgjorte i deres Indre.

Naar man taler om, at f. Ex. Hannover er udslettet af Staternes Tal³⁶), saa husker man ikke, at der er fremragende Hannoveranere, som længe have været begeistrede for Tydscklands Enhed, og saa husker man ikke, at for Mange er det slet ikke nogen Udslettelse af Staternes Tal, at den betragtes som en Provinds af det store enige Tydsckland. Dette at ville tage en Stat, som i Nationalitet, i alle Eiendommeligheder staaer fjernt fra Erobringen, er et Spørgsmaal, som mig bekjendt ikke kan siges at være blevet løst i den Retning, som Mange nu anse for at være saa faretruende; jeg antager, at der har været indre Splid og delvis Paakaldelse af Udlandets Indblanding tilstede, hvor man har set en saadan Fremfærd blive brugt³⁷).

Men ligemeget! Hvis vi ville se hen til en saa trøstesløs Fremtid, saa vil jeg sige, at der er Noget, der forekommer mig at ligge langt nærmere, end at en Stormagt skulde ville have det hele Danmark, Sjælland inklusive; thi den Rest af Danmark, der nu er tilbage, er af Naturen delt ved en Vandvei, som nu er Hovedvandveien mellem Østersøen og Verdenshavet, nemlig ved Storebelt, og der er vistnok Meget, der for mange Stormagters Vedkommende vilde tale imod, at een Stormagt gjorde sig til Herre af begge Sider af Storebelt; men der er meget Mindre, der vilde tale imod, at een Stormagt blev Herre over den ene Side af Beltet, og at den anden Side overdroges til en anden Stormagt — eller vi bleve bestaaende; saa kunde vi jo blive Skandinaver³⁸)!

Hvis noget Sligt skulde komme, hvad er der da ydet ved den hele Forsvarsplan? Ikke en Tøddel; hele Riget ligger aabent til Storebelt; naturligvis maa man ikke urgere Ordene; der vil være nogle faa Troppeafdelinger tilstede, men forøvrigt veed man jo, at det Første, der vil ske, naar Fjendtligheder udbryde, og hvis denne Plan gaar igjennem, er, at man med de største Offre vil koncentrere Hæren og Forsvarsmidlerne paa Sjælland, og overlade Jylland og Fyen til at blive oversvømmede af Fjenden.

Dette er, tror jeg, en meget betænkelig Side af Planen, og hvis

man derimod vil indvende: ja, hvad skal man gjøre, thi man maa dog indrømme, at Sjælland maa have sit Forsvar under slige Forhold, og hvis man vilde dele Hæren og lade en Del af den forsøge at forsvare Jylland og Fyen og en anden Del af den forsvare Sjælland, saa vilde den blive aldeles utilstrækkelig, den vilde jo slet ikke kunne udfolde noget kraftigt Forsvar af denne aabne Landgrændse, den vilde jo øieblikkelig blive dreven tilbage o. s. v. —, saa maa jeg sige, at jeg tror, man skal vogte sig for denne Art Argumentationer. Den forekommer mig en hel Del at ligne den tilsvarende, som man med Rette har følt en saa stor Indignation ved at høre, nemlig den, der gaar ud paa, at, naar Danmark dog er saa svagt, at det til Syvende og sidst ikke kan væрге sig mod nogen Stormagt, som alvorlig vil gjøre det til sin Opgave at kue det, saa skulle vi altsaa slet Intet gjøre; det Hele var jo saa dog aldeles overflødigt; hvad skulle vi overhovedet med Hær og Flaade? Det er jo aldeles intetsigende Offre, vi gjøre, vi kunne jo dog ikke modstaa, naar man for Alvor vil undertvinge os³⁹).

Men netop herimod har Følelsen hos Enhver reist sig og sagt, det er ikke det rette Standpunkt; hvor lille end Staten er, bør den gjøre en Modstand, som passer til dens Størrelse⁴⁰). Og denne naturlige sunde Følelses Paabud er ogsaa det politisk Rigtige; thi den, der opgiver sig selv, har allerede derved bidraget til sin Undergang, og det stiller sig ganske anderledes med at angribe den lille Magt, naar man er sikker paa, at det kan ske saa at sige stiltiende og uden noget Spektakel, end naar man er overbevist om dog at møde en hæderlig Modstand, der naturligvis meget snart maa ende med, at Vedkommende drager sig ud af Kampen og søger at komme bort, f. Ex. ud af Jylland over Lillebelt til Fyn, og søger at fortsætte Kampen dér. Det er efter min Mening en overordentlig væsentlig Forskjel, der er mellem disse to Situationer.

Fra mit Standpunkt vil det derfor stedse stille sig som ufravigelig nødvendigt, at man ved en Forsvarsplan for Danmark, hvad enten Forsvaret kan vare længere eller kortere, hvad enten

det kan blive saa og saa stærkt eller mange Gange stærkere, dog altid retter det paa at kunne forsvare Hoveddelene af Riget og ikke forud opgiver nogen stor Del deraf⁴¹). Jeg antager, at den moralske, den politiske Virkning af en Forsvarsplan, som forud designerede kun en enkelt lille Del af Riget som den, der egentlig ihærdig skulde forsvares, men overlod alt det Øvrige til Fjendens Vold, let kunde blive farlig, at en saadan Plan kunde indeholde en Fristelse, som ellers ikke er til Stede. Og man maa ikke sige, at den Magt, der kom, skulde have nogen videre Uleilighed eller Ulempe af, at vi havde denne Koncentration paa Sjælland, nei, den vilde ganske rolig lade os blive staaende dér. Naar det var dens Mening virkelig at tage Jylland og Fyen, vilde den tage Jylland og Fyen og med megen Fornøielse lade den danske Armee og den danske Flaade være paa Sjælland; den vilde slet ikke gaa over og genere dem.

Jeg skal nu indskrænke mig til kun et Par Ord om det andet Hovedpunkt, nemlig Flaadens stærke Udvikling. For mig staar det som en uomtvistelig Sandhed, at det Forsvar, vi ville være i Stand til at yde, maa ganske væsentlig, ganske overordentlig væsentlig være støttet paa Hæren; det er paa Hæren, vort Forsvar skal hvile⁴²). Det er derfor, jeg mener, at ethvert alvorligt Forsøg paa at sætte os i Stand til at opfylde de Forpligtelser, der endnu paahvile os som en uafhængig, skjøndt lille Stat, maa stedse begynde med at sørge for at gjøre Hæren saa stærk som muligt. Jeg skynder mig at tilføie, at jeg taler ikke om Kvantiteten, den er for mig det Underordnede; det er Kvaliteten, det kommer an paa.

Det gjælder om, at Hæren, stor eller lille, fuldstændig jævnbyrdig kan møde den Magt, den kan komme til at skulle slaas med. Alt, hvad der er nødvendigt for at skaffe den Del af væbnet Styrke, som vi formaa at holde, den størst mulige Uddannelse og de bedste Vaaben, er derfor, tror jeg, uafviselig det Første, der maa gjøres⁴³). Jeg sigter herved ikke blot til de Meniges Uddannelse; jeg tænker ved Siden heraf fuldkommen saa meget paa Befalingsmændenes Uddannelse gennem alle Grader, ikke

mindst paa Officerernes. Saalænge man staar saaledes over for det prokrustiske Lighedsprincip, at man af Respekt for dette ikke vover at fordre, at Artilleristen eller Ingenieuren skal have større Kundskab, større Indsigt i Artilleri og Befæstningskunst end Kavaleristen og Infanteristen, saa længe ser jeg for mit Vedkommende ingen kraftig Begyndelse til en Organisation af Forsvaret⁴⁴).

Hæren er, som sagt, for mig Hovedvaabenet, Flaaden kan være et væsentligt Bivaaben. Mindre pansrede Batterier, Torpedoeer, Kanonbaade, mindre Pantserskibe kunne maaske være gavnlige Vaaben, men de store Kampskibe, til dem har jeg meget ringe Tro, overmaade ringe Tro⁴⁵).

Enhver maa dømme efter, hvad han selv har formaaet at læse ud af Historien. Jeg har for mit Vedkommende læst, at, hvor der paa Søen er en afgjort Overmagt til Stede, dér indlader man sig ikke paa Kamp. Søen frembyder ingen Terrainforhindringer, ingen Gjerder, Grøfter, Huse eller Kirker til at forsvare; paa Søen spiller Overmagten den mest afgjørende Rolle. Og hvad have vi derfor set? Vi have seet, at, naar Overmagten havde viist sig, saa forsvandt Modstanden. (Stemmer: Lissa!⁴⁶) Det er et sørgeligt Exempel at anføre.

Vi have seet den russiske Flaade — for at jeg skal gaa tilbage til Krimkrigen⁴⁷) —, fra det Øieblik, Strædet⁴⁸) var passeret af den engelske og franske Flaade, som vare en Overmagt, strax lukke sig inde i Sebastopol og ikke lade sig lokke ud selv ved den største Fristelse; thi dér var flere Hundreder af Skibe spredte over en stor Strækning, som bragte engelske, franske og tyrkiske Tropper over Sorte Hav, men den russiske Flaade blev ganske rolig liggende i Sebastopols Havn. Vi have fremdeles set en engelsk og en fransk Flaade møde i Østersøen og den russiske Flaade strax indespærre sig i Kronstadt og ikke være at formaa til at gaa ud og gøre det Ringeste for at lægge Fjenden Hindringer i Veien, uagtet han insulterede den paa den mest følelige Maade ved at ligge og nedskyde Befæstningsværker af de russiske Øer, paa hvilke man satte Pris⁴⁹).

Ja, vi have jo for ganske nylig set, at en forholdsvis langt mindre Sømagt gjorde, at den tydske Flaade i den fransk-tydske Krig forholdt sig ganske rolig i sine Havne, og det uagtet den kort iforveien havde skaffet sig et af de prægtigste Kampskibe, der var til paa Jorden⁵⁰); desuagtet fandt den, at det var klogest ikke at gjøre Forsøg paa at hævde Søen.

Jeg tror derfor meget lidt paa, at man — med mindre man vil have et Lissa — vil søge Kamp ude paa Søen med vore Skibe, og det Første, der efter min Tro vil ske, naar en overmægtig Sømagt vil overfalde os, er, at den iforveien, og længe før Transportskibene komme frem, vil lade sine store Skibe opsøge de danske Skibe, hvis de, hvad der er høist usandsynligt, skulde være i Søen, og lukke dem godt og forsvarligt inde, og først naar dette er sket, ville de øvrige Begivenheder komme til at udvikle sig paa naturlig Maade.

Jeg kan derfor heller ikke paa nogen Maade være med til at anse en saadan extraordinær Udvikling af Flaaden for at være nødvendig eller hensigtsmæssig, ja, jeg vil sige ogsaa her: jeg betragter den som farlig. Naar en lille Stat vil blive uangreben af de større Magter, maa den ikke friste dem, hverken ved indre Splid og Kiv eller ved Krigslyster eller Lignende, til at beskæftige sig med den.

Naar en lille Stat skaffer et Krigsmateriel tilveie, som med Lethed kan finde sin Anvendelse under en Krig, kommer naturligt det Spørgsmaal frem, om det dog ikke under visse Eventualiteter kunde være rigtigt at sikkre sig imod, at disse Vaaben blive anvendte mod En. Nu tror jeg ikke, at det i Almindelighed har stor Fare; thi sædvanlig, naar en saadan Krig mellem Stormagter fremkommer, er der saa rig Anvendelse for Kræfterne, at man vel kan tænke sig en Stormagt lige ved Siden af en mindre Magt, om hvis Sindelag den har Grund til at tvivle, sige: Nei, vi ville paa ingen Maade beskæftige os med den Opgave at gjøre den uskadelig, den er ikke saa vigtig; vi have nu saa meget bedre Brug for enhver af vore Hærdele, at vi ikke kunne opholde os dermed.

Imidlertid lader det sig dog ikke negte, at Fristelsen bliver større og større, jo mere man skaffer sig et Vaaben, som man selv maaske ikke vil kunne bruge, men som Andre kunde have Brug for, eller ved hvilket de kunne blive understøttede. Jeg kan derfor ikke negte, at jeg ogsaa i en saadan stærk Udvikling af Flaaden, især en saadan, som de ville, der ikke engang ere fornøiede med, hvad der er blevet bragt i Forslag af Regjeringen og Mindretallet⁵¹), saa langt fra ser noget Gode, at jeg tvertimod øiner en Fare deri, og det forekommer mig, at man særlig her i Danmark maa have Opmærksomheden henvendt paa denne Fare, da vi have betalt saa mange Lærepenge, fordi vi en Gang have overset den⁵²).

Jeg maa derfor, idet jeg nu skal slutte, reassumere min Stilling derhen, at jeg, hvormeget jeg end beklager det, ikke formaar at stemme for den Forsvarsplan, hvortil jeg her sigter, først og fremmest, fordi den forekommer mig at være finantsielt uoverkommelig og at staa i et skrigende Misforhold til Landets Evner og Landets Krav i mange andre Retninger, og dernæst, fordi den forekommer mig at være politisk uklog og ikke at fyldestgøre det, som maa siges at være tilsigtet, men derimod let i forskellige Retninger kan berede os Farer, som det ligger i vor egen Haand at undgaa.

Landstingets 39. Møde, Torsdag den 24de Februar 1876.

Dagsorden: Som foregaaende Tale.

(Landstingstidende 1875—76, Sp. 767—68.)

ANDRÆ: Jeg havde haabet ikke oftere at være tvungen til at tage Ordet i nærværende Sag. Naar jeg en enkelt Gang udtaler mig, plejer jeg at gøre det efter modent Overlæg og at sige, hvad jeg vil sige og at sige det saaledes, at det maa forstaaes af dem, der ville forstaa det, naturligvis forudsat, at de kunne det. Jeg ønsker derfor i Reglen ikke at komme med senere Forklaringer, Kommentarer og Tillæg; men en Undtagelse skylder jeg dog at gjøre lige over for den høitærede Conseilspræsident¹).

At den høitærede Conseilspræsident ikke kunde være særlig tilfredsstillet ved mit Foredrag, var mig jo ikke noget overraskende; jeg var beredt paa, at Conseilspræsidenten vilde forsøge saa godt som muligt at udtale sig derimod, og jeg skulde ogsaa ganske taalmodigt og uden nogen Klage fra min Side have baaret en hel Del Bebreidelser; men det forekommer mig dog, at den høitærede Conseilspræsident gik noget videre, end det egentlig er passende.

Det forekommer mig, at der er en vis Slags Vaaben, som man ikke let bør anvende. At angribe Nogen med den Sort Udtryk, der jo have en stor Kurs i visse Kredse, at man skal ikke »irritere Fjenden«, at man »ikke vil gjøre noget for Forsvaret«; at anerkjende den aabne Udtalelse, at det overhovedet er Meningen »slet ikke at ville gjøre nogetsomhelst for Forsvaret«²⁾, — det kan jo vel tilveiebringe en øieblikkelig Tilfredsstillelse, men det forekommer mig ikke, at det er ganske rigtigt at komme med den Art Yttringer i denne Sag og allermindst lige over for mig.

Det er nu saa heldigt, at jeg jo endogsaa har faaet en Anerkjendelse. Den meget ærede Krigsminister fremhævede — jeg formoder, at det var for at gjøre mig en Fornøjelse, en Glæde —, at jeg havde været i den Stilling at gjøre noget mere for Forsvarsvæsenet, end det maaske falder i Ministeriets Lod at gjøre, idet det er mig, som væsentlig har bragt den Sag i Bevægelse at sikkre Kjøbenhavn mod Angreb fra Søsiden³⁾. Ja, det er ganske rigtigt, og at jeg ogsaa som Finantsminister havde en varm Interesse for, at alle de Overveielser foretoges og bleve satte igang, som vare nødvendige, for at man kunde komme til en afgjørende Opfattelse af, hvorledes Riget dengang burde forsvares, regner jeg mig til Ære. Jeg tror derfor, at jeg kan lade disse Bebreidelser ligge ganske roligt og blot gjøre opmærksom paa, hvor mindre heldige de have været ved nærværende Leilighed. Skulde vi tale om, hvem der *ikke* vil forsvare Riget, da tror jeg, man kunde vende Vaabnet mod dem, der ville opgive de to Trediedele af Landet uden at markere selv det mistede Terrain⁴⁾.

Jeg skal nu vende mig mere til den Side af Sagen, der ligger

naturligst for min Betragtning og sandsynligvis ogsaa for den ærede Conseilspræsidents i hans Egenskab af Finantsminister, og jeg skal blot med Hensyn til den første Side af Sagen tilføie, at der er Intet, jeg hellere ønsker, end i fuld Overensstemmelse med den høitærede Conseilspræsident at kunne se Klogskab og Besindighed være raadende med Hensyn til Ledelsen af vort Lands Politik og Forsvar; kun beklager jeg, at jeg undertiden ikke kan blive denne Klogskab vaer, og det har jeg ikke kunnet ved Forelæggelsen af nærværende Plan.

Landstingets 30. Møde, Lørdag den 4de Februar 1882.

1ste Beh. af Forslag til Lov om overordentlige Foranstaltninger til Forsvarsvæsenets Fremme¹⁾.

(Landstingstidende 1881—82, Sp. 576—78.)

ANDRÆ: Jeg skal ikke opholde Thinget, det er blot et Par Ord, jeg har at sige. Jeg har nemlig tidligere haft Leilighed — og endogsaa forskjellige Leiligheder har jeg fundet — til at udtale mig med fuld Udførlighed om den nærværende Sag. Mine Anskuelse foreligge derfor i Thingets Tidende blandt Andet for Enhver, der interesserer sig for dem²⁾. Jeg har derfor slet ikke nogen Trang til i dette Øieblik at gaa tilbage til, hvad jeg maatte komme til at betragte som simple Gjentagelser; thi der er Intet af, hvad der er foregaaet senere, som har kunnet bringe mig til at fravige, hvad jeg har udtalt.

Jeg kan jo saa ikke negte, at det heraf vil fremgaa, at jeg maa betragte mig som en Modstander af Forslaget, ikke³⁾ med Hensyn til alle dets Enkeltheder. Jeg kan maaske igjen tilbagekalde i Erindringen, at jeg saa tidlig som Nogen og med saa stor Interesse som Nogen har bidraget Mit hertil, at Kjøbenhavn blev efter fattig Evne, efter et for os passende Forhold, gjort sikker mod Angreb fra Søsiden⁴⁾. Jeg kan ogsaa fremhæve, at der er et andet Punkt i Lovforslaget, som jeg ser med Glæde, nemlig det, at man nu dog virkelig har betænkt Jylland med et fast Punkt⁵⁾.

Jeg vil paa ingen Maade dermed sige, at jeg finder, at Helgenæs er tilfredsstillende⁶). Jeg kan i hvert Tilfælde ikke se, hvorfor man bestandig trykker sig ved at komme tilbage til en alvorlig Undersøgelse af, om Fredericia dog absolut burde ophæves.

Men, som sagt, det er kun Enkeltheder, Lovens Hovedtanke er jeg imod, den nemlig, at ville med en mere eller mindre absolut Opgiven af det øvrige Land anlægge en efter vore Forhold storartet Befæstning om Kjøbenhavn og koncentrere Forsvaret paa dette Punkt. Det er dette, jeg er imod. Jeg vil overhovedet ikke kunne sympathisere med nogen Forsvarsplan, der ikke gaar ud paa, saavidt vi formaa, at forsvare det hele Land.

Naar man bestandig hører den Indvending, at vi ikke ere istand dertil, naar *det* Argument idelig fremføres, at et effektivt Forsvar for Jylland og Fyn maa opgives, fordi det er let at eftervise, at en Overmagt kan føres imod os, saa stor, at det bliver fuldstændig sikkert, at vi inden kort Tid maa ligge under, saa gjentager jeg, at dette Argument har for mig ingen Betydning. Der er Ingen, der paastaar, at vi skulle gaa videre i vort Forsvar end efter Evne⁷); men jeg tror, at man ganske overser den moralske Betydning, blandt Andet, der ligger i, at Landet viser, at det vil gjøre, hvad det formaar, for at sikre saa væsentlige Bestanddele som disse.

Overhovedet forekommer det mig, at skulde det være Maalestokken for, hvad der kunde siges at være vor Pligt at fyldestgjøre, hvorvidt der var Udsigt til, at vi kunde vente Seir, at vi kunde være sikre paa ikke endogsaa inden temmelig kort Tid under visse Omstændigheder at komme til at ligge under, saa forstaar jeg ikke den Logik, der tidt taler saa afgjørende om, at, naar man ikke vil gaa meget vidt, saa maa man afvæbne, og ikke indser, at det, som her foreslaas, da ogsaa fører til Afvæbning; thi det er dog sikkert, at det Forsvar, man nu vil koncentrere paa Sjælland, dog ogsaa kun er et meget temporært Forsvar. Man kunde paa lignende Maade sige: Da det dog ikke er Andet, end hvad der ikke kan i Længden holde ud, kunne vi ligesaagodt strax afvæbne. Men jeg, som sagt, tillægger ikke den Sort Argumenter

den allerringeste Vægt⁸). Jeg maa overhovedet bemærke, at det efter min Overbevisning er Noget af det Falskeste, man kan paa-staa, at Staterne hævde deres selvstændige Bestaaen kun eller fortrinsvis ved Vaabenmagt. Der er i Europa for Øieblikket et Halvhundrede suveræne Stater, og selv om man maatte indrømme, at flere af disse formedelst naturlige Baand imellem dem have en begrændset Suverænitet, bliver der dog nok tilbage, som have en uafhængig Stilling, og der er blandt disse meget faa, vel neppe mere end 5 eller 6 Stormagter, som med nogen Grund tør stole paa at kunne hævde deres Stilling med Vaabenmagt. For alle de øvriges Vedkommende er deres Bestaaen knyttet til andre Betingelser.

Det maa jo overhovedet erindres, at der er Meget, der kommer i Betragtning, hvor der er Tale om at udslette en Stat af Staternes Række. Jeg tror, der fremfor Alt er to Faktorer, som i den Henseende maa tillægges en afgjørende Vægt: Først en klog, en besindig, en forstandig Politik udadtil, men for det Andet en tilfredsstillende, en sund, en kraftig Udvikling i alle de indre Forhold, ikke blot paa det materielle Omraade, men ogsaa paa de høiere, hvor selv den mindste Nation er forpligtet til at deltage og yde sit værdifulde Bidrag til Løsningen af de Opgaver, Tiden stiller⁹).

En nok saa lille Stat har i den Henseende gjort Fyldest, naar den indtager en hæderlig Stilling i den almindelige europæiske Udvikling, naar den har en selvstændig, en nedarvet, med mange, med store Minder fæstet Nationalitet at værne om, som den med Kjærlighed hænger ved. Og naar den ikke selv arbejder paa sin Opløsning, saa tror jeg, at den med fuld Fortrøstning kan se Fremtiden imøde og nære et godt Haab om en selvstændig Bestaaen. I det sidste Aarhundrede, hvor saa store Storme ere faredede hen over det europæiske Statssamfund, efter at Omvæltningens Sluser bleve aabnede ved den franske Revolution, tror jeg dog, hvor mange Omvæltninger der endogsaa er sket, at man skal lede efter Exempler paa et saadant Folks Undergang¹⁰).

Landstingets 82. Møde, Fredag den 16de Maj 1879, Kl. 1½.

Dagsorden: 1. Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret 1879—80¹).

(Landstingstidende 1878—79, Sp. 1085—92.)

ANDRÆ: Jeg kommer nu²) til det Punkt, som har bevæget mig til overhovedet at tage Ordet³), og jeg vilde ønske, at jeg nu var istand til at tale med al den Varme, som det var muligt, for at de Ord, jeg udtaler, kunde finde Gjenlyd ikke blot i denne Sal, men ogsaa udenfor. Det er nemlig efter min Overbevisning et nationalt Anliggende af største Betydning, som jeg nu vil berøre, og jeg haaber, at den ærede Landstingsmand i min Nærhed (Jessen) vil yde mig sin Anerkjendelse⁴); det er for en Udvidelse af Bevillingerne til Marinen, at jeg tager Ordet, ikke — lad mig skynde mig med at tilføie dette — paa nærværende Aars Budget, jeg veed, at det er urokkeligt, men for en fremtidig Udvidelse, og ikke for at bygge de store Kampskibe, det maa det ærede Medlem ikke vente af mig, det tror jeg virkelig er en urigtig Anvendelse⁵).

Lad mig forudskikke en mere almindelig Bemærkning. En lille Stat kan efter min Overbevisning ikke anvende sine Kræfter paa nogen forholdsvis heldigere Maade end ved at understøtte Bestræbelser for Videnskaben. Videnskabelige Foretagenders heldige Understøttelse er en af de allerbedste Anvendelser af Kræfterne. Der er Intet, der mere formaar at vække en Nations Selvfølelse og mere at holde Livskraften oppe i den, og der er Intet, der mere formaar at vække Udlandets Følelse af, at denne Nation har Ret til at leve⁶). Men jeg vil tilføie, at naturligvis er det ikke min Mening, at man ligeoverfor disse Bestræbelser opfylder, hvad der maa ønskes, ved at votere nogle Penge, det er en for let Maade at tage Sagen paa; det gjælder om at faae Pengene heldigt anvendte, det gjælder om at gribe Leiligheden, naar den tilbyder sig for at kunne finde en god Anvendelse af Midlerne til Understøttelse af saadanne videnskabelige Foretagender. Og jeg vil endnu tilføie, at det er maaske ikke ligegyldigt, i hvilken Retning disse Bestræbelser gaa. Der er altid visse Tidsstrømninger,

der indføre visse Problemer, der til denne Tid interessere hele den civiliserede Verden. Til andre Tider er der andre Problemer, som indtage Pladsen. Kan man gribe de Problemer, som have den almindelige Interesse for sig, er man dobbelt heldig.

Spørge vi nu om, hvad det er, som for Øieblikket mest interesserer det store civiliserede Samfund, saa er det Alt, hvad der angaar en nærmere Undersøgelse af og Kjendskab til vor Klode, og dér spiller en fremragende Rolle geografiske Undersøgelser og Opdagelsesreiser. Alle Folk have i den Retning sat sig i Bevægelse i de senere Aar, den ene Expedition udrustes efter den anden. Jeg taler ikke blot om Stormagterne, men jeg vil bede bemærket, hvad undertiden kan synes besynderligt nok, at f. Ex. Belgien, dette lille Land, liggende midt inde paa Kontinentet, nu interesserer sig for Opdagelser i det indre Afrika⁷).

Vore Naboer, vore nordiske Frænder, have gjort hæderlige Skridt i denne Retning. I dette Øieblik ere Alles Blikke henvendte paa det fjerne Sted, hvor Nordenskjöld opholder sig, og han er nu ifærd med at løse det Problem, som Aarhundreder ikke have kunnet løse, og som vil kaste Glands over Sverrigs Navn for lange Tider, hvis det lykkes ham at løse det⁸). Norge har i flere Aar paa den hæderligste Maade deltaget i saadanne Bestræbelser. Ikke blot, at det er private Bestræbelser fra Norge, som først have aabnet Veien for Opdagelsesreiser i det Nordlige Ishav, men det er med den norske Regjerings Understøttelser, at der har været foretaget Reiser i de nordlige Have til Undersøgelse af Havbundens Beskaffenhed.

Det er en saadan Reise, som jeg synes, at der nu for os var Anledning til at søge foretagen; men det er ikke paa fremmede Gebeter. Det er ikke engang det, jeg venter, at vi skulle kaste os ind i denne Væddekamp, hvor heldigt det end i mange Henseender kunde være for os at beile til Kronen for Opdagelser paa fremmede Gebeter. Nei, det er vort gamle Land, jeg ønsker undersøgt; det er Grønlands Østkyst, som jeg tror har et uafviseligt Krav paa, at vi ikke længere forsømme at opfylde den Pligt, vi have til at undersøge den⁹). For at kunne forstaa, hvad der her er

Tale om, for at man kan forstaa, at dette virkelig i Ordets strenge Betydning er et Nationalanliggende, en Nationalgjæld, som kun altfor længe har ventet paa at finde noget Afdrag, for ikke at sige nogen Betaling — vi kunne ikke afbetale den Skyld, der her forpligter os — lad mig saa med et Par Ord minde om, hvorledes Forholdet her er.

Da Dronning Margrethe overtog Norges Krone¹⁰⁾, fulgte hermed Herredømmet over de norske Bilande. I en lang Række af Aarhundreder havde der blandt disse været et, der indtog en dengang ikke ringe Stilling, og det var Grønland¹¹⁾. Beretningerne fortælle os, at der paa Østerbygden — thi det var den fremragende — fandtes ikke mindre end 190 Bygder, en stor Del Kirker, et eget Bispesæde i Garde samt Klostre, baade Munke- og Nonneklostre. I nogen Afstand derfra var der endnu en lignende Kolonisation, nemlig paa Vesterbygden, hvor der imidlertid fandtes langt færre Bygder, nemlig 90, og 4 Kirker, der naturligvis hørte under Bispen i Garde. Eskimoer fandtes slet ikke. De ere først langt senere komne ind, sandsynlig fra Amerika norden om Vandene¹²⁾. Det var en Befolkning af ægte nordisk Rod, der her havde slaaet sig ned, og som lidt efter lidt opnaaede at udvikle en for os aldeles ubegribelig og forbausende Energi.

I den sidste Tid før denne Overdragelse til den dansk-norske Krone fandt Sted, havde Forholdet imidlertid meget forværret sig; imod Slutningen af det 14de Aarhundrede begyndte Eskimoerne nemlig at vise sig paa Vestkysten, og efter de voldsomste Kampe med Vesterbygden, der synes at have staaet i en meget vanskelig Kommunikation med Østerbygden, lagdes Vesterbygden øde. Da Østerbygden var bleven underrettet om den Nød og Elendighed, der havde truffet deres Landsmænd, sendtes Undsætning, men den kom for sent, og den fandt ikke Andet end hærgede Bopæle og ingen Overlevende.

I denne Nød henvendte man sig til Norge, men dér var foregaaet en høist ulykkelig Omvæltning. Istedetfor at det tidligere havde været frit Land, som frit blev beseilet af alle Nordmænd, var det henlagt under den norske Krone som Domænebesiddelse

og var bleven særlig henvist til, som det hedder, »Kongens Fadebur«, og gik paa lignende Maade over til Dronning Margrethes Fadebur, og deraf fulgte, at ingen Privat længere maatte beseile det; det var kun Kongens Skibe, der maatte vedligeholde Forbindelsen og bringe Beboerne de uafviselige Fornødenheder, de havde, thi det er aabenbart, at de havde en stor Del Fornødenheder, som de kun kunde faae bragt fra Moderlandet. Forholdet var overmaade slet. Efter den bekjendte Pest, der havde hærget ogsaa Norden i Midten af det 14de Aarhundrede¹³), var al Foretagelsesaand for lang Tid slappet. Man veed Intet videre, man veed blot, at der skete tilsyneladende Intet. Under Dronning Margrethe veed man heller Intet, man veed blot det, for at nævne Noget, at i hendes Regjeringstid bleve en Del Skippere tiltalte, fordi de havde vovet at beseile Grønland. Imidlertid bleve de frikjendte, da det blev oplyst, at det kun var sket, fordi de i Havsnød havde været tvungne til at anløbe Landet for at frelse sig selv og deres Skib.

Der gik nu lang Tid. Norden var hjemsogt af blodige Borgerkrige¹⁴), Opmærksomheden var henvendt paa ganske andre Forhold, og den grønlandske Befolkning tænkte man ikke paa. Det sidste paalidelige Dokument, man har, er kommet os sent til Kundskab, det er nemlig fra Vatikanet. Pavemagten havde allerede i Begyndelsen af det 11te Aarhundrede taget sig af Grønland og havde tilladt at henlægge de grønlandske kirkelige Forhold under Erkebispestolen i Bremen og senere under Erkebispestolen i Trondhjem¹⁵). Nu viser det sig, efter at vi i lang Tid havde været fuldkommen uvidende om dem, og troet, at de forlængst vare tilintetgjorte, at Pave Nicolaus den Femte i Aaret 1448 har udstedt Skrivelser til Erkebispem i Trondhjem og Bisperne paa Island¹⁶), hvori han underretter dem om, at han har modtaget de mest indtrængende Klager fra Grønland, at de deroppe have ladet ham vide, at de i en lang Aarrække havde været aldeles forladte af Moderlandet, at deres Kirker ikke havde havt Præster, og at deres Bispestole vare blevne ladet vakante. Dette er dog ikke ganske det rette Udtryk, thi medens vi ikke sendte

nogensomhelst Hjælp derop, vedbleve vi dog trolig at udnævne grønlandske Biskopper, der aldrig satte deres Fod i Grønland, men blev ganske rolig hernede; den sidste grønlandske Biskop døde i Maribo paa Lolland 1540¹⁷). Denne Skrivelse, som paa det Indstændigste opfordrer Erkebiskoppen og Bisperne paa Island til at gjøre Fyldest og sørge for, at der blev sendt disse arme forladte Nor[d]-mænd Undsætning, synes slet ikke at have havt nogen Følge.

Jeg skal nu ikke opholde mig ved, hvad der videre er sket. Det er bekjendt, at under Christian den Anden var det den energiske Erkebiskop i Trondhjem, der med største Iver samlede alle de Efterretninger, der kunde findes, for at oplyse Forholdet til Grønland, og havde isinde at gjøre en storartet Expedition dertil, det var Erik Valkendorf¹⁸). Han blev landflygtig, Christian den Anden blev styrtet¹⁹), og dermed var Sagen forbi. Det er den Maade, hvorpaa man bedst kan forklare sig, at man har saa faa Oplysninger, idet Valkendorf, som det siges, havde samlet Alt, hvad han kunde faae, og paa sin Flugt fra Danmark vistnok havde taget disse Papirer med for at forelægge dem for Pavestolen; han døde imidlertid i Italien, førend han kunde opnaa dette.

Senere er der sket flere Forsøg. Christian den Fjerde gjorde naturligvis igjen Forsøg²⁰), men Isforholdene synes allerede fra det 14de Aarhundrede at have været overmaade forandrede fra tidligere Dage, saa at Beseilingen var blevet overordentlig vanskelig. Da man bestandig vilde søge tvers igjennem Isstrømmen, lykkedes det ikke at komme til Land. Det var først i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede, at en Præst i det yderste Norden, oppe i Nordlandene²¹), der tilfældigvis læste om disse gamle Forhold, følte sig i sin Samvittighed forpligtet til at gjøre Alt for at komme dem, som han mente, vare hans Landsmænd, til Hjælp, og at sørge for, at Evangeliets Lys ikke for dem skulde blive udslukket, thi det var den religiøse Retning, der især opflammede hans Iver. Hans Energi, som var aldeles utrolig, satte igjennem, at han til Syvende og Sidst opnaaede at blive sendt derover.

Det viste sig naturligvis, at han slet ikke kunde komme til Østkysten, han kom langt op paa den vestlige Kyst, men fandt ikke

Spor af Nor[d]mænd, kun Eskimoer. Han maatte blive imellem dem og tog sig nu af dem og deres Oplysning. Utrolige Vanskeligheder havde han, for ikke at se Foretagendet strande i sin Begyndelse, men det lykkedes ham ved sin Energi, og ved den alene saa at sige, at tvinge Regjeringen til at vedligeholde Forholdet til Grønland, og deraf har jo, som vi vide, lidt efter lidt udviklet sig de eiendommelige Kolonisationsforhold, vi have, som langt fra at være bebyrdende for Staten, i en Række af Aar have viist sig at give Klækkeligt til den²²). Egede blev ved til sin Dødsdag at ville op paa Østkysten for at søge efter de gamle Nordmænd²³), han troede bestandig, at der var Efterkommere af dem derovre. Det var forgjæves, at han gjorde Anstrengelser for at faae Regjeringen til at gjøre noget Klækkeligt. De sendte ham engang nogle Heste, hvormed han kunde ride over Landet for at finde Østkysten²⁴)! Senere gjentog hans Søn de samme Forsøg, man veed med hvilket Udbytte²⁵). Se, det er dette, som tynger paa os; vi²⁶) have efterladt en Befolkning af rent nordisk Blod i en fortvivlet Kamp mod Naturen og fjendtlige Folkestammer og, som det synes at fremgaa af de spredte historiske Oplysninger, ogsaa mod Fribyttere i de nordiske Have; vi have ladet dem gaa langsomt til Grunde uden Hjælp og uden Understøttelse, og efterat dette er sket, efterat de sidste af deres Efterkommere vistnok forlængst ere døde, have vi ikke fundet os foranledigede til at gjøre noget Alvorligt for at undersøge de Minder, som i rigt Maal maa antages at være tilbage om dem, for paa vort eget Gebet at gjøre Fyldest i denne Retning og værne om, hvad der endnu kan værnes om.

Det er derfor, jeg tror, at det nu kunde være paa Tide, at man endelig engang offrede de 100 eller 200,000 Kr., thi det vil vel være det Beløb, der passende kunde anslaaes til at gjøre noget Alvorligt, og naar jeg nu mente, at det kan og bør gjøres, saa er det, fordi — hvad den ærede Marineminister²⁷) vil kunne bekræfte — vore Forhold med Hensyn til Beseilingen af disse Ishave ere blevne saa væsentligt forandrede ved de store Opdagelsesreiser, som i vor Levetid have fundet Sted, at man nu fuld-

stændig kjender, hvad man skal gjøre, og veed, hvad man skal vogte sig for, og hvad der bringer enhver Expedition til at gaa til Grunde, naar den ikke vogter sig derfor. Det er umuligt at gaa gjennem Isstrømmen, men det er en let Sag at komme indenfor Isstrømmen, og er man først indenfor den, har man i Reglen aabent Farvande langs Kysten og kan med Lethed bevæge sig op ad den. Det er derfor ikke noget gigantisk Foretagende, det er et ganske simpelt og moderat Forlangende, som stilles, og som i allerhøieste Grad vil kunne tjene til at afbetale paa den nationale Gjæld, som jeg synes maa tynges haardt paa os.

Jeg skal dog strax med et Par Ord møde to Indvendinger, som jeg venter ville blive gjorte. Den første er, at der allerede er foretaget en saadan Opdagelsesreise under Frederik den 6te. Han fik, som bekjendt, en Expedition istand, og en Officer af Søetaten, Kapitain-Lieutenant Graah, foretog i Tyverne en saadan Reise paa Østerbygden²⁸). Det var med de usleste Hjælpemidler, i en Konebaad sammen med nogle norske Fruentimmer, at han maatte kaste sig ud, ganske raadende for sig selv. Det var gennem de utroligste Anstrengelser og med en Opoffrelse og Udholdenhed, som vækker vor Forbauselse, at det lykkedes Manden at vende levende tilbage; men at foretage arkæologiske Undersøgelser var der ikke Tale om. Han maatte holde sig ude paa Kanten af Landet; men det er jo en bekjendt Sag, at de gamle Nordboeres Kolonisationsforsøg have fundet Sted inde i Bunden af de store Fjorde, som skjære sig ind i Landet, og at Udkanten er aldeles øde. Den er kun skicket til at fremme Eskimoernes Næringsvei; de holde sig paa Udkanten for at faae Sælhundede og Sligt ved deres Anstrengelser dér; men inde i Landet var der Græs og Hornkvæg, som ikke eksisterer nu. Der var en ganske overordentlig stærk Udvikling af Kvægdrift deroppe, som naturligvis ikke kunde gaa for sig uden i Bunden af Fjordene, hvor der var en ganske anden Natur. — Det er den ene Indvending, og til den siger jeg altsaa, at den Graah'ske Reise har aldeles ikke kunnet bidrage til den mindste Oplysning om de norske Kolonisationsforsøg. Han kom ikke ind i nogen eneste Fjord med Und-

tagelse af een, og den var saa sydlig, at der ikke var nogen Grund til dér at vente noget Spor af Nor[d]mænd²⁹).

Den anden Indvending har mere at betyde. Det er nemlig en bekjendt Sag for dem, der nærmere have beskjæftiget sig med disse Forhold, at de Lærde have, hvad der jo er meget sindrigt, udviklet den Theori, at Østerbygden laa paa den vestlige Side, at baade Øster- og Vesterbygden laa paa den vestlige Side, at det var en ren Illusion, naar man gjennem Aarhundreder bestandigt have søgt ind til Østkysten for at finde Østerbygden, men at det var nede ved Julianehaabs Distrikt, at man maatte søge den gamle Østerbygd³⁰). Denne Theori — hvis Urigtighed senere er bleven fuldstændig eftervist paa en, som det forekommer mig, aldeles tilfredsstillende Maade³¹) — er bleven nærmere udviklet af Wormskjold³²), der endogsaa, som han tror, har været istand til efter de Gamles Beretninger at kunne paavise, hvor de forskjellige Steder skulle have ligget, inklusive Gardar, som han har lagt om paa Vestkysten. Jeg tror nu ikke, at denne Theori kan staa sin Prøve.

Jeg skal tilføie endnu Et, og her henvender jeg mig ganske særlig til den høitærede Indenrigsminister³³). Der staar paa Indenrigsministerens Budget et Beløb af 10,000 Kr. til at foretage geologiske Undersøgelser i Grønland³⁴). Jeg skal villig indrømme, at det er overmaade priseligt, og at det endogsaa er en overmaade skjøn Anvendelse af et forholdsvis ganske ubetydeligt Beløb; men hvormegen Respekt jeg end har for, at man søger efter Midler til at fremme Produktionen af Spæk, Tran, Kryolith og andet Lignende, er der dog Noget, jeg synes, man endnu mere skulde søge efter, det er efter de Stumper af vor gamle, jeg kunde næsten sige Nationalære, som ligge begravede deroppe. Alle de Lærde, der have beskjæftiget sig med Spørgsmaalet og udviklet Theorien om, at det gamle Garde laa paa Vesterbygden, have været enige om at anvise et ganske bestemt Sted, hvor Garde laa, og dette Sted³⁵) ligger ganske nær ved en af vore Kolonier, det ligger kun faa Mile fra Julianehaab. Dér finder man i en dyb Bugt nogle meget mærkværdige Ruiner og Brudstykker; det er Garde.

Vil man nu tro det? Maa man ikke føle en Skamrødme, forsaavidt man virkelig har faaet Øinene op for, hvad der her tales om, naar man hører, at der er aldrig foretaget nogen alvorlig Undersøgelse af Stedet? Det er kun en flygtig Beskuen og Kradsen i Jorden, der her har fundet Sted, men der er aldrig foretaget nogen virkelig geologisk Undersøgelse af det gamle Garde. Vi kjende den gamle Bisperække, der i Aarhundreder har siddet paa Garde Bispestol³⁶). Vi kjende Navnene paa dem; der maa ligge Ligstene over dem, Grønlænderne kunne ikke have spist dem, det maa være let at finde dem. Hvis nu Garde er *dér* — jeg tror ikke, at *dér* er Spor af Garde — saa vilde et Par Tusinde Kroner, anvendte paa en geologisk Undersøgelse *dér*, bringe et Udbytte som intet andet Sted. Jeg skulde derfor meget ønske, at man paa en kommende Finantslov kunde faae at se, at Indenrigsministeren havde fundet sig bevæget til at foreslaa et Par Tusinde Kroner anvendte paa denne nationale Sag.

Ja, mine Herrer, jeg formaar desto værre ikke at bibringe Dem den Følelse, jeg selv har af, at der her er Noget, som vi ere forpligtede til at gjøre. Der er kun Et, der mangler. Da den engelske Hvalfanger Scoresby i Atten Hundrede og nogle og Tyve³⁷) for at fylde sit Skib med Hvalfiskespæk gjorde et Forsøg paa at trænge igjennem Isstrømmen, naturligvis paa en høiere nordlig Bredde, saa fandt han, at det var meget let at komme frem *dér*. Han kom indenfor Isen og fyldte i utrolig kort Tid *dér* sit Skib. Han siger i sin Beretning, at han her indenfor fandt et fuldkomment frit Farvand. Han siger: Havde jeg ikke havt andre Ting at varetage, navnlig hurtigst muligt at komme ud igjen med Skibet, saa havde det været mig en let Sag i Løbet af et Par Uger at fare langs ned ad Kysten og undersøge alle de Steder, hvor de gamle Nordboere tidligere have boet.

Det er ikke mere end et Par Aar siden, at en tydsk Expedition, som havde sin Opmærksomhed henvendt paa Nordpolen, ogsaa gik ind og undersøgte nogle lykkeligvis langt nordligere liggende Fjorde³⁸). Det manglede blot, at medens vi forholde os ganske rolige, skulde en Fremmed, en Sportsman[d], maaske en engelsk

Lord, paatage sig at løse Opgaven, og at vi saa skulde staa med Følelsen af, hvad vi havde forsømt.

Landstingets 48. Møde, Fredag den 5te Marts 1880.

1. Beh. af Forslag til Finantslov for Finantsaaret 1880—81¹⁾.

(Landstingstidende 1879—80, Sp. 861—63.)

ANDRÆ: Der er endnu et enkelt Punkt, hvorved jeg et Øieblik vil dvæle, da det i ganske særlig Grad vedrører mig. Jeg vil nemlig henvende en Tak til den høitærede Indenrigsminister²⁾. Jeg ser nemlig, at der paa hans Budget er opført, under Udgifter for Grønlands Vedkommende, en lille Sum af 5,000 Kr. til en topografisk Bestemmelse, som det hedder — maaskee snarere en topografisk arkæologisk Undersøgelse — af Julianehaab Distrikt³⁾. Det er, om man vil, en ren Bagatel, men jeg tillægger det alligevel en stor symbolsk Betydning. Det er det første Skridt, der nu gjøres for at komme til at betale den Statsgjæld, som jeg for mit Vedkommende tilstaar, at jeg synes maa tynges os meget stærkt, og som vi hidtil have været ganske ligegyldige for. Meningen er jo nemlig her, at disse Par Tusinde Kroner skulle finde Anvendelse til en Undersøgelse, nærmest af det Punkt, hvortil vore Lærde eller en Del af vore Lærde have troet at kunne henlægge det gamle Garde.

Forsaaaviddt kunde jeg jo sige, at jeg ikke antager, at der vil komme det Mindste ud af denne Undersøgelse⁴⁾, som jeg er fuldkommen overbevist om, at man ikke vil finde en Trevl, der paa nogen Maade kan godtgjøre, at her have de grønlandske Biskopper og Klostrene havt deres Sæde gennem Rækker af Aarhundreder. Man vil ikke finde det Mindste, der kan tyde derpaa, ikke finde en eneste Gravsten over en af de grønlandske Biskopper, der have siddet paa Garde, og lad os huske, at Gravstene vare noget meget Almindeligt ogsaa i Grønland; dér er ganske tilfældigt paa Smaakirkegaarde fundet Gravstene med fuldkommen bevarede Indskrifter baade over Mænd og Kvinder, saa at der

ikke er Tvivl om, at Grønlands Biskopper, som, skjønt deres Bispedømme ikke var saa stort eller mægtigt som Bispedømmerne i Midten af Europa, dog vare fornemme Folk, nok have havt deres Gravstene med behørige Indskrifter.

Der vil efter min Formening ikke findes det Mindste deraf; det er min Overbevisning, at der ikke vil findes det Mindste, der kan godtgjøre, at det er Garde; men hvad vil der da naaes? Der vil naaes dette, at det Gøglebillede, som man har opelsket, at man var i Besiddelse af alle de Mindesmærker, som vore Forfædre kunde have efterladt os i hine fjerne Egne, vil komme til at forsvinde, og jeg haaber, at det vil komme til at forholde sig med Opdagelserne her ligesom i sin Tid med en anden, ikke mindre lærd og skarpsindig Fortolkning af hin berømte Indskrift paa Runamo, der bragte os den skjønneste Beretning om Braavalla-slaget, og som man, som bekjendt, kom til Erkjendelse af, var et rent Naturspil, nogle naturlige Ridser, frembragte i en Trapgang⁵).

Nei det, man vil opnaa, og hvorfor jeg synes man skal være taknemmelig, er, at man kommer til en virkelig Overbevisning om, at *dér* findes Garde ikke. Saa er det, at jeg tror, at der endelig engang maa tages fat paa det større Foretagende, at vi opfylde vor nationale Pligt og undersøge vort eget Land. Selv om der ikke fandtes et eneste Mindesmærke fra hin Oldtid, saa er det i ren geografisk Henseende en uafviselig Pligt for os, at den Kyst, som vore Forfædre for 1,000 Aar siden besøgte, dog ogsaa engang bliver undersøgt af os; thi selv om det skulde vise sig, lad mig blot indskyde den Bemærkning, at Garde laa paa den vestlige Side af Grønland, og at man fandt, at det var Kaksiarsuk⁶), der var Garde, saa er det ikke mindre vist, at vore Forfædre reiste høit op paa den nordlige⁷) Side, maaske endog over det Sted, hvor Scoresby var, og at der derfor er et geografisk Problem, som har sin store Betydning og aldeles ikke berøres af det Arkæologiske.

Jeg har set af Forhandlingerne i det andet Thing⁸), at man, som jeg kunde vente, har stillet sig med megen Velvillie overfor dette Forslag. Jeg synes, at jeg tydelig kan mærke gennem de

varme Udtalelser, som under Forhandlingen fremkom fra et Medlem, der selv havde havt Sæde i Finantsudvalget⁹), at det virkelig er et Anliggende, hvis Betydning er begyndt at gaa op for Andre end mig, at man virkelig vil indrømme, og det skjøndt man nu ikke, synes det, har nogen Tro paa, at der i arkæologisk Retning kan være Noget at hente paa Østkysten — at det er en folkelig Opgave for os, og ikke mindst i denne Tid, ikke at lade os fravriste geografiske Opdagelser paa vort eget Omraade¹⁰). Lad os huske, at det ikke er mange Aar siden, at en Expedition fra en Nabomagt var meget nær Stedet¹¹), og at den meget let kunde have taget en sydlig Retning og være gaaet ned langs Kysten. Slige Tilfælde kunne fremkomme paany, og da vil det være forslidte for os at skamme os over, at vi have forsømt vor Pligt.

Jeg ønsker og haaber derfor, at der vil blive gjort noget Alvorligt for at forberede en saadan Undersøgelsesreise, og det er da ikke længer Indenrigsministeren, jeg udelukkende tør henvende mig til, men det er da Marineministeren¹²), hvem det først og fremmest paahviler i denne Hensende at gjøre yderligere Skridt. En Expedition fordrer jo ganske sikkert en ikke ringe Forberedelse, hvis man skal have noget Haab om dens heldige Udfald. Imidlertid, Marinen er nu i Besiddelse af yngre Kræfter, hvis Dygtighed og Iver der ganske sikkert ikke er ringeste Grund til at tvivle om. Jeg tror, at i den Henseende stiller Tiden sig ogsaa meget gunstigt, ligesom det, at for Øieblikket de geografiske Opdagelsesreiser hos alle andre Nationer ere komne i en saa høi Kurs, ogsaa maa virke sporende.

Det kan jo ikke være os ganske ligegyldigt at se, at vort Nabo-folk nu har erhvervet sig en uvisnelig Hæder ad denne Vei. Der kan gaa Aarhundreder, og det skal ganske sikkert mindes, at det er det svenske Navn, der er knyttet til Omseilingen af Asien og den nordøstlige Gjennemfarts Opdagelse¹³). Men jeg haaber ogsaa, at man ikke nu vil forfalde til saa mislykkede Forsøg som det, der i sin Tid blev gjort under Kaptainlieutenant Graah, da han tiltraadte sin Reise¹⁴). Det vilde være en sørgelig Maade at fortsætte Undersøgelsen paa, naar man blot vilde udstyre en Ex-

pedition af et Omfang og en Karakter, der ikke lovede noget virkelig alvorligt Udbytte. Jeg indrømmer, at denne Sag maa være Gjenstand for en ganske anden Overveielse og Undersøgelse, end der her kan være Tale om at komme ind paa; men det synes at være klart, at hvor Andre have kunnet gaa ind med Lethed flere Gange, paa en høi nordlig Bredde, maa ogsaa et dansk Skib kunne gaa ind, og naar Scoresby¹⁵), som var en erfaren Isfarer, der ikke kunde eller skulde gjøre sig bekjendt med disse Farvande, kunde sige: havde jeg havt 3—4 Ugers Tid, og havde jeg ikke skullet fylde mit Skib med Hvalfiskespæk, saa kunde jeg have benyttet Leiligheden til at gaa langs Grønlands Kyst lige til Kap Farvel og besøge alle de Steder, hvor de gamle Nordboere have levet, saa maa ogsaa vi kunne forsøge, om ikke Sligt skulde kunne lykkes for den danske Marine.

Overhovedet, vi se Aar for Aar Millioner anvendte til Marinens Tarv, og det er jo naturligt¹⁶); men Alle maa vi jo ønske, at alle disse Millioner slet ikke skulle komme til nogen effektiv Brug. Vi maa jo Alle være inderlig overbeviste om, at det Lykkeligste, der kan hænde os, er, at det er spørløst forsvundne Penge, der aldrig skulle komme til Anvendelse, som vi anbringe i disse Skibe, i disse kostbare Masser, som vi tilveiebringe. Naa, hvis nu dette Held, som jeg af mit inderste Hjerte vil haabe, blev os tildel, var det da ikke godt, at der ved Siden af Millioner, ved Siden af disse mangfoldige Millioner, var et Par Hundrede Tusinder, som kunde blive uforgængelig mindede?

Hvad har den usle Graahske Expedition — ussel kalder jeg den med Hensyn til de Midler, som vare stillede den kjække og uførtroede Søfarer til Raadighed, — hvad har den ikke for en Efterklang den Dag idag; over hele Verden hører man Tale om Graahs mindeværdige Reise paa Grønlands Østkyst. Det er mit Haab, at Marinen med Glæde vil gribe denne Leilighed og ikke lade sig skræmme af den Udgift, der i ethvert Fald vil være forsvindende overfor det Maal, der er Tale om at naae¹⁷).

X

DIVERSE

Formand i Folketinget.

Landkommunallove.

Universitetsforhold.

Adel, Titler, Rang.

Lov om Ligsyn.

Gift Kvindes Formuesraadighed.

Folketingets 1. Møde, Onsdag den 30te Januar 1850.

(Folketingstidende 1850, Sp. 45—46.)

Efterat Aldersformanden¹⁾ derefter havde henledet Opmærksomheden paa, om det var rettest nu at skride til Valg af Formand eller udsætte dette til et følgende Møde, blev dette Spørgsmaal, efterat forskjellige Meninger herom vare yttrede, af Aldersformanden sat under Afstemning, og vedtoges det med 51 mod 39 Stemmer strax at skride til Valg af en Formand, hvilket derpaa foretagne Valg gav det Resultat, at Rigsdagsmændene *Andræ, P. Pedersen* og *Spandet*²⁾ fik, den Første 55, den Anden 27 og den Tredie 3 Stemmer (Hall 1).

Efterat den saaledes valgte Formand, *ANDRÆ*, havde indtaget Formandssædet, yttrede han Følgende:

Idet jeg tillader mig at takke Forsamlingen for den Ære, den har viist mig, behøver jeg naturligviis ikke at sige, at jeg skal gjøre Alt, hvad der staaer i min Magt, for saa godt mig mueligt at udfylde min Post. Derimod turde det være mig tilladt at bemærke, at det staaer mig fuldkommen klart, at alle mine Anstrengelser i denne Henseende vilde være mere end utilstrækkelige, dersom jeg ikke turde stole paa Forsamlingens velvillige Understøttelse. I Haab om, at denne vil blive mig til Deel, skal jeg begynde min Virksomhed.

Inden vi kunne gjøre et eneste Skridt, er det nødvendigt, at Forsamlingen vedtager foreløbig en Forretningsorden. Vi kunne ikke fastsætte, hvilke Valg der blive at gjøre, eller de Former, hvorunder Forhandlingerne skulle gaae for sig, førend dette er skeet. Jeg tillader mig at haabe, at Forsamlingen, uden videre Discussion, vil vedtage, at det ved forrige Rigsforsamling brugte

Reglement³), som har været henlagt paa Medlemmernes Pladser, bliver, saavidt muligt, gjældende foreløbigen, indtil et endeligt Forretnings-Regulativ kan blive vedtaget. Jeg siger saavidt muligt, thi jeg vil ikke skjule, at der er enkelte Punkter, hvori en Afvigelse maaskee bliver nødvendig, skjøndt forhaabentlig denne Nødvendighed ikke vil indtræde. Jeg tillader mig saaledes at foreslaae Forsamlingen, hvis Ingen specielt ønsker at begynde Discussion over dette Punkt, at den tiltræder det Forslag, at vedtage det foreløbige Forretnings-Regulativ fra den forrige Rigsforsamling.

Derpaa blev Formandens ovennævnte Forslag, efter en kort Discussion, under hvilken navnlig var udhævet, at det forrige Forretningsregulativ dog alene foreløbig kunde følges med de Forandringer, som de afvigende Bestemmelser i Grundloven (navnlig §§ 65 og 66 sammenholdte med Regulativets §§ 27 og 19)⁴) nødvendiggjorde, sat under Afstemning og vedtaget med 76 Stemmer.

Efterat Formanden derpaa havde udtalt, at det maaskee var mindre rigtigt, uagtet den fremskredne Tid, at afbryde Mødet midt under Foretagelsen af Valgene, yttrede flere Medlemmer sig *deels for*, *deels imod* denne Anskuelse, ligesom det ogsaa fra flere Sider blev gjort gjældende, at de omhandlede Valg kunde foregaae i et Aftenmøde.

Formanden erklærede imidlertid, at han, forsaavidt Forsamlingen skulde ville beslutte *nu* at afbryde Valgene, dog ikke vilde være tilsinds at beramme noget Aftenmøde, da det forekom ham afgjort, at de samme Grunde, der taledes mod Fortsættelsen af de begyndte Valg, med endnu større Vægt kunde anføres mod Berammelsen af et nyt Møde endnu idag. Han erklærede sig derfor villig til, hvis 15 Medlemmer udtrykkelig gjorde Forlangende derom, nu strax at ville sætte under Afstemning, om Mødet burde hæves.

Da et større Antal Medlemmer øieblikkelig gjorde dette Forlangende, blev det derpaa af Forsamlingen vedtaget med 59 mod 21 Stemmer, at Mødet skulde slutes.

Det forlangtes nu, at en lignende Afstemning skulde foretages, for at erfare, om Forsamlingen vilde ansætte det næste Møde til samme Aften eller til næste Dag, men da Formanden erklærede, at han ansaae det som tilkommende ham alene at afgjøre denne Sag⁵), billigedes dette af et overveiende Antal af Thingets Medlemmer.

Formanden erklærede derpaa Mødet hævet, og berammede det næste til følgende Dags Middag Kl. 12, hvor da Valgene af Forsamlingens Embedsmænd vilde blive at fortsætte.

Folketingets 3. Møde, Lørdag den 2den Februar 1850.

(Folketingstidende 1850, Sp. 73—77.)

FORMANDEN [Andræ]: Jeg antager, at Forsamlingen vil være enig deri, at den endelige Behandling af disse Lovudkast¹) ikke passende vil kunne foretages, forinden Forretnings-Regulativet er vedtaget. Et andet Spørgsmaal er det, om ikke Udvalg allerede nu kunde nedsættes. Jeg skal tillade mig i et følgende Møde at forelægge Forsamlingen dette Spørgsmaal.

Der er saaledes af de paa Dagsordenen anførte Gjenstande endnu kun tilbage det sidste Punkt, nemlig de Meddelelser, som jeg har tilladt mig at antyde, at jeg vilde føle mig opfordret til at gjøre angaaende enkelte Punkter af Forsamlingens Oeconomie, og specielt angaaende Rigsdagstidenden²).

Det har været en Nødvendighed, i de første Dage at træffe en Mængde Bestemmelser med Hensyn til oeconomiske Gjenstande. Jeg har truffet disse Bestemmelser uden Betænkelighed. Jeg har uden Betænkelighed gjort Brug af den Formanden tilkommende Myndighed, uagtet jeg kun var provisorisk Formand³), idet Bestemmelserne dels vare af en temmelig underordnet Natur, dels vare saaledes beskafne, at de ikke indeholdt andet, end en Fortsættelse af Arrangements, der tidligere have været trufne, samt støttede sig paa tidligere Erfaringer, og om hvis Forandring der derfor ikke kunde være synderlig Tale.

Anderledes forholder det sig med Hensyn til den Gjenstand,

som jeg her specielt skal tillade mig at bringe paa Bane. Den er for det Første af en i oeconomisk Henseende større Betydning, og vil kunne komme til at angaae ikke ubetydelige Pengesummer; dernæst er det ikke muligt at betragte den som en simpel Fortsættelse af tidligere prøvede Arrangements; tvertimod er det efter min Overbeviisning nødvendigt, at komme til at tage en ny Beslutning, en Beslutning, som muligt vil kunne være gunstigere end tidligere tagne, men ogsaa muligt kunde lede til et langt ugunstigere Resultat. Man har nemlig, for at forbeholde den sammentrædende Rigsdag selvstændig Afgjørelse af dette Punkt, ikke troet at burde afslutte nogen endelig Contract med Hensyn til Rigdagstidendens Udgivelse⁴)

Der er, foruden den almindelige Vanskelighed, ved at forebringe saadanne Sager i Forsamlingen selv, endnu ved dette Punkt en ganske speciel Vanskelighed tilstede. Det er nemlig nødvendigt, at Landstinget træffer aldeles den samme Beslutning, som Folketinget; thi man vil ikke kunne have eet Arrangement for Folkethinget og eet derfra forskjelligt for Landstingets Vedkommende. Jeg er derfor ogsaa bleven enig med den ærede Formand for Landstinget⁵) om at foreslaae Forsamlingen, at den vil give Bureauet, det vil sige, Viceformanden og Sekretairerne i Forbindelse med mig, den Bemyndigelse at maatte træffe et endeligt Arrangement i den antydede Retning, og det er denne Bemyndigelse, som jeg, hvis Ingen i Forsamlingen udtaler sig derimod, vil antage at være mig given. Der er endnu en Gjenstand, jeg vilde tillade mig at forebringe for Forsamlingen. De to Medlemmer af den tidligere Rigsforsamling, som havde overtaget sig Tilsynet med Forsamlingens Bibliothek, nemlig d'Hrr. Magister Hammerich og Cand. Hage⁶), ere begge ikke tilstede i denne Forsamling. Det er imidlertid nødvendigt, at et saadant Tilsyn, under de tvende Formænd for begge Thingene, maa finde Sted. Jeg er derfor, efter at have taget Sagen under Overveielse med Landstingets Formand, kommen til den Mening, at det vilde være rigtigt, om Folkethinget for sit Vedkommende udnævnte et Medlem, som i Forbindelse med et af Landstingets

Medlemmer vilde kunne føre det specielle Tilsyn med Bibliotheket; jeg skal derfor tillade mig i et senere Møde at foreslaae Forsamlingen at foretage et saadant Valg.

Endnu har jeg at tilføie, at den Comitee, som har været nedsat for at udarbeide Udkastet til den endelige Forretningsorden⁷⁾, har i den Grad paaskyndet sine Arbeider, at dens Betænkning allerede vil kunne blive meddeelt i Dag. Jeg havde endogsaa haabet i dette Møde at have kunnet modtage den trykt, men nu seer jeg, at det først vil kunne skee i Aften eller i Morgen tidlig. Jeg skal derfor tillade mig at foreslaae Forsamlingen det Videre med Hensyn til denne Sags Ordning i det næste Møde.

Der foreligger nu ikke flere Gienstande, som efter den gamle Dagsorden ville kunne komme under Behandling i dette Møde; jeg skal derfor angive Dagsordenen for det næste Møde, Mandag Kl. 12. — Først vil der være at tage Beslutning med Hensyn til den i Dag oplæste Adresses Udfærdigelse⁸⁾; dernæst vil jeg forebringe Forsamlingen det Spørgsmaal, om den maatte ansee det for hensigtsmæssigt at nedsætte Udvalg med Hensyn til de forskjellige Lovudkast, som Forsamlingen idag fra Regjeringen har modtaget. Endelig vil i Mandagsmødet ligeledes blive fremlagt nye Lovudkast fra Regjeringens Side. Saaledes har den ærede Indenrigsminister⁹⁾ tilskrevet mig, at han paa Mandag agter at forelægge en Lov om 50 pCt.-Forhøielse af den kiøbenhavnske Accise af Skibe og Varer for 1850. Et andet Lovforslag vil blive indbragt af den ærede Finantsminister¹⁰⁾.

Mødet hævet.

Landstingets 69. Møde, Onsdag den 15de Februar 1854.

Dagsorden: 2den Behandling af Forslag til Lov om nogle Forandringer i Anordningen af 13. August 1841¹⁾.

(Landstingstidende 1853—54, Sp. 1683—90).

ANDRÆ: Jeg ønsker, forinden der skrives til Afstemning over det foreliggende Afsnit²⁾, at kunne udtale mig noget nærmere

over det Forhold, hvori jeg staaer til de forskjellige Ændringsforslag³). Jeg befinder mig nemlig i den Forlegenhed at maatte stemme for hvilket som helst af disse Ændringsforslag, uagtet jeg paa ingen Maade kan udtale mig i og for sig til Fordeel for noget af dem. Jeg finder det unaturligt, jeg kan ikke finde det stemmende med Retfærdighed eller Billighed, idetmindste ikke saaledes som jeg maatte ønske det, at der indrømmes visse Eiendomsbesiddere, selv om de ere Besiddere af nok saa store Eiendomme, en Ret som den, der i disse Forslag gjøres Krav paa. Men, naar man staaer ligeoverfor forskjellige Forslag, der alle ere uretfærdige eller ubillige, — naturligviis efter Ens egen Overbeviisning, efter den Opfattelse, som man ikke kan løsgjøre sig fra, — saa er det jo nødvendigt at træffe et Valg; og, da jeg nu finder det Forslag, der foreligger som Udkast, det, der er kommet til os fra det andet Thing⁴), langt ubilligere, langt uretfærdigere end de øvrige, saa at jeg under alle Omstændigheder vilde stemme imod dette, saa vil jeg, for at bidrage Mit til, at det muligen kan erholde en bedre Skikkelse, stemme for Ændringsforslagene, hvis Antagelse jeg nu forudseer vil medføre Nødvendigheden af, at Forslaget kommer til Bearbejdelse i et Udvalg, hvad jeg efter den Retning, Sagen nu har taget, maa ansee for det Hensigtsmæssigste.

Jeg skal bemærke, at det Lovforslag, som i den forrige Session blev behandlet i dette Thing⁵), det Forslag, hvorom begge Rigsdagens Afdelinger vare fuldkommen enige, som oprindeligt var udgaaet fra Regjeringen, — vel ikke ganske i den samme, men dog væsentligt i en tilsvarende Form, — det kunde jeg give min Billigelse. Det fyldestgjorde vel ikke alle de Fordringer, som jeg troer det burde; men jeg kunde dog billige det, og, naar jeg dengang stemte derimod⁶), som maaskee enkelte Medlemmer af det ærede Thing ville erindre, da var Grunden dertil ikke hentet fra nogensomhelst Betænkelighed ved selve Lovforslaget; men det var kun begrundet i den eiendommelige Stilling, som Regjeringen, og navnlig den nuværende Premier- og Indenrigsmini-

ster⁷⁾, hvis Fraværelse her i Salen jeg ogsaa beklager, indtog dertil⁸⁾). I det Forslag, der foreligger denne Gang, og i det Forslag, der forelaae forrige Gang, er der nu Noget, der er fælles, og der er Noget, som er forskjelligt. Det er i det, som er fælles, at jeg seer den gode Side i det nærværende Forslag, — thi en saadan erkjender jeg ogsaa, at det er i Besiddelse af, — og det er i det Forskjellige, jeg seer det høist Betænkelige, som gjør mig det umuligt at stemme for dette Forslag.

Jeg skal ganske kort antyde de Principer, som jeg troer maae gennemføres i en Lov, der omhandler Repræsentationen i Communerne. De ere væsentlig to. Det ene er det, at udstrække Valgretten til alle selvstændige Borgere i Communen. Det er en Fordring, der er uafviselig i vor Tid. Det er en aldeles umulig Modstand, som de, der ikke anerkjende Fordringens Retmæssighed, ville gjøre imod den. Den anerkjendes vistnok ogsaa af Alle i dette Thing, eller dog af den langt overveiende Deel af dette Things Medlemmer. Begge Lovforslag, saavel det i forrige Session behandlede⁹⁾ som det nærværende, anerkjende dette Princip. I denne Henseende staae de paa det samme Standpunkt, de fyldestgjøre begge dette uafviselige Krav paa en Udvidelse af Valgretten under de nuværende Forhold, medens den efter Forordningen af 13de August 1841 er holdt saa indskrænket, at den ikke længer kan forsvares under denne Form.

Men der er ved Siden af dette et andet Princip, som jeg anseer ligesaa væsentligt og ligesaa nødvendigt at fyldestgjøre, og det er det, at den Indflydelse, der gives de forskjellige Vælgere, ikke skal være den samme. Ligesaa fuldt som jeg anerkjender Berettigelsen for alle selvstændige Deeltagere i Communen til at afgive deres Stemme ved Valget af Communebestyrelsen, ligesaa lidt kan jeg anerkjende, ligesaa ubilligt, ligesaa uretfærdigt og ligesaa farligt forekommer det mig heraf at ville uddrage den Følgeslutning, at Alle skulle have den samme Ret. Saavist som disse Medlemmer indtage høist forskjellige Stillinger, ikke blot i Livets Forhold i Almindelighed, men i selve Communen og dens Forhold, saa vist maa man ogsaa indrømme dem en forskjellig

Adgang til at gjøre deres Stilling gjældende, indrømme dem en forskjellig Valgret. Det er Tidens store Fordring, at Valgretten almindeliggjøres; men det er efter min Overbeviisning det store Misgreb at ville gjøre denne almindelige Valgret eens for Alle.

Nu have begge Lovforslag forsaavidt igjen anerkjendt dette andet Princip, som de begge indrømme en nødvendig Forskjel i Valgretten; men de gjøre det paa en høist forskjellig Maade. Det sidst til Behandling værende Lovforslag hjemlede Adgang til at vælge den større Halvdeel af Communeraadet for den Femtedeel af Skatteyderne i Communen, der svarede det største Skattebeløb¹⁰⁾. Det var saaledes sikkert, det var afgjort, at den overveiende Indflydelse i Communen vilde tilkomme de større Eiendomsbesiddere, og — for at man ikke skal misforstaae Udtrykket — jeg forstaaer i denne Forbindelse ved de større Eiendomsbesiddere Gaardmandsclassen i Danmark. Denne Classe af Eiendomsbesiddere, antager jeg, vil i det Væsentlige kunne siges at begynde med Besidderne af 4 Tønder Hartkorn og derfra at gaae op til det større Hartkornbeløb. Der kan være Tvivl om, hvor man vil trække Grændselinien; men jeg mener, at, naar man spørger om, hvor den egentlige Kjerne i Danmarks Bondestand skal søges, da er den at søge her. Det er de frie Landbrugere i Landet, det er dem, hvem der skal hjemles den afgjørende Indflydelse i Communerne.

Jeg taler ikke her særligt om dem, der besidde 32 Tdr. Hartkorn eller et endnu større Harnkornbeløb; thi deres Antal er i denne Forbindelse forsvindende her i Landet. Jeg vil bede om at erindre, at, medens der kun er omtrent 1700 Landeiendomme her i Landet paa over 12 Tdr. Hartkorn, er der nogle og tredive Tusinde Eiendomme paa mellem 4 og 12 Tdr. Hartkorn¹¹⁾; det er altsaa sikkert, at den Femtedeel af Skatteyderne, som svare det største Skattebeløb, og som der var hjemlet en udelukkende Ret til Besættelsen af den større Halvdeel af Pladserne i Communeraadet efter hiint ældre Lovforslag, findes i denne Classe. Jeg behøver derhos vistnok ikke at minde om, at den samme Deel af Befolkningen, som alene deeltog i dette Valg, var der tillige hjem-

let Ret til at deeltage med de ringere Skatteydere i Valget af den øvrige Halvdeel¹²). Det var en særdeles sindrig Tanke, denne Hovedtanke i det ældre Forslag, saaledes ikke at dele Befolkningen, men at give den to forskjellige Arter af Valgret, nemlig en Valgret for en vis Deel af Communeraadet, hvori Alle deeltog, og en Valgret til den anden Deel deraf, hvori kun de større Eiendomsbesiddere deeltog, — og, som jeg udtrykkeligt har indskærpet, forstaaer jeg her ved de større Eiendomsbesiddere den egentlige Gaardmandsclasser i Forbindelse med de Faa, der besidde et endnu større Hartkornsbeløb.

Hvem er det nu, der efter det nærværende Lovforslag skal udøve den udelukkende Indflydelse paa Besættelsen af samtlige Communeraad i Landet, og — hvad der vel ikke endnu foreligger i dette Afsnit, men som jeg dog foreløbigt ogsaa her kan medtage, — af samtlige Amtsraad? Til hvilken Deel af Befolkningen hengives det hele Communevæsen? Netop til den modsatte Halvdeel af Befolkningen, det er til alle de Eiendomsbesiddere, som have mindre end 4 Tdr. Hartkorn, hvis Eiendom er under 4 Tdr. Hartkorn, eller som maaskee slet Intet besidde. Det er disse, der have faaet den afgjørende, den udelukkende Indflydelse. Om de ville gjøre Brug deraf, om de maaskee slet ikke ønske at benytte denne Ret, om de med et vist Ædelmod ville tillade, at de Andre besætte Pladserne, det skal jeg for Øieblikket ikke indlade mig paa; jeg troer, at, naar Loven gives, skal man vel være betænkt paa, at den ogsaa *kan* bruges, og jeg troer vel, at de Forhold kunne komme, hvor en saadan Indflydelse vilde kunne gjøre sig gjældende, ved hvilken man vilde see de i Forhold til de større Eiendomsbesiddere Besiddelsesløse gjøre fuld Brug af den dem hjemlede Ret.

Jeg paastaaer, at det er i denne Classe, Valgretten nu nedlægges, til samtlige Communeraad, til samtlige Amtsraad. Det er nemlig nu foreslaaet, at Alle, der have over 1 Td. Hartkorn eller svare et Bidrag, der er større end det, der falder paa 1 Td. Hartkorn, skulle have hver een Stemme¹³); de Medlemmer af Communen, der svare et mindre Beløb, skulle repræsenteres ved in-

directe Valg¹⁴), — og det er den Anerkjendelse, det nærværende Lovudkast giver det af mig omtalte væsentlige Princip, at Valgretten skal være forskjellig for de Forskjellige; det er den Anerkjendelse, Lovudkastet yder dette Princip, at det siger, at de, der have mindre end 1 Td. Hartkorn eller svare et mindre Bidrag end det, der falder paa 1 Td. Hartkorn, kun skulle have Brøkstemer, at de i Fællesskab skulle udnævne et vist Antal Valgmænd, der i ingen Commune maa gaae over $\frac{2}{3}$ af det Antal Vælgere, som fremkommer i den første Classe¹⁵).

Nu kunne Forholdene naturligviis i den ene Commune stille sig anderledes end i den anden; men, naar man taler om Loven i det Hele, maa man jo betragte Forholdene saaledes, som de gjøre sig gjældende over det hele Land. Jeg skal da bede erindret, at, medens der er nogle og tredive tusinde Besiddere af Hartkorn, som have 4 Tdr. eller derover, vil man finde, at der i Kongeriget Danmark er omtrent det samme Antal Besiddere af Hartkorn, som have fra 4 Tønder til 1 Tønde¹⁶). Disse to Classer af Jordbrugere — de, der besidde fra 4 Tdr. Hartkorn og derover, og de, der besidde fra 4 Tdr. nedefter til 1 Td. — ere omtrent lige talrige. Men nu komme de indirecte frembragte Vælgere, Valgmændene for den med Hensyn til Afgiftsydelse endnu lavere staaende Classe, med i Betragtning; det er altsaa sikkert, at Overvægten altid vil ligge paa den Side, jeg har antydnet; Overvægten vil overalt komme til at hvile hos dem, der besidde mindre end 4 Tdr. Hartkorn. Hvis man derfor deler Befolkningen igjennem paa dette Sted, skjelner mellem dem, der have 4 Tdr. og derover, og dem, der have mindre end dette, da vil hele Indflydelsen være nedlagt i den sidste Classes Hænder. Det er dette, som jeg under ingen Omstændigheder kan billige.

Naar jeg skulde have haft en Form, der kunde tilfredsstille mig, vilde den imidlertid paa ingen Maade bestaae deri, at man pludselig søger at ændre det Misforhold, jeg troer at have paaviist, ved paa et Sted i Scalaen paa eengang at gjøre et Spring, at indføre et complet Brud, og sige: »vi beskæftige os ikke med den Undersøgelse, om den, der eier 8 Tdr. Hartkorn, bør have en større Indflydelse end den, der eier 1 Td., det er et for ringe For-

hold for os at undersøge; men vi ville paa eengang gaae op til 32 Tdr.; dér træffe vi en Skranke, hvor vi anerkjende, at det er umuligt at tilsidesætte det Hensyn, der er berettiget, til den forskjellige Indflydelse, der skal hjemles de forskjellige Vælgere; her anerkjende vi paa eengang, at der er en anden Berettigelse« — en Berettigelse, som jeg ogsaa anerkjender, men som jeg vil have anerkjendt langt tidligere. For mig maa det derfor staae som afgjort, at det er igjennem en heel Scala, at man maa komme til at gjøre hiint Hensyn Fyldest.

Jeg skal imidlertid paa ingen Maade udtale mig nærmere om den Form, hvori jeg troer, at dette kunde opnaaes; thi det er mig fuldt bevidst, at disse Ideer møde aldeles ingen Samstemning. Jeg har betragtet det som saa aldeles forgjæves, at gjøre noget Forsøg paa her i Thinget at skaffe dem Anerkjendelse, at jeg ingenlunde har villet spilde Thingets Tid ved at stille Ændringsforslag, der gik i den Retning. Det er min fulde Overbeviisning, at disse Ideer maae og skulle tilkæmpe sig Anerkjendelse; men Tiden dertil er endnu ikke kommen. Jeg befinder mig altsaa i den Forlegenhed, som jeg antydede¹⁷⁾, at, medens jeg paa det Bestemtteste maa modsætte mig, at en Lov, bygget, som jeg troer, paa saa fordærligt Grundlag som det foreliggende, gaaer igjennem, saa kan jeg paa den anden Side ikke ønske, at Loven blot skal hjemle Besidderne af 32 Tdr. Hartkorn en Ret, som ikke indrømmes nogen Anden; men jeg anseer det dog for saa mange Gange mindre betænkeligt at gaae ind paa dette Sidste, især da jeg heri kun seer en langsommere Overgang fra det nuværende Forhold til det, der i Tiden vil tilkæmpe sig fuld Anerkjendelse, at jeg ligeoverfor disse Alternativer ikke kan tvivle om, hvorledes jeg skal stemme, at jeg altsaa vil stemme for de Ændringsforslag, der i denne Retning ere stillede¹⁸⁾.

Jeg skal, for ikke at misforstaae, endnu blot tilføie, at, hvis man vil imødegaae mig ved at sige, at det er en aldeles overdreven Forestilling, jeg danner mig om den Fare, der vil være forbunden med at lade nærværende Lov komme ud, at den slet ikke vil frembringe den Art af Rivninger, at denne Deel af Befolkningen, som man nu vil give den afgjørende Indflydelse, vil

i Gaardmandsclassen see sine naturlige Repræsentanter, og vil overlade til de større Besiddere fremtidigt som hidtil at besætte Pladserne, og at der i ethvert Tilfælde, selv om de ikke ville gjøre dette, ikke vil skee nogen Misbrug, saa vil jeg dertil svare, at deri vil jeg tildeels give dem Ret, jeg vil tildeels give dem Medhold, der gjøre en slig Paastand. Jeg troer heller ikke, at Faren er saa stor; thi jeg veed vel, at der gives mod enhver Gift en Modgift, og at i samme Forhold som Giften frembringes, kommer ogsaa Modgiften tilstede. Jeg troer, at, naar man giver Communerne en saadan Indretning, at der i den nedlægges Spiren til en fordærlig Udvikling, da vil man vel paa en anden Maade vide at træde hindrende i Veien for en saadan; da vil man indskrænke Communernes Selvstændighed, saalænge man anseer det for nødvendigt, for at bekæmpe disse Agitationer.

Det er overhovedet i alle Forhold saaledes. Skulde de ærede Herrer ikke kunne faae den Overbeviisning, at det ikke kommer an paa blot at faae en Lov skrevet paa Papiret, at man ikke er istand til at fængsle Livet i visse Former? Man skaffe en Repræsentation tilveie — jeg taler her nærmest om Communerne — en Repræsentation, udrustet med de største borgerlige Friheder, den største Magtfylde, og man sammensætte den paa en saadan Maade, at den vil virke fordærligt: man skal da nok vide, paa anden Maade at gjøre enhver Anstrengelse af en saadan Repræsentation frugtesløs. Det er ganske vist, at det forholder sig saaledes, og vi kunne være ganske sikre paa, at Forholdene stedse ville stille sig saaledes.

Men just fordi jeg ønsker, at Communerne skulle udvikle sig, just fordi jeg er overbeviist om, at ingen sand Frihed kan fæste Rod i noget Land, hvor Communerne ikke ere udviklede, hvor de ikke have opnaaet en langt større Selvstændighed end den, der for Øieblikket kan være Tanke om at give dem, just derfor maa jeg ønske Communens Forfatning saaledes, at Alle i den hele Befolkning kunne med fuld Fortrøstning og Tillid see deres Anliggender nedlagte i Communens Hænder¹⁰). Det er den sikreste Maade, hvorpaa vi kunne fremme Communens Udvikling.

Landstingets 75. Møde, Lørdag den 25de Februar 1854.

Dagsorden: Som foregaaende Tale.

(Landstingstidende 1853—54, Sp. 1854—57.)

ANDRÆ:

Af de mange Argumenter, som i denne Sag anføres fra forskjellige Sider, er der dog to, som jeg ønskede at bidrage Mit til, om muligt, at fjerne fra Discussionen. Det ene er denne tilbagevendende Sig-Beraaben paa den almindelige Samstemning. Der siges, at i det andet Thing have disse Beslutninger fundet Billigelse med næsten til Eenstemmighed grændsende Majoritet, og ligeledes er der her en stor Mængde Medlemmer tilstede, høist sandsynligt en betydelig Majoritet, der ogsaa vil billige dem¹). Dette er jo overmaade vigtigt for Sagen; det er meget praktisk, — det indrømmer jeg, — at der er en saadan Majoritet; men i Discussionerne ønskede jeg det ikke for stærkt fremhævet. Jeg vil gjøre de ærede Landsthingsmænd opmærksomme paa, at det er et farligt Argument, som man sædvanlig kun pleier at tage sin Tilflugt til, naar man mangler andre. Man skal vel vogte sig for at argumentere saaledes: det, som jeg nu siger, det kan jeg ikke anføre nogen bedre Grund for, eller derfor synes jeg, at det er den bedste Grund, jeg kan anføre, at der er saa og saa Mange, der billige det. Jeg behøver ikke at fortsætte denne Undersøgelse videre; thi jeg er overbeviist om, at Enhver, naar der gjøres opmærksom derpaa, vil erindre sig, hvormange Misligheder der ere knyttede til en altfor hyppig Anvendelse af dette Argument. Dette ønskede jeg derfor, om muligt, at kunne fjerne af Discussionen; men forøvrigt nægter jeg det ikke min Anerkjendelse; tværtimod, naar det kommer til Afstemning, da bøier jeg mig derfor; men, naar man discuterer, har det aldeles ingen Vægt for mig.

Det andet Argument, som jeg paa en lignende Maade vilde ønske fjernet, er denne Talen om — det blev af min ærede Nabo (Madvig) sagt²) — Pukken paa den praktiske Indsigt³). Det støder dem, der troe, at der muligen derved kan være sigtet til deres

personlige Stilling, at et saadant Argument fremføres. Man bør dog i slige Discussioner saa lidt som muligt komme med personligt krænkende Argumenter. Hvorfor skal man ikke gjensidig under Discussionen indrømme den samme Berettigelse for Alle til at deeltage i den. Jeg mener, at man ingenlunde, fordi man selv har den Lykke i en slig Sag at staae paa det practiske Standpunct, altfor stærkt bør fremhæve dette ligeoverfor Modparten. Der kunde da meget ofte finde en Gjengjeldelsesret Sted, som ingenlunde vilde være behagelig.

Men dernæst maa jeg bemærke, at det er dog her et af de besynderligste Argumenter, man kan fremstille. Skulde der til at behandle en Møller- eller Bagerlov absolut være forudsat Kundskab i Møller- eller Bagervæsenet hos dem, der tillade sig at tage Ordet? Naar man blot forsøger i fjerneste Grad at forfølge denne Tankegang videre, saa er det det Alleruheldigste og Besynderligste at paastaae, at den Praxis skal være tilstede, at man for at tale om et Sogneforstanderskabs Indretning skal have havt Sæde i et saadant. Der er ikke den allermindste Forbindelse imellem i sit Liv at have havt Sæde i et Sogneforstanderskab og at tale fornuftigt om et Sogneforstanderskab. Det ene kan finde Sted, og det Andet kan være ganske fjernt derfra. Man bør altsaa paa ingen Maade fremføre denne Art af Argumenter.

Iøvrigt maa jeg tillige bemærke, at det er meget vanskeligt at have Praxis i, hvad der endnu ikke har fundet Sted. Hvis der er nogen Grund til at tale om Praxis, maa man naturligviis dermed mene den Række af Erfaringer, man har indsamlet sig om visse bestemte Forhold, hvori man i lang Tid har deeltaget, og som man med Opmærksomhed har fulgt. Men, naar man taler om ganske nye Forhold, som ikke have fundet Sted, men som skulle danne sig, og som man mener ville udvikle sig i en Retning, der ikke for Øieblikket kjendes, da er det besynderligt at beraabe sig paa Praxis; thi den Praxis, der er berettiget til her at tale med, er den Praxis, der om en Række af Aar, hvis Loven gjør sig gjældende, hvis den kommer frem og faaer Lov til at bestaae, vil have udviklet sig. Det er, som naar man, da man paa

den grundlovgivende Rigsdag talte om Valgloven, vilde have talt om Praxis, om den Praxis, man havde med Hensyn til constitutionelle Valglove. Man kunde bruge mange andre Argumenter; men disse Argumenter, hentede fra Praxis i constitutionelle Principers Anvendelse her i Landet, kunde man ikke dengang gjøre Brug af. Nu begynder man først lidt efter lidt at kunne det; men nu vil der dog kunne være Tale om det, dengang kunde der fornuftigviis ikke være Tale derom. Jeg mener derfor, at dette Argument ikke blot efter sin Natur er af dem, der let krænke — og jeg tilstaaer, at jeg har følt mig rammet noget af det, — men det er tillige et af de Argumenter, der i sig selv ikke have synderlig Betydning, og som især i den nærværende Sag ikke kan tillægges nogensomhelst Betydning.

Der er foruden disse Hovedargumenter naturligviis en Mængde andre Yttringer, som jeg troer, det vilde være særdeles let at be-
 rigtige, om hvilke jeg troer, det slet ikke var forbundet med nogen Vanskelighed at faae Thinget til at erkjende, at de ikke vare ganske paa deres rette Plads; men jeg skal ikke gaae ind paa disse. Kun kan jeg ikke nægte mig den Tilfredsstillelse, det vil være for mig, endnu at gjøre opmærksom paa, hvilken besynderlig Misforstaaelse der ligger i, paa den ene Side at sige, som det flere Gange er sagt: »hvorfor skulde disse større Eiendomsbesiddere have Plads i Communeraadene? De kunne jo dog Intet dér udrette«⁴⁾ — og saa paa den anden Side at modsætte sig det saa stærkt.

Jeg troer nu, at de kunne udrette overmaade Meget. Det, at man uafladeligt fremhæver, at det kun er en enkelt Stemme ligeoverfor mangfoldige andre Stemmer, er jo det Allerfarligste at fremhæve; hvis man troede, at det kom an paa det absolute Tal, at Alle saaledes vare uimodtagelige for Grunde og aandelig Indflydelse, for Indflydelse af overlegne Evner og overlegen Dygtighed, vilde man jo komme til at staae aldeles stille i al Udvikling. Det er overalt — man vende og dreie det, som man vil — Minoriteten, der gjør sig gjældende thi det er altid Minoriteten, der i enhver Retning har den overlegne Dannelse, Dygtighed og Evne

til at styre, og som styrer; det er overalt Tilfældet; men derfor er det ingenlunde ligegyldigt, nei, det er den allersundeste og bedste Politik ikke at tillade denne Minoritet, der dog tilsidst styrer og regjerer, at trække sig ud fra Majoriteten, der skal styres og regjeres, men at bringe dem sammen, faae dem til ved gjensidig Tankeudvexling at fatte samme Beslutninger, gjensidigt at blive enige om, hvad det er, der skal udføres.

Jeg troer derfor, at den større Eiendomsbesidder, som jeg maa formode ogsaa i Almindelighed vil være i Besiddelse af større Evner og Dygtighed, vel vil, naar han taler med Andre, kunne gjøre sine Meninger gjældende, naar de fortjene at gjøres gjældende; fortjene de det ikke, bliver han i Minoriteten, og saa ønsker Ingen, at han skulde kunne erhverve sig Majoritet. Men naturligviis skal jeg fra mit Standpunkt paa ingen Maade føre Ordet for dem, der specielt have interesseret sig for Eierne af 32 Tdr. Hartkorn eller af hvilket som helst andet angiveligt, men meget stort Quantum af Hartkorn; thi jeg har sagt, og jeg gjentager det her: det er ikke den Opfattelse, som jeg finder at være den rigtige⁵). Jeg erkjender, at disse skulle have den store, den overmægtige Indflydelse, sammenlignet med enhver anden Besidder; men jeg troer, at denne overmægtige Indflydelse ikke bør begynde paa dette Sted, men langt længere nede, at først ved at tage en Scala, som fra et langt lavere Punct begynder at tildele en forøget Valgret og Stemmeret, først derved vilde man komme til at fjerne de Misforhold, jeg for Øieblikket seer i Lovforslaget⁶).

Landstingets 43. Møde, Lørdag den 13de December 1862.

Dagsorden: 2den Behandling af Forslag til Finantslov
for Finantsaaret 1863—64.

(Landstingstidende 1862—63, Sp. 1177—81.)

ANDRÆ: Det Forslag, som i det andet Thing er vedtaget under § 10 i Finantsloven under II. Udgiftspost Nr. 12¹), og hvortil der foreligger Ændringsforslag fra en æret Landstingsmand i min

Nærhed (Clausen)²⁾, har vistnok sin Grund i en dybt følt Trang til en Forandring af Studieforholdene ved vort Universitet. Dette maa ogsaa forklare, at man med saa stor Lethed er gaaet ind paa ved denne Leilighed og paa denne Maade at søge Trangen afhjulpen. Men jeg troer dog, at det maa erkjendes fra alle Sider at være overordentlig misligt at søge Tilfredsstillelse for den nævnte Trang i et Forslag af denne Art.

Hvorvidt det vil være muligt ved Oprettelsen af Examenskommissioner paa nogen Maade at kunne ramme det, hvortil der sigtes, er i allerhøieste Grad tvivlsomt. Det er vistnok fuldkommen begrundet, naar der er vakt megen Betænkelighed ved, at man skulde lade Andre end Docenten eller den, der i alt Fald er fuldkommen inde i Docentens Kald, træde frem som Examinatorer ved Examina af denne Natur. Der behøves formeentlig ikke nogen lang eller vidtløftig Undersøgelse, for at det kan staa klart for Enhver, at det i alt Fald maa være af den meest gjennemgribende Indflydelse paa hele Studiets Karakter, hvorledes hele Examinationen røgtes. Det er, med andre Ord, muligt gennem en tilsvarende Indretning af Examenskommissionerne aldeles at forvanske det hele Universitetsstudium.

Derfor maa der vistnok gaaes frem med den alleryderste Varsomhed, hvis man vil røre ved disse Forhold; jeg kan derfor paa ingen Maade antage, at det vil være hensigtsmæssigt eller gavnligt ved et blot tilfældigt fremkommet Forslag under Finantsloven at afgjøre en Sag af den Beskaffenhed³⁾, og maa forsaavidt ganske slutte mig til den ærede Forslagsstiller, som har ønsket, at der foreløbig ikke skulde gøres Andet end foretages saadanne foreløbige Undersøgelser, der vilde kunne klare Spørgsmaalet om Oprettelsen af Examenskommissioner, hvorved jeg ogsaa gjerne skal udtale, at uagtet jeg ogsaa har tænkt mig, at dertil ikke behøves nogen særlig Bevilling paa Finantsloven, skal jeg dog gjerne og villig indrømme, at en Sum vel kan forsvare sin Plads og blandt Andet faae en meget hensigtsmæssig Anvendelse paa den Maade, som af den ærede Landstingsmand alt er antydnet.

Det forekommer mig i det Hele, at hvad den ærede Minister⁴⁾

indvendte, ikke syntes ganske at ramme. Den ærede Minister gjorde nemlig opmærksom paa, hvor overordentlig vanskeligt det vilde være, selv for den, der var nok saa fortrolig med vore Universitetsforhold her hjemme, at afgive en fuldkommen motiveret Dom om, hvilken Indflydelse det havde havt paa den hele Stilling, baade paa Studiet og Embedsstandens hensigtsmæssige Uddannelse, at Examen var bleven afholdt af Universitetslærerne selv⁶); men i en saadan Betragtning maatte der jo netop ligge en forøget Opfordring til at underkaste Spørgsmaalet en omhyggelig og ingenlunde kortvarig Undersøgelse; thi maa det erkjendes at være i den Grad vanskeligt at komme til at faae en fuldkommen klar Dom derover, kan man ikke mene, at en Undersøgelse aldeles ikke behøves, og det kan ikke være noget Forsvar for at afgjøre Sagen i stor Hast.

Hvad der imidlertid fremfor Alt maatte gjøre det i høieste Grad betænkeligt at gaae ind paa Forslaget, som det foreligger i Finantsloven, er ikke blot, at jeg anseer det overordentlig misligt at gribe for hurtigt til Nedsættelsen af Examenskommissioner, men at jeg troer, at man derved vil kunne bevirke en saa afgjørende uheldig Indflydelse paa Studiet, at man senere maaskee vilde have ondt ved at rette det igjen; thi med Hensyn til alle disse Betæneligheder vil jeg indrømme, at naar man seer hen til den høitærede Ministers Personlighed, vil man i den kunne søge tilstrækkelig Garanti for, at der ikke vil skee Noget, der kunde lade befrygte saa uheldige Følger, og maaskee vil man ogsaa kunne berolige sig ved, at uagtet jo Ingen veed, i hvilken Mands Hænder Bevillingen kan komme til at ligge, er der dog overveiende Sandsynlighed for, at vi ikke snart skulle savne den høitærede Kultusminister, saa at vi altsaa med Tryghed kunne gaae ind paa Voteringen; men alle disse beroligende Henstillinger, alle disse Grunde for at see bort fra selve Ulemperne, synes mig dog falde bort ligeoverfor det, at der umiddelbart ved Vedtagelsen af dette Forslag bliver udtalt en Opfattelse af dette Forhold, som den lovgivende Magt efter min Mening umulig kan ville udtale, nemlig, at dette Spørgsmaal skulde være af en saadan Natur, at det

udelukkende og hensigtsmæssigt kunde henlægges under Administrationens Afgjørelse.

Naar vi her ville oprette en Skole paa Færøerne eller gjøre et lignende Skridt, da drøftes det vidtløftigt og i sin hele Detail, af hvilken Art Underviisningen skal være, og hvorledes den skal garanteres; men naar der er Tale om, at vi skulle gaae hen og kuld-kaste Underviisningen ved Landets Universitet, vil man maaskee finde, at det er en for lille eller for stor — jeg veed ikke hvilken — Opgave, til at den lovgivende Magt dermed kan have at gjøre. Jeg vil aldrig kunne gaae ind paa, at Spørgsmaal af den Art skulle kunne afgjøres uden Lovgivningsmagtens fulde Deeltagelse. Jeg troer, at i ethvert Tilfælde maa man ansee det for et Gode, at paa den Maade kommer Spørgsmaalet til at foreligge til offentlig Diskussion, saa at Grundene for og imod ville kunne komme frit frem. I mangfoldige Forhold kan man ganske sikkert med fuldkommen Tryghed henvise til Administrationen at afgjøre Spørgsmaal, der kunne være af ikke ringe Vigtighed, men jeg troer dog, at man aldrig kan henvise Spørgsmaal af denne Art til den, og her kommer der jo aabenbart endnu en Omstændighed frem, som jeg ikke kan forbigaae.

Vi have hørt, at den høitærede Minister nærer en ikke ringe Tvivl om, hvorledes de, der ere hans naturlige Raadgivere med Hensyn til denne Sags Afgjørelse, ville stille sig ligeoverfor den; han venter ingenlunde at imødekomme et længe næret Ønske hos Universitetets Lærere, et Ønske, om hvis Realisation der har dannet sig en dybtbegrundet Formening, saa at der slet ikke behøver at være nogen Tvivl tilstede om, at han jo vil faae fuld Tilslutning; tvertimod, han synes, at dømme efter hans Yttringer, at vente, at der endogsaa kunde komme Modstand fra denne Side⁶). Hvormeget mere varsom maa man da ikke være med at give Sagen ganske ud af sin Haand, og jeg tilføier, at dette er af den allermeest gjennemgribende Vigtighed; thi der handles ikke her om at besætte nogle Embeder bedre eller slettere, heller ikke om ved en Forfusken af Sagen, hvad der dog staaer som en Mulighed, at komme til at faae mindre heldige Kandidater for de for-

skjellige Embedsklasser; men der handles her om, hvorledes hele den høiere Underviisning skal røgtes, og denne maa man heller ikke opfatte som udelukkende vedkommende Embedsstanden, fordi en stor Deel af Embedskredsen søger sin naturlige Tilgang fra denne Underviisning; men det, hvorom der her handles, er den Underviisning, hvorefter den hele Dannelsesretning af Nationen gaaer for sig, og hvis man paa en eller anden Maade kommer til at gribe ind i den med en uvarsom Haand, vil det let kunne medføre de allerbetænkeligste Følger.

Altsaa, selv om Sagen var meget klar, selv om der slet ikke forelaae Tvivl om, hvorledes Spørgsmaalet hensigtsmæssigst kunde løses, vilde jeg dog ikke paa nogen Maade kunne give min Stemme til, at et Forhold af denne Art ordnedes tilfældigviis ved en Votering paa Finantsloven; men jeg maatte bestemt for mit Vedkommende fordre, at der fremkommer et eget Lovforslag, for at det da kunde underkastes den for Love nødvendige Drøftelse.

S o m f o r e g a a e n d e T a l e¹).

(Landstingstidende 1862—63, Sp. 1185—86.)

ANDRÆ: Jeg maa ganske bestemt fremhæve, at jeg slet ikke skjønner, at jeg staaer i nogensomhelst Opposition imod det, som den høitærede Minister væsentligst maa antages at tilsigte ved Forslaget. Jeg anerkjender den Trang, der er til Forandringer i Studiernes nuværende Indretning, og jeg troer i saa Henseende blot at behøve at henvise til det eneste Faktum, der jo er indrømmet fra alle Sider, at Embedsexaminerne nutildags fordre, ikke for de slette, men for de jævnt gode Kandidater, et Studium af 6, 7, 8 Aar. Dette alene er tilstrækkeligt, saa at ingen videre dybtgaaende Detail er nødvendig for at gjøre det klart for Enhver, at en Forandring maa der være at foretage; men Spørgsmaalet er ene og alene, som det af den ærede Minister meget skarpt blev fremhævet²), om man vil ansee det meest passende, at Sagen afgjøres ad administrativ Vei, om jeg saa maa sige, skjult

for Lovgivningsmagten, eller om den skal finde sin aabne Drøftelse og endelige Vedtagelse af den lovgivende Magt, og i saa Henseende maa jeg ganske bestemt helde til den sidste Anskuelse³).

Rigsraadets 37. Møde, Lørdag den 21de Januar 1865.

Dagsorden: 2den Behandling af Forslag til Grundlovsbestemmelse ang. Ophævelse af Forfatningslov af 18. Nov. 1863.

(Rigsraadstidende 1864—65, Landstinget, Sp. 900—03.)

ANDRÆ: Naar et Forslag af den Charakter som det, der er stillet under det 78de Afstemningspunkt¹), fremkommer i en Forsamling, der er saa opfyldt med Personer, som ere forsynede med Adelskab, Titel og Titelrang, som det er Tilfældet her i denne Sal, og der paa den anden Side endogsaa er Mange, som ere meget varme Beundrere af de friheds- og lighedsvenlige Ideer, som gennemstrømme vor Tid, saa er der megen Fare for, at et saadant Forslag gaaer igjennem, og der er en vis Utilbøielighed hos ærede Medlemmer til at ville vove at udtale sig imod det, endsiges stemme imod det. Jeg skal derfor tillade mig for mit Vedkommende aabent at erklære, at jeg vil stemme imod Forslaget.

Jeg kan saagodt som Nogen sætte mig ind i disse lokkende Forestillinger, der fremkom i Slutningen af forrige Aarhundrede, dengang »den ubestikkelige Robespierre«, »den ædle St. Just« og »den guddommelige Marat« søgte at gennemføre en ny Samfundsorden, da det skulde hedde »Borger-Consul« og »Borger-Spækhøker«. Det er Idealer, der naturligviis have foresvævet os Alle, men jeg tilstaar, for mig er Klangens af disse Bjælder bleven modbydelig, og jeg er derfor for mit Vedkommende slet ikke tilbøielig til at lade mig friste i disse Retninger²).

Nu skal jeg ganske vist indrømme, at megen og sørgelig Forfængelighed kan søge Tilfredsstillelse ved Adel, Titel og ved Rang, men Misbrugen er dog virkelig ikke det Eneste, hvortil der skal tages Hensyn. Spørgsmaalet er dog, om der ikke paa den an-

den Side kunde være andre Grunde, der gjorde, at man aller- mindst i nærværende Øieblik skulde forsøge paa at udrydde denne Skade, som — det troer jeg dog, man maa indrømme — neppe kan henregnes til Grundskaderne i vort Land. Nei, den, der vil betragte den Rolle, som dette Væsen har spillet i de for- løbne halvandet hundrede Aar, vil, naar han ikke er ganske be- tagen af Sagen, komme til at see, at det ogsaa har havt en gan- ske anden Indflydelse, en nivellerende Indflydelse, der gaar i en ganske anden Retning end den, der sædvanlig tænkes paa.

Hovedsagen er imidlertid, at der er noget Vist, der passer sig til en vis Tid, og noget Vist, der ikke passer sig, og mig forekom- mer det, at det i dette Øieblik vilde være noget Parodisk, om man nu lagde stor Vægt paa ved disse Grundlovsforhandlinger at faae indført en Bestemmelse som den nærværende, og om man nu vilde ligeoverfor hele Europa søge at indskrive en saadan Ting i den nye Grundlov. Det vilde være at tillægge Sagen en Vigtighed, som den efter min Mening paa ingen Maade kan have. Er der en saa begrundet Forfængelighedslyst hos Folket, som man siger, men som jeg paa ingen Maade troer i den Grad er tilstede, saa vil den ganske sikkert søge sin Tilfredsstillelse paa mangfoldige andre, maaskee ikke mindre skadelige Maader. Der gives mange Veie, paa hvilke en saadan Forfængelighed kan fø- des, næres og lønnes, og det er ikke paa nogen Maade sagt, at den Vei, der her sigtes til, er en af de værste.

Jeg vil for Resten bemærke, at undertiden seer man jo fra Si- der, hvor man ikke skulde troe det muligt, blive gjort storartede Forsøg i Titel- og Ranguddelinger. De fleste ærede Herrer ville kunne erindre, at det er faa Aar siden, at der paa en Maade med et Trylleslag foretoges en gennemgribende Revolution her i Lan- det. Enhver Qvindeperson, som bar Hat og var ugift, blev strax fra Jomfru ophøiet til Frøken, og enhver Madame, der ligeledes var i det Tilfælde at bære Hat, blev gjort til Frue, og det skete med en ganske almindelig Acclamation fra alle Sider, og der var Kæmpere, der traadte i Skranken for dette, som virkelig havde indlagt sig store Fortjenester af vor Friheds og Ligheds seirrige

Gjennemførelse. Jeg kan derfor ikke paa nogen Maade indsee, at det skulde være saa forfærdeligt.

At den gamle Adel, som nu paa denne særlige Maade vilde blive privilegeret til evige Tider, ikke skulde have Noget imod, at Porten saaledes lukkedes, kan jeg endda nok begribe; men jeg troer dog virkelig ikke, at Adelsskabet er saa værdifuldt, at Forslaget alene af den Grund skulde tiltale. For Resten vil det Samme finde Sted ogsaa med Hensyn til dem, der ere begavede med Titel og Rang; de ville for deres Vedkommende komme til at staae som nogle høist beundringsværdige Folk, der Aar for Aar ville stige i Værdi, idet Coursen vil gaae i Veiret paa disse Titler. Foreløbig vil nemlig efter Naturens Orden de høiere Titler forsvinde; en Excellence vil saaledes blive en ganske sjelden Person om nogle faa Aar; men lidt efter lidt vil det gaae dybere ned, og den Tid vil komme, da en Secretair, ja endogsaa »andre Secretairer« ville komme til at staae som noget ganske overordentlig Mærkværdigt, og Noget, man skjænker den dybeste Veneration, hvis forøvrigt den Forudsætning er rigtig om den Vægt, man lægger paa disse Titler.

Med andre Ord, for at tale alvorligt: Vil man gennemføre et Forslag som dette, saa skal man tage Sagen ligefrem og paa een gang aldeles ophæve Titel og Rang; men saaledes at tage det halvt og lade de nuværende Indehavere til evige Tider staae som eksklusivt privilegerede, det forekommer mig mildest talt forunderligt. Iøvrigt skal jeg dog ogsaa tilføie, at det vel kunde være, naar man seer hen paa vore Forhold, som nu ganske vist i en Række af Aar have udviklet sig i Forbindelse med disse Former, som nu engang ere vore Former, at man fra en alvorlig Side i flere Henseender kunde finde det noget betænkeligt paa een gang ganske at kuldkaste dem. Det er vanskeligt i et Øieblik at forudsee alle de deraf flydende Følger, men jeg skal nævne een, som ligger temmelig nær for Mange af de ærede Medlemmer. Der findes mange rigt doterede Stiftelser her i Landet, hvis store Indkomster benyttes i veldædigt Øiemed, og som, knyttede til hele vor historiske Udvikling, ere begrundede paa en Besid-

delse af disse Goder. Hvis man nu paa eengang vil slette det Hele ud, hvorledes vil det da stille sig f. Ex. med Hensyn til Adgangen til Vemmetofte? Det er en stor Anstalt, og Adgangen dertil er for Øieblikket aaben for Enhver — han være Adelig eller Uadellig —, naar han blot har naaet at komme ind i Rangforordningens tre første Classer. Det er dog virkelig forunderligt, om man nu paa eengang vilde gjøre denne Stiftelse til en for visse Familier i et vist Tidsrum afsluttet Anstalt. Og naar saa disse Familier, det vil sige dem, som nu ere saa lykkelige at være i Rangforordningens tre første Classer, vare uddøde, skulde saa Anstalten blot være til for de Adelige, det vil sige for den gamle, privilegerede Adel?

Det er derfor hensigtsmæssigt, naar man vil gaae ind paa den Slags Undersøgelser, som jeg dog i dette Øieblik finder meget lidet tidssvarende, da at overskue Conseqventserne deraf i vor hele Samfundsorden³).

Landstingets 70. Møde, Mandag den 22de Februar 1869.

Dagsorden: 1ste Beh. af Forslag til Lov om Ligsyn¹).

(Landstingstidende 1868—69, Sp. 1974—75.

ANDRÆ: Det har ofte ved Sager af denne Natur været fristende for mig at gjøre en Bemærkning, som jeg dog nu vil gribe Leiligheden til at fremsætte. Det forekommer mig, at det er et ganske besynderligt Argument, som vi nu hørte udtalt af den ærede Justitsminister²), at man, fordi dette Hverv er saa ubehageligt, at man maa ansee det for meget vanskeligt at faae Nogen til at udføre det frivilligt, netop skal paalægge det som et tvunget Hverv for Enhver, som man ønsker at overdrage det til³). Det er overhovedet ganske mærkelige Fremskridt, som vi her i Landet gjøre med Hensyn til sand Frihed; det er ganske mærkeligt, naar man undertiden seer, hvad der skal forstaaes ved Frihedens Frugter.

Den absolute Regjering, den, som udstedte den her omtalte Placat af 1832⁴), antog ikke, at det gik an at paalægge Personerne mod deres frie Villie at udføre denne Art af Forretninger. Nu skal det derimod ansees som Noget, der er den naturligste Ting paa Jorden; nu skal Enhver kunne tvinges dertil, blot fordi Lovgiveren er bleven en Anden. Den absolute Lovgiver vilde have haft en anden Opfattelse af, hvad Borgernes Frihed betød; nu, da vi selv ere komne til at deeltage i Lovgivningen, forekommer det os at være en meget simpel Sag.

Det Princip, der dog skulde hævdes, er, at Frivilligheden under en eller anden Form er det absolut Nødvendige i alle slige Forhold. Man kan ogsaa være ganske sikker paa, at den ikke vil medføre de Vanskeligheder, som man nu troer. De fleste Hverv, der ikke ere absolut ubehagelige, ville Mange med Glæde paa tage sig fuldkommen frivillig, men dem, der ere virkelig ubehagelige, bør der betales for, og paa den Maade skal Frivilligheden fremkaldes; Intet er dog billigere. Jeg vil stedse stemme mod Bestemmelser som den nu af mig omtalte. Jeg har altid gjort det, og jeg skal ogsaa gjøre det ved nærværende Lovforslag, men, medens jeg hidtil har gjort det stiltiende, har jeg nu endelig engang fundet Leilighed til at udtale mig derom.

Landstingets 68. Møde, Tirsdag den 20de April 1880.

Eneste Beh. af Lovforslag om gift Kvindes Formuesraadighed¹).

(Landstingstidende 1879—80, Sp. 1158.)

ANDRÆ: Iøvrigt²) skal jeg aldeles ikke komme ind paa selve Forhandlingen om Lovens Realitet. Jeg har stemt for den, og jeg vil fremdeles stemme for den, og det uagtet jeg ingenlunde er blind for, hvilke Følelser der hos Mange kan komme frem ved den Forbindelse, som man mer eller mindre berettiget vil sætte Loven i med den saakaldte Kvindeemancipationssag. Jeg forstaar meget godt, at man kan være betænkelig ved en-

hver saadan mulig Forbindelse; men jeg synes, at det er fuldstændig uberettiget at gjøre det Hensyn gjældende her.

Naar jeg blot vilde fremhæve en af de Omstændigheder, som for mig vilde være tilstrækkelig afgjørende med Hensyn til min Stemmegivning, skal jeg knytte dette til en Ytring, som kom fra en af de ærede Landsthingsmænd, der med størst Ihærdighed ere traadte op mod Loven³). Han sagde nemlig i et af sine Foredrag med Hensyn til Lovens Betydning, at der, forsaavidt som det var Mænd af Ære, der kun var Tale om, slet ikke var nogen Brug for Loven; thi de vilde jo ikke berøve den Kvinde, som ved sin egen Flid og sit eget Arbejde havde skaffet Subsistensmidler tilstede, hendes Raadighed over det, hun paa den Maade havde erhvervet. For Mænd af Ære behøves Loven ikke, det er altsaa kun for de Æreløses Vedkommende, at der kunde være Tale om Loven⁴). Nu siger jeg: Er det da kun de Æreløse, der er Tale om, ønsker jeg ikke, at deres Færd skal stemples som lovlig. Det vil jo i hvert Fald ske, at, hvis denne Lov kommer ud, vides det, at disse, der gjøre Sligt, handle mod Loven, men hvis de derimod *nu* handle som æreløse, have de Loven med dem; det er en fuldkommen lovlig Fremfærd, de benytte sig af.

Overhovedet synes det mig, naar man taler om den praktiske Betydning af Loven, at man lægger altfor lidt Vægt paa den moralske Virkning, det har, at en vis Handling er stemplet som lovlig eller ulovlig. Det er jo aldeles tydeligt, at mangan en Mand vil skræmmes tilbage, naar han veed, at det, han er ifærd med at gjøre, er stemplet af Lovgivningen som ulovligt, der ellers maa ske, naar han har Lovens Beskyttelse, vil berolige sin Samvittighed med at sige: Saaledes handler jeg, thi det er lovligt at handle paa denne Maade. Dette alene forekommer mig at være tilstrækkeligt til at stemme for Loven, thi de juridiske Vanskeligheder have ikke, synes det mig, saa stor Betydning, efter at vi have den høitærede Justitsministers Garanti for, at de kunne lade sig overvinde⁵).

KILDEHENVISNINGER OG NÓTER TIL ANDET BIND

Jfr. I, S. 81, 108—10 (Forkortelsesliste og Litteraturfortegnelse) og 327.

Side 3—6. ¹⁾ R. T. 1853—54, Anh. A, Sp. 1—6; jfr. Olsen, S. 103—04. Sml. — foruden Talerne i nærværende Afsnit III — tillige L. T. 1868—69, Sp. 1263—64. citeret under N. 1 til S. 205, samt L. T. 1874—75, Sp. 1265, gengivet under N. 4 til S. 37. ²⁾ Forslag til Finanslov for Aaret 1. April 1853—31. Marts 1854 oversendtes først 11. Juli 1853 til Landstinget, hvor alle Behandlinger var fuldstændig formelle. (R. T. 1853, Anh. A., Nr. LIX, Sp. 421—24; L. T. 1853, Sp. 306, 314—15, 387, 420—30, 490—92.) Bag dette laa den hele skærpede politiske Spænding efter Udnævnelsen af Ministeriet Ørsted 21. April 1853 og Finansminister W. C. E. Spønnecks Finansprovisorium. (Se herom Olsen S. 94 ff.) ³⁾ Denne Forudsigelse fandt sin fuldeste Bekræftelse under Ministeriet Estrup 1875—94. Først efter Systemskiftet 1901 blev A.s ovf. omtalte Alternativ aktuelt og altovervejende. ⁴⁾ A. støttedes af Balth. Christensen (Sp. 732, 734—35), talte paa ny (Sp. 740—41), men blev imødegaaet af C. E. Bardenfleth (Sp. 741—44), hvorefter han replicerede i efterfølgende Tale.

Side 6—8. ¹⁾ Carl Emil Bardenfleth (1807—57), Stiftamtmand paa Island 1837, paa Fyen 1842, Geheimstatsminister 22. Jan. 1848, Justitsminister 22. Marts 1848—13. Juli 1851, derefter Minister for Slesvig til 27. Jan. 1852, M. F. 1849—52, M. L. 1853—54, M. R. R. 1854—57. — A. satte B. højt og ansaae ham for »en complet loyal Mand« (Dagb. II, S. 123; sml. Flemming Dahl i »Frem« 1927, S. 325—27). ²⁾ Sp. 741—44. ³⁾ Nl. Martsministeriet (22. Marts—16. Nov. 1848) og Novemberministeriet (16. Nov. 1848—13. Juli 1851), bægge under A. W. Moltke's Præsidium. ⁴⁾ c: med særskilt Bchandling af Finansloven i hvert Ting og først i Folketinget (Gr. L. 5. Juni 1849, § 52). ⁵⁾ Udvalgets — med 12 St. mod det konservative Mindretals 5 vedtagne — Betænkning (G. R. F. Sp. 1516) omstyrtedes ved Davids voldsomme Angreb, idet Højre i en saadan Fremgangsmaade saae en Fare for Landstingets Ligeberettigelse (Olsen, S. 24—29; N. N. I, S. 413—14). ⁶⁾ Ang. Regeringserklæringerne i denne Sag (ved Madvig og Spønneck) se G. R. F., Sp. 2357 og 3283 f., samt Olsen, S. 25 og 28. ⁷⁾ Formodet af Bardenfleth (Sp. 741—42). — I B.s Duplik (Sp. 748) retter han »Skatteydere« til »valgte Skatteydere«. ⁸⁾ Idet den engelske Forfatning for en stor Del ikke bygger paa skrevne Love, men paa Tradition. ⁹⁾ A.s Forslag forkastedes ved Navneopraab med 23 St. mod 22 (Sp. 750). — Sml. i øvrigt R. R. T. 1856, Sp. 2014, nedf. S. 102.

Side 8—11. ¹⁾ A. var oprindeligt valgt til Medlem af Udvalget, men erstattedes efter sin Udnævnelse til Finansminister 12. Dec. 1854 af Balth. Christensen. Ud-

valgets Betænkning findes i Anh. B, Sp. 105—28, 145—200, Tingets Beslutninger i Anh. A, Sp. 577—614, udførligt Referat hos Olsen, S. 141—47. Sml. i øvrigt nedf. S. 49 ff. med tilhørende Noter. ²⁾ Lehmann, Sp. 346—47. ³⁾ Sigter til A.s nedf. S. 49—60 gengivne Tale, L. T. 1854—55, Sp. 267—77; sml. Sp. 344. ⁴⁾ Sml. den ovf. S. 3—6 gengivne Tale. ⁵⁾ Davids Taler (G. R. F., Sp. 2357—60, 2369—72 og oftere) refereres udførligt hos Olsen, S. 25—27. ⁶⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 53: »Det aarlige Statsregnskab, som med Revisorernes Bemærkninger, forelægges derefter Rigsdagen, som med Hensyn til samme tager Beslutning.« ⁷⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 73, 1. Punktum: »Rigsretten paakjender de af Folkethinget mod Ministrene anlagte Sager.« ⁸⁾ Nl. som en »Decision«, ved hvilken Tinget kunde meddele — eller nægte — »Decharge«. Regeringen og Revisionen maatte, ifølge Udvalget, opfattes som to procederende Parter, medens Decisor fældede Dommen (R. T. 1854—55, Anh. B., Sp. 111 ff.; Olsen, S. 142—43). ⁹⁾ 35. Møde, 15. Febr. 1855, Sp. 273; jfr. i øvrigt nedf. S. 55. ¹⁰⁾ En Hovedsætning hos A.; sml. L. T. 1853—54, Sp. 1088, 1092, nedf. S. 44 f., 49, og L. T. 1854—55, Sp. 267—68, 272, 487—88, nedf. S. 49, 55. ¹¹⁾ A. fastslaar Gang paa Gang Kongens ligeberettigede Del af den lovgivende Magt; se f. Eks. de under N. 10 anførte Kildesteder samt L. T. 1854—55, Sp. 344 og 601, I, S. 305. ¹²⁾ En ofte gentaget Sætning; sml. N. 10 og 11, navnlig det i I, S. 305, gengivne Citat. ¹³⁾ Om A.s Nederlag i dette Spørgsmaal se I, S. 305, N. I, og Noterne til II, S. 49—60, samt Olsen, S. 146.

Side 11—12. ¹⁾ Lehmann, Sp. 603—04. ²⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 53. ³⁾ Jfr. L. T. 1853—54, Sp. 747—48, ovf. S. 7—8. ⁴⁾ Sml. de foregaaende Taler.

Side 12—18. ¹⁾ Lovforslaget findes i Anh. A, Sp. 790—92, 1. Beh. i L. T. 1859—60, Sp. 957, 3. Beh. Sp. 1281—88. ²⁾ Forslag af Bruun, Carlsen, Madvig, Rosenørn og Wessely: At Slutningen af Udkastet: »De ved denne Lov i Finantsaaret 1860—61 foranledigede Udgifter bevilges til Udbetaling« udgaar, vedtoges ved 3. Beh. eenstemmigt med 33 St. (Sp. 1287). Ved eneste Beh. i Folketinget (F. T. 1859—60, Sp. 3648 ff.) vedtoges Forslaget i denne Affattelse, og Loven stadfæstedes 31. Marts 1860. ³⁾ Jfr. N. 2. ⁴⁾ Indenrigsminister Monrad, Sp. 1113—16. ⁵⁾ Monrad, Sp. 1115—16. ⁶⁾ Monrad, Sp. 1115. ⁷⁾ o: tydeligt, udtrykkeligt. ⁸⁾ Monrad, Sp. 1116. ⁹⁾ Sp. 1115—16, ¹⁰⁾ Novemberministeriet, A. W. Moltke II (16. Nov. 1848—13. Juli 1851). ¹¹⁾ Sp. 1111—12. ¹²⁾ Indenrigsminister P. G. Bang, L. T. 1855—56, Sp. 472; sml. Udvalgets Betænkning, Anh. B. Sp. 137—54. Af Bangs Udtalelser citeres: »Tidligere Ministre tvertimod have fastholdt, at det var Regjeringens Ret at forelægge alle Love, med Undtagelse af Finantsloven, i hvilket af Thingene den fandt det hensigtsmæssigt; og derved vil det ogsaa have sit Forblivende.« ¹³⁾ Indenrigsminister Monrad, L. T. 1859—60, Sp. 1115—16. ¹⁴⁾ A. var Formand i Folketinget 30. Jan. 1850—3. Aug. 1852. ¹⁵⁾ Sml. Alb. Olsen: »Selve Andrag, den skarpeste Paataler af Folketingets »Misbrug« af Finantsloven, undsaa sig ikke for at misbruge den, da han foretog sin politiske Udnævnelse af Monrad til Overskoledirektør« (S. 323); jfr. dog mine Bemærkninger hertil i I, S. 94. ¹⁶⁾ Dette foretrak A. langt for Tillægsbevillingslove. Jfr. nedf. under Afsnit IV, B, spec. S. 98—101, 114—19. ¹⁷⁾ Gr. L.

5. Juni 1849, § 52. ¹⁸⁾ Abraham Wessely (1800—75), Dispachør, M. L. 1849—53, 1853—66, Medl. af Finansudvalget, Statsrevisor 1850—51, 1852—55, hørte til de Nationalliberales venstre Fløj. Ligesom Alfr. Hage krydsede han ikke sjældent Klinge med A.; sml. f. Eks. nedf. S. 164 ff. ¹⁹⁾ Sml. Olsen, S. 31, 35, 38, 171; jfr. nedf. S. 84, 100, 121, 157, 159—61. ²⁰⁾ Ang. Regnskabsretten se nedf. under Afsnit IV, B, navnlig S. 83—84, 119—21, 145—46, 157—61. ²¹⁾ Jfr. N. 16. Sml. I, S. 287—88, II, S. 58 f., 60—67. ²²⁾ Nl. ang. Forslag til Lov om Efterbevilling for Finantsaaret 1858—59 (L. T. 1859—60, Sp. 1101—02). ²³⁾ M. H. t. Udfaldet af Afstemningen se N. 2. — Det vil næppe kunne nægtes, at A. her som saa ofte røber et politisk Klarsyn, hvad Fremtidens Udvikling angaar. Sml. bl. a. R. R. T. 1864—65, L. T., Sp. 1238—40, nedf. S. 34—36.

Side 19. ¹⁾ Til Finanslovens § 9 (Anh. A., Sp. 883—92) om de juridiske Embedsmænd, der sattes paa fast Gage, havde Folketinget paa Forslag af H. Hage ved 3. Beh. føjet, at den »ansees som foreløbig, indtil den ved Lov er endelig bestemt« (Sp. 885—86). Da Bjerring og M. P. Bruun i Landstinget angreb denne Tilføjelse (Sp. 1320 ff.), blev de imødegaaet af A. (Sp. 1333—37); jfr. Olsen, S. 234—35. ²⁾ Monrad. — I. J. Unsgaard (1798—1872), Deputeret i Rentekammeret 1840, Stiftamtmand i Odense 1848, M. L. 1849—54, 1855—59, 1866, M. R. R. 1856—63, var Indenrigsminister 1856 og 1858—1859, Fællesindenrigsminister 1856—1858, Minister for Holsten 1857—59. Efter U. fulgte Krieger, Jessen (2. Dec. 1859—24. Febr. 1860) og Monrad. M.s Tale Sp. 1332—33.

Side 20—22. ¹⁾ Adresseforslaget findes i Anh. A, Sp. 1695—96, Udvalgets Betænkning i Anh. B, Sp. 547—50. — I Adressen udtalte Landstinget sig varmt for en nøjere konstitutionel Sammenslutning mellem Danmark og Slesvig og en yderligere Udskillelse af Holsten. Ordfører var H. N. Clausen (Sp. 1488—89, 1568—69). Forslaget vedtoges med 39 St. mod 2 (A. og Madvig), skønt Indenrigsminister Lehmann paa Regeringens Vegne havde betegnet Indgivelsen af Adressen som en Overskridelse af Rigsdagens forfatningsmæssige Kompetence (Sp. 1389—93). Det samme udtaltes i Kongens skriftlige Svar, dog forenet med en Anerkendelse af »den loyale og patriotiske Aand«, hvoraf Adressen var udsprunget (N. N. II, S. 580—81). A.s Indlæg findes Sp. 1402—04, 1408—10, 1411, 1415—17 (I, S. 29—31), 1569—84, hvoraf her kun Brudstykker kan meddeles. ²⁾ Indenrigsminister Lehmann, Sp. 1389—93, 1406—07. ³⁾ Denne Forudsigelse gik hurtigt i Opfyldelse, idet den holstenske Stænderforsamling paa Forslag af Blome Heiligenstedten vedtog en overordentlig skarp Adresse til Kongen, hvis Kommissarius dog afviste den (N. N. II, S. 581—82). ⁴⁾ 5. Jan 1863. Se navnlig Sp. 1408—10. Jfr. i øvrigt N. 1. ⁵⁾ Respekten for det lovlige er et Hovedtræk i A.s politiske Karakter. Jfr. I, S. 37, 40, N. 1, 74; L. T. 1866—67, Sp. 1506, I, S. 76; »A. & F. F.«, S. 372—77.

Side 22—30. ¹⁾ De væsentlige Bestemmelser om Behandlingen af de finansielle Tillægslove lød i Regeringens Forfatningsudkast, som følger:

»§ 48. Naar et Lovforslag er vedtaget i det ene Thing, skal det i den Form, hvori det er vedtaget, tilstilles det andet Thing. Hvis det dér vedtages i ufor-

andret Skikkelse, tilstilles det Regjeringen for at forelægges Kongen til Stadfæstelse. Vedtages Lovforslaget i det andet Thing med Forandringer, vender det tilbage til det første Thing, hvor det underkastes en eneste Behandling. Vedtages det her med Forandring, gaaer det atter til eneste Behandling i det andet Thing. Opnaaes ei heller da Enighed, er Lovforslaget forkastet, medmindre et af Thingene fordrer Fællesudvalg. Fællesudvalget, som skal bestaae af et lige Antal Medlemmer fra hvert af Thingene, afgiver en fælles Betænkning over Uoverensstemmelserne. I Henhold til dets Indstillinger finder den endelige Afgjørelse Sted i hvert Thing for sig.

§ 57. Saasomt Rigsraadets ordentlige Samling er aabnet, forelægger Regjeringen hvert af Thingene en samlet Oversigt over samtlige Fællesindtægter og Fællesudgifter for den kommende Finantsperiode, i Henhold til Normalbudgettet og Forslagene til Tillægslove. Tillægslovene kunne forelægges saavel for Landstinget som for Folkethinget, og skulle fordeles imellem dem i et saavidt muligt ligeligt Forhold.

§ 58. Hvert af Thingene nedsætter strax et staaende Finantsudvalg af saamange Medlemmer, som Forretningsordenen fastsætter. Til dette Finantsudvalgs Betænkning overgives alle Tillægslove senest efter Slutningen af første Behandling. Naar i et af de tvende Finantsudvalg en Trediedeel af sammes Medlemmer fordrer det, skulle de begge sammentræde til fælles Overveielse. Dette skal altid finde Sted, naar en Tillægslov har været behandlet 3 Gange i hvert af Thingene, uden at der er tilveiebragt samstemmende Beslutning om samme.« (R. R. T. 1863, II, Till. A, Sp. 19 og 23).

Udvalgsflertallets Forslag var formuleret saaledes:

»§ 57. Naar Rigsraadets ordentlige Samling er aabnet, forelægges Tillægsbevillingslovene begge Thing til samtidig Behandling. Ved Forelæggelsen meddeles en samlet Oversigt over de for den kommende Finantsperiode i Henhold til Normalbudgettet og Forslagene til Tillægslovene beregnede Fællesindtægter og Fællesudgifter.

§ 58. Vedtage de tvende Thing ved tredie Behandling uoverensstemmende Beslutninger, nedsættes et Fællesudvalg, bestaaende af et lige Antal Medlemmer fra hvert af Thingene, til at afgive en samlet Betænkning over Uoverensstemmelserne. I Henhold til Udvalgets Indstillinger finder den endelige Afgjørelse Sted i forenet Rigsraad.« (R. R. T. 1863, II, Till. B, Sp. 107—08).

Af Betænkningen citeres:

Till. B, Sp. 71—72: »Veiledede af den Erfaring, den svenske Rigsdags Historie i dette Aarhundrede har frembudt, troe vi, at man trygt kan følge den Vei, som er fulgt i det sidste svenske Grundlovsforslag, alene med den Lempning, der følger af, at vi her ikke ere vante til Fællesudvalg til Lovforslags første Forberedelse og derfor ikke føle os tiltalte derved, og at vi ikke have villet udelukke Forhandling ved den endelige Afstemning i forenet Rigsraad.« — I øvrigt hedder det tidligere i Betænkningen: »At den Stilling, Landstinget efterhaanden har faaet til Finantsloven, ikke oprindelig var tilsigtet, er aldeles vist, og en lignende Stilling for Rigsraadets Landsting vilde paa Grund af Rigsraadets snevrere Virkekreds efter vort Skjøn gjøre Landstinget

get selv aldeles uholdbart.« — Sml. Kriegers Udtalelser, Tidenden, Sp. 1018—19. Jfr. Berlin: »Forfatningsudviklingen«, S. 86—87, 92—93, samt II, S. 28—29.

2) Monrad var Formand for Finansudvalget 1850—58. (Olsen, S. 331—32).

3) R. R. T. 1863, II, Sp. 1041—46. 4) Sp. 1044. Berlin, S. 27, Steenstrup »Nutidens Statsforfatninger«, S. 153. 5) Monrad, Sp. 1044—45. 6) Tscherning, Sp. 1022—35, 1038—40. 7) En kort Oversigt hos Berlin (S. 9—22), en udførlig Fremstilling i Julius Hatschek: »Englische Verfassungsgeschichte« (indtil 1837; München og Berlin 1913). 8) Kun delvis rigtigt, idet Napoleon III's Forfatning af 1852 havde indført et »Statsraad«, en lovgivende Forsamling og et Senat, alle oprindeligt uden nogen Myndighed af Betydning. (F. H. VII, S. 653.) Ved Dekret af 24. Nov. 1860 var dette dog delvis ændret (sst. S. 661; Hans Jensen: »Frankrig efter 1815«, S. 196; Seignobos, S. 200—01, 205—06.) 9) R. R. T. 1863, II, Till. A., Sp. 9—14. 10) Sml. N. 1. 11) Brygger J. C. Jacobsen, Sp. 1021—22. 12) Sml. N. 1. — Monrad havde paa Regeringens Vegne tiltraadt denne Formulering (Sp. 1042—46). 13) Monrad, Sp. 1045. 14) Monrad, Sp. 1044—45. 15) Sml. N. 1. 16) Monrad, Sp. 1046. 17) A.s Underændringsforslag lød: »Dette Forslag affattes saaledes, at første Punktum af § 57 ombyttes med følgende Sætning: »Naar Rigsraadets ordentlige Samling er aabnet, sammentræde begge Thing, og Tillægsbevillingslovene forelægges da det forenede Rigsraad«, og at tillige § 58 affattes saaledes: »Tillægsbevillingslovene behandles og afgjøres i forenet Rigsraad. Enhver af disse Love maa underkastes 3 Behandlinger, forinden den endeligt vedtages.« (Sp. 605). 18) A.s Forslag var formuleret saaledes: »§ 57 gives følgende Tilføining: »Naar en Tillægslov anden Gang er bleven oversendt til det Thing, der behandler den sidst, og Enighed ei heller da opnaaes, skal der stedse nedsættes et Fællesudvalg, hvortil hvert Thing vælger 15 Medlemmer, idet Valgene foretages overeensstemmende med de ved den foreløbige Valglov af 2den Oktober 1855 for Rigsraadsvalgene foreskrevne Regler, med de nærmere Bestemmelser i Henseende til Udførelsesmaaden, som af hvert Things Formand fastsættes. Dette Fællesudvalg forhandler da om Uovereensstemmelserne og tager for Rigsraadets Vedkommende den endelige Beslutning med Hensyn til den paa-gjældende Tillægslov«. (Jvfr. 54).« (Sp. 607.) 19) Krieger, Sp. 1018—19, J. C. Jacobsen, Sp. 1022. Sml. Udvalgsflertallets Betænkning (Till. B., Sp. 71 og 73). 20) Sml. Krieger: »det norske Storthing, der, som bekjendt, behandler Lovgivningssager og Bevillingssager under forskjellige Former, Lovgivningssager gennem Odels- og Lagthinget, kun tilsidst i Mangel af Enighed i Storthinget, Bevillingssagerne derimod straks i Storthinget.« (Sp. 1035.) 21) Nl. A.s eget under Nr. 71; sml. N. 18. 22) Sml. N. 1. 23) og 24) Sp. 595. 25) Sp. 929. 26) Krieger. 27) Trods Ministrene Hall, Monrad, Lehmann og Fengers Tilslutning til Kriegers og Udvalgsflertallets Forslag og Modstand mod A.s vedtoges dette med 36 St. mod 20, maaske A.s største parlamentariske Sejrr. (R. R. T. 1863, II, Sp. 1133—34). Herved var bægge Tings Ligeberettigelse ved Afgørelsen af de finansielle Bevillinger grundlovsfæstet, og samtidig var den Anledning til Udstedelsen af provisoriske Finanslove, som en eventuel Konflikt mellem Tingene kunde gøre nødvendig, ryddet af Vejen.

(Sml. A.s interessante supplerende Tale (Sp. 1114—24), som Udgiveren ikke har kunnet medtage, og »A. & F. F.«, S. 187—200).

Side 31—32. ¹⁾ Udkastets § 49, der gentog Oktoberforfatningens § 54 ang. Afholdelsen af ubevilgede Udgifter (I, S. 10), sluttede saaledes: »En saadan Beslutning skal altid forelægges den første derpaa sammentrædende Rigsdag, hvor den behandles paa samme Maade som Finantsforslaget« (Till. A, Sp. 115). Lehmann foreslog i Stedet herfor at henlægge Anklagemagten til Folketinget alene; men Forslaget forkastedes med 37 St. mod 19 (Tidenden, Sp. 876; sml. »A. & F. F.«, S. 322—24). ²⁾ Ifølge Gr. L. 5. Juni 1849, § 73, og Forf. 18. Nov. 1863, § 61, tilkommer Anklagemagten for Rigsretten Folketinget, i Novemberforfatningen tillige Kongen. ³⁾ Sml. F. T. 1854—55, II, Sp. 2295, I, S. 307, og L. T. 1866—67, Sp. 4205, II, S. 323, samt R. R. T. 1859, Sp. 1370 f., II, S. 123—24. ⁴⁾ Sml. de ovf. S. 3—12 gengivne Taler. — Af Talen (R. R. T. 1864—65, L. T., Sp. 857—65), er eet Brudstykke trykt I, S. 307—08, et andet II, S. 122—23. A.s fremragende Indlæg sst., Sp. 328—35, har helt maattet udelades, men er benyttet i Indledningen, især S. 74.

Side 33—36. ¹⁾ Sml. Noterne til de I, S. 256—301 gengivne Taler. Denne Tale, der desværre kun kan meddeles i Uddrag, findes Sp. 1233—43. Sml. »A. & F. F.«, S. 314—16; N. N. II, S. 1645—67, især 1666—67. ²⁾ Krieger, Sp. 1217—25, især 1222—23. ³⁾ Sml. A.s følgende — her ikke gengivne — Tale: »..... Jeg skal saaledes ikke paa nogen Maade gaae nærmere ind paa at forklare, hvorledes jeg troer, at det maa staae fuldkommen klart, med hvor stor Uret man idelig har paaberaabt sig Analogien af den proportionale Valgmethode for Indførelsen af dette Classevalg.« (Sp. 1258). — Senere i nærværende Tale (Sp. 1241) omtaler A. Forholdstalsvalgmaadens Anvendelse ved Valg til Udvalg: »..... Ved Sæmmensætningen af Fællesudvalget maa det vel erindres, at i Folkethinget blev Proportions-Valgmaaden anvendt, og at af de paa denne Maade til Fællesudvalget valgte Medlemmer, der paa en ganske anden Maade maae siges at repræsentere Folkethinget i dets Heelhed, end de i Landstinget paa almindelig Maade valgte Medlemmer kunne siges at repræsentere dette Thing, ere kun 4 Medlemmer« ⁴⁾ Jfr. bl. a. I, S. 31 ff., navnlig S. 34. ⁵⁾ Nl. ved Forhandlingerne paa den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49, hvor man ikke havde den Erfaring for det modsatte at bygge paa, som A. mener de mellemliggende Aars Udvikling har givet. ⁶⁾ o: nok saa demokratisk sammensat som Andetkamrene i Udlandet. ⁷⁾ Profetiske Ord! ⁸⁾ Forslaget vedtoges med 54 St. mod 4, hvoriblandt Andræ.

Side 36—38. ¹⁾ Ved Skrivelse af 11. April 1875 anmodede Konseilspræsident, Finansminister C. A. Fonnesbech Landstingets Finansudvalg om til 2. Beh. af Finanslovsforslaget at stille 4 Ændringsforslag, af hvilke Nr. 2 lyder: »Til Lønningstillæg til samtlige Embeds- og Bestillingsmænd anslaaes 1,700,000 Kr. Disse Tillæg blive at udbetale i Henhold til de ved Loven af 19de Februar 1861 (om Lønninger for de under Kongerigets Ministerier hørende Embeds- og Bestillingsmænd med Undtagelse af selve Ministeriernes Personale) for Sædomskrivningstillæget givne Regler, paa den Maade, at Sædomskrivningstillæget bliver at nedsætte med Tillæg, tilstaaede ved særlig

Lov eller Finantslov siden 1ste Januar 1872. . . .« (R. T. 1874—75, Till. B, Sp. 1159—68). Udvalgets Flertal sluttede sig ganske til Regeringens Standpunkt: at Embedsmændene havde et retfærdigt og billigt Krav paa en Lønforbedring, og anbefalede Vedtagelsen af Finansministerens Ændringsforslag (sst., Sp. 1169—70). ²⁾ L. S. 1861, S. 107—15; D. T. 1860, S. 1005—14; D. T. 1861, S. 264—71. ³⁾ Sst., Sp. 1161—62. ⁴⁾ Efter langvarige Kampe med Folketinget havde Ministeriet Holstein-Holsteinborg vel bjærget en regelmæssig Finanslov for 1874—75; »men det havde set al politisk præget Lovgivning strandet« (Engelstoft i D. F. H. VIII, S. 79), herunder ogsaa sit Forslag om et haardt tiltrængt Dyrtidstillæg til Embedsmændene. 14. Juli 1874 afløstes Holstein af Fønnesbech, der senere af Holstein-Ledreborg maatte høre sit Ministerium karakteriseret som »tyndere Te paa de samme Blade«. Ogsaa Fønnesbech maatte kæmpe med Folketingets Venstreflertal om Finansloven og Dyrtidstillægget — jfr. Finansministerens Brev af 11. April 1875 (Till. B, Sp. 1159—70) —, og A. udtrykte Landstingets Tilslutning til Regeringen: »Naar det højtærede Ministerium endelig har taget den Beslutning at ville hævde den forfatningsmæssige Stilling baade for Regjeringen og for Landsthinget, saa er der vistnok en saa stærk Erkjendelse af, at denne Beslutning bør finde den varmeste Støtte hos Thinget, at man maa ønske, at alle andre Betragtninger forstumme ligeoverfor denne« (L. T. 1874—75, Sp. 1265). Nærværende Tale indleder han imidlertid med en Beklagelse af Regeringens efter hans Mening væsentlig forandrede Holdning (Sp. 1421—22). — Jfr. i øvrigt Noterne til de nedf. S. 298—306 gengivne Taler, navnlig N. 2 til S. 303. ⁵⁾ Jfr. dog de i Karakteristikken anførte Citater (I, S. 42). ⁶⁾ Ifølge Lov af 19. Febr. 1861, § 1 skulde visse Procentsatser af Embeds- og Bestillingsmænds faste Pengeindtægter omskrives til Sæd, saaledes at 4 Rd. var = 1 Td. Sæd. Det enhver tilkommende Kvantum Sæd skulde beregnes ham til Indtægt efter Gennemsnittet af Kapitelstaksten for det foregaaende Aars Afgrøde af Hvede i Lolland-Falsters Stift og af Rug, Bygg og Havre i Sjællands Stift — dog aldrig til mere end 6 eller mindre end 4 Rd. pr. Td. — og udbetales sammen med den øvrige Gage. (L. S. 1861, S. 107—08). Allerede tidligere — ved den Indenrigsminister P. G. Bang paatvungne Lov af 28. Febr. 1856 om Udbetaling af Gager og Lønninger i Finansaaret 1856—57 — var Sædomskrivningsprincippet (beregnet efter Kapitelstaksten for Bygg i Sjællands Stift for 31. Jan. 1856) dog blevet ført frem. Jfr. i øvrigt Tscherning i R. R. T. 1856, Sp. 221—27 og 269—82; sml. D. T. 1856, S. 259—61. ⁷⁾ Till. B., Sp. 1161—62. Fønnesbech sigter selvfølgelig til Partiet Venstre, der allerede 1855 — ved sine Repræsentanter i Landstingets Udvalg om Forslag til Lov om en midlertidig Gageforbedring — havde opstillet Sædomskrivningsprincippet (R. T. 1855, ekstr. Sess., Anh. B, Sp. 150—53) og ført det til Sejr ved Lovene af 28. Febr. 1856 og 19. Febr. 1861. Sml. i Nutiden Partiet Venstres umiddelbart efter Vedtagelsen af Lønningsloven af 31. Marts 1931 fremsatte Forslag om en generel Lønningsregulering efter den samlede gennemsnitlige Aarsindtægt til Kommuneskatteansættelse. (Jfr. »Ministeriernes Maanedblad« 1931, S. 88; sml. sst., S. 69—70, 85—87, 88—92, 101—03.)

Side 43—49. ¹⁾ Betænkning ang. Statsrevisorernes m. H. t. Statsregnskabet for Finansaaret 1850—51 afgivne Beretning og deres til Rigsdagens Beslutning gjorte Indstillinger (af 6. Dec. 1852) afgaves af Landstingets Udvalg 25. Jan. 1854; den er trykt i Anh. B, Sp. 441—744. A., der 4. Dec. 1849—4. Aug. 1852 havde repræsenteret Faaborgkredsen i Folketinget, hvis Formand han havde været, var 3. Juni 1853 indvalgt i Landstinget i Kbh., men havde, som Talen viser, ikke haft Sæde i Udvalget (Jensen: Valgene, S. 134 og 248). En nærmere Redegørelse for Behandlingen af det første Statsregnskab giver Olsen (S. 132—40). ²⁾ Anh. B, Sp. 455—738. Statsrevisionens Indstillinger er trykt i Spalterne til venstre (med ulige Tal), Udvalgets til højre (med lige Tal). ³⁾ Grev W. C. E. Sponneck (1815—88; Finansminister 16. Nov. 1848—12. Dec. 1854 i 6 Ministerier) udtalte bl. a.: »Jeg maa erklære mig enig i den Anskuelse, som af Udvalget er udtalt Pag. 443 i dets Betænkning, nemlig at der ikke kan være Spørgsmaal om at *bevilge* nogen Udgift uden ved Lov. Det er denne Opfattelsesmaade af Rigsdagens Stilling til det aflagte Statsregnskab, hvorfra jeg ved flere Leiligheder er gaaet ud, og idet jeg fastholder denne Anskuelse med alle dens Conseqventser, troer jeg ikke, at det for Øieblikket vil være nødvendigt at udtale mig videre« (Sp. 1086—87). ⁴⁾ Udvalgets Betænkning, Anh. B, Sp. 441—44. ⁵⁾ Nl. Indstillingerne til Domænevæsenet, Betænkningen, Anh. B, Sp. 455—510. ⁶⁾ Sponneck, Sp. 1086—87; sml. N. 3. ⁷⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 53, sidste Stykke: »Det aarlige Statsregnskab, med Revisorernes Bemærkninger, forelægges derefter Rigsdagen, som med Hensyn til samme tager Beslutning«. ⁸⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 52. ⁹⁾ Om Lov af 27. Marts 1850 om foreløbig Indtægts- og Udgiftsbevilling udtalte Sponneck 22. Marts 1850 i Landstinget, »at det kun er i formel Henseende, at Folkethingets Finantsudvalg kan siges at have taget Initiativet i denne Sag. Initiativet til Lovudkastets Fremkomst er virkelig taget af Finantsministeriet.« (L. T. 1850, Sp. 1745). Derimod ønskede han ikke at udtale sig om Rigtigheden af, at Finantsministeren begærede en Udgifts- og Indtægtsbevilling *efter* Forelæggelsen af Budgettet (sst., Sp. 1748). ¹⁰⁾ Paa Normalreglementet og Statsbudgetterne i Christian VIII's Tid opførtes regelmæssig 800,000 Rbd. til »Uforudseelige og ubestemte Udgifter« (f. Eks. Ny C. T. 1841, S. 464 ff., og 1846, S. 1076 ff.). I den første Finanslov krævede Sponneck til »Uforudsete Udgifter« dels den samme Sum i større Almindelighed, dels ca. 320,000 Rbd. paa de enkelte Ministeriers Budgetter. Sponneck lagde megen Vægt paa Bevillingen af de 800,000 Rbd. (F. T. 1850, Sp. 607—08, 701, 772—76, 4457—58); men over for Davids og Tschernings principielle Modstand vilde han dog ikke gøre Fastholdelsen til et Kabinetsspørgsmaal, og Beløbet udstemtes da ved 2. Beh. (Sp. 4464), idet Folketinget tiltraadte Davids Opfattelse, at Til lægsbevillingssystemet langt stærkere fremhævede Ministeransvarligheden (Sp. 738—40, 783—85; jfr. Olsen, S. 38—40). ¹¹⁾ Den første var Loven af 27. Marts 1850 (N. 9; jfr. Olsen, S. 38—40, 120—21). — A.s Modvilje mod Til lægsbevillingslove og Forkærlighed for en aarlig tilbagevendende Sum til uforudsete Udgifter udtales oftere, skarpest 16. Nov. 1859 i Rigsraadet (R. R. T. 1859, Sp. 1372—74, nedf. S. 125—27). ¹²⁾ Anh. B, Sp. 689—90. ¹³⁾ A. hæv-

der allerede her bestemt, at Overskridelser paa kalkulatoriske Summer ikke kræver Tillægsbevilling. Disse Poster kan kun betragtes som Regnskabsposter og maa behandles som saadanne. Sml. R. R. T. 1856, Sp. 30—31 (nedf. S. 95—96) og oftere. ¹⁴⁾ Sml. bl. a. A.s Tale 18. Jan. 1855, da han som Finansminister forelagde Udkast til Lov om Tillægsbevilling for 1853—54 (F. T. 1854—55, 2. Saml., Sp. 111—13, nedf. S. 60—62). ¹⁵⁾ I en Replik (Sp. 1095—96) giver Udvalgets Formand, Stiftamtmand I. J. Unsgaard, i det store og hele A. Medhold, men paa Grund af de særlige Forhold »har Udvalget troet, for denne Gang at burde tage mindre Hensyn til den Form, der i denne Henseende kunde være at følge.«

Side 49—60. ¹⁾ 1. Beh. findes Sp. 252 ff., Udvalgets Betænkning i Anh. B, Sp. 105—28 og 145—200, et Referat af denne og Debatten hos Olsen, S. 140—47, af nærværende Tale S. 145. Forfatteren synes at have overset, at P. G. Bang har haft en viss Indflydelse paa A.s Tale, hvad der tydeligt fremgaar af en interessant Memoire fra Bangs Haand, dat. 10. Jan. [1855], rettet mod Udvalgets Betænkning. Se Læg b. 7: »Akter til Finansministerens Tale i Landstingets Møde den 15. Febr. 1855,« under »Diverse Breve og Akter« i Pk. D.: »Sager vedr. A. som Minister« i Andræs's Privatarkiv (R. A.). ²⁾ Lehmann, Sp. 255—56. Sml. A. i L. T. 1859—60, Sp. 458—59, nedf. S. 65—66. ³⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, §§ 51—53. ⁴⁾ Lehmann, Sp. 259; sml. Sp. 263—64. ⁵⁾ En saadan Tankegang udtales oftere af A. Sml. f. Eks. R. R. T. 1856, Sp. 2009 (nedf. S. 97), L. T. 1859, Sp. 231—32 (I, S. 316—17) og L. T. 1868—69, Sp. 925. ⁶⁾ Sml. L. T. 1854—55, Sp. 298—99, og R. R. T. 1858, Sp. 104 og 818—19 I, S. 322 og 325). ⁷⁾ En af A. stadig — ogsaa nedf. S. 55 ff. — gentaget og fremhævet Forskel. Sml. i øvrigt R. R. T. 1859, Sp. 1373. nedf. S. 126, hvor en supplerende Betragtning fremsættes. ⁸⁾ Lehmann, L. T. 1854—55, Sp. 261—62. ⁹⁾ F. Eks. hævdet at Tscherning 21. Juni 1850 (F. T. 1850, Sp. 6743). — Om Tingenes Valg af Statsrevisorer 8. og 18. Febr. 1851 henvises til Olsens Fremstilling (S. 133), hvor de valgte — Lektor, Prof. C. E. Mundt, Jærnbanedirektør V. Rothe, Dispachør A. Wessely og Landvæsenkommissær, Prokurator J. Petersen — karakteriseres. Jfr. i øvrigt S. 132—47, samt J. Hasing Jørgensen: »Statens Regnskabsvæsen og Revision« (»Tilskueren«, Jan.-Febr. 1929). ¹⁰⁾ Jfr. Sponnecks Udtalelser i Landstinget 22. Marts 1853 (L. T. 1852—53, 1. Saml., Sp. 1001—03, 1004 f., 1005; sml. F. T. 1852—53, 2. Saml., Sp. 341 ff.; Udvalgets Betænkning, Anh. B, Sp. 417—19). ¹¹⁾ Jfr. Ordførerne, i Folketinget J. A. Hansen 1. Juli 1853 (F. T. 1852—53, 3. Saml., Sp. 647—49), i Landstinget I. J. Unsgaard 29. Juni 1853 (L. T. 1853, 2. Saml., Sp. 171 og 173); her forsøgte Wessely en Slags spagfærdig Protest (sst., Sp. 172 f.). ¹²⁾ R. T. 1854—55, Anh. B, Sp. 105—28 og 145—200, passim. ¹³⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 53. ¹⁴⁾ Lehmann, Sp. 253. ¹⁵⁾ Betænkningen, Anh. B, Sp. 113. ¹⁶⁾ Sst., Sp. 114; sml. Lehmanns Ordførtale, Tidenden, Sp. 260. ¹⁷⁾ Anh. B, Sp. 109—16, passim. ¹⁸⁾ Sp. 114. ¹⁹⁾ Sp. 119—20, 147. ²⁰⁾ Sp. 115; jfr. Sp. 120—28. ²¹⁾ Sml. A.s Udtalelser, Sp. 348—49 (ovf. S. 9—11), 511, 515—17, 604—05 (ovf. S. 11—12), samt Sp. 601 (I, S. 305). ²²⁾ Anh. B, Sp. 122—24. ²³⁾ Sp. 123—25. ²⁴⁾ Om A.s Syn paa de to forskellige Slags Tillægsbevillings-

love henvises til hans Taler i Folketinget 18. Jan. og 15. Marts 1855 (nedf. S. 60—65). ²⁵⁾ »Betræffende Coloniernes Indtægter og Udgifter«, forelagt Folketinget 18. Jan. 1855 (Anh. A, Sp. 155—92). ²⁶⁾ o: 1853—54; forelagt s. D. (sst., Sp. 119—54). ²⁷⁾ Jfr. foregaaende Tale. ²⁸⁾ Lehmann, Tidenden, Sp. 261—63. ²⁹⁾ L. T. 1853—54, Sp. 1088; jfr. ovf. S. 44—45. ³⁰⁾ Nl. en Regnskabsret efter belgisk Mønster (R. T. 1854—55, Anh. B, Sp. 108 f.). Sml. i øvrigt nedf. S. 83—84, 119—21, 145—46, 155 ff. ³¹⁾ Overensstemmende med Ministeriets Opfattelse, stillede A. følgende Forslag: »1) Principaliter: At Slutningsindstillingen [, hvorefter Rigsdagen for sit Vedkommende meddeler Decharge for Statsregnskabet for Finansaaret 1851 (Anh. B, Sp. 193—94)] affattes saaledes: »I Henhold til samtlige de foranstaaende ved de af Statsrevisorerne indstillede Poster tagne Beslutninger finder Rigsdagen intet Videre at erindre med Hensyn til det aflagte Statsregnskab.« 2) Subsidualiter: At Slutnings-Indstillingen bortfalder.« Landstinget forkastede imidlertid begge Forslag, det principale endog eenstemmigt med 31 St., det subsidiære med 25 St. mod 12, hvorefter Udvalgets Forslag vedtoges eenstemmigt med 31 St. (L. T. 1854—55, Sp. 606—08). Ang. dette A.s største politiske Nederlag se Olsen, S. 140—47, spec. 145—46; jfr. I, S. 305.

Side 60—62. ¹⁾ Nl. — foruden nedennævnte Udkast til Tillægsbevillingslov for Kolonierne for 1854—55 og Kolonialbudgettet for 1855—56 (F. T. 1854—55, 2. Saml., Sp. 113 og 114). Nærværende Lovforslag findes i R. T. 1854—55, Anh. A, Sp. 119—54, 1. Beh. i Tidenden, Sp. 260. ²⁾ Nl. Statsregnskabet for 1850—51. Jfr. ovf. S. 43—49 samt Olsen, S. 132—40. ³⁾ Anh. A, Sp. 121—22. ⁴⁾ M. H. t. Fordelingen af Monarkiets Indtægter og Udgifter efter det af Spøndeck gennemtvungne Forhold — $\frac{3}{10}$ for Kongerigets, $\frac{3}{10}$ for de øvrige Landsdeles Vedkommende — henvises til Olsen, S. 82—89.

Side 62—65. ¹⁾ Hother Hage. — Udvalgets Betænkning findes i Anh. B, Sp. 417—40, 2. Beh. i Tidenden, Sp. 2649—82. ²⁾ Sp. 2650—53. Her redegøres for den fundamentale Forskel mellem »Bevillingsposter« og »Regnskabsposter«. ³⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 52. ⁴⁾ Foruden til adskillige Taler i nærværende Afsnit henvises til Fremstillingen hos Olsen, S. 120—31. ⁵⁾ Blandt de Eksempler paa Regnskabsposter, Hage havde anført, var Fourage eller Brød til Hæren, Brændsel til Opvarmning af Højesterets Lokaler (Sp. 2651) o. s. v. ⁶⁾ Jfr. A.s ovf. S. 43—60 gengivne Taler. ⁷⁾ Jfr. de indledende principielle Betragtninger i Folketingsudvalgets Betænkning, R. T. 1854—55, Anh. B, Sp. 417—19. ⁸⁾ Sst., Sp. 434. — Espingol (fr.; ital. spingola af spingere, drive frem), en Slags Orgelskyts med flere Rør, opfundet af Danskeren Schumacher først i 19. Aarh., anvendt i de slesvigske Krige, maaske delvis Forbillede for de senere Mitrailleurer. Talen er om Sløjfningen af Rendsborg Fæstning.

Side 65—66. ¹⁾ 1. Beh. findes Sp. 219 ff., Udvalgets Betænkning i Anh. B, Sp. 217—40, 2. Beh. i Tidenden, Sp. 443—74. Af den langvarige og principielt vigtige Behandling af dette Statsregnskab giver Olsen (S. 290—95) et udførligt Referat. Jfr. i øvrigt N. 3. ²⁾ Wessely (Sp. 455—56) havde brugt Udtrykket: »at man ikke kan afsee fra de betydningsfulde Ord, som findes i Grundloven« (Sp. 456). ³⁾ Nl. Spørgsmaalet om Statsrevisionens Stilling til Pensionsvæse-

net. Mindretallet (M. P. Bruun og Madvig) havde foreslaaet (Sp. 444), at Indstilling bortfaldt m. H. t. 16. Antegnelsespost (jfr. Statsrevisorernes Beretning, S. 106). Denne omhandlede Overskridelser, dels m. H. t. Feu eller Spillepræmie paa Det kgl. Teater, dels paa Pensionskontoen. Flertallet (3 mod 2) havde krævet Efterbevilling eller Billigelse af Rigsdagen, hvorimod Mindretallet ansaae en efterfølgende Billigelse for unødvendig (Till. B, Sp. 225—26). — I sine indledende Bemærkninger havde A. bl. a. hævdet, at det »ligger udenfor Mulighederne at ville gjøre det til Gjenstand for Statsrevisionens Undersøgelse, hvorvidt der har været tilstrækkelig Føie til at afskedige Embedsmænd eller ikke« (Sp. 458). ⁴) Gr. L. 5. Juni 1849, §§ 51—53. Sml. Lehmann i L. T. 1854—55, Sp. 255—56, refereret ovf. S. 49. ⁵) § 52. ⁶) Jfr. N. 3. ⁷) Talen, der begynder Sp. 457, fortsættes til Sp. 461 med en nærmere Redegørelse for A.s Synspunkter m. H. t. de nævnte Regnskabsposter.

Side 67. ¹) Sp. 1406—66; 1. Beh. findes Sp. 1155 ff. ²) Ministeren for Kongerigets særlige Finanser, C. E. Fenger, Sp. 1461. ³) Gr. L. 5. Juni 1849, § 52. ⁴) Sml. dels foregaaende Tale, dels R. R. T. 1864—65, L. T., Sp. 499—500, I, S. 287—88. Jfr. Indledningen, I, S. 40—41, 50—53.

Side 68. ¹) A.s Kritik af Statsrevisionens Arbejde fremsættes med Vid og Ironi, og Udgiveren beklager, at han af Pladshensyn maa udelade denne Tale (Sp. 925—35). ²) Sml. nedf. S. 68—71 og 163—68, samt I, S. 46—59.

Side 68—71. ¹) R. T. 1879—80, Till. A, Sp. 1—176, Anmærkningerne Sp. 177—1092. — Af nærværende Tale (Tidenden, Sp. 855—63) gengives Slutningen — om en Undersøgelse af Østgrønland — nedf. S. 373—76. Sml. i øvrigt R. R. T. 1866, L. T., Sp. 640—41, I, S. 309—10. ²) Gr. L. 5. Juni 1849, § 24. ³) Gr. L. 28. Juli 1866, § 19. ⁴) Sml. A.s Udtalelser om Rigsraadets Finansudvalgs Betænkning 16. April 1856 (Dagb. II, S. 27, nedf. S. 94, N. 1; Olsen, S. 178; sml. S. 40 f. og 44); jfr. i øvrigt R. R. T. 1859, Sp. 1462, nedf. S. 162, og L. T. 1866—67, Sp. 989, nedf. S. 204. ⁵) F. Eks. Spønneck ved Behandlingen af Statssekretariatet for Naadessager 8. Maj 1850 (F. T. 1850, Sp. 4404 ff.; Olsen, S. 53.) ⁶) A. sigter navnlig til Tscherning, Monrad og Fenger. (Sml. Olsen, S. 37—38, Engelstoft i D. F. H., VII, S. 48, Flemming Dahl i Sv. U., IX, Sp. 212). ⁷) I Forf. 2. Okt. 1855, § 52 (I, S. 10), og Forf. 18. Nov. 1863, § 54, fastsættes en toaarig Finansperiode for det samlede Monarki. ⁸) Gr. L. 5. Juni 1849, §§ 24 og 52; Gr. L. 28. Juli 1866, §§ 19 og 48. ⁹) Junigrundloven, § 24; Juligrundloven, § 19. ¹⁰) Se f. Eks. Mindretalsudtalelsen fra David, H. P. Hansen og Algreen-Ussing ang. § 23 i Betænkningen over Grundlovsudkastet 22. Febr. 1849 (G. R. F., Sp. 1489—90).

Side 75—92. ¹) Efter at det af Andræ udarbejdede Udkast til en Fællesforfatning for det danske Monarki (D. T. 1855, S. 522—30) var blevet vedtaget i det foreløbige Rigsraad (sst., S. 596), hvor A. havde forelagt og forsvaret Forslaget, meddeltes det Rigsdagen til Underretning. Først derefter vedtog Landstinget med 38 St. mod 10 og Folketinget med 54 St. mod 44, at Indskrænkningen af Junigrundloven til Kongerigets særlige Anliggender skulde træde i Kraft (L. T. 1855, ekstr. Sess., Sp. 299, F. T., sst., Sp. 981 f.). I Rigsdagen forsvarede Udkastet af Ministrene Bang, Hall og Scheele, me-

dens A. kun behandlede dets finansielle Bestemmelser. (Jfr. »A. & F. F.«, S. 40—72; N. N. II, S. 23—52; Olsen, S. 169—73). Af særlig Interesse er Premierminister Bangs — utvivlsomt af A. inspirerede (maaske endog konciperede?) — Forelæggelsestale i Landstinget 29. Aug. 1855 (L. T. 1855, ekstr. Sess., Sp. 168—91, især Sp. 183—86. Olsen, S. 169—70), samt dettes — af Orla Lehmann affattede — Udvalgsbetænkning, der i det store og hele fandt sig tilfredsstillende af Finansparagrafferne (Anh. B, Sp. 1—36, spec. Sp. 12—13 og 27—29; Olsen, S. 170—71). ²⁾ Alfred Hage, der dels havde krævet Oplysninger om Landets finansielle Stilling, dels havde anmodet om nærmere Forklaring ang. Forfatningsudkastets § 54 (I, S. 10, nedf. S. 81). Forholdet mellem Hage og A. var ikke godt; Fru Andræ omtaler ham som »en skvadronerende, riig Konsul«, der var »slaaet af Partilidenskab« (Dagb. I, S. 70 f. og 79). A. og Hage tørnede da oftere haardt sammen, navnlig i finansielle Spørgsmaal; jfr. for øvrigt nedf. S. 319, N. 2. ³⁾ Jfr. D. T. 1855, S. 784 og 786, I, S. 10—11 og 12. ⁴⁾ Grundtvig (Sp. 87—90), C. V. Rimestad (Sp. 266—67), J. A. Hansen (Sp. 296, 299—302, 636—41, 665 f.), Tscherning (Sp. 697). ⁵⁾ Om dette er A.s oprigtige Mening eller en udelukkende taktisk Bemærkning, skal lades usagt. Han blev imidlertid klog af Skade; jfr. R. R. T. 1859, Sp. 1377, II, S. 129. ⁶⁾ Rimestad havde udtalt: »..... men at tage et Normalbudget paa samme Tid, som man savner Initiativet, det er det, der skal forsvares, og da vil man faae et ganske andet Resultat ud, end naar man tager dem hver for sig og søger at bedømme og forsvare dem stykkeviis« (Sp. 267). ⁷⁾ I den konstitutionelle Strid mellem Ministeriet A. S. Ørsted og Rigsdagen hidførtes Afgørelsen dels ved P. A. Tuteins Forslag om en Rigsretsaktion imod Ministeriet, dels ved en af Folketinget 16. Okt. 1854 med 90 Stemmer mod 1 (Grundtvig) vedtaget Adresse til Kongen (F. T. 1854, 1. Saml., Sp. 308—12). Ørstedes Svar (21. Okt. 1854) var en Opløsning af Folketinget, men Nyvalget blev en overvældende Sejr for de forenede Oppositionsgrupper. 12. Dec. 1854 afløstes Ministeriet Ørsted af Ministeriet P. G. Bang, hvori Scheele, der bag Kulisserne havde modvirket Ministeriet, Ordføreren for Adresseforslaget, Hall, og Andræ var de toneangivende Medlemmer. (Jfr. N. N. I, S. 942—72.) ⁸⁾ I Decemberministeriets Programtale, der 19. Dec. 1854 holdtes i Folketinget af Kultusminister Hall, var Kærnepunktet, at Ministeriet tilstræbte en saadan Forandring i Forordningen af 26. Juli 1854, at Monarkiets Forfatning »erholder en virkelig constitutionel Charakter, navnlig derved at der indrømmes Repræsentationen besluttende Myndighed saavel i finansielle som i Lovgivningssager, og at derhos det folkevalgte Element i samme erholder en forøget Styrke...« (F. T. 1854—55, II, Sp. 21). Hermed søgte Regeringen at opfylde de i Adressen fremsatte konstitutionelle Krav. ⁹⁾ Den paagældende Passus i Folketingets — af Landstinget tiltraadte — Adresse til Kongen lyder saaledes: »Ingen dansk Rigsdag vil derfor nogensinde kunne opgive Forordningen paa, at det Organ, til hvilket Monarkiets Fællesanliggender skulle betroes, udrustes med besluttende Myndighed saavel med Hensyn til den hele Statshusholdning som med Hensyn til alle Love angaaende de fælles Anliggender«. (F. T. 1854, 1ste Saml., Sp. 310). ¹⁰⁾ Paa Adresseudvalgets Vegne

havde Hall i sin Ordførertale 12. Okt. 1854 erklæret, at man kunde gaa med til et af den kommende Fællesrepræsentation vedtaget Normalbudget (F. T. 1854, 1. Saml., Sp. 133—34). Ploug havde udtalt sig imod det (Sp. 278—79), og Monrads Tilslutning var kun lunken (Sp. 282—83), nu derimod uforbeholden (F. T. 1855, ekstr. Sess., Sp. 328). Sml. Landstingsudvalgets Betænkning: »Vel er et ved Lov vedtaget, kun ved ny Lov (altsaa med Kongens Samtykke) foranderligt Normalbudget en Afgivelse fra den fulde og uindskrænkede Udgiftsbevillings- og Skattenægtelsesret, saaledes som den i sine yderste Conseqventser er gennemført i den danske Grundlov; men Nødvendigheden af denne Begrænsning er fra alle Sider bleven anerkjendt, og bestrides, saavidt vides, ikke af Nogen« (Anh. B, Sp. 27). ¹¹⁾ Nl. i det, ved Forordningen af 26. Juli 1854 indførte, foreløbige Rigsraad. Andragendet er trykt i D. T. 1854, S. 817—21; se spec. S. 819. Udtrykket »et andet Sted« forklares dog af Alb. Olsen (S. 172) som = Holsten. ¹²⁾ Ved kgl. Reskript af 11. April 1841 offentliggjordes 7. Juni s. A. Budgettet for 1841 og Normalreglementet for samtlige Indtægter og Udgifter. (Ny C. T. 1841, S. 449—72; Thorsøe: »1814—1848«, S. 492). ¹³⁾ Monrad, F. T. 1854, 1. Saml., Sp. 282—83; F. T. 1855, ekstr. Sess., Sp. 328. ¹⁴⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, §§ 51—53. ¹⁵⁾ Der henvises her til Rigsforsamlingens 1. Behandling af Grundlovsudkastets §§ 43 og 44. (G. R. F., Sp. 2354—88; sml. Udvalgets Betænkning, Sp. 1515—17). ¹⁶⁾ At Repræsentationen ikke vilde vove at forkaste Finansloven for derved at bringe et Ministerium til Fald, ansaae A. for givet (»A. & F. F.«, S. 137—38). Venstres Nægtelse af Finansloven 17. Okt. 1873 hidførte da ogsaa Partiets Tilbagegang ved det paafølgende Opløsningsvalg (Krieger, V, S. 323—31; D. F. H. VIII, S. 76—78), hvorimod Socialdemokraternes Forkastelse af Finansloven 21. Marts 1929 bragte Partiet Sejr. ¹⁷⁾ Maaske sigter A. til den i R. R. T. 1856, Sp. 2032, 2092 (nedf. S. 106, 113) omtalte Mulighed af en Forkastelse af *Tillægslovene*, maaske til *Ministeransvarligheden* og *Rigsretten* (Sml. S. 86, N. 27; Udcastets § 12, D. T. 1855, S. 523). ¹⁸⁾ A. har gentagende udtalt sig i samme Retning. Jfr. bl. a. R. R. T. 1856, Sp. 3131, nedf. S. 119. ¹⁹⁾ D. T. 1855, S. 528. ²⁰⁾ D. T. 1855, S. 524; Indholdet refereres i A.s følgende Udtalelser. ²¹⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 53. ²²⁾ Denne skulde dels føre Tilsyn med »samtlige Regnskabsbetjente«, dels kontrolere alle Statsudgifter. (Udkastets § 55, D. T. 1855, S. 528—29). Sml. i øvrigt nedf. S. 119—21, 145—46, 155 ff.. ²³⁾ L. T. 1855, ekstr. Sess., Anh. B, Sp. 13. ²⁴⁾ Udtalelser af A. i lignende Retning om den i Forfatningsloven af 2. Okt. 1855 grundede Ordning af de finansielle Forhold i Modsætning til den ved Junigrundloven etablerede findes bl. a. i L. T. 1856—57, Sp. 950 ff., 988 ff., jfr. 1854—55, Sp. 267—77. En særlig instruktiv Tale i Anledning af Forslag til Beslutning om Statsregnskabet for 1855—56 i R. R. T. 1859, Sp. 1370—1401, gengives nedf., S. 123—49. ²⁵⁾ Midlertidige Bestemmelser 7 og 8 (D. T. 1855, S. 530). ²⁶⁾ Nl. 26. Juni 1850. Jfr. i øvrigt Olsen, S. 30—59 (»Fra Budgetudkast til Finanslov«) og I, S. 283. ²⁷⁾ Ifølge § 12; jfr. ovf. N. 17. ²⁸⁾ J. A. Hansen, F. T. 1855, ekstr. Sess., Sp. 647. ²⁹⁾ Forfatningsudkastet, § 39: »Rigsraadet bestemmer selv, om og hvorledes dets Forhandlinger skulle bringes til almeen Kundskab«. (D. T. 1855, S. 527). ³⁰⁾ L. S. 1853—54,

S. 671—74, D. T. 1854, S. 945—48. ³¹⁾ Om det første foreløbige Normalbudget af 28. Febr. 1856 se nedf. S. 92 ff. ^{31*)} ♂: Holstenerne. ³²⁾ Sml. ovf. N. 4. ³³⁾ I Premierminister P. G. Bangs udførlige Forelæggelsestale i Landstinget 29. Aug. 1855. (L. T. 1855, ekstr. Sess., Sp. 168—91, spec. Sp. 184—86). ³⁴⁾ § 7, D. T. 1855, S. 530. ³⁵⁾ Jfr. D. T. 1855, S. 411, for det foregaaende Finansaars Vedkommende (1854—55) D. T. 1854, S. 313. ³⁶⁾ Sml. ovf. N. 8. ³⁷⁾ En tydelig Brod imod Tscherning, der (Sp. 407, 689) havde spillet paa de hemmelige Forhandlinger i Rigsraadet af 26. Juli 1854, hvilket A. i øvrigt allerede (Sp. 407—08, 717—19) havde taget skarp Afstand fra. ³⁸⁾ Se Rigsraadets 24. Juli 1855 med 18 St. mod 2 vedtagne Beslutning i Anledning af Forelæggelsen af Udkastene til Fællesforfatningen og Valgloven. (D. T. 1855, S. 593—96, spec. 595; sml. ovf. N. 11). ³⁹⁾ Jfr. Landstingets, af Ordføreren Lehmann redigerede Udvalgsbetænkning (R. T. 1855, ekstr. Sess., Anh. B, Sp. 1—36, spec. Sp. 27—28). ⁴⁰⁾ Nl. 1—3 Session. Fenger var M. F. 1849—52, Medlem af Finansudvalget 1850—52 (Olsen, S. 332—34). ⁴¹⁾ Carl Emil Fenger (1814—84), der 1845 blev Professor ved Universitetet, blev 1852 tillige Overlæge i klinisk Medicin ved Frederiks Hospital og søgte ikke Genvalg til Folketinget. (Sml. i øvrigt I, S. 49, N. 2.) ⁴²⁾ »De finansielle Bestemmelser i Udkastet til en Fællesforfatning«, »Fædrelandet« 6.—7. Aug. 1855. Redaktionens Efterskrift med et Forsøg paa en Imødegaaelse fulgte 8. Aug. s. A.. Fru Andræ karakteriserer morsomt Fengers »Stykke« som »overmaade rosende, altsaa godt« (Dagb. I, S. 77). I øvrigt havde Fenger allerede 31. Juli viist A. sit Manuskript (sst., S. 74, 226—28); jfr. i øvrigt R. R. T. 1859, Sp. 1374, nedf. S. 127. ⁴³⁾ »Fædrelandet« 7. Aug. 1855, S. 758, Sp. 1.

Side 92—93. ¹⁾ Dette, der omfattede den toaarige Finansperiode 1856—58, er trykt i R. R. T. 1856, Anh. A, Sp. 55—110. ²⁾ Ved kgl. Reskript af 19. Febr. 1856 var Prof. J. N. Madvig udnævnt til Præsident for Rigsraadet (R. R. T. 1856, Sp. 6). ³⁾ Forf., 2. Okt. 1855; jfr. D. T. 1855, S. 784, I, S. 10—11. ⁴⁾ D. T. 1855, S. 786; I, S. 12. ⁵⁾ Ved kgl. Resolution af 8. Juli 1855 forelagdes et Udkast til Statsbudget for Finansaaret fra 1. April 1855 til 31. Marts 1856 for det ved Frd. 26. Juli 1854 oprettede kongevalgte Rigsraad. Efter at dette 26. Juli 1855 havde afgivet Betænkning over Udkastet, approberedes dette i alt væsentligt 2. Aug. 1855 af Kongen som Statsbudget. (Sml. D. T. 1855, S. 601—05, Statsbudget 1855—56, S. 1). ⁶⁾ Nl. Finanslov 28. Marts 1855. ⁷⁾ Udeladt er Sp. 19—24, hvor A. nærmere gennemgaar Udgifts- og Indtægtskonti paa det forelagte foreløbige Normalbudget.

Side 94—96. ¹⁾ Udkast til Lov om Tillæg til det foreløbige Normalbudget af 28. Febr. 1856 i Finansperioden 1856—58 for Finansministeriets Vedkommende, forelagdes 3. Marts 1856 for Rigsraadet af A. (R. R. T. 1856, Anh. A, Sp. 111—82; Finansudvalgets Betænkning Anh. B, Sp. 113—236). Om A.s Syn paa Normalbudgettet se »A. & F. F.«, S. 137—48, samt foregaaende Tale. Med Rigsraadets Finansudvalgs Betænkning var A. alt andet end tilfreds. »Den er, som Alt, hvad der kommer fra de gode Venner: Fenger, Lehmann, Monrad, Hage, arrangeret paa at knibe og contrariere Ministeriet i alle Henseender. Andræ vilde overordentlig gjerne, at hele Ministeriet skulde

sige: »Sligt gaae vi ikke ind paa; Summernes Størrelse kan afknappes; det er i alle Tilfælde Noget, man kan tale om, men principmæssige Administrationsforandringer give vi ikke vort Minde til, at Rigsraadet foretager efter Behag« (Dagb. II, S. 27). — Sml. i øvrigt Betragtningerne hos Olsen, S. 165—84, især S. 178—80. ²⁾ Udkast til de omtalte Tillægslove findes Anh. A, Sp. 379—438 og 1243—50; 491—534 og 1251—62; 631—1006 og 1219—42; 607—24. ³⁾ »IX, Til uforudseelige Udgifter«, Anh. A, Sp. 127—28, med tilhørende Bemærkninger Sp. 179—82. Det hedder her: »Paa det under 2den August 1855 allerhøiest approberede Statsbudget for Finantsaaret 1855—56 var optagen en Sum af 250,000 Rd. til uforudseelige Statsudgifter, for dermed at bestride saadanne udenfor Beregningen faldende Udgifter, som de tidligere Aars Erfaring havde godtgjort aldrig kunne undgaaes. Det samme Hensyn er gjort gjældende for Finantsperioden 1856—58, og nærværende Position derfor bragt i Forslag. Man har imidlertid troet, at et Beløb af 400,000 Rd. kunde være tilstrækkeligt, da det synes heldigere at betegne de variable Conti paa de forskjellige Ministeriers Budgetter saaledes, at det fremtræder, at de under dem opførte Summer ikkun ere calculatoriske, og saaledes undgaae, at den her ommeldte Post anvendes til at dække de paa deslige Conti eventualiter opstaaende Overskridelser.« — Sml. Finansudvalgets Betænkning, Anh. B, Sp. 211—30. M. H. t. denne saa stærkt angrebne Post indrømmer selv den mod A. skarpt kritiske Alb. Olsen (S. 315), at der til den »brugtes aarlig forholdsvis beskedne Beløb, gennemsnitlig 69,614 Rbd.« ⁴⁾ Sml. N. 3 og Statsbudget 1855—56, S. 3, Pkt. 11. ⁵⁾ Af Tillægsbevillingslove for Finantsaaret 1855—56 blev der forelagt Rigsraadet en for Fællesindenrigsministeriets og en for Krigsministeriets Vedkommende (Anh. A, Sp. 1083—1102 og 1153—62); den sidste blev ikke vedtaget (sml. nedf. S. 138). ⁶⁾ Ved svævende Statsgæld i Modsætning til konsolideret Gæld forstaaes Gældsposter, der fra Laangiverens Side er opsigelige straks eller med kort Varsel. (Jfr. Cordt Trap: »Grundrids af Finansvidenskabens«, 5. Udg. 1931, S. 112—14.) ⁷⁾ Væsentlig Krigsministeriet. Jfr. Statsregnskab 1855—56, S. 59, Anm., og A.s nedf. S. 123—63 gengivne Taler under Debatten om nævnte Statsregnskab 16. Nov. 1859. ⁸⁾ § 54; D. T. 1855, S. 784; I, S. 10.

Side 97—105. ¹⁾ R. R. T. 1856, Anh. A, Sp. 111—82; jfr. i øvrigt ovf. S. 94—96. ²⁾ Sml. L. T. 1854—55, Sp. 268, L. T. 1859, Sp. 231—32, og L. T. 1868—69, Sp. 925. ³⁾ Hother Hage, R. R. T. 1856, Sp. 2001—08. ⁴⁾ Saaledes Hage, Sp. 2002. ⁵⁾ Hage, Sp. 2004—08. ⁶⁾ Om dette Hovedpunkt i A.s finansielle System findes talrige Bemærkninger i det følgende. Sml. navnlig Sp. 3118—24, nedf. S. 14—18; jfr. i øvrigt »A. & F. F.«, S. 142—48. — Inhærere, o: hævde. ⁷⁾ Ved Rigsraadets Afstemning 24. Maj 1856 nedsattes (med 44 St. mod 9) det af A. foreslaaede Beløb af 400,000 Rd. til uforudsete Udgifter til 150,000 (Sp. 3136; sml. Olsen, S. 179—80), *ikke*, som af Poul Andræ anført, 250,000 (»A. & F. F.«, S. 145). ⁸⁾ C. E. Fenger, Sp. 1996—2001; sml. Anh. A, Sp. 211—28. ⁹⁾ Nl. fra de af Finansministeren foreslaaede 400,000 Rd. (Anh. A, Sp. 127—28) til 150,000 (Anh. B, Sp. 227—28). ¹⁰⁾ H. Hage. ¹¹⁾ R. R. T. 1856, Sp. 2005. ¹²⁾ Hages Afbrydelse var yderst uheldig, idet han (Sp. 2007)

havde udtalt: »Naar jeg nu sammenligner denne Sum med, hvad der i det Land, som jeg flere Gange har hentydet til, nemlig Belgien, anvendes til uforudseete Udgifter, saa vil det sees«. Sp. 2031 maa Hage indrømme, at A. ogsaa har Ret m. H. t. Holland. ¹³⁾ Forf. 2. Okt. 1855, § 31; sml. I, S. 7. ¹⁴⁾ Hage, Sp. 2002—04; 2006—08, væsentlig om belgiske Forhold. ¹⁵⁾ 1856—58. ¹⁶⁾ § 45 omhandler Behandlingsmaaden af Lovforslag, herunder bl. a., at disse ved 3. Beh. forelægges i den Form, Regeringen finder hensigtsmæssig, hvorefter Rigsraadet har at antage eller forkaste Forslagene i deres Helhed. (I, S. 9; sml. A.s Tale 3. April 1856, R. R. T. 1856, Sp. 926—33, I, S. 155—62). ¹⁷⁾ Lignende Betragtninger fremsatte A. i Landstinget 17. Dec. 1853 (L. T. 1853—54, Sp. 747—48, ovf. S. 7—8) i en Replik til C. E. Bardenfleth. ¹⁸⁾ Fenger, R. R. T. 1856, Sp. 1996—2201. ¹⁹⁾ Fenger, Sp. 1996. ²⁰⁾ Nl. om Kongens Fastsættelse af et foreløbigt Normalbudget — af 28. Febr. 1856 — med Hjemmel i de bestaaende Love eller de forskellige Administrationsgrenes ordinære Krav (I, S. 12). ²¹⁾ Saaledes Hage (Sp. 2008), men ikke Fenger. ²²⁾ Forf. 2. Okt. 1855, § 52: »Ved Lov fastsættes et Normalbudget indeholdende et Overslag over de ordinære Fælledsindtægter og Fælledsudgifter. Normalbudgettet kan kun forandres ved Lov. — For hver toaarig Finantsperiode bevilges de extraordinære Indtægter og Udgifter ved særegne Tillægslove.« (D. T. 1855, S. 784; I, S. 10.) ²³⁾ Fenger, Sp. 1998 f. ²⁴⁾ Ifølge Forf. 2. Okt. 1855, § 53, var Danmarks Kvotadel fastsat til 60, Slesvigs til 17 og Holstens til 23 pCt. af det samlede Tilskud til Dækning af Monarkiets Fælledsudgifter (I, S. 10). Dette var i det foreløbige Normalbudget af 28. Febr. 1856 i alt 3,426,000 Rd. (R. R. T. 1856, Anh. A, Sp. 55—56). ²⁵⁾ Udeladt er Sp. 2017—22, der dels indeholder en Statusopgørelse for Finansaaret 1855—56 for de særlige Landsdeles Vedkommende, dels en Redegørelse for Pensionsvæsenet og Enkekassen. ²⁶⁾ Fenger, Sp. 1996, 1999.

Side 105—08. ¹⁾ H. Hage; Sp. 2028—31; Sp. 2030 udtalte Hage: »det er en constitutionel Pligt at vise Mistænksomhed.« ²⁾ Hage i sin næstforegaaende Tale, Sp. 2006. ³⁾ Jfr. ovf. S. 101—02 samt S. 7—8. ⁴⁾ Hage udtalte (Sp. 2003): »Det staaer ganske sikkert i Ministeriets Magt at sige: »Under denne Forudsætning [o: at Rigsraadet som en Betingelse for en Bevilling kræver, at denne baade forelægges og overholdes i alle Detailler] modtage vi ikke Bevillingen; men saa er Ministeriet indskrænket til den i Normalbudgettet opførte Sum, og maa altsaa hjælpe sig dermed, hvormed naturligviis saavel Rigsraadet som Folket kan være meget vel tjent, da Udgifterne som Følge deraf ville blive mindre.« ⁵⁾ David, Sp. 2023—28. ⁶⁾ Idet Rigsraadet normalt kun traadte sammen hvert andet Aar (Forf. 2. Okt. 1855, § 31, D. T. 1855, S. 781, I, S. 7). ⁷⁾ Forf. 2. Okt. 1855, § 55, D. T. 1855, S. 784, I, S. 11.

Side 108—11. ¹⁾ Anh. A, Sp. 631—1006, Finansudvalgets Betænkning i Anh. B, Sp. 239—342, 1. Beh. i Tidenden, Sp. 2068—2103. ²⁾ P. G. Bang (1797—1861) var Minister for Monarkiets fælles indre Anliggender fra dette Ministeriums Oprettelse ved kgl. Resolution af 16. Okt. 1855 og til sin Afgang som Minister 18. Okt. 1856. Hans Tale omfatter Sp. 2069—83. ³⁾ Bang, Sp. 2069—70. ⁴⁾ Anh. B, Sp. 239—44. ⁵⁾ Forf. 2. Okt. 1855, § 52. Jfr. D. T. 1855,

S. 784, I, S. 10, og ovf. S. 104, N. 22. ⁶⁾ Sst. ⁷⁾ Sst. ⁸⁾ Jfr. det omfangsrige Lovforslag, Anh. A, Sp. 631—1006. ⁹⁾ Sml. Bangs indledende Bemærkninger, Sp. 2069—70. ¹⁰⁾ Anh. B, Sp. 239—40.

Side 112—13. ¹⁾ Sigter til Udtalelser af Ordføreren, Fengler, Sp. 2086 og 2091. ²⁾ Fengler, Sp. 2086—91. ³⁾ Se Noterne til S. 75—92. ⁴⁾ Fengler, Sp. 2088—91. — I øvrigt havde Fengler (Sp. 2089) udtalt sig stærkt rosende om A.s Udarbejdelse af Budgettet, »den overordentlige Bestræbelse efter Orden og Sparsommelighed og for at Alt skulde være klart og gjenemskueligt for den bevillende Myndighed, hvilket netop ligger i disse specielle Budgetter. I flere af disse Grene er jeg vis paa ikke at finde Modsigelse hos nogen Sagkyndig, naar jeg siger, at disse Specialbudgetter ere sande Mønstre.«

Side 114—18. ¹⁾ Sp. 29—31, ovf. S. 94—96. ²⁾ Mindretallet — Alfr. Hage, H. Hage og J. E. Larsen — stillede Forslag om helt at stryge de foreslaaede 400,000 Rd. til uforudsete Udgifter (Bilagsblad S. 6 til R. R. T. 1856, Sp. 3104). H. Hage førte Ordet paa dets Vegne (Sp. 3117—18). ³⁾ Nl. Kongeriget. Det er A.s bestemte Opfattelse, som han oftere fremsætter, at Junigrundlovens § 52 faktisk afskærer Muligheden af at lovgive ved Tillægsbevillingslove. Sml. f. Eks. L. T. 1859—60, Sp. 458—59, og L. T. 1861, Sp. 1462, ovf. S. 65—67. ⁴⁾ Efter forudgaaende Behandling i en Ministerkonference vedtages de provisoriske Udgifter af Kongen i Geheimestatsraadet og kontraseres af de Ministre, der billiger Afholdelsen (D. T. 1855, S. 784, I, S. 10). ⁵⁾ »Til Brændeaenskaffelse og Belysning« ved Ministerialbygningen ud over det dertil særligt bevilgede . . . 5,750 Rd. (Anh. B, Sp. 223—24). ⁶⁾ Forskellige Udgifter for Udenrigsministeriet i Anledning af Sundtoldkonferencerne . . . 7,150 Rd. (sst.). ⁷⁾ Nl., at Kontoen nedsættes til 150,000 Rd. (Bilagsblad S. 6 til R. R. T. 1856, Sp. 3104). ⁸⁾ Det ved Frd. 26. Juli 1854 oprettede kongevalgte Rigsraad var samlet 24. Juni—26. Juli 1855, dels for at give sin Tilslutning til det forelagte Forfatningsudkast (D. T. 1855, S. 593—96), dels for at afgive Betænkning ang. Udkast til Statsbudget for 1855—56 (sst., S. 601—06). ⁹⁾ »Refusioner og Honorarer i Anledning af Udfærdigelsen af nye Couponsark til det 3 % engelske Laans Obligationer . . . 5,300 Rd.« (R. R. T. 1856, Anh. B, Sp. 223—24). ¹⁰⁾ Efter at A. endnu engang havde udtalt, at han forudsaae, at de 150,000 Rd. ikke vilde slaa til, forkastedes ved Afstemningen Mindretallets Forslag med 43 St. mod 9, medens Flertallets vedtoges med 44 St. mod 9 (Sp. 3136). Medens A. tidligere havde udtalt sin Vrede over Finansudvalget og dettes Betænkning (Dagb. II, S. 36), udtrykte han nu en viss Tilfredshed, der afspejles i Hustruens Notits under 24. Maj 1856: »Idag er Andræs Finantslov gaet igjennem, som han ønskede det; Udvalget, Fengler etc., har været meget føieligt.« (Dagb. II, S. 50; jfr. det let spydige Referat hos Olsen (S. 180).) Poul Andræ (»A. & F. F.«, S. 145) opfører fejlagtigt det vedtagne Beløb som 250,000 Rd.

Side 118—20.) Nl. Tschernings. ²⁾ Tscherning (Sp. 3127—30), der havde hævdet, at: »Det er unægteligt, at Sagen, eftersom Summen svinder ind, taber mere og mere sin Betydning ogsaa fra den principmæssige Side . . . (Sp. 3127). ³⁾ Tscherning havde sagt »idelig og idelig« (Sp. 3129). ⁴⁾ » . . . han

sætter sin Ansvarlighed i Pant« (Sp. 3128). ⁵⁾ Forf. 2. Okt. 1855, § 55, (D. T. 1855, S. 784; I, S. 10; sml. ovf. S. 59 og 84, nedf. S. 121, 145—46 og 155 ff.). Allerede paa den grundlovgivende Rigsforsamling havde Bankdirektør H. P. Hansen stillet Forslag om Oprettelse af en Regnskabsret (G. R. F., Sp. 1517—18), men da det ikke vandt Tilslutning i Grundlovsudvalget, selv trukket det tilbage (sst., Sp. 3285—86). Ogsaa David havde i det kongevalgte Rigsraad af 26. Juli 1854 udtalt sig for Indførelsen af en saadan Institution (R. R. T. 1859, Sp. 1417). Sml. i øvrigt Noterne til efterfølgende Tale, samt »A. & F. F.«, S. 331—43, og Indledningen, S. 45, 54—56.

Side 121. ¹⁾ Lovudkastet findes i Anh. A, Sp. 87—150, Udvalgets Betænkning i Anh. B, Sp. 287—320, 1. Beh. i Tidenden, Sp. 119 ff. og 1863 ff., 2. Beh. sst., Sp. 2148 ff., 3. Beh. sst., Sp. 2474—80. ²⁾ Alfr. Hage (Sp. 2477—79), Monrad (Sp. 2479) og Ordføreren, Fenger (Sp. 2479 f.). ⁴⁾ Fenger: »Regnskabsretten er et aldeles nødvendigt Complement til det System, hvorunder vi befinde os« (Sp. 2480). Sml. A.s Udtalelser 16. Nov. 1859 (R. R. T. 1859, Sp. 1397, nedf. S. 146). ⁴⁾ Alfr. Hage, Sp. 2478. ⁵⁾ Forholdet til det tyske Forbund var overordentlig spændt efter Forbundsforsamlingens Beslutning af 11. Febr. 1858, der ikke vilde anerkende Holstens Forfatning af 11. Juni 1856 og Forf. 2. Okt. 1855 for Holstens og Lauenborgs Vedkommende som bestaaende i forfatningsmæssig Virksomhed. Den skærpedes yderligere ved Vedtagelsen af det stærkt udfordrende »Inhibitorium« 25. Febr. 1858, der faktisk fordrede en Standsning af Monarkiets legislative Virksomhed i disse Hertugdømmer (Sml. N. N. II, S. 167 ff., Thorsøe II, S. 617 ff.) ⁶⁾ Hage, sst. — A. sigter bl. a. til Overfinansbogholder, senere Departementchef E. Schierns Rejse til Belgien og Frankrig 1856 for at sætte sig ind i de der værende Institutioners Indretning og Virkemaade. I Andræ's Privatarkiv (R. A.) findes (i Pk. D: »Sager vedr. A. som Minister«) et Læg (5): »Akter med Oplysninger fra forsk. under Finansministeriet ressorterende Departementer, Kontorer og Institutioner 1854—58«. Heri ligger to Memoirer af Etatsraad Schiern, Nr. 1, dat. Brüssel 11. Juli 1856, om belgisk Regnskabsvæsen i Almindelighed og Regnskabsretten i Særdeleshed, Nr. 2, dat. Kbh. 8. Aug. 1856, udelukkende omhandlende Regnskabsretten; dennes Organisation og Funktioner gøres heri til Genstand for en indgaaende Omtale. Derefter lod A. sin betroede og dygtige Sekretær, Fuldmægtig Ramus — senere Generaldirektør for Skattevæsenet (Dagb. I, S. 56) — udarbejde et »Udkast til Lov om Regnskabsretten«, beregnet paa at træde i Kraft 1. April 1860. Dette, der fandtes blandt A.s Efterladenskaber, gengives i »A. & F. F.«, S. 337—38; sml. i øvrigt sst., S. 331—43. ⁷⁾ De om den belgiske Regnskabsret, la cour des comptes, gældende Bestemmelser fastsattes ved Lovene af 15. Maj og 29. Okt. 1846, 15. Nov. og 27. Dec. 1847, 15. Nov. 1849 og 10. Maj 1850. (Sml. Schierns 2. Memoire, S. 1, A.s Privatarkiv, R. A.). Den belgiske Forfatning er dateret 7. Febr. 1831.

Side 122—23. ¹⁾ Af A.s interessante Tale (Sp. 857—65) er eet Brudstykke gengivet I, S. 307—08, et andet II, S. 31—32. Forslaget findes i Till. A, Sp. 107—24. ²⁾ Af Krieger og Lehmann var det foreslaaet til Udkastets § 47 om

Behandlingen af Finansloven at føje: »Forslag til Tillægsbevillingslove behandles paa samme Maade som Finantsforslaget« (Tidenden, Pkt. 59, Sp. 578).
 3) Udkastets § 49 (Till. A, Sp. 115). der oprindelg gik tilbage til Forf. 2. Okt. 1855, § 54 (D. T. 1855, S. 784; I, S. 10).

Side 123—49. 1) 1. Beh. findes R. R. T. 1859, Sp. 1365—1476, 2. Beh. Sp. 1818—84, det nedsatte Udvalgs Betænkning af 7. Nov. 1859 i Anh. B, Sp. 295—386. I denne og efterfølgende Tale fører A. sit store Selvforsvar for sin finansielle Administration. Det lykkedes ham at opnaa Raadets Godkendelse af hans Synsmaader, idet det med 42 St. mod 2 vedtog en kort og lidetsigende »Betænkning« (Sp. 1884) i St. f. det oprindelg noget mere aggressive Forslag til Beslutninger (Anh. B. Sp. 323—32). I Kriegers Dagbog (II, S. 74, 16. Nov. 1859) hedder det herom: »Andræ lagde Aar til sit Liv ved idag at forsvare sin Bestyrelse for 1855/1856 mod [H.] Hages Udvalgsbetænkning; ved sin Dristighed imponerede han de fleste.« Alb. Olsen, hvis Uvilje imod A. oftere spores, hævder dog, at han »absolut ikke [vilde] have faaet en saa flot Sortie,« hvis ikke Monrad, hans farligste Modstander, qua Kultusminister havde været »paa en Maade bundet og bastet« (Olsen, S. 201—03). — Af Talen er nogle Sider med stærkt detaillerede og talfyldte Eksempler udeladt her. 2) Nl. Kongeriget. 3) Kongerigets Rigsdag. 4) Jfr. Afsnit IV A om Tillægsbevillingslove m. m., samt ovf. S. 98 f. og 117. 5) Sml. L. T. 1854—55, Sp. 269 f., ovf. S. 51—52. 6) Jfr. ovf. S. 98—101, S. 114—20. 7) Poul Andræ (»A. & F. F.,« S. 146, N. 1) foreslaar her Tekstrettelsen: »Overskridelser paa calculatoriske Poster«; men den af A. benyttede (elliptiske) Sprogbrug genfindes dog oftere i Datidens parlamentariske Forhandlinger, for øvrigt ogsaa hos Olsen (S. 182). 8) Fenger, der 6. Maj 1859 tillige med Monrad var indtraadt i Ministeriet Hall I. 9) I de ovf. S. 91—92 og S. 420, N. 42, omtalte Artikler i »Fædrelandet« 6.—7. Aug. 1855. 10) P. III. Ogsaa trykt i D. T. 1854, S. 860—87. 11) Idet de paagældende Tal for Budget og Regnskab er henholdsvis 17,553,548 Rd. og 18,924,386 Rd. (Statsregnskab 1854—55, P. III, D. T. 1855, S. 929. 12) Statsregnskab 1855—56, P. III, D. T. 1856, S. 937. 13) o: tydeligt. 14) Idet Tillisch ikke havde anset det for rigtigt, at Rigsraadet befattede sig med et Regnskab, der angik hele Monarkiet, førend Medlemmer fra samtlige Landsdele var til Stede (Anh. B, Sp. 295—96). 6. Nov. 1858 var Fællesforfatningen sat ud af Kraft for Holstens og Lauenborgs Vedkommende, og Rigsraadet talte derefter kun kongerigske og slesvigske Medlemmer. 15) Anh. B, Sp. 323—32. 16) »Meddelelser angaaende det Rigsraadet til Betænkning forelagte Statsregnskab for Finantsaaret 1855—56. Ved det til at afgive Betænkning over det nævnte Regnskab af Rigsraadet nedsatte Udvalg« (1858). 17) Til saadanne Betragtninger vender A. oftere tilbage; sml. bl. a. F. T. 1855, ekstr. Sess., Sp. 762, ovf. S. 75. 18) Jens Petersen (Statsrevisor 1850—56, 1857—60) og — formentlig — J. C. H. Fischer (Statsrevisor 1852—53, 1858—61); jfr. Olsen, S. 345. 19) og 20) »Meddelelser«, S. 7. 21) Anh. B, Sp. 295—96. 22) Sst., Sp. 311—12. 23) Nl. det ved Frd. 26. Juli 1854 oprettede foreløbige kongevalgte Rigsraad. 24) Ministeriet P. G. Bang (»Decemberministeriet«, 12. Dec. 1854—18. Okt. 1856. 25) Jfr. Kultusmini-

ster Halls Programerklæring paa Regeringens Vegne 19. Dec. 1854. (F. T. 1854—55, 2. Saml., Sp. 20—22). ²⁶⁾ 2. Aug. 1855 (D. T. 1855, S. 678; sml. S. 601—05). ²⁷⁾ Til dettes 20 kongevalgte Medlemmer føjedes 30 umiddelbart valgte og 30 middelbart — af de enkelte Landsdeles Repræsentationer — valgte. Jfr. I, S. 7. ²⁸⁾ Af 29. Aug. 1855, sat i Kraft ved Kundgørelse af 2. Okt. s. A.. Jfr. I, S. 13—15. ²⁹⁾ Indførelsen af en saadan Konto er, som viist ovenfor, et Hovedpunkt i A.s finansielle System (sml. N. 6); ³⁰⁾ Jfr. Udvalgets Betænkning, Anh. B, Sp. 299—304, 319—24, og »Meddelelser«, S. 66—73. I Det kgl. Biblioteks Eksemplar heraf findes en mærkelig Hæftningsfejl, idet S. 65—72 hører hjemme i Statsrevisorernes Beretning til Rigsdagen; et fejlfrit Eksemplar findes derimod i Rigsdagens Bibliotek. ³¹⁾ Nl. 250,000 Rd., af hvilke der forbrugtes ca. 152,000 (Statsregnskab 1855—56, P. III, og S. 86—89, spec. 88). ³²⁾ O. W. Michelsen (1800—80) var Marineminister 12. Dec. 1854—2. Dec. 1859 i Ministerierne Bang, Andræ og Hall I, i dette sidste tillige Udenrigsminister 13. Maj 1857—10. Juli 1858; han var M. F. 1855—58. (Jfr. i øvrigt N. 59.) ³³⁾ R. R. T. 1859, Anh. B, Sp. 307—28 og 327—28. ³⁴⁾ »Meddelelser«, S. 11—12. ³⁵⁾ Der sigtes til det af Krigsminister Lüttichau 11. April 1856 forelagte Forslag til Lov om Tillægsbevilling for 1855—56 for Krigsministeriets Vedkommende (R. R. T. 1856, Anh. A, Sp. 1153—62). Overskrivelserne af de i Statsbudgettet af 2. Aug. 1855 bevilgede Beløb til Brød, Fourage o. s. v. skyldtes hovedsagelig Prisstigningen paa de fleste Livsforbrødenheder; jfr. Statsregnskab 1855—56, S. 59, Anm., og S. 88. ³⁶⁾ I Henhold til Udvalgets Betænkning og Fengers Ordførertale (R. R. T. 1856, Sp. 3262 f.), der i det hele tiltraadtes af A. som Finansminister (sst., Sp. 3263 f.), nægtedes Forslagets Overgang til 2. Beh. 27. Maj 1856. (Sp. 3264). Sml. R. R. T. 1859, Anh. B, Sp. 311—12, og »Meddelelser«, S. 63—64, 77—78. ³⁷⁾ Jfr. Finansudvalgets Betænkning af 23. Maj 1856 (Anh. B, Sp. 713), der med omstaaende Motivering indstillede Forslaget til Forkastelse. ³⁸⁾ Punkt 14.m.: 500 Rd. til Skarpskydningsøvelser (Anh. A, Sp. 1153; Anh. B, Sp. 713; jfr. i øvrigt N. 36 og 37). ³⁹⁾ Oprettelsen af dette Ministerium, der skyldes A., skete 16. Okt. 1855; det ophævedes 26. Juli 1858. Den omtalte Tillægsbevillingslov forelagdes 3. April 1856 af P. G. Bang (Anh. A. Sp. 1083—1102) og vedtoges 30. Maj s. A. af Rigsraadet (R. R. T. 1856, Sp. 3512). ⁴⁰⁾ Jfr. Statsregnskab 1855—56, S. 87—89, ad D. ⁴¹⁾ Sst., S. 3, ad I. a, sidste Punktum. ⁴²⁾ Sst., S. 87, ad D. ⁴³⁾ M. H. t. dette vanskelige Punkt, der ikke ses behandlet af Alb. Olsen (S. 202—03), kan A. næppe sigte til Krigs- eller Marineministeriet, endskønt adskillige Forhold kunde synes at henpege herpaa; jfr. saaledes f. Eks. Finansministeriets Sekretariats Journal 1856 Nr. 852, 1808 og 1889, samt »Meddelelser«, S. 77—78. Der findes imidlertid ikke i de nævnte Ministeriers Forestillingsprotokoller nogen kgl. Resolution, hvorpaa A.s Omtale passer, og denne maa derfor utvivlsomt gælde Ministeriet for Monarkiets fælles indre Anliggender. I Statsregnskab 1855—56, S. 89, findes under Pkt. b, Udgifter Forstsvæsenet i Kongeriget vedkommende, dels: »Forøgede Opskovnings-Omkostninger i Anledning af Arbejdslønnens Stigning 3,394 Rd. 10 β«, dels: »Salgsomkostninger og Procenter 4,031 Rd. 63½ β«. Disse Beløb op-

toges paa Kontoen for uforudsete Udgifter ved kgl. Resolutioner af henholdsvis 5. Febr. og 31. Maj 1856. Forud for kgl. Resolution af 5. Febr. 1856 gik en Skrivelse fra Fællesindenrigsministeriet til Finansministeriet af 21. Jan. s. A., hvori der redegøres for Overskridelsen og forespørges, »om det hertil fornødne Beløb ikke maatte kunne afholdes af de til uforudsete Udgifter for hele Monarchiets Vedkommende paa Statsbudgettet for indeværende Finantsaar opførte 250,000 Rdl.« Ved Skrivelse af 31. Jan. 1856 svarede A., »at der herfra intet mod Beløbets Udredelse paa sidstnævnte Maade findes at erindre, eftersom denne Udgift, ifølge sin Natur, formæntlig ei vil kunne udsættes til efter Finantsaarets Udløb, og naar velbemeldte Ministerium derfor har erhvervet allerhøieste Resolution for, at Udgifterne maa afholdes af den nævnte Sum, og man derom erholder nærmere Meddelelse, skal Beløbet blive foranstaltet anvist.« Overensstemmende hermed nedlagde P. G. Bang 2. Febr. 1856 Forestilling om Beløbets Opførelse paa Kontoen for uforudsete Udgifter, og 5. Febr. s. A. godkendte Kongen dette. (Jfr. Ministeriet for Monarkiets fælles indre Anliggender, Journal-Nr. 66 f/1856). ⁴⁴⁾ Jfr. N. 36, 37 og 38. ⁴⁵⁾ den første Post angaar Jægerspris Gods, den anden, der kun drejer sig om 25 Rd. — ikke 2,500! — Kolonierne paa Alheden (»Meddelelser«, S. 12). ⁴⁶⁾ Jfr. R. R. T. 1856, Anh. A, Sp. 639—40, rettet sst., Sp. 1231—32, og Tidenden, Sp. 3147, som paapeget af A. ved 2. Beh. 22. Nov. 1859 (R. R. T. 1859, Sp. 1842—44). — I L. T. 1879—80, Sp. 857, ovf. S. 71, taler A. dog selv om »toaarige Finantslove«. ⁴⁷⁾ Læs: Finansministeriet. ⁴⁸⁾ »Meddelelser«, S. 9. — I det følgende citerer A. delvis ordret Udtalelserne sst., S. 9—10. ⁴⁹⁾ Sst., S. 9. Sml. Statsregnskab 1855—56, S. 69, ad C. 1. a. 2. Røde Klev Fyr ligger paa Sild. ⁵⁰⁾ Jfr. I, S. 77 ff., 244 f., II, S. 44, 162. ⁵¹⁾ R. R. T. 1859, Anh. B, Sp. 299—300. Citatet er ikke ordret. ⁵²⁾ Sst., Sp. 323—334. ⁵³⁾ Sst., Sp. 323—24. ⁵⁴⁾ Udeladt er Sp. 1391 øv.—1395 øv., hvor A. udførligt — og med en Rigdom af Regnskabsposter — paaviser de afgørende Misforstaaelser af Marineministeriets Regnskab, som Revisorerne har gjort sig skyldige i, og som de har draget Rigsraadets Finansudvalg med ind i. ⁵⁵⁾ R. R. T. 1859, Anh. B, Sp. 303—04, 335—36; »Meddelelser«, S. 10. ⁵⁶⁾ Anh. B. Sp. 303—04; »Meddelelser«, S. 70; Statsregnskab 1855—56, S. 69. ⁵⁷⁾ Anh. B, Sp. 323—24. — Jfr. i øvrigt ovf. S. 119, »A. & F. F.«, S. 331—43, og R. R. T. 1862, Sp. 58—59. ⁵⁸⁾ Anh. B, Sp. 323—24. ⁵⁹⁾ Sml. Marineminister O. W. Michelsens Udtalelser 26. Maj 1856 (R. R. T. 1856, Sp. 3151 f.) og Finansudvalgets Betænkning 7. Nov. 1859 (R. R. T. 1859, Anh. B, Sp. 303—04, 355—86, spec. Michelsens Skrivelse, Sp. 379 f.) Af Interesse er ogsaa hans Tale Sp. 1469—75. ⁶⁰⁾ Anh. B, Sp. 323—24. ⁶¹⁾ Disse og de følgende Indstillingspunkter findes sst., Sp. 327—28. ⁶²⁾ Punkterne VIII (ang. det Holsten-Lauenborgske Forbundskontingents Krigsberedskab) og IX (ang. specielle Punkter under Marineministeriet) er udeladte. ⁶³⁾ Punkt IV, Sp. 327—28. ⁶⁴⁾ V. a, sst. ⁶⁵⁾ V. b, sst.

Side 149—63. ¹⁾ I denne Tale, der holdtes i Aftenmødet 16. Nov. 1859, gen-driver A. de Indvendinger, der fra forskellig Side var blevet fremsat mod hans store Tale om Formiddagen. Samtidig faar han Lejlighed til at frem-

sætte sine principielle Synspunkter for en rationel Regnskabsaflæggelse (Sp. 1454 ff.). Sml. i øvrigt »A. & F. F.«, S. 336, N. 1, og 347 med N. 3. ²⁾ 22. Nov. 1859. A. optog her Traaden fra foregaaende Tale (R. R. T. 1859, Sp. 1837—48, 1849). ³⁾ Kammerherre, Amtmand M. Rosenørn (1814—1902), Indenrigsminister 21. Sept. 1849—13. Juli 1851, M. F. 1849—54, M. R. R. 1856—61, Forfatter bl. a. af »Løsrevne Blade af Livsminder« (1888). — Talen findes Sp. 1444—46. ⁴⁾ Sp. 1444. ⁵⁾ Hother Hage; Sp. 1402—14, Hages Anerkendelse af Revisorerne Sp. 1404. ⁶⁾ H. Hage Sp. 1404; M. Rosenørn Sp. 1444. ⁷⁾ Anh. B, Sp. 299—300. ⁸⁾ A. sigter utvivlsomt til Anh. B, Sp. 303—04, men vilde have kunnet medtage en Reservation Sp. 299—300. ⁹⁾ Sp. 295—96. ¹⁰⁾ Tidenden, Sp. 1404. ¹¹⁾ 15. Marts 1858 (Sp. 1444). ¹²⁾ Idet A. afgik 10. Juli 1858. ¹³⁾ Professor C, E. Fenger (6. Maj—2. Dec. 1859, 24. Febr. 1860—31. Dec. 1863). ¹⁴⁾ Trykfejl for »de 250,000 Rd.«, der paa Statsbudgettet af 2. Aug. 1855 (S. 3) var opført til uforudsete Udgifter. Se herom H. Hage Sp. 1405—07. ¹⁵⁾ Tscherning Sp. 1420—36, spec. 1420—22. ¹⁶⁾ Tscherning Sp. 1420—24; H. Hage, Sp. 1406—07. ¹⁷⁾ A.s Uvilje over for »Overskridelses-systemet«, som han døber Tillægsbevillingssystemet (se S. 126), præger talrige Taler i Afsnit IV, A og B; jfr. navnlig R. R. T. 1856, Sp. 2011, ovf. S. 98—99, hvor det betegnes som »absolut skadeligt og fordærveligt«. ¹⁸⁾ For Eks. den af A. 3. Marts 1856 forelagte for 1856—58 for Finansministeriets Vedkommende (R. R. T. 1856, Anh. A, Sp. 111—82). ¹⁹⁾ De ovf. S. 142 omtalte Overskridelser ved Byggearbejderne paa Røde Klev Fyr under Marineministeriets Budget; sml. Statsregnskab 1855—56, S. 69, ad C. 1. a. 2. ²⁰⁾ Statsbudget 1855—56, S. 3. ²¹⁾ Tscherning, Sp. 1420—22, spec. 1422. ²²⁾ Rettere: 152,000 Rd. (Statsregnskab 1855—56, P. III). Sml. i øvrigt ovf. S. 94, N. 3, og Olsen, S. 315. ²³⁾ Udeladt er Sp. 1451—52 med detailleret Skildring af en Overskridelse paa 18,500 Rd. til Reparationer af Fyrskib Nr. 3 (Statsregnskab 1855—56, S. 69, ad C. 1. a. 2, og 88; sml. H. Hage, Sp. 1409—10). ²⁴⁾ Kgl. Resol. 25. Okt. 1855; jfr. Sp. 1409—11, 1452. ²⁵⁾ Statsregnskab 1855—56, S. 29, ad 3. — Sml. i øvrigt R. R. T. 1859, Sp. 1389—96, hvoraf dog Sp. 1391—95 er udeladt, eller ovf. S. 141—45. ²⁶⁾ Tscherning, Sp. 1425, 1430—31, 1433. ²⁷⁾ Sp. 1389. ²⁸⁾ Sml. foregaaende Tale, N. 59. ²⁹⁾ Tscherning Sp. 1424—25, 1429—30. ³⁰⁾ H. Hage Sp. 1411. ³¹⁾ Alfred Hage, Sp. 1443 f. ³²⁾ A. var fuldt fortrolig med belgiske Finansforhold og Regnskabsvæsen og henviser gentagne Gange til Belgien som Mønster. (Se f. Eks. L. T. 1859—60, Sp. 1122, ovf. S. 17; »A. & F. F.«, S. 336. — Sml. i øvrigt Olsen, S. 20, 31, 35, 38, 171, 221). De nedf. nævnte Love udkom 15. Maj og 29. Okt. 1846 (jfr. S. 121, N. 7). ³³⁾ 4. Nov. 1859; Sp. 887—94; sml. Sp. 21, Anh. B, Sp. 7—12. ³⁴⁾ A. sigter formentlig til Højesteretsdom af 25. Aug. 1845, der stadfæster in terminis en Landsover- samt Hof- og Stadsretsdom af 24. Juni 1844 (N. F. Schlegel: »Samling af Højesteretsdomme« II, S. 746—49). Herom udtaler Jul. Lassen: »Den omtalte Højesteretsdoms Uholdbarhed er nu vistnok almindelig anerkendt«. (»Haandbog i Obligationsretten, Almindelig Del«, 3. Udg., 1917—20, S. 835). Om Statsobligationer blev nye Regler givet ved Lov om Forældelse af Statsforskrivninger af 28. Jan. 1871;

om Motiverne se R. T. 1870—71, Till. A, Sp. 1513 ff. (Sml. i øvrigt V. C. Thomsen: »Bidrag til Læren om Fordringsrettigheders Forældelse efter dansk og fremmed Ret«, 1885, S. 81, N. 3; jfr. S. 83, N. 3.)³⁵⁾ Denne Udtalelse bør erindres ved en Bedømmelse af A.s Optræden i Storpolitikken.³⁶⁾ a: den belgiske Regnskabsret. Jfr. R. R. T. 1858, Sp. 2480 (ovf. S. 121), R. R. T. 1859, Sp. 1397 (ovf. S. 145—46); R. R. T. 1862, Sp. 58—59, 295—96; »A. & F. F.«, S. 331—43.³⁷⁾ R. R. T. 1859, Anh. B, Sp. 327—28, V, a og b.³⁸⁾ Da Fenger overhovedet ikke tog Ordet under Debatten, maa A. utvivlsomt sigte til hans tidligere (S. 138, N. 36) omtalte Udtalelser som Ordfører for Finansudvalget i Rigsraadet 27. Maj 1856 (R. R. T. 1856, Sp. 3262—63; sml. Anh. B, Sp. 713).³⁹⁾ Navnlig Tscherning, R. R. T. 1859, Sp. 1422—23.⁴⁰⁾ En for A. typisk Bemærkning. Sml. L. T. 1866—67, Sp. 989, nedf. S. 204, og L. T. 1879—80, Sp. 856, ovf. S. 69—70.⁴¹⁾ Nl. ved Revisionen af Kongerigets Regnskab. Sml. i øvrigt ovf. S. 131.⁴²⁾ Nl. i Landstinget 31. Jan. 1854 (L. T. 1853—54, Sp. 1130—31, hvor A. med bidende Haan advarer mod at »sie Myggen, naar man har slugt Kamelen«, 1136—39, 1153—54).⁴³⁾ Talen er om Toldbetjent Danckels Enke Ane Margrethe; i sin Replik til Monrad (R. R. T. 1859, Sp. 1468) kalder A. hende Denker. 1802 er iøvrigt en Fejl for 1820. Jfr. R. T. 1853—54, Till. B, Sp. 717, ad. 9. med Udvalgets kostelige Bemærkning (Sp. 718): »Udgiften, 10 Rbd., passerer for denne Gang.«⁴⁴⁾ A.s Tale kaldte Monrad frem til en Imødegaaelse (Sp. 1467 f.), hvortil A. replicerede (Sp. 1468—69). »Om Aftenen fik han og Monrad Leilighed til at lægge sin gjensidige cordiale Uvillie for Dagen,« noterer Krieger (Dagb. II, S. 75). Alb. Olsen (S. 203) kommenterer: »Striden om det Ørstedeske Rigsraad og Legaliteten af Statsbudgettet for 1855—56 endte saaledes med et Opgør under ganske private Former.« Jfr. i øvrigt A.s Indlæg Sp. 1837—48.

Side 163—64. ¹⁾ Lovudkastet findes i Anh. A., Sp. 1113 ff., 2. Beh. i Tiden- den, Sp. 1702 ff., 3. Beh. Sp. 1948 ff. ²⁾ Hother Hage, Sp. 1963—64. ³⁾ Saa- ledes Hage, Sp. 1964. ⁴⁾ Finansminister Fenger benægtede straks, at der »ved de Forslag, som her have været forelagte, skulde være fremstaaet en ny Æra; thi de ere ligefrem en Fortsættelse af det Styre, som nu allerede i en Række af Aar har været fulgt her i Landet« (sst., Sp. 1971).

Side 164—68. ¹⁾ Lovforslaget findes i Anh. A, Sp. 493—94, 1. Beh. i Ti- denden, Sp. 218, 2. Beh. sst., Sp. 423—42. Loven, der stadfæstedes 3. Marts 1860 (L. S. 1860, S. 335), afløste Kriegers Lov af 4. Marts 1857 (L. S. 1857, S. 101—02). I denne var det fastsat, at den Del af Kongerigets særlige Andel af Totalkassebeholdningen, der oversteg 1,200,000 Rd., skulde forrentes med 3 pCt. aarlig. Endvidere skulde der dannes et særligt Reservefond for Konge- riget. Heri skulde 1,000,000 Rd. af den kongerigske Del af Totalkassebehold- ningen indgaa, og Fondet skulde efterhaanden øges med de Summer, hvor- med nævnte Andel ved Aarenes Slutning maatte overstige 1,600,000 Rd.. Med disse Love maa sammenholdes Andræs's Fælleslov af 27. Maj 1856 (L. S. 1856, S. 666—67), der fastsatte de paagældende Beløb for Kongeriget, Slesvig og Holsten til henholdsvis 1,200,000 Rd., 340,000 Rd. og 460,000 Rd.; 3. Marts 1860 ændredes de to sidstnævnte Summer til 315,000 Rd. og 420,000

Rd. (Se R. R. T. 1859, Anh. A, Sp. 59—62, 919—20; Olsen, S. 181 og 194). — 13. Febr. 1857 havde A. i Landstinget holdt en Række betydningsfulde Taler om Finansforvaltningen efter Forf. 2. Okt. 1855, navnlig om Forholdet mellem Finans- og Indenrigsministrenes Ressort og Ansvarlighed. Til disse Taler (L. T. 1856—57, Sp. 935 f., 937—38, 940—45, 947—49) maa Udgifvereren nøjes med at henvise. ²⁾ Wessely, Sp. 423—25. ³⁾ Sml. N. 1. ⁴⁾ o: Kongeriget, Slesvig, Holsten og Lauenborg. Sml. L. T. 1856—57, Sp. 941 og 947. ⁵⁾ Dette havde fra første Færd været Oppositionens Krav, og det mod A. personlig fjendtlige »Dagbladet« havde allerede 13. Nov. 1855 hævdet det samme (»20 Aars J.« II, S. 22—27; jfr. i øvrigt Olsen, S. 173—74). — I øvrigt smager hele denne tilsyneladende disjunktive Modstilling af Muligheder stærkt af Taktik. Ved at fremsætte — og kritisere — de formentlige Alternativer, sikrer A., idet han peger paa den af ham indslaaede gyldne Middelvej, sig selv det taktisk gunstige Centrumsstandpunkt. ⁶⁾ Eller som A. udtalte 13. Febr. 1857: De enkelte Ministre skulde rekvirere, Indenrigsministeren assignere, men Finansministeren forestaa Kasseforvaltningen, og Statsbogholderiet notere samtlige Assignationer (L. T. 1856—57, Sp. 948). ⁷⁾ Sst., Sp. 943—44. ⁸⁾ A. sigter navnlig til Belgien; sml. L. T. 1856—57, Sp. 944. ⁹⁾ Sml. N. 6. ¹⁰⁾ Talen omfatter Sp. 425—33. — Sml. i øvrigt A.s Tale 27. Jan. 1860 (Sp. 328—34), hvor han udtrykker sin egen Tilfredshed med den af ham selv gennemførte og ledede Finansforvaltning. Endnu vigtigere er A.s store Tale 12. Dec. 1861, hvor han kritiserer, at Fenger har ændret det ved Forf. 2. Okt. 1855 gennemførte finansielle System — »hvis Fortrinlighed han fremhævede uden at høste Anerkendelse noget Sted, ej heller hos Fenger«, tilføjer Alb. Olsen spydigt (S. 265). Med Beklagelse har jeg maattet lade denne Tale (L. T. 1861, Sp. 1168—79) udgaa; men jeg har ikke ment at kunne optage flere lidet »aktuelle« Taler om Finansforvaltningen. — Jfr. endvidere »A. & F. F.«, S. 87—96.

Side 171—76. ¹⁾ Hovedtraktaten ang. Afløsningen af Sund- og Bælttolden sluttedes i Kbh. 14. Marts 1857 og forelagdes 4. April s. A. Rigsraadet til Beslutning (af Udenrigsminister L. N. Scheele; se R. R. T. 1857, Sp. 14—15; Anh. A, Sp. 1—40). S. D. forelagde A. som Finansminister følgende Lovforslag: »Finansministeriet bemyndiges til at anvende de ved Sundtoldens Afløsning indvundne Summer, som ikke paa hensigtsmæssigere Maade kunne frugtbargjøres, til overordentlige Afbetalinger paa Monarchiets Statsgjæld, af hvilken saadanne Poster, der dertil maatte skjønnes egnede, kunne opsiges til Udbetaling. Dog skal i Finantsaaret 1857—58 et Beløb af indtil 1,200,000 Rd. kunne benyttes til Dækning af Aarets løbende Udgifter.« (Jfr. R. R. T. 1857, Sp. 18—25; Anh. A, Sp. 79—80). M. H. t. »Sundtoldens Afløsning« henvises til Marcus Rubins Afhandling i H. T., 7. R., VI, S. 172—311, N. N. II, S. 61—64, og Dagb. II, S. 100, 102 f., 145, 150—51; jfr. nedf. S. 179, N. 5. ²⁾ J. N. Madvig var Præsident for Oktoberforfatningens Rigsraad i hele den Aarrække, det bestod (1856—63). Jfr. Madvigs »Livserindringer«, S. 214—16, hvor han med en viss — men i øvrigt fuldt berettiget — Selvfølelse ser tilbage paa sin Præsidiumpæriode. ³⁾ Madvig, Sp. 257—59. ⁴⁾ Anh. B, Sp. 17—

32. ⁵⁾ Tidenden, Sp. 59—80. ⁶⁾ Saaledes Monrad (Sp. 59—60), tiltraadt af Tscherning (Sp. 60). ⁷⁾ Monrad, Sp. 60. ⁸⁾ Af A.s Svartale (Sp. 65—68) citeres: »Naar det derfor af et æret Medlem (Monrad) blev sagt, at han meget maatte ønske, at Loven kom til at udtale, at disse Midler brugtes til at danne en Reservefond, saa kan jeg kun dertil svare, at det er Lovens Tanke. Navnet staaer der ikke; men jeg seer ikke, at man kan give en saadan opsparat betydelig Capital, der venter paa nærmere Anvendelse, noget andet Navn end en Reservefond; . . . » (Sp. 65). Af psykologisk Interesse er følgende Udtalelser: »I en anden Retning indrømmer jeg, at der er et betydeligt Tillidsforhold, som der gjøres Krav paa ved Loven, det nemlig, at der til Finantsbestyrelsen, — uden faste Bestemmelser for deres Anvendelse, men kun med Ret til at frugtbargjøre dem, — gives saa overordentlig store Midler, der langt overstige de sædvanlige Beholdninger, idet det ingenlunde kan ansees for usandsynligt, at der vil kunne komme 11 til 12 Millioner ind i Løbet af dette Aar. Hvis jeg havde været istand til paa nogensomhelst Maade at finde en Form, hvorved det var muligt at vælte denne Byrde fra mine Skuldre over paa andre, da kan jeg forsikre, at jeg vilde med stor Glæde have gjort det, og hvis Nogen endnu kan finde en Form, hvorved jeg kan blive ganske fritagen derfor, da skal jeg med Fornøielse trække mig tilbage. Intet kan være behageligere for en Finantsminister end at opnaae saadanne Bestemmelser, der aldeles bindende sige, hvad der skal gjøres med de Summer, som komme ind, saa at Finantsbestyrelsen kan forholde sig fuldkommen rolig og være sikker paa at træffe Lovgivningsmagtens Villie aldeles nøie ved ligefrem at efterleve de skrevne Bestemmelser. Hvis man altsaa kan forsyne mig med saadanne Bestemmelser, forudsat at de ere af en saadan Natur, at jeg kunde troe det forsvarligt at underkaste mig dem, saa gjør man mig en overordentlig stor Tjeneste, og jeg tør sige enhver anden Finantsminister, der maatte komme i mit Sted, en ligesaa stor Tjeneste; thi der er i Sandhed slet ikke nogen Behagelighed ved at skulle løbe det Ansvar, efter at have paa bedste Maade gjort, hvad man kunde, for at ramme det Rette, bagefter at blive kritiseret fra mangfoldige Sider og paa saa mangfoldige Maader. Jeg kan derfor ikke sige Andet, end at for mit Vedkommende skal det ikke møde den ringeste Indsigelse, hvilken snevrere Begrænsning man vil kunne finde for Pengenes Anvendelse, forudsat, siger jeg stedse, at jeg maatte finde det forsvarligt at gaee ind derpaa; thi i modsat Fald kan jeg naturligviis *personlig* ikke paatage mig at udføre de dertil sigtende Bestemmelser. Men det har ikke været mig muligt, uagtet jeg kan forsikre, at disse Tanker ikke have været mig fjerne, at finde en Form, hvorunder det kunde skee. Men vilde man overhovedet slaae ind paa en saadan Vei, da maatte man paa lignende Maade træffe Bestemmelser, som foreskrev de Foranstaltninger, der i Aarets Løb kunne være at træffe med Hensyn til Activerne, — og det er ingen ubetydelig Sum — med Hensyn til Reservefonden, med Hensyn til Kassebeholdningen. Der er ganske sikkert, uden at man maaskee gjør sig det ganske klart, i Finantsbestyrelsens Haand nedlagt en overordentlig stor Magt, ved den overordentlige store Raadighed, som den har over Statens Pengemidler; det er ingen Be-

hagelighed for Finantsbestyrelsen at have denne Raadighed, men det er Forholdenes Natur, der med Nødvendighed har gjort, at en saadan Raadighed er overdraget til Regjeringen. Kunde man finde nogen anden Form, troer jeg ikke, at nogen Regjering eller nogen Finantsbestyrelse skulde gjøre stærke Indvendinger derimod. Dette er det Væsentlige af, hvad jeg troede det nødvendigt at tilføje med Hensyn til Lovens egentlige Betydning« (Sp. 65—68).

⁹⁾ Udvalget foreslog, »at der af de ved Sund- og Strømtoldens Afløsning indvundne Capitaler dannes et særskilt Fond, kaldet Øresundsfondet«, som »bør stilles under Finantsministeriets Bestyrelse« (Anh. B, Sp. 17 ff., spec. Sp. 19; sml. Forslagets § 1, sst., Sp. 25 og 26). Før Bluhme og David ved Lov af 17. Nov. 1865 gennemførte Fondets Ophævelse, forsvarede A. det i store Taler som et Reservefond; kun med ond Vilje kunde det karakteriseres som et »Separatfond« og et »Omsvøvsdepartement«. Han vilde undlade at stemme. (R. R. T. 1865, L. T., Sp. 99—112 og 118—24, af hvilke Taler navnlig den første er overordentlig læseværdig, klar, logisk, fuld af Vid og Ironi). ¹⁰⁾ Nl. fra Tschernings Side (Sp. 60—64). ¹¹⁾ Jfr. A.s Svar til Tscherning (Sp. 68). ¹²⁾ Anh. B, Sp. 17 ff., Sp. 25 ff. ¹³⁾ Tidenden, Sp. 67—68. ¹⁴⁾ I Udvalgsflertallets Lovforslag § 2 nævnes først »Monarchiets egne Statsobligationer«, dernæst »saadanne fremmede Statsobligationer, som yde en høi Grad af Sikkerhed«, sidst »indenlandske Aktier« til et offentligt garanteret Mindsteudbytte af 4 pCt. (Anh. B, Sp. 25 og 26). ¹⁵⁾ Ændringsforslagene findes i Tidenden, Sp. 213—22. ¹⁶⁾ Renck, Sp. 227—37. ¹⁷⁾ Sml. N. 8. — At A. kun ugærne var Minister — (18. Okt. 1856—13. Maj 1857 tilmed baade Finansminister og Konseilspræsident) — udtales oftere i Fru Andræ's Dagbøger (se f. Eks. II, S. 131 ff., 140 f., 143 f., 153—54, 163), men var for øvrigt velkendt i politiske Kredse. ¹⁸⁾ Anh. B, Sp. 27 og 28. — Disse 5 pCt.s Statslaan var sluttet med Huset »Hambro & Søn« i London henholdsvis 23. Febr. 1849 og 18. Marts 1850. ¹⁹⁾ Tidenden, Sp. 66; jfr. A.s Tale ved Forelæggelsen af Lovforslaget 4. April 1857, sst., Sp. 24—25. ²⁰⁾ Jfr. efterfølgende Tale og Noterne dertil. ²¹⁾ Aftrykt i Tidenden, Sp. 213—22. ²²⁾ Renck (Sp. 227 ff., spec. 230—31), Bargum (Sp. 242—43, 245—47), Lehmann (Sp. 247—52). ²³⁾ Et Hugg mod Lehmanns Ytringer, Sp. 248—50. ²⁴⁾ Renck, Sp. 230—31. ²⁵⁾ C. A. Bluhme, der senere selv greb ind i Debatten (Sp. 374—79). — I Fru A.s Dagbøger hedder det om Sundtoldafløsningen under 24. Marts 1857: »Med Folk, der ere saa letsindige, Bluhme og Scheele, er der naturligviis mange Ærgrelser og mange Rettelser. *Andræ* er naturligviis baade som [Konseils] Præsident og Finantsminister den, det hviler paa; dog har han en Hjælper i *Krieger*, der undertiden i Møderne glæder ham meget ved den affærdigende Maade, hvorpaa han behandler Scheele og omtaler Bluhmes og hans Arbejde som *Jadsk*«. Sml. Optegnelse under 26. Marts s. A. (Dagb. II, S. 150—51). Loyalt paapeger Poul Andræ dog den stærkt rosende Omtale, Rubin (i H. T., 7. R., VI, S. 172 ff.) anvender paa Bluhme og Scheele. At Andræ selv havde sin store Del af Æren for den rettidige Afløsning af Sundtolden, udtales baade af Rubin (sst., S. 230 f.) og Neergaard (D. R. H. VI B, S. 183). ²⁶⁾ De omtalte Vandveje er Stecknitzer og Ejderkanalerne. — M. H. t. nærmere Enkelt-

heder henvises i øvrigt til A.s Forelæggelsestale 4. April 1857 (R. R. T. 1857, Sp. 18—25). ²⁷⁾ Sml. nedf. S. 178, N. 1. — Talen fortsættes (til Sp. 269) med en Kritik af andre Ændringsforslag, som — med en mindre væsentlig Undtagelse — ogsaa forkastedes (Sp. 383—85).

Side 177—78. ¹⁾ A. havde (Sp. 329—30), nødtvungent, redegjort for Udvalgsforhandlingerne om det nu foreliggende Flertalsforslag. Han indledede med: »Det er altid overordentlig vanskeligt i parlamentariske Forsamlinger at omtale, hvad der ikke er foregaaet offentligt, og hvad der ikke egentlig henhører til en offentlig Forhandling, og dertil henregner jeg blandt Andet saadanne Forhandlinger, der kunne have fundet Sted imellem enkelte Medlemmer af et Udvalg og en Minister, og som ikke ere blevne fremførte for Raadet, fordi man ikke har fundet nogen Anledning dertil.« Sml. A.s skarpe Replik til Tscherning, der 21. Sept. 1855 havde omtalt de hemmelige Forhandlinger i Rigsraadet af 26. Juli 1854 (F. T. 1855, ekstraord. Sess., Sp. 717—19). — M. H. t. nærværende Tale henvises i øvrigt til Noterne til den foregaaende. ²⁾ C. E. Fenger. ³⁾ Sml. I, S. 67, N. 13. ⁴⁾ Under 2. Beh. (Sp. 213—388), havde bl. a. Renck (Sp. 227—37, 315—24), Burchardi (Sp. 254—56), David (Sp. 280—84, 342—49), Haagen (Sp. 312—15) og Scheel-Plessen (Sp. 334—40) mere eller mindre skarpt taget Stilling imod Udvalgsflertallets Forslag. ⁵⁾ Ved Afstemningen vedtoges Udvalgsflertallets Forslag — med et mindre betydende Underændringsforslag af Bargum — med 34 St. mod 22 (Sp. 384, 386—88); ved 3. Beh. vedtoges Forslaget med 34 Ja mod 20 Nej (Sp. 408—09). — Om Øresundsfondet se i øvrigt »Danmarks Statistik« IV, S. 126—29.

Side 178—79. ¹⁾ Til 2. Beh. af Tillægsloven havde Rotwitt stillet to Ændringsforslag for derved at komme Helsingør Kommune til Hjælp efter Afløsningen af Øresundstolden. De gik ud paa — principalt af Øresundsfondet, subsidiært af Statskassen — at yde Byen et tiaarigt rentefrit Laan paa 200,000 Rd., som derefter skulde forrentes med 4 pCt. og tilbagebetales med $\frac{1}{10}$ i en ny tiaarig Periode (R. R. T. 1858, Sp. 2148, Bilagsblad S. 2—5). Til Rotwitts Forslag havde Bluhme fremsat et Underændringsforslag, der stillede Regeringen væsentlig friere (sst., S. 6—7; sml. I, S. 326). Under Forhandlingerne opstod en Debat om, hvorvidt Sundtoldstraktaten havde været gunstig for Danmark eller ej. A. udtalte først over for Tscherning: »... det danske Monarchie har derved for alle Tider lidt et ganske overordentligt Tab; det har offret særdeles Meget af sin soleklare Ret og lagt for Dagen en Forsonlighed og Imødekommen, som jeg troer staaer exempellos« (R. R. T. 1858, Sp. 2205). Senere nødtes han dog til et visst Tilbagetog i nærværende Tale. Jfr. i øvrigt I, S. 326, og II, S. 176. ²⁾ Tscherning, Sp. 2204. ³⁾ Kammerherre, Amtmand M. Rosenørn (1824—1902), M. F. 1849—53, 1853—54; M. R. R. 1856—61; Indenrigsminister 21. Sept. 1849—13. Juli 1851). ⁴⁾ Rosenørn, Sp. 2220—28, spec. Sp. 2221 og 2224—25. ⁵⁾ Under 14. April 1855 havde De forenede Stater med et Aars Varsel opsagt den med Danmark 26. April 1826 afsluttede »Almindelige Venskabs-, Handels- og Skibsfartsconvention« for derved at fremtvinge Afskaffelsen af Sundtoldafgifterne. Dette gav Hovedstødet til, at

Regeringen indbød de vigtigste Søgagter til en Konference i Kbh. om Afløsning af Sundtolden mod Udbetaling af en større Sum (35 Mill. Rd.) een Gang for alle. De forenede Stater deltog ikke i Konferencen, men sluttede dog senere Forlig med Danmark. Som ovf. nævnt (S. 171, N. 1) afsluttedes Konventionen om Sundtoldens Ophævelse 14. Marts 1857, og fra 1. April s. A. bortfaldt Tolden, der i 1420erne var blevet indført af Erik af Pommern. Jfr. i øvrigt Motiverne til Forslag til Rigsraadsbeslutning i Anledning af Traktaten af 14. Marts 1857 (R. R. T. 1857, Sp. 26—40) og Bluhmes Tale 29. Marts 1858 (R. R. T. 1858, Sp. 2207—13). ⁶⁾ Saaledes f. Eks. Tscherning (Sp. 2204) og Bluhme (Sp. 2210). ⁷⁾ Bluhme havde (Sp. 2207—13) polemiseret imod A.s Holdning og tidligere Udtalelser (sst., Sp. 2196—2203, 2205—06). ⁸⁾ Bluhme, Sp. 2211. ⁹⁾ Ogsaa Bluhme indrømmer dog (Sp. 2210), at Øresundstolden i de senere Aar har givet en Indtægt af over 2 Millioner Rd. om Aaret, hvorimod den *Rente*, man vil faa af Afløsningssummen (, der i alt var 31,468 Mill. Rd.), langt fra vil indbringe en tilsvarende aarlig Sum.

Side 180—84. ¹⁾ Lovforslaget findes i Anh. A., Sp. 617—20, Motiverne Sp. 621—26, som vedtaget i Folketinget Sp. 729—32, Folketingsudvalgets Betænkning i Anh. B, Sp. 245—52; 1. Beh. findes i Tidenden, Sp. 809—16. I Loven, der stadfæstedes 21. Dec. 1858, fastslog § 1: »Af de Udgifter, der i Medfør af de for Staden Kjøbenhavns kommunale Beskatning gjældende Regler ville være at ligne paa Stadens Næringsbrugere for Aaret 1859, bliver en Trediedeel at tilveiebringe ved en Hjælpeskat, som paalignes samtlige Stadens Indvaanere efter Formue og Leilighed. Dog kan den Deel af disse Udgifter, som skal bæres af Hjælpeskatten, med Kongens Bifald forhøies til sammes Halvdeel«. ²⁾ Orla Lehmann, Tidenden, Sp. 877—78. ³⁾ Justitsraad, Raadmand J. J. Driefer, Kbh., M. L. 1854—59, havde dels foreslaaet at forhøje de Ikke-Næringsdrivendes Bidrag til Skatten fra en Tredjedel til Halvdelen, dels til § 1 at føje: »For Fremtiden blive Nærings- og Hjælpeskatten at forene til een fælles Skat, paalignet efter Formue og Leilighed« (Sp. 872—77). ⁴⁾ Jfr. Driefers Motivering af sine Ændringsforslag, Sp. 873—77. ⁵⁾ Dette fastslaar A. Gang paa Gang; jfr. f. Eks. Sp. 905—06, nedf. S. 187—88, eller L. T. 1866—67, Sp. 986, nedf. S. 201. ⁶⁾ 18. Jan. 1858 havde A. som Finansminister i Rigsraadet stillet Forslag om Rangskattens Ophævelse (R. R. T. 1858, Sp. 59—61, 211, Anh. A, Sp. 1139—46). Udvalget var enigt med A. i Skattens Urimelighed, men kunde ikke for Tiden tilraade Vedtagelsen af det forelagte Lovudkast (Anh. B, Sp. 347—62). — Om A.s Syn paa Adel, Titler og Rang henvises i øvrigt til Afsnit X, S. 401—04. ⁷⁾ Saaledes Driefer, L. T. 1858, Sp. 873—74; sml. Wesselys Udtalelser ved 1. Beh., Sp. 813—15. ⁸⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 985—86, nedf. S. 200—01. ⁹⁾ En Betragtning, A. oftere vender tilbage til; jfr. f. Eks. F. T. 1854—55, II, Sp. 2140—41, nedf. S. 293, og R. R. T. 1863, II, Sp. 842, I, S. 241—42. ¹⁰⁾ Dette udvikles nærmere, dels i de forbigaede Linjer (Sp. 882—83), dels i efterfølgende Tale. ¹¹⁾ Jfr. N. 3.

Side 184—89. ¹⁾ A. vender sig dels — og navnlig — mod Wessely (Sp. 885 ff.), dels mod Driefer (Sp. 893 ff.); Begyndelsen af hans Indlæg er udeladt. ²⁾ Saaledes Wessely, Sp. 885, og Driefer, Sp. 895. ³⁾ Wessely, Sp.

885 ff. ⁴⁾ Sml. Sp. 881—83, ovf. S. 182—83. ⁵⁾ Saaledes Wessely, Sp. 886—88. ⁶⁾ Sp. 886 angiver Wessely Beløbene til: 1841: 154,000 Rd.; 1848: 209,000 Rd.; 1857: 389,000 Rd. ⁷⁾ Ogsaa under Forhandlingerne om offentlig eller privat Drift af Jærnbannerne fremhæver A. dette Synspunkt. Sml. f. Eks. L. T. 1867—68, Sp. 1932—33, nedf. S. 274—75. ⁸⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 988, nedf. S. 203—04. ⁹⁾ Dette havde Wessely dog ikke udtalt, i hvert Fald ikke direkte. ¹⁰⁾ Indenrigsminister I. J. Unsgaard, L. T. 1858, Sp. 897—99, spec. 899. ¹¹⁾ Sp. 883—84, ovf. S. 184. ¹²⁾ Wessely, Sp. 885—91, spec. 885—88. ¹³⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 847 og 987—88, nedf. S. 196 og 202—03. ¹⁴⁾ Sml. L. T. 1868—69, Sp. 1287—88, ned. S. 205—06. — 25. Marts 1874 slog A. til Lyd for en *Udførselstold*: »Jeg er ikke af dem, der pleie at være overmaade bange for at udtale en Tanke, der ved første Øiekast er overmaade stødende. Jeg siger Udførselstold, mine Herrer, Udførselstold paa Livsfornødenheder, paa Fedevarer, paa Kvæg, paa Heste, paa Korn; dér have de Herrer Korrelatet, dér have De det, som jeg anser for at være den naturlige Konsekvents fra et statsøkonomisk Standpunkt for at faae Velstanden fordelt over det Hele. For det Første vilde man faae forøgede Toldindtægter, og det Indtægter, der ganske sikkert kom til at hvile paa alle disse Produkter, og derved vilde man saa kunne slippe for andre Toldindtægter; thi Meningen er jo ikke den, at man skulde dyngge Penge sammen; dernæst vilde man bidrage meget væsentlig til at opnaa, hvad man ikke vilde opnaa ved 10 Indkomstskatte, nemlig at gjøre Livsfornødenhederne billigere for den Fattige. Det er den praktiske Maade at faae billige Livsfornødenheder paa.« (L. T. 1873—74, Sp. 967). Sml. i øvrigt Indledningen, S. 64—65.

Side 189—99. ¹⁾ Lovforslaget findes i Till. A, Sp. 1283—98, Motiverne dertil sst., Sp. 1297—1308. Ændret til »Lov om en overordentlig Skat for Tidsrummet fra 1ste April 1867 til 31te Marts 1869,« vedtoges Loven, i Henhold til det af Krieger ledede Fællesudvalgs Indstillinger af 11. Juli 1867 (Till. B, Sp. 1769—1844), i Landstinget s. D., i Folketinget 12. Juli 1867 (Till. A, Sp. 3401—22). Den stadfæstedes 25. Juli s. A. ²⁾ C. A. Fønnesbech var Finansminister i Ministeriet Frijs 6. Nov. 1865—28. Maj 1870. 8. Jan. 1867 havde han i Landstinget forelagt »Udkast til Lov om Indkomstskat« (L. T. 1866—67, Sp. 588—92). ³⁾ Saaledes dels i Fønnesbechs Forelæggelsestale (Sp. 588—89), dels i Motiverne (Till. A, Sp. 1297—99). ⁴⁾ Nl. Krigen 1864 og Tabet af Hertugdømmerne ved Freden i Wien 30. Okt. s. A. ⁵⁾ Jfr. navnlig A.s skarpe Svar til L. Skau og H. A. Krüger i Rigsraadet 6. Nov. 1863 (R. R. T. 1863, II, Sp. 993—1001). ⁶⁾ M. H. t. Krigsskatloven af 21. Marts 1864 og de senere Lovforslag om en lignende Skat for Finansaarene 1865—66 og 1866—67 henvises til Motiverne til nærværende Forslag (R. T. 1866—67, Till. A, Sp. 1299—1308). ⁷⁾ Nl. i Rigsraadets Landsting 10. Febr. 1866; se R. R. T. 1866, L. T., Sp. 69—75, især Sp. 70, en Tale, Udgiveren har maattet give Afkald paa at gengive. Det samme gælder desværre de af A. ved 3. Beh. af nærværende Forslag 15. April 1867 fremsatte principielle Betragtninger over Begrebet Balance (L. T. 1866—67, Sp. 2922—44, spec. 2930—34). ⁸⁾ Jfr. A.s Tale ved 1. Beh. af Lovudkastet om Hærordningen 7. Juni 1867,

(Sp. 4203—17, nedf. S. 320—35). ⁹⁾ I det oversprungne (Sp. 843—44) sigter A. til de »henved 2 Millioner, som i det nævnte Regnskabsaar blev udbetalt i rede Penge til Entrepreneurerne for den jydsk-fyenske Jernbane«. (Jfr. i øvrigt Afsnit VII.) ¹⁰⁾ Den grundlovgivende Rigsforsamling traadte sammen 23. Okt. 1848, den første ordentlige Rigsdag 30. Jan. 1850. ¹¹⁾ Det første Lovforslag om Indførelsen af en Indkomstskat blev fremsat i Folketinget 5. Nov. 1850 af Finansminister W. C. E. Sponneck; jfr. F. T. 1850—51, Sp. 794—813, Anh. A, Sp. 408—39, men naaede ikke engang til 2. Beh., endsige op i Landstinget. — M. H. t. A.s tidligere Holdning henvises til de foran meddelte Taler. ¹²⁾ Navnlig Kaptajn, Farver O. E. Sonne, Rønne, M. F. 1853—55, M. L. 1862—74; se L. T. 1866—67, Sp. 821 ff. ¹³⁾ »Income and property tax« gennemførtes 1798 som en midlertidig Krigsskat af William Pitt den Yngre. Den afskaffedes 1816 af Whiggerne, men indførtes 1843 paa ny af Robert Peel. (Se G. M. Trevelyan: »History of England«, 1926, S. 582, 614, 626, 639, og Salm. VII, S. 233.) Betragtninger over den engelske Indkomstskat fremsættes ogsaa af David, L. T. 1866—67, Sp. 874. ¹⁴⁾ Sml. L. T. 1858, Sp. 906, ovf. S. 188. En lignende Tankegang udtaler Hofjægermester J. Frijs, Lyngbygaard (M. L. 1853—55, 1866—68), L. T. 1866—67, Sp. 816. ¹⁵⁾ Det samme hævdes af Frijs (Sp. 817) og Borgmester, Kammerherre J. C. Jessen, Horsens (Sp. 833), der bægge navnlig drager Landboernes Ævne til at foretage en rigtig Selvangivelse i Tvivl; Jessens Indlæg imod Indkomstskatten omfatter Sp. 832—39. ¹⁶⁾ A.s skarpe Fremblik fornægter sig ikke. — Det skal lades usagt, om Edvard Brandes, der var velkendt med vor ældre parlamentariske Historie, har mindedes A.s betegnende »Sugeværk«, da han karakteriserede Indenrigsministeriet under Verdenskrigen som det store »Sugerør«. ¹⁷⁾ Till. A, Sp. 1283. ¹⁸⁾ Sml. Indledningskarakteristikken, I, S. 42. ¹⁹⁾ A. sigter til Sponnecks Forsøg paa ved den første Finanslov 1850 at forhøje de under Vejvæsenet ved Frd. 29. Sept. 1844 fastsatte Afgifter fra 32 Skilling pr. Td. Ager- og Enghartkorn og 16 Skilling pr. Td. Skov- og Mølleskyldhartkorn til henholdsvis 48 og 24 Skilling. Det ved Forhøjelsen fremkomne Beløb blev strøget af Finansudvalget (jfr. Olsen, S. 47). ²⁰⁾ Ved Gr. L. 28. Juli 1866 indførtes i §§ 48 og 49 det i Gr. L. 5. Juni 1849 § 52 ukendte Begreb *Tillægsbevillingslove*; men § 48 fastslog udtrykkelig, at »Forslag til Finantsloven og Tillægsbevillingslovene behandles først i Folkethinget«. ²¹⁾ Jfr. ovf. Afsnit III. ²²⁾ I Fønnesbechs Svartale (Tidenden, Sp. 882—901) erkender Ministeren, at »det væsentligt har været dette practiske Hensyn, som har diceret Bestemmelsen i § 1, saaledes som den er foreslaet, og jeg skal aabent udtale, at det hidtil er undgaaet min Opmærksomhed, at der herved kunde tilveiebringes en Tilstand, som kunde ansees for at være præjudicerende for Landstingets Bevillingsret. . . . Jeg skal derfor udtale, at jeg skal være villig til at træffe enhver som helst Foranstaltning, som Landstinget maatte finde fornødent for paa dette Punkt at sikre dets Indflydelse . . .« (Sp. 895 og 896).

Side 199—205. ¹⁾ Af A.s Replik til Finansministeren (Sp. 978—92) meddeles kun hans principielle Betragtninger ang. Indkomstskatten. Jfr. i øvrigt

Noterne til foregaaende Tale. ²⁾ Till. A, Sp. 1283. ³⁾ Tidenden, Sp. 896; jfr. ovf. S. 199, N. 22. ⁴⁾ Som omtalt S. 189, N. 1, blev Forslagets Gang baade lang og trang. ⁵⁾ Jfr. Sp. 895; sml. ovf. S. 199, N. 22. ⁶⁾ W. C. E. Spønneck, Finansminister 16. Nov. 1848—12. Dec. 1854. ⁷⁾ Sml. ovf. S. 198, N. 19. ⁸⁾ Fønnesbech, Sp. 894. ⁹⁾ Sml. L. T. 1858, Sp. 881, ovf. S. 183. ¹⁰⁾ Sst., Sp. 879 og 905—06, ovf. S. 181 og 187—88. ¹¹⁾ A. sigter navnlig til Rangskatten; se sst., Sp. 879—80, ovf. S. 181—82. ¹²⁾ Sml. L. T. 1858, Sp. 881—83, ovf. S. 182—83, og Sp. 903—05, ovf. S. 185—87. ¹³⁾ Med Fagforeningerne, der først kom til Danmark i 1870erne (1871 ff.), kunde A. ikke regne i sine liberalistisk prægede økonomiske Betragtninger. (Sml. P. Munch i D. F. H. VII, S. 404 ff.) ¹⁴⁾ Jfr. Fønnesbech, L. T. 1866—67, Sp. 892—95, spec. 894—95. ¹⁵⁾ Sml. Sp. 845, ovf. S. 194 med N. 11. ¹⁶⁾ Jfr. A.s skarpe Udtalelser mod »Inkquisitionssystemet« L. T. 1858, Sp. 906, ovf. S. 188, og L. T. 1866—67, Sp. 847, ovf. S. 196. ¹⁷⁾ Sml. L. T. 1858, Sp. 905, ovf. S. 187, men ogsaa L. T. 1866—67, Sp. 844—45, ovf. S. 193—94. Bemærkningen er aabenbart et Svar paa Fønnesbechs Udtalelse: »thi blandt de Forarbejder, som jeg har fundet i Ministeriet, er der eet, der, saavidt jeg veed, skriver sig fra hans Haand, og som allerede paa et langt tidligere Stadium har beskæftiget sig med Spørgsmaalet om at skabe nye Indtægter for Monarchiet . . .« (Sp. 886). Sml. A.s Tale i Rigsraadet 15. Jan. 1858: »Det havde været Finantsministeriets Ønske, at der alt i nærværende Session kunde have været forelagt Raadet Forslag til en Forøgelse af Indtægterne ved Hjælp af Beskatningen af et nyt *Beskatningsobject*. Uagtet imidlertid de dertil hørende Forhandlinger have været drevne med megen Iver, er det dog ikke lykkedes at fremme Sagen saa vidt og bringe den til en saadan Modenhed, at der for Tiden kan være Tale om ad denne Vei at søge de Ressources, som der maa gjøres Krav paa (R. R. T. 1858, Sp. 38). Her var dog ikke, hvad ogsaa indrømmes af Fønnesbech (L. T. 1866—67, Sp. 886) Tale om nogen Indkomstskat. ¹⁸⁾ Jfr. Sp. 839—44, ovf. S. 189—93. Fønnesbech havde dog (Sp. 882—89) været inde paa Spørgsmaalet om Tilvejebringelsen af Balancen, men ganske vist ikke givet nogen udførlig Statusopgørelse. ¹⁹⁾ Fønnesbech, Sp. 888. ²⁰⁾ Sml. L. T. 1879—80, Sp. 856, ovf. S. 69—70; jfr. ogsaa R. R. T. 1859, Sp. 1462, ovf. S. 162. ²¹⁾ Jfr. Afsnit IX. ²²⁾ En Hovedsætning hos A.; sml. Sp. 4211, nedf. S. 328—29, eller L. T. 1874—75, Sp. 1272, nedf. S. 339, L. T. 1875—76, Sp. 730—31, nedf. S. 355, L. T. 1881—82, Sp. 577, nedf. S. 362—63. ²³⁾ M. H. t. A.s Uvilje imod Københavns Landbefæstning og Bygningen af en Panserflaade henvises til Afsnit IX. — I det følgende omtaler A. dels Forsvarsvæsenet, navnlig Panserfregatten »Danmark«, som han ønsker afhændet (Sml. R. R. T. 1866, L. T., Sp. 412—14), dels Spørgsmaalet om »Opspiisning af Activer osv.« ²⁴⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 848, ovf. S. 196—97.

Side 205—06. ¹⁾ A.s Finanslovstale omfatter Sp. 1263—89. Af Indledningen citeres: » . . . men den Stilling, som dette Thing indtager lige overfor disse Enkeltheder i Finantsloven, er en saa beskedne, at jeg ikke føler mig synderlig opfordret til at gaee udførlig ind herpaa. Jeg troer, at det dog lidt efter lidt maa være blevet fuldstændig tydeligt, hvor stor Forskjel der

er mellem den praktiske Ligestillelse af begge Thing og den theoretiske, som man i sin Tid antog at kunne hævde ved den nuværende Forfatnings Vedtagelse« (Sp. 1263—64). ²⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 986, ovf. S. 201—02. ³⁾ Jfr. de i det foregaaende gengivne Taler.

Side 209—14. ¹⁾ 1. Beh. findes i Tidenden, Sp. 1411—51, den tidligere 2. Beh. Sp. 2337—78. Denne blev nemlig afbrudt og Forslaget viist tilbage til Udvalget. Lovudkastet findes i Anh. A, Sp. 1141—44, Udvalgets først afgivne Betænkning i Anh. B, Sp. 479—90, dets senere Betænkning sst., 691—98. Den senere 2. Beh. findes i Tidenden, Sp. 3278—3315. Jfr. i øvrigt Læg »III. Akter Møntvæsenet vedk. 1854—58« af Pk. D. 11: »Akter ordnede efter Finansministeriets Departementer. I—VI. 1854—58«, Andræs Privatarkiv, R. A. Sml. Dagb. I, S. 72—73, 215—20. ²⁾ Jfr. N. 1. ³⁾ Se A.s store Tale ved den tidligere 2. Beh. 9. Maj 1856 (Sp. 2341—49), hvori han i Virkeligheden gør Lovforslagets uforandrede Vedtagelse til et Kabinetsspørgsmaal (Sp. 2341). ⁴⁾ Till. B, Sp. 479—82. ⁵⁾ Tidenden, Sp. 2342 ff. ⁶⁾ Till. B, Sp. 691—92. ⁷⁾ Al- lerede i Oldtiden havde man gjort denne Erfaring, men i det 16. Aarh. for- muleredes den med særlig Skarphed af Dronning Elisabeths Kansler Thomas Gresham (1519—79; *Greshams Lov*; sml. Riis-Hansen, S. 187—88). ⁸⁾ Till. B, Sp. 693—94. ⁹⁾ Sst., Sp. 693—96. ¹⁰⁾ Jfr. f. Eks. A.s anden Tale ved 1. Beh. 14. April 1856 (Tidenden, Sp. 1428—37, spec. 1430—31). ¹¹⁾ Till. B, Sp. 695—96. ¹²⁾ Se A.s Tale ved Forelæggelsen af nærværende Lovforslag 4. April 1856 (R. R. T. 1856, Sp. 948—49; sml. Sp. 2344—45 og 2373—74). ¹³⁾ En Brod imod A.s stadige Modstander og Kritiker Alfr. Hage, hvis Indlæg ved 1. Beh. (Sp. 1443—44) havde fremkaldt et skarpt Svar med lignende Tendens fra A. (Sp. 1445—46). ¹⁴⁾ Nl. den foreslaaede nye Mellemmønt. ¹⁵⁾ Ved Lov af 10. Febr. 1854, hvorved Rigsmøntfoden afløste Rigsbankmøntfoden, traadte 2 Rigsdaler i Stedet for Specien. 8-Skillingen var = 4 Skilling Species = 10 Skilling dansk Courant (Bauer, S. 7—8). ¹⁶⁾ Se Sp. 2345. ¹⁷⁾ Nl. 6lødige (= 375), af Vægt = 2,8091 fr. Gram, indeholdende fint Sølv i Forhold til den hele Specie (Bauer, S. 7—8). ¹⁸⁾ Ved Afstemningen forkastedes Udvalgs- forslagene med stor Majoritet (Sp. 3315), og ved 3. Beh. 30. Maj 1856 ved toges Lovforslaget uændret med 34 St. mod 25 (Sp. 3512—44).

Side 214—17. ¹⁾ »Udkast til Lov om Indkaldelse og Ombytning af ældre Statsobligationer, henhørende til Monarkiets fælles indre Statsgjæld m. m.«, forelagt af A. 19. Jan. 1858, findes i Anh. A., Sp. 1221—28; sml. Sp. 2503—06. 1. Beh. findes i Tidenden, Sp. 286—325, 2. Beh. Sp. 1893—1975, Udvalgets Betænkning i Anh. B, Sp. 275—86. Af Talen gengives kun Indledningen, Ti- denden, Sp. 1898—1901; den fortsættes til Sp. 1913. ²⁾ Anh. B, Sp. 275—76. ³⁾ Sst., Sp. 283—86. ⁴⁾ Dette udvikles nærmere i det følgende (R. R. T. 1858, Sp. 1898). ⁵⁾ I Rigsraadets overordentlige Samling 1857 gik A. med til en Æn- dring af »Udkast til Lov om Anvendelse af de ved Sundtoldens Afløsning indvundne Summer«, idet der hertil føjedes »samt om Bemyndigelse for Fi- nantsministeren til overordentlige Afbetalinger paa Statsgjælden.« (Se herom R. R. T. 1857, Sp. 329—30 og 379—80; jfr. i øvrigt ovf. II, S. 171—78. ⁶⁾ Idet A., der havde opgivet sit eget Forslag til Fordel for det samlede Udvalg, i

selve Raadet maatte forsvare det nye Forslag mod stærkere Angreb, end hans eget oprindelige Forslag vilde være blevet mødt med. (Sml. R. R. T. 1857, S. 379—80). ⁷⁾ Nl. i Forelæggelsestalen 19. Jan. 1858 (R. R. T. 1858, Sp. 86—90). Sml. A.s Indlæg ved 1. Beh. 26. Jan. (sst., Sp. 300—08, 310—11, 316—18, 323—24). ⁸⁾ Till. A, Sp. 1223—28. ⁹⁾ Om Hamburger Banco se nedf. S. 235, N. 10. ¹⁰⁾ Jfr. bl. a. Sp. 86—88 og 300. ¹¹⁾ Sp. 1903—10. ¹²⁾ Anh. B, Sp. 275—76. ¹³⁾ Sst., Sp. 277—80. ¹⁴⁾ Senere havde A. paa ny Ordet (Sp. 1923—28, 1941—44, 1946—47, 1956—60, 1965—69, 1970—71, 1972—73); med 26 St. mod 22 bar han Sejren hjem (Sp. 1950—51; Anh. A, Sp. 2503—06).

Side 218—29. ¹⁾ »Forslag til Lov indeholdende Tillæg til Lov af 20de Juni 1850 om Oprettelse af Creditforeninger m. m.« indbragtes 24. Okt. 1860 i Landstinget af M. P. Bruun (R. T. 1860—61, Anh. A, Sp. 1459—60). Det afgørende nye ved Forslaget var Organisationen i Serier uden indbyrdes solidarisk Ansvarlighed. 1. Beh. findes i L. T. 1860—61, Sp. 365—68, 2. Beh. sst., Sp. 470—99, da Forslaget henvistes til et Udvalg; dettes Betænkning findes i Anh. B, Sp. 555—60, den fornyede 2. Beh. i Tidenden, Sp. 1885—1952. Udvalgets Forslag gik ud paa at opstille en hel ny Lov, men hertil stillede Indenrigsminister Monrad et Underændringsforslag; se sst., Sp. 1885—86, samt N. 7 og 17. — Aktualiteten af denne Tale bestaar formentlig endnu 1933. ²⁾ En af A. ikke saa sjældent anvendt Intimation. ³⁾ »Udvalgets Mindretal, Andræ, formener, at Indførelsen af Serier paa den af Majoriteten i Forslag bragte Maade ikke for Tiden vil medføre Fordele, der kunne opveie Ulemperne ved en Deling af Obligationsmassen og en tilsvarende Begrænsning af det solidariske Ansvar, hvorpaa den hviler. Da Bestemmelsen i § 2, hvor rigtig den end i og for sig maatte være, dog neppe af formelle Grunde passende vil kunne finde sin Plads i nærværende Lov, troer Minoriteten saaledes i det Hele at burde fraraade Lovudkastets Vedtagelse.« (Anh. B, Sp. 559). ⁴⁾ Jfr. L. S. 1850, S. 171—73, eller Riis-Hansen, S. 253—54. ⁵⁾ Nl. fra Folketinget (F. T. 1850, Sp. 1896, 2229—36, 2318—19, 2846—54, 2960, 4959—5040, 5454—68. L. T. 1850, S. 3235—36, 3322, 3350—80, 3521). Forslagsstilleren var Overretsassessor L. N. Bregendahl. ⁶⁾ I Ministeriet Hall II var Monrad Indenrigsminister 24. Febr. 1860—15. Sept. 1861, da han afløstes af Lehmann, men bevarede Kultusministerportefeullen til Ministeriets Afgang 31. Dec. 1863. ⁷⁾ Dette gik ud paa, at ingen udtrædende Interessent kunde faa Kvittering »for Ophøret af det ham paahvilende solidariske Ansvar«, før Regnskabet for det paagældende Aar var godkendt af Indenrigsministeriet (Tidenden, Sp. 1886). ⁸⁾ Jfr. N. 1. ⁹⁾ Saaledes Ordføreren, Lehmann, Sp. 1887. ¹⁰⁾ Anh. B, Sp. 558. Flertallet bestod af Konsul N. E. B. Brasch, M. P. Bruun, Orla Lehmann og Dispachør A. Wessely. ¹¹⁾ Lehmann, Tidenden, Sp. 1887—88. ¹²⁾ Lov 20. Juni 1850, § 4, spec. b og d (L. S. 1850, S. 172—73). ¹³⁾ Jfr. Udvalgsflertallets Forslag til Lov, § 1, b (Anh. B, Sp. 560). ¹⁴⁾ Jfr. Wessely's Underændringsforslag ad b (sst.). ¹⁵⁾ Sml. N. 3. ¹⁶⁾ Jfr. N. 1 og 7. ¹⁷⁾ Efter A. talte M. P. Brunn, Indenrigsminister Monrad, Lehmann, Wessely og Justitsraad, Proprietær C. V. Thalbitzer, hvorefter A. replicerede (Sp. 1928—36, 1945—46; Kritik af Th. Rasmussen i »De danske Kredit-

foreninger« (1901), S. 29, Noten). Flertallets Forslag vedtoges (med 21 St. mod 19) med Monrads Underændringsforslag, medens Wessely's forkastedes (Sp. 1948—52). Loven udkom 19. Febr. 1861 (L. S. 1861, S. 190—91).

Side 229—33. ¹⁾ Finansminister Fønnesbechs »Forslag til Lov om Oprettelsen af en af Staten sikret Anstalt til Forsorg for Alderdoms og Døds Skyld« findes i R. T. 1867—68, Till. A, Sp. 1279—84, Motiverne sst., Sp. 1283—96, Landstingsudvalgets Betænkning i Till. B, Sp. 821—30. Som Medlem af Udvalget fastholdt A., at han kunde »ikke betragte en Statsgaranti for en Anstalt af den paatænkte Art for nødvendig eller tilraadelig« (sst., Sp. 821—22). Flertallet, »til hvem i det Væsentlige ogsaa Mindretallet, Andræ, subsidiairt har kunnet slutte sig,« foreslog at standse nærværende Forslag, men opfordrede Regeringen »til at fortsætte Sagens Bearbejdelse« (Sp. 822—23). Saaledes blev det. (Om 1. Beh. se L. T. 1867—68, Sp. 387—484, A.s andet Indlæg Sp. 452—63). Først 18. Juni 1870 udkom Lov om Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871. ²⁾ Nl. Gaardejer N. Rasmussen, Lisbjerg Terp, M. L. 1863—82 (Sp. 402—04). ³⁾ Sst., spec. Sp. 402. ⁴⁾ Jfr. navnlig A.s Taler under Debatterne om Anlæg eller Overtagelse af Jærnbaner (Afsnit VII). En gylden Middelvej gaar A. dog delvis i L. T. 1866—67, Sp. 1178 ff., nedf. S. 261 ff. ⁵⁾ Sml. Sp. 453—54: »Jeg talte om den hele Række af Bestræbelser, som gaae ud paa saaledes at ville gjøre Staten til alvidende og allestedsnærværende, til indgribende og ordnende i alle borgerlige Forhold. Det var den Række af Bestræbelser, den Tendents til at forvanske og forrykke det sunde Standpunkt for Statslivet, som jeg sagde var af despotisk Oprindelse, naar man saae rigtigt efter. Jeg sagde vel tillige, at den gik under Frihedens Maske, men det er jo ikke noget Nyt eller Overraskende, at de, der meest føre Friheden i Munden, dog ofte, uden at vide det, ere de allerstørste Despoter. Man behøver kun at mindes verdenshistoriske Navne fra den franske Revolution som Robespierre og Marat, der ganske sikkert vare Frihedsapostle og tillige Despoter af god Caliber.« ⁶⁾ Lignende Betragtninger oftere hos Frédéric Bastiat. Citatet, der ikke er ordret, er fra »Ejendom og Plyndring. Til Redaktøren af »Journal des Débats««, Bastiat, II R., Tillæg I, S. 250—51. ⁷⁾ Sml. A.s Tale mod Toldbegunstigelser for Byen Altona 19. Jan. 1858, R. R. T. 1858, Sp. 104—06, I, S. 322—24). ⁸⁾ Sml. Sp. 459: »... jeg nærer en dyb og inderlig Overbeviisning om, at vi med stærke Skridt gaae en fuldstændig finantsiel Deroute imøde, hvis vi ville vedblive paa den Vei, som vi synes bestandig stærkere og stærkere at ville følge ...«. Sp. 460: »Staten skal vogte sig stærkt for at gaae udenfor det Omraade, der sundt og naturligt er den anviist, og (at) det er den største Ulykke for den ubemidlede Classe, ligesom ogsaa for den bemidlede, naar Staten gaaer ud over denne Grændse.« Sp. 462: »Der er ikke saa megen Formue i noget Land, at nogen væsentlig Deel af Landets Indtægter kan tilveiebringes ved de Bemidlede, ved de Formuende alene. Den store og overveiende Deel af Statens Indtægter maa nødvendigviis komme fra alle dem, der paa ingen Maade kunne siges at være de Formuende eller de Rige i Landet.« ⁹⁾ og ¹⁰⁾ Aarene angives forskelligt, Enkekassen rettest til 1775. Om Kassernes Historie se Sp. 413—16. ¹¹⁾ Talen

fortsættes til Sp. 420. Den vakte levende Opmærksomhed, og baade Fønnesbech, David, hvem A. drillede (Sp. 415), Madvig og J. C. Jessen, der priste A. som Taler (Sp. 445), tog Stilling til den. A. replicerede i en betydelig Tale 14. Januar (Sp. 452—63), hvorfra ovenanførte Citater er hentede.

Side 233—47. ¹⁾ Møntkonventionen findes i L. S. 1872, S. 553—60, Møntloven i L. S. 1873, S. 293—301. ²⁾ Sml. R. T. 1872—73, Till. A, Sp. 2041—2108, det samhörørende »Forslag til Myntlov« sst., Sp. 2109—80. — 1. Beh. i Landstinget findes L. T. 1872—76, Sp. 848—50, 2. Beh. Sp. 1048—70. Forslaget, der i Folketinget var vedtaget eenstemmigt med 65 St. (F. T. 1872—73, Sp. 2594), vedtoges af Landstinget eenstemmigt med 50 St. (L. T. 1872—73, Sp. 1070). Konventionen traadte i Kraft 1. Jan. 1875. ³⁾ Spørgsmaalet blev behandlet af to Kommissioner, en rent dansk af 1. Juni 1872, der afgav Betænkning 12. Dec. s. A., og en skandinavisk Fælleskommission af 19. Aug. 1872, hvis Betænkning afgaves 20. Sept. s. A. Bægge tilraadete Indførelsen af 1) Guldmøntfod, 2) Decimalsystem og 3) skandinavisk Møntunion, alt i Overensstemmelse med den Resolution, der var vedtaget af det 3. nationaløkonomiske Møde i Kbh. 4—6. Juli 1872. Efter Forhandlinger mellem en svensk, en norsk og to danske, dertil særlig beskikkede, Kommissærer afsluttedes derefter i Stockholm Møntkonventionen af 18. Dec. 1872. Jfr. i øvrigt R. T. 1872—73, Till. A, Sp. 2119—22. ⁴⁾ Till. A, Sp. 2067—68. Medens den fællesskandinaviske Kommission gaar ud fra denne Forudsætning, erklærer den danske Overgangen til Guldfod for »ønskelig« (sst., Sp. 2123—24). ⁵⁾ I Konventionens Art. 16 fastslaaes bl. a., »1) at Adgang til at benytte Guldmønt som lovligt Betalingsmiddel aabnes saa snart som muligt og senest den 1ste Januar 1875; 2) at den nye Regningsenhed ligeledes maa være indført senest den 1ste Januar 1875;« (sst., Sp. 2059—60). ⁶⁾ Sst., Sp. 2067—68. ⁷⁾ Sst., Sp. 2067—74. ⁸⁾ Sst., Sp. 2041—66. ⁹⁾ England indførte Guldmøntfod allerede 1816, Portugal 1854, Rumænien 1867, det tyske Rige 1871—73. Den latinske Møntunion af 23. Dec. 1865 mellem Frankrig, Belgien, Svejts og Italien — 1868 tiltraadt af Grækenland og taget til Forbillede af Spanien — fastslog vel Dobbeltmøntfod; men Guldet blev snart faktisk eneraadende. Konventionen mellem Frankrig og Østrig 31. Juli 1867 drog delvis dette Land med i Ordningen af 1865. Jfr. i øvrigt V. A. Falbe-Hansen: »Bemærkninger om Overgang til Guldmøntfod«, trykt som Bilag B i Till. A, Sp. 2159—80, især Sp. 2167—68. Sml. ogsaa K. Riis-Hansen: »Samfundsøkonomien i Grundtræk«, 4. Udg. 1931, S. 187—99, og R. W. Bauer: »Haandbog i Mønt-, Maal- og Vægtforhold«, 2. Udg. 1882, især S. 31—32. ¹⁰⁾ Hamborger Banco var ikke nogen bestemt udpræget Mønt, men en Fordring paa et visst Kvantum umøntet Sølv, som opbevaredes i Banken. Overgangen til Guldmøntfod skete i Hamborg 16. Febr. 1873; jfr. Till. A, Sp. 2169—70; Bauer, S. 135. ¹¹⁾ Den følgende interessante, men meget udførlige historiske Fremstilling (Tidenden, Sp. 1050—54) har af Pladshensyn maattet udelades. ¹²⁾ Jfr. Falbe-Hansens »Bemærkninger« og Fremstillingen hos Riis-Hansen. ¹³⁾ 1848 og 1851. ¹⁴⁾ Sml. Falbe-Hansen, Till. A, Sp. 2163—66, Riis-Hansen, S. 189—91. ¹⁵⁾ M. H. t. Konventionernes Fastslaaen af Bimetallismen sml. N. 9, samt Bauer, S. 31—

32. ¹⁶⁾ Jfr. Till. A, Sp. 2157—58, hvor der gives en Oversigt over Sølvpriserne i London fra 1841 til Nov. 1872. ¹⁷⁾ Sml. Falbe-Hansen, Till. A, Sp. 2165—66, Riis-Hansen, S. 190—91. ¹⁸⁾ M. H. t. Præliminærfreden i Versailles 26. Febr. 1871 og den endelige Fred i Frankfurt 10. Maj s. A. henvises til Seignobos, II, S. 1153 f. ¹⁹⁾ Ved Lov 4. Dec. 1871 indførtes Guldmøntfod; den tyske Møntlov er af 9. Juli 1873 (Bauer, S. 115; Till. A, Sp. 2169—70). ²⁰⁾ Dette kom til at slaa til. Værdiforholdet mellem Guld og Sølv var 1880 1 : 18, 1890 1 : 20, 1900 1 : 33, 1910 1 : 38. Verdenskrigen ændrede Forholdet fuldstændigt (1920 1 : 15,3); men i Efterkrigstiden er Sølvprisen faldet til et aldrig tidligere set Minimum (1. Jan. 1933 1 : 85). Jfr. Salm. XXII, S. 1009—10, Riis-Hansen, S. 193—94.) ²¹⁾ Sml. N. 9. ²²⁾ Se N. 16. ²³⁾ Art. 2, Till. A, Sp. 2043—46. ²⁴⁾ Jfr. N. 19. ²⁵⁾ Till. A, Sp. 2075—78. ²⁶⁾ Den ved Konventionen foraarsagede Møntlov udkom 23. Maj 1873; jfr. i øvrigt N. 1 og 2. ²⁷⁾ Se Tillægs-Artikel til Stockholmerkonventionen af 18. Dec. 1872: »Det skal være ethvert af Rigerne uforment at paatage sig en videre gaaende Indvexlingspligt med Hensyn til de for samme Rige prægede Guldmønter end den, som følger af ovenstaaende Conventions Art. 11 sammenholdt med Art. 10« (Till. A, Sp. 2063—66). ²⁸⁾ Saafremt Stenografen har opfattet A.s Ord rigtigt, har A. altsaa brugt Navnet Potosi i overført Betydning = Eldorado. — Fra de rige Sølvminer i Potosi i Bolivia førtes 1545 ff. uhyre Metalmængder til Europa; 1581—1600 naaedes Maksimum med et aarligt Gennemsnit paa 254,300 kg. (W. Sombart: »Der moderne Kapitalismus«, 4. Udg. 1921, I, 2, S. 530—31). ²⁹⁾ En Forudsigelse, Verdenskrigen og Efterkrigstiden i allerhøjeste Grad skulde bekræfte; sml. Riis-Hansen, S. 199—203. ³⁰⁾ A.s Klarsyn fremlyser ikke mindst ved Parallellen med Erstatningsbetalingerne ifølge Versaillesfreden af 28. Juni 1919 og de sidste 14 Aars Historie. ³¹⁾ Møntkonventionens Art. 1: »De tre Nordiske Kongeriger antage Guld som Grundlag for et fælles Myntsistem med Benyttelse af Sølv og ringere Metal til Skillemynt«. (Till. A, Sp. 2043—46).

Side 248—52. ¹⁾ Lovforslaget findes i Till. A, Sp. 1123—60, 1. Beh. i Tidenden, Sp. 55—89. Som Medlem af Udvalget afgav A. et kortfattet Mindretalsvotum (Till. B, Sp. 622) i Henhold til nærværende Tale. Forslaget vedtoges i Landstinget ved 3. Beh. med 31 St. mod 10 (Sp. 611), men naaede ikke til 2. Beh. i Folketinget. Først ved Lov 4. Maj 1907 indførtes Meter-systemet i Danmark. ²⁾ Edvard Fallesen (1817—94), Oberst, Chef for Det kgl. Teater 1876—94, M. F. 1859—69, M. L. 1874—82. ³⁾ Tidenden, Sp. 65—68, spec. 65. Efter A.s Tale havde Fallesen paa ny Ordet (Sp. 79—80, 81—82, 88), medens Andræ, der støttedes varmt af J. Andersen (Sp. 82—83) replicerede (Sp. 80—81, 84). ⁴⁾ Jfr. Noterne til A.s umiddelbart ovenfor aftrykte Tale af 27. Marts 1873. — I øvrigt henvises ogsaa for nærværende Tales Vedkommende til Bauers ovf. S. 235, N. 9, omtalte Værk. ⁵⁾ Saaledes f. Eks. General H. A. A. Jonquières (Sp. 55) og Nationalbankdirektør W. J. A. Ussing (Sp. 73); sml. Kommissionens Flertalsbetænkning (Till. A, Sp. 1141). ⁶⁾ Under 27. Aug. 1873 nedsatte Indenrigsministeriet en Kommission for at overveje Spørgsmaalet om Hensigtsmæssigheden af Metersystemets Indførelse

samt at stille Forslag derom. Dens under 23. Dec. 1873 afgivne Betænkning er trykt som Bilag til Lovforslaget (Till. A, Sp. 1141—60). Prof. Coldings Mindretalsforslag (sst., Sp. 1149—57) gik ud paa en fakultativ Indførelse af det metriske System. ⁷⁾ Jfr. Flertalsbetænkningen, Till. A, Sp. 1141 f. ⁸⁾ Jfr. Prof. Coldings Minoritetsvotum (Till. A, Sp. 1153). ⁹⁾ Om Forslagets Skæbne se N. 1.

Side 255—59. ¹⁾ Forelagt i Folketinget 19. Dec. 1860 (R. T. 1860—61, Anh. A, Sp. 1849—52) og vedtaget dær ved 3. Beh. 15. Jan. 1861 (sst., Sp. 1947—52). Landstingsudvalgets Betænkning findes i Anh. B, Sp. 785—92, 1. Beh. i Tiden- den, Sp. 2411—71, 2. Beh. Sp. 2607—57, 3. Beh. Sp. 2666—2701. Her tog A. igen Ordet (Sp. 2670—82, 2690—95, 2699, 2700); men det ændrede — og forbed- rede — Lovforslag vedtoges med 37 St. mod 3 (Sp. 2701). ²⁾ Saaledes oftere; se f. Eks. R. R. T. 1864, L. T., Sp. 575, I, S. 250, eller L. T. 1862—63, Sp. 1569—70, II, S. 20—21. ³⁾ Sml. sidstanførte Sted. Jfr. i øvrigt L. T. 1875—76, Sp. 721, nedf. S. 343. ⁴⁾ I det følgende (Sp. 2448—49) sammenstiller A. den oprindelig paatænkte Midtbane med den senere foreslaaede Østbane; ogsaa han foretrækker denne. (Om Banerne se i øvrigt D. F. H. VII, S. 112—16.) ⁵⁾ Sml. L. T. 1867—68, Sp. 1925—27, nedf. S. 272—73. ⁶⁾ Saaledes f. Eks. Etatsraad A. E. M. Tang, Nørre Vosborg, M. L. 1849—66 (L. T. 1860—61, Sp. 2413), Lehmann (Sp. 2417), Balth. Christensen (Sp. 2425), Indenrigsminister Monrad (Sp. 2434—35). ⁷⁾ Forslagsstilleren, Monrad. ⁸⁾ Sp. 2435—36. ⁹⁾ Sml. Sp. 2670 og L. T. 1867—68, Sp. 1938, nedf. S. 277. ¹⁰⁾ Sst., Sp. 1925, nedf. S. 272. Jfr. L. T. 1860—61, Sp. 2670. ¹¹⁾ Derefter redegør A. for sit Forhold til Kriegers Lov 1857 om Tværbanen Aarhus—Langaa—Viborg—Struer og Garantisystemet for denne Jyllands første Bane. Til Slut (Sp. 2454) fra- raader han paa ny Forslaget, »da det ikke kan vides, hvor høie og dyrebare Interesser der paa anden Maade ville gjøre Krav paa dets [Landets] Kræf- ter«; herved sigter A. til det spændte Forhold til det tyske Forbund 1861.

Side 259—60. ¹⁾ D. G. Monrad — Indenrigsminister ad interim 24. Febr. 1860 — 15. Sept. 1861 — Sp. 2682—83. ²⁾ A. modstiller — som ogsaa i efterfølgende Tale — Merkantilismen og den liberale Økonomi og tager afgjort Parti for denne sidste. ³⁾ Første Gang i Colberts Toldtariffer af 1664 og 1667. (Jfr. f. Eks. Erik Arup: »Varehandelens Historie i Omrids«, Særtryk af Hages Haandbog i Handelsvidenskab, 1926, S. 26—27.) ⁴⁾ Sml. L. T. 1879—80, Sp. 1603, nedf. S. 278.

Side 261—70. ¹⁾ Indenrigsminister Estrup forelagde 12. Jan. 1867 i Lands- tinget et Forslag om »Overtagelse af de jydsk-fyenske Jernbaners Drift ved det sjællandske Jernbaneselskab« (L. T. 1866—67, Sp. 746—52, Till. A, Sp. 1373—80), medens Kammerherre, Borgmester J. C. Jessen 4. Febr. s. A. indbragte et Forslag om »Statens Overtagelse af de jydsk-fyenske Jernbaners Drift« (sst., Sp. 1587—88; kfr. 1589—90). 12. Febr. 1867 afgav Udvalget Betænkning over Forslagene (Till. B, Sp. 457—78) og indstillede, at Tinget forkastede Mini- sterens, men vedtog Jessens Forslag. 1. Beh. af Estrups Forslag findes i Ti- denden, Sp. 1055—1198; ved Skrivelse af 15. Marts 1867 tog Ministeren det tilbage (se Sp. 2446). 1. Beh. af Jessens Forslag findes Sp. 1702—39, 2. Beh.

Sp. 2004—69, 3. Beh. Sp. 2084—2127; det vedtoges med 42 St. mod 9, og 14. Marts 1867 stadfæstedes Loven. ²⁾ Krieger, Sp. 1150—58; han blev imødegaaet af Ploug (Sp. 1166 ff.) og Grosserer M. G. Melchior (Sp. 1173 f.), mod hvilke A. tager til Orde. ³⁾ A. hævder tilsyneladende et økonomisk Mellemskandpunkt, men hans Indlæg bliver dog en liberalistisk Programtale til Fordel for den frie Konkurrence. Samtidig var A. dog en overbeviist Tilhænger af indirekte Beskatning og Told. Jfr. dels Karakteristikken, I, S. 64, dels Talerne i Afsnit V, især S. 188, 201—02, 205—06. Sml. i øvrigt Sp. 2116—17 og L. T. 1867—68, Sp. 1924—38, nedf. S. 271—77. ⁴⁾ 1853 indbragte Tscherning i Folketinget et Forslag om Afhændelsen af Usserød Fabrik; det vedtoges, men kom ikke op i Landstinget. (Jfr. R. T. 1853—54, Anh. A, Sp. 545—47). Her sigter A. dog snarest til Rigsraadets Folketings Forkastelse af Afhændelsen 1866; jfr. R. R. T. 1866, F. T., Sp. 1838—40, Till. B, Sp. 197—200. ⁵⁾ I Rigsraadets Landsting fik A. og Sick 19. April 1866 — med 48 St. mod 2 — udstemt den i Raadets Folketing vedtagne Anmærkning, at Brødbagnings-etablisementet i Citadellet Frederikshavn skulde nedlægges. (Jfr. R. R. T. 1866, L. T., Sp. 628—29, 642, 651—52, 727—28, 729—36). ⁶⁾ Krieger, Sp. 1156—57. ⁷⁾ Louis Dominique Cartouche (1693—1721). ⁸⁾ Sml. L. T. 1867—68, Sp. 453: »jeg er ikke saa haardhjertet, at jeg ikke med den allerstørste Sympathi skulde betragte hvilkensomhelst Bestræbelse for at komme de ubemidlede Classer til Hjælp; men jeg maa altid for mig selv opkaste det Spørgsmaal, hvorledes den tilveiebringes, med hvilke og hvor store Bekostninger; dersom det skeer saaledes, at man giver 1 Mk., da er dette kun en tarvelig Hjælp, naar jeg tager 2 Mk. fra dem for at kunne give dem denne ene Mark, og det er det, der til Syvende og Sidst vil skjule sig bag alle disse Velvilighedshandlinger.« ⁹⁾ Fischer, L. T. 1866—67, Sp. 1140—45. ¹⁰⁾ Pastor H. A. C. Krog til Dragstrup og Skallerup, M. L. 1866—70, havde under Debatten om Indførelsen af en Indkomstskat (Sp. 949) omtalt det intetstedsværende Idealland. ¹¹⁾ I det gamle Hellas — sammen med Abdera i Trakien — = Mols! ¹²⁾ Sml. nedf. Sp. 2114 og L. T. 1867—68, Sp. 1935, nedf. S. 275. ¹³⁾ Sml. L. T. 1860—61, Sp. 2671—73, og L. T. 1867—68, Sp. 2093—96. ¹⁴⁾ M. G. Melchior (M. L. 1866—74) havde (L. T. 1866—67, Sp. 1115 ff.) meget energisk hævdet, at »Jernbanerne og deres Drift ere ikke nogen Industri. Jernbanerne ere Landeveie . . .«. Senere udtalte Brygger J. C. Jacobsen (Sp. 1196) skarpt over for A.: »At Jernbaner ere Fremtidens Landeveie, derom troede jeg ikke, at der i vor Tid kunde være deelte Meninger« o. s. v. ¹⁵⁾ Sml. L. T. 1860—61, Sp. 2673. ¹⁶⁾ Sml. L. T. 1879—80, Sp. 1603, nedf. S. 278, N. 7, eller Kriegers Udtalelser L. T. 1866—67, Sp. 1157—58. ¹⁷⁾ Et af A.s hyppige Hib til Lehmann, der (Sp. 1100) havde udtalt: » . . . Sir Morton Peto — thi lad os kalde Vedkommende ved sit rette Navn . . .«. — Samuel Morton Peto (1809—89), engelsk Jærnbancentrepreneur og Politiker, byggede sammen med Th. Brassey og E. L. Betts 1852 Banen Flensborg—Husum—Tønning, 1859—67 Banerne Aarhus—Langaa—Randers og Langaa—Viborg—Struer. (Salm. XIX, S. 77—78). — Om A.s Syn paa Titler og Rang se nedf. S. 401—04. ¹⁸⁾ Foruden en kort Replik til J. C. Jacobsen (Sp. 1197 f.) fremsatte A. (Sp. 2113—17) paa ny sit Syn paa Jærnbanesagen.

Side 271—77. ¹⁾ »Udkast til Lov om Anlæg af Jernbaner fra Nørre Sundby til Frederikshavn og fra Skanderborg til Silkeborg«, forelagt 6. Jan. 1868 af Indenrigsminister Estrup, findes i R. T. 1867—68, Till. A., Sp. 1267—76, som vedtaget af Folketinget ved 3. Beh. 13. Marts 1868 sst., Sp. 2389—90. Udvalgets Betænkning findes i Till. B, Sp. 361—80. I denne foresloges yderligere anlagt en vestlig Længdebane fra Holstebro til den vordende Havn ved Esbjerg, om hvis Anlæg Estrup ligeledes havde stillet Forslag 6. Jan. 1868. Endvidere foreslog Udvalgsflertallet anlagt en ny sydlig Tværbane; Lovens Titel ændredes da til »Udvidelse af det jydsk Jernbanenet« (jfr. sst., Sp. 361—62, 374); den stadfæstedes 24. April 1868. ²⁾ A. (Sp. 1922—44) er overrasket over Estrups »psychologisk ubegribelige« Syn paa Jærnbannerne; han [, der aldrig »tillægger Nogen slette Motiver« (R. R. T. 1865, L. T., Sp. 689),] respekterer Estrups Overbevisning, men vil imødegaa hans to Hovedpaa-stande: at det 1) »for det Første i og for sig maa ansees for fornuftigt at vedblive med Bygningen af Jernbaner«, 2) »maa være erkjendt, at vor finansielle Stilling for Øieblikket er god.« Punkt 2 er udeladt i Gengivelsen. ³⁾ Jfr. N. 1. ⁴⁾ Sml. nedf. N. 9 og L. T. 1860—61, Sp. 2452, ovf. S. 258. ⁵⁾ Dette udvikles udførligt i en senere Tale (L. T. 1867—68, Sp. 2084—97, spec. Sp. 2089—93). ⁶⁾ Sml. L. T. 1860—61, Sp. 2449—50, ovf. S. 256. ⁷⁾ I det følgende (Sp. 1928—35, hvoraf her meddeles Sp. 1932—33, 1934—35), hævder A., at naar Ejerne af 100,000 Stude tjener 500,000 Rd. ved at transportere Dyrene med Jærnbanen, er den nationaløkonomiske Gevinst herved hvert Aar $\frac{1}{2}$ Mill. Rd., men ikke mere, idet det er dette samme Beløb, som — under forskellige Former — stadig gaar igen i Omsætningen. ⁸⁾ 1719. ⁹⁾ Sml. N. 4. ¹⁰⁾ Sml. S. 261, N. 3. ¹¹⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 1185 f. og 2114, ovf. S. 268. ¹²⁾ A. fralægger sig udtrykkelig enhver Doktrinarisme. Sml. Sp. 2088 og den umiddelbart ovenfor aftrykte Tale, spec. S. 265. Ogsaa for A.s Principfasthed maatte Politik overvejende være det muliges Kunst. (Jfr. I, S. 75, N. 8, og S. 233, samt II, S. 118 og 177—78.) ¹³⁾ Om Aarhus—Struer-Banen, der 1857 gennemførtes af Krieger, se bl. a. L. T. 1860—61, Sp. 2452—54. ¹⁴⁾ Sml. L. T. 1860—61, Sp. 2451, ovf. S. 258. ¹⁵⁾ Senere Indlæg af A. om samme Æmne findes L. T. 1867—68, Sp. 2084—97, 2559—62, 2577.

Side 277—78. ¹⁾ Forslaget findes i R. T. 1879—80, Till. A, Sp. 2375—94, i sin endelige Form i Till. C, Sp. 779—80; Behandlingerne i Landstinget var, bortset fra Jessens og A.s Indlæg, rent formelle. A.s Tale indledes Sp. 1602. ²⁾ Kammerherre, Borgmester J. C. Jessen, Horsens (M. L. 1866—84); Sp. 1599—1602, Replik Sp. 1604. ³⁾ A. berører kort det merkantilistiske Syn paa Statsopgaverne, den liberale Økonomis Reaktion herimod og Socialismens Tendens henimod en Ny-Merkantilisme. ⁴⁾ En lignende liberalistisk Tankegang som i denne Profeti gør A. sig til Talsmand for allerede 25. Jan. 1861; sml. L. T. 1860—61, Sp. 2694—95, ovf. S. 259—60. ⁵⁾ Saaledes Jessen, L. T. 1879—80, Sp. 1602. ⁶⁾ Ved Lov 14. Marts 1867, hvortil netop J. C. Jessen havde taget Initiativet, havde Staten overtaget de jydsk-fyenske Baner. Sml. ovf. S. 261, N. 1. ⁷⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 1187, ovf. II, S. 269. ⁸⁾ Lovforslaget vedtoges derpaa eenstemmigt (L. T. 1879—80, Sp. 1604), og 2. Juli 1880 udkom Loven.

Side 281—85. ¹) Regeringsforslaget § 21 lød: »Kongen besætter alle Embeder i samme Omfang som hidtil. Forandringer heri kunne skee ved Lov. Ingen kan beskikkes til Embedsmand, som ikke har Indfødsret. Kongen kan afskedige de af ham ansatte Embedsmænd. Disses Berettigelse til Pension vil blive bestemt ved Lov. Kongen kan forflytte Embedsmænd uden deres Samtykke, dog saaledes, at de ikke derved tabe i Indtægter.« (G. R. F., Sp. 33). Grundlovsudvalget indstillede (med 10 St. mod 5), at Slutningen ændredes til: »Kongen kan efter Ministerraadets Indstilling afskedige de af ham ansatte Embedsmænd. Disses Pension fastsættes i Overensstemmelse med Pensionsloven. Kongen kan forflytte Embedsmænd uden deres Samtykke, dog saaledes, at de ikke derved tabe i Embeds-Indtægter. Undtagelser for visse Classer af Embedsmænd . . . bestemmes ved Lov.« (Sp. 1687). Ved den endelige Behandling fik Tscherning (med 64 St. mod 62) udstemt Ordene »efter Ministerraadets Indstilling«; i øvrigt vedtoges § 21 i Udvalgsflertallets Affattelse med 117 St. mod 10 (Sp. 2829—30). ²) Ministeriet A. W. Moltke I (»Martsministeriet«) 22. Marts—16. Nov. 1848. Grundlovsudkastets Hovedforfattere var D. G. Monrad og Orla Lehmann. ³) Ministeriet Moltke II (»Novemberministeriet«) 16. Nov. 1848—13. Juli 1851. ⁴) Under Debatten (G. R. F., Sp. 1686—1724) forsvaredes Udkastet af Justitsminister Bardenfleth (Sp. 1688—89), medens Grundtvig, Ørsted, David og With gik imod det (Sp. 1689—91, 1693—96, 1698—1700, 1702). ⁵) Muligvis sigtes til *Krigsretterne* (sml. Sp. 1704 og N. 11), muligvis til de *gejstlige Retter*, Provsteret og Landemode. Til sin Tanke om en Organisation af Juryer for Embedsmænd fandt A. i øvrigt fuld Tilslutning hos Algreen-Ussing (Sp. 1714—15) og A. S. Ørsted (Sp. 1716—17). ⁶) Sml. L. T. 1859—60, Sp. 457: »Jeg troer ikke, at der er noget Farligere i det constitutionelle Liv end at ville jage efter Illusioner.« En Ministeransvarlighedslov betragtede A. som en Grundsten i et konstitutionelt Statsstyre. Jfr. Forf. 2. Okt. 1855, § 12: »Det forbeholdes ligeledes ved Lov at give nærmere Forskrifter angaaende Ministrenes Ansvarlighed.« Sml. §§ 20, 22, 54 (I, S. 5, 6, 10; »A. & F. F.«, S. 114—15). Jfr. I, S. 37, 308; II, S. 31—32, 86, 115, 119. ⁷) Sml. R. R. T. 1858, Sp. 166, og L. T. 1859—60, Sp. 458. ⁸) Jfr. f. Eks. Madelin: »Revolutionen«, Kbh. 1924, S. 358. Om Jakobinerklubben se sst., S. 124 ff., 334 ff., 356 ff., 436 ff.. ⁹) Paa samme Maade gjaldt »Code Napoléon« her, indtil den 1. Jan. 1900 afløstes af »Bürgerliches Gesetzbuch«. ¹⁰) A.s Ændringsforslag findes Sp. 2815, jfr. Sp. 2816, hans Motivering af det Sp. 2821—22. Det forkastedes med 70 St. mod 54 (sst., Sp. 2829). Af A.s Tale citeres: »Naar man her i Danmark kan sige, at det vistnok var rigtigt, om Embedsmændene ikke beskæftigede sig med politiske Anliggender, saa synes man dog vel meget at glemme, hvad Danmarks politiske Udvikling skylder Embedsstanden; jeg troer, at man i Danmark overalt vil finde i Embedsstanden de Mænd, hvis Virksomhed væsentligt har bidraget til, at vi kunne sidde her. Naar man taler til Forsvar, siger jeg, for den Paastand, at Embedsmændene skulle staae indenfor Lovens Omraade, benægter jeg ikke, at man taler i Embedsstandens Interesse; men jeg paastaaer tillige, at man fremfor Alt taler i Statens, ja maaskee endog endnu meget mere i Folke-

frihedens Interesse« (Sp. 2821). ¹¹⁾ I det følgende redegøres for de Bestemmelser, der gælder for de franske Officerer; saaledes omtales f. Eks. »en lovbestemt Jury — le conseil d'enquête.« ¹²⁾ Jfr. N. 1, Slutningen. ¹³⁾ Allerede paa den grundlovgivende Rigsforsamling fremtræder den Stræben efter at gennemføre en Sprogrensning, som senere Rigsdagen gennem lange Tider har sat en Ære i at fortsætte. »Amendement« oversattes paa Rigsforsamlingen først ved »Forandringsforslag«, sidenhen ved »Ændringsforslag«. (Jfr. Verner Dahlerup: »Geschichte der dänischen Sprache,« Ulm 1905, S. 71.) ¹⁴⁾ En saadan Overgangsbestemmelse optoges som § 2 blandt Junigrundlovens midlertidige Bestemmelser.

Side 285—86. ¹⁾ Til Regeringsforslagets § 39: »Rigsdagsmændene ere ene bundne ved deres Overbeviisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere« foreslog Udvalget at knytte: »Embedsmænd, som vælges til Rigsdagsmænd, behøve ikke Regjeringens Tilladelse til at modtage Valget (G. R. F., Sp. 35 og 3257). ²⁾ Tscherning, der havde udtalt sig skarpt imod Udvalgsforslaget (Sp. 3257—58). ³⁾ Jfr. N. 2. ⁴⁾ Udvalgets Tillæg til Paragraffen vedtoges med 60 St. mod 57 (Sp. 3260).

Side 287—89. ¹⁾ Forslag til Lov ang. et overordentligt Lønningstillæg for de ringere aflagte offentlige Bestillingsmænd findes R. T. 1854, II, Anh. A, Sp. 449—52, Udvalgets Betænkning Anh. B, Sp. 363—68, 1. Beh. i Folketinget Sp. 1111 ff., 2. Beh., Sp. 2112 ff. Loven stadfæstedes 5. April 1855. ²⁾ J. A. Hansen (Sp. 1120 ff.) og Tscherning (Sp. 1122 ff.). ³⁾ Tscherning, Sp. 1125. ⁴⁾ Af Redaktør C. V. Rimestad (Sp. 1119), J. A. Hansen (Sp. 1121 f.) og Tscherning (Sp. 1125 f.). ⁵⁾ Tscherning, Sp. 1125 f.

Side 290—91. ¹⁾ Andræ begynder med overfor J. A. Hansen at udtale den Formening, at Grunden til, at de ugifte tidligere trods vægtige Stemmers Modstand dog var medtaget i Loven, skyldes, at den daværende Regering havde foreslaaet det (F. T. 1854—55, II, Sp. 1141—42). ²⁾ J. A. Hansen, Sp. 1141. ³⁾ A., Sp. 1132. ⁴⁾ Sp. 1140. ⁵⁾ Lovforslagets § 4, R. T. 1854—55, Anh. A, Sp. 450.

Side 291—93. ¹⁾ Af Talen (Sp. 2134—42) er kun enkelte principielle Betragtninger medtaget. ²⁾ Anh. B, Sp. 363—68, spec. Sp. 364. ³⁾ Saaledes J. A. Hansen (Sp. 2126) i Tilslutning til Udvalgsflertallets Ordfører, Kaptajn, Farver N. C. Lind (Sp. 2113). ⁴⁾ Lignende Betragtninger fremsætter A. f. Eks. i L. T. 1858, Sp. 882, ovf. S. 183. — I det følgende forsikrer han, at Ministeriet vil gøre alt for at undgaa Vilkaarlighed, Misbrug og begrundede Klager (F. T. 1854—55, II, Sp. 2141).

Side 293—95. ¹⁾ Udkast til Lov om en midlertidig Forbedring af Lønningen for Embedsmænd og Betjente under Fællesministerierne, forelagt 4. Marts 1856, findes R. T. 1856, Anh. A, Sp. 219—24, Motiverne Sp. 223—30. A.s Tale omfatter Tidenden, Sp. 335—41. ²⁾ Fra Tscherning (Sp. 221 ff., 269 ff.), Agent, Fabrikejer D. A. Renck (Sp. 230 ff.), Hother Hage (Sp. 265 ff.) og Alfred Hage (Sp. 296 ff.). ³⁾ Bl. a. af Ankjær (Sp. 227—30), David (Sp. 233—40), Mourier (Sp. 282—88), Algreen-Ussing (Sp. 288—94) og Otterstrøm (Sp. 294—96). ⁴⁾ Tscherning, Sp. 227 og 269 ff., imødegæet af Kaptajn S.

Ankjær (Sp. 228) og Højesteretsassessor C. F. L. Mourier (Sp. 282 ff.). ⁵⁾ Jfr. de foregaaende Taler. ⁶⁾ Af A. som Finansminister, Sp. 57—60. ⁷⁾ A. sigter til Indenrigsminister P. G. Bangs Udkast til Lov om en midlertidig Gageforbedring m. m. (R. T. 1855, Anh. A, Sp. 361—68), der, stærkt ændret ved den Regeringen paatvungne Optagelse af Sædomskrivningsprincippet, 28. Febr. 1856 udkom som Lov om Udbetaling af Gager og Lønninger i Finansaaret 1856—57 (L. S. 1856, S. 481—82, jfr. ovf. S. 38, N. 2). ⁸⁾ Motiverne, R. R. T. 1856, Anh. A, Sp. 223—28. ⁹⁾ 1. April 1856 begyndte den toaarige Rigsraadsfinansperiode. ¹⁰⁾ I de i N. 2 nævnte Indlæg. ¹¹⁾ Tscherning (Sp. 279 f.), citerende David (Sp. 236 f.), hvis Tale imidlertid tilsigter at støtte Lovforslaget. — I de udeladte Linjer benægter A. Muligheden af en Formindskelse af Tallet af Embedsmænd under Fællesministerierne. ¹²⁾ Se f. Eks. H. Hage's Udtalelser (R. R. T. 1856, Sp. 266). ¹³⁾ Ifølge Forf. 2. Okt. 1855, §§ 31 og 52 (D. T. 1855, S. 781 og 784, I, S. 7 og 10). ¹⁴⁾ Aktualiteten i disse Udtalelser synes ikke ældet med Aarene. Sml. S. 38, N. 6 og 7.

Side 296—98. ¹⁾ A.s Tale (Sp. 2132—35) tog Stilling imod alle Ændringsforslag (Sp. 2123—30) undtagen eet (Sp. 2125, Nr. 2, c). Senere tog han paa ny Ordet (Sp. 2177—80, 2190—92) og fik i det hele sin Krig igennem (Sp. 2197—98). ²⁾ Dette er ikke Opfattelsen i Nutiden; nu opfattes Tjenestemandsforholdet — i hvert Fald i Danmark — som stiftet ved en Forvaltningsakt. Om dette meget omdebatterede Spørgsmaal se Poul Andersen: »Hovedpunkter af Forvaltningsretten« I (1930), S. 127—39, spec. S. 128. ³⁾ Saaledes gennemførte f. Eks. Finansminister Spønneck 1853 en Lov om overordentligt Lønningstillæg for de ringere aflagte offentlige Bestillingsmænd, stadfæstet 4. Jan. 1854 (D. T. 1854, S. 1—3). ⁴⁾ Jfr. foregaaende Tale, N. 7. ⁵⁾ A. sigter dels til Tschernings ovenomtalte Indlæg, dels — og navnlig — til forskellige Ændringsforslag til Regeringsforslaget. (Se R. R. T. 1856, Sp. 2123—30, samt Udvalgets Betænkning, Anh. B, Sp. 33—52).

Side 298—303. ¹⁾ Paa Regeringens Vegne havde Krieger indbragt et Lovforslag om en Lønningsforhøjelse for Embeds- og Bestillingsmænd i 1874—75; men dette Forslag standsedes i Folketinget (F. T. 1873—74, Sp. 1219 ff., Till. A, Sp. 2089 ff.). Derimod indbragtes i Folketinget et Forslag, der optoges i Finanslovsforslaget (§ 25, Nr. 30), til Forbedring af Lønningerne, og endskønt Regeringen ikke fandt det tilfredsstillende, modtog den det af Hensyn til Embedsmændene, idet den saae bort fra de formelle Betæneligheder ved Forslaget. (Jfr. Krieger, L. T. 1873—74, Sp. 779 f.). Efter Forslag af Estrup, Moltke-Bregentved, Nellemann, S. Pedersen, Ploug, Skeel og Sonne (jfr. Ploug, Sp. 786 ff.) udstemte Landstinget den omstridte Paragraf med 36 St. mod 11 (Sp. 959), hvorefter de nævnte Medlemmer indbragte et aldeles enslydende privat Forslag til Lov om Tillæg i Lønningen for de lavest lønnede Embeds- og Bestillingsmænd og for de indkaldte Værnepligtige i Finansaaret 1874—75 (se R. T. 1873—74, Till. A, Sp. 2173—76). Forslaget vedtoges eenstemmigt i Landstinget (Sp. 1058), men forkastedes i Folketinget. ²⁾ Krieger var Justitsminister i Ministeriet Holstein-Holsteinborg 28. Maj 1870—26. Juni 1872, Finansminister 25. Marts (1. Juli) 1872—20. Juni 1874. ³⁾ L. T. 1873—74, Sp.

1017 ff., 1022 f., 1025. ⁴⁾ Sml. N. 1. ⁵⁾ Krieger, Sp. 1020. ^{6a} og ^{b)} Estrup, Sp. 1019. ⁷⁾ Denne idealistiske Udtalelse strider formentlig kun tilsyneladende mod den ovf. S. 276, N. 12, fremsatte Opfattelse, at selv en saa retlinet Karakter som A. til en viss Grad maatte betragte Politik som det muliges Kunst. ⁸⁾ Sp. 1019. ⁹⁾ Estrup, Sp. 1022 f. ¹⁰⁾ Christian Sophus Klein (1824—1900), Præsident for Sø- og Handelsretten, Højesteretsassessor, Overpræsident, Justitsminister 1872—75, M. F. 1858—66, 1866—69, 1870—98, M. L. 1866. ¹¹⁾ Det af G. E. Brock, M. P. Bruun, F. N. Dresing og Madvig stillede principale Ændringsforslag slettede bl. a. den af Andræ kritiserede 1200 Rdl.s Grænse. (Jfr. Sp. 1001—02). Forslaget forkastedes med 26 St. mod 18 (Sp. 1031).

Side 303—05. ¹⁾ Af A.s Tale (L. T. 1874—75, Sp. 1265—79) er udvalgte Afsnit om Forsvarssagen gengivet nedf. S. 335—42. — M. H. t. Lønnings-spørgsmaalet henvises til Noterne til S. 36—38. ²⁾ Idet han senere gaar imod Regeringens Standpunkt i Forsvarsspørgsmaalet. ³⁾ Konseilspræsident og Finansminister C. A. Fønnesbechs Udtalelser, hvortil A. sigter, findes Sp. 1204 f. — Jfr. ovf. S. 37, N. 4. ⁴⁾ Jfr. ovf. S. 298, N. 1. ⁵⁾ Jfr. ovf. S. 243—45. ⁶⁾ Ministeriet Fønnesbech, der 14 Juli 1874 havde afløst Ministeriet Holstein-Holsteinborg. Det veg 11. Juni 1875 Pladsen for Estrup. ⁷⁾ Jfr. ovf. S. 295, N. 11. ⁸⁾ Sml. L. T. 1873—74, Sp. 1029, ovf. S. 301, hvor Tabet af Sønderjylland ligeud nævnes som Aarsag hertil. ⁹⁾ Sml. L. T. 1869—70, Sp. 3162. ¹⁰⁾ Sml. A.s Udtalelser 5. Marts 1880 (L. T. 1879—80, Sp. 859—61, nedf. S. 449—50. Om »Andræ og Embedsstanden« se i øvrigt min Artikel i »Ministerriens Maanedblad« Jan. 1934.

Side 306. ¹⁾ » . . . Det er ganske almindeligt, at man ikke skjønner paa et Gode, som man burde skjønne paa det, saalænge som man er i Besiddelse deraf; det er først, naar det er forspildt, naar man har forskjertset det, det er først da, at man rigtig kommer til at se, hvad det var, man har forskjertset, det er først da, at Angeren kommer over Fremgangsmaaden fra deres Side, der have forskjertset Godet. Danmark arvede fra det absolute Monarki en Embedsstand, hvis Dygtighed, Ærlighed, Trofasthed, Arbeidsomhed og Hæderlighed jeg tror var almindelig anerkjendt. Denne Klasse af Statsborgere har vistnok med Sandhed kunnet siges at bære Friheden frem her i Landet. Jeg tror, man kan i en ægte Betydning af Ordet vel kalde det en demokratisk Embedsstand, vi dengang vare i Besiddelse af. Lad os vogte os for at komme til at stille os saaledes overfor den, at den lidt efter lidt, nedtrykt og kuert og paatvungen Misfornøielse med sin Stilling, tilintetgjøres. Lad os ikke komme dertil, at alle de Dygtige hige bort fra den, og lad os ikke tabe dem. Vi have jo Alle set Tilfælde, hvor Departementschefer forlade Embedsstillingen og gaa over i privat Tjeneste, hvor dygtige yngre Mænd søge at komme bort fra Statstjenesten, og saa strax vise, i hvilken Grad de have handlet rigtigt deri, idet de faae en Virksomhed, der er fuldkommen tiltalende og en Løn, som man næsten kan sige, tidobbelt overskrider den, de kunne opnaa paa Embedsbanen. Selv om saa faretruende Forhold ikke gjøre sig gjældende, vil der dog være en Trang tilstede for Mangfoldige til at vende deres Interesse, vende deres Hu bort fra deres Embedsgjerning og nødvun-

gent søge en hvilkenksomhelst anden Beskjæftigelse, der kan give dem noget Bidrag til det Underhold, Staten negter dem. Det er derfor, tror jeg, vel et Forhold, som kræver den allerstørste Opmærksomhed fra Lovgivningsmagtens Side, at sørge for, at dette ikke bliver endnu yderligere forværret fra det Punkt, hvorpaa det allerede er bragt. Der kommer endnu mange uheldige Omstændigheder til, som samlede have frembragt den sørgelige Stilling, hvori Embedsstanden nu befinder sig. Efter den sidste ulykkelige Krig blev der pludselig en Mængde Embedsmænd, som maatte søge Ansættelse, og som der maatte gives Ansættelse indenfor Kongerigets Grændser, og som derved optog Pladserne for Andre. Avancementet for de Yngre var derved allerede i høieste Grad vanskeliggjort og hæmmet, men samtidig maatte Regjeringen efter Opfordring fra Rigsdagen være betænkt paa at undersøge, om der ikke overalt kunde ske Indskrænkninger i Antallet af Embedsmænd, og destoværre, som det forekommer mig, Regjeringen var kun altfor beredvillig til at gaa videre og vise sin Interesse for at imødekomme Ønskerne ved at stryge til det Alleryderste. Jeg tror, at dette allerede nu føles meget stærkt, at man i den Henseende er gaaet langt, langt over, hvad man skulde. Iøvrigt er der jo ikke Tale om, og man maa ikke tro, at her udelukkende handles om Embedsmændene; det er jo ogsaa Bestillingsmændene indtil de allersimpleste, tarveligste Stillinger, der leve under samme Forhold. Det er derfor ingeniunde store Potentater, der er Tale om at give yderligere Tillæg til deres overflødige Løn. Nei, det er smaa og tarvelige Arbeidere, der ikke kunne taale at miste selv det Allermindste. At Tillægget ikke længere bør betragtes som Dyrtidstillæg, tror jeg, at man vil indrømme mig, og at man let vil kunne blive enig om. Men det maa heller ikke betragtes som Noget, der udelukkende skal komme de lavere staaende Embedsmænd tilgode; thi jeg tror, at Kravene til en Forøgelse af Lønnen ere lige stærkt tilstede i hele Embedsstanden og ikke mindst i den høiere Del deraf . . . « (L. T. 1879—80, Sp. 859—61).

Side 309—15. ¹⁾ 22. Juni 1848 udstedtes — gennem Justitsministeriet, men paa Krigsminister Tschernings Initiativ en »allerhøieste Kundgjørelse angaaende en extraordinær Udskrivning af den hidtil uværnepligtige Befolkning« (D. T. 1848, S. 273—82). I Tilslutning hertil udkom 23. Sept. 1848 »Anordning angaaende extraordinær Udskrivning af den hidtil for Værnepligt fritagne Befolkning i Danmark« (D. T. 1848, S. 673—84), 2: Købstadbefolkningen, som, da Septemberanordningen ikke hjemlede de for Landbefolkningen gængse Undtagelser, rantes haardere end denne. Anordningen indgik som § 5 i »Udkast til en Forordning om almindelig Værnepligt for Kongeriget Danmark«, der 8. Nov. 1848 forelagdes Rigsforsamlingen af Justitsminister Bardenfleth (G. R. F., Sp. 268—77 + 277—80). For Bibeholdelsen af § 5 udtalte A. sig 22. Dec. 1848 (sst., Sp. 606—08), og 20. Jan. 1849 forkastedes Forslaget om dens Ophævelse med 108 St. mod 27 (sst., Sp. 1061—63). — I Lovforslagets § 25 fastsloges til Gengæld Stillingsprincippet (se N. 2) og Reglerne for dets Udførelse i Praksis. Denne Bestemmelse vedtoges til sidst med stort Flertal (N. 10), og 12. Febr. 1849 udkom Værnepligts-

loven (D. T. 1849, S. 129—45; jfr. i øvrigt N. N. I, S. 385—93). Stilling bortfaldt endelig ved Hærloven af 6. Juli 1867 (se nedf. S. 320—35). ²⁾ Begyndelsen af § 25 (G. R. F. Sp. 694—95) lyder: »Enhver, der er udskreven til den staaende Hær og ei endnu er ansat til Tjeneste, er berettiget til at stille for sig og til den Ende selv at skaffe en anden Mand tilveie, som skal træde i hans Sted. Stillingen bliver forinden Mødetiden at berigtige for Sessionen, men efter denne Tid alene for den paagjældende Troppeafdeling.« ³⁾ Under 2. Beh. af Værnepligtssagen, navnlig § 25 (G. R. F., Sp. 1160 ff.) var Udtalelser som de anførte inden A.s Tale bl. a. fremsat af Gaardfæster H. Olesen (sst., Sp. 1165 ff.), Forfatteren H. E. Schack, A.s Svoger (Sp. 1172 ff.), og Overauditør, Herredsfoged V. W. Stockfleth (1168 ff.). ⁴⁾ Stockfleth sst., Sp. 1168. ⁵⁾ Sml. A.s Udtalelser 30. Dec. 1848: »Enkelte af de Herrer, der have talt mod Stillingen, have troet at kunne støtte sig paa Lighedsprincipet, dette lyder altfor godt. Det er en altfor god Stilling, man indtager, naar man træder op som Forsvarer af Lighedsprincipet, at jeg skulde kunne indrømme dem denne. Jeg maa protestere imod deres Opfattelse af Sagen. Jeg veed ikke, efter hvilket Lighedsprincip man ikke skulde kunne indrømme Stillingen; det Lighedsprincip, jeg kjender, er det, som kom ind i Verden 1789, og som det franske Folk repræsenterer. Men mine Herrer! vide De da ikke, at saalænge Conscription har funden Sted i Frankrig, saalænge har Stilling ogsaa fundet Sted. Fra Lighedens Standpunkt troer jeg derfor ikke, at der kan anføres Noget imod Stillingen, thi med Hensyn til Ligheden troer jeg vel, at den danske Rigsforsamling kan være bekjendt, at lade sig belære af Frankrig.« (Sp. 720). Jfr. i øvrigt A.s Tale om Hærlovsforslaget 7. Juni 1867, L. T. 1866—67, Sp. 4207—08, nedf. S. 325—26. ⁶⁾ H. Olesen, Sp. 1165. ⁷⁾ Sp. 273. ⁸⁾ Sml. A.s Ord: »Man kan ikke godt behandle finansielle Sager uden Tal. Man kan ganske vist behandle dem med Phraser, men det kan det ærede Medlem [Krieger] dog ikke ville, at man skal indskrænke sig til. Vil man virkelig gaae ind paa at undersøge, hvad f. Eks. en Toldindtægt eller hvad en anden Statsindtægt har for en Betydning, saa maa man ikke være bange for Tal, man maa ikke have Talskræk.« (R. R. T. 1866, L. T., Sp. 465). Endvidere: »Men jeg veed vel og har ofte erfaret, at det er umuligt at fjerne Tvivl, om ikke en meer eller mindre kunstig Behandling af Tallene har fundet Sted ved de enkelte Opgjørelser, idet det altid lader sig sige, at der ved Manevrering med Talstørrelser kommer noget meer eller mindre Kunstlet frem. Dette har jo nu naturligviis ikke den fjerneste Betydning for den, som er tilstrækkeligt inde i Forholdene, thi han vil paa hele Veien, Skridt for Skridt, kunne kontrollere, hvad det er, som der arbeides med, og han vil ogsaa kunne see, hvad Vægt der kan tillægges Resultatet. Men jeg kan naturligviis ikke nægte, at Tal kunne bruges og ofte ere blevne brugte paa en forvirrende Maade, altsaa ere blevne misbrugte, og Mange have jo derfor ogsaa Sky for umiddelbart at fæste den Lid til saadanne Talangivelser, som der burde fæstes til dem.« (L. T. 1867—68, Sp. 2256.) Jfr. i øvrigt A.s Kritik af Posteringsmaaden 13. Febr. 1857 (L. T. 1856—57, Sp. 957—59). ⁹⁾ Jfr. Lektor C. E. Mundts Udtalelser Sp. 1171. Mundt ønskede en

hvervet Hær i Forbindelse med Folkevæbning (Sp. 1170—72). ¹⁰⁾ Sml. Ministeriet Stauning II's 3. Okt. 1929 i Folketinget fremsatte Afrustningsforslag (R. T. 1929—30, Till. A, Sp. 2095—2130), §§ 3: »Den i Lov af 8. Juni 1912 paabudte Værnepligt ophæves. Uddannelsen til Tjeneste i Vagtkorps og Statsmarine bliver frivillig. . .«, 7, 10—15 (sst., Sp. 2095—2102); sml. R. T. 1925—26, Till. C, Sp. 285—304). ¹¹⁾ Udkastets § 25 — med de vedtagne Ændringer — vedtoges med 116 Stemmer mod 24 (G. R. F., Sp. 1228 f.).

Side 316—18. ¹⁾ »Udkast til Lov om Kjøbenhavns Befæstning mod Søsidens og om Projectering af Befæstningsanlæg paa forskjellige Punkter af Monarchiet« — nl. bl. a. Fredericia, Dybbøl og Danevirke — (Anh. A, Sp. 911—14) forelagdes 15. Jan. 1858. I de ledsagende Motiver (Sp. 915—1038) indeholdtes en nøje udarbejdet samlet Forsvarsplan, i hvilken de forskellige Muligheder for et fjendtligt Angreb alle var behandlede. ²⁾ A. gør Vedtagelsen af dette Lovforslag til et Kabinetsspørgsmaal. Sml. Dagb. III, S. 53 f., 57 og 60, Biogr. I, S. 121. Lovforslaget vedtoges ved 3. Beh. med 38 Stemmer mod 15 (R. R. T. 1858, Sp. 2143 f.), efter at ogsaa L. N. Scheele havde fremhævet Vedtagelsens afgørende politiske Betydning (sst., Sp. 2055). ³⁾ Nl. i Krigsminister Lundbye's Udtalelser (Sp. 795). — Major Carl Christian L. (1812—73) var Krigsminister 1856—59 (under P. G. Bang, Andræ og Hall) og 1863—18. Maj 1864 (under Hall og Monrad). (Biogr. L. X, S. 452 ff.). ⁴⁾ Saaledes Algreen-Ussing, Sp. 767 ff. ⁵⁾ I Motiverne omhandles — foruden de i N. 9 i Lovforslagets § 4 nævnte Anlæg — tillige Befæstningen i Ejderstillingen, ved Nyborg—Korsør, Helgenæs m. fl. Jfr. navnlig Anh. A, Sp. 931. Sml. i øvrigt L. T. 1881—82, Sp. 577, nedf. S. 361—62. ⁶⁾ Maa antagelig sigte til David, der dog citerer hele 2den Passus. (Jfr. R. R. T., 1858, Sp. 758.) — I øvrigt fremdroges Lovens Motiver hovedsagelig af Tscherning (sst., Sp. 673 ff.) ⁷⁾ Rettere tredjesidste Side, Anh. A, Sp. 1027—28. ⁸⁾ Sst., Sp. 1031—32. ⁹⁾ § 4 lyder: »Fremdeles stilles for Finantsperioden 1858—60 til Krigsministerens Raadighed 28,000 Rigsdaler til Projecteringsarbejder for følgende Befæstningsanlæg: Kjøbenhavns Befæstning mod Landsiden. Fredericias Befæstning. Dybbølstillingens Befæstning. Dannevirkestillingens Forstærkning. Anlæg af Kystbatterier.« (Anh. A. Sp. 911—12.) ¹⁰⁾ Sst., Sp. 1031—32.

Side 319—20. ¹⁾ Anh. A, Sp. 543—610, Udvalgets Betænkninger Anh. B, Sp. 159—218 og 551—82. ²⁾ Hage havde sammen med L. Skau foreslaaet, at Rigsraadet strøg det til Københavns Søbefæstning foreslaaede Beløb (R. R. T. 1862, Sp. 2151—52). Grosserer Alfred Hage (1803—72), M. F. 1852—58, 1859—66, 1868—72, M. R. R. 1856—66, tilhørte de Nationalliberales venstre Fløj og havde talrige politiske og personlige Kontroverser med A.. Jfr. f. Eks. F. T. 1854—55, II, Sp. 1675 f., F. T. 1855, ekstraord. Sess., Sp. 761. Sml. Dagb. I, 214 f. Ogsaa her (R. R. T. 1862, Sp. 2379—82) er A. overordentlig skarp i sin Polemik mod Hage. ³⁾ Christian Emilius Reich (1822—65), Oberstløjtnant, Krigsminister 18. Maj—11. Juli 1864, kgevalgt M. R. R. 1856—63, var en fremragende dygtig Militær og Matematiker og en af A.s allernærmeste Venner. Bekendt er hans Brev til A. fra Fredericia 1. April 1864 med Ordene: »De har, Hr. Geheimeraad, et mægtigt Navn i Armeen, — bliv vor Krigsminister,

og vi skulle tiljuble Dem.« (»Brevvexl.«, S. 61). I Dagb. I, S. 160, 23. Febr. 1856, udtrykker Fru Andræ sit og A.s Haab om at faa Reich valgt til Rigsraad; han »er dygtig og velsindet i enhver Henseende«. I »D. G. Monrad 1864« (S. 75) roser Monrad hans Gennemdannede, ædle Karakter og klare Besindighed. ⁴⁾ 1861—62 konstruerede John Ericsson i Amerika for Nordstaternes Flaade et lavt, dampdrevet Kystpanserskib »Monitor«, efter hvilket en hel Klasse Panserskibe benævnes. 9. Marts 1862 ødelagde »Monitor« paa Hamptons Red Sydstaternes Pansefregat »Merrimac« og afgjorde derved Søkrigen til Fordel for Nordstaterne. Se herom J. C. Tuxen: »Søfarten og Skibsbygningskunsten«, 1879, S. 177, og samme Forfatters Afhandling »Panseeret og Skytset« i »Dansk Maanedsskrift« 1863, I, S. 123—47, 308—32. Jfr. i øvrigt Krieger II, S. 245 f. og 250, hvor der under 13. April 1862 berettes om W. Armstrongs vellykkede Forsøg paa at gennembore Panseerplader med Fuldkugler. Krieger noterer videre: »Herved har Beslutningen om Søforternes Fortsættelse faaet en glimrende Retfærdiggjørelse. Andræ triumpherer, men gaar som sædvanlig for vidt, naar han mener, at Enden vil blive, at man opgiver al Bepantsring og vender tilbage til ubedækkede Træskibe, ligesom Landhæren maatte opgive de middelalderlige Rustninger, der ikke kunde modstaae Artilleriet.« (II, S. 250; jfr. Olsen, S. 197. Sml. i øvrigt »A.s Torsdage«, S. 30—32). ⁵⁾ Talen fortsættes til Sp. 2382.

Side 320—35. ¹⁾ Jfr. R. T. 1866—67, Till. A, Sp. 2917—68. Regeringens oprindelige Forslag findes sst., Sp. 1593—1650, de tilhørende Motiver Sp. 1651—2018, 1. Beh. i Landstinget i L. T. 1866—67, Sp. 4134—4264. ²⁾ Wolfgang v. Haffner (1810—87), Generalmajor, M. L. 1866—87, Indenrigsminister 1869—70 i Ministeriet Frijs, Krigs- og Marineminister 1870—72 og 1875—77 i Ministerierne Holstein-Holsteinborg og Estrup. (Biogr. L., VI, S. 449 ff.). ³⁾ Sp. 4181. ⁴⁾ Jfr. Afsnit II. ⁵⁾ Omvendt hævder A. 23. Febr. 1876, under 1. Beh. af Forslag til Lov om overordentlige Foranstaltninger til Forsvarsvæsenets Fremme, med Skarphed, at Forsvarssagen ikke maa betragtes som nogen Livssag for Danmark. (L. T. 1875—76, Sp. 721, nedf. S. 342—43.) ⁶⁾ Nl. 2 Maaneder. (Gr. L. 5. Juni 1849, § 24, Gr. L. 28. Juli 1866, § 19.) Sml. L. T. 1866—67, Sp. 2527, hvor A. bebuder: »at vi ville nærme os stærkt til den Tilstand, hvor permanente Rigsdage blive til Regel,« samt L. T. 1879—80, Sp. 855, ovf. II, S. 68—69. ⁷⁾ Gr. L. 5. Juni 1849, § 52: »Finantsforslaget behandles først i Folkethinget«. Jfr. i øvrigt Afsnittene III og IV A. ⁸⁾ A. F. Krieger, hvis Udtalelser (L. T. 1866—67, Sp. 4199 f.) A. gengiver ret frit, havde været Formand i Forsvarskommissionen af 2. Febr. 1866 (se N. 14) og bidrog i høj Grad til Gennemførelsen af Hærloven af 6. Juli 1867. ⁹⁾ A.s Hævdning af Landstingets Ligeberettigelse med Folketinget er et Hovedpunkt i hans politiske System. Jfr. Afsnit III. ¹⁰⁾ A. har gentagende udtalt sig med en ikke ringe Skepsis om Muligheden af at drage Ministre og Rigsdagsmænd til Ansvar for Rigsretten. (Sml. F. T. 1854—55, 2. Saml., Sp. 2295 (I, S. 307) og R. R. T. 1864—65, L. T., Sp. 861 (ovf. S. 32). Tanken om en Ministeransvarlighedslov (Forf. 2. Okt. 1855, § 12) havde i ham en af sine varmeste Forfægttere, og Oktoberforfatningens §§ 20, 22 og 54 gav »skjærpede og bestemt for-

mulerede Regler om *Ministeransvarligheden* («A. og F. F.», S. 114). ¹¹⁾ En Gennemgang af D. Dessau: »Oversigt over Rigsdagens Virksomhed i de første 35 Aar efter Grundlovens Udstedelse . . .«, 1884, vil vise, at dette er stærkt overdrevet. ¹²⁾ Jfr. kgl. Reskript af 28 April til det Kongelige General-Commissariats-Collegium, Ny C. T. 1842, S. 420—24. ¹³⁾ L. T. 1866—67, Sp. 4134; jfr. Motiverne til Regeringens oprindelige Forslag, Till. A, Sp. 1651. — Generalmajor Valdemar Rudolf Raasløff, Gesandt i Washington 1859—66, M. F. 1868—69, Krigsminister i Ministeriet Frijs 29. Juli 1866—19. April 1870, gennemførte med Dygtighed — stærkt støttet af Krieger og Fenger — Hærloven af 6. Juli 1867. ¹⁴⁾ A. sigter ikke mindst til Ordene: »Gjennemtrængt af den Sandhed, at en mindre, men vel organiseret og vaabenøvet Hær udretter mere end en større, der mangler Vaabendygtighed, tage Vi ei i Betænkning at bestemme . . .«, (Ny C. T. 1842, S. 421). ¹⁵⁾ »Commission for at udarbejde en samlet Plan for Land- og Søforsvarets Ordning«, nedsat ved kgl. Resol. 2. Febr. 1866 (D. T. 1866, S. 97—98) bestod af 9 Officerer og 10 Rigsdagsmænd, hvoriblandt Balthazar Christensen, Fenger og Krieger, med sidstnævnte som Formand. Medens Flertallet krævede en Styrkelse af Hær og Flaade paa det bestaaende Grundlag, foreslog Venstre en Folkevæbning gennemført. Se Motiverne, Till. A, Sp. 1651—86. Jfr. Engelstoft i D. F. H., VII, S. 206. ¹⁶⁾ Den franske Revolutions Afskaffelse af Lensrettighederne skete Natten til 4. Aug. 1789. Erklæringen om Menneskerettighederne udtaltes 26. Aug. 1789. ¹⁷⁾ En lignende Hentydning til denne berygtede Røver («Strækkeren», Bloch og Sechers græske Mythologi, S. 332), som Theseus gjorde Ende paa, fremsætter A. bl. a. i L. T. 1875—76, Sp. 732, nedf. S. 357. ¹⁸⁾ Den samme Tanke udtaler A. allerede paa Rigsforsamlingen 1848—49. Sml. G. R. F., Sp. 720 og 1179—83, ovf. S. 309—15. ¹⁹⁾ Om Marskal Niel's Hærlov af 1868 se Seignobos, S. 209, samt P. Munch i F. H., VII, S. 671. ²⁰⁾ 1794. É. P., der sorterer under Krigsministeriet og ledes af en General, er en toaarig Forskole for Officerer, overordnede Teknikere, Matematikere, Fysikere og Kemikere. Den har afgivet Forbilledet for lignende Institutioner i talrige Lande. — A. havde selv som Stipendiat med Udbytte studeret ved É. P. (1836) og hjemsendt udførlige og værdifulde Indberetninger om denne Mønsterskole, som han stedse fremhævede med den største Anerkendelse. Se f. Eks. Sp. 4429; jfr. Biogr. II, S. 81—86, 170—73. ²¹⁾ Maa formentlig sigte til Orla Lehmanns Udtalelser Sp. 4187—88. ²²⁾ Saaledes navnlig Haffner, Sp. 4184. ²³⁾ Stemmer kun daarligt med R. R. T. 1864, L. T., Sp. 223—24 og 579—80, hvor A. træder skarpt op imod Skandinavismen. Sml. ogsaa A.s Udtalelser over for Krieger 17. Maj og 13. Juni 1864 («Brevvexl.», S. 33—34 og 47). Jfr. i øvrigt I, S. 20, 248, N. 12, og 254—55, N. 20—23. ²⁴⁾ En lignende Optimisme i A.s Syn paa Danmarks Fremtid udtales L. T. 1866—67, Sp. 2923, L. T. 1875—76, Sp. 729—30, nedf. S. 353—54, L. T. 1881—82, Sp. 577—78, nedf. S. 362—63. Sml. Biogr. I, S. 120—31. ²⁵⁾ Nl. ved Ruslands Tilslutning. ²⁶⁾ Sml. R. R. T. 1864, L. T., Sp. 225, I, S. 249. Om A.s Stilling til Spørgsmaalet om Slesvigs Deling se sst., S. 248—50 med tilhørende Noter, hvori Citater fra A.s Brevveksling med Krieger 1864; jfr. i øvrigt I, S. 18—20.

27) og 28) Sml. R. R. T. 1866, L. T., Sp. 408—09, nedf. N. 29, L. T. 1874—75, Sp. 1272, nedf. S. 338—39, L. T. 1875—76, Sp. 730—31, nedf. S. 354—56, L. T. 1881—82, Sp. 577, nedf. S. 362. Jfr. Biogr. I, S. 121—32. 29) Sml. A.s Tale i Rigsraadets Landsting 24. Marts 1866: »Jeg behøver nu ikke at anføre, at det ganske vist er fjernt fra min Tanke at tage Ordet for en Afvæbning af Landet, eller paa nogen Maade at mene, at den Anskuelse skulde kunne forsvares, som jeg nok veed er kommen tilorde, at efter de Ulykker, der ere overgaaede os, skulde vi nu værgeløst frembyde os for hvilkensomhelst Voldsmand, der vilde falde over os. Nei, saa sandt vi ville gjøre Fordring paa at ville bestaae som selvstændig Stat, saa sandt maae vi ogsaa være beredte paa at forsvare vor Selvstændighed. Men der er en Grundsætning, som jeg ønskede, man her ikke vilde tabe af Sigte, og det er den, at et fornuftigt Forsvar fremfor Alt maa være afpasset efter Kræfterne. At ville til en Dverg smedde et uhyre Slagsværd er en stor Misforstaaelse. Jeg skal ikke tale om, at det kun meget sjældent vil lykkes Dvergen ved sine Midler at skaffe sig et virkelig godt Vaaben af den Art; det er antageligt, at han kun vilde faae et godtkjøbs Slagsværd, og at det vilde blive et overordentlig usselt og elendigt Vaaben. Men der er en anden Omstændighed, som er af endnu større Betydning, og det er, at selv om det imod al Forventning skulde lykkes ham at faae det store, smukke og kraftige Sværd, saa vilde det være ham til ringe Nytte, naar han ikke var istand til at føre det. —» (R. R. T. 1866, L. T., Sp. 408—09.) 30) Jfr. Debatten om »Udkast til Lov om nye Statslaan« i Rigsraadets Landsting — der holdt sine Møder i samme Sal som Rigsdagens Landsting (I, S. 273) — 7. Juli 1864 (R. R. T. 1864, L. T., Sp. 140—44). Største Delen af Forhandlingerne var dog hemmelige, idet Tinget — paa Forslag af Tscherning — hurtigt lod Sagen behandle i et Udvalg, bestaaende af samtlige Medlemmer (sst. Sp. 140—56). 31) Jfr. »Indberetning om det i London i Nov. 1864 afsluttede Statslaan«, der af Finansminister David 18. Febr. 1865 tilstilledes Rigsraadets Formand (R. R. T. 1864—65, L. T., Sp. 1049). 32) A. var Elev ved den militære Højskole fra dennes Oprettelse 1. Nov. 1830 til Nov. 1834 (Biogr. I S. 79—97) og Lærer sammesteds 1842—54 (Biogr. IV, S. 30—31, 143—66). — Ved 2. Beh. (Sp. 4424—29) fremhævede A. paa ny udførligt den militære Højskoles store Værd. 33) Foruden til N. 32 henvises til Biogr. IV, S. 12—16, hvor der redegøres for de forringende Ændringer, den oprindelige Plan for Højskolen undergik ved kgl. Bekendtgørelse af 18. Sept. 1836, samt for A.s pseudonyme Artikler »Den militaire Højskole« i »Fædrelandet« 24. og 26. Dec. 1840. 34) L. T. 1866—67, Till. A, Sp. 1618—22. 35) Hertil regner A. kun Artilleriet og Ingeniørkorpset. Sml. L. T. 1875—76, Sp. 732, nedf. S. 356—57. 36) ∅: Læren om Projektilers Bevægelse (af græsk βάλαν=kaste); den gaar tilbage til Galilei 1590, men er efterhaanden blevet en fuldt udformet Videnskab (Salm. II, S. 582). 37) Først 1919 har en mindre forstaaende Nutid frataget Adjunkterne den kgl. Udnævnelse. 38) Forslagets Overgang til 2. Beh. vedtoges med 32 Stemmer mod 5 (L. T. 1866—67, Sp. 4264). Ved 3. Beh. vedtoges Forslaget med 39 St. mod 8, hvoriblandt A., David og Fischer (sst., Sp. 4577—78). Loven udkom 6. Juli 1867.

Side 335—42. ¹⁾ Efter en Indledning om det ønskelige i at støtte Regeringen i dens Hævden af sin egen og Landstingets forfatningsmæssige Stilling (L. T. 1874—75, Sp. 1265) behandler A. Lønspergsmålet (sst., 1265—67, se ovf. S. 36—38). Derefter kritiserer han Forslaget om Bygningen af et Panserskib, idet han mener, det nødvendigvis vil drage Bygningen af en hel Panserflaade og adskillige faste Værker med sig (sst., Sp. 1267—68; jfr. i øvrigt efterfølgende Tale, især N. 31 og 45). ²⁾ Forsvarssagen, navnlig Spørgsmaalet om Bygningen af en Panserflaade, var i Forvejen behandlet af J. C. Jessen (Sp. 1223—27) Direktør N. E. Tuxen (Sp. 1242—45), Admiral W. A. Carstensen (Sp. 1246—52) og Ploug (Sp. 1259). A. sigter især til Jessens Tale. ³⁾ Som bemærket nedf. S. 353, N. 34, var A. mere taktfuld end andre Rigsdagsmænd, der udtrykkeligt nævnedes det tyske Rige. ⁴⁾ Om A.s Indsats paa dette Omraade se ovf. S. 316—18. Sml. nedf. S. 360. ⁵⁾ I det her forbigaaede ironiserer A. over det igennem 6 Maaneder tilvejebragte Finanslovsforslag, hvori man paa vanlig Vis har sparet paa Hundrederne og øst Millionerne ud. Ganske vist er den finansielle Stilling for Øjeblikket lykkelig, men man bør hovedsagelig tænke paa at nedbringe Statsgælden. ⁶⁾ Den samme Tankegang gaar igen i de følgende Taler, om end ikke saa skarpt formuleret som her. ⁷⁾ Andensteds nævnes Frankrig lige rent ud. Sml. Sp. 1276. Se endvidere nedf. S. 347—48. A.s franske Sympatier var lige saa dybe som varige. ⁸⁾ Der sigtes selvfølgelig til de 5 franske Milliarder, der rigeligt dækkede det tyske Riges Udgifter i Krigen 1870—71. I L. T. 1872—73, Sp. 1062, udtaler A. den betydningsfulde Tanke, at hele Verden vilde komme til at bidrage til den franske Krigskadeserstatning. Sml. ovf. S. 246. ⁹⁾ Sml. L. T. 1875—76, Sp. 729—31, nedf. S. 353—54, L. T. 1878—79, Sp. 1086, nedf. S. 364, L. T. 1881—82, Sp. 577—78, nedf. S. 362—63, Biogr. I, S. 126—32. ¹⁰⁾ Dette, mener A., gælder i Særdeleshed i Søkrig. Sml. L. T. 1875—76, Sp. 732—33, nedf. S. 357—58. ¹¹⁾ Jfr. N. 9. ¹²⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 4211—12, ovf. S. 328—29, L. T. 1875—76, Sp. 729—31, nedf. S. 353—55, L. T. 1881—82, Sp. 577, nedf. S. 362—63. ¹³⁾ Jfr. L. T. 1875—76, Sp. 733 f., nedf. S. 358—59. ¹⁴⁾ Københavns Bombardement og Englændernes Bortførelse af Flaaden 2.—7. Sept. 1807 førte til den engelske Krig og Freden i Kiel 14. Jan. 1814. ¹⁵⁾ Ved Hjælp af officielle Talangivelser paaviser A., at Udgifterne til Hær og Flaade før 1864 var knap 4 Mill. Rd., men nu er naaet op til 6,6 Mill. Rd. (Sp. 1273—74). Ved en meget detailleret Gennemgang af en Række europæiske Staters Militæruddgifter naaer A. derefter til det Resultat, at Danmark er det Land, der procentvis ofrer mest paa sit Forsvarsvæsen (Sp. 1274—78). ¹⁶⁾ Johan Christian v. Jessen, Borgmester og Byfoged i Horsens (1817—84), M. F. 1858—64, 1866, M. R. R., F. T. 1864—65, M. L. 1866—84, var Indenrigsminister i Ministeriet Rotwitt 2. Dec. 1859—24. Febr. 1860, men tilhørte i Landstinget Højre. A. brød ofte en Lansse med ham, dels i Forsvarssagen (se f. Eks. S. 336, 351 og 364), dels i Jærnbanespørgsmaal (ovf. S. 277 f.). ¹⁷⁾ Sp. 1227. ¹⁸⁾ Nl. som i Forsvarskommissionen af 2. Febr. 1866 (se ovf. S. 324, N. 15), med hvis Resultater A. var yderst utilfreds. Sml. Talen 7. Juni 1867, ovf. S. 320—35. ¹⁹⁾ A.s Fastslaalen af Kongens Lige-

ret som Medindehaver af den lovgivende Magt gentages oftere, navnlig Gang paa Gang under Debatterne om Statsregnskaberne. Sml. bl. a. ovf. II, S. 44 f., 48 og 55, samt Indledningen, I, S. 35, 45, 56.

Side 342—59. ¹⁾ Det Forslag, der 30. Nov. 1875 var blevet forelagt Folketinget af Krigsminister Haffner (Till. A, Sp. 1211—12), omfattede militære Anlæg og Anskaffelser til ialt 33 Mill. Kr., dels til Københavns Søbefæstning og Fortanlæg ved Store Bælt, dels til Flaaden. (Jfr. i øvrigt N. 7). Ved 3. Beh. i Folketinget 17. Febr. 1876 (F. T. 1875—76, Sp. 1501—58) vedtoges imidlertid Venstre flertallets Forslag (Till. C, Sp. 153—56), der — paa Betingelse af Indførelsen af en Indtægts- og Formueskat paa 3 Mill. Kr. aarlig (jfr. N. 24) — bevilgede i alt 30 Mill. Kr., dels til Flaaden, dels til Kystforsvaret, men kun indrømmede København »to flydende Forter«. 22. Febr. 1876 begyndte Forhandlingerne i Landstinget (L. T. 1875—76, Sp. 665—778), hvis Flertal i Udvalget stillede et Forslag, der i det store og hele var identisk med Regeringens (Till. B, Sp. 801—10); med Vedtagelsen af Udvalgsforslaget ved 3. Beh. (L. T. 1875—76, Sp. 1216—18) gik Forslaget paa ny til Folketinget. Det førtes her tilbage til den Affattelse, Venstre havde givet det, men faldt med 47 St. mod 47 (F. T. 1875—76, Sp. 3588—3657), hvorefter Ministeriet opløste Folketinget. Ved Valget 25. April 1876, der især gjaldt Fæstningen, gik Antallet af Regeringens Tilhængere ned fra 43 til 28, medens Venstres Styrke øgedes fra 59 til 74. Under de følgende voldsomme Forhandlinger truede Høgsbro med Nægtelse af Finansloven, og i Sommeren 1876 dannedes et forenet Højre af Godsejerne, de Nationalliberale, Mellempartiet og nogle Løsgængere. (Jfr. i øvrigt D. F. H., VIII, S. 87—89.) ²⁾ Stemmer kun daarligt med A.s Udtalelser under Debatten om Hærlovsforslaget 7. Juni 1867 (L. T. 1866—67, Sp. 4203, ovf. S. 320—21). Jfr. i øvrigt Biogr., I, S. 122—33. ³⁾ Sml. R. R. T. 1863, II, Sp. 77, I, S. 219 f., og L. T. 1860—61, Sp. 2447—48, ovf. S. 255, N. 2 og 3. ⁴⁾ Sml. Indledningen til A.s ovenfor delvis gengivne Finanslovstale 22. Marts 1875: »Naar det høitærede Ministerium [C. A. Fonnesbech, 14. Juli 1874—11. Juni 1875] endelig har taget den Beslutning at ville hævde den forfatningsmæssige Stilling baade for Regjeringen og for Landstinget, saa er der vistnok en saa stærk Erkjendelse af, at denne Beslutning bør finde den varmeste Støtte hos Thinget, at man maa ønske, at alle Betragtninger forstumme ligeoverfor denne.« (L. T. 1874—75, Sp. 1265). Paa lignende Maade saae A. endnu paa det nye Ministerium J. B. S. Estrups (11. Juni 1875—7. Aug. 1894) Kamp mod Folketingsflertallet. ⁵⁾ En saadan Intimation er ikke sjælden hos A. Sml. bl. a. sst., Sp. 1265. ⁶⁾ Sml. sst., Sp. 1269, ovf. S. 337. ⁷⁾ Regeringens oprindelige Lovforslag findes i Till. A, Sp. 1211—12, Motiverne (»Bemærkningerne«), Sp. 1213—26, heri de nævnte Udgiftsberegninger Sp. 1222—23. ⁸⁾ Till. B, Sp. 86—94; Beregningen findes Sp. 93. ⁹⁾ General H. A. A. de Dompierre de Jonquières (1816—79), Konsulent i Søbefæstnings-sager, Medlem af Forsvarskommissionen 1866, Generalinspektør for Artilleriet, M. L. 1870—79. Den nævnte Udtalelse findes Sp. 684. (Jfr. Biogr. L. VIII, S. 530 ff.). ¹⁰⁾ Se Motiverne, Till. A, Sp. 1216 f. ¹¹⁾ Jfr. L. T. 1874—75, Sp. 1269—70, ovf. S. 337, N. 5. ¹²⁾ Borgmester C. A. Kjær, M. F. 1866, M. L. 1870

—77. Udtalelsen findes i L. T. 1875—76, Sp. 702. ¹³⁾ Nl. C. A. Fønnesbech. ¹⁴⁾ L. T. 1866—67, Sp. 882 ff. Om A.s Modstand mod Indførelsen af en Indkomstskat se Afsnit V. ¹⁵⁾ Om A.s kritiske Stilling over for Jærnbanespørgsmaal se Afsnit VII. ¹⁶⁾ A. lagde overordentlig Vægt paa Toldindtægterne. Se L. T. 1868—69, Sp. 1287, ovf. S. 205—06. Om Toldspørgsmaal udtaler han sig bl. a. R. R. T. 1864, L. T., Sp. 431, og L. T. 1873—74, Sp. 967, hvor han gør sig til Talsmand for Udførselstold Jfr. i øvrigt Afsnit V. ¹⁷⁾ Sml. A.s store Tale om Møntkonventionen af 18. Dec. 1872, L. T. 1872—73, Sp. 1048—63, spec. Sp. 1061—62, jfr. ovf. S. 245—46. ¹⁸⁾ Om A.s vedvarende Kamp for at skaffe Embedsstanden taalelige Livsvilkaar se Afsnit VIII. ¹⁹⁾ F. Eks. af Venstres Ordfører Frede Bojsen (F. T. 1875—76, Sp. 484 f.) og fra ministeriel Side (sst., Sp. 1253—57) af Krigshistorikeren Kaptajn, senere Oberst, N. P. Jensen (M. F. 1874—84, 1909—10). ²⁰⁾ Den fransk-tyske Krig 1870—71. — Den samme Sympati for Frankrig spores stadig hos A.. Jfr. den foregaaende Tale, S. 337—38. Se ogsaa Biogr. II og III, passim. ²¹⁾ ∴: Likvidationskonto. ²²⁾ Jfr. L. T. 1874—75, Sp. 1275—78; sml. ovf. S. 337, N. 5, og 340. ²³⁾ Sml. N. 1. ²⁴⁾ Der sigtes til § 2: »Til Dækning af de ved nærværende Lov foranledigede Udgifter tilveiebringes en Skat paa Indtægt og Formue, der aarlig indbringer ca. 3 Millioner Kroner. Ingen af de nævnte Udgifter kan afholdes, førend Loven om denne Skat er traadt i Kraft.« (Till. C., Sp. 155—56.) ²⁵⁾ Estrup var Konseilspræsident og Finansminister 11. Juni 1875—7. Aug. 1894. Efter at Forsvarsministeren (Haffner) udførligt havde gennemgaaet Folketingsflertallets Forslag ud fra militære Synspunkter (Tidenden, Sp. 666—78), erklærede Estrup paa Regeringens Vegne, at § 2 var absolut uantagelig: »Regeringen [vil] dog ikke kunne gaa ind paa, at Iværksættelsen af disse Forsvarsforanstaltninger gjøres afhængig af Vedtagelsen af en denne Sag uvedkommende Lov« (sst., Sp. 678). Statskassen vilde kunne dække de fornødne Udgifter, og Estrup ansaae det for »givet, at der for Tiden ikke kan eller bør være Tale om at paalægge Skatteyderne større Byrder, end de nu have« (sst., Sp. 679; jfr. i øvrigt F. T. 1875—76, Sp. 1202—03.) ²⁶⁾ Sml. N. 8. ²⁷⁾ Motiverne, Till. A, Sp. 1218. ²⁸⁾ Nl. at Felthæren skulde kunne operere med større Frihed og navnlig kunne møde et fjendtligt Landgangsforøg langt fra Hovedstaden uden at være nødt til straks at tage Stilling til Dækning af denne. Til en saadan lettere Befæstning af København mod Landsiden havde Regeringen oprindelig ønsket 14 Mill. Kr. (Jfr. Till. A, Sp. 1218—22; sml. i øvrigt Haffners Fremstilling i Folketinget (F. T. 1875—76, Sp. 1200 og 1236)). ²⁹⁾ Till. B, Sp. 91. ³⁰⁾ Till. A, Sp. 1218—19. ³¹⁾ Begyndelsen blev gjort med Linieskibet »Danebrog«s Omdannelse til Panserfregat 1862. — Om Panserfregatten »Danmark« udtaler A. sig R. R. T. 1866, Sp. 412—14. Om Udviklingen af en dansk Panserflaade jfr. i øvrigt J. C. Tuxen: »Søfarten og Skibsbygningskunsten«, 1879, S. 175—79, 202—04. Sml. endvidere N. 45. ³²⁾ J. C. Jensen, Sp. 719—20. ³³⁾ Om Datidens Panserskibe, spec. det tyske »Kaiser« se Tuxen, S. 216—30. ³⁴⁾ Flere af Dellagerne i Debatten, f. Eks. Jessen (Sp. 719) havde ret tydeligt sigtet til det tyske Rige, og A. nødes derfor til, noget mere forsigtigt, at følge denne Tankegang. ³⁵⁾ Indskuddet synes

ikke blot begrundende, men ogsaa beregnet paa i nogen Grad at tilsløre den — rent uvilkaarlige — Henpegen paa England. ³⁶⁾ Efter de hannoveranske Troppers Overgivelse ved Langensalza 27. Juni 1866 blev Hannover indlemmet i Prøjsen (Schaefer: »Deutsche Geschichte«, 8. Udg. 1921, II, S. 401—06).

³⁷⁾ Der sigtes til Polens Delinger 1772, 1793 og 1795. ³⁸⁾ Om A.s Stilling til Skandinavismen se navnlig I, S. 248, N. 12, S. 254—55, og II, S. 327, N. 23. Sml. Ploug (L. T. 1875—76, Sp. 752): »Vi blive paa den Maade Skandinaver, og det er altid bedre end at blive Tydskere, det indrømmer jeg villig; men det havde været bedre, om vi saa vare blevne det paa den Tid, da vi kunde blive det som Danske, thi under den Forudsætning, jeg har nævnt, blive vi det ikke som Danske, men som Sydsvenske«. ³⁹⁾ Mod enhver Tanke om Afvæbning og Opgivelse af et Forsvar vender A. sig gentagne Gange med baade Uvilje og Styrke. Sml. R. R. T. 1866, L. T., Sp. 408—09, L. T. 1874—75, Sp. 1272, ovf. S. 339, og L. T. 1881—82, Sp. 577, nedf. S. 362—63. ⁴⁰⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 4211—12, ovf. S. 329—30, L. T. 1874—75, Sp. 1271—73, ovf. S. 337—40, og L. T. 1881—82, Sp. 577, nedf. S. 362. ⁴¹⁾ I disse — saavel som i de foregaaende — Betragtninger møder vi afgørende Hovedpunkter i A.s Anskuelser paa det militære Omraade. Sml. Sp. 768, nedf. S. 360, og L. T. 1881—82, Sp. 577, nedf. S. 361—62. ⁴²⁾ A.s Fremhævelse af Hærens afgørende Betydning danner den røde Traad i hans Syn paa Forsvarets Opgaver, ligesom han oftere paaviser, hvorledes Hæren af den offentlige Mening og de bevilgende Myndigheder behandles som Stedbarn. Se f. Eks. R. R. T. 1864, L. T., Sp. 408: »... her i Landet har det en ganske anden Klang, naar man stiller sig frem som Forsvarer af Noget, der synes at begunstige Marinen, end naar man vil gjøre det for Hæren.« En udførlig dokumenteret historisk Redegørelse for Flaadens Favorisering paa Hærens Bekostning siden 1841 fremsætter A. i sin berømte Finanslovstale 16. Maj 1879, Sp. 1083—85. Af denne Tale, hvoraf Kulminationen, Kravet om en fornyet Udforskning af Østgrønland, gengives nedf. S. 364—73, skal her citeres: »Det er altsaa om dette Punkt, at jeg supplerende vil tilføie en kort Bemærkning, dette Punkt nemlig: Hvorledes det, naar vi ganske se bort fra Størrelsen af Forsvarsudgifterne, stiller sig med Hensyn til det Forhold, i hvilket disse ere fordelte mellem Marinen og Hæren. Lad mig først gjøre opmærksom paa, at, naar jeg nu taler om, hvad der gives til Marinen, og hvad der gives til Hæren, saa tager jeg det ligefrem efter vore Statsregnskaber og vore Budgetter. Jeg veed meget vel, at under Marinen sortere forskellige Brancher, der ikke i strengeste Betydning kunne siges at angaa Forsvaret. Der sorterer derunder Fyrvæsenet, Op-
muddringsvæsenet og forskellige andre Væsener, og jeg mener, at den Fremgang, som i det Hele viser sig ved Marinevæsenet, ogsaa i rigt Maal er kommet disse Væsener til Del. Jeg tror, at ethvert Væsen, det være sig af en hvilken som helst Art, der kommer ind under Marinebestyrelsen, ogsaa vil blive pleiet og næret paa den mest tilfredsstillende Maade og udvikle sig til en overordentlig respektabel Kraft og Fylde i kort Tid. ... Hvorledes er det gaaet Krigsministeren i den samme Tid? Han endte med ... et Forhold, som ikke er det oprindelige 1 til 3, men meget nær ved at være 2 til 3.

Saaledes er dette Forhold blevet forvandlet i Løbet af disse Aar. Jeg tror med al Anerkjendelse af den Udvikling, man kan ønske Marinen, at det er en Forrykkelse af det naturlige Forhold, og at det paa ingen Maade kan siges, at Hæren er bleven behandlet med samme Genereusitet, som man har viist Marinen.« — Det skal til Slut kun paapeges, hvor store Lighedspunkter der findes mellem A.s militære Synsmaader og den af Generaløjtnant Erik With prægede Forsvarsordning af 23. Marts 1932. ⁴³⁾ Sml. L. T. 1866—67, Sp. 4211, ovf. S. 329, og L. T. 1874—75, Sp. 1269, ovf. S. 336. ⁴⁴⁾ Jfr. A.s Tale om Hærlovsforslaget 7. Juni 1867, L. T. 1866—67, Sp. 4212—16, ovf. S. 330—34. ⁴⁵⁾ A.s Mistvivl om og Modstand mod de store Panserskibe er hans ofte gentagne »praeterea censeo«. Sml. f. Eks. R. R. T. 1862, Sp. 2381, ovf. S. 319—20, R. R. T. 1864, L. T., Sp. 408—17, L. T. 1866—67, Sp. 989 f., og L. T. 1874—75, Sp. 1267—68. Jfr. i øvrigt »A.s Torsdage«, S. 30—32, og Krieger, II, S. 250. Om Træskibe contra Jærnskeibe udtaler A. sig R. R. T. 1863, II, Sp. 1737—41. ⁴⁶⁾ I Slaget ved Lissa 20. Juli 1866, hvor 7 østrigske Panserfregatter (+ 20 Træskibe) under Tegetthoffs Anførsel besejrede 12 italienske (+ 22 Træskibe), kæmpede for første Gang to Panserflaader mod hinanden. En Skildring af Søslaget giver Tuxen i ovenanf. Værk, S. 393—400. ⁴⁷⁾ For Ruslands og Tyrkiets Vedkommende 1853—56, for Englands og Frankrigs 1854—56. ⁴⁸⁾ (Dardanellerne og) Bosporos. ⁴⁹⁾ Vel rettere: »finske«, navnlig Aalandsøerne. ⁵⁰⁾ Nl. Panserskibet »König Wilhelm«, der egentlig var bygget til den tyske Flaade (Tuxen, S. 182—83, 185). Muligvis (?) forveksler A. dette Skib med det føromtalte nyere Panserskib »Kaiser«, som han kalder »Kaiser Wilhelm« (sml. N. 33). ⁵¹⁾ Flaadeprogrammet findes L. T. 1875—76, Till. A, Sp. 1223, Mindretallets Tiltrædelse heraf Tillæg B, Sp. 87. ⁵²⁾ A. sigter allerede i L. T. 1874—75, Sp. 1272—73, ovf. S. 339—40, til Begivenhederne i 1807 og paapeger Faren ved at have et for stort og stærkt Militærapparat.

Side 359—61. ¹⁾ Om A.s unægtelig til Tider yderst overlegne eller skarpt affejende Væsen udtaler Poul Andræ sig i Biografien (I, S. 118—22). Foruden til det (S. 120) citerede Udfald mod Nationalbankdirektør Haagen (R. R. T. 1856, Sp. 3301—02), kan der bl. a. henvises til A.s bidske Ord til Alfr. Hage i F. T. 1855, ekstraord. Sess., Sp. 761 (II, S. 75) eller R. R. T. 1862, Sp. 2379—82, ovf. S. 319. ²⁾ Citaterne fra Estrups Tale, L. T. 1875—76, Sp. 759—67, spec. 760. ³⁾ Haffner havde (Sp. 759) sigtet til A.s Indsats til Fordel for Søbefæstningen 1858. Sml. ovf. 316—18. ⁴⁾ Maa vistnok med Poul Andræ læses: »uden selv [ø: endog, blot] at markere . . .«. Ifølge Sønnens Ord læste A. aldrig Korrektur paa sine Taler og var ikke sjældent utilfreds med den trykte Genivelse af dem i Tidenderne (Biogr. I, S. 122). Sml. I, S. 75. — Brodden i den her fremsatte Udtalelse er selvfølgelig rettet imod Regeringsforslaget, der koncentrerer Forsvaret om og paa Sjælland.

Side 361—63. ¹⁾ Se Till. A, Sp. 3059—82. I sin Forelæggelsestale (Tidenden, Sp. 431—43) redegjorde Forsvarsminister Ravn for de tidligere Forslags Stranding 1872—76 og fremhævede, at nærværende Forslag i Modsætning til de foregaaende omfattede en samlet, ikke en partiel Forsvarsplan. ²⁾ Sml.

især de to foregaaende Taler. ³⁾ Meningen maa være »dog ikke«. ⁴⁾ A. sigter til sin Optræden 1858, der tidligere (L. T. 1875—76, Sp. 759) havde indbragt ham Forsvarsminister Haffners Anerkendelse. Sml. ovf. S. 360, N. 3. ⁵⁾ En Hovedtanke hos A. er, at der i hvert Fald skal føres et henholdende Forsvar af Jylland og Fyen. Sml. L. T. 1875—76, Sp. 730—31, ovf. S. 354—56. ⁶⁾ Aabenbart med Henblik paa Olaf Rye's Indskibning herfra i Juli 1849, var Helgenæs i Regeringens Forsvarsplaner tænkt som jydsk Retraitepunkt. Jfr. Till. A, Sp. 3068—69, og R. R. T. 1858, Anh. A, Sp. 911—12, hvor Helgenæs allerede spiller en betydelig Rolle. ⁷⁾ og ⁸⁾ Sml. ovf. S. 355, N. 40. ⁹⁾ En lignende kulturoptimistisk Betragtning genfindes i L. T. 1878—79, Sp. 1086, nedf. S. 364; sml. Biogr. I, S. 128. ¹⁰⁾ Med disse optimistiske Udtalelser — hvortil Paralleller findes i L. T. 1874—75, Sp. 1272—73, ovf. S. 338—39, L. T. 1875—76, Sp. 729—30, ovf. S. 353—54, og L. T. 1878—79, Sp. 1086, nedf. S. 364 — slutter A. sin sidste Tale i den danske Rigsdag. Jfr. Biogr. I, S. 120—34, især S. 131.

Side 364—73. ¹⁾ Nærværende Finanslovstale gjorde Epoke ved for første Gang at drage Grønland, især Østgrønland, frem i Rigsdagen. Den kom da ogsaa ved sin Hævdelse af Danmarks Overhøjhed over hele Grønland til at spille en vigtig Rolle under den dansk-norske Strid om Suveræniteten over Østgrønland, der 1931—33 procederes for den faste Domstol for mellemfolkelig Retspleje i Haag, idet den danske Advokatur gentagende henviste til denne og efterfølgende Tale samt til A.s under N. 3 nævnte Memoire af 31. Marts 1863. Betydningen af A.s Indsats i Grønlandsspørgsmaalet har jeg paapeget i en Kronik: »Andræ og Østgrønland« (i »Dagens Nyheder«, 14. Okt. 1932), der — noget udvidet — fremkom som Særtryk s. A. (forkortet: »A. & Ø.«). Uanset Domstolens Kendelse, der 5. April 1933 med 12 Stemmer mod 2 afgjorde Suverænitetsspørgsmaalet til Danmarks Fordel (»Statut Juridique du Groënland Oriental. Arrêt du 5 Avril 1933« (Leyden 1933), P. 75), maa der utvivlsomt siges at foreligge al mulig Grund til, at en fremtrædende Lokalitet i Østgrønland — en Fjord eller et Forbjerg — snarest opkaldes efter Andræ til Minde om hans banebrydende Gærning i Grønlands nyere Historie. I Fortsættelse af A.s Taler om Udforskningen af Østgrønland ligger nemlig alle de senere Undersøgelser, først og fremmest Gustav Holms og T. V. Gardes navnkundige og følgerige Konebaadsekspedition langs Østkysten 1883—85 (»A. & Ø.«, S. 14—15). A. fulgte stedse Gustav Holm med den varmeste Sympati og Interesse, og den ridderlige Forsker omfatter paa sin Side Mindet om A. og hans sejrriige Initiativ med megen Pietet. (Brev fra Gustav Holm til Udgifveren 7. Nov. 1932; Biogr. III, S. 184; jfr. i øvrigt Birket-Smiths Vurdering af A.s Betydning i Nyudgaven af Graahs Rejseberetning, S. 16 (se nedf. N. 28)). ²⁾ Af Talen er første Halvdel (Sp. 1079—85) udeladt. A. indledede med en Række principielle Betragtninger over Statsgæld, Reservefond og Kassebeholdning, berørte derefter Embedsmændenes vanskelige økonomiske Stilling og skildrede endelig Flaadebudgettets stadige Vækst paa Landforsvarets Bekostning. ³⁾ Allerede 31.(?) Marts 1863 sendte A. under Overskriften »Om Ønskeligheden af nu at forberede en nøiere Undersø-

gelse af Grønlands Østkyst« en »Note om Grønland« til den daværende Marineminister Steen Bille. I denne Note gøres lignende Synspunkter gældende som de i nærværende og efterfølgende Tale fremsatte. (Sml. Biogr. III, S. 171—84). A.s »Bemærkninger« blev af Marineminister Bille 4. April 1863 meddelt Løjtnant Falbe, Lederen af Opmaalingsexpeditionen til Vestgrønland s. A., med Anmodning om at »have Deres Opmærksomhed henvendt paa denne Sag og at søge at indhente saadanne Oplysninger, som vilde kunne være til Nytte ved en fremtidig Expedition«, idet Ministeriet imødesaae en senere Beretning om Sagen (Marineministeriets Copiebog 1863, Nr. 546). Medens jeg har kunnet paavise dette, har jeg blot som en Arbejdshypotese fremsat den Formodning, at A.s Memoire muligvis har spillet en viss Rolle ved Ministeriet Halls Drøftelse af den — for Grønlandsprocessen saa eminent betydningsfulde — Tayler'ske Koncession af 7. Juni 1863 (»A. & Ø.«, S. 4—7; jfr. »Statut Juridique«, P. 31—32, 52—53, 55). Mit Arbejde med den Østgrønlandske Koncession — herunder min Gisning om Orla Lehmanns personlige Indsats ved Affattelsen af den afgørende vigtige indenrigsministerielle Originalforestilling til Kongen af 4. Juni 1863 (»A. & Ø.«, S. 5—6; jfr. »Statut Juridique«, P. 52—53) — haaber jeg ved en senere Lejlighed at kunne tilendebringe og fremlægge i Afhandlingens Form. — A.s efterfølgende Fremstilling af Grønlands ældre Historie er væsentlig bygget paa »Grønlands Historiske Mindesmærker. Udgivne af det Kgl. Nordiske Oldskrift-Selskab«, (G. H. M.) I—III, Kbh. 1838—45, navnlig Bd. III (Biogr. III, S. 180), men ogsaa andre Kilder er benyttet (»A. & Ø.«, S. 3—4). — A.s Interesse for Grønland var ogsaa slægtsbetonet, idet han paa mødrene Side nedstammede fra Hans Egede, der var Fader til hans Oldemoder (Biogr. I, S. 4; »A. & Ø.«, S. 2).

4) Mod Kammerherre, Borgmester J. C. Jessen, der var en ivrig Forkæmper for en Styrkelse af Søforsvaret, uanset de i Forvejen stærkt stigende Marinebudgetter, havde A. oftere polemiseret, f. Eks. 21. April 1875 (se ovf. S. 335—36, N. 1 og 2) og i de umiddelbart foregaaende, her udeladte Betragtninger (sml. ovf. N. 2). 5) Sml. A.s berømte Tale i Landstinget 23. Febr. 1876, ovf. S. 342—59, N. 45. 6) Sml. ovf. S. 338, N. 9, Biogr. I, S. 128, og »A. & Ø.«, S. 8—9. 7) Om Stanleys Rejser i Kongoegnene se D. Schäfer: »Kolonialgeschichte«, 1921, S. 97—98, samt M. Wahl og G. Hatt: »Jorden og Menneskelivet«, III, S. 604. 1876 stiftede Kong Leopold II i Brüssel det internationale Afrikaselskab; 1885 oprettedes Kongostaten med Leopold som Regent. 8) 1878—79 fuldførte Friherre Adolf Erik Nordenskiöld (1832—1901) med »Vega« Gennemsejlingen af Nordøstpassagen Nord om Asien. (Se f. Eks. Axel Ahlman: »Kampen om Nord- og Sydpolen«, 1928, S. 201—13.) Meddelelsen om, at Ekspeditionen var lykkedes, indløb til København via Göteborg i to korte Telegrammer, som »Berlingske Tidende« gengiver i sit Aftennummer s. D., Fredag 16. Maj 1879, paa samme Side (2, Sp. 2), hvor Bladet bringer Referatet af A.s Tale Kl. 1,30 ff. (Sp. 3—4). Ifølge Telegrammerne var Nordenskiöld 25. Sept. 1878 indefrosset i Serdze Kamen, lidt Nordvest for Østkap. I Virkeligheden frøs »Vega« fast 28. Sept. 1878, og først 20. Juli 1879 passeredes Østkap (Kap Deshnew), hvorved Nordøstpassagen var gennemført. A.s

hypotetiske Udtryk er altsaa ikke uberettiget. For øvrigt har en Fejlskrift (15. Maj i Stedet for 16. Maj) i mit Manuskript til Piëcen »Andræ og Østgrønland« i denne ført til en Førrykkelse af Tidsforholdet mellem Telegrammerne og Talen (S. 9—10). Denne er dog kun delvis (Krieger VII, S. 147) inspireret af Budskabet om Nordenskiöld's Sejr, hvilket jeg i øvrigt allerede 21. Juli 1932 havde hævdet over for »Ekstrabladet« i en — ganske visst delvis misforstaaet, i Telefon fra Provinsen ført — Samtale om nærværende Arbejde. ⁹⁾ Et af de betydningsfuldste Steder i Talen og gentagende paaberaabt af den danske Advokatur i Østgrønlandsprocessen, f. Eks. i Haag 23. Nov. 1932 af Højesterets-sagfører Kr. Steglich-Petersen, der efter eget Sigende her støttede sig til ovennævnte Skrift »Andræ og Østgrønland«. Den fremragende danske Advokat »skaffede sig en saare virkningsfuld Sortie fra Dagens Forhandlinger« ved sin Fremhævelse af Andræ's hele banebrydende Indsats i Grønlandsspørgsmaalet (Peter de Hemmer Gudme i »Berlingske Tidende« 24. Nov. 1932, S. 6, bekræftet ved Privatbreve fra Haag.) A.s her gengivne Udtalelser maa sammenholdes dels med Memoiren af 31. Marts 1863 (Biogr. III, S. 175), dels med L. T. 1879—80, Sp. 862, nedf. S. 374. ¹⁰⁾ 1380 blev den tiaarige Oluf Haakonsson Konge i Norge under Margretes Formynderskab; ved Sønnens Død 1387 blev hun Regent ogsaa over Norge. ¹¹⁾ Om Opdagelsen af Grønland og Nordbokoloniernes Historie se Thorv. Kornerup: »Oversigt over Meddelelser om Grønland 1876—1912« (1913), S. 65—71, Wahl og Hatt, I, S. 198—201, Ahlmann, anf. Værk, S. 34—44. Om de senere Opdagelsesrejser se Louis Bobé: »Diplomatarium Groenlandicum 1492—1782. Aktstykker og Breve til Oplysning om Grønlands Besejling, Kolonisation og Missionering«, »Meddelelser om Grønland«, Bd. 55, Nr. 1 (1932), Pag. III—XXXIV. Endvidere K. Birket-Smiths Nyudgave af W. A. Graahs nedf. (N. 28) nævnte Rejseberetning (1932), S. 7—19. Foruden Originaludgaven af Graahs Værk (1832), navnlig Indledningen, S. 1—16, har A. hovedsagelig benyttet C. Pingels Afhandling om nyere Opdagelsesrejser til Grønland (G. H. M. III, S. 625—794). — Efter at dette er skrevet, er Haagdomstolens Kendelse udkommet (jfr. N. 3); heri gives (S. 27—44) en Oversigt over Grønlands Historie til og med den norske »Okkupation« af det nu navngivne Christian X's Land 10. Juli 1931 og Grønlandsspørgsmaalets Indbringelse for den faste Domstol for mellemfolkelig Retspleje. Jfr. i øvrigt Axel Ahlmann i »Sv. U.«, XI, Sp. 1071—82, Knud Berlin: »Danmarks Ret til Grønland« (1932) og Franz v. Jessen: »Den dansk-norske Strid om Østgrønland for Domstolen i Haag« (1932). ¹²⁾ Denne Opfattelse er først hævdet af H. Rink. Se H. P. Steensby: »Om Eskimokulturens Oprindelse« (1905), S. 27—35, og Th. Kornerups ovenanførte »Oversigt«, S. 57—59. ¹³⁾ »Den sorte Død« eller »Digerdøden«, en frygtelig Epidemii af Bubonpest, begyndte i Centralasien ca. 1342, hærgede Asien, Nordafrika og Europa og rasede i Norden 1349 ff. (Salm., VI, S. 628—29). ¹⁴⁾ o: Unionskrigene. ¹⁵⁾ Under Bremen 1034, under Nidaros 1152; den første Vielse af en grønlandsk Biskop dær skete 1187 eller 1188 (G. H. M. III, S. 896, 902, 904). ¹⁶⁾ Hovedbrevet til Bisperne i Skálholt og Hólum 20. Sept. 1448 (Vatikanet, Afskrift i R. A.) er trykt i G. H. M., III, S. 165—76. Sml. Pavens [1447—55]

Skrivelse til Trondhjems Ærkebisop om at udføre de i førnævnte Brev indeholdte Befalinger (sst., III, S. 177—79). ¹⁷⁾ Vincentius Petri Kampe (G. H. M., III, S. 193 ff., 897) nævnes 1537 som Indehaver af et Præbende i Frue Kirke i Kbh. (Biogr. L. IX, S. 95). ¹⁸⁾ G. H. M., III, S. 482—504, 631—33; Dipl. Groenl., P. V—VI. Valkendorf døde i Rom 1522. Medens hans Nationalitet ikke syntes at staa alle lige klart under Grønlandsprocessen, udtaler L. Daae, at Erik Valkendorf »fortjener en smuk Plads mellem danske Mænd, der have gjort sig fortjente i Norge« (Biogr. L. XVIII, S. 219). ¹⁹⁾ 1523. ²⁰⁾ Dipl. Groenl., P. IX—XVI; K. Birket-Smith: »Jens Munks Rejse« (1929). ²¹⁾ Hans Egede (1686—1758) var Præst for Vaagen, en af Lofotenøerne, 1707—17, men hans fædrene Slægt er dansk. 3. Juli 1721 landede han i »Haabets Havn« paa Øen Imerik-sok paa Grønlands Vestkyst under 64 Gr. n. Br. (Biogr. L. IV, S. 423—31; Dipl. Groenl., P. XXII—XXV; H. Egede: »Omstændelig og udførlig Relation ang. den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse«, Kbh. 1738.) ²²⁾ Dette beror, som det under Haagprocessen 1931—33 blev paavist af den danske Advokatur, i hvert Fald delvis paa en Misforstaaelse. ²³⁾ Dipl. Groenl., P. XXV—XXVII, 103 ff., 131 ff., 162, 254 f. ²⁴⁾ Dipl. Groenl., P. XXVI, S. 158, S. 162, hvor Hans Egede i Skrivelse af 10. Juni 1728 til Kommerceraad Magnus Schiøtte erklærer: »Belangende det Forsett med at sende Heste her til Landet, i Tanke, med dem at vilde over Iisfieldet for at recognisere Øster Bygd, er gandsche ugiørligt.« ²⁵⁾ G. H. M., III, S. 741—59, Dipl. Groenl., P. XXXI—XXXIII, samt Paul Egede's Skrivelse af 6. Sept. 1785 til Kronprins Frederik, sst. P. 391. — Ogsaa Rentekammerdeputeret Jón Erichsen havde 20. Febr. 1777 foreslaaet at lade Østerbygden opsøge (sst., P. 346—52). ²⁶⁾ »: Vi, der selv er Nordboer, og som derfor bør vedgaa Arv og Gæld efter de gamle norske Konger. ²⁷⁾ Niels Frederik Ravn (1820—1910), Kommandør, Marineminister 1873—75, 1879—1900, M. F. 1873—1901. — Ravns velvillige Svar findes L. T. 1878—79, Sp. 1092—93, sml. »A. & Ø.«, S. 12. ²⁸⁾ I Henhold til kgl. Resolution af 18. Dec. 1827 udnævntes Kaptajnløjtnant Wilhelm August Graah (1793—1863; 1832—50 Direktør for den grønlandske Handel) til Leder af en Konebaads-Ekspedition, der skulde udforske Grønlands Østkyst til det sydligste Punkt, Scoresby (se N. 37) havde naaet. Den Instruks, der under 21. Febr. 1828 af Kommissionen til Undersøgelse af Grønlands Østkyst blev meddelt Graah, betegner Togtets Maal som havende »en saa stor National-Interesse«. Den er trykt (P. VII—XIII) i hans »Undersøgelser-Reise til Østkysten af Grønland. Efter Kongelig Befaling udført i Aarene 1828—31«. (Kbh. 1832). Graahs, sst., S. 104—05, skildrede »Besiddelsestagen« af Kong Frederik den Sjettes Kyst med Danebrogsøen (paa 65 Gr. 15 Min. 36 Sek. n. Br.) var formentlig en Hævden af den danske Overhøjhed over hele Grønland, der var fastslaet ved Artikel 4 i Freden i Kiel 14. Jan. 1814, ikke nogen »fiktiv Okkupation«. ²⁹⁾ Udtrykket er for stærkt, hvad baade Graahs Beretning og det vedføjede Kort over Østkysten viser. Der burde have staaet: »Forholdene tillod ham kun at udforske et enkelt Fjordomraade til Bunds«, nl. Ekalumiut-Skjoldungen-Omraadet paa godt 63 Gr. n. Br. (Graah, S. 108—13). — Nor[d]mænd, Nordboer, i Talen vel = Islændere? ³⁰⁾ Først hævdet af Islæn-

derne Sigvard Stephensen (1574?) og Gudbrand Thorlaksen (1606), gentaget og videnskabeligt begrundet af H. P. v. Eggers i »Priisskrift om Grønlands Østerbygds sande Beliggenhed« (Kbh. 1793), tiltraadt af W. A. Graah i ovenanførte Værk, S. 161—90, især 190; jfr. »A. & Ø.«, S. 3—4. ³¹) Nl. af Botanikeren M. Wormskiold i »Gammelt og Nyt om Grønlands, Viinlands og nogle flere af Forfædrene kiendte Landes formeentlige Beliggende« (Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter, X, Kbh. 1814, S. 298—403, sml. Graah, S. 14, G. H. M., III, S. 759—61). Ordene »af Wormskjold« er faldet ud her og ved en Fejltagelse af Stenografen eller i Trykkeriet kommet ind i den følgende Sætning. ³²) Fejl for »Eggers«. Antagelig har Stenografen misforstaaet A., og denne læste desværre aldrig Korrektur paa sine Taler; (jfr. I, S. 75). Det rigtige Forhold er fremstillet i A.s »Note om Grønland« (Biogr. III, S. 174). ³³) Godsejer Erik Skeel, Indenrigsminister 11. Juni 1875—29. Aug. 1884 (jfr. I, S. 107, N. 2). ³⁴) Nl. under Grønlandske Handels Udgifter, Punkt 11 (R. T. 1878—79, Till. A, Sp. 53—54). ³⁵) I L. T. 1879—80, Sp. 862 (nedf. S. 374), og »Noten« nævner A. Kaksiarsuk (Biogr. III, S. 177), medens selve Bispesædet i Gardar maa henlægges til Igaliko, hvad de store Udgravninger dær 1921 og 1926 bekræftede. (Jfr. Poul Nørlund: »Buried norsemens at Herjolfsnes«, »Medd. om G.«, 67, 1924, og »Norse ruins at Gardar«, sst., 76, 1930; »A. & Ø.«, S. 3—5). ³⁶) Gengivet i G. H. M., III, S. 896—99. ³⁷) De to Hvalfangere Scoresby, Fader og Søn, foretog 1806—22 talrige betydningsfulde Rejser i det nordlige Ishav, bl. a. til Østgrønland og Spitzbergen. William Scoresby den Yngre (1789—1857) kortlagde med »Baffin« 1822 Østgrønlands Kyst mellem 69 og 75 Gr. n. Br. og opdagede Scoresbysund (G. H. M., III, S. 766—76, Ahlman, S. 168—69), som han opkaldte efter sin Fader. I øvrigt var allerede 1761 den dristige danske Skipper Volquard Boon fra Boldixum paa Fær af Storm blevet forslaaet ind i »et mægtigt Fjordkompleks, som kun kan være Scoresby Sund« (Birket-Smith, anf. Værk, S. 13; Dipl. Groenl., P. XXXI. ³⁸) Dær kunde Tyskerne nemlig ikke tænkes at genfinde de gamle Nordbo-kolonier. Den anden tyske Nordpols ekspedition berejste 1869—70 under Koldewey og Payer med Damperne »Germania« og »Hansa« (der knustes af Isen) Østgrønlands Kyst fra 73 til 77 Gr. n. Br. (»Kong Vilhelms Land«; Ahlman, S. 170 ff.). — A.s Tale berømmes i »Nationaltidende« 17. Maj s. A.

Side 373—76. ¹) Af omstaaende Finanslovstale (Sp. 855—63) er et andet Brudstykke gengivet ovf. S. 68—70. I øvrigt henvises til Noterne til foregaaende Tale, i hvilken A. 16. Maj 1879 som den første krævede en Undersøgelse af Østgrønland. Sml. Biogr. III, S. 180—84, og »A. & Ø.«, S. 12—15. ²) Erik Skeel. ³) Till. B, Sp. 501—02, § 19, 16: »Indenrigsministeren, tiltraadt af Udvalget: Efter Udgiftspost 11. indsættes en ny Post saalydende: Til Udførelsen af topografiske Undersøgelser i Julianehaabs Distrikt 5.000 Kr.«. ⁴) Sml. L. T. 1878—79, Sp. 1091—92, ovf. S. 371—73. ⁵) Finn Magnússons Læsning af »Indskriften« paa Klippen Runamo i Blekinge (1834, 1841) oprævled's 1844 fuldstændig af Worsaae (»Runamo og Braavallaslaget«, 1844). — »Trap(p)« (af sv. trappa) o: vandrette Basaltmasser og lignende Eruptiver i trappedeformede Afsatser. ⁶) Sml. ovf. S. 371, N. 35. ⁷) o: (nord)østlige. Sml. ovf. S. 372,

N. 37. ⁸⁾ F. T. 1879—80, Sp. 3608, 3614—18, 3626, 3675—76; »A. & Ø.«, S. 16.

⁹⁾ Den tidligere Redaktør af »Dagbladet«, cand. jur. C. St. A. Bille, A.s mangeaarige Modstander, senere hans Biograf (Biogr. L., 1. Udg., I, S. 258—63; om Bille selv se sst., II, S. 214—18). — Talen findes i F. T. 1879—80, Sp. 3614—18. ¹⁰⁾ Ligesom L. T. 1878—79, Sp. 1087 (ovf. S. 365—66 + N. 9) et af de Steder, hvor A. kraftigst udtaler, at Østgrønland er dansk, og derfor af ikke ringe Betydning under den dansk-norske Strid om Suveræniteten over Landet 1931—33. ¹¹⁾ Den anden tyske Nordpolsekspedition 1869—70; jfr. S. 372, N. 38. ¹²⁾ Ravns imødekommende Svar findes i L. T. 1879—80, Sp. 897—98. ¹³⁾ Nl. Nordenskiöld's; sml. S. 365, N. 8. ¹⁴⁾ Jfr. S. 370—71, med N. 28. ¹⁵⁾ Sml. ovf. S. 372, N. 37. ¹⁶⁾ Jfr. dog ovf. S. 356, N. 42. ¹⁷⁾ Under Grønlandsprocessen 1931—33 lykkedes det baade danske og norske Forskere og Arkivmænd at fremskaffe adskilligt nyt og betydningsfuldt Materiale, især fra det danske Rigsarkiv, til Underbygning af de stridende Parters Advokatur. Ogsaa Rigsdagstidenden droges med ind i dette Arbejde, idet man fra dansk Hold her navnlig henpegede paa Andræ's Taler, der var undgaaet Nordmændenes Opmærksomhed under deres systematiske Gennemgang af Tidenden. For nærværende Tales Vedkommende var dette saa meget mere overraskende, som man fra norsk Side paaberaabte sig Kammerherre Fallesens mod Andræ og dennes Argumentation delvis rettede Replik, men havde overset hans Nævnelse af Andræ's Tale. (L. T. 1879—80, Sp. 910—11; sml. »A. & Ø.«, S. 16).

Side 381—83. ¹⁾ Bondevennernes gamle Fører, Fabrikejer, Kammerraad J. C. Drewsen, Strandmøllen (1777—1851), M. Roskilde St. 1835—48, M. G. R. F. 1848—49, M. F. 1849—50 (valgt i Lyngby). ²⁾ Astronomen, Observator, Prof. Peter Pedersen (1806—61), M. G. R. F. 1848—49, M. F. 1849—52, var det nationalliberale Centrums Kandidat til Formandsposten (Biogr. L. XII, S. 636—37). — Etatsraad, Overretsassessor N. M. Spandet (1788—1858), M. F. 1849—53, Bondeven og Grundtvigianer, stillede 1850 de vidtrækkende Forslag om Indførelse af borgerligt Ægteskab, Ophævelse af Daabstvungen m. m. Ogsaa Tyendeloven skyldes for en væsentlig Del ham. — Som omtalt I, S. 15, var Andræ Bondevennernes Kandidat til Formandsposten; men med Valgperiodens Udløb 3. Aug. 1852 skiltes hans og Venstres Veje for stedse. ³⁾ Nl. den grundlovgivende Rigsforsamling 23. Okt. 1848—5. Juni 1849. »Forskrifter for Forretningsordenen i Rigsforsamlingen« findes i G. R. F., Sp. V—VIII. ⁴⁾ Gr. L. 5. Juni § 65 og Regulativets § 27 præciserer Kravene til Forsamlingernes Beslutningsdygtighed. Grundlovens § 66 og Regulativets § 19 omhandler Interpellationsretten. ⁵⁾ Fra første Færd var Andræ — som omtalt I, S. 15 — en klar og myndig Leder af Folketingets Forhandlinger (30. Jan. 1850—3. Aug. 1852). Ogsaa efterfølgende Tale vil vise dette. I øvrigt er det efter Sagens Natur ugørligt i en Udgave af A.s Taler at aftrykke andet end enkelte mere udførlige Indlæg fra Formandens Side. De Replikskifter og korte Bemærkninger, i hvilke Præsidentens afgørende Stemme oftere lyder, kan selvfølgelig ikke gengives. M. H. t. A.s normgivende Virksomhed som Folketingets Formand maa derfor i det hele henvises til følgende Oversigter: F. T. 1850, P. X—XV (1. Session), R. T. 1850—51, Anh., P. XIII—XVII

(2. Sess.), F. T. 1851—52, P. XV—XVIII (3. Sess.). Enkelte Hovedpunkter skal dog lige strejfes her. Hvad *Forfatningen* angaar, fastslog A. med Kraft, at Forslag, der er i Strid med Grundloven, overhovedet *ikke* kan komme til Forhandling og Afstemning. Det er Formandens Pligt at nægte det, naar noget saadant aabenbart er Tilfældet (F. T. 1850, Sp. 5758—59, sml. 5839—40; ang. Ændringsforslag, sst., Sp. 343—44, sml. 347—48). Omvendt er et Forslags Grundlovsstridighed den eneste Grund til at nægte en Realitetsforhandling og Afstemning om det. — Kongen kan kun ville det rette; det er ikke hans, men *Regeringens* Handlinger, der foreligger til Forhandling og Bedømmelse i Tinget (F. T. 1851—52, Sp. 3800). Det er utilbørligt at forudsætte Muligheden af, at noget Ministerium kunde paatænke en Omstyrtelse af Forfatningen, da dette vilde være Højforræderi (sst., Sp. 161). Ej heller kan det anerkendes — og maa følgelig ikke udtales paa Rigsdagen —, at en partiel Hvilen af Grundloven kan finde Sted (sst., Sp. 3827). — M. H. t. *Forhandlingernes Orden og Gang* har A. bl. a. gennemført en Række afgørende Synsmaader, der i lige Grad vidner om Takt og sund Fornuft, samt baade Vilje og Ævne til at beklæde Præsidiet: I) Kun Formanden kan gøre opmærksom paa Forsyndelser mod god Orden (F. T. 1850—51, Sp. 3498); i hans Tavshed over for faldne Ytringer ligger ikke, at han erkender disse for passende, men kun, at han ikke har fundet dem saa upassende, at der var Anledning til at udtale det (sst., Sp. 5003). Det maa endvidere være afhængigt af hans egen Afgørelse, naar han finder det rigtigt at vige sit Sæde (F. T. 1850, Sp. 5844), og det beror paa ham selv, hvilke Oplysninger han vil give inden en Afstemning (sst., Sp. 6197—98). II) Af hvad der virkelig er sagt i Tinget, kan intet udelades i Tidenden (sst., Sp. 6159); men enhver er den bedste Fortolker af sine egne Ord (sst., Sp. 5585; sml. F. T. 1850—51, Sp. 1260, 1555). Fra et Medlems Tavshed kan der ikke sluttes til hans Billigelse (F. T. 1850, Sp. 1481). III) Hvad der ikke er fremført offentligt i Tinget, kan ikke omtales offentligt i dette (Sp. 2084, 3004, 4309; sml. F. T. 1850—51, Sp. 450—51). Det er utilbørligt at fremdrage private Samtaler (F. T. 1850, Sp. 5700), Ytringer (F. T. 1851—52, Sp. 4274—75) eller Forhold (sst., Sp. 4383). Ligesaa Enkeltheder af Forhandlinger i hemmelige Møder (sst., Sp. 5174, 5217), Indholdet af hemmelige Aktstykker (sst., Sp. 5222) eller Udtalelser eller Forhandlinger i Udvalg (sst., Sp. 4728, 4949). IV) Motiverne til en viss Handlemaade er uden for Diskussion (F. T. 1850, Sp. 7145), at søge dem i Medlemmernes private Forhold eller Interesser utilbørligt (sst., Sp. 5972). Det er en Forudsætning, at alle Parter og alle Partier er ærlige (sst., Sp. 1314—15, 1874). V) En Motivering ved Hensyn til det andet Ting, dets Stemning eller Optræden, er hverken ønskelig eller parlamentarisk (sst., Sp. 5566, 5599, 5796; sml. 6957). Bemærkninger ang. en Sags specielle Behandling i Landstinget og Citater af Talerne dær kan ikke tilstedes (F. T. 1850—51, Sp. 1782, 2565, 2773—74, 2786—87, 5473—74, 5667, 6703). Det rette Forhold til Landstinget bør ogsaa overholdes i Diskussionen (F. T. 1851—52, Sp. 4242, 4260—61, 4503, 4506, 4588—89, 4746, 4944—45). VI) Et af Tinget selv afgivet Votum maa ikke gøres til Genstand for egentlig Kritik (F. T. 1851—52, Sp. 4125), og Sigtelser mod

den tidligere Lovgivning og de Personer, ved hvilke den blev til, maa tilbagevises (F. T. 1850—51, Sp. 6696—97). VII) Der kan ikke paa Rigsdagen være Tale om nogen særegen Repræsentation for enkelte Stænder eller Standsinteresser (F. T. 1851—52, Sp. 5547), og man bør ikke bruge for stærke Udtryk om en hel Stand (F. T. 1850, Sp. 6053). VIII) En Diskussion om Regeringens Politik maa ikke indblandes i 1. almindelige Behandling af et Regeringsforslag (F. T. 1850, Sp. 5472—74). Regeringen behøver ikke at besvare et Spørgsmaal, der ligger uden for en Interpellation (sst., Sp. 1582—84). IX) Op-læsning af tidligere Forhandlinger er i Almindelighed ikke hensigtsmæssig (Sp. 3292—93; sml. F. T. 1851—52, Sp. 4386, 4422); afgørende er dog det rent kvantitative (F. T. 1850—51, Sp. 470). X) Det principielt vigtige Spørgsmaal om Finanslovens Deling i flere Afsnit, der forhandles og afstemmes selvstændigt hver for sig, henstilledes af A. til Tingets Afgørelse, idet han varmt anbefalede sit Forslag, der vilde spare Rigsdagen megen kostbar Tid og var fuldt forsvarligt, da der ikke bestod nogen aldeles uopløselig Forbindelse mellem de forskellige Dele af Loven. 22. April 1850 godkendte Folketinget eenstemmigt med 88 St. Formandens Opfattelse (F. T. 1850, Sp. 3440—42; omvendt F. T. 1850—51, Sp. 2735—46; paa ny F. T. 1851—52, Sp. 1767—68, 1770—76). Sml. A.s betydningsfulde Udtalelser i Rigsraadets Landsting 7. Jan. 1865 (R. R. T. 1864—65, L. T., Sp. 495, I, S. 283) og Alb. Olsens Fremstilling i sin Disputats, S. 38, 56, 320—21. At Andræ har paatrykt *Folketingets Forretningsorden* sit Præg, og ved at give denne »Liv og Aand« er blevet vor parlamentariske Traditions Grundlægger, udtales sidst af Sv. Trs. i »Socialdemokraten« 8. Okt. 1933; sml. Bille i Biogr. L., I, 1. Udg., S. 260.

Side 383—85. ¹⁾ Nl. 8 af Justitsminister Bardenfleth forelagte Lovforslag; jfr. F. T. 1850, Sp. 56—73. ²⁾ Jfr. Sp. 51—52. ³⁾ Efter at Forslaget til en Forretningsorden var vedtaget 11. Febr. 1850 (Sp. 435—37), valgtes A. ved det endelige Valg til Formand med 90 St., medens P. Pedersen og Spandet hver fik 1 St. (Sp. 437). ⁴⁾ Den nærmere Redegørelse herfor (Sp. 74—75) er udeladt. A. henstiller, at Tinget for denne Session bibeholder den samme Bogtrykker; inden næste Samling vil man kunne overveje andre, mere gunstige Muligheder. ⁵⁾ Højesteretsassessor Peter Daniel Bruun, M. G. R. F. 1848—49, M. L. 1849—62, var Landstingets første Formand 30. Jan. 1850—Juli 1862. ⁶⁾ Nl. den kendte Skolemand, Filolog og Forfatter Martin Johannes Hammerich (1811—81) og Hother Hage. ⁷⁾ Komitéen bestod af de 2 Viceformænd C. R. Otterstrøm og N. M. Spandet, Tscherning, J. B. L. C. E. Buntzen, J. A. Hansen, Krieger og Hall (Sp. 51); Udkastet findes Sp. 77—85. ⁸⁾ Justitsraad, Dr. phil. C. M. Poulsen, Flensborg (M. F. 1849—53 for Ribe Amts 2. Valgkreds) havde (Sp. 53—54) fremsat et Forslag til en Adresse til Kongen som Tingets Svar paa Trontalen. Adressen anbefalede af Kaptajn, Amtsforvalter J. C. H. C. Jagd, Thisted, men fraraadedes af Grundtvig; den vedtoges dog eenstemmigt (Sp. 86). ⁹⁾ M. Rosenørn var Indenrigsminister 21. Sept. 1849—13. Juli 1851. ¹⁰⁾ Sponneck.

Side 385—92. ¹⁾ Ved Anordning af 13. August 1841 om »*Landcommunevæsenet*« indførtes Sogneforstanderskaber, bestaaende af Sognepræsten, Lods-jere med mindst 32 Tdr. Hartkorn samt 4 til 9 Medlemmer, der valgtes ved

Folkevalg af alle 25aarige Mænd med over 1 Td. Hartkorn. (Ny C. T. 1841, S. 681 ff.). Endvidere Amtsraad, bestaaende af Amtmanden, een af Provsterne og 6 andre, af Amtets Beboere udvalgte, Medlemmer, samt, eventuelt, indtil 2 Lensbesiddere (sst. S. 692 ff.). I 3 Rigsdagssamlinger 1852—53 forhandlede og gennemførtes et, oprindelig af Indenrigsminister P. G. Bang fremsat, Forslag om en betydelig Valgretsudvidelse; men Ørsted udvirkede et kongeligt Veto imod det. Se N. N. I. S. 839 f. Dels 14. Juni 1853 (R. T. 1853, III, Anh. A, Sp. 298—301), dels 22. Okt. s. A. indbragtes Tscherning private Forslag om Sogneforstanderskabernes og Amtsraadenes Sammensætning og Valg. (R. T. 1853—54, Anh. A, Sp. 347—58). I stærkt ændret Skikkelse vedtoges det sidste ved 3. Behandling i Folketinget 30. Jan. 1854 som »Forslag til Lov om nogle Forandringer i Anordningen af 13de August 1841«. (Anh. A, Sp. 593—98). — 1. Beh. i Landstinget (7. Febr. 1854) findes Sp. 1237—80. ²⁾ §§ 1—8, L. T. 1853—54, Sp. 1648 ff. ³⁾ Sst., Sp. 1648—53. ⁴⁾ R. T. 1853—54, Anh. A, Sp. 593—98. ⁵⁾ Sml. N. 1. Jfr. i øvrigt L. T. 1853, II, Oversigt A II, Nr. 11. A.s Indlæg findes Sp. 297—98, 298—99, 300, 467—68; de var af udelukkende formel Art og behandlede Muligheden af en Ministerkrise eller Anvendelsen af det kongelige Veto imod Loven (sml. N. 6). ⁶⁾ L. T. 1853, II, Sp. 474; sin Motivering af Afstemningen fremsætter A. Sp. 467—68. Han stemmer imod Loven uden noget som helst Hensyn til dennes Realitet, ikke fordi han frygter nogen Ministerkrise, men fordi han forudser det kongelige Veto anvendt imod Loven, hvilket efter hans Mening vil svække Rigsdagens Indflydelse. (Sml. L. T. 1853—54, Sp. 1848—49; jfr. I, S. 315, N. 5. ⁷⁾ A. S. Ørsted var Premierminister og Kultusminister 21. April 1853—12. Dec. 1854, tillige Indenrigsminister indtil 29. April 1854. ⁸⁾ Ørsted bebudede sin Afgang som Minister, saafremt Kongen ikke vilde anvende sit Veto mod Loven; i dette saae Ørsted en positiv Medvirkning af Kongen i den lovgivende Magt (L. T. 1853, II, Sp. 451—55). ⁹⁾ Sml. N. 1 og 5. ¹⁰⁾ Jfr. Tschernings Forslag § 3 (L. T. 1853, III, Anh. A, Sp. 298—99). ¹¹⁾ Naar bortsés fra Bornholm, var i 1850 Antallet af Gaarde med over 12 Tdr. Hartkorn: 1715, af Gaarde med fra 12 til 4 Tdr. Hrtk.: 33,197, af Gaarde med fra 4 til 1 Td. Hrtk.: 33,647, af Huse med Jord; 81,146; det samlede Antal Jordbrug var 149,705. De tilsvarende Tal for Bornholm, hvor en Td. Hrtk. var mindre, var henholdsvis: 114, 680, 324, 1954 og 2972. (Jfr. »Danmarks Statistik« II, S. 237—38. Sml. den i Hof- og Statskalenderen 1854, S. 8—9, pr. 1850 meddelte Statistik). ¹²⁾ Sml. N. 10. ¹³⁾ § 2, R. T. 1853—54, Anh. A, Sp. 593—94. ¹⁴⁾ § 3, sst., Sp. 594—95. ¹⁵⁾ § 3, sst., Sp. 595. ¹⁶⁾ Sml. N. 11. ¹⁷⁾ Nl. at maatte stemme for samtlige Ændringsforslag, skønt han er imod dem; jfr. Sp. 1683. ¹⁸⁾ Se N. 3. ¹⁹⁾ Sml. I, S. 93, N. 99.

Side 393—96. ¹⁾ Sigter formentlig til Balthazar Christensens Udtalelser Sp. 1672. — I øvrigt indledede A. sin Tale (Sp. 1848—57) med at polemisere imod Proprietær C. P. F. Drejer (M. L. 1850—66), der havde ironiseret over A.s Stilling til Ørsted og Lovforslaget. (Sp. 1846 f.; jfr. foregaaende Tale, N. 6.). ²⁾ Madvig Sp. 1838. ³⁾ Se f. Eks. Kammerraad N. B. C. Krarups Udtalelser Sp. 1835. ⁴⁾ Saaledes f. Eks. Ordføreren Etatsraad, Godsejer J. C. Nyholm til Baggessvogn, Sp. 1817 f.. ⁵⁾ Sp. 1688—89; sml. ovf. S. 390—91.

⁶⁾ Lovforslagets Overgang til 3. Beh. vedtoges eenstemmigt med 33 Stemmer (Sp. 1937); ved denne vedtoges det med 35 St. mod 7, hvoriblandt A., Madvig og Bardenfleth (Sp. 2018), og sendtes tilbage til Folketinget.

Side 396—400. ¹⁾ »Til Indretning af Examenscommissioner . . . 3000 Rd.« R. T. 1862—63, Anh. A, Sp. 1583—84); Vedtagelsen i Folketinget ved 3. Beh. fandt Sted 6. Dec. 1862. ²⁾ H. N. Clausens Ændringsforslag ombyttede Ordene »Til Indretning af Examenscommissioner« med »Til forberedende Undersøgelser angaaende Spørgsmaalet om Oprettelse af Examenscommissioner« (L. T. 1862—63, Sp. 1123—24); det anbefaledes af Forslagsstilleren Sp. 1165—69. ³⁾ A. var en energisk Modstander af Lovgivning paa Finansloven. Sml. bl. a. I, S. 42, og Olsen, S. 321 og 323. ⁴⁾ Kultusminister Monrad, hvis afvisende Svar til Clausen findes Sp. 1172—76. ⁵⁾ Sp. 1174—75. ⁶⁾ Sp. 1173—74.

Side 400—01. ¹⁾ Efter at ogsaa Madvig havde sluttet sig til Clausen og A. (Sp. 1181—83), replicerede Monrad (Sp. 1183—85), hvorefter A. paa ny fremsatte sit Standpunkt (Sp. 1185—87, 1190—92, 1195—97). ²⁾ Monrad Sp. 1183—84. ³⁾ Ved Navneopraab forkastedes H. N. Clausens Ændringsforslag med 29 Nej mod 14 Ja (Sp. 1199—1200). Jfr. i øvrigt »A. & F. F.«, S. 100—05.

Side 401—04. ¹⁾ Til Regeringsforslagets § 95: »Enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet« (R. R. T. 1864—65, Anh. A, Sp. 122) havde Lehmann under Punkt 78 foreslaaet at føje: »Adelskab, Titel og Titelang kunne for Fremtiden ikke meddeles« (Tidenden, Sp. 582). Denne Idealisme fandt A. overdreven, og hans Modstand mod Forslaget var stærkt medvirkende til dets Fald; ogsaa senere slog han et lignende Forslag fra Lehmanns Side ned (L. T. 1869—70, Sp. 622—23, 667—70, 675; sml. »A. & F. F.«, S. 354—57). Forholdet mellem Lehmann og A. var i det hele daarligt, og atter og atter tørnede de to saa væsensforskellige Modstandere sammen; jfr. f. Eks. R. R. T. 1864, L. T., Sp. 220—25, 575—80, I, S. 245—56; sml. »A. & F. F.«, S. 348—59. ²⁾ A.s Ungdomsven Vilhelm Birkedal beretter i »Personlige Oplevelser«, I, S. 12, om denne: »han blev — saaledes staar det for mig — under sit Høiskolekursus mer og mer optaget af den franske radikale Friheds- og Lighedsretning«, hvorom Vennerne førte »stærke indbyrdes Kampe«. Hertil bemærker Poul Andræ, at det er rigtigt, at Julirevolutionen 1830 »gjorde et stærkt og ligesom befriende Indtryk« paa de unge Højskoleofficerer (Biogr. I, S. 98), og at A. var *liberal*, men »misvisende«, at han var *radikal*. »Alt Yderligtgaende i Retning af at ville omstøde det Bestaaende var Andræs ædruelige Natur imod« (sst., S. 99). Ligeledes polemiserer Sønnen (S. 99—101) imod P. Hansens Karakteristik af A., hvis Radikalisme »altid var i Glacéhandsker og lakerede Støvler« (Zodiacus: »Parlamentariske Stjernebilleder, XIX, C. Andræ; »Nær og Fjern« Nr. 137, 14. Febr. 1875). Poul Andræ henviser til Faderens Optræden i Værnepligts- og Valgretsspørgsmaalene i Rigsforsamlingen 1848—49 (G. R. F., Sp. 704 ff., 719, 720, 730, 1180, 1181—83). At A. i øvrigt var en oprigtig Ven af den »sande Lighed« og Frihed, fremgaar af talrige ovenfor gengivne Taler. Jfr. bl. a. R. R. T. 1864—65, L. T., Sp. 479—80, 983; L. T. 1866—67, Sp. 1178 ff., 4207—09; L. T. 1867—68, Sp. 411 ff., 452 ff.; L. T. 1868—69, Sp. 1975; L. T. 1875—76, Sp.

732; Biogr. I, S. 102—04. — I L. T. 1867—68, Sp. 454 (ovf. S. 230, N. 5), stikler A. ligeledes til Robespierre og Marat. ³⁾ Ogsaa Madvig gik imod Forslaget, men kun af Betimelighedshensyn (R. R. T. 1864—65, L. T., Sp. 910). Lehmann replicerede forbitret til A.: »Jeg vil bede de Herrer tilbagekalde i deres Erindring, at jeg hverken indlader mig paa at sige Vittigheder, eller paa store politiske Expectationer, og det er aldeles paa egen Regning, naar det ærede 5te Medlem for 1ste Kreds (Andræ) i den Henseende har produceret sig som *chevalier sans peur et sans reproche*« (Sp. 916). A. svarede Madvig, men ignorerede ganske Lehmann (Sp. 921—22); han udtalte bl. a.: »Lad Tiden selv ordne Samfundet; den har allerede bragt det dertil, at man nu her i Landet ikke veed, hvem der er adelig. Det er rigtigt, at der i den senere Tid kun er udstedt meget faa Adelspatenter, og det er noget, som man i og for sig ikke kan finde Andet end glædeligt; thi det viser, at de ikke ere i Cours; vare de det, vilde der være blevet udstedt flere, men det er just den Vej, man skal gaae. Lad selve Samfundet sætte dem ud af Cours« (Sp. 921—22). Afskaffelsen af Privilegierne 1849 var derimod »det store Skridt, som var, mener jeg, fuldkommen betimeligt, og som derfor ogsaa med stor Lethed førtes igjennem« (Sp. 921).

Side 404—05. ¹⁾ R. T. 1868—69, Till. A, Sp. 2603—08; 1. Beh. i Landstinget findes L. T. 1868—69, Sp. 1956—84. ²⁾ Carl V. L. R. Nutzhorn (1828—99) var Justitsminister 10. Aug. 1868—28. Maj 1870. ³⁾ Nutzhorn havde (Sp. 1974) repliceret til Højesteretsassessor W. J. A. Ussing, der havde hævdet, at Plakat 13. Jan. 1832, § 2, gjorde Udøvelsen af Funktionen som Ligsynsmand til en frivillig Sag (Sp. 1966). ⁴⁾ »Placat for Kiøbstæderne udenfor Kiøbenhavn samt for Landet i Danmark, ang. Foranstaltninger til at hindre det mulige Tilfælde af Skindødets Begravelse, m. m.« findes i L. S. 1832, S. 368—72, C. T. 1832, S. 57—64.

Side 405—06. ¹⁾ »Forslag til Lov om gift Kvindes Raadighed over, hvad hun erhverver ved selvstændig Virksomhed«, se R. T. 1879—80, Till. C, Sp. 389—90. Eneste Beh. i Folketinget findes i F. T. 1879—80, Sp. 4541—67, i Landstinget L. T. 1879—80, Sp. 1137—60; Udvalgets Betænkning findes i Till. B, Sp. 663—72, 1109—10. ²⁾ A. indleder med nogle formelle Betragtninger om Landstingets Stilling ved denne Eneste Behandling (Sp. 1157—58). ³⁾ Borgmester V. M. C. Oxenbøll, Frederiksberg, M. L. 1870—94. ⁴⁾ Oxenbøll havde citeret en Udtalelse af fhv. Justitsminister, Højesteretsassessor C. S. Klein (F. T. 1879—80, Sp. 4560—61) og gjort Kleins Ord til sine (L. T. 1879—80, Sp. 1142). ⁵⁾ Justitsminister Nellesmann Sp. 1149—54. — Lovforslaget vedtoges i Landstinget med 30 Ja, hvoriblandt A. og Krieger, der havde været Ordfører (Sp. 1158—60), mod 23 Nej (Sp. 1160). Af denne Lov, der stadfæstedes 7. Aug. 1880, havde Fru Hansine Andræ været varmt interesseret. Om hendes energiske Foregangsarbejde i Kvindesagen, navnlig m. H. t. Vielsesritualet, se Dagb. I, S. 3—20, med Poul Andræ's Karakteristik af Moderen.